VIAŢA LUI
HENRY BRULARD
AMINTIRI EGOTISTE

EDITURA PENTRU LITERATURA UNIVERSALĂ
Stendhal VIE DE HENRY BRULARD
Ed. Classiques Garnier, Paris, 1953
Stendhal SOUVENIRS D'EGOTISME
CLASICII LITERATURII UNIVERSALE

STENDHAL
VIAŢA LUI HENRY BRULARD
AMINTIRI EGOTISTE
Traducere postfaţă de
UNIVERSALA
MODEST MORARIU
Bucureşti – 1965
EDITURA PENTRU LITERATURĂ
VIAŢA LUI HENRY BRULARD
CAPITOLUL I 1

Azi-dimineaţă, 16 octombrie 1832, mă aflam la San-Pietro-in-Montorio, pe muntele Ianicule, la Roma; era un soare magnific. Mânaţi de o adiere de siroco abia simţită, câţiva norişori pluteau deasupra muntelui Albano, în aer domnea o căldură delicioasă, eram fericit că trăiesc. Distingeam perfect Frascati şi Castel-Gandolfo, la o depărtare de patru leghe, apoi vila Aldobrandini, unde se află sublima frescă a Juditei de Domeniquino2. Văd perfect zidul alb care indică ultimele reparaţii făcute de prinţul F [rançois] Borghese, – acelaşi pe care l-am văzut colonel de cuirasieri la Wagram în ziua când prietenul meu, domnul de Noue3, şi-a pierdut piciorul. Mult mai departe zăresc stânca lui Palestrina şi casa albă din Castel San-Pietro,

care a fost pe vremuri fortăreaţa lui. Sub zidul de care mă sprijin se află marii portocali din livada capucinilor, apoi Tibrul şi mănăstirea Ordinului de Malta, ceva mai departe, pe dreapta, mormântul Geciliei Metella, San-Paolo şi piramida lui Gestius. În faţa mea zăresc biserica Santa Maria Maggiore şi liniile prelungi ale palatului Monte-Cavallo. Privirea cuprinde întreaga Romă antică şi

Acest capitol a fost scris în zilele de 23 şi 24 noiembrie 1835. Pe spatele filei 3 scrie: „*Book* [în limba engleză. În original: *carte*, n.tr.] început la 23 noiembrie 1835”, iar în capul paginii 13, începutul cărţii: „Capitolul I. Eu, Henri Brulard, am scris ceea ce urmează după Mero din 1832 la 1836” (n.ed. fr.).

„După cum se ştie, unica Judită a lui *Domeniquino* (1581 – 1641) se află în biserica San-Silvestro din Roma.

— Toate referirile cu privire la prinţul Borghese şi la *Charles-Gabriel-Louis de Noue* sunt absolut exacte, deşi Stendhal nu a luat parte la bătălia de la Wagram.

modernă, de la străvechea Cale Apiană, cu ruinele mormintelor şi apeductelor sale, până la magnifica grădină Pincio, făcută de francezi.

E un loc unic pe lume, îmi spuneam visând, şi, fără voia mea, antica Romă o birui pe cea modernă, toate amintirile din Tit-Liviu mă năpădeau puhoi. Pe muntele Albano, în stânga mănăstirii, zăream Pajiştile lui Hanibal.

Ce măreaţă privelişte! Aici, aşadar, a fost admirată timp de două secole şi jumătate *Transfigurarea* lui Rafael. Ce deosebire faţă de galeria tristă, de marmură cenuşie, din fundul Vaticanului, unde-i înmormântată astăzi! Va să zică, timp de două sute cincizeci de ani această capodoperă a stat aici, două sute cincizeci de ani L…1 Vai! peste trei luni voi avea 50 de ani, cum e cu putinţă?! 1873, ’93, 1803, număr pe degete… şi în 1833, 50. Cum e cu

putinţă! Cincizeci! Curând voi împlini 50 de ani, şi eu cântam pe vremuri aria lui Grétry:

Când împlineşti cincizeci de ani...2

Această descoperire neprevăzută nu mă supără de fel, tocmai mă gândeam la Hanibal şi la romani. Au pierit şi alţii mai însemnaţi decât mine!... La urma urmei, îmi spuneam, nu mi-am ocupat rău viaţa. ocup*at! Ah*! cu alte cuvinte, hazardul nu m-a copleşit cu prea multe nenorociri, căci, drept vorbind, parcă am hotărât eu ceva în propria-mi viaţă?

Pe punctul de-a mă îndrăgosti de domnişoara de Oiesheim[1], ce-aş fi putut spera din partea unei tinere nobile, fiica unui general foarte bine văzut cu două luni înaintea bătăliei de la Jena! Brichard avea perfectă dreptate când îmi spunea cu răutatea lui obişnuită: „. Atunci când iubeşti o femeie, trebuie să te întrebi în primul rând ce-ai să faci cu ea”.

M-am aşezat pe treptele bisericii San-Pietro şi-am meditat o oră sau două la următoarea idee: curând voi împlini 50 de ani, ar fi timpul, în sfârşit, să mă cunosc. Ce-am fost, ce sunt, mi-ar fi foarte greu s-o spun.

Trec drept un om cu mult spirit şi foarte insensibil, ba chiar cinic, şi constat că amorurile nefericite au fost preocuparea mea constantă. Am iubit nebuneşte pe doamna Kubly[2], pe domnişoara de Griesheim, pe doamna de Diphortz[3], pe Metilde[4], şi nu le-am avut, iar multe din

---

1s Referire la Wilhelmine de Griesbeim; după cum se va vedea, Stendhal o va socoti printre femeile foarte iubite de el.

2 Virglnie Kubly, de care va fi vorba în capitolele XXV şi XXVI.

3N ume sub care se crede ci Stendhal ascunde pe cel al doamnei Pierre Daru.

4' Mitilde Viscontini, soţia generalului Dembowski, a fost, după cum tse ştie, marea dragoste a lui Stendhal.

aceste iubiri au durat trei sau patru ani. Metilde mi-a ocupat viaţa în mod absolut din 1818 până în 1824. Şi încă nu m-am lecuit, am adăugat, gândindu-mă numai la ea mai bine de un sfert de ceas. Oare mă iubea?

Eram înduioşat, dar de loc în extaz. Şi Menti[5] în ce; suferinţă m-a cufundat părăsindu-mă! În clipa aceea m-a trecut un fior amintindu-mi de 15 sep [tembrie] 1826 la San Remo, la întoarcerea mea din Anglia. Ce an mi-a fost dat să trăiesc între 15 sep [tembrie] 1826 şi 15 sep [tembrie] 1827! în ziua acestei redutabile aniversări mă aflam la Ischia şi constatam o îmbunătăţire simţitoare; în loc să mă gândesc direct la nefericirea mea, cum se întâmpla cu câteva luni în urmă, mă gândeam doar la *amintirea* stării nefericite în care mă aflam în octombrie 1826, de pildă. Această observaţie mă consolă mult.

Dar ce-am fost, de fapt? N-aş putea spune. Şi pe care dintre prietenii mei, oricât de înţelept ar fi, aş putea să-l întreb? Nici chiar domnul di Fiorfi][6] nu mi-ar putea spune nimic. Cărui prieten i-am spus vreodată ceva despre nefericirile mele din dragoste?

Şi ceea ce-i ciudat şi foarte trist, mi-o spuneam azi-dimineaţă, e că plăcerea *victoriilor* mele (cum le numeam pe atunci, cu mintea împuiată de militărie) n-a egalat nici măcar jumătate din adânca suferinţă pricinuită de înfrângeri.

Plăcerea uimitoarei victorii asupra Mentiei nu-i comparabilă nici cu a suta parte din suferinţa pe care mi-a provocat-o părăsindu-mă pentru domnul de Rospiec.

Aveam, aşadar, un caracter trist?

5R eferire la contesa Curial, numită cînd Menti, cînd Menta.

6 Referire la Domenieo di Fiori, un refugiat napolitan, pe care Stendhal îl socoteşte, în Amintiri egotiste, drept cel mai bun prieten al său.

…Şi cum nu ştiam ce să-mi răspund, am început, fără să mă mai gândesc la acest lucru, să admir din nou priveliştea sublimă a ruinelor Romei şi a măreţiei sale moderne; Coliseul, în faţă, şi la picioarele mele, palatul Farnese, eu frumoasa lui galerie de Carlo Maderna, de[7]schisă în arcade, palatul Corsini, la picioarele mele.

Oare am fost un om de spirit? Am avut vreun talent? Domnul Daru spunea că-s ignorant ca o cizmă, da, dar cel care mi-a transmis aceasta era Besan [Qon], şi firea mea veselă trezea în acreala fostului secretar general al lui Besanfgon] o aprigă gelozie. Să fi fost o fire veselă?

În sfârşit, am coborât de pe Ianicule abia când ceaţa uşoară a serii m-a avertizat că în curând mă va prinde frigul brusc şi foarte neplăcut şi nesănătos care urmează aici de îndată ce apune soarele. M-am întors în grabă la palatul Conţi (Piazza Minerva); eram frânt. Purtam un pantalon alb de… englezesc, am scris pe partea dinăuntru a cordonului: 16 octombrie 1832, curând voi împlini 50 de ani, prescurtând astfel, pentru a mr fi înţeles: J. v*ais a voir la 5.*[8]

Seara, întorcându-mă destul de plictisit de la serata ambasadorului, mi-am spus: ar trebui să-mi scriu viaţa, poate că voi şti până la urmă, când va fi gata, peste doi sau trei ani, ce-am fost de fapt, vesel sau trist, om de spirit sau nătărău, curajos sau fricos, şi, în general, fericit sau nefericit, ÎI voi putea ruga pe di Fiori să citească manuscrisul.

Ideea îmi surâse. Da, dar această cantitate îngrozitoare de *Eu* şi *Minei* Destul pentru a-l indispune

---

7" Galeria palatului Farnese e opera lui Giaccomo della Porta (sec. XVI).

8 Notaţie criptică pentru: „ Je vais avoir la cinquantaine" („Voi împlini cincizeci de ani").

chiar şi pe cititorul cel mai îngăduitor. *Eu* şi *Mine*, asta ar însemna, exceptând talentul, să fiu şi eu asemenea domnului de Chateaubriand, acest rege al egotiştilor.

De je *mis avec* moi *tu fis la récidive*...[9]

Îmi spun acest vers ori de câte ori citesc o pagină de-a lui.

E adevărat că s-ar putea scrie folosind persoana a treia, *el* făcu, *el* spuse. Da, dar cum să mai redai mişcările interioare ale sufletului? Mai ales în privinţa asta mi-ar plăcea să-l consult pe di Fiori.

Reiau abia la 23 noiembrie 1835. Aceeaşi idee de-a scrie *my life* mi-a venit nu demult, în timpul unei călătorii la Ravenna; la drept vorbind, am avut-o deseori din 1832 încoace, dar m-a descurajat întotdeauna îngrozitoarea dificultate a lui *Eu* şi *Mine*, care-l va face pe autor nesuferit; nu cred că am talentul s-o ocolesc. La drept vorbind, sunt mai mult decât sigur că n-am niciun fel de talent pentru ca să pot fi citit. Din când în când încerc o mare plăcere scriind, asta-i tot.[10]

9' „Cu eu lipit de mine, tu cazi în recidivă"... Parodia unui vers din Les Femmes savantes (Actul II, scena VI):
De pas mis avec rien, tu fis la récidive, Et c'est, comme on t'a dit, trop d'une négative.

10t îrziu, în 1792, nu existau aristocraţi mai scorţoşi. B. cunoscu de timpuriu răutatea şi ipocrizia anumitor oameni, de unde ura lui instinctivă faţă ••e [reli]gi[e]. Pină la moartea mamei sale, pe care a pierdut-o cînd avea 7 ani, avu o copilărie fericită; după aceea, pr[eoţii] i-au trans- tormat-o într-un infern. Ca să scape, studie cu pasiune matematicile, iar în 1797 sau 93 obţinu premiul intîi, în timp ce alţi cinci elevi, primiţi cu o lună mai tîrziu la Şcoala politehnică, îl obţineau doar pe aj doilea. Sosi la Paris în prima zi după ÎS brumar (9 no[iembrie] 1799), <l»r avu grijă să nu se prezinte la examenul pentru Şcoala politehnică. Plecă împreună cu armata de rezervă, ca simplu amator, şi trecu prin Saint-Bernard cu două zile în urma primului-consul. O dată ajuns la Milano, domnul Daru, vărul său, pe atunci

Dacă există cumva o lume de dincolo, îl voi căuta neapărat pe Montesquieu. Aş fi supărat dacă mi-ar spune: „Sărman prieten, n-ai avut pic de talent”, dar de loc surprins. Simt adeseori acest lucru, ce ochi se poate vedea pe sine însuşi? N-au trecut nici trei ani de când am descoperit această întrebare.

Văd limpede că mulţi dintre scriitorii care se bucură de mare faimă sunt îngrozitori. Ceea ce cred astăzi despre domnul de Ghateaubriand (un fel de Balzac) ar fi o blasfemie, în 1880 va fi un *truism*. În privinţa acestui Balzac am fost întotdeauna consecvent; apărut prin 1803, *Geniul creştinismului* mi s-a părut ridicol. Crozet a fost încântat la Mont-Cenis, împreună cu dl. Derrien. Dar poate fi numit talent faptul că simţi defectele altora? Văd că cei mai proşti pictori îşi dau foarte bine seama de defectele confraţilor: domnul Ingres are perfectă dreptate în privinţa domnului Gros, şi domnul Gros, în privinţa domnului Ingres. (Îi aleg pe cei despre care poate că se va mai vorbi

inspector administrativ în ■cadrul armatei, îl plasă ca sergent, şi curînd sublocotenent. în Regimentul 6 Dragoni, comandat de prietenul său, colonelul Le Baron. Aici, B., care primea lunar o soldă de 150 de fr[ancil şi se considera bogat, avea 17 ani, fu invidiat şi nu prea bine primit; cu toate astea, obţinu din partea consiliului de administraţie un certificat elogios. Un an mai tîrziu era aghiotantul viteazului ltocotenenjt g[ener]al Michaud, lua parte la campania de la Mincio împotriva g[eneral)ului Bellegarde, judeca sever prostia g[eneral]ului Brune şi petrecea de minune în garnizoanele de la Brescia şt Bergamo. Obligat să-l părăsească pe generalul Michaud, căci pentru a îndeplini funcţia de aghiotant trebuia să fii cel puţin locotenent, îşi regăsi regimentul la Alba şi Savigliano, în Piemont, se îmbolnăvi foarte grav la Saluces: 14 luări de sînge, o aventură ridicolă cu o mare doamnă. Plictisit de camarazii săi bazonaţi, B. veni la Grenoble, se îndrăgosti de domnişoara Victorine Mfounier]; profitînd de armistiţiu, îşi dădu demisia şi plecă la Paris, unde petrecu doi ani de solitudine, inehi-puindu-şi că citind Scrisorile persane, Montaigne, Cabanis, Tracy, se amuză ■doar, şi desăvîrşindu-şi de fapt educaţia" (n. ed. fr.).

în 1935.)

Iată raţionamentul care m-a liniştit în privinţa acestor memorii. Să presupunem că voi continua manuscrisul şi că, o dată scris, nu-l voi arunca în foc; în niciun caz n-am să-l las unui prieten care ar putea deveni habotnic sau vândut vreunui partid, ca acel papă-lapte de Thomas Moore[11], ci unui librar, domnului Levavasseur (Piaţa Vendôme, Paris), de exemplu.

Iată, aşadar, un librar care, după moartea mea, se pomeneşte cu un uriaş tom legat, cuprinzând această detestabilă scriere. Va pune să i se copieze câteva pagini şi va citi; dacă lucrul i se va părea plicticos, dacă nimeni nu va mai pomeni de domnul de S [tendhal], va lăsa baltă tot acest talmeş-balmeş, care va fi poate regăsit după două sute de ani, ca şi memoriile lui Benvenuto Cellini.

Dacă-l tipăreşte şi lucrul pare plicticos, după treizeci de ani se va vorbi despre el tot aşa cum se vorbeşte astăzi despre poemul *Navigaţia* al lui Esmenard, spionul despre care se discuta adeseori la mesele domnului Daru în 1802. Şi să nu uităm că acest spion era, aşa mi se pare, cenzorul sau directorul tuturor ziarelor care-l *poffau* (de la *to puff*[12]) săptămână de săptămână cu mult zel. Era un Salvandy al epocii sale, încă şi mai neruşinat, dacă-i posibil, dar cu mai multe *idei*.

Aşadar, confesiunile mele nici nu vor mai exista după treizeci de ani de la tipărirea lor în cazul că aceşti

Eu şi *Mine* vor plictisi prea tare cititorii; totuşi, eu voi fi avut plăcerea de a le fi scris şi de a-mi face astfel un

11 Referire la faptul ci Byron şi-a încredinţat memoriile lui Thomas Moore, iar acesta, la rugăminţile soţiei poetului şi ale unui grup de aristocraţi, le-a ars.

121 816), care scrie articole foarte elogioase despre toţi cei care-i plătesc bine aceste servicii.

temeinic examen de conştiinţă. Mai mult, dacă obţin succes, am şansa să fiu citit în 1900 de sufletele pe care le iubesc, viitoarele doamne Roland[13], Melanie Guilbert[14] etc…

De exemplu, astăzi, 24 noiembrie 1835, intru în Capela Sixtină ca să privesc bolta şi *Judecata de apoi* a lui Michelangelo. Deşi înarmat cu o excelentă lunetă, n-am simţit nicio plăcere; un exces de cafea comis alaltăieri la familia Caetani, din vina unei râşniţe aduse de M [ich] el Angelo3 de la Londra, îmi provocase o nevralgie. O râşniţă prea desăvârşită; această cafea mult prea gustoasă, o poliţă în contul fericirii viitoare pentru momentul prezent, mi-a trezit vechea nevralgie şi am plecat la Capela Sixtină ca o oaie, *id est1*, fără nicio plăcere, fantezia nu şi-a putut lua nicio clipă zborul. Am admirat draperia de brocart de aur, pictată în frescă, lângă tron, adică lângă marele jilţ de nuc al papii. Poţi atinge cu mâna această draperie, care poartă numele lui Sixt al IV-lea papă (Sixtus III, papa); ea se află la o distanţă de două picioare de ochi, şi după trei sute cincizeci de ani, nici n-ai crede că-i doar o pictură.

Nefiind în stare de nimic, nici chiar să compun scrisori oficiale impuse de profesiunea mea, am aprins focul şi-am scris cele ce urmează, fără să mint, sper, fără să-mi fac vreo iluzie, cu plăcerea cu care i-aş scrie unui prieten. Care vor fi ideile acestui prieten în 1880? Cât de diferite de-ale noastre! Pentru trei sferturi din cunoştinţele mele, următoarele două idei: *cel mai ticălos king*[15] şi *făţarnicul tătar*[16], lipite de două nume pe care nu

13 Nume ce revine des în opera lui Stendhal, simbolul sufletului ales.

14* Referire la tînăra actriţă, Milanie Guilbert, pe care a urmat-o la Marsilia în 1805.

156 Rege (în limba engleză în original).

161 Stendhal scrie în 1835, dar se adresează cititorilor din 1880.

îndrăznesc să le scriu, reprezintă astăzi o înspăimântătoare imprudenţă, o grozăvie; în 1880 aceste aprecieri vor deveni *truisme* pe care nici măcar un Keratry al epocii nu va mai îndrăzni să le repete. Iată un lucru nou pentru mine; să vorbeşti unor oameni despre al căror spirit, educaţie, prejudecăţi, religie habar n-ai! Ce încurajare pentru a fi *adevărat*, numai şi numai *adevărat*, e singurul lucru care rezistă. Benvenuto a fost *adevărat* şi-l urmăreşti cu plăcere, ca şi cum abia ieri ar fi scris, în timp ce peste paginile iezuitului Marmontel sari, în ciuda tuturor precauţiunilor posibile pe care şi le ia pentru a nu displăcea, ca un adevărat academician ce este. La Livorno am refuzat să-i cumpăr memoriile cu douăzeci de gologani volumul, eu, care ador acest gen de scrieri.

Dar câte precauţiuni pentru a nu minţi!

La începutul acestui capitol, de exemplu, există un fapt. ce poate trece drept lăudăroşenie: nu, cititorule, n-am fost soldat la Wagram în 1809.

Trebuie să ştii că înaintea dumitale cu patruzeci şi cinci de ani[17] era o modă să fi fost soldat sub Napoleon. Astăzi, aşadar, 1835, faptul că ai fost soldat la Wagram este o minciună cât se poate de demnă şi e preferabil s-o scrii direct decât s-o laşi să se subînţeleagă doar, fără minciună absolută (*iezuitieo more2*).

Adevărul este că am fost sergent şi-apoi sublocotenent la 6 Dragoni odată cu sosirea acestui regiment în Italia, în mai 1800, cred, şi că mi-am dat demisia cu ocazia armistiţiului de la 1803. Eram plictisit la culme de camarazii mei şi nimic nu mi se părea mai plăcut decât să trăieşti la Paris, ca un *filosof*, acesta era cuvântul pe care îl foloseam faţă de mine însumi, cu cei două sute

17 Moravuri iezuite (în limba latină în original).

cincizeci de fi [anci] pe care mi-i dădea tata lunar. Presupuneam că după moartea lui voi avea dublu sau de două ori dublul; la setea de ştiinţă care mă ardea pe atunci, era mult prea mult.

N-am ajuns colonel, cum aş fi putut, datorită protecţiei influente a domnului conte Daru, vărul meu, dar am fost, cred, mult mai fericit. Foarte curând am renunţat să-l mai studiez pe domnul de Turenne şi să-l imit, idee care fusese ţelul meu statornic în timpul celor trei ani cât am fost dragon. Uneori această idee era combătută de alta: să scriu comedii ca Molière şi să trăiesc cu o actriţă. Încă de pe atunci femeile cinstite şi inevitabila lor ipocrizie mă scârbeau de moarte. Lenea mea nemărginită birui; o dată ajuns la Paris, treceau câte şase luni fără să-mi vizitez familia (domnii Daru, doamna Le Brun, domnul şi doamna de Baure), îmi spuneam mereu *mâine*; petrecui aşa doi ani, la al cincilea etaj al unei case din strada Angivilliers, cu o admirabilă vedere spre colonada Luvrului, citindu-l pe La Bruyère, pe Montaigne şi pe Jean-Jacques Rousseau, a cărui emfază începu curând să mă agaseze. Acolo s-a format caracterul meu. Mai citeam şi tragediile lui Alfieri, căznindu-mă să-mi placă, îl vedem pe Cabanis, pe Tracy şi pe J.-B. Say; pe Cabanis îl citeam deseori, stilul său dezlânat mă întrista. Trăiam solitar şi nebun ca un spaniol, la mii de leghe de viaţa reală. Bunul părinte Jeki, un irlandez, îmi dădea lecţii de engleză, dar nu avansam de loc; eram nebun după Hamlet.

Dar mă las furat, mă pierd, voi fi de neînţeles dacă nu urmez ordinea cronologică, şi nici nu-mi voi aminti prea bine faptele.

Va să zică, la Wagram, în 1809, nu eram militar, ci, dimpotrivă, adjunct al comisarilor de război, o slujbă de care îmi făcuse rost vărul meu, domnul Daru… pentru a mă

smulge din ghearele viciului, ca să mă exprim în stilul familiei mele. Pentru că solitudinea mea din strada Angivilliers se încheiase cu un an întreg

17

NEBUNI DE TEAPA MEA

petrecut la Marsilia[18], în compania unei fermecătoare actriţe plină de sentimente nobile şi căreia nu i-am dat niciodată un ban. Întâi şi-ntâi pentru supremul motiv că tata îmi dădea tot o sută cincizeci de fi [anci] po lună, din care trebuia să trăiesc, iar la Marsilia, în 1805, nici măcar nu-mi trimitea regulat această pensie.

Dar mă pierd iarăşi. În octombrie 1806, după bătălia de la Jena, am fost adjunct al.com [isa]rilor de război, funcţie detestată de soldaţi; în 1810, la 3 august, auditor la Consiliul de Stat, câteva zile mai târziu, inspector general al mobilierului coroanei. M-am bucurat de protecţie, nu din partea stăpânului – Nap [oleon] nu discuta cu nebuni de teapa mea – dar eram foarte bine văzut de omul cel mai cumsecade cu putinţă, domnul duce de Frioul (Duroc). Dar o iau razna.

CAPITOLUL 2[19]

M-am prăbuşit odată cu Nap [oleon], în aprilie 1814. M-am stabilit în Italia, ca să trăiesc ca şi în strada Angivilliers.[20] În 1821 am părăsit Milanul cu disperare-n suflet din cauza Metildei şi gândindu-mă foarte, serios să-mi zbor creierii? La început Parisul mă plictisi; mai târziu am început să scriu, ca să uit; Metiide muri, deci inutil să

---

18 Itei'crire la anul (1805 —1806) petrecut laMarsilia cu Milanie Guilbert.

19 Indicaţiile autorului arată că. acest capitol a fost scris din 24 la 26 noiembrie 1835 (n.ed.fr.).

20a Nota lui R. Colomb: „în 1819 autorul se află la Grenoble, cînd abatele Grégoire a fost ales în Camera Deputaţilor".

mă întorc la Milano3. E prea mult spus că aş fi fost pe deplin fericit, dar, oricum, destul de fericit, în 1830, când scriam *Roşu şi Negru*.

Am fost entuziasmat în timpul zilelor din Iulie, am văzut gloanţele printre coloanele Teatrului Francez, personal nu riscam nimic; nu voi uita niciodată soarele acela minunat şi tricolorul văzut pentru prima oară în 29 sau 30[21], pe la orele 8, după ce dormisem la comandorul Pinto[22], a cărui nepoată murea de frică, în 25 septembrie am fost numit e [onsul] la Triest de către domnul Mole, pe care nu l-am văzut niciodată. Da la Triest am venit în 1831 la Civita Vecchia şi Roma, unde mă aflu şi acum şi unde mă plictisesc, noavând cu cine schimba o idee. Din când în când, ssara, simt nevoia să stau de vorbă cu oameni de spirit, altfel mă sufoc.

19

MARILE DIVIZIUNI

Iată, aşadar, marile diviziuni ale povestirii mele: născut în 1783, dragon în 1800, student din 1803 ia 1808.1 În 1806, adjunct al.com [isa]rilor de război, intendent la Brunswick. În 1809, culegând răniţii la Essling, sau la Wagram, îndeplinind misiuni de-a lungul malurilor înzăpezite ale Dunării, la Linz şi Passau, îndrăgostit de doamna contesă Petit, cerând să fiu trimis în Spania ca s-o revăd.2 La 3 august 1810, numit, aproape datorită ei, auditor la Consiliul da Stat. Această viaţă de înalte favoruri şi de risipă ma. duce la Moscova, face din mine intendent la Sagan „în Silezia, mă prăbuşeşte în aprilie 1815? Cine aiM putea crede! Personal, căderea mi-a făcut plăcere.

După cădere, student, scriitor, nebun de dragoste:

21* Nota lui R. Colomb: „"Era 29".

22e Nume sub care Stendhal îl desemnează pe Daniello Berlinghieri, ministrul Toscanei la curtea Franţei.

publicând1 *Istoria picturii în Italia* în 1817; tatăl meu; devenit ultraregalist, se ruinează şi moare în 1819, cred; revin la Paris în iunie 1821. Sunt disperat din cauza Metildei, care moare, moartă o iubeam mai mult decât necredincioasă, scriu, mă consolez, sunt fericit. În septembrie 1830 reintru înfăgaşul administrativ, unde mă aflu şi astăzi, regretând viaţa de scriitor la al treilea etaj al hotelului „Valois”, din: strada Richelieu nr. 71.

Începând din iarna lui 1826 am devenit om de spirit, înainte tăceam din lene. Cred că trec drept omul cel mai vesel şi mai insensibil, e drept că niciodată n-am suflat o vorbă despre femeile pe care le iubeam. În această privinţă am încercat absolut toate simptomeia temperamentului melancolic descris de Cabanis. Am avut foarte puţin succes.

Dar deunăzi, meditând despre viaţă pe drumul singuratic de deasupra lacului Albano, găsii că viaţa mea poate fi rezumată prin următoarele nume, ale căror iniţiale le scriam în praf, ca şi Zadig, cu bastonul, aşezat pe o băncuţă din spatele staţiunilor Calvarului mănăstirii ordinului „Minori Observanţi”, clădit de fratele lui Urban al VIII-lea, Barberini, lângă cei doi frumoşi copaci împrejmuiţi de un mic zid rotund: Virginie (Kubly) Angela (Pietragrua) Adèle (Rebuffel) Mélanie (Guilbert) Mina (de Griesheim) Alexandrine (Petit)

Angéline, pe care n-am iubit-o niciodată (Bereyter)
Angela (Pietragrua)
Métilde (Dembowski)
Clémentine
Giulia

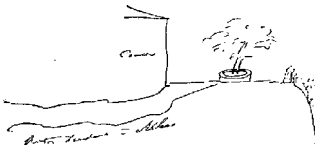

(Mă a Astire – Dram ducând la Albano – Zadig. Astarté – Lacul Albano).[23]

Şi, în sfârşit, cel mult o lună, doamna Azur, al cărei nume de botez l-am uitat, şi, imprudent, ieri, Amalia (Bjettini]).

Majoritatea acestor fiinţe fermecătoare nu m-au onorat de loc cu bunăvoinţa lor; dar mi-au ocupat literalmente viaţa. Lor le-au urmat operele mele.

Niciodată n-am fost un adevărat ambiţios, dar în 1811 mă credeam ambiţios.

Starea mea obişnuită a fost aceea de îndrăgostit nefericit, iubind muzica şi pictura, adică bucurându-mă de produsul acestor arte, şi nu practicându-le cu stângăcie. Am căutat cu delicată sensibilitate peisajele frumoase; e singurul motiv pentru care am călătorit. Peisajele erau ca un arcuş care cânta pe sufletul meu, şi anume acelea pe care nu le cita nimeni (dunga de stânci când te apropii de Arbois, cred, venind pe şoseaua dinspre Dole, a fost pentru mine o imagine sensibilă şi evidentă a sufletului Metildei). Văd că înainte de orice, chiar de a trece drept om de spirit, am preferat reveria. Nu mi-am dat osteneala, nu mi-am făcut obiceiul de a improviza în dialog, spre folosul societăţii în care mă aflam, decât în 1826, din cauza disperării prin care treceam în primele luni ale acestui an fatal.1

Am aflat nu demult, citind o carte (scrisorile lui Victor Jacquemont, Indianul), că cineva a putut să mă găsească sclipitor. Mai văzusem aproape acelaşi lucru

23 Toate schiţele, de plan aparţin autorului.

acum câţiva ani într-o carte pe-atunci la modă, de *lady* Morgan. Uitasem de această calitate care mi-a făcut atâţia duşmani. Poate că nu era, de fapt, decât aparenţa calităţii, şi duşmanii sunt fiinţe prea comune pentru a putea judeca ce înseamnă să fii sclipitor; cum ar putea judeca ce înseamnă să fii sclipitor un conte d'Argoud, de exemplu? Un om a cărui supremă fericire constă în lectura zilnică a două sau trei romane *inl2°*, pentru cameriste! Cum ar putea judeca spiritul domnul de Lamartine? în primul rând, pentru că n-are, în al doilea, pentru că el însuşi devoră zilnic câte două volume de platitudini îngrozitoare. (Văzut la Florenţa2 în 1824 sau 1826.)

Marele *drawback* (inconvenient) când ai spirit e că trebuie să stai cu ochii ţintă spre semiproştii din jur şi *să te îmbibi ca senzaţiile lor plate*. Cusurul meu e că mă lipesc de cel mai puţin sărac cu fantezia şi devin de neînţeles pentru ceilalţi, care poate că sunt mai mulţumiţi aşa.

De când mă aflu la Roma, nu sunt spiritual nici măcar o dată pe săptămână, şi-atunci doar cinci minute. Prefer să visez. Oamenii de aici nu înţeleg destul de bine subtilităţile limbii franceze pentru a simţi subtilitatea observaţiilor mele; au nevoie de glume grosolane de comis-voiajor, ca Mélodrame, care îi încântă (exemplu: Michel Angelo Caetani), asta-i adevărata lor pâine zilnică. Spectacolul unui astfel de succes mă îngheaţă, mi se pare nedemn să mă mai adresez unor oameni care l-au aplaudat pe Mélodrame. Văd tot neantul vanităţii.

Acum două luni, în septembrie 1835, gândindu-mă să scriu aceste memorii, pe malul lacului Albano (la două sute de picioare de la nivelul lacului), scriam, ca şi Zadig, în praf, aceste iniţiale:

* «o

(V. An. *M*.M. M». A[24]. *Ame*. AM? M «e. C.G. *Aur* (doamna Azur.

1 2 3 4 5 6

al cărei nume de botez l-am uitat).

Meditam adânc la aceste nume1 şi la uimitoarele prostii şi neghiobii pe care m-au determinat să le fac (spun uimitoare pentru mine, nu pentru cititor, şi, de altfel, nu mă căiesc că le-am făcut).

Marea pasiune trebuie dezbătută între Mélanie 2, Alexandrine, Métilde şi Clémentine 4.

Părăsindu-mă, Clémentine mi-a provocat o suferinţă cumplită. Dar poate fi comparată această suferinţă cu aceea pricinuită de Métilde, care nu voia să-mi spună că mă iubeşte?

Cu toate aceste femei şi cu multe altele m-am comportat întotdeauna ca un copil; de aceea am şi avut foarte puţin succes. Dar, în schimb, ele m-au preocupat mult şi cu pasiune, lăsându-mi amintiri fermecătoare (unele îşi păstrează farmecul şi-acum, după douăzeci şi patru de ani, ca amintirea de la Madon [n] a del Monte, la Varese[25], în 1811, de exemplu). N-am fost niciodată un cuceritor, nu îndeajuns, eram preocupat doar de femeia pe care o iubeam, iar când nu iubeam, meditam la spectacolul lumii sau îl citeam cu voluptate pe Montesquieu sau pe Walter Scott.

D-aia, cum spun copiii, sunt atât de departe de-a fi blazat de tertipurile şi micile lor graţii, încât la vârsta mea, 52 de ani, şi scriind acestea, sunt încă sub farmecul unei

---

24 Potrivit listei de lap. 20, citim: Virginie Iiubly, Angela rietragruai, Adèle Rebuîfel, Mélanie Guilbert2, Mina de Griesheim, Alexandrine Daru, Angéline Bereyter3, Angela Pietragrua, Métilde Dembowski, Clémentine Curial4, Giulia Rinieri5, Azur sau Alberthe de Rubempréj.

25 Referire la una dintre întîlnirile autorului cu Angela Pictragrua.

îndelungi *chiacchieratcP* avută ieri seară cu Amalia la teatrul „Valle”.

Pentru a le considera cât mai filosofic cu putinţă, căutând să le despoi astfel de aureola care-mi *fură ochii*, mă orbeşte şi-mi ia facultatea de-a vedea clar, le voi *ordona* (limbaj matematic) pe toate aceste doamne după diferitele lor calităţi. Voi spune, prin urmare, pentru a începe cu pasiunea lor obişnuită: vanitatea, că două dintre ele erau contese, iar una, baroană.[26]

Cea mai bogată a fost Alexandrine Petit. Soţul ei, dar mai ales ea, cheltuia cel puţin 80.000 de franci pe an. Cea mai săracă, Mina de Griesheim, fata cea mai mică a unui general lipsit de orice avere, ex-favoritul uimi prinţ dizgraţiat, din solda căruia trăia toată familia, sau domnişoara Bereyter, actriţă la „Opera Buf fa”.

Încerc să distrug farmecul, *dazzlingul* evenimentelor, considerându-le din acest unghi soldăţesc. E singura posibilitate de-a ajunge la adevăr într-un subiect pe care nu-l pot discuta cu nimeni. Dintr-o pudoare specifică temperamentului melancolic (Gabanis), în această privinţă am fost întotdeauna de o discreţie nemaipomenită, nebunească. Cât priveşte spiritul, Clementine a triumfat asupra tuturor celorlalte. Metilde a triumfat prin nobleţea sentimentelor, spanioleşti; Giulia, după câte mi se pare, prin tăria de caracter, deşi în primul moment părea cea mai slabă; Angela P [ietragrua] a fost o târfă sublimă de tip italienesc, gen Lucreţia Borgia, iar doamna Azur, o târfă nesublimă, gen du Barry.

Cu lipsa de bani am avut de furcă numai de două ori, la sfârşitul lui 1805 şi în 1806, până în august, când tata nu-mi mai trimitea bani, şi *fără să mă prevină*, asta era

---

26C outeştle Daru şi Curial; baroana Dembowski.

nenorocirea. O dată nu mi-a plătit pensia de 150 de franci cinci luni la rând. Atunci marile noastre plictiseli cu vicontele[27], el îşi primea pensia cu exactitate, dar o juca regulat, toată, chiar în ziua când o primea.

În 1829 şi 30 am avut unele încurcături, dar mai degrabă din neglijenţă şi nepăsare decât din lipsă de mijloace, pentru că din 1821 până în 1830 am făcut trei sau patru călătorii în Italia, în Anglia, la Barcelona, iar la sfârşitul acestei perioade nu eram dator decât 400 de franci.

Cea mai gravă lipsă de bani m-a silit la demersul dezagreabil de-a împrumuta 100 de franci şi uneori 200 de la domnul Besan [gen]! îi înapoiam după o lună sau două; în sfârşit, în septembrie 1830 îi datoram 400 de franci croitorului meu Michel. Cei care cunosc viaţa tineretului din epoca mea îşi vor da seama că e o datorie foarte modestă. Din 1800 până în 1830 im datorasem niciodată un ban croitorului meu Leger şi nici urmaşului său Michel (strada Vivienne, nr. 22).

Prietenii mei de atunci, 1830, domnii de Măreşte, Coulomb, erau nişte prieteni ciudaţi. Pentru a mă scoate dintr-o mare primejdie, ar fi fost în stare de orice, dar când ieşeam cu o haină nouă, ar fi dat bucuros douăzeci ele franci, mai ales primul, pentru a mă vedea stropit cu un pahar cu apă murdară. (Cu excepţia vicontelui de Barral şi-a lui Bigillion (de Saint-Ismier), toată viaţa mea n-am avut parte decât de asemenea prieteni.)

Erau nişte oameni de treabă şi foarte prevăzători, care agonisiseră prin muncă îndârjită sau cu îndemânare un venit sau o rentă de 12 sau 15.000 de franci, şi nu puteau suporta să mă vadă voios, nepăsător, fericit doar cu

27 Referire la vicontele Loui3 de Barral, prietenul sîiu intim.

un caiet alb şi-un condei şi trăind cu numai mult de 4 sau 5.000 de franci. M-ar fi iubit de o sută de ori mai mult dacă m-ar fi văzut trist şi nefericit pentru că n-am decât jumătate sau o treime din venitul lor, eu, care poate că le-am cam stârnit indignare pe vremea când aveam vizitiu, doi cai, caleaşca şi cabrioletă, căci până la această culme ajunsese luxul meu pe timpul împăratului. Pe atunci eram sau mă credeam ambiţios; ceea ce mă stingherea în această idee e că nu ştiam ce să doresc. Mi-era ruşine că sunt îndrăgostit de contesa A [lexandrine] Petit, aveam o metresă întreţinută, pe domnişoara A. Bereyter, actriţă la „Opera Buffa", dejunam la cafeneaua „Hardy", duceam o activitate uluitoare. Reveneam de la Saint-Cloud la Paris numai şi numai pentru a asista la „Odeon" la un act din *Matrimonio segreto* (doamna Barilii, Barilii, Tachinardi, doamna Festa, domnişoara Bereyter). Cabrioleta mă aştepta în faţa cafenelei „Hardy", asta nu mi-a iertat-o niciodată cumnatul meu.

Toate astea puteau trece drept înfumurare, şi totuşi nu era. Căutam să mă bucur şi să acţionez, dar nu căutam de loc să creez aparenţa unor plăceri sau a unei activităţi mai mari decât în realitate. Domnul Prunelle, medic, om de spirit, al cărui fel de a gândi îmi plăcea foarte mult, îngrozitor de urât şi celebru mai târziu ca deputat vândut şi primar al oraşului Lyon prin 1833, şi care se număra printre cunoştinţele mele din vremea aceea, a spus despre mine: „E un *înfumurat şi jumătate*". Părerea lui se răspândi printre cunoştinţele mele. De altfel, poate că avea dreptate.

Excelentul şi într-adevăr burghezul meu cumnat, domnul Perier Lagrange (fost negustor de vinuri, care se ruina fără să bage de seamă făcând agricultură pe lângă la Tourdu-Pin), dejunând împreună cu mine la cafeneaua

„Ilardy” şi văzând cu câtă autoritate fac comanda, căci, având nenumărate obligaţii, eram adeseori grăbit, fu încântat atunci când chelnerii făcură între ei o glumă ce implica părerea că sunt un înfumurat, fapt care nu mă supără de loc. Întotdeauna şi parcă instinctiv (lucru atât de bine verificat mai târziu cu ocazia Camerelor) i-am dispreţuit profund pe burghezi.

Îmi dădeam seama în acelaşi timp că doar printre burghezi se găseau oameni energici, ca vărul meu Rebuffel (negustor în strada St.

— Denis), părintele Ducros, bibliotecar al oraşului Grenoble, incomparabilul Gros (din strada St.

— Laurent), geometru de mare clasa şi profesorul meu, fără ştirea rudelor mele de parte bărbătească, pentru că era iacobin, iar toată familia mea habotnic de ultraregalistă. Aceşti trei oameni au avut toată stima şi inima mea în măsura în care respectul şi diferenţa de vârstă admiteau acele comunicări pe care se întemeiază iubirea. Dar mă comportam faţă de ei ca şi mai târziu faţă de fiinţele pe care le-am iubit excesiv, mut, ţeapăn, stupid, antipatic şi câteodată jignitor din prea mult devotament şi din absenţa eului. Amorul meu propriu, interesul, eul meu dispăreau în prezenţa persoanei iubite, mă transformam în ea însăşi. Ce însemna asta când persoana în cauză era o târfă ca doamna Pietragrua?

Dar anticipez mereu. Oare voi avea curajul să-mi scriu inteligibil confesiunile? De fapt, trebuie să narezi, iar eu fac *consideraţii* pe marginea unor evenimente mărunte, dar care tocmai din cauza dimensiunii lor microscopice trebuie povestite foarte distinct. O, cititorule, cât de răbdător va trebui să fii!

Aşadar, după mine *energia* nu exista nici chiar în propriii mei ochi (prin 1811) decât la clasa care lupta cu

adevăratele necesităţi.

Prietenii mei nobili, domnii Raymond de Berenger (ucis! a Lutzen), de Saint-Ferreol, de Sinard (personaj habotnic, mort de tânăr), Gabriel de Bouchage (un soi de escroc sau tapeur neobrăzat, astăzi *pair* al Franţei şi orator ex-ultraregalist), domnii de Monval, mi-au părut întotdeauna nişte oameni înzestraţi cu o însuşire ciudată, cu un îngrozitor respect pentru *convenienţe* (de exem [plu] Sinard). Întotdeauna ţineau să fie *de bonton* sau *cum cere bună-cuviinţa*, ca să mă exprim în limbajul grenoblez din 1793. Eram însă departe de-a vedea limpede această idee. N-a trecut niciun an de când ideea mea despre *nobleţe* a reuşit să prindă în fine un contur. Instinctiv, întreaga mea viaţă morală s-a desfăşurat examinând atent cinci sau şase idei principale şi încercând să afle adevărul despre ele.

Raymond de Berenger era un om excelent, un adevărat exemplu pentru maxima: *nobleţea obligă*, în timp ce Monval (mort colonel şi dispreţuit în genere la Grenoble prin 1829) era idealul unui deputat de centru. Toate acestea apăreau foarte clar încă de pe vremea când aceşti domni aveau 15 ani, prin 1798.

Adevărul curat despre majoritatea acestor lucruri nu-l văd decât scriindu-le în 1835, într-atât au fost de învăluite până acum în aureola tinereţii, născută din extrema vivacitate a senzaţiilor.

Tot întrebuinţând diferite metode filosofice, de exemplu clasificarea pe *genuri* a prietenilor mei din tinereţe, aşa cum procedează domnul Adrien de Jussieu cu plantele lui (în botanică), mă străduiesc să ajung la adevărul care-mi scapă. Bag de seamă că ceea ce luam drept piscuri de munţi, în 1800, nu erau în cea mai mare parte decât nişte muşuroaie; dar asta-i o descoperire făcută abia foarte târziu.

Văd că eram ca un cal sperios, şi numai datorită unui cuvânt pe care mi i-a spus domnul de Tracy (ilustrul conte Destutt de Tracy, *pair* al Franţei, membru al Academiei Franceze şi, mai mult încă, autor al legii din 3 prerial1 privind şcolile centrale), numai datorită unui cuvânt pe care mi i-a spus domnul de Tracy am făcut această descoperire.

Am nevoie de un exemplu. Pentru un fleac, o uşă întredeschisă noaptea, de exemplu, îmi şi închipuiam doi oameni înarmaţi aţinându-mi calea pentru a mă împiedica să ajung la fereastra ce da spre galeria în care mă întâlneam cu metresa mea. Era o nălucire pe care precis că n-ar fi avut-o niciun om cu mintea întreagă, ca Abraham Constantin, prietenul meu. În câteva secunde (patru sau cinci, cel mult), sacrificiul vieţii mele era fapt perfect împlinit; mă năpusteam ca un erou în întâmpinarea celor doi duşmani care se preschimbau într-o uşă întredeschisă.

Nu-s nici două luni de când mi s-a întâmplat din nou cora asemănător, dar din punct de vedere moral. Sacrificiul fusese făcut, şi nu-mi lipsise curajul necesar, când după douăzeci de ore mi-am dat seama, recitind o scrisoare greşit interpretată (de la domnul Hérard2), cu totul a fost o nălucire. Întotdeauna citesc foarte repede, şi de aici se nasc multe neplăceri.

Aşadar, clasificându-mi viaţa ca pe-o colecţie de plante, voi constata:

Copilăria şi prima educaţie, din 1786 la 1800…15 ani

Serviciul militar din 1800 la 1803 3 – A doua educaţie, amoruri ridicole cu domnişoara Adèle Clozel şi cu mama ei, care a profitat de ocazie pentru a-l cunoaşte mai temeinic pe amorezul fiicei

SUNT GATA SĂ MĂ NASC

sale.1 Viaţa din strada Angivilliers. În sfârşit,

frumoasa epocă de la Marsilia, cu Melanie, din 1803

la 1805 2 – Reîntoarcerea la Paris, sfârşitul educaţiei 1 – Serviciu sub Napoleon, din 1806 la sfârşitul lui 1814 (din octombrie 1806 până la abdicarea din 1814) ... 71/2 Aprilie, adeziunea mea în acelaşi număr din Moni*teur, c*are publica abdicarea lui Napoleon. Călătorii, mari şi violente amoruri, mă consolez scriind cărţi, din 1814 la 1830 15 f/g

Al doilea serviciu, consul din 15 septembrie 1830 până în prezentul sfert de ceas 5 ani

20

Am debutat în societate în salonul doamnei de Valserre, o habotnică având o înfăţişare foarte ciudată, fără bărbie, fiica baronului des Adrets şi prietenă cu mama. Era probabil prin 1794. Aveam un temperament înflăcărat şi timiditatea descrisă de Cabanis. Am fost excesiv de impresionat de braţul frumos al domnişoarei Bonne de Saint-Vallier, mi se pare, văd chipul şi frumoasele braţe, dar numele e nesigur, poate că era domnişoara de Lavalette. Domnul de Saint-Ferreol, de care n-am mai auzit nimic de atunci, era inamicul şi rivalul meu; domnul de Sinard, prieten comun, ne potolea. Toate astea se petreceau într-un magnific parter deschis către grădina casei des Adrets, acum distrusă şi preschimbată într-o locuinţă burgheză din strada Neuve, la Grenoble. În aceeaşi epocă începu admiraţia mea pasionată pentru părintele Ducres (călugăr cordelier secularizat, om de mare merit, cel puţin aşa cred eu). Eram prieten intim cu bunicul meu, domnul Henry Gagnon, doctor în medicină.

Şi iată că după atâtea consideraţii generale sunt gata să mă nasc.

— Referire la Adfeie Eebuffei şi la mama acesteia.

CAPITOLUL 31

Prima mea amintire este că am muşcat-o de obraz

sau de frunte pe doamna Pison de Galland, vara mea, soţia sclipitorului deputat din Adunarea Constituantă. O şi văd, o femeie de 25 de ani, cu trupul plin şi faţa rumenă. S-ar părea că tocmai rumeneala ei m-a stârnit. Sta aşezată în mijlocul pajiştii numite povârnişul Porţii Bonne, obrazul ei se afla exact la înălţimea mea.

„Sărută-mă, Henri”, mă îndemnă ea. Eu n-am vrut, ea s-a supărat, eu am muşcat zdravăn. Scena mi-a rămas clar întipărită, desigur din cauză că gestul meu fu socotit pe loc drept o crimă de care mi se pomenea întruna.

Povârnişul cu pricina era plin de margarete, o floare mică şi frumoasă din care făceam buchete. Astăzi, pajiştea din 1786 se află desigur în mijlocul oraşului, la sud de capela colegiului.

Mătuşa Seraphie declară că sunt un monstru şi că am un caracter atroce. Această mătuşă Seraphie era de o acreală tipică fetelor habotnfce care n-au reuşit şi se mărite. Ce i se întâmplase? N-am aliat niciodată, niciodată nu cunoaştem cronica scandaloasă a propriilor noastre rude, şi am părăsit oraşul pentru totdeauna la 16 ani, după ce, timp de trei ani, cea mai înflăcărată pasiune[28] mă surghiunise într-o solitudine deplină.

A doua mea ispravă fu şi mai fioroasă.

Îmi făcusem o colecţie de fire de papură, tot acolo, pe povârnişul Porţii Bonne (Bonne de Lesdiguieres). De aflat numele ştiinţific al papurii, plantă de formă cilindrică, semănând cu o pană de pui şi lungă de un picior.

Fusesem dus în casa1 a cărei fereastră de la etajul întâi dădea spre Grande-Rue, colţ cu piaţa Grenette. îmi făceam o grădină tăind firele de papură în bucăţi lungi de două degete, pe care le aşezam în intervalul dintre balcon

28 X'asiunea pentru matematici.

şi pervazul ferestrei. Cuţitul de bucătărie de care mă serveam îmi scăpă din mână şi căzu în stradă, adică de la o înălţime de vreo doisprezece paşi, lângă o oarecare doamnălhenevaz, sau chiar pe această doamnă. Era cea mai mare scorpie din oraş (mama lui Candide Chenevaz, acela care în tinereţe o adora pe *Clarisse Harlowe* de Richardson, mai târziu unul dintre cei trei sute de acoliţi ai domnului de Villèle, răsplătit de acesta cu postul de prim-preşedinte al curţii regale din Grenoble, mort la Lyon înainte de-a fi primit învestitura).

Mătuşa Seraphie susţinu că voisem s-o ucid pe doamna Chenevaz; am fost declarat un caracter atroce, certat de bunul meu bunic, domnul Gagnon, care se temea de fiica lui, Seraphie, cea mai temută habotnică din tot oraşul, certat chiar şi de o fiinţă cu un caracter atât de nobil şi de spaniolesc, ca buna mea mătuşă, domnişoara Elizabeth Gagnon2.

M-am răzvrătit, să fi avut vreo 4 ani. De atunci datează groaza mea de religie, groază pe care raţiunea a redus-o cu mare greutate la proporţiile sale juste, şi asta de foarte puţin timp, n-au trecut nici şase ani. Cam tot atunci se născu pentru prima oară iubirea mea filială instinctivă, turbată pe vremea aceea, pentru republică.

Dacă aveam cel mult 5 ani.3

Această mătuşă Seraphie a fost geniul rău al întregii mele copilării; toată lumea o ura, dar se bucura de mult credit în familie. Presupun că mai târziu tata fu îndrăgostit de ea; în orice caz, făceau lungi plimbări spre Granges, trecând printr-o grădină de legume de sub zidurile oraşului. Eu eram singurul martor incomod şi mă plictiseam cumplit. Mă ascundeam în clipa când porneau la plimbare. Acolo a naufragiat firava mea prietenie pentru tata.

De fapt, singurul care s-a ocupat de creşterea mea a fost bunul meu bunic, domnul Henri Gagnon. Acest om deosebit făcuse un pelerinaj la Ferney pentru a-l vedea pe Voltaire şi fusese primit acolo cu cinste. Avea un mic bust al lui Voltaire, cât un pumn, montat pe un suport de abanos, înalt de 6 şchioape. (De un gust îndoielnic, dar nici Voltaire şi nici excelentul meu bunic nu străluceau în ceea ce priveşte artele frumoase.)

Bustul era aşezat în faţa biroului la care scria, cabinetul lui se afla în fundul unui apartament uriaş, dând într-o elegantă terasă împodobită cu fiori. Era o mare favoare să fiu admis acolo, una şi mai mare să privesc şi să pipăi bustul lui Voltaire.

Cu toate astea, pornind de la cele mai depărtate amintiri, operele lui Voltaire nu mi-au plăcut de loc, mi se păreau nişte copilării. Pot spune că nimic nu mi-a plăcut vreodată la acest mare om. Pe atunci nu puteam să-mi dau seama că el a fost. legislatorul şi apostolul Franţei, Martin Lutherul ei.

Demnul Henri Gagnon purta o perucă pudrată, rotundă, cu trei rânduri de bucle, pentru că era doctor în medicină, şi doctor la modă printre cucoane, ba chiar acuzat de-a fi fost amantul multora dintre ele, printre altele şi al doamnei Teisseire, una dintre cele mai frumoase din oraş, pe care nu-mi amintesc s-o fi văzut vreodată pentru că erau certaţi pe-atunci, dar care mi-a dat a înţelege asta mai târziu, într-un fel cu totul neobişnuit. Din pricina perucii, mi s-a părut întotdeauna că bunul meu bunic are 80 de ani. Avea

BUNICUL

tot soiul de toane (ca şi nefericitul de mine), reumatisme, abia umbla, dar, din principiu, nu se urca niciodată în trăsură şi nu-şi punea niciodată pălăria: o

pălărioară triunghiulară, din cele care se ţin subbraţ; şi era o mare bucurie pentru mine când puteam s-o şterpelesc şi să mi-o pun pe cap, faptă considerată de întreaga familie ca o lipsă de respect; în cele din urmă, din respect, încetai să-mi mai fac de lucru cu pălăria triunghiulară şi bastonul lui cu măciulia din rădăcină de merişor, încrustată cu sidef.

Bunicul adora corespondenţa apocrifă a lui Hippocrate, pe care o citea în latineşte (cu toate că ştia un pic de greacă), şi pe Iloraţiu, în ediţia lui Johannes Bond, tipărită cu nişte caractere îngrozitor de mărunte. M-a molipsit şi pe mine cu aceste două pasiuni şi, de fapt, cu toate gusturile lui, dar aşa cum voi explica mai târziu, nu cum ar fi vrut el.

Dacă mă voi întoarce vreodată la Grenoble, trebuie să pun să mi se caute extrasele de naştere şi de deces ale acestui excelent om, care mă adora şi nu-l iubea de loc pe propriul său fiu, domnul [Romain] Gagnon, tatăl lui Oronce Gagnon, comandantul unui escadron de dragoni, care acum trei ani şi-a ucis un adversar în duel, fapt pentru care îi sunt recunoscător, se vede că mi-i un papă-lapte. Sunt treizeci şi trei de ani de când nu l-am văzut, el trebuie să aibă acum treizoei şi cinci.

Mi-am pierdut bunicul pe când eram în Germania, prin 1807 sau 1813, nu-mi amintesc exact. Mi-aduc aminte de-o călătorie făcută la Grenoble ca să-l revăd; l-am găsit foarte mohorât; omul acela atât de agreabil, punctul de atracţie al seratelor la care mergea, nu mai vorbea aproape de loc. îmi spuse: *„E o vizită de adio”*, şi-apoi schimbă vorba: îi era groază de stupiditatea înduioşărilor familiale, ţ»

Un fapt de care îmi amintesc, prin 1807 am pozat

pentru un portret, ca s-o determin astfel şi pe doamna Alex [andrine] Petit să-şi facă unul, şi cum numărul şedinţelor era o obiecţie, am dus-o la un pictor vizavi de la Fontaine du Diorama, care pentru 120 de franci îţi făcea un portret în ulei într-o singură şedinţă. Bunul meu bunic văzu portretul, pe care, ca să scap de el, cred, îl trimisesem surorii mele. Începuse s-o ia razna; văzând portretul, spuse: *„ăla-i cel adevărat”*, apoi recăzu în lâncezeală şi tristeţe. Muri curând după aceea, aşa mi se pare, la vârsta de 82 de ani, cred.

Dacă această dată este exactă, înseamnă că avea 61 de ani în 1789 şi s-a născut prin 1728. Uneori ne povestea despre bătălia de la Assiete[29], un asalt în Alpi încercat zadarnic de e [avalerul] de Belle-Isle în 1742, cred. Tatăl său, un om de onoare, dârz şi plin de energie, îl trimisese acolo în calitate de chirurg militar, pentru a-i forma caracterul. Bunicul îşi începea studiile de medicină şi putea să aibă 18 sau 20 de ani, ceea ce mai indică şi anul 1724 ca dată posibilă de naştere.

Avea o casă veche, situată în cel mai frumos loc din oraş, piaţa Grenette, colţ cu Grande-Piue, drept spre miazăzi, şi având în faţă cea mai frumoasă piaţă din oraş, cele două cafenele rivale şi centrul lumii bune. Acolo, într-un prim etaj foarte scund, dar de-o încântătoare veselie, a locuit bunicul până în 1789.

Trebuie să fi fost bogat pe-atiânci, pentru că şi-a cumpărat o casă superbă, situată chiar în spatele casei sale şi aparţinând doamnelor de Marnais. Ocupă etajul doi al casei sale din piaţa Grenette şi tot etajul corespunzător al casei de Marnais şi-şi făcu cea mai frumoasă locuinţă din oraş. Avea o scară magnifică pentru vremea aceea şi

29 Bă'.llia de !a Assifete a avut loc în iulie 1747.

un salon de treizeci şi cinci de picioare pe douăzeci şi opt.

Cele două camere din ap [artamentul] care dădea spre piaţa Grenette fură renovate; camerele teribilei mătuşi Seraphie, fiica domnului Gagnon, şi a mătuşii Elizabeth, sora lui, au fost despărţite printr-un perete[30] de ipsos şi cărămizi clădite de-a lungul. Acest pereta fu întărit cu scoabe de fier, iar pe ipsosul fiecărei scoabe am scris: „Henri Beyle, 1789". Mai văd şi-acum frumoasele inscripţii de care se minuna bunicul.

„De vreme ce ştii să scrii atât de bine, îmi spuse el, ai tot dreptul să înveţi latineşte".

Cuvintele lui mă băgară în sperieţi, şi un pedant fioros la înfăţişare, domnul Joubert, înalt, palid, slab, sprijinindu-se într-un toiag, se înfiinţa ca să mă dăscălească, să mă înveţe *mura* – mură. Ne-am dus să cumpărăm un manual pentru începători de la domnul Giroud, librar, în fundul unei curţi ce da în piaţa Herbes. Pe-atunci habar n-aveam ce instrument de tortură mi se cumpără de acolo.

Aici încep nenorocirile mele.

Dar amân de prea mult timp o povestire necesară, una dintre cele două sau trei care mă vor determina să arunc în foc aceste memorii.

1. Salteaua mea. 2. Eu. 3. Pa-

lui Henrieltei. 4. Şemineu. 5. Cabinetul negru de toaletă. 6. O fereastră mare către strada Vieux-Jésuites. 7. Fereastră mică. 8. Uşa salonului. 9. Uşă spre alt

30 Stendhal foloseşte aici termenul regional dofinez gippe, expîicindu-l între paranteze.

apartament.

Mama mea, doamna Henriette Gagnon, era o femeie fermecătoare, şi eu eram îndrăgostit de mama.

Mă grăbesc să adaug că am pierdut-o pe când aveam 7 ani.

Iubind-o la vârsta de 6 ani probabil, 1789, aveam absolut acelaşi caracter ca şi în 1828, când o iubeam cu furie pe Alberthe de Rubempré. Felul meu de-a vâna fericirea nu se schimbase de loc în fond, cu o singură excepţie: faţă de ceea ce constituie partea fizică a iubirii eram aşa cum ar fi Cezar dacă ar reveni pe lume şi-ar fi pus în faţa unui tun şi-a unor pistoale. Aş fi învăţat totul foarte repede, dar asta n-ar fi schimbat în fond tactica mea.

Voiam s-o acopăr pe mama cu sărutări şi chiar dezbrăcată. Ea mă iubea cu pasiune şi mă săruta adeseori, eu îi întorceam sărutările cu atâta foc, încât adeseori era silită să mă lase şi să plece. Pe tata îl uram când apărea şi întrerupea sărutările noastre. Întotdeauna voiam s-o sărut pe piept. Aduceţi-vă aminte că am pierdut-o în urma unei naşteri, pe când aveam doar 7 ani.

Era o femeie trupeşă, de-o prospeţime desăvârşită, foarte frumoasă şi cred doar că nu destul de înaltă. Avea o nobleţe şi-o seninătate desăvârşită în trăsături; foarte sprintenă, preferând să alerge şi să facă totul singură decât să poruncească celor trei servitoare pe care le avea şi, în fine, citind adeseori în original *Divina Comedie* de Dante, din care am găsit mai târziu cinci sau şase ex [emplare] în ediţii diferite în apartamentul său, care, după ce a murit, a rămas închis”.

A pierit în floarea tinereţii şi-a frumuseţii, în 1790, să fi avut 28 sau 30 de ani.

De atunci începe viaţa mea morală.

Mătuşa Seraphie îndrăzni să mă acuze că nu plâng destul. Judecaţi singuri durerea mea şi tot ce puteam simţi! Dar mi se părea că a doua zi am s-o revăd, încă nu înţelegeam moartea.

Aşa am pierdut acum patruzeci şi cinci de ani tot ce aveam mai scump pe lume.

Libertatea pe care mi-o iau destăinuind că o iubeam n-o poate jigni; dacă aş reîntâlni-o vreodată, i se

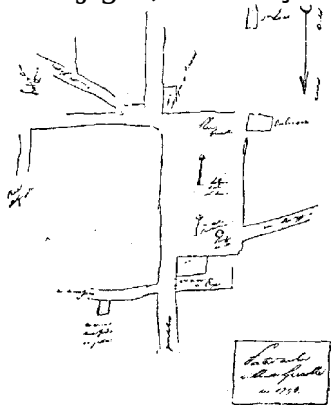

(O parte din oraşul Grenoble în 1793 – Strada Lafayette – Strada Vieux-Jésuites – Casa tatălui meu, în care m-am născut – Strada Saint-Jacques – Mănăstirea Propagation – Casa care I-a ruinat pe tata – Saint-Louis. Miazăzi. Nord – Piaţa Grenelte – Biserica Verbe încarné – Arborele Libertăţii. Afrborele] Fraternităţii – O cişmea veche – Strada Montorge – Prima. A doua casă a domnului Gagnoni

spune-o din nou. De altfel, ea n-a participat de loc la această iubire. N-a răspuns la modul veneţian, ca doamna Benzoni autorului! *Nellei*. În ce mă priveşte, eram cât se poate de nelegiuit, îi iubeam farmecele cu furie.

Într-o seară, cum din întâmplare fusesem culcat pe jos în camera ei, pe-o saltea, această femeie sprintenă şi

uşoară ca o ciută sări peste salteaua mea ca s-ajungă mai repede la patul ei.

Timp de zece ani după moarte camera ei a rămas închisă. Cu greu mi-a îngăduit tata, în 1798, să instalez acolo o tablă de pânză ceruită şi să studiez matematicile. Dar niciun servitor nu intra acolo, ar fi fost aspru certat, doar eu să cam cheia. Asemenea sentiment îi face tatii o deosebită cinste în ochii mei acum, când reflectez la toate astea.

Ea muri, aşadar, în camera sa din strada Vieux-Jésuites, a cincea sau a şasea casă pe stânga când vii dinspre Grande-Rue, vizavi de casa domnului Teisseire. Acolo mă născusem eu, casa aparţinea tatălui meu, care o vându atunci când se apucă să-şi clădească noua lui stradă şi să facă nebunii. Această stradă care l-a ruinat fu numită strada Dauphin (tata era un ultraregalist fanatic, partizan al pe [coţilor] şi-al nobililor), iar acum se numeşte, cred, strada Lafayette.

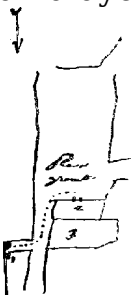

1. Casa noastră. 2. Cea a bunicului meu. 3. Casa Marnais (piaţa Grenelte).

Îmi petreceam viaţa la bunicul meu, a cărui casă se afla la cel mult o sută de paşi de-a noastră.

CAPITOLUL 4[31]

Aş putea umple un volum întreg cu împrejurările în

31 Scris la 1 şi 2 decembrie 1835 (tu ed. fr.).

care a murit o fiinţă atât de scumpă mie.

Cu alte cuvinte: nu cunosc absolut de loc amănuntele, murise dintr-o naştere, datorită, pare-se, neîndemânării unui chirurg numit Hérault, un dobitoc, ales, pare-se, numai ca să i se facă în ciudă altui mamoş deştept şi priceput, cam tot aşa cum a murit doamna Petit în 1814. Nu pot descrie pe larg decât sentimentele mele, care pot să i se pară exagerate sau de necrezut spectatorului obişnuit cu măsluielile din romane (nu vorbesc de Fielding) sau cu realitatea veştedă a romanelor construite cu suflete pariziene.

Cititorul trebuie să ştie că un definez are felul său propriu de a simţi – iute, încăpăţânat, chibzuit, cum n-am întâlnit în nicio altă regiune. Pentru o privire clarvăzătoare, la fiecare trei grade latitudine, muzica, peisajele şi romanele ar trebui să fie mereu altfel. La Valence sur Rhône, de pildă, se sfârşeşte caracterul provensal, caracterul bourguignon începe la Valence şi lasă loc, între Dijon şi Troyes, caracterului parizian, politicos, spiritual, lipsit de profunzime, într-un cuvânt, preocupat mai mult de ceilalţi.

Caracterul definez e înzestrat cu o tenacitate, o profunzime, un spirit, o fineţe pe care zadarnic le-ai căuta în civilizaţia provensală sau bourguignonă, vecinele sale. Acolo unde provensalul se revarsă în înjurături fioroase, definezul reflectează şi stă de vorbă cu inima lui.

Toată lumea ştie că până în anul 1[349] Dauphiné a fost un stat separat de Franţa, pe jumătate italian prin politica pe care o ducea. Apoi Ludovic al XI-lea, delfinul, certat cu tatăl său, administré această provincie timp de… ani, şi sunt înclinat să cred că acest geniu profund şi profund timid, duşman al hotărârilor pripite, e omul care şi-a întipărit amprenta pe caracterul definez. Încă de pe

vremea mea, după convingerea bunicului şi-a mătuşii Elizabeth, veritabilă întrupare a sentimentelor energice şi generoase ale familiei, Parisul nu reprezenta câtuşi de puţin un model, era un oraş îndepărtat şi duşmănos, de-a cărui influenţă trebuia să te păzeşti.

Şi-acum, după ce am căutat prin această digresiune să intru în graţia cititorilor mai puţin sensibili, voi povesti că în ajunul morţii mamei, ZGra mea, Pauline, şi cu mine am fost scoşi la plimbare pe strada Montorge, am revenit de-a lungul caselor de pe stânga străzii (la nord). Am fost instalaţi în casa bunicului, din piaţa Grenette. Dormeam pe duşumea, pe-o saltea aşezată între fereastra şi şemineu, când, spre orele 2 dimineaţa, toată familia se întoarse plângând în hohote.

„Dar cum se poate ca doctorii să nu fi găsit niciun leac?" îi spuneam eu bătrânei Marion (tipul servitoarei din Molière, prietenă cu stăpânii, dar nesfiindu-se niciodată să spună ce crede ea de cuviinţă, care o cunoscuse pe mama încă de foarte tânără, o văzuse măritându-se cu zece ani în urmă, în 1780, şi ţinea mult la mine).

Marie Thomasset, din Vinay, tip autentic de caracter definez; numită cu diminutivul Marion, îşi petrecu toată noaptea lângă salteaua mea, plângând cu lacrimi fierbinţi şi având, pesemne, misiunea de-a mă consola. Eram mai mult uimit decât disperat, nu înţelegeam ce-i moartea, nu prea credeam în ea.

— Ce, îi spuneam lui Marion, n-am s-o mai văd niciodată?

— Cum s-o mai vezi dacă va fi dusă la cimitir?

— Şi unde-i cimitirul ăsta?

— Pe strada des Muriers, cel din parohia Notredame.

Şi-acum mai stăruie în mintea mea tot dialogul din noaptea aceea; dacă aş vrea, aş putea să-l transcriu aici.

Atunci a început adevărata mea viaţă morală, trebuie să fi avut şase ani şi jumătate. De altfel, toate aceste date se pot verifica uşor cu ajutorul actelor de stare civilă.

Adormii; când m-am trezit a doua zi, Marion îmi spuse:

— Trebuie să mergi să-l săruţi pe tata.

— Cum, măicuţa mea a murit? N-o s-o mai văd niciodată?

— Fă bine şi taci, te aude tata, e acolo, în patul bunicii.

Străbătui cu repulsie spaţiul îngust dintre pat şi perete, care era întunecos din pricina perdelelor trase. Nu-l puteam suferi pe tata şi mi-era silă să-l sărut.

O clipă mai târziu sosi abatele Rey, un bărbat foarte înalt, foarte rezervat, cu faţa ciupită de vărsat, cu un aer nătâng şi blajin, vorbind pe nas, şi care, curând după aceea, a ajuns mare vicar. Era unul dintre prietenii familiei.

Cine ar crede? Mi-era antipatic pentru că era preot.

Domnul abate Rey se aşează lângă fereastră, tata îşi puse halatul de casă, ieşi din alcovul închis cu perdele de serj verde. Existau două perdele frumoase din tafta trandafirie, întreţesută cu alb, care ziua le ascundeau pe celelalte.

Abatele Rey îl îmbrăţişa pe tata în tăcere; eu observai că tata e foarte urât, avea ochii umflaţi şi lăcrăma întruna. Rămăsesem în alcovul întunecos şi vedeam totul foarte bine.

„Domnul a dat, Domnul a luat, prietene”, spuse în cele din urmă abatele, şi aceste cuvinte, rostite de un om pe care îl uram altuia pe care nu-l prea iubeam, m-au pus foarte serios pe gânduri.

O să mă credeţi nesimţitor, nu eram deocamdată

decât uimit de moartea mamei. Nu înţelegeam acest cuvânt. Oare voi îndrăzni să scriu ceea ce mi-a repetat apoi adeseori Marion, mustrându-mă? începusem să-l bârfesc pe *God*[32].

Dar să zicem că mint în privinţa unor vorbe de duh care depăşesc probabil realitatea, cu siguranţă că nu mint în ceea ce priveşte restul.

Dacă voi fi ispitit să mint, asta se va întâmpla mai târziu, când va fi vorba de păcatele foarte mari, de mult mai târziu. Nu cred de loc în acea inteligenţă a copiilor care prevesteşte un om superior. Într-un domeniu mult mai puţin supus iluziilor, căci, oricum, monumentele rămân, toţi pictorii mediocri pe care i-am cunoscut au făcut lucruri uimitoare între 8 şi 10 ani şi *prevestind geniul*.

Vai, nimic nu prevesteşte geniul, poate că doar încăpăţânarea ar fi un semn.

A doua zi se discută despre înmormântare. Tata, a cărui faţă era într-adevăr de nerecunoscut, mă îmbrăcă într-un soi de mantie neagră din lână neagră, pe care mi-o înnodă sub bărbie. Scena se petrecu în cabinetul tatii, din strada Vieux-Jésuites5 tata era posomorât, iar cabinetul, tapetat de jur-împrejur cu *în folii* funebre, hidoase la vedere. *Enciclopedia* lui d'Alembert şi Diderot, legată în albastru, era singura excepţie în urâţenia generală.

Acest cabinet juridic aparţinuse domnului de Brenier, soţul doamnei de Valserre şi e [onsilier] la Tribunalul Suprem. Rămasă văduvă, doamna de Valserre îl moştenise şi îşi schimbase numele, Valserre fiind mai nobil şi mai frumos decât Brenier. După aceea s-a călugărit.

Toate rudele şi prietenii se întruniseră în cabinetul tatii.

---

32 Dumnezeu (in limba engleză In original).

Îmbrăcat cu mantia mea neagră, stăteam între genunchii tatii, la 1. Vărul nostru, domnul Pison, tatăl.

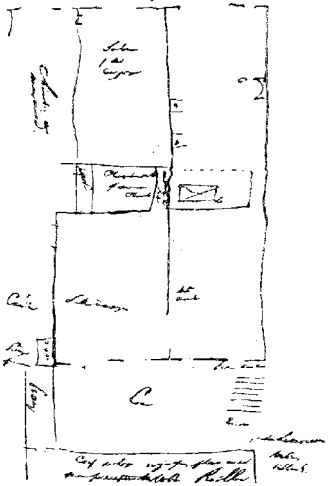

un domn grav, dar de o gravitate de om de curte şi deosebit de respectat în familie pentru felul său de a se comporta (era zvelt, avea 55 de ani şi o înfăţişare cât se poate de distinsă), intră şi se aşează la 3.

În loc să plângă şi să fie trist, el începu să discute, ca de obicei, şi să vorbească despre curte (poate despre curteatribunalului, e foarte probabil). Eu am crezut că vorbea despre curţile străine şi-am fost profund jignit de insensibilitatea lui.

O clipă mai târziu intră unchiul meu, fratele mamei, un tânăr cât se poate de bine făcut şi cât se poate de plăcut, foarte elegant, îmbrăcat după ultima modă. Era donjuanul oraşului; se aşează la 4 şi începu şi el să discute, ca de obicei, cu domnul Pison. Mă cuprinse o indignare violentă şi-mi amintii că tata spunea că-i un fluşturatic. Totuşi, remarcai că avea ochii foarte roşii, şi-avea şi o faţă deosebit de frumoasă; asta mă calmă puţin.

Purta un fel de tichie după ultima modă, dintr-o

pungă pătrată de tafta neagră, cu două urechi mari de câine (aşa se numeau şase ani mai târziu), cum mai poartă şi astăzi prinţul de Talleyrand, şi folosea o pudră parfumată.

Se auzi un zgomot puternic; era sicriul bietei mele mame, care era scos din salon.

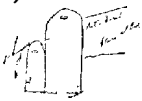

A. Cristelniţă (8 a în t-Hugues-Notredame. Piaţa Tilleuls – Strada Bayard)

„Ah, nici nu ştiu ce trebuie să faci la asemenea ceremonii”, spuse cu un aer indiferent domnul Pison ridicându-se, ceea ce m-a surprins foarte neplăcut. Aceasta fu ultima mea senzaţie *socială*. Intrând în salon şi văzând sicriul acoperit, în care era *mama mea*, am fost cuprins de o deznădejde cumplită. În sfârşit, înţelegeam ce înseamnă moartea.

Asta se întâmpla după ce fusesem acuzat de nesimţire de către mătuşa Séraphie.

Îl voi scuti pe cititor de relatarea tuturor cuvintelor rostite în marea mea deznădejde la biserica parohială Saint-Hugues.

Mă înăbuşeam. A trebuit, cred, să fiu scos afară, căci durerea mea era prea zgomotoasă. Niciodată n-am mai putut privi cu sânge rece această biserică Saint-Hugues şi catedrala alăturată. Chiar şi-n 1828, când m-am dus să revăd Grenoble, a fost de ajuns să aud sunetul clopotelor de la catedrală pentru a mă cufunda într-o tristeţe posomorâtă, seacă, fără înduioşare, tristeţea aceea vecină cu mânia.

Ajuns la cimitir, care se afla într-un bastion din preajma străzii des Muriers (astăzi, sau cel puţin în 1828, ocupat de o imensă clădire, depozit al regimentului de

geniu), făcui nişte nebunii pe care mi le-a povestit mai târziu Marion. Se pare că nu voiam cu niciun preţ să se arunce pământ peste sicriul mamei, spuneam că are s-o doară. Dar

Peste negrele culori dintr-un tablou atât de trist
Trebuie să treci cu buretele sau să tragi cortina.[33]

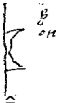

În virtutea jocului complicat de caractere din familia mea, odată cu moartea mamei au luat sfârşit toate bucuriile copilăriei mele.[34]

CAPITOLUL 5[35]AMINTIRI MĂRUNTE DIN PRIMA COPILĂRIE 2

Pe vremea când ocupam etajul întâi din piaţa Grenette, înainte de 1790, sau, mai exact, până la jumătatea lui 1789, unchiul meu, tânăr avocat, avea un mic apartament cochet la al doilea, la colţul pieţei Grenette cu Grande-Rue. Glumea cu mine şi-mi îngăduia să-l privesc cum îşi leapădă frumoasele sale veşminte şi-şi pune halatul de casă, seara la orele 9, înainte de cină. Pentru mine, acesta era un moment de încântare şi plin de voioşie, şi coboram înapoi la etajul întâi, purtând înaintea lui sfeşnicul de argint. Aristocratica mea familie s-ar fi simţit dezonorată dacă sfeşnicul n-ar fi fost de argint. E drept nu

33 Corneille, Rodogune, Act. II, sc. III.

34 în ceea ce mă priveşte, răutatea cea mai neagră urmează bunătăţii şl veseliei. Capitolul 4 bis — Amintiri: iată amintirile care îmi rămîn după 23X2 ani despre zilele fericite cînd trăia mama. Vizite, supeuri, căpitanul Bfcyle], Abatele Cheylan. M-am g Domnul revortat. Plecare la Romans. Barthélémy, d'Orbane, Ba'r[thélemy] care [cuvînt şters]. Domnul Bfarthêlemy d'Orbane] d'Orbane mă învăi,ă tot felul de strîmbături.". — II. Eu.

35 Scris la Roma între 17 şi 22 decembrie 1835 (n. ed. fr.).

cu o nobilă luminare de spermanţet, pe-atunci fiind obiceiul să se folosească lumînări de seu. Dar aceste lumînări de seu erau aduse cu multă grijă şi în lăzi tocmai din împrejurimile Briangonului; trebuiau făcute cu seu de capră, iar pentru asta se scria din timp unui prieten care locuia acolo în munţi. Mă mai văd încă asistând la despachetarea lumânărilor şi mâncând pâine cu lapte dintr-un castron de argint; hârsâitul lingurii pe fundul castronului cu lapte mi se părea ciudat. Legăturile noastre cu prietenul din Briangon erau într-un fel asemănătoare cu cele de *la gazdă la gazdă*, aşa cum le

.

descrie Homer, urmare firească a neîncrederii şi barbariei generale.1

Unchiul meu[36], tânăr, sclipitor, fluşturatic, trecea drept omul cel mai fermecător din oraş, astfel încât, cu mulţi ani mai târziu, voind să-şi apere virtutea, care călcase de altfel de multe ori pe-alături, doamna

Delaunay spunea: „Totuşi, nu i-am cedat niciodată domynului Gagnon-fiul”.

Unchiul meu, zic, îşi bătea joc cât putea de gravitatea tatălui său, care, întâlnindu-l prin diferite case, îmbrăcat în

36 „Amintiri mărunte de introdus after the povestirea of my mother dealh [în limba engleză în original: „după povestirea morţii mamei mele"]i Barthélémy d'Orbane. Plecare la Romans, marile zăpezi. Plecarea la Vizille. Ura mătuşii Séraphie împotriva domnişoarelor Barnave în timp ce treceam prin fa[a casei lor de la ţară, în drum spre Saint-Robert. Amintiri mărunte. A se plasa la locul potrivit, prin 1791. A se transcrie pe stînga la locul potrivit" (n. ed. fr.).
Pe margine: „Stil. Ordinea ideilor. A se pregăti atenţia prin cîteva cuvinte în treacăt: 1. despre Lambert; 2. despre uncliiul ineu în primele capitole, 17 decembrie 35. Stil. Raportul dintre cuvinte şi idei: dicţ- [ionar]ul Academiei, articolul Saint-Marc Girardin, c[avale] r ol König von Jean Iou[tre]. Dezbateri" (n. ed. fr.).

haine scumpe, pe care nu (Scena). Acolo se răneşte el le plătise, era foarte mirat. Cidul.

— II. Henri B. Qt, ai clipi din ochi mă având mai puţin de 6 ani. făceam nevăzut”, adăuga un-I ni am a sală de spectacol chiul, povestindu-mi întâmdin Grenoble, care mi-a plarea.

Inspirat cea mai tandră într-o seară, în ciuda tuveneraţie. Prin 1794, 95 turor (dar cine s-ar fi împoşi 96 îmi plăcea chiar şi trivit înainte de 1790?), el mă duhoarea de-acolo. Acea duse la teatru. Se juca *Cidul*. stă iubire se dezlănţui „Copilul ăsta e nebun”, cu frenezie pe-timpul spuse bunul meu bunic când doamnei Kubfy. m-am întors acasă. Dragostea lui pentru literatură îl împiedicase să se împotrivească hotărât plecării mele la spectacol. Am văzut, prin urmare, *Cidul*, dar, mi se pare, în veşminte de satin de culoarea cerului şi cu pantofi de satin alb. În timp ce recita monologul, sau într-alt moment, mânuind spada cu prea mult foc, Cidul se răni la ochiul drept.

„Încă un pic, auzeam în jurul meu, şi-şi crăpa ochiul”. Mă aflam în primul rând de loji, a doua pe dreapta.

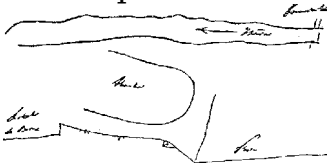

A

— ai-y.

(Bastilia fortificată între 1828 şi 1836 de către generalul II ax o un palavragiu fără pereche – Munte. Sainte-Marie d’en haut. Pod de lemn. Isère – Palatul Bonne – Teatru. A. Bilete – închisoare. Piaţa Saint-André – Turnul Prefecturii – Străvechiul castel al conetabilului de

Lesdiguières, cred cu – Pasajul
Concert)

Altă dată unchiul meu îmi făcu favoarea de a mă lua la *Caravana din Cairo*[37]. (11 stingheream în evoluţiile sale printre cucoane. Fapt de care îmi dădeam bine seama.) Cămilele mă înnebuniră de-a binelea. *Infanta din Zamora*[38], în care un mişel sau poate vreun bucătar cânta o arietă purtând un coif cu un şobolan în chip de panaş, mă fermecă până la delir. Asta însemna pentru mine adevăratul comic.

Îmi spuneam, foarte confuz, fără îndoială, şi nu atât de clar cum scriu aici: „Fiecare moment din viaia unchiului meu e ca şi clipele de încântare pe care le savuram împreună în timpul spectacolelor. Va să zică, tot ce poate fi mai frumos pe lume e să fii un om fermecător, ca unchiul meu”. În capul meu de 5 ani nu intra gândul că unchiul nu-i chiar atât de fericit ca mine privind defilarea caravanei de cămile.

Dar am mers prea departe: în loc să fiu curtenitor, am devenit pasionat cu femeile pe care le iubeam, aproape indiferent şi mai ales lipsit de vanitate cu celelalte, de aici insuccesele şi *fiascurile*. Poate că niciunul dintre bărbaţii de la curtea împăratului n-au avut mai puţine femei ca mine, despre care se credea că sunt amantul soţiei primului-ministru.

Un spectacol „sunetul frumos al unui clopot grav (ca acela al bisericii din... mai sus de Rolle, în mai 1800, mergând spre Saint-Bernard) au provocat întotdeauna un ecou adânc în inima mea. Chiar şi l [iturghia] în care or

37 La Caravane de Caire, operă în 3 acte de Morel de Chcdeville, muzică de Grétry.

38 L'infante de Zamore, operă comică în 3 acte, libretul de Framei muzica împrumutată din Freseatena de Paisiello.

[ed] cam atât de puţin îmi inspira gravitate, încă de foarte tânăr şi cu siguranţă înainte de-a fi împlinit 10 ani şi de scrisoarea abatelui Gardon, credeam că God îi *di*spreţuieşte pe aceşti scamatori. (După patruzeci şi cinci de ani de meditaţie, tot mai cred că mistificarea aduce prea mult folos celor care o practică pentru a nu găsi întotdeauna urmaşi. Povestea medaliei pe care a istorisit-o alaltăieri… decembrie 1835.)

Păstrez amintirea cea mai precisă şi mai limpede a perucii rotunde şi pudrate a bunicului – avea trei rânduri de bucle. Bunicul nu purta niciodată pălărie.

Această ţinută contribuise, aşa mi se pare, la a-l face cunoscut şi respectat de nevoiaşii de la care nu lua niciodată bani pentru îngrijirile date ca medic.

Era medicul şi prietenul celor mai multe case nobile. Domnul de Chaleon, îmi mai aduc aminte de dangătul clopotelor trase la Saint-Louis de ziua morţii sale; domnul de Lacoste, care a avut un atac de apoplexie în Terres-Froides, la La Frette; domnul de Raxis, care avea râie şi-şi arunca mantaua pe duşumea în camera bunicului, care mă certa cu un tact desăvârşit pentru că, după ce povestisem această întâmplare, am adăugat şi numele domnului de Raxis; domnul şi doamna des Adrets, doamna de Valserre, fiica lor, în salonul cărora mi-am făcut prima intrare *în lume*. Sora ei, doamna de Măreşte, mi se părea grozav de frumoasă şi se spunea că e foarte uşuratică.

Pe vremea când l-am cunoscut, era şi fusese timp de douăzeci şi cinci de ani promotorul tuturor iniţiativelor folositoare şi care, dată fiind epoca de copilărie politică a acelor timpuri înapoiate, (1760), puteau fi numite liberale. Lui i se datorează biblioteca. Şi asta n-a fost o treabă uşoară. Întâi a trebuit s-o cumpere, apoi să-i găsească un

loc potrivit, apoi să-i asigure un venit bibliotecarului.[39]

Îi proteja, mai întâi împotriva părinţilor, apoi şi mai eficace, pe toţi tinerii care dovedeau dragoste de stadiu. Părinţilor recalcitranţi le cita exemplul lui Vaucanson.[40]

Pe vremea când s-a întors din Montpellier la Grenoble, bunicul (doctor în medicină) avea un păr superb, dar opinia publică din 1760 îi declară categoric că nimeni n-o să-i acorde încredere dacă nu va purta perucă. Aceasta fusese părerea unei bătrâne verişoare Didier, care l-a făcut moştenitorul ei, împreună cu mătuşa Elizabeth, şi a murit prin 1788. În ziua de Saint-Laurent, când mergeam la ea în vizită, buna verişoară mă îndopa cu pâine galbenă (cu şofran). Locuia pe o stradă rfe lângă biserica Saint-Laurent; pe aceeaşi stradă ţinea băcănie fosta mea bonă, Françoise, la care am ţinut nespus de mult; plecase de la mama ca să se mărite. Fu înlocuită cu frumoasa Geneviève, sora ei, căreia se spunea că tata îi cam dădea târcoale.

Camera bunicului, de la etajul întâi, spre piaţa Grenette, era zugrăvită într-un verde-ţipător, şi tata îmi spuqţea încă de pe-atunci:

„Cu toată deşteptăciunea lui, bunicul n-are gust în artă”.

Dia pricina caracterului său timid, francezul foloseşte rareori culorile curate: verde, roşu, albastru, galben; preferă nuanţele nedefinite. În afară de asta, nu văd ce era rău în alegerea bunicului. Camera lui era drept spre

---

39 Primul lot de cărţi al bibliotecii din Grenoble a fost cumpărat in 1772 din biblioteca episcopului oraşului; doctorul Gagnon a fost promotorul acestui fapt.

40 Referire la celebrul inventator francez Jacquesde Vaucansons (1709 — 17S2), cunoscut pentru pasiunea pe care o depunea în studiul a numeroase şi variate discipline.

miazăzi, citea enorm, voia să-şi cruţe ochii, de care se plângea din când în când.

Dar cititorul meu, dacă se va găsi vreodată unul pentru asemenea copilării, îşi va da lesne seama că fiecare *de ce*, toate explicaţiile mele pot fi foarte greşite. N-am reţinut decât nişte imagini foarte clare, toate explicaţiile îmi vin acuma, scriind, la patruzeci şi cinci de ani după evenimente.

Excelentul meu bunic, care a fost de fapt adevăratul meu tată şi prieten intim până la hotărârea mea, prin 1796, de-a scăpa de Grenoble cu ajutorul matematicilor, povestea adeseori un lucru de necrezut.

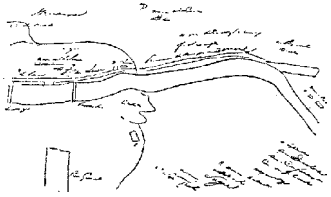

(Munte – La Bastille.

— Vii – Urcuşul Chaâemont – La Periere – Strada Saint-Laurent – Saint-Laurent – D. Casa verişoarei Bidier – Vii minunate, foarte bine expuse – Promenada măştilor în timpul carnavalului – Satul La Tronche – Casa lui Barrai – Pod de lemn – Citadelle – Piaţa Grenette – O. Biserica domnului Dumolard, confesorul meu, preot în La Tronche şi mare cutră – R. Pensionul domnişoarei dela-Sagne; sora mea, prietena ei, domnişoara Sophie Gauthier)

În ziua când am împlinit un an, 23 ianuarie 1784, mama mă dusese în camera lui (verde) şi mă ţinea în picioare lângă fereastră; bunicul, care se afla în preajma patului, mă chemă, eu pornii la drum şi ajunsei până la el.

Pe-atunci vorbeam un pic, şi în chip de salut spuneam „*kateur*". Unchiul glumea pe seama surorii sale Ilenriette (mama) în legătură cu urâciunea mea.

Se pare că aveam un cap uriaş, chelbos, şi că semănăm cu părintele Brulard, un călugăr descurcăreţ[41], om de viaţă şi cu mare influenţă în mănăstirea lui, unchiul sau străunchiul meu, mort înainte de-a mă fi născut eu.

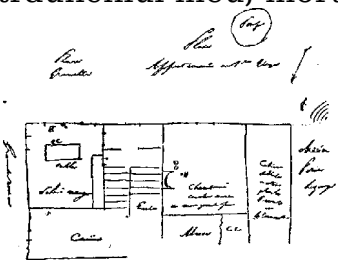

II. Eu – D. Domnul Barthélémy d'Orbane – Bunul abate Cliélan – H. Eu. Nu-mi amintesc unde locuiau mătuşile Sérapliie şi Elizabeth. Mi-aduc vag aminte de-o cameră între sufragerie şi Grande-Rue.

(Piaţa Grenette – Cişmea – Plan – Apartament la etajul întâi – Grande-Rue – Sufragerie – Masă – Bucătărie – Scară – Dormitorul verde al bunicului – Alcov – Cabinet – Cabinet de studiu, în care se aflau barometru] şi termometrul – Casa Peri er-Lagrange)

Eram foarte întreprinzător, de aici două accidente povestite de bunicul cu groază şi amărăciune: înspre

41 Aluzie la fratele bunicului său, Pierre Beyle; îl chema Chérubin-Joseph Beyle şi a fost călugăr la Grenoble.

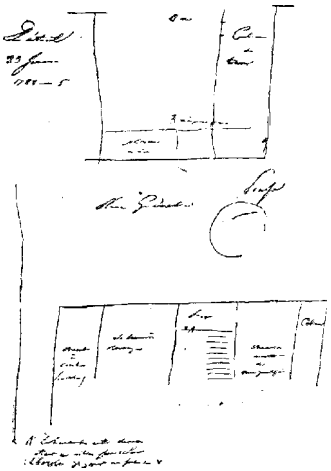

Detaliu, 23 ianuarie 1788 – 5. Piaţa Grenette – Eu. Bunicul – Cabinet de lucru. Alcov şi pat. (Piaţa Grenette – Dormitor (nesigur) – Sufragerie – Coridor. Camera verde a bunicului. Cabinet – A. Partea de sus a acestei diviziuni era cu geamuri, pentru a lumina scara. În V era o uşă)

s tinca Porte-de-France am înţepat cu o surcea ascuţită cu cuţitul un catâr, care a avut apoi neobrăzarea să-şi proptească copitele în pieptul meu; m-a trântit. „Încă un pic, şi murea”, spuse bunicul.

Îmi închipui scena, dar probabil că nu-i o amintire directă, nu-i decât amintirea imaginii pe care mi-am făcut-o despre această întâmplare, foarte demult, pe vremea când a început să-mi fie povestită.

Al doilea eveniment tragic s-a petrecut odată când, aflându-mă între mama şi bunicul, mi-am rupt doi dinţi din faţă izbindu-mă de colţul unui scaun. Bunul meu bunic nu-şi mai revenea de mirare: „Între mine şi maică-sa!” repeta el, ca şi cum ar fi deplâns puterea fatalităţii.

(Ceea ce caracteriza în ochii mei ap [artam]entul de la etajul întâi e că auzeam de acolo vâjâitul barei de fier cu care se pompa, geamătul acela prelung şi aproape dulce

îmi plăcea grozav.)

II. Locul unde m-a trântit catârul. (Secţiune în Porte-de-France – Turnul Rabot – Stâncă abruptă şi cariera de piatră pentru construcţii – Depozit de piatră – Drum – Isère, râu)

Bunul-simţ definez aproape că se revoltă împotriva curţii. îmi amintesc prea bine de plecarea bunicului la adunarea parlamentară de la Romans. Era pe-atunci un patriot foarte stimat, dar dintre cei mai moderaţi; închipuiţi-vă un Fontenelle în chip de tribun al poporului.

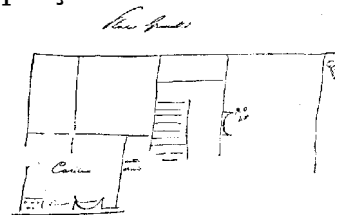

(Piaţa Grenette – Bucătărie. Plită – Anticameră – Cabinet)

În ziua plecării se lăsase un ger de *crăpau pietrele*, era (de verificat) în năprasnica iarnă din 1789 – 1790[42], în piaţa Grenette zăpada se aşternuse de un picior.

În şemineul din camera bunicului rdea un foc uriaş. Camera era plină de prieteni, care veniseră să asiste la plecarea lui. Cel mai vestit avocat consultant din oraş, adevărat oracol în materie de drept, om cu vază într-un oraş cu tribunal suprem, domnul Barthélémy d'Orbane, prieten intim al familiei, se afla în O, iar eu în H, în faţa

42 JVola lui R. Colomb: „1788 —1789".

focului scânteietor. Eram eroul zilei, căci sunt convins că bunicul nu mă regreta decât pe mine la Grenoble şi că mă iubea doar pe mine.

În această poziţie, domnul Barthélémy d'Orbane mă învăţă să mă strâmb în fel şi chip. Îi şi văd şi mă văd şi pe mine. E o artă în care am făcut progrese rapide, râdeam şi eu de mutrele pe care le făceam pentru a stârni râsul celorlalţi. Zadarnic încercară mai i târziu ai mei să mă /

V

1 „*fi*".
gf t*
O /

V

dezbare de această înclinaţie crescândă pentru strâmbături, ea mai stăruie şi astăzi, râd adeseori de mutrele pe care le fac când sunt singur.

O»
A «/

H. Eu – L. Colericul abate Louis (pe atunci nu fura încă şi era foarte stimat) – R. Teribilul conte Regnault. (Curtea Tuileries – Auditori – Regnault – Abatele Louis – împăratul) fel cât se poate de primejdios aerul plin de importanţă al faimosului conte Regnault de Saint-Jean d'Angely, aflat la trei paşi de mine, şi mai ales atunci când, pentru a-l auzi mai bine pe colericul abate Louis, aflat în cealaltă parte a sălii, vizavi de el, îşi cobora gulerul imens al cămăşii. Această vocaţie sau artă, pentru care îi sunt îndatorat

Un înfumurat trece pe stradă cu o mutră afectată

(domnul Lysi [maque][43], de exemplu, sau domnul conte… amantul doamnei Del Monte), eu imit înfăţişarea lui şi rid. Vocaţia mea e să imit mai degrabă mişcările sau mai bine spus atitudinile afectate ale figurii (faţa) decât ale trupului. La Consiliul de Stat imitam fără să-mi dau seama şi într-un domnului d'Orbane, mi-a adus mulţi duşmani. Şi astăzi înţeleptul di Fiori îmi reproşează ironia ascunsă, sau mai bine spus rău ascunsă şi vizibilă, fără voia mea, în colţul drept al gurii.

La Ilomans nu i-au lipsit bunicului decât cinci voturi ca să ajungă deputat. „Asta m-ar fi ucis", repeta el adeseori după aceea, felicitându-se că a refuzat votul mai multor burghezi rurali care aveau încredere în el şi veneau în fiecare dimineaţă să-l consulte acasă. Prudenţa lui gen Fontenelle îl împiedica să nutrească ambiţii serioase, cu toate astea, îi plăcea foarte mult să ţină câte o conferinţă în faţa unei adunări alese, la bibliotecă, de exemplu. Mă şi văd acolo, ascultându-l în prima sală, gemând de lume şi uriaşă în ochii mei. Dar de ce atâta lume? Cu ce ocazie? Imaginea nu-mi spune nimic. E doar o imagine.

Bunicul îmi povestea adeseori că la Romans cerneala pusă pe şemineul încins îi îngheţa în vârful peniţei. N-a fost numit, dar făcu în aşa fel încât să fie numiţi unul sau doi deputaţi cărora le-am uitat numele, el în schimb nu uita serviciul pe care, li-l făcuse şi-i urmărea cu privirile prin adunare, blamându-i pentru excesul lor de zel.

Ţineam mult la domnul d'Orbane şi la grăsanul canonic, fratele lui, mergeam să-i văd în piaţa Tilleuls sau sub bolta care lega piaţa Notredame cu piaţa Tilleuls, la doi paşi de Notredame, unde cânta canonicul. De Crăciun,

43 Referire la Lysimaaue Caftangioglu-Tavernier,funcţionar la Consusatul Franţei din Civita Vecchia, care i-a produs nenumărate neplăceri autorului pe cînd deţinea funcţia de consul.

tata sau bunicul îi trimiteau celebrului avocat curcani îndopaţi.

Ţineam mult şi la părintele Ducros, un cordelier răspopit (de la mănăstirea situată între Grădina publică şi palatul Franquieres, care era, după cât îmi amintesc, aşa mi se pare, în stilul Renaşterii).

Ţineam şi la simpaticul abate Chelan, preot la Risset, lângă Claix, un omuleţ firav, numai nervi, numai flacără, scăpărător de spirit, destul de vârstnic, dar care tni se părea bătrân, deşi poate că n-avea decât 40 sau 45 de ani, şi-ale cărui discuţii la masă mă distrau grozav. Ori de câte ori se afla la Grenoble, cina la bunicul, şi cina era mult mai veselă ca de obicei.

Într-o zi, la cină, a vorbit trei sferturi de ceas, ţinând în mână o lingură cu fragi. În cele din urmă o duse la gură.

— Abate, mâine n-ai să mai slujeşti, spuse bunicul.

— Să-mi fie cu iertare, mâine, da, astăzi, nu, căci e trecut de miezul nopţii.

Dialogul lor m-a făcut să râd timp de o lună, mi se părea scăpărător de spirit. Pentru un popor sau pentru un om tânăr asta înseamnă să ai spirit, pentru că emoţia este în ei înşişi – a se vedea replicile spirituale care stârneau admiraţia lui Boccaccio sau Vasari.

t

— >

— A*1*

(Piaţa Grenette – M-am revortat. Grande-rue.

— Dormitor – Sufragerie – Bucătărie. Plită – Apartament la etajul întâi)

În timpurile acelea fericite, bunicul privea reli [gia] cu surâsul pe buze, iar toţi aceşti domni împărtăşeau

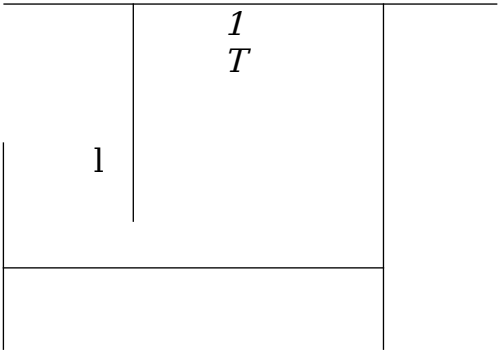

părerea lui; deveni posomorât şi cam religios doar după moartea mamei mele (în 1790), dar şi atunci, cred eu, în speranţa obscură că o va reîntâlni pe lumea cealaltă, ca domnul de Broglie, care, vorbind despre drăgălaşa lui fiică, moartă la 13 ani, a spus: „Am impresia că fiica mea se află în America”. Mi se pare că domnul abate Chélan lua masa la noi în *Ziua olanelor*. A fost ziua când am văzut curgând sângele vărsat pentru prima oară de Revoluţia Franceză. Era vorba de un biet lucrător pălărier S, rănit de moarte cu o împunsătură de baionetă S în şale.

Toată lumea s-a ridicat de la masa T. Mă aflam în II, iar părintele Chélan, în C. Voi căuta într-o cronologie data exactă a zilei. Imaginea pe care o păstrez e cât se poate de limpede, să fie vreo patruzeci şi trei de ani de-atunci.

Un oarecare domn de Clermont-Tonnerre, comandant în Dauphiné şi care ocupa palatul Prefecturii, o clădire izolată, ce dă spre zidurile oraşului (cu o minunată vedere spre dealurile din Eybens, o privelişte frumoasă şi liniştită, demnă de Claude Lorrain) şi având o intrare printr-o frumoasă curte, din strada Neuve, în preajma străzii des Muriers, vru, aşa mi se pare, să risipească o adunare; avea două regimente, împotriva cărora poporul se apăra cu olane aruncate de pe acoperişul caselor, de unde şi

numele: *Ziua olanelor*.[44]

Berriadotte[45], actualul rege al Suediei, un suflet la fel de nobil ca şi Murat, regele Neapolelui, dar cu mult mai iscusit, era subofiţer într-unul din aceste regimente.[46] Lefèvre, peruchier şi prieten cu tata, ne-a povestit adeseori că a salvat viaţa generalului Bernadette (cum îi spunea el în 1804), strâns încolţit la capătul unei alei. Lefèvre era un bărbat frumos şi foarte curajos, iar în [areşalul] Bernadotte îi trimisese un dar.

Dar asta-i istorie, povestită, e drept, de martori oculari, eu însă n-am văzut-o. Pe viitor nu vreau să vorbesc decât despre ceea ce *am văzut eu*, în Rusia şi aiurea.

După ce ai mei s-au ridicat de la masă înainte de-a termina, iar eu stăteam singur la fereastra din sufragerie, sau mai degrabă la fereastra unei camere ce da în Grande-rue, văzui o bătrână care, ţinându-şi în mână ghetele scâlciate, striga din răsputeri: „M-am revortat! M-am revortat!”

Mergea dinspre piaţa Grenette către Grande-Rue. O văzui la R, venind din R. Caraghioslâcul acestei revolte mă izbi din cale-afară. O bătrână împotriva unui regiment. Chiar în seara aceea bunicul îmi povesti moartea lui Pyrrhus.1

Mă mai gândeam la bătrână aceea, când am fost atras de un spectacol tragic în O. Un lucrător pălărier, împuns în spate cu o baionetă, după câte se spunea, păşea cu multă greutate, susţinut de doi bărbaţi pe după umerii cărora îşi petrecuse braţele. Era fără haină, cămaşa şi

---

44 Pe margine: „Am lăsat la Grenoble o ilustraţie în acuarelă a acestei (revolte) răscoale de domnul Le Roy" (n. ed. fr.).

45! Bernadotte era pe vremea aceea sergent-major în regimentul marinei regale şi se afla în garnizoană la Grenoble din 1784.

46' Pe. margine: „Oare această coadă savantă nu strică?" (n. ed. ir.).

pantalonii de nanchin sau bumbac erau năclăiţi de sânge, îl şi văd, rana din care sângele şiruia din belşug era în şale, cam în dreptul buricului.

Cei doi se căzneau să-l ţină pe picioare ca să ajungă la cămăruţa lui, aflată la etajul şase în casa Perier, şi o dată ajuns, muri.

Ai mei mă certau şi mă alungau de la fereastra camerei bunicului, ca să nu mai văd acest îngrozitor spectacol, dar eu mă întorceam acolo mereu. Fereastra se afla la un prim etaj foarte scund.

Îl revăzui pe nefericitul lucrător urcând toate etajele casei Perier, scara fiind luminată de nişte ferestre mari ce dădeau spre piaţă.

Cum e şi firesc, asta-i amintirea mea cea mai limpede din vremurile acelea.

Dimpotrivă, cu mare greutate mai regăsesc câteva frânturi din amintirea unor serbări populare la Fontanil (pe drumul dintre Grenoble şi Voreppe), unde tocmai

I” /
(Piaţa Gronette)

fusese ars Lamoignon.[47] Am regretat mult spectacolul oferit de-o uriaşă momâie de paie îmbrăcată; fapt este că ai mei, *conservatori* prin excelenţă şi contrariaţi de orice încălcare a ordinii (ordinea domneşte în Varşovia, a spus domnul g [general] Seb [ăştiani] prin 1832), nu voiau să fiu impresionat de asemenea dovezi ale mâniei şi ale forţei populare. Încă de pe atunci eram de altă părere; sau poate că părerea mea de la vârsta de 8 ani e ascunsă sub aceea, foarte fermă, pe care am avut-o la 10 ani.

47 Stendhal confundă 2 evenimente contemporane: arderea In efigie a lui Lamoignon şi un foc de bucurie aprins la Fontanil în onoarea reîntoarcerii la Grenoble a Tribunalului Suprem.

Odată, domnii Barthélémy d'Orbane, canonicul Barthélémy, domnul abate Rey, domnul Bouvier, toată lumea discuta în casa bunicului despre apropiata sosire a domnului mareşal de Vaux[48].

„Are de gând să-şi facă la noi o intrare de balet", spuse bunicul; acest cuvânt, pe care nu-l pricepui, mi-a dat mult de furcă. Ce are a face, îmi spuneam eu, un bătrân mareşal cu o mătură.[49]

Mareşalul muri, sunetul maiestuos al clopotelor m-a emoţionat profund. M-au dus şi pe mine să văd catafalcul înconjurat cu luminări aprinse (mi se pare că în clădirea comandamentului, în preajma străzii des Muriers, amintire foarte ştearsă); spectacolul oferit de acest mormânt negru şi iluminat în plină zi cu o groază de luminări, ferestrele fiind închise, mă izbi. Ideea morţii îmi apărea pentru prima oară. Eram însoţit de Lambert, servitorul (feciorul de casă) bunicului şi prietenul meu intim. Un bărbat frumos, tânăr şi foarte dezgheţat.

Un prieten de-al său veni să-i spună: „Fiica ma [reşalului] e o zgârcioabă. Postavul negru pe care 3-a dat toboşarilor ca să-şi acopere tobele n-ajunge de-o pereche de nădragi. Toboşarii sunt foarte nemulţumiţi.

1

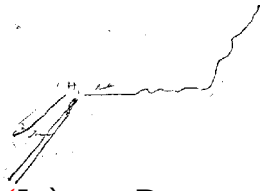

(Isère – Drum – Rabot)

obiceiul e să primească atâta cât să-şi facă o pereche

48a Contele de Vaux, guvernator al oraşului Grenoble, şi-a făcut intrarea în oraş la 14 iulie 1788; la 12 septembrie acelaşi an muri.

49 Joc de cuvinte intraductibil: ballet = balet şi balai = mături.

de nădragi”. Acasă i-am găsit pe ai mei vorbind tot despre zgârcenia fiicei mareşalului.

Ziua următoare fu pentru mine o zi de bătălie: mi se îngăduise, cu chiu, cu vai, aşa mi se pare, să merg cu Lambert să văd cortegiul. Era o gloată uriaşă. Mă văd în punctul H, între şosea şi Isère, lângă varniţă, la două sute de paşi dincoace şi la răsărit de Portede-France.

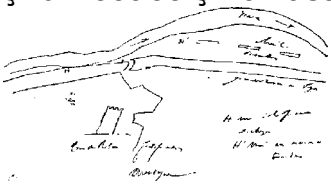

(Isère – Promenadă – Batalicrimele – Şoseaua spre Lyon – Turnul Rabot – Fortificaţii – Munte – H. Eu, la prima salvă – II. Eu, la a doua şi la a treia)

Răpăitul tobelor acoperite cu peticul de postav negru, neîndestulător pentru o pereche de nădragi, mă emoţionă grozav. Iată însă o altă întâmplare: mă aflam în punctul II, la extrema stângă a unuia dintre batalioanele regimentului „Austrasie”, cred, în uniformă albă şi ceaprazuri negre. Le Lambert ţinându-mă de mână. Eram la şase şchioape de ultimul soldat din regimentul S.

La un moment dat soldatul îmi spuse:

„Dă-te un pic mai la o parte, să nu te lovesc când *trag*”.

Va să zică, toţi soldaţii ăştia urmau să tragă. îşi ţineau armele cu ţeava în jos.

Eu muream de frică; vedeam cu coada ochiului în depărtare dricul negru ce înainta încet pe podul de piatră, tras de şase sau opt cai. Aşteptam salva tremurând.

H. Eu. Punctul din care am văzut trecând dricul negru cu rămăşiţele mareşalului de Vaux şi, ceea ce-i mai grav, punctul din care am auzit salva, la doi paşi de mine – R. Şoseaua de la Grenoble spre Lyon şi Paris – M. Depozit de piatră – N. Stâncă sfărâmată cu ajutorul minelor – T. Interval pe care l-am văzut micşorat pe trei sferturi cu ajutorul minelor, din cauza nevoii de piatră de construcţie pentru noile case din oraş. (Isère – Stâncă – Turnul Rabot. Vechea intrare în oraş pe timpul când stâncă N se întindea până la N (aşaspune lumea).

În sfârşit, ofiţerul strigă o comandă, urmată pe loc de salva împuşcăturilor. Răsuflai uşurat. În aceeaşi clipă mulţimea se năpusti spre trăsura cernită, la care m-am uitat cu multă plăcere, mi se pare că erau şi luminări.

Se trase a doua, poate şi-a treia salvă, dincolo de Porte-de-France, dar eu eram călit.

Mi se pare[50] că îmi mai aduc puţin aminte şi de plecarea la Vizitle (adunarea provincială ce-a avut loc în castelul din Vizitle, clădit de conetabilul de Lesdiguieres). Bunicul era un mare iubitor de antichităţi, şi după felul în care îmi vorbea despre acest castel, ajunsesem să mi-l închipui ca pe-o mare minunăţie. Eram gata-gata să încep să venerez nobilimea, dar domnii de Saint-Ferreol şi de Sinard, camarazii mei, m-au lecuit repede.

La spatele poştalioanelor (cu două roţi) erau legate nişte saltele.

---

50 Pe margine: „22 dectembrie] 1835. Tablourile domnului Bodinier, din palatul Albani" (n.ed.fr.)

Tânărul Mounier[51], cum spunea bunicul, începu să vină pe la noi. Numai din cauza unei despărţiri violente n-am făcut o pasiune violentă pentru fiica lui, după o jumătate de oră petrecută sub o poartă, în strada Mont – martre, spre bulevard, în timpul unei averse, în 1803 sau 1804, la plecarea domnului Mounier ca prefect la Rennes. (Scrisorile mele către fiul său, Edouard, scrisoare de la Victorine, adresată mie. Partea frumoasă e că Edouard crede, aşa mi se pare, că am fost la Rennes.)

Micul portret rigid şi prost pictat, ce poate fi văzut într-una din încăperile bibliotecii publice din Grenoble şi care îl reprezintă pe domnul Mounier în uniformă de prefect, dacă nu mă înşel, seamănă. Trăsături ferme, dar capul îngust. Fiul său, pe care i-am cunoscut bine în 1803 şi în Rusia în 1812 (Viazma însângerată), e un om plat, descurcăreţ şi mare pişicher, tip autentic de definez, ca şi ministrul Găsimir Perier, dar ăsta din urmă a găsit unul mai definez ca el. [52]Deşi educat la Weimar, Edouard Mounier mai păstrează accentul tărăgănat al definezilor, e *pair* al Franţei şi

baron, împarte sârguincios dreptatea la Curtea/>iMr-ilor (1835, decembrie).

Oare cititorul mă va crede când voi îndrăzni să adaug că n-aş dori să mă aflu în locul domnilor Félix Faure şi Mounier, *pairi* ai Franţei şi odinioară prietenii mei?

Bunicul, prieten iubitor şi zelos al tuturor tinerilor sârguincioşi, îi împrumuta domnului Mounier cărţi şi-l

---

51s Referire la Joseph Mounier, fiul unui negustor de postav din Grenoble, care a avut un rol însemnat în timpul revoluţiei; Bonaparte, consul, l-a numit prefect la Rennes. Fiica sa, Victorine, a fost una din iubirile de tinereţe ale lui Stendbal; Edouard era fratele ei.

52 Referire la regele Ludovic-Filip.

susţinea împotriva reproşurilor tatălui său. Uneori, când trecea pe Grande-rue, intra în prăvălia acestuia şi-i vorbea despre fiul său.

Bătrânul negustor de postav, care avea mulţi copii şi se gândea numai la folosul imediat, îşi privea cu o cumplită amărăciune odrasla care-şi irosea vremea citind.

Forţa domnului Mounier-fiul era caracterul, dar deşteptăciunea lui nu era pe măsura fermităţii. Gâţivă ani mai târziu, bunicul ne povestea râzând cum doamna Bord, tare urma să fie soacra domnului Mounier, intră să cumpere nişte postav. Domnul Mounier, vânzător în prăvălia părintească, desfăşură bucata, îi dădu postavul să-l pipăie şi adăugă:

— Postavul ăsta face douăzeci şi şapte de livre cotul.

— Ei bine, domnul meu, îţi dau douăzeci şi cinci, spuse doamna Borel.

La care domnul Mounier împături la loc bucata de postav şi-o puse demn în raft.

— Domnule! Domnule! spuse uimită doamna Borel. îţi dau douăzeci şi cinci de livre şi cincizeci.

— Doamnă, un om care se respectă are doar un singur cuvânt.

Cucoana fu foarte indignată.

67

Aceeaşi dragoste de muncă pe care o încuraja la cei tineri şi care l-ar face astăzi atât de vinovat pe bunicul meu l-a determinat să-l protejeze pe tânărul

Barnave. Barnave[53], vecinul nostru de la ţară, el – la Saint-Robert, noi – la Saint-Vincent (pe drumul de la Yoreppe şi Lyon). Seraphie nu-l putea suferi, şi curând

53 Pe margine: „23 dec. 35. Obosit dc muncă after [în limba engleză în original: după n.n.] trei ore. Birou â ia Troncbin. Vizita la Aracoeli" (n. ed. ir.).

după aceea aplaudă moartea lui precum şi

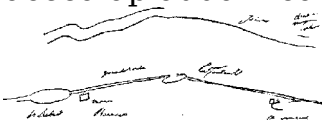

e f-f-i – <. – /-*i*

(Isere – Dent-de-Moirans, stâncă – Şosea – Fontanil. Saint-Robert – Casa Barnave – Munte – Saint-Vineent – C.

Colibă pitorească a bunicului)

faptul că surorilor sale le rămânea doar puţină avere. Una din aceste surori se numea, aşa mi separe, doamna Saint-Germain. Ori de câte ori treceam prin Saint-Robert: „Aha, uite casa Barnave!" spunea Seraphie şi începea să-i bârfească cu toată acreala ei de habotnică. Bunicul, foarte bine primit de nobilime, era un adevărat oracol al burgheziei, şi cred că tot el o liniştea şi pe mama nemuritorului Barnave, case constat-a cu tristeţe cum fiul ei îşi neglijează procesele în favoarea lui Mably şi Montesquieu. Compatriotul nostru Mably era foarte stimat pe atunci, şi doi ani mai târziu, strada des Clercs[54] fu botezată cu numele său.

De introdus: secretul averii domnilor Rothschild, văzut de Dom [mi] que, la 23 dec [embrie] 1835. Ei vând ceea certvneşte toată lumea, *rente*, şi-n plus le şi fabrică (*id est* făcând împrumuturi) ...Ar trebui să cumpăr un plan al oraşului Grenoble şi să-l lipesc aici. Do procurat extrasele de deces ale rudelor mele, ceea ce mi-ar furniza date, şi extrasul de naştere al my d*earest moth*er *[în* limba engleză în original: al s*cum*p*ei mel*e *mam*e *n.n.*] şi al

54 Pemargine [şi pe foile care urmează]: „19 decembrie, Filarmonică, before my chair, Amalia Betti[ni], vrith her (sau she) an young man of Felsina... 20 decembrie. Ieri seară, Filarmonică, before my chair, Amalia Betti" [ni]. (In limba engleză în original: în faţa scaunuluimeu... împreună cu ea un tinăr din... în fata scaunului meu.)

bunicului. Decembrie 1835. Cine se mai gândeşte azi la ei, în afară de mine, şicucâtă dragoste la mama, moartă de patruzeci şi şase de ani? Pot deci să vorbesc desebis despre defectele lor. Aceeaşi justificare pentru doamna baroană de Barcoff, doamna Alex. Petit, doamna baroană Dembowski (de cât timp n-am mai scris acest nume!), Virginie, 2 Victorines, Angela, Mélanie, Alex [andrine], Métilde, Clémentine, Julia, Alberthe de Rub [empré] (adorată doar o lună de zile).

V. 2V. A.M. A.M. C.I.A. ++

Un om mai pozitiv ar spune: A.M. C.X. A

Dreptul meu de-a scrie aceste memorii: cui nu-i place să-şi amintească lumea de el?" [Listelor anterioare, Stendhal le mai adaugă 2 Victorines: Victorine Mounier şi Victorine Bigillion, n.n.]»... 20 dec. 1835. Fapte de plasat la locul potrivit, înşiruite aici pentru a nu le uita: numirea de inspector la mobilier, pe dosul paginii 254 a prezentei numerotări. La 7 ani, început latina, deci în 1790... Fapte plasate aici pentru a nu le uita, depus la locul potrivit: de ce Omar mă apasă?

Pentru că seara nu am o societate care să mi rupă de ideile mele de dimineaţă. La Paris, când scriam ceva, munceam pâni ameţeam şi ajungeam la neputinţă de maşină. Bătea ora 6, totuşi trebuia oricum şi cinez, riscând altfel să-i deranjez pe chelnerii de la restaurant, şi încă pentru o cină de 3 franci 50, ceea ce mi se întâmpla adeseori, făcându-mi să roşesc. Mă duceam într-un salon; acolo, cu condiţia să nu fie unul jalnic, eram rupt cu desăvârşiie de lucrul meu de dimineaţă, într-atât încât uitam şi subiectul când mă întorceam acasă la ora 1.

...20 decembrie 1835. Oboseala de dimineaţă. Iată ce-mi lipseşte la Omar: Societatea e atât de neînsufleţită (doamna Sandre, the *mother of* M*arietta [în* limba engleză

în original: mama *Mariettei, n.*n.], contesa Koven, prinţesa de Da’ nu merită osteneala să te urci în trăsură pentru ca să le faci o vizită.

Toate astea nu mă pot rupe de ideile mele de dimineaţă, aşa ci în ziua următoare, atunci când îmi reiau lucrul, în loc să fiu proaspăt şi odihnit, sunt dărâmat, frânt.

Şi după patru sau cinci zile de astfel de viaţă, mi-e scârbă de lucrul meu: mi-am uzat ideile, gândindu-mă încontinuu la ele. Fac o călătorie de cincisprezece zile la C [ivit] a V [ecchi] a sau la Ravenna (1835, octombrie). Intervalul e prea lung, am *uitat* de lucrul meu. Iată de ce *Vânătorul verde* lâncezeşte [referire la *Le Chasseur vert*, unul din titlurile romanului *Lucien Leuvien*, n.n.], iată ceea ce, adăugând şi lipsa totală de muzică bună, îmi displace la Omar” (n.ed. fr).

CAPITOLUL bi

După moartea2 mamei, bunicul era disperat. Abia astăzi îmi dau seama că trebuie să fi fost un om cu caracter gen Fontenelle, modest, prudent, discret, extrem de amabil şi amuzant înainte de moartea scumpei sale fiice. Dar începând de atunci, se închidea adeseori într-o tăcere discretă. Această fiică a lui şi cu mine eram singurele fiinţe din lume pe care le iubea.

Cealaltă fiică a lui, Seraphie, îl plictisea şi-l enerva, tot ce-şi dorea el era liniştea, iar ea nu putea trăi fără gâlceavă. Gândindu-se la autoritatea lui părintească, bunul meu bunic îşi făcea reproşuri aspre pentru că nu-şi arată şi el colţii, este *o expresie locală* şi eu păstrez aceste expresii până le voi traduce mai târziu în franceza pariziană, le păstrez pentru moment, ca să-mi amintesc mai bine amănuntele ce mă năpădesc. Domnul Gagnon o stima pe sora lui, mătuşa Elizabeth, dar se şi temea de ea. În tinereţe, ea îi preferase un frate mort la Paris, fapt pentru

care fratele rămas în viaţă n-o iertase niciodată, dar datorită caracterului său gen Fontenelle, amabil şi paşnic, nu-ţi dădeai seama de asta, am ghicit-o mai târziu.

Domnul Gagnon avea un fel de aversiune pentru fiul său, Romain Gagnon, unchiul meu, un tânăr sclipitor şi plin de farmec.

Dar tocmai această însuşire îi învrăjbea, cred eu, pe tată şi pe fiu; erau amândoi, dar în genuri diferite.

— Scris la Roma în 2 decembrie 1835 (n. ed... fr.). *a Pe margine*: „2 decembrie 1835. Messă p [entriu Bellini la S [an] Lor [enzo] în Damaso” (n.ed. În).

oamenii cei mai plăcuţi din oraş. Glumele bunicului erau pline de măsură, şi spiritul lui fin şi rece putea trece neobservat. De altfel, era tobă de carte pentru vremea lui (o vreme de înfloritoare ignoranţă). Ca să se răzbune pe el, proştii şi invidioşii (domnii Champel, Tournus – încornoratul – Tourte) îl complimentau într-una pentru memoria lui. El cunoştea toţi autorii consacraţi şi-i cita cu încredere în cele mai diferite subiecte.

„Fiul meu n-a citit nimic”, spunea din când în când bunicul, cu necaz. Nimic mai adevărat. Cu toate astea, era imposibil să te plictiseşti într-o societate în care se afla domnul Gagnon-fiul. Tatăl său îi dăduse un apartament foarte drăguţ din casa lui şi-l făcuse avocat, într-un oraş cu tribunal suprem, oamenii aveau o adevărată slăbiciune pentru şicană, trăiau din şicană şi făceau glume pe seama şicanei. Mai ştiu şi acum numeroase anecdote cu *reclamanţi* şi *pârâţi*.

Bunicul îi acorda fiului său casă şi masă, plus o pensie lunară de o sută de franci, sumă uriaşă la Grenoble înainte de 1789, ca bani de buzunar, iar unchiul îşi cumpăra haine brodate de-o mie de scuzi şi întreţinea actriţe.

Toate astea le întrezăream doar din aluziile bunicului. Presupun că unchiul primea cadouri de la metresele sale bogate, îmbrăcându-se magnific şi întreţinându-şi metresele sărace cu aceşti bani. Trebuie să se ştie că pe-atunci nimeni de prin părţile noastre nu lua în nume de rău faptul că un bărbat primeşte bani de la doamna Dulauron sau doamna de Marcieu, sau doamna de Sassenage, cu condiţia să-i cheltuiască *hic el nune*[55] şi să nu-i pună la ciorap. *Hic et nunc* este o expresie pe care grenoblezii o datorau tribunalului lor.

Bunicului i se întâmpla adeseori ca, ducându-se la domnul de Quinsonnas sau prin cine ştie ce alt salon, să zărească acolo, în mijlocul unui cerc de invitaţi, un tânăr bărbat în haine scumpe şi pe care toată lumea îl asculta cu atenţie: era chiar fiul său.

„Tata habar n-avea de hainele alea, îmi spunea unchiul. Cât ai clipi din ochi, mă făceam nevăzut şi mă-ntorceam acasă ca să-mi pun fracul obişnuit. Când mă întreba: «Fă-mi plăcerea şi spune-mi, cu ce bani ţi-ai cumpărat hainele alea?» «Joc şi am noroc», răspundeam eu. «Păi atunci de ce nu-ţi plăteşti şi datoriile?» Şi doamna cutare, care voia să mă vadă în frumoasele haine pe care mi le cumpărase! continua unchiul. Ieşeam din încurcătură cu câte o glumă”.

Nu ştiu dacă cititorul meu din 1880 ştie ceva despre un roman foarte celebru şi astăzi: *Les liaisons ilangereuses*. Fusese scris la Grenoble de domnul Choderlos de Laclos, ofiţer de artilerie, şi descria moravurile din Grenoble.

Am mai cunoscut-o şi eu pe doamna de Merteuil, era doamna de Montmaur, care-mi dădea nuci zaharisite,

55 Pe loc ,(în limba latină în original).

şchioapă, proprietara casei Drevon din Chevallon, lângă biserica Saint-Vincent, între Fontanil şi Voreppe, dar mai aproape de Fontanil. Domeniul doamnei de Montmaur (sau închiriat de doamna de Montmaur) şi acela al domnului Henri Gagnon erau despărţite doar de-un lat de drum. Tânăra fată bogată, care fu silită să intre la mănăstire, trebuie să fi fost o domnişoară de Bancons din Voreppe. Era o familie exemplară pentru tristeţea, habotnicia, conformismul şi ultraregalismul ei, sau cel puţin era exemplară prin 1814, când fusesem trimis de împărat în calitate de comisar pe lângă cea de a şaptea divizie militară, împreună cu bătrânul senator conte de Saint-Vallier, unul dintre marii pişicheri de pe vremea unchiului meu, şi care mi-a povestit multe despre el, căci făcuseră împreună nebunii de pomină în casele doamnelor N. şi N., am uitat cum se chemau. Focul sacru care mă mistuia pe-atunci mă făcea să nu visez decât la mijloacele prin care să-i respingem pe austrieci sau să stăvilim măcar înaintarea lor prea rapidă.

Am apucat să cunosc sfârşitul moravurilor doamnei de Merteuil, aşa cum poate vedea aceste lucruri, pe care toată lumea evită să i le spună pe şleau, un copil de 9 sau 10 ani, devorat de un temperament arzător.

CAPITOLUL 7[56]

Pe vremea când a murit mama, prin 1790, familia noastră era compusă din domnii Gagnon-tatăl, 60 de ani; Romain Gagnon, fiul său, 25; Séraphie, fiica sa, 24; Elizabeth, sora sa, 64; Chérubin Beyle, ginerele său, 43; Henri, fiul acestuia, 7 ani; Pauline, fiica lui, 4; Zénaïde, fiica lui, 2.

---

56 începutul acestui capitol a fost scris la Roma, in 2 şi 3 decem-Isrie, iar sfîrşitul, la Civita Vecchia, în 5 şi 6 decembrie 1835 (n. ed. fr.).

Iată personajele tristei drame a tinereţii mele, care nu-mi aminteşte de cele mai multe ori decât de suferinţe şi chinuri morale. Dar să analizăm puţin caracterul acestor personaje.

Henri Gagnon (60 de ani), bunicul meu; fiica lui, Séraphie, un diavol împielițat, a cărei vârstă n-am ştiut-o niciodată; să fi avut 22 sau 24 de ani; sora lui, Elizabeth Gagnon (64 de ani), o femeie înaltă, slabă şi uscată, cu un frumos chip italienesc, caracter de o nobleţe desăvârşită, dar o nobleţe cu rafinamentele şi scrupulele conştiinţei spaniole. Ea mi-a format sentimentele în această privinţă, şi mătuşii Elizabeth îi datorez îngrozitoarele iluzii de nobleţe sjpanioleascâ pe care le-am avut în primii treizeci de am din viaţa mea. Presupun că mătuşa Elizabeth (bogată pentru Grenoble) rămăsese nemăritată din cauza unei pasiuni nefericite. Am aflat câte ceva în privinţa asta din gura mătuşii Séraphie, în timpul primei mele tinereţi, în sfârşit, din familie mai făcea parte şi tata. Joseph Chérubin Beyle, avocat la tribunal, după aceea ultraregalist şi cavaler al Legiunii de Onoare, adjunct al primarului din Grenoble, mort în 1819 la vârsta de 72 de ani, se zice; asta presupune că s-a născut în 1747. Aşadar, în 1790 avea 43 de ani.

Era un om extrem de urâcios, preocupat într-una doar de achiziţii şi vânzări de domenii, grozav de şiret, obişnuit să vândă ţăranilor şi să cumpere de la ei, definez până-n măduva oaselor. Nimic mai puţin spaniolesc şi mai lipsit de nobilă nebunie decât sufletul acestui om, motiv pentru care mătuşa Elizabeth nu-l putea suferi. Pe deasupra, era îngrozitor de zbârcit şi de urât, stângaci şi tăcut cu femeile, de care totuşi nu se putea lipsi.

Această ultimă calitate îi dăduse înţelegerea *Noii Héloïse* şi a altor opere de Rousseau, despre care vorbea

întotdeauna ridicându-l în slăvi şi totodată blestemându-l pentru necredinţa lui, căci moartea mamei l-a cufundat în cea mai deplină şi absurdă habotnicie. Îşi impusese obligaţia de-a spune toate rugăciunile preoţeşti, ba chiar timp de trei sau patru ani fu vorba să intre la mănăstire. L-a reţinut probabil dorinţa de a-mi lăsa locul său de avocat; urma să devină *consistorial*, o nobilă distincţie printre avocaţi, despre care vorbea aşa cum vorbeşte un tânăr locotenent de grenadieri despre Legiunea de Onoare. Pe mine nu mă iubea ca individ, ci ca pe un fiu care trebuia să-i continue spiţa.

Ar fi fost foarte greu să mă iubească: 1. îşi dădea limpede seama că eu nu-l iubeam de loc, niciodată nu-i vorbeam fără motiv, pentru că era cu totul străin de frumoasele idei literare şi filosofice ce stăteau la baza întrebărilor pe care i le puneam bunicului şi-a excelentelor răspunsuri ale bunului bătrân. îl vedeam foarte puţin. Pasiunea cu care doream să părăsesc Grenoble, adică pe el, şi pasiunea mea pentru matematici, singurul mijloc prin care aş fi putut părăsi oraşul pe care îl uram şi încă îl mai urăsc, căci acolo am învăţat să cunosc oamenii, pasiunea mea pentru matematici mă aruncă într-o adâncă singurătate între 1797 şi 1799. În timpul acestor doi ani, şi chiar o bună parte din 1796, pot spune că am muncit aşa cum muncise Michelangelo la Sixtină.

După plecarea mea de la sfârşitul lui octombrie, îmi amintesc data deoarece la 18 brumar, 9 noiembrie, mă aflam la Nemours, nu eram pentru tatăl meu decât cineva care cere bani; răceala dintre noi a crescut într-una – nu putea spune o vorbă care să nu mă scoată din sărite. Să vinzi unui ţăran un petic de pământ după opt zile de târguieli pentru un câştig de 300 de franci, era o treabă care mă îngrozea, şi tocmai asta era pasiunea lui.

Nimic mai firesc. Tatăl său, care purta, cred, falnicul nume de Pierre Beyle, murise subit de gută, în vârstă de 63 de ani, la Claix. La vârsta de 18 ani (deci prin 1765), tata se pomeni cu un domeniu la Claix, aducând un venit de 800 sau 1.800 de franci, una din aceste două sume, cu funcţia de procuror şi zece surori de căpătuit, o mamă, moştenitoare bogată, posedind cam 60.000 de franci, făcându-le tuturor zile fripte în calitatea ei de moştenitoare, care m-a plesnit de multe ori, copil fiind, când îl trăgeam de coadă pe câinele ei Azor (un eline bolonez, alb şi foarte lăţos). Banii fură, prin urmare, şi pe bună dreptate, preocuparea de căpetenie a tatălui meu, în timp ce eu mă gândeam întotdeauna cu scârbă la ei. Numai gândul la bani îmi provoacă nişte chinuri cumplite, pentru că nu simt nicio plăcere când îi am, iar când îmi lipsesc, e rău al dracului.

Poate că niciodată hazardul n-a reuşit să pună faţă în faţă două firi mai opuse ca tata şi ca mine.

De aici mi se trage o copilărie lipsită de orice fel de bucurii, între 1790 şi 1799. Această epocă, despre care toată lumea spune că este aceea a adevăratelor bucurii ale vieţii, n-a fost pentru mine, graţie tatii, decât un şir de dureri amare şi de dezgust. Doi diavoli se dezlănţuiseră împotriva bietei mele copilării, mătuşa Seraphie şi tata, care, începând din 1791, a devenit sclavul ei.

Cititorul nu trebuie să se îngrijoreze de povestea nefericirilor mele, în primul rând pentru că poate sări câteva pagini, şi-l rog din suflet s-o facă, fiindcă eu scriu probabil ca un orb nişte lucruri foarte plicticoase chiar şi pentru 1835, ce să mai vorbim de 1880?

În al doilea rând, aproape că nu mi-a rămas nicio amintire din trista epocă 1790 – 1795, în timpul căreia am fost un biet copilaş persecutat, certat într-una pentru orice

fleac, ocrotit doar de un înţelept de felul lui Fontenelle, care nu voia să se războiască pentru mine, cu atât mai mult cu cât, în caz de bătălie, autoritatea lui supremă l-ar fi silit să ridice glasul, or tocmai asta îl îngrozea; mătuşa Seraphie, care nu ştiu din ce pricină prinsese pică pe mine, ştia foarte bine acest lucru.

După cincisprezece sau douăzeci de zile de la moartea mamei, tata şi cu mine ne-am întors să dormim în trista noastră casă, eu într-un pătuc lăcuit şi îngrădit, aşezat în alcovul tatii. El îşi concedie servitorii şi începu să ia masa la bunicul, care nici nu vru s-audă de bani. Cred că numai de dragul meu a acceptat bunicul societatea zilnică a unui om care îi era antipatic.

Singura legătură dintre ei era doar sentimentul unei profunde dureri. Odată cu moartea mamei, familia mea a rupt toate relaţiile mondene, şi de-atunci, culmea plictiselii pentru mine, a trăit într-o permanentă izolare.

Domnul Joubert, un muntean pedant şi posomorât (*Bet*, cum se spune la Grenoble despre un necioplit născut în Munţii Gap), domnul Joubert – care mi-arăta la latină, numai Dumnezeu ştie cu câtă prostie, punându-mă să învăţ papagaliceşte reguli elementare de gramatică, lucru care-mi scârbea inteligenţa, şi se spunea că nu sunt de loc lipsit de această calitate – muri. Mergeam la el la lecţii în mica piaţă Notredame. Pot spune că niciodată n-am trecut pe-acolo fără să-mi aduc aminte de mama şi de veselia deplină a vieţii mele pe vremea când trăia ea. Acuma chiar şi săruturile bunicului mă scârbeau.

Joubert, pedantul cu înfăţişare fioroasă, mi-a lăsat ca moştenire volumul doi dintr-o traducere franceză a lui Quintus-Curtius, latinul acela plat, care a scris viaţa lui Alexandru.

În fond, acest groaznic pedant, înalt de cinci picioare

şi şase şchioape, îngrozitor de slab, îmbrăcat într-o redingotă neagră, răpănoasă şi zdrenţuită, nu era chiar atât de negru la suflet.

În schimb, succesorul său, abatele Raillane, era o canalie în toată puterea cuvântului. Nu pentru că ar fi făptuit cine ştie ce crime, dar e greu să aibă cineva un suflet mai uscat, mai pornit împotriva a tot ce-i cinstit, mai deplin lipsit de orice omenie. Era preot, originar dintr-un sat din Provence, un om scund, slab, foarte scorţos, cu faţa verde, privirea prefăcută şi surâsul sinistru.

Cu puţin timp în urmă încheiase educaţia lui Casimir, a lui Augustin Périer şi a celor patru sau şase fraţi ai lor.

Casimir a fost un ministru celebru, şi, după părerea mea, victimă naivă a lui Louis-Philippe. Augustin, unul dintre oamenii] cei mai emfatici cu putinţă, a murit *pair* al Franţei. Scipion murise niţel cam ţicnit prin 1806[57]. Camille a fost un anost prefect, nu demult s-a însurat pentru a doua oară cu o femeie foarte bogată[58] şi el cam ţicnit, ca toţi fraţii lui. Joseph, soţul unei femei frumoase, extrem de itfectată şi având nişte amoruri celebre la activ, a fost poate cel mai înţelept dintre toţi. Altul, Amédée, cred, fiind jefuit la cărţi prin 1815, a preferat să-şi petreacă cinci ani la închisoarea „Sainte-Pélagie" decât să plătească.

Toţi fraţii Périer erau nebuni de legat; ei bine, cred că acest avantaj îl datorau în bună parte preceptorului nostru comun, domnul abate Raillane.

Fie din calcul, fie datorită educaţiei, sau dintr-un instinct popesc, omul ăsta era un duşman jurat al logicii şi-

57 Nota lui R. Colomb: „Scipion Pcrier a murit la Paris în 1821" (n. ed. fr.).

58 Nota lui R. Colomb: „Eroare, domnişoara de Saliune n-a avut nici un tel de dotă" (11. ed. fr.).

al oricărei drepte judecăţi.

S-ar părea că tata[59]l-a luat din pură vanitate. Domnul Perier milord, tatăl ministrului Casimir, trecea drept omul cel mai bogat din ţinut. Într-adevăr, avea zece sau unsprezece copii, şi i-a lăsat fiecăruia câte trei sute cincizeci de mii de fi [anci].[60]

Ce onoare pentru un simplu avocat să ia pentru fiul său un preceptor care dăduse lecţii în casa domnului Perier 1

E posibil ca domnul Raillane să fi fost îndepărtat de acolo pentru cine ştie ce faptă urâtă. Ceea ce mă îndreptăţeşte să bănuiesc astăzi acest lucru e că în casa Perier mai existau trei copii foarte tineri, Camille, de aceeaşi vârstă cu mine, Joseph şi Amédée, cred, mult mai mici.

Habar n-am de aranjamentele financiare dintre tata şi abatele Raillane.[61] Tot ceea ce privea banii era socotit în familia mea ca ceva josnic şi mârşav în cel mai înalt grad. Era oarecum impudic să vorbeşti despre bani, banii fiind o tristă necesitate vitală, indispensabilă, din nefericire, ca şi privata, dar de care nu trebuie să vorbeşti. Totuşi, din când în când şi în mod excepţional, se vorbea de unele sume mai rotunde, preţul vreunui imobil; cuvântul imobil era pronunţat cu respect.

Domnul Bellier a plătit 20.000 de scuzi pentru domeniul din Voreppe. Pariset îl costă pe vărul nostru

---

59 l'e margine: „2 dec[embrie] 1835. San Lorenzo in Damaso, bolnavi for the şamptania] of yeslerday" (in limba engleză în original: din. cauza... de ieri, n.n.) (n. ed. fr.).

60* Nola lui R. Colomb: „Domnul P6rier a lăsat zece copii şi cîte 500. 000 Iranci fiecăruia" (n. ed. fr.).

61 L'e margine: „Idee: poate că necoreetînd acest prim jet, voi reuşi să nu mint din vanitate. Omar, 3 decembrie 1835" (n. ed. fr.).

Coulomb[62] 12.000 de scuzi (a 3 fi [anci] scudul).

Nu ştiu de unde se trăgea această repulsie când era vorba de bani, atât de opusă obiceiurilor din Paris, dar ea s-a înrădăcinat adânc în caracterul meu. Singura idee pe care o trezeşte în mine priveliştea unei grămezi de aur e doar plictiseala că trebuie s-o păzesc de hoţi, sentiment care a fost socotit adeseori drept o afectare, de aceea nici nu vreau să-l mai comentez.

Onoarea, toate sentimentele înalte şi puternice ale familiei, fuseseră insuflate de mătuşa Elizabeth, şi domneau despotic în casă, deşi ea vorbea foarte rar despre ele, poate că o dată la doi ani, şi în general strecurate într-un elogiu la adresa tatălui său. Era o femeie cu un caracter de o rară nobleţe, şi eu o adoram. Să fi avut pe-atunci 65 de ani, îmbrăcată întotdeauna cu multă grijă, în veşminte foarte modeste, dar din stofă scumpă. E lesne de înţeles că toate astea le descopăr abia acum, gândindu-mă la ele. De exemplu, nu ştiu fizionomia nici uneia dintre rudele mele, deşi reţin până şi cel mai mic amănunt din trăsăturile lor. Dacă îmi imaginez cât de cât fizionomia excelentului meu bunic, asta se datorează vizitei pe care i-am făcut-o pe când eram auditor sau adjunct al.com [isarilor de război]; am uitat complet data vizitei. În ceea ce priveşte caracterul, am devenit bărbat foarte târziu, aşa-mi explic astăzi lipsa mea de memorie p [entr] u fizionomii. Până la 25 de ani, dar ce spun, şi-acum adeseori trebuie să mă ţin bine casă nu cad pradă senzaţiei pe care mi-o produc obiectele şi să le pot judeca rezonabil prin propria mea experienţă. Dar ce dracu' l-ar putea interesa pe cititor din toate astea? Ce l-ar putea interesa din tot ce scriu aici? Şi, totuşi, clacă nu voi aprofunda temeinic-caracterul lui

62' Jean Colomb, talăl lui Romain Colomb.

Henri, atât de greu de pătruns pentru mine, înseamnă că nu mă comport ca un autor cinstit, care se străduieşte să spună tot ce ştie despre subiectul său. îl rog pe editorul meu, dacă va exista vreodată unul, să taie fără milă aceste lungimi.

Într-o zi, mătuşa Elizabeth Gagnon îşi aminti, înduioşată, de fratele ei, mort tânăr la Paris; eram. singuri, într-o după-amiază, în camera ei dinspre piaţa Grenette. Era limpede că acest suflet nobil îşi răspundea de fapt propriilor sale gânduri, şi pentru că mă iubea, mi se adresa şi mie, de formă.

„... Ce caracter!" (Asta însemna: Ce putere de voinţă.) „Ce activitate! Ah, câtă deosebire!" (Asta însemna: Cită deosebire de *ăstălalt, bu*nicul meu, Ilenri Gagnon.) Şi imediat, ca s-o dreagă, dându-şi seama în faţa cui vorbeşte, adăuga: „E pr*ima oar*ă când *spu*n *astfel de* l*ucruri". E*u: „La ce vârstă a murit?"

Domnişoara Elizabeth: „La douăzeci şi trei de ani". Dialogul se prelungi mult, ea ajunse să vorbească, despre tatăl ei. Printre zecile de amănunte pe care le-am uitat, ea spusese:

„În cutare epocă el plângea de furie auzind că inamicul se aprdpie de Toulon".

(Dar când s-a apropiat inamicul de Toulon? Poate prin 1736, în războiul cunoscut prin bătălia de la *Assietic*, pe care am văzut-o în 34 într-o gravură foarte interesantă prin *adevărul* ei.)

El ar fi vrut ca şi miliţia să pornească la luptă. Or, nu exista pe lume nimic mai potrivnic sentimentelor bunicului, adevărat Fontenelle, omul cel mai spiritual şi mai puţin patriot din câţi mi-a fost dat să cunosc, decât o astfel de atitudine. Patriotismul l-ar fi distras în mod vulgar de la ideile sale elegante şi literare. Tata ar fi calculat

imediat profitul ce s-ar fi putut scoate. Unchiul Romain ar fi spus cu un aer alarmat: „Drace, cine ştie ce bucluc mi se poate trage din afacerea asta!” Inima bătrânei mele mătuşi şi a mea ar fi tresărit de emoţie.

Poate că anticipcz puţin în ceea ce mă priveşte şi-mi atribui la 7 sau 8 ani sentimente încercate la 9 sau la 10 ani. Mi-e imposibil să fac vreo deosebire între sentimentele din două epoci apropiate şi care privesc aceleaşi lucruri.

Dar sunt sigur că portretul grav şi aspru al bunicului1, din rama lui aurită cu rozete de-o şchioapă, care aproape că mă înfricoşa, mi-a devenit scump şi sacru din clipa când am aflat de curajul generos pe care i-l inspirase apropierea duşmanilor de Toulon.

— E vorba de străbunicul lui Stendhal.

CAPITOLUL 8[63]

Cu această ocazie, mătuşa Elizabeth mi-a povestit că bunicul2 se născuse la Avignon, oraş din Provence, regiune *unde creşteau* portocalele, îmi spuse ea cu un accent de regret, şi mult mai apropiat de Toulon decât, Grenoble. Trebuie să se ştie că marea glorie a acestui oraş erau cei şaizeci sau optzeci de portocali în lăzi, rămaşi probabil de la conetabilul de Lesdiguieres, ultimul personaj de seamă din Dauphine. Când se apropia vara, portocalii erau aşezaţi cu mare alai în preajma magnificei alei des Marronniers, plantată cred, tot de Lesdiguieres. „Există, aşadar, o ţară unde portocalii cresc de-a dreptul din pământ?” îi spusei mătuşii mele. Astăzi îmi dau seama că fără să vreau îi aminteam de obiectul eternelor sale regrete.

Ea mi-a povestit că ne tragem dintr-un ţinut încă şi

---

63 Scris la Civita Veccliia, în 6 decembrie 1835 (n. ed. ir.).

E vorba tot de străbunicul său.

Originea italiană a numelui Gagnon n-a fost confirmată nici pîni astăzi.

mai frumos decât Provence (noi, adică familia Gagnon), că, în urma unei împrejurări funeste, bunicul bunicului ei se ascunsese la Avignon, strecurându-se în suita unui papă; acolo fusese constrâns să-şi modifice puţin numele şi să se ascundă, trăind din meseria de chirurg.3

Cu ce ştiu astăzi despre Italia, aş traduce astfel: un oarecare domn Guadagni sau Guadaniamo, făptuind cine ştie ce crimă în Italia, venise prin 1650 la Avignon, în suita vreunui legat papal. Ceea ce mă frapa atunci în mod deosebit e că noi venisem (pentru că mă consideram un Gagnon, iar la familia Beyle mă gândearo. Întotdeauna cu o repulsie care stăruie şi astăzi, în

1835), că noi venisem dintr-o ţară unde portocalii cresc de-a dreptul din pământ. Ce ţară încântătoare, gândeam eu.

Un fapt care m-ar întări în ideea originii noastre italiene e că limba acestei ţări se bucura de mare cinste în familie, ceva cu totul neobişnuit într-o familie burgheză din 1780. Bunicul ştia şi preţuia italiana, biata maică-mea îl citea pe Dante, lucru foarte dificil chiar şi-n zilele noastre; domnul Artaud[64], care şi-a petrecut douăzeci de ani în Italia şi-a publicat nu demult o traducere din Dante, scapă cel puţin două contrasensuri şi-o. absurditate în fiecare pagină. Dintre toţi francezii pe care îi cunosc, numai doi: domnul Fauriel, care mi-a procurat poveştile arabe de dragoste, şi domnul Delécluze, de la *Débats*, îl înţeleg pe Dante. Cu toate astea, toţi scriitoraşii din Paris terfelesc într-una acest mare nume, citându-l şi pretinzând că-l explică. Nimic nu mă revoltă mai mult.

Respectul meu pentru Dante, e vechi, datează de la exemplarele pe care le-am găsit în raftul ocupat în

64 Artaud' de Morilor (1772—1849), funcţionar, timp îndelungat,, la Ambasada Franţei din Roma, L-a tradus pe Dante.

biblioteca paternă de cărţile bietei mele. mame şi care erau. singura mea mângâiere în timpul *tiraniei lui Raillane*.

Groaza şi scârba mea pentru profesiunea acestui om şi pentru tot ce p-eda în virtutea profesiunii sale ajunseseră aproape; manie.

Cine ar crede că şi ieri încă, 4 decembrie 1835, venind de la R [oma] la C [ivita] V [ecchia], am avut ocazia să fac, fără prea multă bătaie de cap, un foarte mareserviciu unei tinere care nu cred să aibă o inimă. de piatră. În timpul călătoriei ea mi-a aflat, fără să vreau, numele. Avea o scrisoare de recomandat le către secretarul meue Are nişte ochi grozav de frumoşi, şi ochii ăştia m-au privit cu multă bunăvoinţă în timpul ultimelor opt leghe făcute împreună. M-a rugat să-i găsesc o locuinţă ieftină, probabil că nu depindea decât de mine ca să fiu bine tratat, dar cum de opt zile încoace scriu aceste pagini, amintirea fatală a abatelui Raillane era trează. Nasul acvilin, dar niţeluş prea mic, al frumoasei lyoneze, doamna… mi l-a reamintit pe acela al abatelui. Din clipa aceea mi-a fost imposibil s-o privesc măcar şi m-am prefăcut că dorm în trăsură. Chiar după ce, printr-o favoare şi în schimbul sumei de opt souzi, în loc de douăzeci şi cinci, am instalat-o, încă mai ezitam să trec pe la noul lazaret, ca să nu fiu silit s-o văd şi să-i primesc mulţumirile.

Cum în amintirile mele despre abatele Raillane nu există niciun fel de consolare, totul e urât şi murdar, de cel puţin douăzeci de ani îmi întorc ochii cu scârbă şi cu groază de la amintirea acestei crunte epoci. Un astfel de om ar fi trebuit să scoată din mine o canalie.

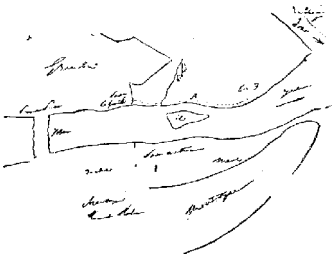

(Grenoble – Sassenage – Drac – Pod de piatră – Poarta La Graille – Biole – Pădure B.

— Isère. Insulă. Isère – Stâncă. Port-de-France. Promenadă – Munte. Turnul Rabot – Munte)

era, acuma îmi dau seama, un iezuit perfect, mă lua deoparte în timpul plimbărilor noastre de-a lungul râului Isère, de la poarta La Graille până la locul de vărsare a torentului Drac, sau într-o pădurice de dincolo de insula A, căutând să-mi explice cât de imprudente sunt vorbele mele. „Bine, bine, domnule, îi spuneam eu cu alte cuvinte, dar ăsta-i adevărul, aşa simt eu”. „N-are a face, dragul meu prieten, nu trebuie să vorbeşti astfel, nu se cade”.

Dacă maximele lui s-ar fi prins de mine, astăzi aş fi un om bogat, pentru că norocul mi-a bătut la uşă de vreo trei sau patru ori. (în mai 1814 am refuzat direcţia generală a aprovizionării – grâu – din Paris, sub ordinele domnului conte Beugnot, a cărui soţie mi-arăta foarte multă prietenie; după amantul ei, domnul Pépin de Belle-Isle, prietenul meu intim, poate că eu eram omul la care ţinea cel mai mult.) Aş fi, prin urmare, bogat, dar aş fi canalie, nu m-aş mai desfăta cu viziunile încântătoare ale frumosului, care şi-acum, la vârsta mea, *fifty two*[65], îmi umplu capul adeseori.

Poate că cititorul îşi închipuie că vreau să depărtez de mine cupa fatală a amintirii abatelui Raillane.

65 Cincizeci şi doi (în limba engleză în original).

Abatele avea un frate croitor pe Grande-rue, lângă piaţa Claveyson, o scârnăvie desăvârşită. O singură meteahnă îi lipsea acestui iezuit, nu era jegos, ci, dimpotrivă, foarte dichisit şi curat. Avea o slăbiciune pentru canari, îi punea să clocească şi-i ţinea foarte curat, dar lângă patul meu. Nu pot pricepe cum de îngăduia tata un lucru atât de nesănătos.

Bunicul nu mai călcase pe sus de la moartea mamei; el n-ar fi îngăduit una ca asta; tata, Chérubin Beyle, cum am mai spus, mă iubea doar ca pe un urmaş al numelui său, nicidecum ca fiu.

Colivia din sârmă împletită a canarilor, agăţată de nişte usciori de lemn, prinşi, la rândul lor, de zid cu scoabe, era lungă de vreo nouă picioare, lată de patru şi înaltă de şase. În spaţiul ei se agitau trist, departe de soare, vreo treizeci de canari nefericiţi de toate culorile. Când cloceau, abatele îi hrănea cu gălbenuş de ou. Din tot ce făcea el, acesta era singurul lucru care îmi stârnea interesul. Dar păsările astea drăceşti mă trezeau cu noaptea-n cap, ceva mai târziu auzeam lopăţica abatelui scormonind tăciunii din sobă. îşi făcea focul cu grija aceea migăloasă pe care am recunoscut-o mai târziu la toţi iezuiţii. Dar colivia duhnea îngrozitor, şi chiar la doi paşi de patul meu, într-o cameră umedă, întunecoasă, în care soarele nu răzbea niciodată. N-aveam nicio fereastră către grădină Lamouroux, doar o ferestruică[66], ce revărsa pe scara L o lumină strălucitoare, umbrită de un tei frumos, deşi scara era la cel puţin patruzeci de picioare de la sol. Teiul trebuie să fi fost uriaş.

Când mâncam, în preajma portocalilor săi, bucata de pâine goală ce alcătuia gustarea mea obişnuită, abatele

66 In orig.: „un jour de souffrance" (fereastră zăbrelită), iar între paranteze: „în oraşele cu tribunal cuvintele juridice abundă".

era cuprins de furia aceea calmă, neagră şi rea a diplomaţilor flegmatici. Portocalii ăia erau o adevărată manie, mult mai greu de suportat decât aceea a canarilor. Unii aveau trei şchioape, alţii un picior înălţime, erau aşezaţi pe fereastra O, în care soarele bătea doar două luni pe vară. Fatalul abate pretindea că firimiturile căzute din pâinea noastră neagră atrăgeau muştele, care îi mâncau portocalii. Abatele ăsta ar fi putut da lecţii de meschinărie burghezilor celor mai burghezi cu putinţă, celor mai zgârie-brânză[67] din tot oraşul.

t\ f Mt l IT

Colegii mei, domnii Chazel şi Reytiers[68], erau mult mai puţin nefericiţi decât mine. Chazel era un băiat de treabă, mai mare decât noi, al cărui tată, un meridional, cred, adică un om deschis, repezit, grosolan, însărcinatul cu afaceri al domnilor Perier, nu făcea mare caz de latină. *Venea singur* (fără servitor), pe la orele 10, îşi rasolea retroversiunea la latină şi-o lua din loc la douăsprezece şi

67a în orig. : „...Ies plus patets de la viile", cu următoarea explicaţia între paranteze: „(Patet, pronunţaţi Patais, preocupare excesivă pentru mărunţişuri"). Cuvîntul patet este un regionalism din DaupbinS.

68y Ci.

(Un tei frumos — Grădina Latnouroux — Scara ce se uneşte cu aceea a casei — Alcov — Camera domnului abate Raillane — Masă de lucru — Portocal — Colivia păsărilor. Patul meu — Nord. Sud. Scară — Curte strimtă — Pasaj — Uşă de intrare — Sufragerie — Bucătărie — C^sa tatii)

Reytiers, un băiat tare frumuşel, blond şi timid ca o fetiţă, nici nu îndrăznea să-l privească în faţă pe teribilul abate Raillane. Era singurul copil al unui tată de o timiditate nemaipomenită şi biserieos la culme. Sosea la orele 8 ¡fix, sub paza severă a unui servitor care venea să-l ia acasă de îndată ce suna de amiază la Saint-Andre (biserică la modă în oraş, ale cărei clopote se auzeau foarte bine de la noi). La 2 fix, acelaşi servitor îl aducea înapoi, cu gustarea în- truncoşuleţ. Vara, pe la orele 5, domnul Raillane ne

jumătate; de multe ori nici nu venea seara.

Ijt.

— J – *1*

¿1 v.

u lua la plimbare, rareori iarna, şi-atmici pe la orele 3. Pe Chazel, care era băiat mare, plimbările astea îl plictisau şi ne părăsea cât mai repede cu putinţă.

Ambiţia noastră era să mergem spre insula de pe Isère, mai ales că, văzut de acolo, muntele oferă o privelişte încântătoare, şi unul dintre păcatele *literare* ale tatii şi-ale domnului Raillane era să exagereze întotdeauna frumuseţile naturii (de care sufletele lor alese nici nu se sinchiseau de fapt, singurul lor gând era cum să câştige bani). Tot lăudându-ne frumuseţea stâncii Buisserate, domnul abate Raillane ne făcea să ridicăm capul. Dar altceva ne atrăgea pe noi pe malul râului, în preajma insulei. Acolo îi puteam vedea, noi, nişte bieţi prizonieri, pe tinerii care *se bucurau de libertate*, cum veneau şi plecau *singuri*, făceau baie în Isère şi într-un afluent al său, pârâul Biole. Era un exces de fericire la care nu puteam spera în vecii vecilor.

Ca un adevărat ziar ministerial din zilele noastre, domnul Raillane nu ştia să ne vorbească decât despre primejdiile libertăţii. Nu era chip să vadă un copil care se scaldă fără să-i prezică înecul, făcând astfel tot ce se putea ca să scoată din noi nişte laşi, şi-n privinţa mea a reuşit perfect. Niciodată n-am putut învăţa să înot. Doi ani mai târziu, când mi-am dobândit, în sfârşit, libertatea, prin 1795, cred, dar înşelindu-i pe-ai mei şi trântindu-le în fiecare zi altă minciună, începeam să mă gândesc la plecarea mea cu orice preţ din Grenoble şi eram îndrăgostit de două [mna] Kubly, aşa că înotul nu mă mai interesa atât de mult ca să mă apuc să-l învăţ. Ori de câte

ori intram în apă, Roland (Alphonse) ori altul din cei *puternici* mă băga cu capul la fund.

Nu deţin nicio dată din timpul îngrozitoarei tiranii a lui Raillane; devenisem sumbru şi uram pe toată lumea. Marea mea nefericire era că nu puteam să mă joc cu alţi copii; foarte mândru, probabil, că are un preceptor pentru băiatul său, tata se temea grozav să nu mă vadă *înhăitindu-mă cu copiii de rând*, aşa se exprimau pe atunci aristocraţii. Un singur fapt mi-ar putea folosi ea dată: domnişoara Marine Perier (sora ministrului Găsimir Perier) l-a vizitat pe domnul Raillane, care era probabil confesorul ei, cu puţin înainte de a se mărita cu nebunul de Camillo Teisseire (patriot turbat, care mai târziu şi-a aruncat în foc toate exemplarele din Voltaire şi Rousseau), şi care, în 1811, ajungând subprefect datorită vărului său, domnul Cretet, fu foarte uimit de trecerea de care mă bucuram în salonul doua [mnei] contese Daru (la parterul ce dă spre grădina casei din Biron, cred, casă înscrisă în lista civilă, ultima pe stânga străzii Saint-Dominique, colţ cu bulevardul Invalides). îi văd şi-acum expresia plină de invidie şi politeţea stângace de câte ori ne întâlneam. Camille Teisseire se îmbogăţise, sau, mai bine spus, tatăl lui se îmbogăţise fabricând *lichior de cireşe*, lucru de care fiul se ruşina.

Căutând prin actele stării civile din Grenoble (Ludovic al XVIII-lea îi spunea Grelibre) certificatul de căsătorie al domnului Camille Teisseire (strada Vieux-Jesuites sau poate piaţa Grenette, căci imensa lui casă avea două intrări) cu domnişoara Marine Perier, aş afla data tiraniei lui Raillane.

Eram sumbru, viclean, nemulţumit. îl traducem pe Virgiliu, abatele ridica în slăvi frumuseţile acestui poet, iar eu ascultam elogiul lui aşa cum trebuie să asculte astăzi

bieţii polonezi elogiul cumsecădeniei ruseşti din gazetele lor vândute, îl uram pe abate, îl uram pe tata, sursa de puteri a abatelui, uram mai presus de orice religia, în numele căreia mă tiranizau, îi demonstram tovarăşului meu de lanţuri, timidul lleytiers, că tot ce ni se bagă în cap sunt doar palavre. De unde scosesem aceste idei? Habar n-am. Aveam în casă o *Biblie* mare, legată în verde, cu stampe gravate în lemn şi inserate în text, exact ceea ce trebuie pentru un copil. Mi-aduc aminte cum căutam să descopăr tot ce putea fi cât de cât caraghios în acea biată *Biblie*. Reytiers, mai timid, mai credincios, divinizat de tatăl şi de mama lui, o doamnă care se ungea cu un strat de ruj de-o palmă şi fusese o frumuseţe pe vremuri, admitea îndoielile mele din pură amabilitate.

Aşadar, tocmai traduceam împreună şi cu mare caznă din Virgiliu, când am descoperit o traducere din Virgiliu în patru vol [urne] in*8°*, foarte frumos legate de *licheaua* aia de abate Desfontaines, aşa mi se pare.

Am găsit volumul cuprinzând *Georgicele*, cartea a doua, pe care o stâlceam în traducerea noastră (într-adevăr, nu ştiam o boabă de latină). Am ascuns binecuvântatul volum într-un dulap din privată, în care se depozitau penele claponilor mâncaţi în casă. De două-trei ori în timpul penibilei noastre lecţii de traduceri mergeam acolo ca să consultăm versiunea lui Desfontaines. Mi se pare că abatele a prins mişcarea din cauza slăbiciunii lui Reytiers; a urmat o scenă groaznică. Eu deveneam din zi în zi mai sumbru, rău şi nefericit. Uram pe toată lumea şi mai ales pe mătuşa Seraphie.

La un an după moartea mamei, prin 1791 sau 92, aşa mi se pare astăzi, tata se îndrăgostise de ea, de aici nesfârşitele plimbări la Granges, unde mă cărau şi pe mine, luându-şi precauţiunea ca imediat ce treceam de

Poarta Bonne, să mă pună să merg cu patruzeci de paşi în faţa lor. Nu ştiu de ce prinsese pică pe mine mătuşa Serapliie şi-l punea pe tata să mă certe întruna. îi uram pe amândoi, şi asta se vedea precis, pentru că şi astăzi chiar, când nu pot suferi pe cineva, cei de faţă îşi dau seama imediat. O detestam pe sora mea cea mică, Zena ide (astăzi doamna Alexandre Mallein), pentru că se bucura de înalta protecţie a domnişoarei Seraphie, iar tata o răzgâia şi-o adormea în fiecare seară pe genunchi. Umpleam zidurile casei cu caricaturi împotriva Zena idei *pârâcioasa*. Sora mea Pauline (astăzi doamna văduvă Perier-Lagrange) [şi cu mine] o acuzam pe Zena ide că joacă pe lângă noi rolul de spioană, şi sunt convins că nu greşeam. Prânzeam întotdeauna la bunicul, dar cum prânzul se termina de îndată ce suna de unu şi un sfert la Saint-André, la orele 2 trebuia să părăsim soarele strălucitor din piaţa Grenette, schimbându-l cu umezeala şi frigul odăilor pe care le ocupa abatele Raillane înspre curtea casei paterne din Vieux-Jésuites. Nimic mai penibil pentru mine; cum eram sumbru şi viclean, croiam tot felul de planuri de fugă, dar de unde să procur bani?

Într-o zi bunicul îi spuse abatelui Raillane:

— Dar bine, domnule, de ce pui copilul să înveţe sistemul ceresc al lui Ptolemeu când ştii că-i fals?

— D [omnule], este un sistem care explică totul, aprobat, de altfel, şi de Biserică.

Bunicul nu putu înghiţi acest răspuns şi-l repeta adeseori, dar râzând; niciodată nu se indigna de ceea ce depindea de ceilalţi; or, educaţia mea depindea de tata, şi cu toate că domnul Gagnon n-avea nicio stimă pentru ştiinţa lui, îi respecta, în schimb, drepturile părinteşti.

Dar răspunsul abatelui, repetat adeseori de bunicul, pe care eu îl adoram, sfârşi prin a face din mine un

nelegiuit furios şi totodată fiinţa cea mai sumbră cu putinţă. Bunicul se pricepea la astronomie, deşi habar n-avea de calcul; serile de vară ni le petreceam pe splendida terasă a apartamentului său, de acolo îmi arăta Ursa-Mare şi Ursa-Mică şi-mi vorbea cu multă poezie despre păstorii din Chaldeea şi despre Abraham. Am început să-l privesc pe Abraham cu oarecare stimă şi-i spuneam lui Reytiers: „Ăsta nu-i un ticălos ca toate celelalte personaje din *Biblic*”.

Bunicul avea, sau împrumutase de la biblioteca publică, al cărei iniţiator fusese, un exemplar m-4°din *Călătoria lui Bruce în Nubiaşi Abisinia*. Călătoria avea gravuri, de unde şi uriaşa ei influenţă asupra educaţiei mele.

Uram tot ce învăţam de la tata şi de la abatele Raillane. Or, tata mă pusese să învăţ papagaliceşte geografia lui *Lacroix*, abatele continua; vrând-nevrând, o ştiam pe dinafară, dar o uram.

Bruce, un descendent al regilor Scoţiei, după cum îmi spunea excelentul meu bunic, mi-a deschis pofta pentru toate ştiinţele despre care vorbea. De aici marea mea dragoste pentru matematici, şi, în sfârşit, următoarea idee, îndrăznesc să spun de *geniu*: *Doar matematicile mă pot scoate din Grenoble*.

CAPITOLUL 9 l în ciuda abilităţii sale defineze, Chérubin Béyle, tatăl meu, era un pasionat. După pasiunea lui pentru Bourdaloue şi Masillon, urmaşe pasiunea pentru agricultură, detronată mai târziu de aceea pentru mistrie (sau zidărie), pe care o avusese întotdeauna, şi în cele din urmă de ultraregalism şi dorinţa pătimaşă de a administra oraşul Grenoble în folosul Bourbonilor. Zi şi noapte nu visa decât la obiectul pasiunii sale, era foarte abil şi cunoştea toate tertipurile defineze. Aşa stând lucrurile, aş fi înclinat

să cred că avea talent. Dar nu-mi mai pot da seama de asta, aşa cum nu-mi pot aminti nici fizionomia lui.

Tata începu să meargă de două ori pe săptămână la Claix, un domeniu (termen regional ce vrea să însemne o sfoară de moşie) de o sută cincizeci de pogoane, cred, situat la sudul oraşului, pe clina muntelui, dincolo de Drac. Tot terenul din Claix şi Furonière era uscat, calcaros, plin de bolovani. Prin 1750, un preot libertin avu ideea să cultive legume la apus de podul Claix; legumele astea sunt bogăţia regiunii noastre.

Casa tatii era la două leghe de Grenoble, poate că am făcut drumul ăsta pe jos de o mie de ori. Nu încapé îndoială că tata se bucura de o sănătate perfectă, care l-a dus până la 72 de ani, aşa mi se pare, numai datorită acestui exerciţiu. Un burghez din Grenoble nu se bucură de nicio stimă dacă n-are un domeniu. Lefèvre, peruchierul tatii, avea un domeniu la Corenc, şi adeseori clienţii lui îl aşteptau zadarnic, *fiindcă era plecat*

— Scris la Civita Vecchia în 6 şi 7 decembrie 1835 (n.ed. fr.).

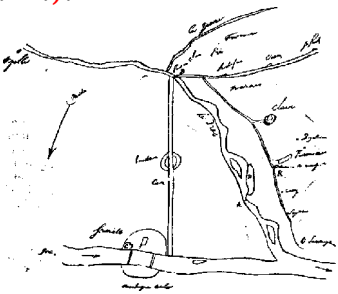

A. Pod din feabluri de metal, făcut prin 1826 – B. Podul din ei aix, având o arcadă absolut remarcabilă – C. Citadelle – G. Piaţa Grenelte – D. Stânca din Comboire, perpendiculară pe Drac, care-i foarte rapid, stâncă şi păduri pline de vulpi – R. Casă de ţară, care a jucat un

mare rol în copilăria mea; am revăzut-o în 1828, fusese vândută unui general Vizitle – La Oresse – Podul din Claix – Fontanieu – Pajişti – Rochefort – Varces – Saint-Paul – Sud – Grenoble

— Drum – Rondou – Râul Drac – Culturi de legume – Claix

— Doyatieres – Furonieres – Casa tatii – Cossey – Seyssins – Sassenage – Isere – Muntele pe care se afla La Bastille)

la Corenc, o scuză întotdeauna bine primită. Uneori scurtam drumul trecând râul Drac pe la Seyssins, cu bacul, prin punctul A.

Tata era atât de obsedat de noua lui pasiune, încât tot timpul nu-mi vorbea decât despre agricultură.

A adus[69] de la Paris sau Lyon, după cât se pare, *Biblioteca agronomică* sau *economică*, plină cu stampe; răsfoiam tot timpul această carte, petrecându-mi adeseori joile, zilele libere, la Glaix (adică în casa noastră din Furonieres). Mă plimbam pe câmp cu tata şi-l ascultam în silă expunându-şi proiectele; din cauza plăcerii sale de-a avea pe cineva care să-i asculte romanele, pe care el le numea calcule, mă întorceam adeseori în oraş abia Vineri. Uneori plecam de miercuri seara.

Nu-mi plăcea la Glaix, unde eram pisălogit într-una cu tot felul de proiecte de agricultură, după puţin însă am descoperit o mare compensaţie. Curând după aceea am început să fur din volumele lui Yoltaire, o ediţie în patruzeci de vol [urne], pe care tata le ţinea la Claix (domeniul său), excelent legate în piele de viţel imitând marmura. Erau patruzeci de vol [urne], aşa mi se pare, foarte înghesuite, luam câte două şi le răream un pic pe

69 In oriij.: „il fit venirou menţiunea intre paranteze: („expresie regionali").

celelalte; nu se observa. Această carte primejdioasă fusese pusă, de altfel, pe cel mai înalt raft al frumoasei biblioteci din lemn de cireş şi cu oglinzi, care de cele mai multe ori era încuiată.

Slavă Domnului, chiar şi la vârsta aceea, gravurile mi se păreau ridicole, şi ce gravuri, cele. din *Fecioara*.

Asemenea miracol aproape că m-ar face să cred că Dumnezeu mă înzestrase cu bun-gust şi liotărisc să scriu într-o bună zi *Istoria picturii în Italia*.

Vaeanţa, adică lunile septembrie şi august, ne-o petreceam întotdeauna la Claix. Profesorii mei se plângeau că în acest timp uitam toată latina învăţată. Nimic nu-mi părea mai odios decât faptul că tata numea drumurile la Claix *plăcerile noastre*. Eram ca un ocnaş pe care l-ai sili să numească *plăcere* nişte lanţuri ceva mai uşoare decât altele.

Eram întărâtat şi, cred, foarte rău şi nedrept faţă de tata şi de abatele Raillane. Recunosc, dar cu un mare efort de raţiune, chiar şi acum, în 1835, că pe aceşti doi oameni nu-i pot judeca obiectiv. Ei mi-au otrăvit copilăria în adevăratul înţeles al cuvântului. Aveau nişte capete severe, şi-ntotdeauna mă împiedicau să schimb o vorbă cu copiii de vârsta mea. Abia în epoca Şcolii Centrale (admirabila operă a domnului de Tracy) am început să frecventez societatea copiilor de vârsta mea. Dar nu cu veselia şi nepăsarea copilăriei – eram viclean, rău, frământat de gânduri de răzbunare pentru orice ghiont, care pentru mine era ca o palmă între bărbaţi, într-un cuvânt, capabil de orice, în afară de trădare.

Marele rău pricinuit de tirania lui Raillane e că a făcut să-mi simt suferinţele. Vedeam într-una cum trec prin piaţa Grenette copii de vârsta mea care mergeau *împreună* să se plimbe şi să zburde, exact ceea ce mie nu mi se

îngăduise niciodată. Când lăsam să se întrevadă tristeţea care mă, rodea, mi se spunea: „Lasă, că ai să te plimbi cu trăsura”, iar doamna Périer-Lagrange (mama răposatului meu cumnat), una dintre celé mai triste personaje cu putinţă, mă lua cu ea în trăsură atunci când pleca să-şi facă plimbarea medicală şi mă muştruluia cel puţin la fel ca abatele Raillane; era o femeie uscată şi bigotă şi avea, ca şi abatele, o faţă dintr-aceea inflexibilă şi care nu râde niciodată. Grozavă compensaţie în schimbul unei plimbări cu micii ştrengari de vârsta mea. Cine ar crede că niciodată n-am jucat bile, că n-am a ATât un titirez decât datorită intervenţiei bunicului, căruia fiica lui Séraphie i-a făcut *o scenă* cu această ocazie.

Eram, aşadar, viclean, îngrozitor de rău, când am descoperit în frumoasa bibliotecă din Claix un *Don Quijote* în franceză. Cartea avea stampe, dar părea grozav de veche, şi eu uram vechiturile, pentru că ai mei mă opreau să mă întâlnesc cu cei tineri, şi ei înşişi mi se păreau îngrozitor de *învechiţi*. Oricum, am reuşit să pricep stampele, pe care le găseam hazlii: Sancho Panza, cocoţat pe-o tarniţă sprijinită în patru ţăruşi – Gines de Passamonte îi şterpelise măgarul.

Don Quijote mă făcea să mor de râs. Gândiţi-vă că de la moartea bietei mele mame n-am mai râs, eram victima celei mai neînduplecate educaţii aristocratice şi religioase. Tiranii mei nu se dezminţiseră o clipă. Orice invitaţie mi se făcea, era refuzată. Adeseori surprindeam discuţii

În care bunicul era de părere să mi se îngăduie să accept. Mătuşa Seraphie se împotrivea, ocărându-mă; tata, care o asculta cu supunere, îi dădea socrului său nişte răspunsuri de iezuit care, după cum prea bine ştiam, n-aveau niciun rezultat. Mătuşa Elizabeth ridica din umeri. Când un asemenea proiect de plimbare rezista discuţiei,

tata îl punea pe abatele Raillane să intervină, sub pretextul unei lecţii nefăcute în ajun şi pe care trebuia s-o fac exact în momentul plimbării.

Vă puteţi închipui ce efect a avut *Don Quijote* în mijlocul unei tristeţi atât de apăsătoare. Descoperirea acestei cărţi, citită la umbra celui de al doilea tei de pe aleea dinspre grădina de flori, al cărei nivel era mai coborât cu un picior, şi-acolo mă aşezam, este poate cea mai importantă epocă din viaţa mea.

Cine-ar crede. Tata venea să mă certe când mă vedea pufnind în râs, mă ameninţa că-mi va lua cartea, lucru pe care l-a şi făcut în repetate rânduri, şi mă căra la câmp pentru a-mi explica proiectele lui de reparaţiuni (ameliorări, îngrăşăminte).

Tulburat chiar şi-n lectura lui *Don Quijote*, mă ascundeam în desişul de carpeni, o săliţă de verdeaţă la extremitatea orientală a părculeţului, înconjurată de ziduri.

Am găsit un Molière cu stampe, stampele mi se păreau ridicole, şi n-am priceput decât *Avarul*. Am găsit comediile lui Destouches, şi una dintre cele mai

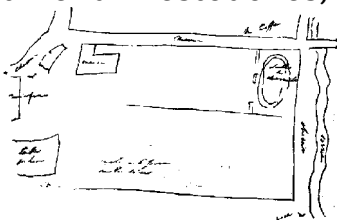

(D-l coffe – Drum – Drum – Casă – Desişul de carpeni – Drum – Torent. Nord – Fermă – Pivniţă de vinuri – Acest părculeţ are aproape un pogon şi jumătate)

ridicole m-a înduioşat până la lacrimi. Exista acolo o poveste de dragoste amestecată cu generozitate, asta era slăbiciunea mea. Zadarnic caut în memorie titlul acestei comedii necunoscute chiar şi printre comediile necunoscute ale acestui diplomat anost. *Le Tambour nocturne*, în care se află o. idee copiată din engleză, m-a amuzat grozav.

Găsesc ca fapt sigur în mintea mea că, începând de la vârsta de7 ani, hotărâsem să compun comedii ca Molière. Acum zece ani îmi mai aminteam *cum* s-a născut hotărârea mea.

Bunicul fu încântat de entuziasmul meu pentru *Don Quijote*, pe care i-l povestisem, pentru că lui îi spuneam aproape totul; acest excelent om de 65 de ani. era, de fapt, singurul meu camarad.

El mi-a împrumutat, dar fără ştirea fiicei sale Seraphie, *Le Roland furieux*, tradus, sau, mai degrabă, cred, imitat după Ariosto de domnul de Tressan (al cărui fiu, astăzi g [ener] al de brigadă şi în 1820 ultraregalist destul de plat, dar în 1788 un tânăr fermecător, contribuise mult ca să învăţ să citesc, promiţându-mi o cărţulie plină cu chipuri, pe care nu mi-a dat-o niciodată, lipsă de cuvânt ce m-a indignat).

Ariosto mi-a format caracterul, m-am îndrăgostit nebuneşte de Bradamante, pe care mi-o închipuiam ca pe-o fată dolofană de vreo 24 de ani, cu sâni de-o albeaţă scânteietoare.

Toate amănuntele burgheze şi vulgare care îi serviseră lui Molière pentru a exprima propria sa gândire mă îngrozeau. îmi aminteau prea mult de viaţa mea nefericită. Cu vreo trei zile în urmă (decembrie 1835), văzând doi burghezi pe care îi cunoşteam, gata să joace împreună o scenă comică bazată pe prefăcătorie şi harţă,

m-am îndepărtat cu câţiva paşi numai să nu-i aud. Mi-e groază de asemenea lucruri, şi asta m-a împiedicat să câştigexperienţă de viaţă. E (lestul de *rău*.

Tot ce-i vulgar şi plat de tip burghez mi-aduce aminte de Grenoble, tot ce-mi aduce aminte de Grenoble] îmi produce groază, nu *groază*, e prea nobil spus, *greaţă*.

Grenoble este pentru mine ceva asemănător cu amintirea unei indigestii cumplite, nu prezintă niciun pericol, îmi provoacă doar o teribilă scârbă.

Tot ce-i vulgar şi plat fără putinţă de răscumpărare, tot ce-i duşman al celui mai mic impuls generos, tot ce se bucură de nenorocirea celui care-şi iubeşte patria sau este generos, asta înseamnă Grenoble pentru mine.

Nimic nu m-a uimit mai mult în călătoriile mele decât să aud diverşi ofiţeri pe care îi cunoşteam afirmând că Grenoble e un oraş încântător, sclipitor de spirit şi ale cărui *femei frumoase nu le puteai uita*. Când am auzit aceste cuvinte pentru prima oară mă aflam la masă la generalul Moncey (astăzi mareşal, duce de Conegliano), în 1802, la Milano sau la Cremona; eram atât de uimit, încât am cerut amănunte de la cineva aflat la celălalt capăt al mesei; sublocotenent bogat pe-atunci, o sută cincizeci de frjanci] pe lună, aveam o încredere oarbă în mine însumi. Groaza mea pentru starea de scârbă şi indigestie continuă de care abia scăpasem era la culme. Ofiţerul de stat-major îşi susţinu foarte călduros afirmaţiile, petrecuse cincisprezece sau optsprezece luni la Grenoble, susţinea că era cel mai agreabil oraş de provincie, îmi-citä numele doamnelor Allemand-Dulauron, Piat-Desvials, Tournus, Duchamps, de Montmaur. al domnişoarelor Rivière (fiicele hangiului din strada Montorge), al domnişoarelor Bailly, modiste, prietenele unchiului meu, al domnilor Drevon, Drevon vârstnicul şi Drevon la Pareille, al domnului Dolle

din Porte-de-France, iar din societatea aristocrată (cuvânt înlocuit din 1800 prin *ultraregalist*, apoi prin legitimist), pe domnul ca [valer] de Marcieu, domnul de Bailly.

Vai, abia dacă auzisem pronunţându-se aceste nume plăcute, ai mei le pomeneau doar pentru a le deplânge nebunia, căci ponegreau totul, *aveau gălbenare*, trebuie s-o repet pentru a-mi putea explica logic nefericirea. Odată cu moartea mamei, rudele mele deznădăjduite rupseseră orice relaţie mondenă; mama era sufletul şi veselia familiei. Sumbru, timid, ranchiunos, antipatic, tata avea caracterul Genevei (acolo totul se calculează şi nu se râde niciodată), şi cred că nu întreţinuse relaţii decât din cauza mamei. Bunicul, om amabil, om de lume, omul cu cea mai căutată conversaţie din tot oraşul, de la meşteşugar până la marii seniori, de la doamna Barthélémy, pantofăreasă, femeie plină de haz, la domnul baron des Adrets, la care continua să cineze o dată pe lună, străpuns până în adâncul inimii de moartea singurei fiinţe iubite şi văzându-se ajuns la 60 de ani, rupsese cu lumea din dezgust de viaţă. Doar mătuşa Elizabeth, independentă şi chiar bogată (în accepţia grenobleză din 1789), mai păstrase legături cu unele familii pe care le frecventa seara (înainte de cină, între orele 7 şi 9). Ieşea de două sau trei ori pe săptămână, şi uneori, deşi respecta cu sfinţenie autoritatea părintească, din milă pentru mine, când tata se afla la Claix, pretindea că are nevoie de mine şi mă lua cu ea, în calitate de cavaler, la domnişoara Simon, care îşi dădea cu un strat de ruj de o palmă, în casa cea nouă din strada Jacobins. Buna mea mătuşă m-a luat chiar şi la o cină de gală oferită de domnişoara Simon. îmi mai amintesc luminile strălucitoare şi fastul serviciului, în mijlocul mesei trona o fructieră împodobită cu statuete de argint. A doua zi, mătuşa Séraphie mă pârî tatii, şi acest lucru provocă o

nouă scenă. Aceste certuri, în aparenţă foarte politicoase, dar în care se spuneau cuvinte usturătoare, ce nu se uită, erau singura distracţie a acestei familii morocănoase, în sânul căreia mă aruncase ghinionul. Cât îl invidiam pe nepotul doamnei Barthélémy, pantofăreasa noastră.

Sufeream, fără să bănuiesc de loc cauzele celor întâmplate, puneam totul pe seama răutăţii tatălui meu şi-a mătuşii Séraphie. Trebuia, ca să fiu obiectiv, să văd în ei nişte burghezi umflaţi de orgoliu, care vor să dea *singurului lor fiu*, cum mă numeau, o educaţie aristocratică. Asemenea idei erau mai presus de vârsta mea, şi-apoi cine mi le-ar fi insuflat? Singurii mei prieteni erau bucătăreasa Marion şi Lambert, valetul bunicului. Cum mă auzea râzând cu ei în bucătărie, Séraphie mă şi chema. În viaţa lor ursuză eu le eram unica preocupare, împodobeau această jignire cu titlul de educaţie şi probabil că erau de bună-credinţă. Legătura mea continuă cu bunicul mi-a comunicat veneraţia sa pentru litere. Horaţiu şi Hippocrate erau în ochii mei cu totul altfel de oameni decât Romulus, Alexandru şi Numa. Domnul de Voltaire era un om cu totul deosebit de imbecilul de Ludovic al XVI-lea, de care îşi bătea joc, sau de pişicherul de Ludovic al XV-lea, ale cărui rrigravuri destrăbălate le înfiera; rostea cu dezgust numele Du Barry, şi la obiceiurile noastre atât de politicoase, lipsa cuvântului *doamna* mă izbi; aceste fiinţe îmi inspirau scârbă. Se spunea întotdeauna domnul de Voltaire, iar bunicul pronunţa acest nume cu un surâs în care se citea respectul şi dragostea.

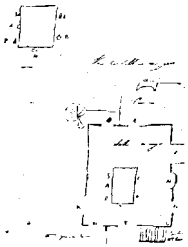

Iată cum eram aşezaţi la masa bunicului, unde am mâncat de la vârsta de 7 ani la 16 1/2. A. Bunicul – B. Tata – C. Mătuşa Elizabeth – S. Mătuşa Seraphie – II. Eu – P. Preotul ascuns în casă – F. Unica fereastră din sufragerie – O. Uşa spre scara mică în spirală – R. Uşa de la bucătărie – E. Marele pasaj care ducea în cealaltă casă din piaţa Grenette – M. Sobă – N. Intrare în camera lui Lambert – L. Bufet cu lichioruri; erau excelente, daruri primite de bunicul – T. O uşă mare către scara principală – D. Ferestruică foarte îngustă, în chip de ghilotină, de modă englezească – K. Uşa de la camera bunicului.

(Iată sufrageria – Şemineu – Bucătărie – Sufragerie – Curte foarte mare – Scară foarte frumoasă)

Curând începu şi politica. Familia mea era una dintre cele mai aristocratice din oraş, ceea ce făcu să mă simt pe dată republican turbat. Vedeam trecând falnicele regimente de dragoni spre Italia, întotdeauna era câte cineva încartiruit la noi; eu le mâncam din ochi, ai mei le urau. Curând preoţii începură să se ascundă; întotdeauna aveam în casă un preot sau doi. Lăcomia unuia dintre primii sosiţi, un grăsan căruia i se bulbucau ochii atunci când înfuleca păstramă, mă umplu de scârbă. Aveam o păstramă grozavă, pe care mă duceam s-o aduc din beci, împreună cu servitorul Lambert (era conservată într-un bolovan scobit în chip de albie). În casa noastră se mânca foarte curat şi cu multă grijă. Mi se recomanda, de exemplu, să nu clefăi. Cei mai mulţi dintre preoţii pripăşiţi

la noi, nişte mârlani, plescăiau din limbă, îşi înfigeau ghearele în piitie, era mult prea mult pentru ca aceşti oameni, al căror loc era în stânga mea, să nu-mi producă silă. Unul dintre verii noştri fu ghilotinat la Lyon (domnul Santerre), şi acreala familiei, ura şi nemulţumirea ei faţă de toţi şi de toate se înteţi.

Pe vremuri, când auzeam vorbindu-se despre bucuriile nevinovate ale copilăriei, despre ştrengăriile acestei vârste, despre fericirea primei tinereţi, singura fericire adevărată din viaţă, mi se strângea inima. N-am cunoscut nimic din toate astea; mai mult, această vârstă a fost pentru mine o neîntreruptă epocă de nefericiri, de ură şi dorinţe de răzbunare întotdeauna neputincioase. Toată nefericirea mea se poate rezuma în două vorbe: niciodată nu mi s-a îngăduit să stau de vorbă cu un copil de vârsta mea. Plictisindu-se peste măsură din cauza izolării lor de restul lumii, rudele mele mă onorau cu o atenţie neîntreruptă. Din aceste două motive, la o vârsta atât de veselă pentru ceilalţi copii, eu eram rău, sumbru, tembel, pe scurt, un *sclav* în cel mai rău sens al cuvântului, şi treptat mi-am însuşit sentimentele acestei condiţii. Puţina fericire pe care izbuteam s-o smulg era apărată cu minciuni. Din alt unghi privind, eram exact ca şi popoarele actuale din Europa, tiranii mei îmi vorbeau întotdeauna cu cuvinte mieroase şi pline de bunăvoinţă, iar religia era aliatul lor cel mai ferm. Trebuia să îndur nesfârşite predici despre dragostea părintească şi îndatoririle copiilor. Într-o zi, plictisit de patosul tatii, i-am spus: „Dacă mă iubeşti atât de mult, dă-mi cinci gologani pe zi şi lasă-mă să trăiesc cum mă taie capul. De altfel, fii sigur că de îndată ce voi împlini vârsta legiuită, mă înrolez”.

Tata se repezi spre mine de parcă ar fi vrut să mă înghită, îşi ieşise din sărite: „*Eşti un ticălos şi-un nelegiuit*,

asta eşti”, îmi spuse e-l. Ai fi jurat că-i ţarul Nicolae şi municipalitatea Varşoviei, despre care se vorbeşte atât de mult în ziua când scriu (7 decembrie 4835, Civita Vecc mă), într-atât e de adevărat că toate tiraniile se aseamănă.

Cred că numai datorită unei întâmplări foarte norocoase n-am rămas rău, ci doar scârbit pentru tot restul vieţii de burghezi, de iezuiţi şi de orice soi de ipocriţi. Probabil că succesele obţinute în 1797, 98 şi 99 şi conştiinţa propriei mele forţe m-au vindecat de răutate. La toate frumoasele mele calităţi, se mai adăuga şi-un orgoliu insuportabil.[70]

Drept vorbind, gândindu-mă bine la acest lucru, tot nu m-am vindecat de groaza mea nebună de Grenoble, de fapt am *uitat-o*. Amintirile magnifice din Italia, din Milano au şters totul.

Nu mi-a rămas decât un gol notabil în cunoaşterea oamenilor şi-a lucrurilor. Toate amănuntele care alcătuiesc viaţa lui Chrysale din *UEcole des Femmes*:

Et hors un gros Plutarque a mettre mes rabats1

mă umplu de scârbă. Dacă mi s-ar îngădui o imagine *tot atât de dezgustătoare ca şi senzaţia mea*, asta-i ca mirosul de stridii pentru un om care a avut o cumplită indigestie cu stridii.

Toate faptele care alcătuiesc viaţa lui Clirysale sunt înlocuite la mine prin romanesc. Cred că această pată de

---

70 In prima versiune: „Cînd am intrat la Şcoala Centrală (în anul V al liepublicii, cred), incepind cu anul următor, am luat cîteva premii îatîi, poate că acest lucru mai există menţionat undeva prin seri >leie departamentului (apoi prefectură). Cînd am intrat la Şcoala Centrală aveam toate acestc îngrijorătoare vicii, de care am fost lecuit cu lovituri de pumn. Din fericire, mi se pare că n-am rămas rău." Stendhal a tăiat ultima frază a acestei redactări şi a scris printre rînduri în textul rămas: „Trimis la articolul: Şcoala Centrală" (n. ed. fr.).

pe telescopul meu le-a fost utilă personajelor mele din romane; există un fel de josnicie burgheză pe care ele n-o pot avea, cât despre autor, asta ar fi pentru el ca şi cum ar vorbi *limba chineză* fără s-o ştie. Aceste cuvinte, josnicie burgheză, exprimă doar o nuanţă, poate că în 1880 va fi ceva foarte obscur. Graţie ziarelor, burghezul provincial devine o raritate, nu mai există *moravuri burgheze*: un tânăr elegant din Paris, cu care mă întâlneam într-o companie foarte veselă, era foarte bine îmbrăcat, fără afectare, şi cheltuia 8 sau 10.000 de franci. Într-o zi am întrebat:

— Cu ce se îndeletniceşte?

— E funcţionar la tribunal (procurist), un om foarte ocupat, mi s-a răspuns.

Voi cita, aşadar, ca exemplu de provincialism burghez stilul excelentului meu prieten, domnul Fauriel (membru al Academiei), în excelenta sa *Viaţă a lui Danie*, tipărită în 1834 în *Revue de Paris.2* Dar, vai, ce-o să se întâmple cu toate astea în 1880? Vreun om de spirit cu condei bun va pune mina pe cercetările profunde ale excelentului Fauriel, şi toată munca acestui burghez cumsecade şi conştiincios va fi dată uitării. A fost cel mai frumos bărbat din Paris. Doa [mna] Condorcet (Sophie Grouchy), o mare cunoscătoare, şi l-a adjudecat – burghezul Fauriel făcu prostia s-o iubească murind prin 1820, cred, ea i-a lăsat.

1 „Şi în afară de un voluminos Piu ţării, în care să-mi netezesc gulerele”. Stendlial comite aici o confuzie. Clirysale este un personaj din *Femeile savante*. Versul citat este din Actul II, scena VII.

— Articolul lui Fauriel asupra lui Dante a apărut în *Revue des Deux Mondes* (1834).

ca unui lacheu, o rentă de 1200 de franci. Fauriel a fost profund umilit. Când mi-a procurat material pentru

zece pagini din Despre *iubire* „i-am spus: „Când ai de-a face cu o prinţesă sau cu o femeie prea bogată, trebuie s-o baţi, altfel dragostea se stinge”. Cuvintele mele l-au îngrozit, cu siguranţă că le-a comunicat şi micuţei domnişoare Clarke, care arată ca un semn de întrebare?, ca Pope. Drept urmare, ceva mai târziu ea l-a pus pe un prieten de-al ei, un nătărău (domnul Augustin Thierry, membru al Academiei), să mă dojenească; de-atunci nu i-am mai dat nicio atenţie. Exista o femeie frumoasă în această societate, doamna Belloc, dar ea făcea dragoste cu un alt semn de întrebare, negru şi încârligat, domnişoara de Montgolfier, şi, la drept vorbind, le aprob pe aceste nefericite.

CAPITOLUL 10[71] PROFESORUL DURAND

Nu regăsesc nicio amintire despre împrejurările în care am fost eliberat de tirania lui Raillane. Această canalie ar fi trebuit să scoată din mine un excelent iezuit, demn urmaş al tatălui meu, ori un soldăţoi destrăbălat şi stâlp de cârciumă. Ca şi la Fielding, temperamentul meu ar fi voalat *mârşăvia*. Dacă n-ar fi existat excelentul meu bunic, care îmi împărtăşea, fără ştirea abatelui, cultul său pentru Horaţiu, Sofocle, Euripide şi literatura aleasă, acum aş fi ori una, ori alta. Din fericire, bunibul îi dispreţuia pe toţi nesăraţii scriitori contemporani cu el, aşa că n-am fost

---

71 e vorba de timpul evident mai puţin nefericit pe care l-am petrecut cu profesorul Durând.

Era un om de treabă, de vreo 45 de ani, gros şi rotund din orice parte l-ai fi privit, care avea un băiat de 18 ani, foarte amabil, pe care îl admiram de la distanţă şi care fu mai tîrziu, cred, îndrăgostit de sora mea. Nu exista nimic mai puţin iezuit şi mai puţin viclean decît bietul domn Durând, în; plus, era politicos, îmbrăcat cu simplitate, dar niciodată murdar. De fapt, nu ştia o boabă de latină, dar nici eu, aşa că nu exista între noi nici un motiv de ceartă.

otrăvit cu Marmontel, Dorat şi alte lichele. Nu ştiu din ce motiv ţinea mereu să-şi afirme respectul pentru p [reoţi], care, de fapt, îl scârbeau, cum te scârbeşte un gunoi. Văzându-i cuibăriţi în salonul său de către fiica lui Seraphie şi de tata, ginerele lui, el îi trata cu o politeţe desăvârşită, ca pe toată lumea. Ca să nu tacă, vorbea despre literatură, ba chiar şi despre autorii bisericeşti, deşi nu-i putea suferi. Dar acest om atât de politicos trebuia să facă eforturi supraomeneşti ca să-şi mascheze dezgustul profund pe care i-l provoca ignoranţa lor. „Cum! N-au habar nici chiar de abatele Fleury2, istoricul lor?" Am surprins într-o zi aceste cuvinte, care mi-au întărit şi mai mult încrederea în el.

Descoperii curând că se spovedea foarte rar. Era mai

Ştiam pe dinafară Seleclae e profanis şi mai ales istoria lui Androcle şi a leului său, ştiam chiar şi Vechiul testament şi probabil cîte ceva din Virgiliu .şi Cornelius Nepos. Dar dacă mi s-ar fi dat scrisă în latineşte permisiunea, unei vacanţe de opt zile, n-aş fi priceput un cuvînt. Biata latină născocită de moderni, De Viris illustribus, unde se vorbea de Romulus şi care îmi plăcea foarte mult, era o enigmă pentru mine. Ei bine! Domnul Durând era în aceeaşi situaţie, îi ştia pe dinafară pe autorii pe care de douăzeci de ani îi tot explica, dar o dată sau de două ori, cind bunicul încercase să-l consulte în legătură cu cine ştie cedificultate din Horaţiu, nelămurită de domnul Jean Bond (numele ăsta mă încînta; ce plăcere în mijlocul atîtor plictiseli să poţi rîde de Jamboni), domnul Durând nici nu pricepea măcar despre :ce-i vorba. *

Metoda era, aşadar, jalnică, şi cred că eu însumi, dacă aş vrea, în optsprezece luni l-aş învăţa latineşte pe orice copil de inteligenţă obişnuită. Dar oare era puţin lucru să fii deprins să înduri toate chinurile iadului cîte două ceasuri dimineaţa şi trei ceasuri seara?... Problema edelicată. (Prin 1819 l-am învăţat englezeşte, în douăzeci şi şase de zile, pe domnul Antonio Cleri- chetti din Milano, care pătimea din cauza unui tată avar. în a treizecea zi, el i-a vindut unui librar o traducere a interogatoriilor prinţesei de Galles [Caro- iine de Brunswick], faimoasă ţîrfă, pe care soţul ei,

degrabă extrem de politicos cu religia decât credincios.

Ar fi ajuns bigot dacă ar fi putut crede că o va întâlni în cer pe fiica lui, Henriette (domnul duce de Brogâie a spus: „Am impresiacă fiica mea se află în America”), dar era numai trist şi tăcut. Când venea cineva, vorbea, şi povestea anecdote din politeţe.

E posibil ca domnul Raillane să fi fost silit să se ascundă pentru refuzul de a presta jurăna în Constituţiei civile a clerului. Oricum, plecarea lui fu pentru, mine cel mai mare eveniment cu putinţă, deşi nu mi-o amintesc de loc.

Asta-i o slăbiciune a capului meu şi am mai descoperit şi alte exemple în ultimii trei ani, de când, aflându-mă pe esplanada *San-Pietro-in-Montorw* (Ianicule), mi-a venit ideea luminoasă că voi împlini 50 de ani şi e timpul să mă gândesc la plecare, iar înainte de asta să-mi ofer plăcerea de a privi o clipă în urmă. Nu-mi amintesc de loc epocile sau, momentele în care emoţiile mele erau prea violente. Unul din argumentele care mă îndreptăţesc să cred că sunt curajos este că îmi amintesc foarte clar cele mai mici împrejurări, ale duelurilor în care am fost angajat. În armată, când ploua şi umblam prin noroi, această bravură nu-mi era de cine ştie & e folos, dar când nu eram muiat de ploaie din noaptea precedentă, iar calul nu aluneca sub mine, îndrăzneala cea mai plină de primejdii era pentru mine o adevărată plăcere în toată puterea cuvântului. Camarazii mei rezonabili deveneau serioşi şi păleau, sau, dimpotrivă, roşeau. Mathis era mai vesel, Farine mai rezonabil… E ca şi în prezent, nu mă gândesc niciodată la posibilitatea *of wanting*, *of a. thousand frânesx*, care mi se pare totuşi ideea dominantă, gândul de căpetenie al prietenilor mei de aceeaşi vârstă, deşi se bucură de-o bunăstare de care eu sunt foarte

departe (de exemplu domnii Besan [cori], Coulomb etc.), dar iată c-o iau razna. Marea dificultate în scrierea acestor memorii e să n-am şi să nu scriu precis decât amintiri relative la o epocă de care îmi amintesc exact; acum, de exemplu.

IJA VIAŢA LUI HEKRY BRULARD

A. Magnificul pat de damasc roşu al bunicului – B. Dulapul său

— C. Comodă magnifică la niarchetăi le, pe care se afla o pendulă: Marte oferind braţul său Franţei, Franţa avea o mantie cu flori decrin. ceea ce pricinui mari temeri mai târziu

— F. Fereastră unică, având nişte geamuri magnifice de Boemia. Unul dintre ele, sus, în stânga, fiind crăpat, a rămas aşa zece ani – D. Şemineu – II. Camera mea – O. Ferestruica mea – R.R. Dulapuri – R. Imensul dulap al bunicului.

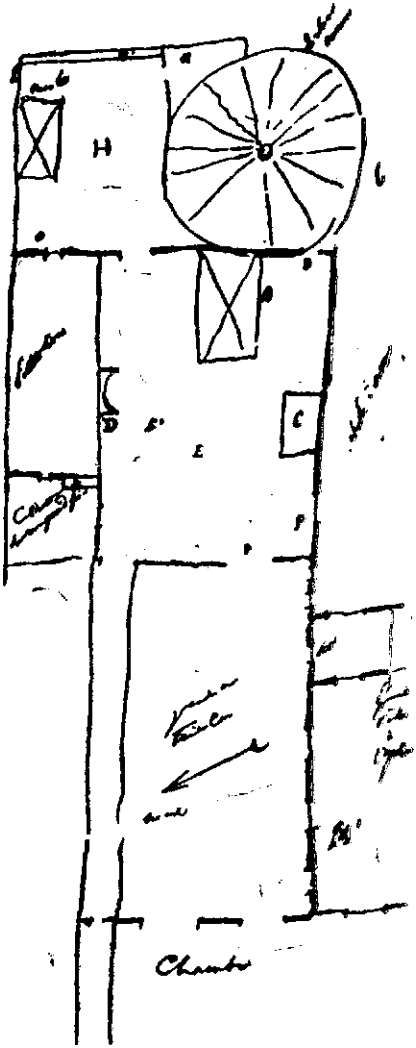

k /C

(Palul meu – Scară în spirală – Curticică – Cabinetul bunicului – Sufragerie – Curte mare şi mohorâtă. Nord – Salon mare în stil italian – Camera unchiului Romain

Gagnon)

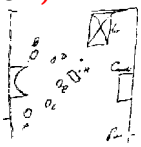

A. Domnul Cherubin Beyle – B. Domnul Gagnon – C.D. Mutuşi-Se mele – P. Domnul Durând – II. Eu.

(Pat – Comodă – Uşă – Sufragerie)

rege şi risipind milioane, n-a putut s-o convingă să recunoască faptul că l-a dăruit cu ceea ce poartă nouăzeci şi cinci la sută dintre bărbaţi.)

Nu-mi amintesc, aşadar, de evenimentul care m-a despărţit de domnul Raillane.

După suferinţele zilnice, rod al tiraniei acestui crunt iezuit, mă pomenesc instalat dintr-odată la excelentul meu bunic, culcat într-un mic cabinet, în formă de trapez, de lângă camera lui şi luând lecţii de latină de la blajinul Durând, care venea de două ori pe zi, aşa mi se pare, de la orele 10 la 11 şi de la 2 la 3. Ai mei ţineau mai departe cu străşnic-le la principiul de a nu mă lăsa să comunic cu *capiii* de rând.[72] Dar lecţiile domnului Durând aveau loc în prezenţa excelentului meu bunic, iarna în camera lui din punctul M, vara în salonul mare dinspre terasă la M\ crteodată la M”, într-o anticameră prin care nu se circula. aproape de loc.

Amintirile tiraniei lui Raillane m-au îngrozit până în 1814, cam în epoca aceea le-am uitat, evenimentele Restauraţiei absorbeau toată groaza şi dezgustul meu. Doar J acest ultim sentiment mi-l inspiră amintirile legate

72 Prima versiune: „Ceea ce însemna nici mai mult, nici mai puţ în decît si fiu oprit ani de-a rindul nu numai si mi joc, dar chiar să schimb o vorbi cu oricc copil (Ic vîrsta ¡mea".
Bar Stendlial a tiiaţ acest pasaj şi a scris .printre rînduri:.,3lai .sus,'la tiraaia lui Raillane" (n.ed.fr.).

de profesorul Durând *acasă*, pentru că am urmat cursurile lui şi la Şcoala Centrală, dar atunci eram fericit, cel puţin comparativ, începeam să fiu sensibil la frumoasa privelişte a colinelor din Evbens şi Echirolles, la frumoasa pajişte de pe povârnişul Porţii Bonne, spre care dădea fereastra şcolii, fericit situată la al treilea etaj al colegiului; restul era în reparaţie.

Se pare că iarna domnul Durând venea la lecţii de la orele 7 la 8 seara. Cel puţin aşa mă văd, aplecat peste o măsuţă luminată cu o luminare de seu, domnul Durând aproapein acelaşirind cu familia, în faţafoeului din camera bunicului, pe jumătate întors spre dreapta, cu faţa către măsuţa la care eram instalat eu, II.

Acolo domnul Durând a început să-mi explice *Metamorfozele* lui Ovidiu. Îl şi văd, aşa cum văd şi coperta cărţii, de o culoare gălbuie ca rădăcina de merişor. Din cauza subiectului prea vesel, a avut chiar loc, aşa mi se pare, o discuţie între Seraphie, mai apucată de draci ca niciodată, şi tatăl ei. Din dragoste pentru literatura aleasă, el îmi făcu o favoare, şi în locul sumbrelor orori din *Vechiul testament*, am avut parte de iubirile lui Priam şi ale Thisbeii şi mai ales de Daphnis cea prefăcută în laur. Povestea ei m-a amuzat mai mult ca oricare alta. Pentru prima oară în viaţă mi-am dat seama că poate fi o plăcere să ştii latina, care mă torturase atâţia ani.

Dar aici cronologia acestei importante povestiri impune: „De citi ani?”

Habar n-am de fapt, începusem latina la 7 ani, în 1790. Presupun că anul VII al Republicii îi corespunde lui 1799 din cauza rebusului:

Lancette Laitue i

Rat afişat la Luxembourg împotriva Directoratului.[73]

Mi se pare că în anul V eram la Şcoala Centrală.

Eram acolo de un an, căci cursurile se ţineau în sala mare de matematici de la primul etaj, când am aflat de asasinarea lui Robertjot la Rastadt. Traducerea *Metamorfozelor* lui Ovidiu a avut loc probabil în 1794. Bunicul îmi îngăduia să citesc din când în când traducerea lui Dubois-Fontanelle, cred, care mai târziu mi-a fost profesor.

Mi se pare că moartea lui Ludovic al XVI-lea, 21 ianuarie 1793, a avut loc în timpul tiraniei lui Raillane.

Un fapt hazliu, pe care posteritatea cu greu îl va crede: familia mea burgheză, dar care se credea aproape nobilă, mai ales tata, care se credea nobil ruinat, citea toate ziarele, urmărea procesul regelui de parcă ar fi fost vorba de un prieten intim sau de cine ştie ce rubedenie.

Sosi ştirea condamnării, familia mea fu în culmea disperării. „Nu vor îndrăzni să făptuiască asemenea mârşăvie”, spuneau ai mei. „De ce nu, gândeam eu, de vreme ce a trădat?”

Mă aflam în cabinetul tatii din strada Vieux-Jésuites, pe la orele 7 seara, era noapte de-a binelea, citind la lumina lămpii şi despărţit de tata printr-o masă foarte mare. Mă făceam că lucrez, dar citeam Les *Mémoires d’un Homme de qualité* de abatele Prévost, din care descoperisem un exemplar Îiărtănit de vreme. Toată casa fu zguduită de trecerea poştalionului, care sosea din Lyon şi Paris.

„Trebuie să mă duc să văd ce-or fi făcut monştrii ăştia”, spuse tata ridicându-se.

---

73 A se citi: „L'an sept la3 lucra", adică: „Anul VII îi va ucide".

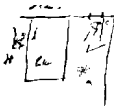

P. Tata, aşezat la biroul lui, C, şi scriind31. Eu (Stradă – Masă)

„Sper că trădătorul a fost executat”, gândeam eu. Începui să reflectez apoi la deosebirea totală dintre sentimentele mele şi ale tatii. Iubeam din suflet regimentele noastre, pe care, de la fereastra bunicului, le vedeam trecând prin piaţa Grenette; îmi închipuiam că regele voia ca ele să fie răpuse de austrieci. (Se vede că deşi aveam doar 10 ani, nu eram prea departe de adevăr.) Voi recunoaşte însă că grija marelui vicar Rey şi a celorlalţi preoţi, prieteni ai familiei, pentru soarta lui Ludovic al XVI-lea ar fi fost de ajuns pentru a mă convinge să-i doresc moartea. Consideram pe atunci, în virtutea unui cuplet pe care îl cântam când nu mă temeam că mă aude tata sau mătuşa Seraphie, că e o *datorie sfântă* să mori când patria ţi-o cere. Ce înseamnă viaţa unui trădător, care, printr-o scrisoare secretă, poate duce la pieire oricare dintre frumoasele regimente pe care le vedeam trecând prin piaţa Grenette? Tocmai dezbăteam procesul dintre mine şi familia mea, când intră tata. Îl şi văd într-o redingotă de molton alb, pe care nu şi-o scosese pentru a face doi paşi până la poştă.

„S-a terminat, spuse el cu un suspin adânc, l-au asasinat”.

Mă cuprinse una dintre cele mai mari bucurii din viaţa mea. Poate că cititorul va găsi că sunt crud, dar aşa eram la 10 ani, aşa sunt şi la 52.

În decembrie 1830, când de Peyronnet, licheaua aia insolentă, şi ceilalţi semnatari ai ordonanţelor[74] n-au fost

74 Referire la Contele de Peyronnet, unul dintre semnatarii

pedepsiţi cu moartea, eu am spus despre burghezii din Paris: ei consideră veştejeala lor sufletească drept civilizaţie şi generozitate. După astfel de nevolnicie, cum mai poţi îndrăzni să condamni la moarte un asasin, de rând?

Mi se pare că ceea ce se petrece [în 1835 a justificat previziunea mea din 1830.

Eram atât de înflăcărat de acest act de justiţie naţională, încât n-am mai putut continua lectura romanului, cu siguranţă unul dintre cele mai emoţionante din câte există. L-am ascuns, am pus în faţa mea cartea serioasă, probabil Rollin, pe care tata mă silise s-o citesc, şi-am închis ochii, ca să gust în tihnă marele eveniment. Şi astăzi aş face exact la fel, adăugând însă că nimic în afara unei datorii imperioase nu m-ar putea determina să-l privesc pe trădătorul trimis la supliciu în interesul patriei. Aş putea umple zece pagini cu amănuntele acelei seri, dar dacă cititorii mei din 1880 vor fi tot atât de ofiliţi ca şi lumea bună din 1835, atât scena, cât şi eroul ei vor inspira un sentiment de profund dezgust, dus până la ceea ce sufletele de mucava numesc oroare. În ce mă priveşte, aş simţi mult mai multă milă pentru un asasin condamnat la moarte fără dovezi suficiente decât pentru un Ali «»] aflat în aceeaşi situaţie. *The death of a K* [*ing*][75] vinovat este întotdeauna folositoare *în* terrorem2, pentru a împiedica straniile abuzuri în care *nebunia ultimă*, produsă de

ordonanţelor care au dus la căderea lui Carol al X-lea; dupi procesul intentat miniştrilor semnatari, de Peyronnet a fost condamnat la închisoare pe viaţă.

75 Moartea unui rege (în limba engleză în original).

Sub teroare (în limba latină în original).

Dorit moartea ducelui de Blacas (în limba engleză în original).

puterea absolută, îi aruncă pe aceşti oameni. (Vezi dragostea lui Ludovic al XV-lea pentru gropile de curând acoperite din cimitirele de ţară, pe care le zărea din trăsură când se plimba prin împrejurimile palatului Versailles. Vezi actuala nebunie a micuţei regine Doña Maria de Portugalia.)

Această pagină pe care am scris-o acum i-ar putea scandaliza foarte mult chiar şi pe prietenii mei din 1835. La doamna Aubernon, în 1829, am fost considerat drept un om fără inimă pentru a fi *wislied die death of the Duke of* B [lac] asă.11 îngrozisem chiar şi pe domnul Mignet (astăzi consilier de stat), iar stăpâna casei, pe care o iubeam (*did like*) pentru că semăna cu Cervantes, nu mi-a iertat-o niciodată; spunea că sunt de o imoralitate sfruntată şi se scandaliza, în 1833, la băile din Aix, pentru că doamna contesă Cţuri] al îmi lua apărarea. Pot spune că aprobarea unor fiinţe pe care le consider *slabe* mi-e absolut indiferentă. Le privesc ca pe nişte nebuni, îmi dau limpede seama că nu sunt în stare să înţeleagă problema.

Să presupunem totuşi că aş fi crud. Ei bine, da, sunt, o să se vadă încă multe altele din parte-mi dacă voi continua să scriu.

Închei, în privinţa acestei amintiri atât de vii în ochii mei, că în 1793, acum patruzeci şi doi de ani, vânam fericirea exact ca şi astăzi, cu alte cuvinte mai comune, caracterul meu era absolut acelaşi ca şi azi. Şi azi mi se pare că atunci când *patria* e în joc, orice menajament e

---

Istorici Angliei de Hume (1711 — 1776) a apărut în traducere franceză între 1763—1766, cuprinzînd 18 volume; primele 12 au fost tradu« de doamna Belot, iar ultimele 6 — în care era cuprinsă şi istoria lui Carol I — au lost traduse de abatele Prevost.

a Tobie George Smollett (1721 — 1771), autorul unei Istorii complete a Angliei, apărută pe atunci şi in traducere franceză.

pueril.

Aş spune *criminal* dacă fiinţele slabe nu mi-ar inspira nemărginit dispreţ. (Exemplu domnul Felix Faure, *pair* al Franţei, prim-preşedinte, spunându-i fiului său, la St. – lsmier, vara lui 1828, în legătură cu moartea lui Ludovic al XVI-lea: *„Oameni răi l-au ucis11*. E acelaşi om care astăzi, în Camera *pair*-ilor, îi condamnă pe tinerii nebuni respectabili, numiţi „conspiratorii din Aprilie”. Personal, eu i-aş condamna să-şi petreacă un an la Cincinatti – America – şi-n acelaşi timp le-aş acorda şi două sute de franci pe lună.)

Nu-mi mai amintesc atât de clar decât de prima comuniune, pe care tata m-a obligat s-o fac la Claix, în prezenta bisericosului dulgher Charbonot din Cossey, prin 1795.

Cum în 1793 poştalionul făcea cinci sau poate şase zile pline de la Paris la Grenoble, scena din cabinetul tatii a avut loc probabil în 28 sau 29 ianuarie 1793, la orele 7 seara. În timpul cinei, mătuşa Seraphie îmi făcu o scenă pentru sufletul meu *atroce* etc. Mă uitam la tata, nu deschidea gura, de frică, probabil, să nu izbucnească şi să nu mă stârnească nici pe mine. Oricât de atroce şi de crud aş fi fost, cel puţin nu treceam drept laş în familie. Tata era prea definez şi prea pătrunzător pentru a nu fi pătruns chiar şi-n propriul său cabinet (la orele 7), ceea ce simte un copil de 10 ani.

La 12 ani, tobă de carte pentru vârsta mea, îi puneam într-una tot felul de întrebări excelentului meu bunic, care îmi răspundea bucuros. Eram singura fiinţă cu care accepta să vorbească despre mama. Nimeni din familie nu îndrăznea să-i vorbească despre această fiinţă, scumpă lui. La 12 ani eram, aşadar, tobă de carte, iar la 20, de o ignoranţă desăvârşită.

Din 1796 la 1799 nu m-a preocupat decât ceea ce ar fi putut să constituie un mijloc de evadare din Grenoble, adică matematicile. Calculam cu nelinişte toate mijloacele prin care să-mi pot consacra o jumătate de oră pe zi pentru exerciţii. În plus, iubeam, şi iubesc încă, matematicile în sine, ele neadmiţând *ipocrizia* şi *vagul*, tot ce urăsc mai mult.

În această stare sufletească fiind, ce mai însemnau pentru mine răspunsurile înţelepte şi ample ale excelentului meu bunic, cuprinzând fie câte ceva despre Sanchoniathon, fie o apreciere despre lucrările lui Court de Gebelin, din care tata, nu ştiu prin ce minune, avea o frumoasă ediţie *iti-4°* (poate că în *inl2°* nici nu exista), cu o frumoasă gravură reprezentând organele vorbirii la om?

La 10 ani am comis în mare taină o comedie în proză, sau, mai exact, un prim act. Lucram puţin, pentru că aşteptam momentul geniului, adică acea stare de exaltare ce mă apuca pe atunci de vreo două ori pe lună. Treaba asta era un mare secret, scrierile mele inspirându-mi întotdeauna aceeaşi pudoare ca şi iubirile mele. Nimic nu mi-ar fi fost mai penibil decât să aud vorbindu-se de ele. Acest sentiment l-am încercat foarte acut şi în 1830, când doamna Victor de Tracy mi-a vorbit despre *Le Rouge et le Noir* (roman în două volume).

CAPITOLUL 11[76] AMAR ŞI MERLINO

Sunt doi reprezentanţi[77] ai poporului, care au sosit într-o bună zi la Grenoble, iar câtva timp mai târziu au publicat o listă cu 162 de suspecţi notorii (pentru că nu iubesc Republica, adică guvernul şi patria) şi 350 de simpli

76 Scris la 10 decembrie 1835 la Civita Vecchia şi continuat la Roma la 13 decembrie (n.ed.fr.).

77 P e margine: „Cronologie: se poate ca domnul Durand să fi venit în casa Gagnon abia după Amar şi Merlino" (n.ed.fr.).

suspecţi. Cei *notorii* trebuiau să fie arestaţi; cât despre cei *simpli*, trebuiau puşi doar sub supraveghere.[78]

Toate astea le-am văzut de jos, ca un copil. Poate că cărcetându-se jurnalul departamentului, dacă exista aşa ceva pe-atunci, sau prin arhive, s-ar descoperi exact contrariul în privinţa datelor, dar în privinţa efectului produs asupra mea şi-a familiei, lucrurile sunt sigure. Oricum, tata era suspect notoriu, iar domnul Henri Gagnon, simplu suspect.[79]

Publicarea acestor liste a fost o lovitură de trăsnet pentru familia mea. Mă grăbesc să adaug că tata n-a fost eliberat decât în 6 *Thermidor* (ah! iată o dată; eliberat în 6 *Thermidor*, cu trei zile înainte de moartea lui Robespierre) şi menţinut pe listă timp de douăzeci şi două de luni.

Acest mare eveniment se situează, aşadar, în… anul… în sfârşit, descopăr în memoria mea că tata a figurat pe listă douăzeci şi două de luni şi n-a stat în închisoare decât treizeci şi două sau patruzeci şi două de zile.

Mătuşa Séraphie dovedi mult curaj şi energie în această împrejurare. Se ducea în audienţă la *membrii departamentului*, adică la ad [ministra]ţi-a departamentală, se ducea în audienţă la reprezentanţii poporului şi obţinea întotdeauna amânări de cincisprezece sau douăzeci şi două de zile, uneori de cincizeci de zile.

Tata pusese apariţia numelui său pe lista fatală pe seama unei vechi rivalităţi cu Amar, care era şi el avocat, aşa mi se pare.

Două sau trei luni după această palmă, despre care

---

78 Lista suspecţilor a fost publicată la 26 aprilie 1793 ; Chérubin Beyle, care făcea parle dintre suspecţii notorii (împreună cu abatele Raillane), a fost închis în trei reprize între 5 mai 17S3 şi 24 iulie 1794.

79* Nota lui R. Colomb: „Cu toate astea, nici unul, nici celălalt n-au fost nici închişi, nici nevoiţi să se ascundă" (n.ed.fr.).

familia mea discuta în fiecare seară, am scăpat o naivitate, care confirma caracterul meu *atroce*. Ai mei exprimau în termeni politicoşi toată oroarea inspirată de numele lui Amar.

„Păi bine, i-am spus eu tatii, Amar te-a pus pe listă ca *suspect* notoriu pentru că nu iubeşti Republica. Mi se pare că e *sigur* că n-o iubeşti”.

La auzul acestor cuvinte, toată familia se înroşi de mânie, era cât pe ce să fiu pus la arest în camera mea; în timpul cinei, la care am fost curând chemaţi, nimeni nu-mi adresă cuvântul. Reflectam adânc. Nimic mai adevărat decât ceea ce spusesem, tata îşi făcea un titlu de glorie din ura lui împotriva *noii ordini* (termen pe-atunci la modă printre aristocraţi), cu ce drept s-au mai supărat pe mine?

Acest fel de a raţiona: *Cu ce drept*? mi-a devenit obişnuit după primele acte arbitrare ce urmară morţii mamei, mi-au acrit caracterul, făcând din mine ceea ce sunt.

Cititorul va remarca, desigur, că acest fel de a raţiona ducea rapid la cea mai aprigă indignare.

Tata, Chérubin B [eyle], se instală în camera O, denumită camera unchiului meu. (Amabilul meu unchi, Romain Gagnon, se însurase la Echelles, în Savoie, iar când venea la Grenoble, o dată la două sau trei luni, cu intenţia de a-şi revedea fostele metrese, locuia ia această cameră splendid tapetată cu damasc roşu – splendoare grenobleză în 1793.)

Iată încă un prilej de-a remarca înţelepciunea spiritului definez. Pentru tata, a se ascunde însemna să traverseze strada şi să se culce la socrul său, unde se ştia că prânzeşte şi cinează de doi sau trei ani. Teroarea

fu, aşadar, foarte blindă la Grenoble, şi, voi adăuga

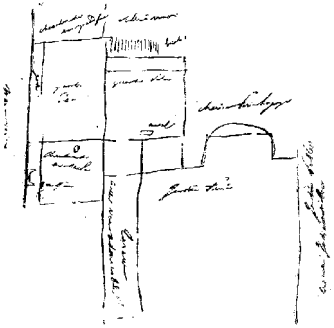

O. Camera unchiului meu — Q. Tata, Chérubin B[ey]le, citindu-i pe Hume
[Camera unchiului — Sufragerie — Scară — Casă învecinată — Coridor — Curte mare — Salonul cel mare. Altar — Camera

unchiului meu – Tata – Terasă cu o admirabilă vedere – Casa Perier-Lagrange – Grădina Perier – Grădină publică, numită grădina oraşului)

cu îndrăzneală, foarte moderată. În ciuda celor douăzeci şi doi de ani de progres, am impresia că Teroarea din 1815, sau reacţiunea partidului din care făcea parte tata, a fost mult mai cruntă. Dar scârba imensă pe care mi-a inspirat-o anul 1815 m-a făcut să uit faptele, şi poate că un istoric imparţial ar fi de altă părere. îl rog pe cititor, dacă se va găsi vreunul, să-şi aducă aminte că n-am pretenţia de a spune adevărul decât în privinţa *sentimentelor* mele, cât despre fapte, am avut. Întotdeauna o memorie slabă. Aşa se face, că, în paranteză fie spus, celebrul Georges Cuvier mă bătea întotdeauna în discuţiile pe care binevoia să le poarte cu mine din când în când în salonul său, sâmbăta, între anii 1827 şi 1830.

Aşadar, ca să se sustragă îngrozitoarei persecuţii, tata se stabili în camera unchiului meu, O. Era iarnă, pentru că îmi spunea: „Asta-i o adevărată gheţărie”.

Eu dormeam lângă patul lui, într-un pat frumos, construit ca o colivie, şi din care era imposibil să cazi. Dar asta ţinu puţin. Curând m-am pomenit în trapezul de lângă

camera bunicului.

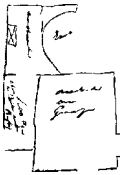

¿r

(Camera mea – Scară – Curtea cea mică. Miros de la bucătăria lui Rayboz – Camera bunicului – Curtea cea mare)

Acum mi se pare că de-abia în epoca Amar şi Merlino am început să locuiesc în trapez; mă supărau acolo foarte tare înirosurile de la bucătăria domnului Reyboz sau Reybaud, un băcan provensal, al cărui accent îmi stârnea râsul. îl auzeam adeseori bombănindu-şi fata, o pocitanie, pentru că altfel aş fi făcut-o cu siguranţă doamna gândurilor mele. Într-asta consta nebunia mea, şi a ţinut multă vreme, păstrând însă întotdeauna obiceiul unei desăvârşite discreţii, pe care am regăsit-o în temperamentul melancolic descris de Gabanis.

Văzându-l pe tata mai de-aproape în camera unchiului meu, am fost foarte uimit să constat că nu mai citea Bourdaloue, Massillon şi *Biblia* aceea de Sacy, în douăzeci şi două de volume. Moartea lui Ludovic al XVI-lea îl cufundase, ca şi pe atâţia alţii, în *Istoria lui Carol I* de Hume; cum nu ştia englezeşte, citea unica traducere de pe vremea aceea, făcută de un oarecare domn Belot sau preşedinte Belot.1 Foarte curând, tata, om schimbător şi cu gusturi absolute, începu să se preocupe exclusiv de politică. Copil fiind, nu vedeam decât ridicolul acestei schimbări; astăzi văd cauza. Probabil că uitarea definitivă a oricărei alte idei din clipa când se fixa la o nouă pasiune (sau înclinaţie) făcea din tatăl meu un om oarecum

deosebit.

Iată-l, aşadar, preocupat numai de Hume şi Smollett3 şi silindu-mă şi pe mine să gust aceste cărţi, aşa cum, cu doi ani în urmă, mă silea să-l ador pe Bourdaloue. E lesne de închipuit felul în care am întâmpinat această propunere venită din partea prietenului intim al duşmancei mele Seraphie.

Ura acestei habotnice înăcrite crescu văzându-mă instalat la bunicul, în calitate de favorit. Între noi izbucneau nişte scene îngrozitoare pentru că o înfruntam fără frică, raţionam, şi asta o scotea din sărite.

Doamnele Romagnier şi Coulomb, pe care le iubeam cu duioşie, verişoarele noastre, femei pe atunci de 36 sau 40 de ani, cea din urmă fiind mama domnului Romain Coulomb, cel mai bun prieten al meu (care, prin scrisoarea din… decembrie 1835, primită ieri, mi-a făcut o scenă cu ocazia prefeţei pentru de Brosses, da[80]r n-are importanţă), veneau să joace Boston la mătuşa Elizabeth. Aceste doamne erau uimite de scenele dintre miue şi Seraphie, care ajungeau adeseori să le întrerupă part Ida, şi aveam impresia limpede că mie îmi dădeau dreptate, împotriva nebunei.

Guidindu-mă serios la aceste scene din 1793, aşa mi se pare, le-aş explica astfel: Seraphie, destul de frumoasă, făcea dragoste (italienism de eliminat) cu tata şi ura în mine cu patimă fiinţa care punea un obstacol moral sau legal căsătoriei lor. Rămâne de aflatdacă în 1793 autoritatea ecleziastică ar fi îngăduit o căsătorie între cumnaţi. Cred că da, Seraphie făcea parte din sanhedrinul

---

80 în 183G Colomb a editat lucrarea preşedintelui dc Brosses, Let.tres ¿crilez ii'Italie, pentru care Stendhal i-a trimis, In noiembrie 1835, o prefaţa; cartea a apărut iără prelaţă însă, Colomb negăsind-o, probabil, pe gustul său.

habotnicilor din oraş, împreună cu o oarecare doamnă Vignon, prietena ei intimă.

În cursul violentelor scene dintre noi, care se repetau o dată sau de două ori pe săptămână, bunicul tăcea – am mai spus că avea un caracter gen Fontenelle – dar ghiceam că în fond ţine cu mine. Logic vorbind, ce putea fi comun între o domnişoară de 26 sau 30 de ani şi un copil de 10 sau 12 ani?

Servitorii, adică Marion, întâi Lambert, apoi cel care i-a luat locul, ţineau cu mine. Pauline, sora mea, o fetiţă drăguţă, cu trei sau patru ani mai mică decât mine, ţinea cu mine. Cealaltă soră a mea, Zenaide (astăzi doamna Alexandre Mallein), era în tabăra mătuşii Seraphie şi fusese acuzată câe Pauline şi de mine că este spioana acesteia.

Făcusem o caricatură desenată cu mină de plumb pe tencuiala coridorului ce ducea de la sufragerie la camerele din Grenette, în casa cea veche a bunicului. Zenaide era înfăţişată într-un aşa-zis portret înalt de două picioare; dedesubt am scris: „Caroline Zenaide B… pârâcioasa”.

Această copilărie iscă o scent înfiorătoare, ale cărei amănunte le văd şi-acum. Seraphie era foc şi pară; partida de Boston fu întreruptă. Mi se pare că Seraphie le-a luat la refec şi pe doamnele Romagnier şi Coulomb. Se făcuse ora 8. Cele două doamne, ofensate şi pe drept cuvânt, de mojiciile nebunei şi văzând că nici tatăl ei (domnul Henri Gagnon), nici mătuşa ei, Elizabeth, nu puteau sau nu cutezau s-o potolească, hotărârâră să plece. Plecarea lor fu semnalul care înteţi şi mai rău furtuna. Urmară câteva cuvinte severe din partea bunicului sau a mătuşii Elizabeth; ca s-o resping pe Seraphie, gata să se repeadă la mine, am înşfăcat un scaun de paie, pe care l-am ţinut între noi, după care m-am refugiat în bucătărie, unde eram

sigur că buna Marion, care mă adora şi n-o putea suferi pe Seraphie, mă va ocroti.

Alături de imaginile foarte limpezi ale acestei amintiri, descopăr uneio *goluri*, ca într-o frescă din care s-ar fi desprins bucăţi mari. O văd pe Seraphie retrăgându-se din bucătărie şi pe mine escortând inamicul de-a lungul coridorului. Scena avusese loc în camera mătuşii Elizabeth.

Mă văd şi-o văd pe Seraphie în punctul S. Pentru că îmi plăcea grozav în bucătăria unde se aflau prietenii mei Lambert şi Marion, şi servitoarea tatii, care aveau marele avantaj de a nu-mi fi superiori, numai acolo găseam dulcea egalitate şi libertate, am profitat de cele întâmplate ca să nu mai apar până la cină. Mi se pare că plângeam de ciudă din cauza cumplitelor insulte (nelegiuit, scelerat etc.) cu care mă împroşcase Seraphie, dar simţeam o ruşine amară pentru lacrimile vărsate.

De-o oră mă tot întreb ca să-mi pot da seama dacă scandalul s-a petrecut aievea, dacă e real, asemenea altor douăzeci, care, evocate din lumea umbrelor, reapar câte puţin, după ani de uitare, şi, într-adevăr, totul e cât se poate ¡de real, deşi în alte familii n-am observat niciodată ceva asemănător. E adevărat că am cunoscut îndeaproape puţine familii burgheze, dezgustul mă depărta de ele, şi teama pe care o produceam prin rangul şi spiritul meu (cer iertare pentru această vanitate) împiedica probabil ca asemenea scene să aibă loc în prezenţa mea. În fine, nu mă pot îndoi de realitatea caricaturii Zena idei, ca şi de multe altele.

!

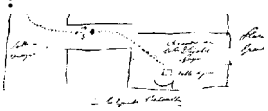

(Camera bunicului – Bucătărie – Sufragerie – Camera domnişoarei Elizabeth Gagnon. Masă de joc – Piaţa Grenette – Linia punctată marchează linia de bătaie)

Triumfam mai ales când tata era la Claix, un duşman mai puţin şi singurul într-adevăr puternic.

„Copil netrebnic, am să te mănânc de viu!" îmi spuse tata într-o zi, îndreptându-se furios către mine; dar nu m-a lovit niciodată, sau cel mult de două-trei ori. Aceste cuvinte – *copil netrebnic* etc. – mi-au fost adresate într-o zi când o bătusem pe Pauline, care plângea de răsuna toată casa.

După părerea tatii, aveam un caracter atroce, adevăr stabilit de Seraphie *pe temeiul faptelor*, şi anume: acela de-a o fi muşcat de frunte pe doamna Pison-Dugalland, asasinarea doamnei Chenevaz, cuvintele mele în legătură cu Amar. Curând sosi şi faimoasa scrisoare anonimă, semnată *Gardon*. Dar pentru înţelegerea acestei crime nemaipomenite se impun explicaţii. Asta a fost o festă într-adevăr urâtă, câţiva ani mi-a fost ruşine de ea, ori de câte ori mă gândeam la copilăria mea, înainte de pasiunea pentru Melanie, pasiune ce s-a terminat în 1805, când am împlinit 22 de ani. Astăzi, când, scriind, revăd mari fâşii din viaţa mea, găsesc că tentativa Gardon a fost foarte reuşită.

CAPITOLUL 12[81]SCRISOAREA GARDON

Tocmai se formaseră „batalioanele speranţei" sau Armata Speranţei[82] (e ciudat că nu-mi amintesc sigur

---

81 Literal: mîncător (le broaşte (ciiftl••, eu sensul de slugoi.
" A'o/a lui R. Colomb: „Tourte îi dădea lecţii de scris Paulinei; îl şi văd asculindu-şi penele cu un aer import ani, su nişte ochelari ale căror lentile erau groase ca un fund de pahar" (n.efl.fr.).

82' Societatea iacobinilor din Grenoble luase holărirea în 1794 de-a înregimenta toţi băieţii între 8 şi 18 ani in aşa-numitul Bataillon de

numele unui lucru care mi-a frământat atât de mult copilăria). Ardeam de dorinţa de-a face parte şi eu din aceste batalioane, pe care le vedeam defilând. Astăzi îmi dau seama că era o instituţie excelentă, singura în stare să dezrădăcineze popismul din Franţa, în felul ăsta, imaginaţia copiilor, în loc să se cheltuiască prin biserici, zboară la bătălii şi se deprinde cu primejdia. Şi-apoi, la 20 de ani, când patria îi cheamă, ei ştiu *instrucţia* şi, în loc să tremure în faţa *necunoscutului*, îşi aduc aminte de jocurile copilăriei.

Teroarea era atât de puţin Teroare la Grenoble, încât aristocraţii nici nu-şi trimiteau copiii în aceste batalioane.

Un oarecare Gardon[83], abate răspopit, conducea Armata Speranţei. Am comis un fals, am luat un petic de hârtie mai mult lat decât lung, de forma unei poliţe, îl văd şi acum, şi, schimbându-mi scrisul, l-am invitat pe cetăţeanul Gagnon să-şi trimită nepotul Henri B…

la Saint-Andre, pentru a fi încorporat în Batalionul Speranţei. Scrisoarea se încheia cu: „Salut şi fraternitate.

GARDON.

Numai ideea de-a merge la Saint-André reprezenta pentru mine suprema fericire. Ai mei se dovediră foarte naivi, se lăsară păcăliţi de scrisoarea unui copil, cu siguranţă plină de inadvertenţe. Au apelat atunci la sfaturile unui mic cocoşat, numit Tourte, un slugoi.

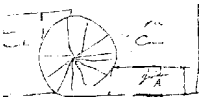

I r

---

l'Ezperance, pentru a-i obişnui cu ininuirea armelor; tînărul Bcyle n-a fost trimis la nici o reuniune, deşi figura pe listele de recensământ.

83 Anto'ne Gardon-Desvial, abate răspopit, ocupa un loc important în organizaţia republicană din Grenoble, dar nu avea nici o legătură cu Batalionul Speranţei, lucru pe care tînărul Beyle nu-l ştia.

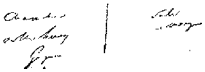

(Camera mea – Curtea din faţa casei – Bucătăria – Gardon A. Camera domnului Henri Gagnon – Sufragerie)

adevărat *toadeater*\ care se fofilase în casa noastră datorită meseriei sale infame. Oare va înţelege cineva toate astea în 1880?

Domnul Tourte2, îngrozitor de cocoşat şi copist la administraţia departamentului, se fofilase în casa noastră în calitate de fiinţă subalternă, îndurând orice

A. Altarul unde ajutam la oficierea serviciului divin în fiecare duminică – C. Vestibulul terasei – P. Harta provinciei Dauphine, făcută de domnul de Bourcet, tatăl lui Tartufe şi bunicul prietenului meu de la Brunswick, generalul Bourcet, aghiotantul mareşalului Oudinot, acum încornorat şi cred că nebun – R. Morman de romane şi alte cărţi proaste care aparţinuseră unchiului meu şi miroseau cale de-o poştă a mosc şi ambră. (Casa Perier – Salonul cel mare – Cabinetul bunicului – Camera unchiului meu, ocupată de tala – Grădină publică în centrul oraşului – Grădina Perier – Terasa [zidul sarazin, lat de 15 picioare şi înalt de 40], vedere minunată înspre munţi la S, şi R – S. Muntele din Seyssins şi Sassenage – R. Turnul Rabot – B. Fortăreaţă, pe care o fortifică generalul Ilaxo f

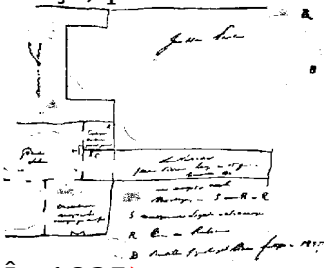

În 1835)

jignire, lingău zelos al tuturor. Scrisoarea o

strecurasem între uşile anticamerei dinspre scara în spirală, la punctul A.

Ai mei, foarte alarmaţi, au apelat la sfaturile micului Tourte, care, în calitatea lui de scrib oficial, cunoştea, se pare, semnătura domnului Gardon. Tourte ceru ceva scris de mâna mea, compară scrisurile cu sagacitatea lui de copist, şi biata mea şmecheric, prin care urmărisem să scap din colivia părintească, ieşi la iveală. Pe mine, în timp ce mi se hotăra soarta, mă surghiuniseră în cabinetul de istorie naturală al bunicului, care forma un vestibul spre splendida noastră terasă. Acolo mă distram aruncând în tavan un cocoloş de argilă roşie pe care o frământasem bine înainte.

Eram în situaţia morală a unui tânăr dezertor care urmează să fie executat. Plăsmuirea acestui *fals* mă cam sâctia.

În vestibulul terasei se afla agăţată pe perete o foarte frumoasă hartă a provinciei Dauphine, lată de patru picioare. Căzând din tavanul foarte înalt, cocoloşul de argilă atinse preţioasa hartă, foarte admirată de bunicul meu, şi, cum era foarte umed, lăsă pe ea o lungă *dâră* roşie.

„Ah, de data asta am sfeclit-o! gândii eu. Asta le întrece pe toate; îl supăr pe singurul meu protector”. În acelaşi timp, eram foarte întristat că-i dădusem tocmai bunicului un prilej de supărare.

În aceeaşi clipă am fost chemat în faţa judecătorilor mei, în fruntea lor, Seraphie, iar alături de ea, hidosul cocoşat, Tourte. îmi propusesem să mă port ca un adevărat roman, adică să spun că doream să-mi servesc patria, că asta-i datoria şi totodată plăcerea mea etc., etc. Dar conştiinţa greşelii făptuite faţă de excelentul meu bunic (pata de pe hartă), pe care îl vedeam palid de spaima

pricinuită de scrisoarea semnată *Gardon*, m-a înduioşat, şi cred că am fost jalnic. Întotdeauna am avut slăbiciunea de-a mă lăsa înduplecat ca un prost la cel mai mic semn de supunere din partea celor care mă înfuriaseră mai tare, *et tentatum contemni*[84]. Zadarnic am scris mai târziu peste tot această maximă din Tit-Liviu, niciodată n-am fost sigur că voi fi în stare să-mi păstrez mânia.

Din cauza slăbiciunii inimii mele (şi nu a caracterului), am pierdut în mod jalnic o poziţie superbă. Plănuisem să ameninţ că voi merge eu însumi să-i declar abatelui Gardon hotărârea de a-mi servi patria. Am şi declarat-o, dar cu voce stinsă şi timidă. Ideea mea înfricoşă, dar se văzu că-mi lipseşte tăria. Chiar şi bunicul m-a condamnat, sentinţa a fost ca timp de trei zile să nu cinez la masă cu ceilalţi. O dată condamnat, slăbiciunea mea se risipi şi devenii iai aşi erou.

— Prefer, le spusei, să mănânc singur decât cu nişte tirani care mă ceartă întruna.

Micul Tourte încercă să-şi facă meseria:

— Domnule Henri, dar eu cred…

— Dumitale ar trebui să-ţi fie ruşine şi să taci, îi spusei eu, întrerupându-l. Eşti rudă cu mine ca să vorbeşti aşa? etc –, etc.

— Dar bine, domnule, spuse el, înroşindu-se ca un rac în dosul ochelarilor care îi împodobeau nasul, ca prieten al familiei…

— Unui om ca dumneata n-am să-i permit niciodată să-mi facă morală.

Această aluzie la uriaşa lui cocoaşă îi tăie elocinţa.

Ieşind din camera bunicului, unde se petrecuse scena, ca să mă duc în salonul mare să-mi fac singur lecţia

84 Şi am încercat să-i dispreţuiesc (în limba latină în original).

de latină, eram negru de supărare. Simţeam confuz că sunt o fiinţă slabă; pe măsură ce reflectam, mă duşmăneam şi mai mult.

Fiul unui suspect notoriu, aflat încă în libertate graţie unor *amânări* succesive, mergând să-i spună abatelui Gardon că vrea să-şi servească patria, ce puteau răspunde ai mei, cu slujbele lor religioase, la care luau parte optzeci de persoane în fiecare duminică?

Chiar de-a doua zi începură să-mi facă curte. Dar toată povestea asta, pe care Seraphie mi-o reproşa cu orice ocazie, începând chiar de la prima ceartă care a urmat, înălţă un zid între mine şi familia mea. O spun cu regret, dar am început să-l iubesc mai puţin pe bunicul şi imediat am văzut limpede care-i cusurul sun. Se teme de fiica lui, se teme de Seraphie! Doar mătuşa Elizabetli îmi rămăsese credincioasă. De aceea afecţiunea mea pentru ea crescu.

Ea combătea, mi-aduc aminte, ura mea împotriva tatii şi m-a certat odată cu asprime pentru că, vorbind despre el, spusesem: *omul ăsta*.

Asupra celor de mai sus voi face două observaţii1:

1° Ura tatii împotriva mea şi-a mea împotriva lui era un lucru atât de bine fixat în capul meu, încât memoria n-a binevoit să păstreze amintirea rolului pe care trebuie să-l fi jucat el în teribila afacere *Cordon*.

2° Mătuşa Elizabeth avea un suflet spaniol. Caracterul ei era o chintesenţă a onoarei, şi ea mi-a transmis din plin acest fel de-a simţi. De aici, un şir de prostii ridicole, din delicateţe şi nobleţe sufletească. De această prostie m-am dezbărat puţin abia în 1810, la Paris, pe vremea când eram îndrăgostit de doamna Petit. Dar şi astăzi chiar, excelentul Fiori (condamnat la moarte în 1800, la Napoli) îmi mai spune: „Îţi întinzi prea sus plasa”

(Tucidide).

Ori de câte ori admira ceva în mod deosebit, mătuşa Elizabeth obişnuia să spună: „Frumos ca Cidul”.

Ea simţea, trăia, dar nu exprima niciodată, un dispreţ deătul de pronunţat pentru *fontenellismul* fratelui său (Henry Gagnon, bunicul meu). Pe mama

1 Pe margine: „îmi dau bine seama că mă întind prea mult, dar mă amuz revăzând acele timpuri îndepărtate, deşi erau nefericite, şi-l rog pe domnul Levavasseur să taie fără milă, dacă le va tipări. II. BSyle” cu. ed. fr.).

O adora, dar vorbind despre ea, nu se înduioşa, ca bunicul. Cred că niciodată n-am văzut-o plângând pe mătuşa Elizabeth. Orice mi-ar fi iertat, dar nu să m-audă spunând despre tatăl meu: *omul ăsta*.

— Cum vrei tu să-l pot iubi? îi spuneam eu. Ce-a făcut el pentru mine afară de faptul că m-a pieptănat o dată când aveam chelbe?

— E bun cu tine şi 4 e ia cu el la plimbare.

— Prefer să rămân acasă, nu pot suferi plimbările la *Granges*.

(înspre biserica Saint-Joseph şi la sud-est de această biserică, astăzi cuprinsă în piaţa din Grenoble, pe care o fortifică generalul Haxo, dar în 1794 în împrejurimile] bisericii se aflau plantaţii de cânepă şi nişte gropi păcătoase, pe jumătate pline cu apă, unde se punea cânepa la topit, în care desluşeam ouăle băloase de broască ce-mi făceau scârbă; *scirbă* e cuvântul potrivit; numai gândindu-mă la ele, mă cutremur.)

Într-o zi, vorbindu-mi despre mama, mătuşa mea îmi spuse fără să vrea că tata nu-i plăcuse niciodată. Cuvintele ei avură un efect deosebit asupra mea. În adâncul inimii eram încă gelos pe tata.

M-am dus să-i povestesc şi lui Marion, care mi-a dat o

mare satisfacţie spunându-mi că în epoca măritişului ei, prin 1780, mama îi spusese într-o zi tatii, care îi făcea curte: *„Lasă-mă-n pace, pocitanie nesuferită!”*

Pe atunci nu-mi dădeam seama cât de josnice şi de necrezut erau aceste cuvinte, n-am văzut în ele decât înţelesul care mă încânta pe mine.

Tiranii sunt deseori stângaci, e poate lucrul care m-a amuzat cel mai mult în viaţa mea.

Aveam un văr, Santerre[85], un bărbat mult prea crai, mult prea vesel şi, din cauza asta, destul de urât de bunicul meu, care era mult mai prudent şi poate că nu lipsit cu totul de invidie faţă de bietul Santerre, acum în vârstă şi destul de sărac. Bunicul pretindea că îl dispreţuieşte numai pentru purtările sale urâte din trecut. Bietul Santerre era un lungan cu faţa ciupită (însemnată) de vărsat, cu ochii tiviţi cu roşu şi vedere destul de proastă, purta ochelari şi-o pălărie cu boruri mari şi pleoştite.

Din două în două zile, aşa mi se pare, în fine, când sosea poşta de la Paris, el îi aducea bunicului cinci sau şase ziare adresate altor persoane, pe care noi le citeam primii.

Domnul Santerre venea pe la orele 11 dimineaţa, i se oferea în chip de dejun o jumătate de pahar de vin şi pâine; de câteva ori ura bunicului merse până acolo încât îi aminti, de faţă cu mine, de fabula greierului şi-a furnicii, ceea ce voia să spună că bietul Santerre venea la noi atras de un deget de vin şi-o coajă de pâine.

Meschinăria acestui reproş o revolta pe mătuşa

85 Nota lui R. Colomb: „Era controlor la poşta din Grenoble; în calitatea lui de străunclii al meu, îmi administra multe scatoalce, iar cînd plîngeam prea tare, mă punea să dau peste cap cîteva păhărele de kirsch, ca să obţină tăcerea şi iertarea mea" (n.ed.Ir.).

Elizabeth, iar pe mine poate şi mai mult. Dar esenţialul prostiei tiranilor e faptul că bunicul îşi punea ochelarii şi citea întregii familii cu voce tare toate ziarele aduse. Nu-mi scăpa nicio silabă.

Şi-n inima mea făceam comentarii absolut opuse celor auzite.

Seraphie era o habotnică turbată; tata, care lipsea adeseori de la aceste lecturi, un aristocrat excesiv; bunicul, aristocrat, dar mult mai moderat, îi ura pe iacobini mai ales pentru că erau prost îmbrăcaţi şi neciopliţi.

„Ce *nume*: Pichegruv spunea el. Ăsta era marele lui dinte împotriva faimosului trădător care cucerea atunci Olanda. Pe mătuşa Elizabeth o îngrozeau doap condamnările la moarte.

Titlurile acestor ziare, pe care le sorbeam, erau:

Le Journal des hommes libres.

Perlet, al cărui titlu îl mai văd, al cărui ultim cuvânt era format dintr-o parafă imitând semnătura acestui Perle t astfel:

Le Journal des Débats; *Le Journal des défenseurs de la Patrie*\ Mai târziu, aşa mi se pare, acest ziar, care pleca din Paris prin curier extraordinar, ajungea din urmă poştalionul plecat cu douăzeci şi patru de ore înainte.

Judecând după numărul ziarelor, cred că domnul San terre nu venea în fiecare zi. Dar poate că în locul mai multor numere din acelaşi ziar, era doar un mare număr de ziare.

Uneori, când bunicul era răcit, eram însărcinat cu lectura eu. Ce nechibzuinţă din partea tiranilor mei! E ca şi cum *die* Papes2 ar fonda o bibliotecă în loc să ardă toate

cărţile, cum a făcut Omar3 (căruia i se contestă această preafrumoasă faptă).

În tot timpul lecturilor care au durat, mi se pare, încă un an după moartea lui Robespierre şi ţineau vreo două ceasuri în fiecare dimineaţă „nu-mi amintesc să fi fost măcar o dată de acord cu părerile exprimate de ai mei. Prudent, mă feream cu străşnicie să voi besc, şi dacă uneori voiam totuşi să vorbesc, nu eram contrazis, ci mi se impunea tăcere. Acum îmi dau seama că lectura ziarelor era un remediu împotriva plictiselii cumplite în care se cufundase familia mea cu trei ani în urmă, la moartea mamei, rupând orice legătură cu restul lumii.

Micul Tourle[86] îi făcea excelentului meu bunic confidenţe despre amorurile lui cu o rudă de-a noastră, pe care noi o dispreţuiam pentru că era săracă şi ne compromitea nobleţea. Era gălbejit, hidos, cu o înfăţişare bolnăvicioasă. Se apucă s-o înveţe pe sora mea Pauline să scrie, şi am impresia că animalul s-a şi îndrăgostit de ea. L-a introdus în casă pe abatele Tourte, fratele lui, care avea faţa desfigurată de *gliei*. Auzindu-l pe bunicul meu că-i e scârbă când îl invită pe abate la masă, acelaşi sentiment deveni excesiv la mine.

Domnul Durând continua să vină o dată sau de două ori pe zi la noi, mi se pare că de două ori, şi iată de ce: ajunsesem la acea etapă de nemaipomenită prostie, când elevul este pus să compună versuri latineşti cu scopul de a-i pune la încercare geniul poetic. De atunci datează oroarea mea pentru versuri. Chiar şi în Îiacine, – care mi

86 Jurnalul oamenilor liberi; Jurnalul dezbaterilor-, Jurnalul apărătorilor patriei.

* Papii (în limba engleză în original).
s lieferire la Oinar I, succesorul lui Mahomed, care ar Ii dat loc, Iii 641, bibliotecii din Alexandria.

se pare deosebit de elocvent, şi tot găsesc multă *umplutură*.

Pentru a dezvolta în mine geniul poetic, domnul Durând aduse un uriaş volum *inl2°*, ale cărui scoarţe negre erau îngrozitor de slinoase şi murdare.

Murdăria m-ar fi scârbit chiar şi de Ariosto al domnului de Tressan, pe care îl adoram, aşa că ce să mai vorbim de volumul negru al domnului Durând, el însuşi destul de neglijent îmbrăcat. Volumul cuprindea poemul unui iezuit despre o muscă ce se îneacă într-o strachină cu lapte. Tot hazul se baza pe antiteza dintre albeaţa laptelui şi negreala muştei, dulceaţa pe care o căuta în lapte şi amărăciunea morţii.2

Mi se dictau următoarele versuri, suprimându-se epitetele, de exemplu:

Musca (epitet) *duxerit annos* (ep.) *multor* (sinonim).3

Deschideam *Gradus ad Parnassum*, citeam toate epitetele muştei: *volucris*, *acris*, *nigra1*, şi alegeam, pentru a scoate măsura hexametrilor şi-a pentametrilor mei, *nigra*, de exemplu, pentru *musca*, *felices* pentru *annos*.

Jegoşenia cărţii şi platitudinea ideilor mă scârbiră într-atât, încât zilnic, cu regularitate, bunicul trebuia să-mi compună el versurile, cu aerul că-mi dă o mână de ajutor.

Domnul Durând revenea la orele 7 seara şi mă punea să remarc şi să admir deosebirea dintre versurile mele şi cele ale p [arintelui] iezuit.

Ca să înghiţi asemenea inepţii, *emulaţia* este absolut necesară. Bunicul îmi povestea isprăvile lui din colegiu, iar eu suspinam după colegiu – acolo cel puţin aş fi putut vorbi cu copii de vârsta mea.

Curând trebuia să am şi eu parte de bucuria asta: se înfiinţă o şcoală centrală, bunicul făcu parte din comitetul de organizare, îl numi profesor pe domnul Durând.2

Agili, pişcă, neagră (în limba latină în original). *Pe margine*: „14 dec [embrie] 35. Scris 23 de pagini şi terminat viaţa lui Costard, foarte interesantă. Prin caracterul său, Costard a fost pentru epoca lui un adevărat Villernain, Salvandy, Kousin” (n.ed. fr.).

CAPITOLUL 13[87]PRIMA CĂLĂTORIE LA EGHELLES[88]

Trebuie să vorbesc despre unchiul meu3, omul acela atât de amabil, care aducea bucuria în familie ori de câte ori sosea la Grenoble din *Echelles* (Savoia), unde era însurat.

Scriindu-mi viaţa în 1835, fac o mulţime de descoperiri; aceste descoperiri sunt de două feluri: întâi şi-ntâi, 1°: Sunt nişte fragmente mari de frescă de pe un zid, care, de mult uitate, apar brusc, şi-alături de aceste fragmente perfect conservate, aşa cum am spus-o în repetate rânduri, mari spaţii în care nu se văd decât cărămizile zidului. Tencuiala pe care fusese pictată fresca a căzut, şi fresca s-a pierdut pe vecie. Alături de fragmentele de frescă ce s-au conservat, nu exista nicio dată, trebuie să pornesc acum, în 1835, la vânătoare de date. Din fericire, un anacronism n-are prea mare importanţă, o confuzie de un an sau doi. O dată sosit la Paris, viaţa mea este amestecată cu evenimentele din gazetă, toate datele sunt sigure.

2°: În 1835, descopăr fizionomia şi cauza

87 Scris la Roma, in 18 decembrie 1835, pe un ger cumplit (n.ed.fr.).

88 Pe margine: „De dictat acestea şi de transcris pe hîrtia alba de la sfîrşitul primului volum... De legat acest capitol la siîrşitul volumului doi. 18 decembrie. De plasat înainte de 1792. Generalul Montesquiou cucereşte Savoia; aveam, aşadar, 8 ani. De plasat la perioada respectivă, înainte de cucerirea regiunii Savoia de către generalul Jlontesquiou, înainte de 1792. De copiat pe bîrtia albă pusă la sfîrşitul volumului doi" (n.ed.fr.).

evenimentelor. Unchiul meu (Romain Gagnon) nu venea la Grenoble, prin 1795 sau 1796, decât pentru a-şi vedea probabil fostele metrese şi pentru a se mai destinde puţin, pentru că Echelles, unde trăia regeşte, era pe atunci un târg populat cu ţărănoi îmbogăţiţi din contrabandă şi agricultură, a căror singură distracţie era vânătoarea. *Eleganţa*, femeile frumoase, vesele, frivole şi gătite nu le putea găsi decât la Grenoble.

Am făcut o călătorie la Echelles, a fost ca o vacanţă în rai, totul mă încânta. Vuietul torentului *Gaiers*, care curgea la două sute de paşi în faţa ferestrelor unchiului, deveni pentru mine un sunet sacru şi care mă înălţa pe loc de-a dreptul în rai.

Aici frazele încep să-mi lipsească, va trebui să lucrez şi să transcriu aceste părţi, aşa cum mi se va* întâmpla şi mai târziu în legătură cu şederea mea la Milano. Unde să găsesc cuvintele cu care să zugrăvesc fericirea deplină sorbită cu nesaţ de un suflet sensibil până la distrugere şi nebunie?

Nu ştiu dacă n-am să renunţ la munca asta. Cred că n-aş putea zugrăvi această fericire încântătoare, pură, proaspătă, divină decât enumerând relele şi plictiseala pe care le nega total. Dar cât e de jalnic să-ţi zugrăveşti fericirea cu astfel de mijloace!

Un drum de şapte ore într-o cabrioletă sprintenă prin Voreppe, Placette şi St.

— Laurentdu-Pont mă aduse la Guiers, care despărţea pe atunci Franţa de Savoia. Aşadar, pe-atunci Savoia încă nu fusese cucerită de g [ener]alul Montesquiou, al cărui panaş îl mai văd; a fost ocupată prin 1792, cred.[89] Minunata mea vacanţă la Echelles datează,

89 Referire la intrarea generalului de Montesquiou-Fezensac în 1792 Îa Chambery, în urma cărui eveniment deputaţii comunelor din Savoia

aşadar, din 1790 sau 1791. Aveam 7 sau 8 ani.

A fost o fericire neaşteptată, deplină, desăvârşită, sosită într-o clipită, printr-o simplă schimbare de decor. O călătorie plăcută de şapte ore, şi iată că Seraphie, tata, cartea şi profesorul de latină, trista casă Gagnon din Grenoble şi aceea mult mai tristă din strada Vieux-Jésuites dispar pe vecie.

Séraphie, popismul, tot ce era atât de teribil şi de puternic la Grenoble, la Echelles e luat în râs. Mătuşa mea, Camille Poncet, măritată cu unchiul Gagnon, o persoană impozantă şi frumoasă, era întruparea bunătăţii şi-a veseliei. Cu un an sau doi înainte de această călătorie, lângă Pont-de-Claix, pe partea dinspre Claix, la punctul A, întrezărisem o clipă pielea ei albă la două degete deasupra genunchiului, în timp ce cobora din trăsura noastră acoperită. Ea era pentru mine, când mă gândeam la ea, obiectul celei mai înflăcărate dorinţe. Mai trăieşte, n-am văzut-o de treizeci sau treizeci şi trei de ani, a fost întotdeauna de o bunătate desăvârşită. Tânără fiind, era înzestrată cu o mare sensibilitate. Seamănă mult cu fermecătoarele femei din Chambéry

(Pod – Râul Drac)

(unde se ducea adeseori, la cinci leghe de locuinţa ei), atât de bine zugrăvite de J.-J. Rousseau (în *Confesiuni*); avea o soră de o frumuseţe deosebit de fină, cu un ten nemaivăzut de pur şi cu care se pare că unchiul meu făcea dragoste. N-aş pune mâna în foc că n-o onora cu atenţia lui şi pe *Fanchon*, cameristă şi factotum, o fată cât se poate de bună şi de veselă, deşi de loc frumoasă.

---

se declarară (21 octombrie) pe'Jlru unirea provinciei Savoia cu Franţa.

În această călătorie totul a fost un şir de senzaţii delicioase şi vii de fericire, despre care aş putea umple douăzeci de pagini cu superlative.

Dificultatea, regretul profund de-a zugrăvi prost şi de-a strica astfel o amintire celestă, în care *subiectul îl depăşeşte* cu mult pe *povestitor*, îmi provoacă în locul plăcerii de-a scrie un adevărat chin. În consecinţă, s-ar putea prea bine să nu mai scriu nimic despre trecerea peste Mont-St-Bernard, când eram în armata de rezervă (16 la 18 mai 1800), şi timpul petrecut la Milano în casa Castelbarco sau în casa Bovara.

În fine, ca să nu las în alb călătoria la Echelles, voi nota câteva amintiri care trebuie să dea o idee foarte inexactă despre cauzele care le-au produs. Aveam 8 ani când am avut această viziune cerească.

Am o idee, poate că toată nefericirea îngrozitoarei mele existenţe de la Grenoble, din 1790 la 1799, a fost o fericire, (Camera mea – Curtea pentru că mi-a adus fericirea cea mică. Camera bupe care nimic n-o poate depăşi nicului. Şemineu. Portret a şederii la Echelles şi-a şederii – Curtea cea mare) la Milano în epoca Marengo.

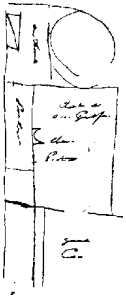

Cum am ajuns la Echelles, m-am şi împrietenit cu toată lumea, toată lumea îmi zâmbea ca unui copil plin de spirit. Bunicul, om de lume, îmi spusese: „Eşti urât, dar nimeni n-o să-ţi reproşeze vreodată urâţenia”.

Acum vreo zece ani am aflat că una dintre femeile care m-au iubit cel mai mult sau măcar cel mai îndelung, Victorine B [igillion], vorbea despre mine exact în aceiaşi termeni după douăzeci şi cinci de ani de absenţă.

La Echelles am legat o strânsă prietenie cu *La Fanchon*, cum i se spunea. Frumuseţea mătuşii Camille mă ţinea la respect şi, neîndrăznind să-i vorbesc, o sorbeam cu ochii. M-au dus şi pe mine la familia Bonne sau de Bonne, căci aveau mari pretenţii de nobleţe, nu ştiu dacă nu susţineau chiar că sunt înrudiţi cu Lesdiguieres.

Câţiva ani mai târziu am regăsit portretul acestor oameni, trăsătură cu trăsătură, în *Confesiunile* lui Rousseau, capitolul Chambéry.

Bonne, cel mai mare dintre fraţi, care cultiva domeniul din Berlandet, la zece minute de Echelles, unde a organizat o petrecere încântătoare, cu prăjituri şi cu lapte, şi unde am fost cocoţat pe un măgar minat de Grubillon-fiul, era cel mai cumsecade om din lume; fratele lui, domnul Blaise, notarul, era cel mai mare prostănac. Toată ziua ne băteam joc de domnul Blaise, care râdea cot la cot cu ceilalţi. Fratele lor, Bonne-Savardin, negustor la Marsilia, un bărbat foarte elegant, craiul familiei, „pişicherul pe care toţi îl priveau cu respect, era în serviciul regelui la Torino. L-am zărit doar în fugă.

Nu-mi amintesc de el decât după un portret pe care îl are acum doamna Camille Gagnon în camera ei din Grenoble (camera răposatului meu bunic; portretul, împodobit cu o decoraţie roşie, care-i mândria întregii familii, e plasat între şemineu şi cabinetul mic).

La Echelles se mai afla o fată înaltă şi frumoasă, lyoneză refugiată. (Aşadar, la Lyon începuse Teroarea, asta mi-ar putea servi ca dată sigură. Minunata mea călătorie a avut loc înainte de cucerirea regiunii Savoia de către g

[ener]alul Montesquiou, cum se spunea pe-atunci, şi după fuga regaliştilor din Lyon.)

Domnişoara Cochet se afla sub supravegherea mamei sale, dar însoţită de iubitul ei, un tânăr frumos, domnul: … brunet şi având un aer destul de melancolic. Mise pare că abia sosise din Lyon. Mai târziu, domnişoara Cochet s-a măritat cu un imbecil chipeş, văr cu mine (domnul Doyat, din la Terrasse, şi-a avut un

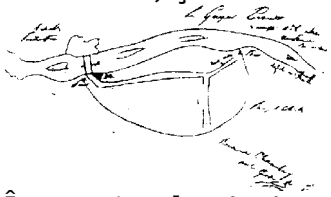

În puristele A Ape malul drept se aflau stâipii cu stema regiunii Savoia – M. Casa Poncet, locuită de unchiul meu, doamna

Poncet, doamna Gamille şi domnişoara (Marie) (Eciieltes, partea fran [ceză] – Le Guiers, torent plin de insule, curgând spre Pont-de-Beauvoisin – Pod – Stradă spre Pont (de Beauvoisin) – Defileul din Chailles – Eehelles-Drumul spre Ghambery prin peşteră – Stânca peşterii).

băiat la Şcoala politehnică; mi se pare că a cam fost metresa tatălui meu). Era înaltă, brună, destul de frumoasă şi, pe vremea când am cunoscut-o la Eehelles, foarte veselă. La petrecerea din Berlandet a fost fermecătoare. Dar domnişoara Poncet, sora mătuşii Gamille (astăzi doamna văduvă Blanchet), era de o frumuseţe-mai fină; vorbea foarte puţin.

Marna mătuşii Camille şi-a domnişoarei [Marie], doamna Poncet, sora domnilor Bonne şi-a doamnei

Giroud şi soacra unchiului meu, era cea mai bună femeie din lume. Casa ei, în care locuiam, era cartierul general al veseliei.

Această casă încântătoare avea un cerdac şi-o grădină spre torentul Guiers. Grădina era străbătută oblic de digul torentului.

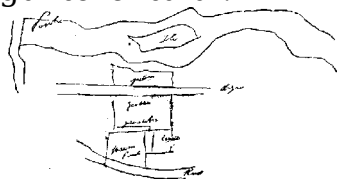

(Pod – Insulă – Dig – Grădină – Cerdac de lemn – Casa Poncct – Grajd – Stradă)

La cea de-a doua petrecere la Berlandet, am avut un acces de gelozie; o domnişoară de care eram îndrăgostit îl tratase cu bunăvoinţă pe un rival de-al meu de 20 sau 25 de ani. Dar cine era fiinţa pe care o iubeam? Poate că-mi voi aminti, aşa cum îmi amintesc multe altele, scriind. Iată şi locul scenei! îl văd tot atât de limpede ca şi cum l-aş fi părăsit acum opt zile, dar fără nicio fizionomie.

De la B la C, o pantă de opt sau zece picioare, unde se aşezaseră toate doamnele. Toată lumea râdea, bea lichior de cireşe de la Teisseire (Grenoble), din capacele tabacherelor de baga, fiindcă lipseau paharele.

După accesul meu de gelozie, aruncam cu pietre în doamne din punctul A. Lunganul de Corbeau (ofiţer în concediu) m-a luat în braţe şi m-a cocoţat într-un măr sau dud în M, punctul O, între două crengi, de unde nu îndrăzneam să cobor. Am sărit, m-am lovit, am fugit spre Z.

Îmi scrântisem puţin piciorul şi alergam şchiopătând; bunul Gorbeau mă urmări, mă prinse şi mă duse în cârcă până la Echelles.

7

(Casă – Gard viu – Pantă abruptă cu iarbă – Pârâu – Podul Jean-Lioud – Peştera)

Spunând că fusese îndrăgostit de domnişoara Camille Poncet, mătuşa mea, care îl preferase însă pe sclipi

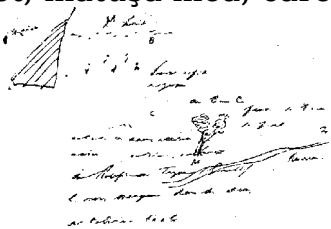

torul Romain Gagnon, tânăr avocat din Grenobie, revenit din emigraţie de la Torino, Gorbeau juca puţin rolul de *păţito*

Cu ocazia acestei călătorii am zărit-o pe domnişoara Theresine Maistre, sora domnului conte de Maistre2, supranumit Bance (Bance, autorul acelui *Voyage cutour de ma chambre*, a cărui mumie am văzut-o la Roma prin 1832; acuma e doar un ultraregalist foarte politicos, ţinut în frâu de-o nevastă rusoaică şi mai ocupându-se încă de pictură; geniul şi veselia au dispărut, n-a mai rămas decât bunătatea). * Ce să mai spun despre o călătorie la Grotte? Şi azi mai aud picăturile tăcute care cădeau pe drum, de sus, de pe stâncile înalte. Am făcut câţiva paşi în peşteră împreună cu doamnele: domnişoarei Poncet i-a fost frică, domnişoara Cochet se dovedi mai curajoasă. La întoarcere am trecut pe podul Jean-Lioud (Dumnezeu ştie cum se chema de fapt).

Ce să mai spun despre o vânătoare prin pădurea din Berland, pe malul drept al torentului Guiers, în preajma podului Jean Lioud?

Adeseori alunecam sub fagii imenşi. Domnul… amantul domnişoarei Cochet, vâna împreună cu… (numele şi imaginile s-au şters). Unchiul meu i-a dăruit tatii un câine uriaş, de culoare negricioasă, numit Berland. Această amintire dintr-un ţinut drag mie s-a stins după un

an sau doi, şi-acum îl mai văd.

În pădurile din Berland mi-am imaginat scenele din Ariosto.

Pădurile din Berland şi prăpăstiile cu aspect de faleză care le mărginesc înspre şoseaua Saint-Laurentdu-Pont au devenit pentru mine un decor ideal, scump şi sacru. În acest cadru am închipuit toate vrăjile lui Ismen din *Ierusalimul eliberat*. La întoarcerea mea la Grenobie, bunicul mi-a îngăduit să citesc traducerea

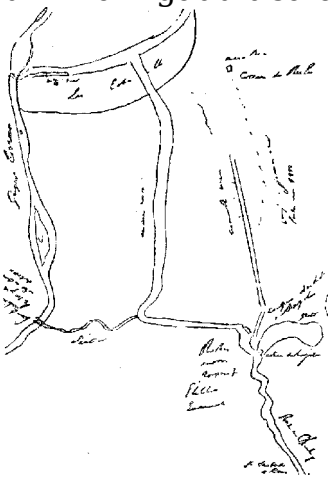

(Casa Poncet – Eclielles – Casa Bonne – Dealurile din Berlandet – Torentul Guiers – Insulă – Drumul vechi – Şoseaua nouă, pe care n-am văzut-o niciodată, făcută prin 1810Podul Jean-Lioud, la 100 sau 80 de picioare deasupra torentului – Potecă – Stânci uriaşe, tăiate de Philibert Emmanuel – Trecătoare în stâncă, făcută de Napoleon – Peşteră – Intrarea în peşteră – Drumul către Chambéry – Saint-Thibaud-ds

Couz)

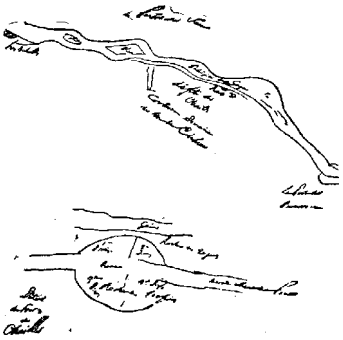

— calutf

(O parte din Franţa – Echelles – Insulă – Râpele torentului Guiers – Insulă – Podul din Beauvoisin – Stâncă. Defileul din Chailles – Corbaron, domeniul domnului de Corbeau – D. Stâncă, poarta Chailles, acolo se află patru dioceze – Detaliu al Porţilor Chailles: Guiers – Stâncă de 20 de picioare – Prima dioceză – A doua dioceză – Drum, drum ducând la Pont [de Beauvoisin] – A treia dioceză – A patra dioceză – Stâncă de 100 de picioare – Mătuşa mea Camille trebuie să fi avut cu 12 până la 16 ani mai mult decât mine)

Ierusalimului de Mirabaud, în ciuda [observaţiilor şi-a protestelor mătuşii Séraphie.

Tata, cel mai lipsit de eleganţă, cel mai chiţibuşar, cel mai abil, într-un cuvânt, omul cel mai definez cu putinţă, nu putea să nu fie gelos pe amabilitatea, veselia, eleganţa fizică şi morală a unchiului meu.

Îl acuza că le înfloreşte (minte). În timpul călătoriei la Echelles, vrând să fiu om de lume ca unchiul meu, vrui şi eu să le înfloresc, ca să-l imit.

Născocii nu ştiu ce poveste scoasă din cartea de latină, un volum pe care îl ascunsesem sub pat pentru ca profesorul meu (domnul Joubert sau domnul Durand?) să nu-mi însemne (cu unghia) lecţiile pe care să le învăţ la

Echelles.

Unchiul meu descoperi imediat minciuna unui copil de 8 sau 9 ani; n-am avut prezenţa de spirit să-i spun: „Voiam să fiu şi eu om de lume, ca tine!” Pentru că ţineam la el, mi s-a muiat inima, şi lecţia lui mi-a făcut o impresie profundă.

Dacă aş fi fost întotdeauna *certat* (mustrat) cu atâta măsură şi dreptate, s-ar fi putut face orice cu mine. Mă cutremur gândindu-mă că dacă ar fi avut politeţea şi spiritul fratelui său, Séraphie ar fi putut face din mine un iezuit.

(Astăzi sunt *plin de dispreţ*. Câtă josnicie şi laşitate la generalii Imperiului! Iată adevăratul cusur al geniului de tip Napoleon: să ridici un om la cele mai înalte demnităţi numai pentru că e viteaz şi are talentul să conducă un atac. Ce prăpastie mai adâncă de josnicie şi ticăloşie decât aceea a *pair*-ilor, care nu demult l-au condamnat pe’s [ub] o [fiţerul] Thomas la închisoare pe viaţă, sub soarele din Pondichéry, pentru o greşeală meritând cel mult şase luni de închisoare! Şi bieţii tineri au ispăşit până acum [18 decembrie 1835] douăzeci de luni!

Îndată ce-mi voi primi exemplarul din *Histoire de la Révolution* de domnul Thiers, va trebui să scriu printre rândurile volumului din 1793 numele tuturor generalilor *pairs* care l-au condamnat pe domnul Thomas, pentru a-i putea dispreţui precum merită în timp ce voi citi frumoasele fapte care le-au adus popularitate prin 1793. Majoritatea acestor infami au acum între 65 şi 70 de ani. Nesăratul meu prieten Felix Faure e şi el de o

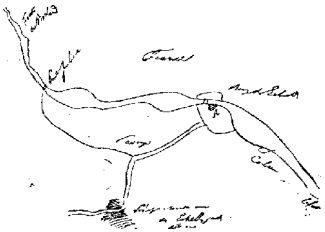

A. Casa doamnei Poncet sau a unchiului meu căsătorit cu fata ei mai mare, *moştenitoare* (în Savoia)

(Pădurile din Berland – Podul Jean-Lioud – Franţa – Târgul Echelles – Savoia – Corbaron – Podul [din Beauvoisin] – Stânci – Prăpăstii urcate odinioară cu scări[90], după cum se spune)

Infamă josnicie, dar fără fapte mari la activ. Şi domnul d'IIoudetot! Şi Dijon! As spune şi eu ca Julien: „Canalii! Canalii!")

O, cititorule din 1880, iartă-mi această lungă paranteză! Toate despre care vorbesc vor fi uitate atunci. Indignarea generoasă care-mi aprinde inima şi mă împiedică să mai scriu va fi ridicolă. Dacă în 1880 vom avea un cu [vern] acceptabil, cascadele, vâltorile, zbuciumul prin care va fi trecut Fi [anta] ca să ajungă acolo vor fi uitate, istoria nu va mai scrie decât un singur cuvânt alături de numele lui [Louis-Philippe][91]: *cel mai pungaş K* [*ing*.].

Devenit prietenul meu după ce mă purtase în cârcă din Berlandet la Echelles, domnul de Corbeau mă ducea la pescuit de păstrăvi cu undiţa în Guiers. Pescuia între Porţile Chailles, mai jos de prăpăstiile defileului Chailles, şi lângă podul din Echelles, uneori înspre podul Jean-Lioud. U [ndiţa] lui era de cincisprezece sau douăzeci de picioare.

---

90 Echelles însemnind scări, se sugerează astfel originea numelui respectivului tîrg.

91' Scris la Roma în ziua de 15 decembrie 1835 (n. ed. ir.).

Pe lângă lhailles, smucind cu putere cârligul, undiţa lui din păr alb de coadă de cal zbură deasupra unui copac, şi păstrăvul, de trei sferturi de livră (ăştia-s cei mai buni), ne apăru agăţat la o înălţime de douăzeci de picioare, în vârful copacului care era desfrunzit. Ce bucurie pe mine.2

CAPITOLUL 141

MOARTEA BIETULUI LAMBERT

Am să plasez aici, ca să nu-l pierd, un desen cu care am împodobit azi-dimineaţă o scrisoare către prietenul meu R. Golomb, care, la vârsta lui, ca orice om ce se respectă, a dat în boala metromaniei, ceea ce l-a determinat să-mi facă reproşuri pentru că am scris prefaţa unei noi ediţii din de Brosses; or, şi el scrisese una.

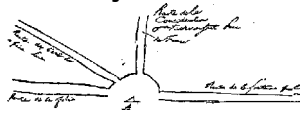

(Drumul artei de-a te face citit – Drumul consideraţiei: Fx Faure ajunge *pair* al Franţei – Drumul nebuniei – Drumul bogăţiei prin comerţ sau slujbe – A. Clipa naşterii)

Această hartă este un răspuns adresat lui Coulomb, care spune că-l voi dispreţui.

Adaug: dacă există o lume de dincolo, mă voi duce şi mă voi prosterna în faţa lui Montesquieu, poate că el îmi va spune: „Sărman prieten, n-ai avut pic de talent în lumea de dincolo”. Voi fi trist, dar nu prea surprins; ochiul nu se vede pe el însuşi.

Dar scrisoarea mea către Col [omb] va avea ca singur efect dezvinovăţirea oamenilor cu bani; cum ajung să se îmbogăţească, [ei] încep să-i urască pe autorii citiţi. Înalţii funcţionari de la Afacerile Externe ar fi încântaţi să-mi pricinuiască vreun necaz profesional. Boala asta e şi mai afurisită când, ajuns la 50 de ani, omul cu bani capătă

mania scrisului. Se întâmplă ce s-a întâmplat şi cu generalii Imperiului, care, văzând prin 1820 că Restauraţia n-are nevoie de ei, s-au apucat să iubească pătimaş, altfel spus *din lipsă de ceva mai bun*, muzica.

Să ne întoarcem în 1794 sau 95. Dau încă o dată asigurări că n-am pretenţia să zugrăvesc lucrurile în sine, ci numai efectul lor asupra mea. Cum să nu fiu convins de acest adevăr prin simpla observaţie: nu-mi amintesc fizionomia rudelor mele, de ex [emplu] a excelentului meu bunic, pe care l-am privit atât de des şi cu toată afecţiunea de care e capabil un copil îndărătnic.

Cum, datorită sistemului barbar adoptat de tata şi de Seraphie, nu avusesem niciun tovarăş de joacă de-o vârstă cu mine, *sociabilitatea* mea (vocaţia de-a vorbi liber despre orice) se ramificase în două.

Bunicul era camaradul meu serios şi respectabil.

Dar prietenul meu, omul căruia îi spuneam tot ce aveam pe suflet, era un flăcău foarte isteţ, numit Lambert, fecior de casă al bunicului. Confidenţele mele îl plictisau adeseori pe Lambert, şi când îl încolţeam prea de tot, îmi ardea câte una după ceafă, dar palma era măsurată după vârsta mea. Asta mi-l făcea şi mai drag. Misiunea lui principală, îndeplinită, de altfel, cu multă silă, era să aducă piersici de la Saint-Vincent, lângă Fontanil (domeniul bunicului). Acolo, lângă coliba aceea după care mă prăpădeam, erau nişte spaliere foarte bine expuse, care dădeau nişte piersici nemaipomenite. Mai era şi-o viţă-de-vie agăţătoare, care dădea un vinişor excelent (un soi de *chasselas*, cel din Fontainebleau e doar o copie a acestuia). Toate astea ajungeau la Grenoble în două coşuri atârnate la capetele unei cobiliţe, iar cobiliţa se legăna pe umărul lui Lambert, care trebuia să străbată aşa cele patru mile ce despart Saint-Vincent de Grenoble.

Lambert avea ambiţie, era nemulţumit de soarta lui; ca să şi-o mai îmbunătăţească un pic, se apucă să crească viermi-de-mătase, urmând exemplul mătuşii Seraphie, care-şi nenorocea plămânii *crescând* viermide-mătase la Saint-Vincent. (În timpul ăsta mai răsuflăm şi eu, casa din Grenoble, condusă de bunicul şi de înţeleapta Elizabeth, îmi devenea plăcută. Uneori cutezam să ies din casă, scăpând de compania obligatorie a lui Lambert.)

Lambert, cel mai bun prieten pe care l-am avut vreodată, cumpărase un dud (pe lângă Saint-Joseph); viermii-de-mătase şi-i creştea în locuinţa vreunei iubite de-a lui.

Adunând (culegând) el însuşi frunze din dud, a căzut, a fost adus acasă pe-o scară. Bunicul l-a îngrijit ca pe propriul său copil. Dar făcuse o comoţie cerebrală, pupilele lui nu mai simţeau lumina, a murit după trei zile. În timpul delirului său neîntrerupt scotea nişte strigăte jalnice de care mi se rupea inima.

Pentru prima oară în viaţa mea cunoscui durerea. Mă gândii la moarte.

Sfâşierea provocată de moartea mamei fusese ca un val de nebunie, în care intra, după câte cred, multă dragoste. Durerea resimţită la moartea lui Lambert a fost o durere asemenea celor încercate în tot restul vieţii mele, o durere gândită, uscată, fără lacrimi, fără consolare. Eram zguduit şi gata să mă prăbuşesc (ceea ce Seraphie condamnă cu asprime), intram de zece ori pe zi în camera prietenului meu, mă uitam la faţa lui frumoasă, era muribund, îşi dădea sufletul. Niciodată n-am să uit sprâncenele lui frumoase şi negre, aerul acela puternic şi sănătos pe care delirul i-l accentua şi mai mult. îl vedeam sângerând, ori de câte ori i se lua sânge vedeam repetându-se

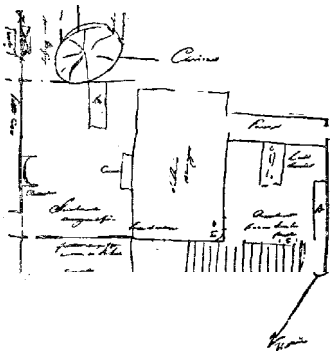

L. Dulap cu lichioruri – A. Dulap mare de nuc pentru rufăria familiei. Rufăria era privită cu un fel de respect – B. Uşă spre sufragerie – C. Fereastră dând spre scară, întunecoasă, dar foarte mare şi frumoasă. (Patul meu – Trapezul meu – Scară în spirală – Bucătărie – Curte mică – Camera bunicului. Pat. Şemineu. Comodă – Sufragerie. Uşă de intrare – Coridor – Camera bietului Lambert. Patul lui Lambert. Fereastră – Minunata fereastră din eticlă de Boemia – Curte mare. Colivia scării mari – Nord)

aceeaşi experienţă cu lumina trecută prin faţa ochilor (senzaţie de care mi-am reamintit în seara bătăliei de la Landshut, cred, 1809).

Am văzut odată, în Italia, o imagine a sfântului Ioan privind crucificarea prietenului şi dumnezeului său, care a trezit brusc în mine amintirea celor trăite cu douăzeci şi cinci de ani în urmă, la moartea *bietului Lambert*, cum îl pomenea familia după moartea lui. Aş mai putea umple cinci sau şase pagini de amintiri limpezi, legate de această mare durere. Au bătut sicriul în cuie, l-au dus…

Sunt lacrimae renirn[92]

Aceeaşi coardă din inima mea vibrează la anumite

92 „Există lacrimi pentru nefericirile noastre", Vergiliu, Eneida, X, 462 (in limba latină în original).

acorduri din *Don Juan* de Mozart.

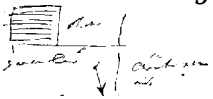

(Scară mare – Şopronul de lemne – Curte mare – Nord – Aici, la al doilea etaj, camera unchiului meu)

Camera bietului Lambert era situată pe scara mare, lângă dulapul cu lichioruri L.

La opt zile după moartea lui, Séraphie avu o criză de furie, şi pe bună dreptate; i se servise nu mai ştiu ce fel de ciorbă (la Grenoble: supă) într-un castronaş de faianţă ciobit (îl văd şi-acum, la patruzeci de ani de la eveniment) care fusese folosit pentru a i se lua sânge lui Lambert. Am izbucnit pe loc în lacrimi, gata-gata să mă înăbuş în sughiţuri. La moartea mamei n-am putut plânge de loc. Am început să pot plânge abia la mai bine de un an după aceea, singur, noaptea, în pat. Văzând că plâng după Lambert, Seraphie îmi făcu o scenă. M-am retras la bucătărie, repetând încet, în chip de răzbunare: „Infamă! Infamă!”

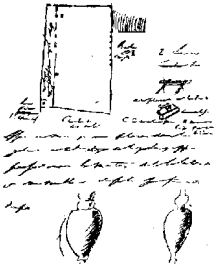

Cele mai duioase spovedanii făcute prietenului meu L. Locul unde tăia Lambert lemnele pentru şemineul bunicului – H. Eu. De acolo contemplam şipcile de lemn ale şopronului şi-mi provocam dureri paroxistice căscând gura ca să mi se urce sângele la cap – T. Termometrul bunicului. (Galerie lungă cu ferestruici elegante – Privată rezervată familiei – Camera unchiului meu – Şopron de lemne.

Sfârleze – L. Locul unde tăia Lambert lemne. Aşa aşeza el butucul – Coarda – Pânza Herăstrăului – C. Coarda Herăstrăului – R.

O bucată de lemn cu care strunea coarda)

aveau loc în timp ce tăia lemne în şopronul despărţit de curte, în C, printr-un gard din stâlpi de lemn de nuc fasonaţi la strung, ca o balustradă de grădină.

După moartea lui, mă postam pe coridorul de la eţajul doi, de unde vedeam perfect capetele stâlpilor, pe care le găseam tocmai bune de sfârleze. Câţi ani să fi avut pe-atunci? Ideea sfârlezelor indică cel puţin vârsta înţelegerii. Mă gândesc la un lucru, aş putea punesăse caute certificatul de deces al bietului Lambert, dar *Lambert* era oare numele lui adevărat, sau aşa îl botezaseră ai mei? Mi se pare că şi fratele lui, care ţinea un fel de cafenea într-o magherniţă din strada Bonne, lângă cazarmă, se chema tot Lambert. Dar ce deosebire, Doamne! Pe vremea aceea mi se părea că nu există nimic mai vulgar decât acest frate al său, la care Lambert mă ducea din când în când. Pentru că trebuie s-o mărturisesc, în ciuda opiniilor mele de atunci, perfect şi pe deplin republicane, rudele mele îmi transmiseseră absolut toate gusturile lor aristocratice şi distante. Am rămas cu acest cusur, care acum vreo zece zile, de exemplu, m-a făcut să pierd prilejul unei aventuri galante. Urăsc plebea (pentru că am de-a face cu ea), în timp ce sub denumirea de *popor* îi doresc cu pasiune fericirea, şi cred că ea nu i se poate acorda decât atunci când el însuşi este consultat asupra unor probleme importante. Cu alte cuvinte, chemându-l să-şi numească deputaţi.

Prietenii mei, sau mai degrabă pretinşii mei prieteni, pornesc de la acest fapt pentru a pune la îndoială liberalismul meu sincer. Mi-e groază de tot ce-i murdar, or,

în ochii mei, poporul este întotdeauna murdar. Nu există decât o excepţie, Roma, dar acolo murdăria se ascunde sub ferocitate. (De exemplu, murdăria unică pe lume a micului abate sard Crobras, dar tot respectul meu pentru energia lui. Cinci ani de proces cu şefii săi. *Ubi missa, ibi mensa*.[93] Rar oameni atât de puternici. Prinţii Gaetani cunosc istoriile astea ale

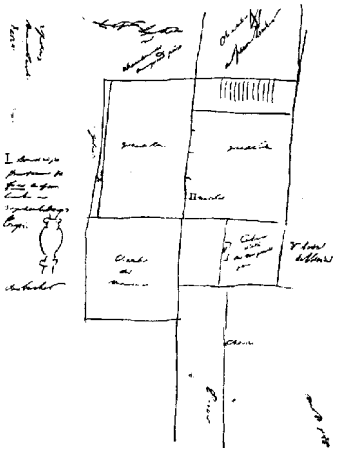

(Doi preoţi – Moartea lui Lambert – Terasa Chorier – L. Locul în care mă căzneam să-mi aduc aminte de bietul Lambert, privind sfârlezele şopronului – Coridor – Cei 2 preoţi, Guillabert şi…

— Camera bunicului – Curte mare – Camera unchiului meu – Camera bietului Lambert – Salon mare. Masa mea – Cabinetul de vară al bunicului – Chorier – Terasă – V. Bustul lui Voltaire – Privelişte magnifică)

domnului Crobras de Sartene, cred, în Sardinia.)

Paroxismele de iubire pe care mi le provocam în punctul H sunt de necrezut. Puteam să-mi sparg o venă. Mi s-a făcut rău *mimânda-le* după cel puţin patruzeci de ani. Cine îşi mai aduce azi aminte de Lambert, în afară de

93 Undc'e liturghia, acolo e şi prinzul (în limba latină în original).

inima prietenului său!

Voi merge mai departe, cine îşi mai aduce aminte de Alexandrine, moartă în ianuarie 1815, acum douăzeci de ani?

Cine îşi mai aduce aminte de Metilde, moartă în 1825?

Oare nu-mi aparţin mie, care le iubesc mai mult decât oricine de pe lumea asta? Mie, care mă gândesc cu patimă la ea, de zece ori pe săptămână şi deseori câte două ceasuri neîntrerupte P[94]

CAPITOLUL 15[95]

Mama avusese un talent deosebit pentru desen, spuneau ai mei deseori. „Dar, vai, ce nu făcea ea bine?” adăugau, cu un suspin adânc. După care, tăcere tristă şi prelungită. Fapt este că înainte de revoluţie, care a schimbat din temelii aceste provincii înapoiate, desenul se preda la Grenoble la un mod tot atât de ridicol ca şi latina. A desena însemna a face în sanghină nişte haşuri paralele cât mai îngrijite şi imitând gravura; de contur nu se făcea prea mare caz.

Găseam adeseori nişte portrete mari în sanghină desenate de mama.

Bunicul folosi acest exemplu, acest *precedent* atotputernic, şi, în ciuda mătuşii Seraphie, am început să învăţ desenul cu domnul Le Roy. Era un punct important în favoarea mea; cum domnul Le Roy locuia în casa Teisseire, înainte de Poarta Iacobinilor, cu timpul mi se îngădui să merg şi mai ales să mă întorc de la el singur.

---

94 Pe margine: „Idee: să. merg pentru trei zile la Grenoble, fără să-l văd pe prozet decît a treia zi. Să merg incognito la Clais, la Bastille, la Tronche" (n. ed. ir.).

95 Scris la Roma în ziua de 17 decembrie 1835 şi corectat la 25 decembrie (n. ed. Ir.),

Era ceva nemaipomenit pentru mine. Tiranii mei, îi numeam astfel văzând cum zburdă alţi copii, sufereau că mergeam singur de la P la R. Mi-am dat seama că mergând foarte repede – căci minutele îmi erau numărate, iar fereastra mătuşii Seraphie dădea drept spre piaţa Grenette – aş putea da o raită prin piaţa halei, la care se ajungea prin poarta L. Nu riscam să fiu văzut decât pe porţiunea dintre şi L. Orologiul de la Saint-Andre, după care se orienta tot oraşul, bătea sferturile, eu trebuia să ies de la domnul Le Roy la

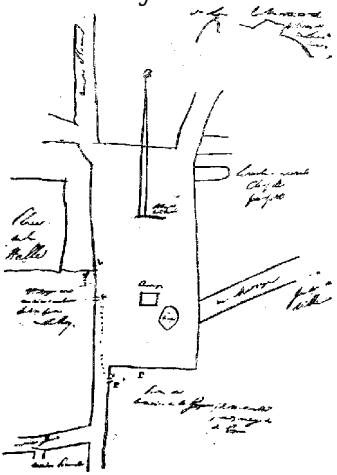

(Piaţa halei – Etajul trei spre miazăzi şi apus, locuit de domnul Le Roy – Strada Vieux-Jésuites – Casa părintească – Arborele libertăţii – Castane – Cişmea – Porţile casei domnului Gagnon [când spun domnul Gagnon, am impresia că rostesc o înjurătură] – Saint-Louis – Muntele Villard din Lans, cred – Fiul Domnului, o capelă foarte mică – Strada Montorge – Grădina publică) orele trei şi jumătate sau patru (nu-mi mai amintesc exact) şi-n cinci minute să fiu acasă. Domnul Le Roy sau mai degrabă doamna Le Roy, o drăcoaică de 35 de ani, foarte picantă şi

cu nişte ochi fermecători, avea obligaţia specială, riscând altfel să piardă un elev bun de plată, să nu-mi dea drumul decât la orele trei şi un sfert. Uneori, urcând, mă opream sferturi întregi de oră ca să mă uit pe fereastra scării F, doar pentru plăcerea de-a mă simţi liber; în aceste clipe rare, imaginaţia mea, în loc să se piardă calculând planurile tiranilor mei, se bucura de tot ce-i ieşea în cale.

Curând, marea mea problemă era să ghicesc dacă Séraphie va fi sau nu acasă la trei şi jumătate, ora întoarcerii mele. Buna mea prietenă Marion (Marie Thomasset, din Vinay), o servitoare ca în piesele lui Molière şi care n-o putea suferi pe Séraphie, mi-era de mare ajutor. Într-o zi, când Marion îmi spusese că pe la orele 3, după cafea, Séraphie o să meargă la buna ei prietenă, doamna Vignon, *cutra*, mă încumetai să ies în Grădina publică (plină de ştrengari – haimanale). În acest scop am traversat piaţa Grenette, trecând prin spatele tarabei cu castane şi-al cişmelei şi furişându-mă pe sub bolta grădinii.

Am fost zărit, vreun prieten sau protejat de-al mătuşii Séraphie m-a trădat; seara, scandal, în prezenţa bunicului şi-a mătuşii Elizabeth. Minţii, era şi cazul, la întrebarea pusă de Séraphie: „Ai fost sau nu în Grădina publică?”

Atunci bunicul mă mustră politicos şi blând, dar cu fermitate, pentru minciună. Simţeam intens ceea ce nu ştiam să exprim. Oare minciuna nu-i singura scăpare a sclavilor? Un bătrân servitor, urmaşul bietului Lambert, un soi de La Ranchiune[96], executor fidel al ordinelor familiei, şi care, vorbind despre el însuşi, spunea cu acreală: „Sunt un ucigaş de ţucale”, fu însărcinat să mă însoţească la domnul Le Roy. Eram liber în zilele când se ducea după

96 Personaj dintr-o operă de Scarron (1610—1660).

fructe la Saint-Vincent.

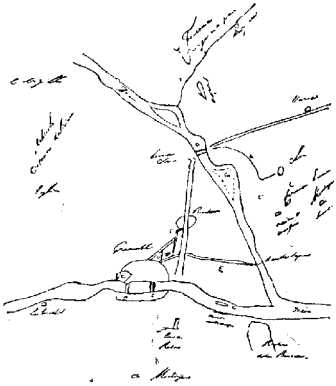

yf... „s

C. Cetăţuia – A. Pod de lemn – B. Pod de piatră – D. Drum îngrozitor de noroios, numit Drumul Şchioapelor – F. Drumul Méné – Pentru a merge la Claix, adică la Furonières, o luam pe drumul Méné prin OF, podul şi drumurile şi R. Uneori drumul E, de la moara Canei, şi bacul din Seyssins. Prietenul meu Crozet a construit un pod de fier prin 1826.

(Vizitle – Echirolles, dealuri încântătoare – Eybens – La Tronche – Râul Drac – Podul din Claix – Grenoble – Turnul Rabot – Munte – Fortăreaţă – Fontanieu [aveam nişte păşuni pe-acolo] – La Gresse – Nord – Varces – Insule – Claix

— Furonières, cătun – Casa tatălui meu – Munte foarte înalt

— Bacul din Seyssins – Insule. Râul Isère – Coasta Saint-Martin [le YinouxJ – Stânca Buisserale)

Această licărire de libertate mă întărită. „Ce-o să-mi facă, la urma urmei? mi-am spus în sinea mea. Care copil de vârsta mea nu iese singur?”

M-am dus de câteva ori în Grădina publică; când prindeau de veste, mă certau, dar eu tăceam. Mă

ameninţară cu interzicerea lecţiilor de desen, eu însă îmi continuam escapadele.

Ademenit de un pic de libertate, devenisem feroce. Tata era la începutul marii sale pasiuni pentru agricultură şi se duceadeslallaix. Aveam vaga impresie că, în absenţa lui, Séraphie începe să se teamă de mine. Mătuşa Elizabeth, din mândrie spaniolă şi neavând nicio autoritate legitimă, rămânea neutră; bunicul, cu caracterul lui gen Fontenelle, detesta urletele; Marion Strada V [ieux] Jésuites – Cabişi sora mea Pauline erau net – L. Domnul Le Roy-H. Eu. aliaţii mei credincioşi.

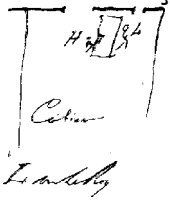

Séraphie trecea drept ţicnită în ochii multora, de exemplu în ochii verişoarelor noastre, doamnele Coulomb şi Romagnier, nişte femei minunate. (Le-am putut preţui când am fost în stare să înţeleg lucrurile şi am dobândit o oarecare experienţă de viaţă.) În vremea aceea, un singur cuvânt din partea doamnei Coulomb mă domolea, ceea ce mă face să presupun că, luat cu binişorul, s-ar fi putut scoate orice din mine, probabil un definez *vulgar* şi foarte *şmecher*. Am început s-o înfrunt pe Séraphie, aveam la rândul meu nişte accese cumplite de furie.

„N-ai să te mai duci la domnul Le Roy”, spunea ea.

Mi se pare, dacă stau să mă gândesc bine, că Sérapliie a învins şi că, prin urmare, lecţiile de desen au fost întrerupte.

Teroarea era atât de blândă la Grenoble, încât tata se ducea să locuiască din când în când în casa lui din strada Vieux-Jésuites. Acolo îl văd pe domnul Le Roy dându-mi

lecţii la masa cea mare şi neagră din cabinetul tatii şi spunându-mi la sfârşitul lecţiei:

„Domnul meu, spune-i *scumpului* dumitale tată că pentru treizeci şi cinci sau patruzeci şi cinci de franci pe lună nu mai pot veni”.

Era vorba de asignate[97], care *coborau* văzând cu ochii. Dar ce dată să pun sub această imagine foarte limpede, brusc apărută? Poate că asta se întâmpla mult mai târziu, pe vremea când pictam în guaşă.

Nici desenul şi nici domnul Le Roy nu mă interesau câtuşi de puţin. Acest profesor mă punea să fac în sanghină ochi din profil şi din faţă şi urechi după nişte gravuri care imitau desenul în creion, aşa mi se pare.

Domnul Le Roy era un *parizian* foarte politicos, uscat şi slăbănog, îmbătrânit de cel mai excesiv libertinaj (asta-i impresia mea, dar cum puteam justifica acest: cel mai excesiv?), dar politicos şi civilizat ca la Paris, ceea ce mie, mi se părea excesiv de politicos, obişnuit fiind cu aerul rece, arţăgos, sălbatic, care caracterizează fizionomia obişnuită a acestor definezi pişicheri (a se vedea caracterul lui Sorel-tatăl din *Roşu*, dar ce dracu’ o să mai fie cu *Roşu* în 1880? Va fi fost dat uitării de mult).

Într-o seară, la căderea nopţii, era frig, mă încumetai s-o şterg de-acasă, pretextând că mă duc la doamna Coulomb după mătuşa Elizabeth; mi-am luat inima-n dinţi şi-am intrat la Societatea Iacobinilor, care îşi ţinea şedinţele în biserica Saint-André. Aveam capul împuiat cu eroi din istoria romană, mă şi vedeam ajuns într-o zi un Camiâus sau Cincinnatus, sau amândoi laolaltă. Numai Dumnezeu ştie ce pedeapsă măaşteaptă, îmi spuneam, dacă vreun *spion de-al mătăsii Seraphie* (asta era ideea

97 Ilîrtie-monedă, creată în timpul Revoluţiei Francezo.

mea pe-atunci) mă zăreşte aici! Pre

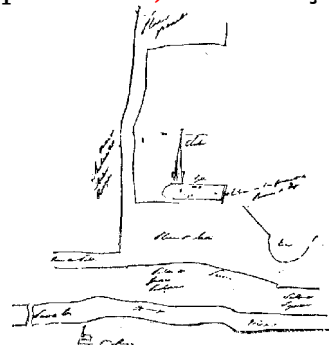

(Piaţa Grenelte – Casa în care locuiau doamnele Coulomb şi Romagnier – Clopotniţă. Biserică – Tribuna la care ajungeai din birourile dep [artamentale] – Turn – Piaţa Saint-André

— Strada Tribunalului – Palatul de Justiţie. Tribunalul Suprem

— Închisoare – Sală de spectacole – Pod de lemn – Râul

Isère – Biserica Sainte-Marie d'en Haut – Munte)

şedinţele era în P, nişte femei prost îmbrăcate în F, eu în II.

Toţi cereau cuvântul şi vorbeau cam brambura. Bunicul îşi bătea joc adeseori şi cu mult haz de felul lor de-a vorbi. În clipa aceea mi s-a părut că bunicul are dreptate; impresia n-a fost favorabilă: găseam că aceşti oameni, pe care aş fi vrut să-i iubesc, sunt îngrozitor de vulgari. Biserica strâmtă şi înaltă era întunecoasă, am văzut acolo multe femei simple. Pe scurt, eram şi-atunci exact ca şi astăzi, iubesc poporul, îi urăsc pe asupritori, dar să trăiesc în mijlocul poporului ar însemna pentru mine un supliciu neîntrerupt.

Voi împrumuta pentru o clipă stilul lui Cabanis. [98]Am pielea mult prea fină, o piele de femeie (mai târziu făceam băşici ori de câte ori ţineam[99] sabia în mână timp de-o oră), îmi jupoi foarte uşor degetele, care sunt foarte frumoase, într-un cuvânt, suprafaţa trupului meu e de femeie. Din cauza asta, probabil, o groază de neînvins pentru tot ce pare *murdar*, sau *umed*, sau *cenuşiu*. Exact ce găseai la iacobinii din Saint-Andre.

O oră mai târziu, întorcându-mă la doamna Coulomb, mătuşa mea cu caracter spaniol mă privi cu un aer foarte grav. Am ieşit împreună; o dată singuri pe stradă, ea îmi spuse:

— Tatăl tău o să afle dacă ai s-o mai ştergi aşa de-acasă.

— Niciodată, dacă nu mă pârăşte Seraphie.

— Nu mă întrerupe… Şi n-am niciun chef să am din cauza ta discuţii cu tatăl tău. Nu te mai iau la doamna Coulomb.

Cuvintele ei, spuse cu simplitate, m-au mişcat, urâciunea iacobinilor mă izbise, a doua zi şi-n zilele următoare am căzut pe gânduri: idolul meu se clătina. Dacă bunicul ar fi bănuit senzaţia mea şi i-aş fi spus totul în momentul când udam florile de pe terasă, ar fi putut arunca pe vecie ridicolul asupra iacobinilor şi m-ar fi readus în sânul *Aristocraţiei* (aşa numită pe-atunci, astăzi partidul legitimist sau conservator). Imaginaţia mea nu i-ar

98 Pe margine: „Stil. Cuvintele pentru o clipă sînt o odihni pentru spirit. In 1830 le-aş fi şters, dar in 1835 regret că nu pot găsi cuvinte asemănătoare în jRoşu, 25 decembrie 1835. Cină cu peşte la nr. 120" (n. ed. fr.).

99 Pe margine: „24 decembrie 1835. Tramontana nervilor. Ţineam: firzt [în limba engleză în original: primul, n.n.] cuvînt scris pe biroul â la Troncbin" (n. ed. fr.).

mai fi divinizat pe iacobini şi s-ar fi consumat închipuindu-şi şi exagerând murdăria sălii lor de la Saint-Andre.

Murdăria aceasta, lăsată în plata Domnului, se şterse curând datorită cine ştie cărei povestiri despre vreo bătălie câştigată, care provoca gemetele familiei mele.

Cam în aceeaşi epocă artele au pus stăpânire pe imaginaţia mea, pe calea simţurilor, cum s-ar exprima un predicator. În atelierul domnului Le Roy se afla un peisaj mare şi frumos: un munte abrupt, văzut foarte de aproape, împodobit cu copaci; la poalele lui, un pârâu nu prea adânc, dar lat, limpede, curgea de la stânga spre dreapta, sub ultimii copaci. Trei femei aproape goale, sau chiar goale de-a binelea, se scăldau foarte vesele în apa lui. Era, cred, singurul punct luminos pe toată pânza aceea de trei picioare şi jumătate pe două şi jumătate.

Găsind o imaginaţie gata pregătită de *Felicie*[100], peisajul cu pricina, de un verde fermecător, deveni idealul meu de fericire. Era un amestec de sentimente tandre şi blândă voluptate. Să te scalzi cu astfel de femei încântătoare!

Apa era de o limpezime care contrasta plăcut cu pâraiele puturoase din Granges, pline cu broaşte şi acoperite cu o mâzgă verde. Luam drept putreziciune toate buruienile verzi care cresc pe aceste pâraie murdare.

Dacă bunicul mi-ar fi spus: „E o plantă, chiar şi *mucegaiul* care atacă pâinea e o plantă”, scârba mea ar fi dispărut imediat. N-am reuşit să scap definitiv de ea decât după ce domnul Adrien de Jussieu, în călătoria noastră la

---

100 fa ^«kw'
(Scara casei Teisseire — Cabinetul domnului Le Roy — Piaţa Grenette — Paravan — Domnul Le Roy — Fereastră a cărei parte de jos era acoperită de perdeluţe verzi — Fermecător peisaj agăţat de perete la o înălţime de 6 picioare — II. Eu, desenîndu-mi ochii în sanghină)

Napoli (1832) (un om atât de natural, atât de înţelept, atât de rezonabil, atât de demn de a fi iubit), mi-a vorbit pe larg despre aceste mici plante care fuseseră întotdeauna semn de putreziciune în

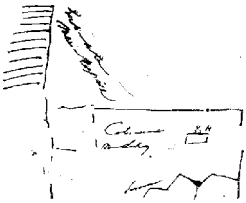

tL...

ochii mei, deşi vag îmi dădeam seama că sunt nişte plante.[101]

N-am decât un singur mijloc pentru a împiedica imaginaţia să-mi joace feste, acela de-a merge direct la

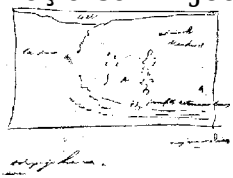

(Peisajul domnului Le Roy – Cer – Verdeaţă – Verdeaţă admirabilă – Apă – Fete tinere suflecându-şi fustele, sau tinere zeiţe – A. Copaci înalţi, aşa cum îmi plac mie)

obiect. De acest lucru mi-am dat seama dând buzna

---

101 După aceste cuvinte, urmează un adaos tăiat: „Ar trebui să m-apuo să studiez istoria naturală a viermilor şi-a gîndacilor, de care şi-acum mi-e scîrbă. Prin 1810 am cumpărat în acest scop două volume de domnul Dumirii, dar campania din Rusia, cea din 1813, misiunea mea în cadrul Diviziei a şaptea m-au împiedicat s-o fac. Totuşi; la Grenoble am mai citit cîte ceva pentru a putea discuta cu doamna Gautbier" (n. ed. fr.).

' Pe margine-, -„Domnul Colomb trebuie să aibă acest certificat.9 Nota lui R. Oolomb-, „Da'!,

spre cele două tunuri (despre care e vorba în certificatul generalului Michaud2).

Mai târziu, vreau să spun prin 1805, la Marsilia, avui încântătoarea plăcere să-mi văd metresa, care era foarte bine făcută, scăldându-se în râul Huveaune, umbrit de copaci înalţi (ne aflam în casa de la ţară a doamnei Roy).

Mi-am amintit cu multă intensitate de peisajul domnului Le Roy, care timp de patru sau cinci ani fusese *idealul* meu de fericire voluptuoasă. Aş fi putut striga şi eu, ca nu ştiu care neghiob dintr-un roman din 1832: *„Iată idealul meu*!”

Dar, după cum se poate bănui, asta n-are nicio legătură cu valoarea peisajului, care trebuie să fi fost un spanac lipsit de perspectivă aeriană.

Mai târziu, *Legământul mincinos*, operă de Gaveaux, fu pentru mine începutul pasiunii care s-a oprit la *Matrimonio segreto*, auzit la Ivree (sfârşitul lui mai 1800) şi la *Don Juan*.

CAPITOLUL i6[102]

Lecţiile mi le făceam la o măsuţă în punctul P, lângă fereastra a doua din salonul mare în stil italian; traduceam cu plăcere din Virgiliu sau *Metamorfozele* lui Ovidiu, când, după freamătul ameninţător al unei gloate uriaşe, adunată în piaţa Grenette, aflai că sunt ghilotinaţi doi preoţi2.

Este singurul sânge vărsat de Teroarea din 93 la Grenoble.

Iată unul dintre marile mele neajunsuri: departe de furia şi de fanatismul partidelor, cititorului meu din 1880 îi va fi scârbă de mine când îi voi mărturisi că această

---

102 Plăcere (în limba engleză în original).

* Şi în 1835 sînt tot omul din 1794 (în limba engleză în original).

1 Abaţii Kevenas şi Guillabert au fost executaţi la 26 iunie 1794.

moarte, care îl îngheţa de groază pe bunicul meu, care o umplea de furie pe Séraphie, care adâncea şi mai mult tăcerea dispreţuitoare şi spaniolească a mătuşii Elizabeth, mie îmi făcea pleasures. Iată că am scris şi cuvântu'! ăsta cumplit.

Mai mult şi mai grav, *I am* şi *în 18 – 35 the man of 179 P*.

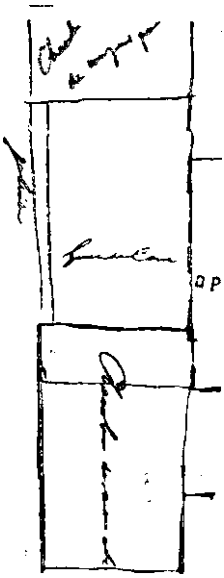

lillllill

H
IK*
ta.
r f

(Iată încă un mijloc de-a stabili o dată exactă. Registrul tribunalului criminal, actualmente curtea regală, din piaţa Saint-André, trebuie să conţină data morţii domnilor Revenas şi Guillabert5.) (Mantion, vioară – Pirodon – Coridor – Camera bunicului – Cur! ea cea mare – Camera unchiului meu – Salonul mare în stil italian – Cabinetul de vară al bunicului – Terasă, vedere minunată m şi B – Piaţa Grenette – L. Cărţile unchiului meu – Grădină publică –, plantată, cred, de conetabilul de Lesdiguieres)

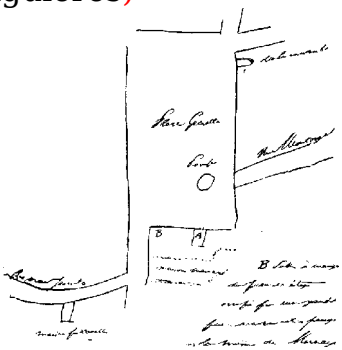

(Strada Vieux-Jésuites – Casa părintească – Piaţa Grenette – Cişmea – Casa Marnais – Capela Fiul Domnului – Strada Montorge – B. Sufrageria de la primul etaj, ocupată de bunicul înainte de mutarea noastră în casa Marnais)

Confesorul meu, domnul Dumolard din Bourg d’Oisans (un preot chior şi om de treabă în aparenţă, iezuit turbat după 1815), îmi arătă cu gesturi pe care le găsii ridicole nişte rugăciuni sau nişte versuri latineşti compuse de domnii Revenas şi Guillabert, străduindu-se din răsputeri să mă convingă că cei doi condamnaţi sunt nişte generali, de brigadă.

I-am răspuns cu aroganţă:

— Bunicul meu mi-a spus că acum douăzeci de ani au

fost spânzuraţi în acelaşi loc doi pastori protestanţi.

— Ah, dar asta-i cu totul altceva!

— Primii doi au fost condamnaţi de Tribunalul Suprem pentru credinţa lor, ăştia au fost condamnaţi de tribunalul criminal pentru trădare de patrie.

Chiar dacă nu m-am exprimat aşa, cel puţin acesta era sensul spuselor mele.

Dar încă nu ştiam că discuţiile cu tiranii sunt primejdioase; cu siguranţă că în ochii mei se citea limpede puţina simpatie pe care mi-o inspirau cei doi trădători de patrie. (Nu exista în 1795 şi nu există în ochii mei, în 1835, crimă *comparabilă* măcar cu aceasta.)

Am. fost aspru certat, tata se dezlănţui împotriva mea cu cea mai cumplită furie de care îmi aduc aminte. Seraphie triumfa. Mătuşa Elizabeth îmi făcu morală între patru ochi. Cred, însă, Dumnezeu să mă ierte, că am convins-o că asta-i pedeapsa talionului.

Din fericire pentru mine, bunicul nu se alătură duşmanilor mei, între patru ochi fu întru totul de părere că şi uciderea celor doi pastori protestanţi era deopotrivă de condamnabilă.

„Cu atât mai mult cu cât sub tiranul Ludovic al XV-lea patria nu era în primejdie”.

N-am spus tiran, dar cu siguranţă că fizionomia mea o spunea.

Dacă bunicul, care o dată fusese împotriva mea, în afacerea Gardon, ar fi avut aceeaşi atitudine şi în această împrejurare, nu l-aş mai fi iubit. Discuţiile noastre despre literatură, Horaţiu, domnul de Voitaire, capitolul XV din Belisaire1, frumoasele pasaje din *Telemaque*, Selhos2, care mi-au format spiritul, s-ar fi încheiat, şi eu aş fi fost cu mult mai nefericit în toată epoca ce s-a scurs de la moartea celor doi nefericiţi pe [coţi] şi până la pasiunea mea

exclusivă pentru mate [matici]: primăvara vara lui 1797.

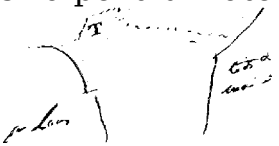

(Biserica Saint-Louis – Munte – Acoperişuri de case)

Toate după-mesele de iarnă mi le petreceam cu picioarele la soare3 în camera mătuşii Elizabeth, care dădea spre piaţa Grenette în punctul A. Deasupra bisericii Saint-Louis, sau mai bine zis alături, se vedea trapezul T al muntelui Villars-de-Lans. Stând acolo, imaginaţia mea, dirijată de Ariosto, în traducerea domnului de Tressan, nu vedea, nu visa decât o pajişte ascunsă printre coame de munţi. Mâzgăleala mea de atunci semăna mult cu scrisul de mai jos al ilustrului meu compatriot.

1 încap. XV din această cunoscută opera a sa, *Marmonlel* (1723 – 1799) se ridică împotriva intoleranţei politice şi religioase.

— *Séthos*, *Histoire des monuments de l'ancienne Égypte*, roman foarte gustat în tinereţea lui Stendhal, apărut în 1731 şi datorat abatelui *Terrasson* (1670 – 1750).

8 Pe margine: „De pl [aşa] t terasa Chorier. Pantalon de vară cu miros de fabrică. Cărţile unchiului meu în colţul biroului mare din strada Vieux-Jésuites. Căsătoria şi viaţa unchiului meu" (n.ed. fr.).

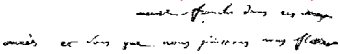

«y

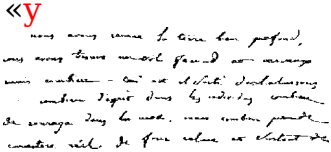

(Facsimil după scrisul lui Barnave, legat în ibsJ

Bunicul obişnuia să spună în timp ce-şi bea

excelentísima lui cafea, pe la orele 2 după masă, cu picioarele la soare: „De pe la 15 februarie, *în acest climat* 8 *plăcut* la soare”.

Îi plăceau foarte mult teoriile geologice şi ar fi fost fie partizan, fie adversar al mişcărilor scoarţei terestre explicate de domnul Elie de Beaumont[103], care pe mine mă încântă. Bunicul îmi vorbea cu *pasiune*, asta-i esenţial, despre teoriile geologice ale unui oarecare domn Guettard2, pe care îl cunoscuse, *aşa mi se pare*.

Am remarcat împreună cu sora mea Pauline, care ţinea cu mine, că toată conversaţia din cel mai frumos moment al zilei, la cafea, era o nesfârşită văicăreală. Pentru orice fleac se văicăreau.

Nu pot reda realitatea faptelor, nu pot prezenta decât *umbra* lor.

O

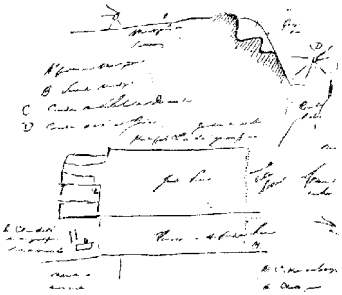

A. Primul munte – B. Al doilea munte – C. Apusul soarelui în decembrie – D. Apusul soarelui în iunie – L. Cabinetul de vară al bunicului. Cărţile unchiului meu – N. Cabinetul în care s-a instalat Poncet – G. Bancul tâmplarului, de lângă care nu mă dezlipeam – M. Cabinet pardosit cu romburi de castan, într-o arhitectură de prost-gust, à la Bernini (Muntele Sassenage – Grădina publică, plantată, cred, de conetabilul de Lesdiguieres – Grădina

103 Naturalist şi geolog trances (1715 — 1786).

Perier – Noua clădire Perier – Terasă la o înălţime de 40 de picioare. Camera unchiului meu – Trecători deschise – Turnul Rabot – Fortăreaţa Basţtille] – Biserica Sainte-Marie d'en Haut – Nord – Hanul şi grădiniţa din Pirodon)

Serile de vară ni le petreceam între orele 7 şi 9 şi jumătate (la ora 9 suna clopotul la Saint-André; sunetele acestui clopot îmi produceau o puternică emoţie). Tata, insensibil la frumuseţea stelelor (vorbeam într-una cu bunicul despre constelaţii), spunea că răceşte şi pleca în camera alăturată, să stea de vorbă cu Séraphie.

Terasa, formată din grosimea unui zid numit *Sarrasin*, un zid de vreo cincisprezece sau optsprezece picioare, oferea o privelişte minunată înspre muntele Sassenage; acolo asfinţea soarele iarna; vara, soarele asfinţea după (stânca) Yoreppe, şi la nord-est de Bastille, al cărei munte (acum transformat de generalul Haxo) domina toate casele şi turnul Rabot, care era, aşa mi se pare, vechea intrare în oraş înainte de-a fi fost tăiată stânca de la Porte-de-France.

Bunicul cheltui o groază de bani pentru terasa asta. Un aţi întreg, instalat în cabinetul de istorie naturală, tâmplarul Poncet făcu dulapurile de lemn alb, apoi nişte lăzi de castan late de optsprezece şchioape şi înalte de două picioare, umplute cu pământ gras, viţă şi flori. Doi butaşi se căţărau din grădina domnului Périer-Lagrange, un imbecil de treabă, vecinul nostru[104].

Bunicul comandase nişte portice din grinzi de castan. Era o lucrare importantă, care i-a fost încredinţată unui tâmplar numit Poncet, un beţivan vesel şi de treabă, în vârstă de 30 de ani. Ne-am împrietenit, deoarece în preajma lui găseam, în sfârşit, dulcea egalitate.

104 Fiul său, François, se va căsători cu Pauline Beyle, sora scriitorului.

Bunicul uda florile în fiecare zi, chiar şi de două ori, Séraphie nu călca niciodată pe terasă – era o clipă de răgaz. Întotdeauna îl ajutam pe bunicul la udatul florilor, iar el îmi vorbea despre Linné şi Pliniu nu din datorie, ci cu plăcere.

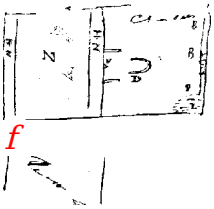

f

De aici marea şi neţărmurita recunoştinţă pe care o port acestui om. Culmea fericirii, el îşi bătea grozav de tare joc de pedanţi (alde Terminier, Salvandy, alde... de astăzi), avea un spirit în genul domnului Letronne, ca[105]re tocmai l-a detronat pe Memnon, nici *mai mult, nici mai puţin decât statuia lui Memnon.2 B*unicul îmi vorbea tot atât de captivant despre Egipt; m-a dus să văd mumia cumpărată, datorită lui, pentru. biblioteca publică; acolo, excelentul părinte Du cros (primul om superior cu care am vorbit în viaţa mea) mi-a dat numeroase dovezi de bunăvoinţă. Atrăgându-şi dezaprobarea aspră a mătuşii Serapliie, susţinută de

Z. Cabinetul de istorie naturală – H.N. Minerale, păsări... (Cabinet de vară – Terasă)

tăcerea tatii, bunicul mi-a dat să citesc *Sethos* (un roman greoi al abatelui Terrasson), care mi se părea dumnezeiesc pe atjinci. Un roman e ca un arcuş, cutia viorii *care scoate sunetele* e sufletul cititorului. Sufletul meu era nebun pe-atunci, şi voi spune şi de ce.

În timp ce bunicul citea instalat în fotoliul său din D,

105 Antonii uimi studiu intitulat La statue vocale de Memnon (1833).
* Le malade imaginaire (Act. II, sc. 5).

vizavi de micul bust al lui Voltaire din V, eu scotoceam prin biblioteca lui plasată în B, deschideam volumele in*4°* de Pliniu, o traducere cu text paralel. Căutam acolo mai ales istoria naturală a *femeii*.

Plutea un miros foarte plăcut de ambră sau mosc (mirosul care de şaisprezece ani mă îmbolnăveşte; e probabil acelaşi, de ambră şi mosc). În cele din urmă, atenţia mea fu atrasă de un morman de cărţi broşate, aruncate de-a valma în L. Erau nişte romane proaste, nelegate, pe care le lăsase unchiul meu la Grenoble odată cu plecarea sa definitivă la Echelles (Savoia, lângă Pont-de-Beauvoisin). Fu o descoperire decisivă pentru caracterul meu. Am răsfoit câteva din aceste cărţi, erau nişte romane plate din 1780, dar pentru mine reprezentau esenţa voluptăţii.

Bunicul mi-a interzis să mă ating de ele, dar eu pândeam momentul când era mai ocupat în fotoliul său cu lectura cărţilor noi, din care, nu ştiu cum se făcea, dar avea întotdeauna din belşug, şi şterpeleam câte un volum din romanele unchiului. Cu siguranţă că bunicul a observat furtişagurile mele, căci mă văd instalat în icabinetul de istorie naturală, pândind sosirea vreunui bolnav care să-l cheme. În astfel de cazuri bunicul se văicărea că este smuls de la studiile lui dragi şi se ducea să primească bolnavul fie la el în cameră, fie în anticamera apartamentului mare. Ţişti! intram în cabinetul de studii, în L, şi şterpeleam un volum.

N-aş putea exprima pasiunea cu care citeam cărţile acelea. După o lună sau două, am descoperit *Felicie*, *ou mes fredaines*[106]. Înnebunii de-a binelea; nici chiar posesia unei metrese reale, obiectul tuturor năzuinţelor mele de

106 Felicia, sau nebuniile tinereţii, roman de Andréa de Nereiat, apărui la Londra în 1776.

atunci, nu m-ar fi cufundat într-un asemenea torent de voluptate.

Din acea clipă vocaţia mea fu hotărâtă: să trăiesc la Paris, scriind comedii ca Molière.

Asta fu ideea mea fixă, pe care o ascundeam sub o profundă disimulare – tirania mătuşii Séraphie născuse în sufletul meu apucături de sclav. Niciodată n-am putut vorbi despre ceea ce adoram.

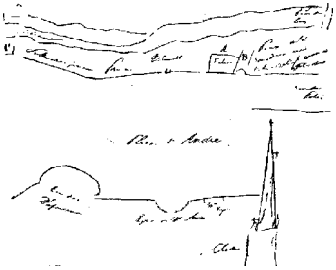

(Eiul Isère – Pod de lemn – A. Sală de spectacole – închisoare – Tribunal – A. Faicon – B. Pasajul Renaissance, cu capete în relief, ca la Florenţa – Strada Palatului de Justiţie – Piaţa Saint-André – Turnul Departamentului – Doamna Vignon – Biserica Saint-André – Clopotniţă)

asemenea discuţii mi s-ar fi părut un sacrilegiu. În 1835 simt asta cu aceeaşi convingere ca în 1794. Cărţile unchiului meu purtau adresa domnului Faicon, care ţinea pe atunci singura bibliotecă de împrumut din Grenoble. Era un patriot înflăcărat, care se bucura de dispreţul profund al bunicului şi ura nemărginită a mătuşii Séraphie şi-a tatii.

Începui, firește, să ţin la el; este grenoblezul pe care poate că l-am stimat cel mai mult. Acest fost lacheu al doamnei de Brizon (sau a vreunei alte doamne din strada Neuve, la masa căreia bunicul fusese servit de el), acest lacheu avea un suflet de douăzeci de ori mai nobil decât al bunicului, al unchiului, ca să nu vorbesc de tata şi de

iezuita Séraphie. Poate că numai mătuşa Elizabeth i se putea compara. Sărac, câştigând mai nimic şi dispreţuind câştigul, Falcon arbora un drapel tricolor la dugheana lui ori de câte ori armata repurta o victorie şi în zilele de sărbătoare ale Republicii.

A iubit cu pasiune Republica pe vremea lui Napoleon, ca şi sub Bourboni, şi a murit la 82 de ani, prin 1820, tot sărac, dar cinstit şi delicat până dincolo de orice închipuire.

Treçând, aruncam o privire spre dugheana lui Falcon, care purta părul pieptănat într-o uriaşă buclă impecabil pudrată şi arbora o frumoasă redingotă roşie, cu nasturi mari de oţel, moda de-atunci, din zilele fericite ale scumpei sale Republici. E cel mai frumos exemplu de caracter defin «z. Dugheana lui da spre piaţa Saint-André, îmi amintesc de mutarea sa la palat. Falcon ocupa dugheana A din fostul Palais des Dauphins, unde funcţiona Tribunalul Suprem, iar mai târziu, înalta Curte Regală. Treceam prin pasajul B numai ca să-l văd. Avea o fată foarte urâtă, obiectul obişnuit al glumelor mătuşii Séraphie, care o acuza că face dragoste cu patrioţii care veneau să citească ziarele în cabinetul de lectură al tatălui său.

Mai târziu Falcon se stabili în A. Pe atunci îndrăzneam să merg să citesc la el. Nu ştiu dacă pe vremea când şterpeleam cărţile unchiului m-am încumetat să mă abonez la cabinetul său, mi se pare că într-un fel sau altul tot îmi procuram cărţi de la el.

Reveriile mele fură puternic îndrumate de la *vie et les aventures de M-me* de * *[107], un roman teribil de emoţionant, foarte ridicol probabil, căci eroina era răpită de sălbatici. I-am împrumutat acest roman, aşa mi se pare,

107 Viata şi aventurile doamnei de* **,

prietenului meu Romain Coulomb, care îşi mai aminteşte şi astăzi de el.[108]

Curând făcui rost de *La Nouvelle Iléloïse*, cred că am luat-o din ultimul raft de sus al bibliotecii tatii de la Claix.

Am citit-o culcat în pat în *trapezul* meu de la Grenoble, având întâi grijă să mă încui cu cheia, şi cu exaltări de fericire şi voluptate de nedescris. Astăzi mi se pare o scriere pedantă, şi chiar în 1819, în exaltările celei mai nebuneşti iubiri, n-am fost în stare să citesc douăzeci de pagini la rând. Furtul de cărţi deveni de atunci ocupaţia mea de căpetenie.

Aveam un cotlon lângă biroul tatii din strada Vieux-Jésuites, în care depozitam, ascunse pe jumătate prin însuşi locul lor dosnic, toate cărţile care-mi plăceau; erau câteva ex [emplare] din Dante, cu bizare gravuri în lemn, traduceri din Lucian, făcute de Perrot d'Ablancourt (Frumoasele infidele), *La Correspondance de milord AIV – eye avec milord AWear*[109], a marchizului d'Argens, şi, în fine, *Les Mémoires d'un homme de qualité retiré du monde11*.

Reuşii să pătrund în cabinetul tatii, care era pustiu de când cu fatala listă Amar şi Merlino, şi am trecut amănunţit în revistă toate cărţile. Tata avea o superbă colecţie de Elzèvire, dar, din nefericire, nu pricepeam o boabă de latinească, deşi ştiam pe dinăfară *Selectaie et Profanis*. Descoperii şi câteva cărţi *in*zflate deasupra uşiţei

---

108■ Nota lui Romain Colomb: „Tată. titlul: Vie, faiblesses el repentir d'une femme [Viata, slăbiciunile şi căinja unei femei]. Am un exemplar ajuns într-o stare jalnică din cauza umezelii" (n. ed. Ir.).

109 Titlul complet al acestei lucrări este L'observateur anglais, en correspondance secrète entre mylord Atl'eye et rnylord Aliear (Observatorul en'ilez, sau corespondenţa secretă dintre milord Atl'eye şi milord AWear) şi aparţine lui Pidunsat de Mairoberl. (1707-1779).

ce da în salon, şi încercai să citesc unele articole din *Enciclopedie*. Dar ce însemnau toate astea pe lângă *Felicie* şi *La Nouvelle Ilelo zise*?

Încrederea mea literară în bunicul n-avea limite, eram convins că nu mă va trăda faţă de Seraphie şi de tata. Fără a mărturisi că citisem *La Nouvelle Helolse*, am îndrăznit să-i vorbesc elogios despre ea. Convertirea lui la iezuitism trebuie să fi fost recentă; în loc să mă descoase cu severitate, mi-a povestit cum într-o zi domnul baron des Adrets (singurul prieten la care continua să cineze de două sau trei ori pe lună după moartea mamei mele), pe vremea când apăruse *La Nouvelle Hilolse* (nu 1770?), întârzie la cină; doamna des Adrets trimise pe cineva să-l anunţe pentru a doua oară în cele din urmă, omul acesta atât de rece apăru cu ochii plini de lacrimi.

— Dar ce s-a întâmplat, dragul meu? îl întrebă speriată doamna des Adrets.

— Vai, doamnă, a murit Julie! şi-aproape că nici nu s-a atins de mâncare.

Citeam cu lăcomie anunţurile cărţilor puse în vânzare, care soseau odată cu ziarele. Ai mei primeau pe atunci, aşa mi se pare, un ziar împreună cu încă cineva.

Era cât pe ce să-mi închipui că Florian trebuie să fie o carte sublimă judecând după titluri: *Gonzalve de Cordoue*, *Estelle* etc.

Am vârât într-o scrisoare un scud mic (3 fi [ancij), comandând unui librar din Paris o operă de Florian. Era o îndrăzneală; ce-ar fi spus Seraphie la sosirea pachetului?

Dar pachetul n-a sosit niciodată, şi în schimbul unui ludovic, pe care mi-l dăduse bunicul odată, de Anul nou, mi-am cumpărat un Florian. Din operele acestui mare om

am scos prima mea comedie.[110]

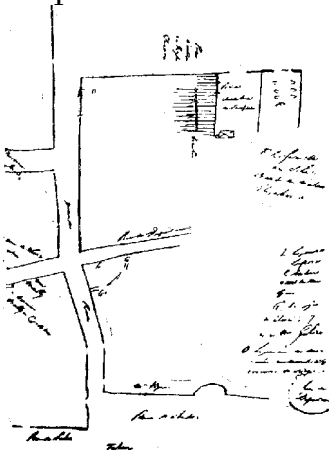

CAPITOLUL 171

Seraphie se împrietenise cu o oarecare doamnă Vignon, cea mai mare *cutră* din oraş. Doamna Yignon locuia la etajul al treilea în piaţa Saint-Andre şi era soţia unui procuror, cred, dar respectată ca o sfântă, găsind adăpost tuturor pe [coţilor] care se ascundeau şi având întotdeauna la ea câte unul în trecere. Ceea ce mă interesa pe mine e că avea o fată de 15 ani, care semăna destul de bine cu un iepure alb, mai ales că avea ochii bulbucaţi şi roşii. Am încercat, dar zadarnic, să mă îndrăgostesc de ea

110(Piaţa Grenette — Uşa de intrare Ia parter — Uşă. Camera Séraphiei — Scară — Strada Vieux-Jésuites — F. Familia la soare, camera mătuşii Elisabeth — Grande-Rue — Strada Clercs, pe atunci strada Mably. Aici locuiau Mably şi Condillac

Strada Departamentului — L. Locuinţa lui Lefèvre, bărbierul, prietenul tatii — G'. Acolo, de 7 ori cu doamna Galice — O. Locuinţa unchiului meu, la etajul doi, înainte de a se însura

Doamna Vignon — Piaţa Saint-André — Turnul Departa

mentului — Strada du Palais — Falcon)
Scris la Roma în zilele de 16, 17 şi 25 decembrie 1835 ţn. ed. fr.).

în timpul unei călătorii de o săptămână sau două la Claix. Acolo tata nu se ascundea de loc, locuind întotdeauna în casa lui, cea mai frumoasă din canton.

La călătoria asta luau parte S6 raphie, doamna şi domnişoara Vignon, sora mea Pauline, eu şi probabil un oarecare domn Blanc de Seyssins, un caraghios, mare admirator al picioarelor goale ale mătuşii Seraphie. Ea ieşea dimineaţa în vie cu picioarele goale, fără ciorapi.

Diavolul îmi dădea aşa de tare ghes, încât picioarele neînduplecatei mele duşmance nu m-au lăsat de loc indiferent. M-aş fi îndrăgostit bucuros de Seraphie. îmi închipuiam ce plăcere ameţitoare aş avea strângând-o în braţe pe duşmanca mea înverşunată.

În ciuda calităţii sale de domnişoară de măritat, Seraphie hotărî deschiderea unei mari uşi condamnate până atunci şi care dădea din camera ei spre scara din piaţa Grenette; după o scenă îngrozitoare, şi acuma îi mai văd faţa, comandă o cheie. Se pare că tatăl său i-a refuzat cheia acestei uşi.

Pe uşa asta îşi primea prietenele, şi printre ele pe acea doamnă Vignon, un Tartufe femelă, care avea rugăciunile ei speciale pentru fiecare sfânt în parte şi de care bunului meu bunic i-ar fi fost scârbă dacă firea lui gen Fontenelle i-ar fi îngăduit:

1° să simtă scârba;

2° s-o exprime.

La adresa acestei doamne Vignon, bunicul folosea înjurătura lui de zile mari: „Scuipa-ţi-ar dracu-n cur!”

La Grenoble tata stătea tot ascuns, adică locuia ziua la bunicul şi nu ieşea din casă. Patima politică n-a ţinut decât optsprezece luni. Mă văd ducându-mă în numele lui la Allier, librar în piaţa Saint-André, cu cincizeci de fi [anci] în asignate, ca să-i cumpăr *Chimia* de Fourcroy, care a

trezit într-însul pasiunea pentru agricultură. Înţeleg foarte bine naşterea acestei vocaţii: nu se putea plimba decât la Claix.

Dar toate astea n-au fost oare din pricina amorului său cu Séraphie, dacă se poate vorbi de aşa ceva? Nu pot distinge fizionomia lucrurilor, n-am decât memoria mea de copil. Văd imagini, îmi amintesc efectele lor asupra inimii mele, dar în ceea ce priveşte cauzele, fizionomia – neant. E întocmai ca în frescele de la [Campo-Santo] din Pisa, în care desluşeşti limpede un braţ, dar bucata de alături, repre? entând capul, a căzut. Văd o suită de imagini *cât se poate de clare*, dar fără altă fizionomie decât aceea care se raporta la mine. Mai mult, nu văd această fizionomie decât prin amintirea efectului produs asupra mea.

Curând, tata încercă o senzaţie demnă de inima unui tiran. Aveam un sturz domesticit, care stătea de obicei sub scaunele din sufragerie. îşi pierduse un picior într-o bătălie şi umbla ţopăind. Se apăra împotriva pisicilor, a câinilor, şi toată lumea îl ocrotea, semn de mare îngăduinţă faţă de mine, pentru că sturzul cu pricina umplea podeaua cu pete albe nu prea arătoase. îi găsisem o hrană destul de scârboasă, gândaci înecaţi în găleata cu zoaie din bucătărie.

Cum eram izolat cu severitate de orice fiinţă de vârsta mea, trăind doar printre bătrâni, această ocupaţie copilărească avea pentru mine un oarecare farmec.

Dintr-odată sturzul meu dispăru; nimeni nu vru să-mi spună cum: cineva îl strivise din greşeală deschizând o uşă. Am crezut că-l omorâse tata din răutate; el află, ideea mea îl mâhni, într-o zi aduse vorba despre asta în cuvinte foarte ocolite şi foarte delicate.

Am fost sublim, am roşit până-n albul ochilor, dar n-am deschis gura. Tata încercă să-mi smulgă un răspuns,

aceeaşi tăcere; dar ochii pe care îi aveam foarte expresivi pe atunci spuneau cu siguranţă destule.

Iată-mă răzbunat, tirane, pentru aerul blând şi părintesc cu care m-ai silit de atâtea ori să fac plimbările acelea nesuferite la Granges, cutreierând câmpurile pe unde noaptea trecuseră căruţele căcănarilor.

Timp de-o lună şi mai bine am fost mândru de răzbunarea mea, îmi place când un copil se comportă astfel.1

J Pe margine: „20 dectembrie] 1835, fapte ce trebuie plasate la timpul lor, puse aici ca să nu le uit: inspector la mobilierul coroanei, cum, 1811. După obiecţiunea împ [aratului] am ajuns inspector la mob [ilier] datorită certificatului meu de naştere, 2° a certificatului Michaud, 3° a adaosului de nume. Greşeala e că n-am pus Brulard de la Jomate (Tomate fiind proprietatea *noastră*.) Domnul de Bor (Baure) era un magistrat de ia sfârşitul secolului al XVIII-lea, de o înţelepciune şi de o politeţe desăvârşită, iubea tot ce-i cinstit şi drept, n-ar fi comis o josnicie decât în caz extrem şi împotriva voinţei sale. De altfel, om de spirit, cu darul vorbirii, bun cunoscător al literaturii, prieten intim al domnului e [ordinal] de Beausset şi-al domnului de Villaret, episcop [al Universităţii], înalt, slab, demn, cu nişte ochişori răutăcioşi şi-un nas infinit. Ar fi lost un excelent şi foarte demn arhiepiscop. El [de Baure] suporta de dragul banilor ceea ce eu n-aş fi putut suporta pentru nimic în lume: ocările domnului conte Da [ru], al cărui secretar general era. El a fost cel care, [*Primă versiune*: „care îndeplini”} pentru ca s-o îndatoreze pe doamna Petit (căci eu, cu zăpăceala şi înaltele mele idei despre cinste şi adevăr, trebuie să-i fi stârnit nemulţumire de douăzeci de ori pe zi), mijloci numirea mea după obiecţiunea Împăratului. Numit la Amsterdam în [...] sep

[tembrie] sau no [iembrie] 1811” (n.ed. fr,).

Pasiunea tatii pentru domeniul său din Claix şi pentru agricultură începea să nu mai cunoască nicio limită. Punea la cale mari *reparaţii*, îmbunătăţiri, de exemplu *minarea* terenului, desfundarea lui până la o adâncime de două picioare şi jumătate şi căratul într-o margine a câmpului a tuturor pietrelor ce depăşeau mărimea unui ou. Jean Vial, fostul nostru grădinar, Charrière, Mayousse, bătrânul… fost soldat, executau lucrările; plata se hotăra dinainte, de exemplu douăzeci de scuzi (şaizeci de frfanci]) pentru minarea unei *tiere, fâ*şie de pământ cuprinsă între două rânduri de tufe sau de arţari, plantată cu viţă-de-vie.

Tata plantă câmpurile din Barres, apoi Jomate, unde smulse viţa pitică. Obţinu printr-un schimb cu spitalul (care o primise, mi se pare, prin testament de la un oarecare domn Gutin, negustor de postav) via din Molard (între livadă şi partea noastră din Molard), o plivi, o mină, îngropând mormanul de pietre[111], şi în cele din urmă o plantă.

Îmi împărtăşea amănunţit proiectele sale – devenise un adevărat *proprietar din sud*.

E un soi de ţicneală foarte obişnuită la sud de Lyon şi de Tours; mania asta constă în cumpărarea unor pământuri care aduc un venit de unu sau doi la sută, retragerea în acest scop a banilor depuşi cu cinci sau şase la sută, şi uneori contractarea unui împrumut cu cinci la sută pentru *rotunjire*, ăsta-i cuvântul, cumpărând terenuri care aduc doi la sută. Un ministru de interne care îşi cunoaşte meseria, ar pune capăt acestei manii care spulberă bunăstarea şi toată fericirea ce depinde de bani în cele douăzeci de departamente aflate la sud de Tours şi de

111 In original: Le Murger (regionalism), explicîndu-se între paranteze: „Morman de pietre înalt de şapte pînă la zece picioare".

Lyon.

Tata a fost o memorabilă exemplificare a acestei manii, care ţine deopotrivă de zgârcenie, de orgoliu şi de mania nobleţii.

CAPITOLUL 18[112]

PRIMA COMUNIUNE

Această manie, care a sfârşit prin a-l aduce pe tata la sapă de lemn, iar mie mi-a redus la numai o treime partea ce-mi revenea din dota mamei, îmi oferi multă linişte prin 1794.

Dar înainte de-a merge mai departe, trebuie să mă grăbesc cu povestirea primei mele comuniuni, anterioară, aşa mi se pare, lui 21 iulie 1794.

Ceea ce mă consolează oarecum pentru impertinenţa de-a înşira atâţia *eu* şi *mine* e presupunerea că mulţi oameni foarte comuni din acest secol al XIX-lea fac acelaşi lucru. Prin 1880 vom fi, aşadar, inundaţi cu „Memorii”, şi toţi aceşti *eu* şi *mine* nu mă vor deosebi de loc de restul lumii. Domnul de Tallcyrand, domnul Mole îşi scriu memoriile. Domnul Delecluze, de asemenea.

Prima mea comuniune, eveniment de mare importanţă, la care tata, foarte habotnic pe atunci, ţinea în mod deosebit, îi fu încredinţată unul pe [cot] infinit mai puţin canalie, trebuie s-o recunoaştem, decât abatele Raillane. Iezuitismul abatelui Raillane îl înfricoşa chiar şi pe tata; tot aşa, domnul Cousin l-a înfricoşat aici chiar şi

112 Acest capitol începe cn două prime paragrafe provenind de la începutul capitolului 16 din manuscris; el reia apoi povestirea primei comuniuni, plasată în manuscris eiiiar la începutul capitolului 16, dar nepagiaată.. In capul paginii este scris: capitol, dar fără nici un nu măi-. Primele două paragrafe au fost scrise în 25 decembrie 1S35; povestirea primei comuniuni este datată 10 decembrie; a fost corectată Sn 3 ¡armai'ie 1836 (n. ed. ir.).

pe iezuit.

Acest preot de treabă, atât de bonom în aparenţă, se numea Dumolard şi era un ţăran foarte din ţopor, născut pe lângă Mathesysine sau La Mure, în vecinătatea târgului Oisans. Mai târziu a ajuns un mare iezuit şi a obţinut încântătoarea parohie din La Tronche, la zece minute de Grenoble (asta-i ca şi subprefectura din Secaux pentru un subprelect-unealtă în afacerile murdare ale miniştrilor sau care se însoară cu vreo bastardă de-a lor).

Pe atunci domnul Dumolard era un om atât de cumsecade, încât am îndrăznit să-i împrumut o mică ediţie italienească din Ariosto în patru volume *ini8°*. Dar poate că nu i-am împrumutat-o decât în 1803.

Domnul Dumolard n-arăta rău, cu excepţia unui ochi întotdeauna închis; era chior, dacă tot a venit vorba, dar avea trăsături frumoase, care nu exprimau doar bonomie, ci, lucru mult mai caraghios, o mare şi jovială francheţe. Realmente nu era ca [nalie] pe atunci, sau, mai bine spus, gândindu-mă la acest lucru, puterea mea de pătrundere la 12 ani, exersată printr-o singurătate deplină, a fost total înşelată, fiindcă mai târziu el a ajuns unul dintre cei mai profunzi iezuiţi din oraş; de altfel, excelentisima lui parohie, foarte la îndemâna habotnicilor din oraş, o dovedeşte din plin, împotriva neghiobiei mele de la 12 ani.

Domnul prim-preşedinte de Barral, un om cum nu se poate mai indulgent şi binecrescut, mi-a spus prin 1816, cred, cu ocazia unei plimbări prin minunata lui grădină din La Tronche, învecinată cu parohia:

— Acest Dumolard este una din cele mai patentate ca [nalii] din toată banda.

— Dar domnul Raillane? am spus eu.

— Oh! Raillane îi întrece pe toţi. Cum de-a putut alege tatăl dumitale un astfel de om?

— Zău dacă ştiu, eu am fost victimă, nu complice.

De doi sau trei ani domnul Dumolard oficia adeseori liturghia la noi acasă, în salonul italian al bunicului. Teroarea, care în Dauphin6 n-a fost niciodată Teroare, n-a observat niciodată cele optzeci sau o sută de credincioase care ieşeau din casa bunicului în fiecare duminică la amiază. Am uitat să spun că, aşa mic cum eram, mă puneau să ajut la oficierea slujbei, misiune de care mă achitam prea bine, din păcate. Aveam o înfăţişare foarte cuviincioasă şi foarte gravă.

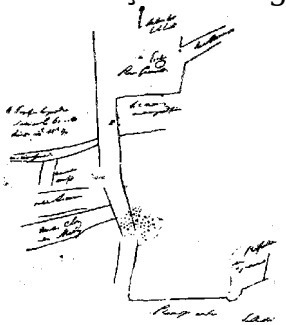

(Arborele Libertăţii – Cişmea. Piaţa Grenette – Strada Montorge – Cele două case ale bunicului – A. Poarta pe care ieşeau cele optzeci de habotnice pe la orele unsprezece şi jumătate – Strada Vieux-Jésuites – Casa tatii – Grădina Lamouroux – Strada Cleres, atunci Mably – Prefectura, atunci Departament – Piaţa Saint-André – închisoare – Sală de spectacole)

Ceremoniile religioase m-au impresionat întotdeauna foarte mult. îl ajutasem adeseori pe ea [nalia] de abate Raillane, care oficia în biserica Propagation, la capătul străzii Saint-Jacques, pe stânga; era, de fapt, o mănăstire, şi noi ţineam slujba lângă strană.

Şi eu şi Reytiers eram atât de copii, încât faptul că într-o zi Reytiers, din timiditate, se pare, a făcut pipi pe un scăunel de rugăciune, a fost pentru noi un mare

eveniment.

Bietul băiat, se căznea să şteargă urma, să cureţe, să usuce umezeala făptuită, spre marea lui ruşine, frecând cu genunchiul scândura orizontală a scăunelului. A fost un scandal de pomină. Deseori intram la călugăriţe; una dintre ele, înaltă şi bine făcută, îmi plăcea grozav; sigur că ai mei au prins de veste, pentru că în asemenea situaţii am fost întotdeauna un mare neîndemânatic, şi de-a tun ei n-am mai zărit-o.

Printre altele, remarcai că maica superioară avea o puzderie de puncte negre în vârful nasului; mi se părea îngrozitor.

Regimul căzuse în abominabila prostie de a persecuta preoţii. Bunul-simţ grenoblez şi neîncrederea sa faţă de Paris ne-au salvat de asprimile exagerate ale acestei prostii.

Preoţii susţineau că sunt foarte persecutaţi, dar la ora 11 dimineaţa, şaizeci de habotnice veneau nestingherite să asculte slujba în salonul bunicului. Poliţia nici nu se putea preface măcar că nu ştie nimic. Când ieşeau de la slujbă, umpleau toată strada.

CAPITOLUL 19[113]

Tata fu şters de pe lista suspecţilor (ceea ce timp de douăzeci şi una de luni fusese unicul obiect al ambiţiei noastre) la 21 iulie 1794 datorită ochilor frumoşi ai frumoasei mele verişoare, Joséphine Martin.

De atunci începu să-şi petreacă cea mai mare parte din timp la Claix (adică la Furonières). Ga şi libertatea

113 Acest capitol e format din capitolul 16 al manuscrisului, din care s-au scos cele două paragrafe de la începutul capitolului precedent. Diviziunea a fost indicată cliiar de Stendhal, care a notat pe margine: „Capitol începînd la: Tata fu şters..." A fost scris la Roma în zilele da 25 şi 28 decembrie 1835 (n. ed. fr.).

oraşelor italiene din secolul al VIII-lea, independenţa mea luă naştere din slăbiciunea tiranilor mei.

În timpul absenţelor tatii îmi veni ideea să mă duc să lucrez în strada Vieux-Jésuites, în salonul apartamentului nostru, unde timp de patru ani nu călcase nimeni.

Această idee născută din necesitatea momentului, ca toate invenţiile mecanicii, prezenta avantaje imense, în primul rând, pentru că mergeam singur în strada Vieux-Jésuites, la două sute de paşi de casa Gagnon; secundo: acolo eram la adăpost de incursiunile mătuşii Séraphie, care, când o apucau pandaliile, venea la bunicul mai des decât de obicei, îmi inspecta cărţile şi-mi scotocea printre hârtii.

Netulburat de nimeni în salonul tăcut în care se aflau frumoasele fotolii brodate de biata mea mamă, începui să lucrez cu plăcere. Atunci am scris comedia intitulată, cred, *M. Piklar*[114].

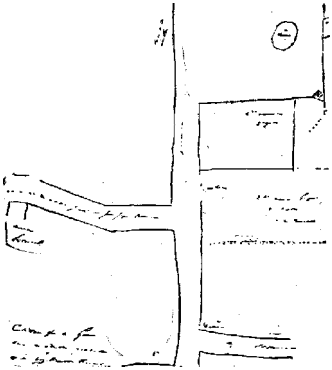

f –!

Piaţa Grenette. Cişmea – Strada (Montorge) – Poarta domnului Le Roy – Grande-Rue – Prima casă Gagnon –

114 Este vorba de Selmocer ou l'homme qui les veut tous contenter (Sel- mocer sau omul care vrea să-i mulţumească pe toţi), o comedie după Florian, pe care a schiţat-o, probabil, prin 1795 sau 1796.

Casa Périer – A doua casă Gagnon, fostă Marnais. Intrare – Strada Vieux-Jésuites sau Jean-Jacques Rousseau. Casa părintească – G. Genou – Cafeneaua domnului Genou, tatăl domnului de Genoude, de la Gazette de France – Strada Departamentului – Strada Mably – Aici de şapte ori cu d-na Galice.

Ca să mă apuc de scris, aşteptam întotdeauna momentul geniului.

Nu m-am lecuit de mania asta decât mult mai târziu. Dacă m-aş fi dezbărat de ea mai curând, aş fi reuşit să-mi termin comedia *Letellier et Saint-Bernard*, pe care am luat-o cu mine la Moscova şi, mai mult încă, am adus-o de acolo (şi se află printre hârtiile mele la Paris) [115]. Această prostie a avut un efect dăunător asupra cantităţii lucrărilor mele. Şi în 1806 încă mai aşteptam inspiraţia ca să mă apuc de scris.

În tot cursul vieţii mele n-am discutat niciodată despre ceea ce mă pasiona, cea mai mică obiecţie ipi-ar fi străpuns inima. Din: acelaşi motiv n-am discutat niciodată

115 Stendhal a lucrat la aceasU comedie, cu intermitenţe, din 1803 pînâ în 1830, dar n-a terminat-o.

despre literatură, Prietenul meu intim peatunci, domnul Adolphe de Măreşte (născut la Grenoble prin 1782), mi-a scris la Milano părerea lui despre la *vie de Haydn, Mozart et*

— Fii

(Strada Vieux-Jésuites-Grande-Rue – Poarta Gagnon)

Métastase. Nici nu bănuia că eu aş fi *the author*[116]. Dacă prin 1795 aş fi vorbit despre proiectul meu de-a

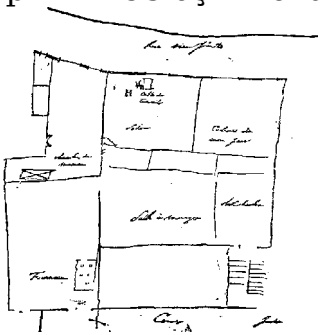

(Strada Vieux-Jésuites – Salon. Masă de lucru – Cabinetul tatii – Camera mamei – Sufragerie – Anticameră – Plită – Curte – Grădina Lamouroux)

scrie, poate că s-ar fi găsit vreun om de bun-simţ care să-mi fi spus: „Geniu, negeniu, scrie în fiecare zi timp de două ore”. Acest sfat m-ar fi făcut să folosesc zece ani de viaţă irosiţi prosteşte în aşteptarea *geniului*.

Toată imaginaţia mi-o cheltuisem prevăzând răul pe care mi-l făceau tiranii mei şi blestemându-i; o dată liber, în H, în salonul mamei, avui răgazul să-mi aleg preocupările după bunul meu plac. Pasiunea mea erau medaliile mulate în ipsos pe tipare de sulf. Mai avusesem o mică slăbiciune şi înainte de asta: pasiunea *epinalelor*, nişte bastoane noduroase tăiate din hăţişurile de păducel, cred; vânătoarea.

116 Autorul (în limba engleză In original).

Tata şi cu Seraphie le-au reprimat pe amândouă. Cea pentru *epinale* dispăru datorită glumelor unchiului meu; cea pentru vânătoare, susţinută de reveriile voluptuoase, hrănite cu peisajul domnului Le Roy şi imaginile înflăcărate pe care le plăsmuise fantezia mea după lecturile din Ariosto, deveni o adevărată furie, făcu din mine un adorator al *Casei rustice*, Buffon mă determină să scriu despre animale, şi nu s-a stins în cele din urmă decât prin saturaţie. La Brunswick, în 1808, eram unul dintre conducătorii partidelor de vânătoare cu gonaci în care piereau câte cincizeci sau şaizeci de iepuri. Mi-era silă să ucid o căprioară, sila asta a crescut. Nimic nu mi se pare azi mai stupid decât să preschimbi o pasăre încântătoare în patru uncii de carne moartă.

Dacă din cauza fricii lui burgheze tata nu mi-ar fi interzis vânătoarea, aş fi fost mai sprinten, asta mi-ar fi folosit în război, unde n-am fost sprinten decât cu preţul unor mari eforturi.

Dar despre vânătoare voi mai vorbi. Să revenim la medalii.[117]

---

117 Pe verso: „26 decfembriel. De plasat: Caracter ofmy falher [în limba engleză în original: al tatălui meu], Chirubin Beyle. Nu era de loc avari, ci un mare pasionat. Nimic nu ura prea mult pentru a-i satisface pasiunea dominantă: astfel, ca să mineze o tieră, nu-mi trimitea la Paris cei 150 de fr[anci]pe lună, fără de care nu puteam trăi. A avut pasiunea agriculturii şi-a domeniului din Claix, apoi, un an sau doi, pasiunea construcţiilor (casa din strada Bonne, al cărei plan am avut prostia să-l fac împreună cu Mante). Se împrumuta cu dobînzi de opt sm zece la sută ca să termine o casă ce avea să-i aducă într-o zi şase la sută. Plictisi t de casă, l-a apucat pasiunea de administrator al Bourbonilor, în asemenea hal de necrezut, încît nu mai dădea pe la Claix, la două leghe de oraş, cîte şaptesprezece luni în şir. S-a ruinat între 1814 şi 1819, cred, epoca morţii sale. li plăceau grozav femeile, dar era timid ca un copil «le 12 ani; în privinţa asta, doamna Abrahain Mallein, născută Pascal, îşi bătea crunt joc de el" (n. ed. fr.).

CAPITOLUL 20[118]

După patru sau cinci ani de profundă şi plată nefericire, am mai răsuflat de abia când m-am văzut singur şi m-am încuiat pe dinăuntru în apartamentul de care până atunci îmi fusese groază, din strada Vieux-Jésuites. În aceşti patru sau cinci ani inima mea fusese plină doar de ură neputincioasă. Fără înclinaţia pe care o aveam pentru voluptate, aş fi devenit, probabil, datorită educaţiei primite şi ale cărei urmări educatorii mei nici nu le bănuiau, un *scelerat mârşav* sau o canalie graţioasă şi insinuantă, un adevărat iezuit, şi aş fi, desigur, foarte bogat. Lectura volumului *La Nouvelle Héloïse* şi scrupulele lui Saint-Preux au făcut din mine un om profund cinstit; încă mai crani în stare, chiar şi după această lectură făcută cu lacrimi în ochi şi elanuri de dragoste pentru virtute, să comit o ticăloşie, dar aş fi avut sentimentul că sunt canalie. Şi astfel, datorită unei cărţi citite pe ascuns şi împotriva voinţei familiei mele, am devenit un om cinstit.

Istoria romană a pufosului Rollin, în ciuda reflecţiilor sale plate, îmi mobilase mintea cu fapte de-o temeinică virtute (bazată pe *utilitate*, şi nu pe onoarea vanitoasă a monarhiilor; Saint-Simon constituie o excelentă justificare a maximei lui Montesquieu, *onoarea* – bază a monarhiilor; exemplele nu i-au lipsit pentru a constata acest lucru în 1734, epoca acelor *Lettres persanes*, în starea de copilărie în care se mai afla încă raţiunea francezilor din acea epocă).

Datorită faptelor aflate din Rollin, confirmate, interpretate, ilustrate prin conversaţia continuă a excelentului meu bunic, şi teoriilor lui Saint-Preux, nimic nu mai putea să egaleze repulsia şi dispreţul meu profund

118 Acest capitol a fost scris la Roma in zilele de 26, 27 şi 29 decembrie 1835 (îl. ed. ir.).

faţă de po [runcile] *of God and the Church*[119]interpretate de nişte pe [coţi] pe care zilnic îi vedeam întristându-se la auzul *victoriilor patriei* şi dorind înfrângerea trupelor franceze.

Conversaţia excelentului meu bunic, căruia îi datorez totul, veneraţia lui pentru binefăcătorii umanităţii, atât de opusă ideilor creştinismului], m-au împiedicat, cu siguranţă, să mă prind ca o muscă în păienjenişul respectului meu pentru ceremonii. (Astăzi îmi dau seama că acest respect era o primă formă a iubirii mele pentru muzică 1, pictură 2 şi arta lui Vigano 3.) Mi-ar plăcea să cred că prin 1793 bunicul era încă un proaspăt convertit. Probabil că a ajuns bisericos odată cu moartea mamei mele (1790), probabil că nevoia de-a avea sprijinul clerului în meseria lui de medic i-a impus, odată cu peruca cu trei rânduri de bucle „şi-o pojghiţă subţire de ipocrizie. Aş fi înclinat să accept ultima ipoteză pentru că îl ştiam vechi prieten cu domnul abate Sadin, preotul din Saint-Louis (parohia lui), cu domnul canonic Rey şi domnişoara Rey, sora sa, la care ne duceam adeseori (mătuşa Elizabeth îşi făcea acolo partidele de Boston), pe-o străduţă din spatele bisericii Saint-André, mai târziu strada Departamentului, chiar şi cu amabilul, mult prea amabilul abate Helié, preot la Saint-Hugues, care mă botezase şi mi-a amintit acest lucru mai târziu la cafeneaua „Régence”, la Paris, unde dejunam prin 1803, în perioada adevăratei mele educaţii din strada Angivilliers.

Trebuie să remarcăm că în 1790 pe [coţii] nu se sinchiseau de consecinţele teoriei şi erau departe de-a fi atât de intoleranţi şi absurzi cum sunt în 1835. Nu-i deranja câtuşi de puţin faptul că bunicul lucra în prezenţa

119 Lui Dufanezcu şi ale bisericii (in limba engleză in original).

micului bust al lui Voltaire şi că, exceptând un singur subiect, conversaţia lui nu se de osebea cu nimic de aceea pe care ar fi purtat-o în salonul lui Voltaire, iar când se prezenta ocazia, amintea de cele trei zile petrecute în salonul acela ca despre cele mai frumoase din toată viaţa lui. Nu se abţinea niciodată de la anecdotele critice sau scandaloase despre pe [coţi], şi în timpul îndelungatei sale cariere de observator, acest spirit înţelept şi rece adunase cu duiumul. Niciodată nu exagera, niciodată nu minţea, fapt care astăzi îmi îngăduie, cred, să susţin că în privinţa spiritului nu era de loc un burghez, era capabil în schimb să prindă o ură eternă pentru cine ştie ce fleacuri, şi nu pot să-l scutesc de reproşul că a avut un suflet de burghez.

Regăsesc tipul burghez chiar şi la Roma, la M 120 şi familia sa, mai ales domnul Bois, cumnatul îmbogăţit Simonetti.

Bunicul avea pentru oamenii de seamă o veneraţie şi-o dragoste care l-au surprins neplăcut pe actualul preot de la Saint-Louis şi pe actualul mare-viear al epţiscopului] din Grenoble, care îşi face un punct de onoare că în calitatea sa de *prinţ* de Grefnoble] nu-l vizitează pe prefect, cred (povestit de domnul Roubichon şi aprobat, Civita Vecchia, ian [uarie] 1835).

Părintele Ducros, un cordelier pe care-l cred genial, îşi pierduse sănătatea împăind păsări cu fel de fel de otrăvuri. Suferea cumplit de stomac, iar din glumele unchiului meu am aflat că avea un priapism. N-am priceput de ce este o boală, fiindcă mi se părea un lucru foarte firesc. Părintele Ducros ţinea mult la bunicul meu, medicul său, căruia îi datora într-o oarecare măsură postul de bibliotecar, dar nu se putea abţine să nu-i dispreţuiască un pic slăbiciunea de caracter, nu putea îngădui necuviinţele mătuşii Seraphie, care ajungea adeseori să întrerupă

conversaţia, să tulbure societatea şi să-i silească pe prietenii noştri să se retragă.

Caracterele în genul lui Fontenelle sunt extrem de sensibile la această nuanţă de dispreţ neexprimat, aşa se face că bunicul combătea adeseori entuziasmul meu pentru părintele Ducros. Câteodată, când părintele Ducros venea la el să-i povestească ceva interesant, eu eram trimis la bucătărie; nu mă simţeam de ioc jignit, eram doar supărat că nu aflam despre ce-i vorba. Acest filosof fu sensibil la elanurile mele şi la marea slăbiciune pe care i-o arătam şi care mă făcea să nu ies niciodată din cameră când se afla el acolo.

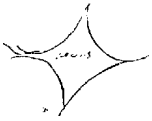

(Intervale)

Prietenilor şi prietenelor sale el le dăruia nişte rame poleite de două picioare şi jumătate pe trei, acoperite cu un geam mare, în spatele căruia aranja şase sau opt duzini de medalii de ghips cu un diametru de optsprezece *lignes*[120]. Se aflau acolo toţi împăraţii romani şi împărătesele, într-altă ramă erau prezenţi toţi marii oameni ai Franţei, de la Clément Marot la Voltaire, Diderot, d’Alembert. Ce-ar spune astăzi domnul Rey văzând una ca asta?

Medaliile erau foarte drăguţ înconjurate cu nişte cartonaşe poleite pe margini, şi volute executate din acelaşi material umpleau intervalele dintre medalii. Ornamentele de acest gen erau pe atunci o raritate, şi pot spune că acele contraste dintre albul mat al medaliilor şi umbrele uşoare, fine, bine desenate, care marcau

120 Ligne, veche unitate francezi de lungime, măsurind 2,25 m m

trăsăturile personajelor cu marginea poleită a cartoanelor şi galbenul lor auriu, erau de un efect foarte elegant. Burghezii din Vienne, Romans, La Tour du Pin, Voiron etc., care cinau la bunicul, nu se mai săturau admirând aceste cadre. Eu, la rându-mi, nu mă mai săturam studiind trăsăturile acestor *oameni iluştri*, a căror viaţă aş fi vrut s-o imit şi ale căror opere să le citesc.

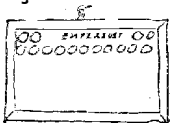

partea de sus a cadrelor:

OAMENI ILUŞTRI AI FRANŢEI

sau

Cu cartonaşele lui poleite pe margini, părintele Ducros scria în

ÎMPĂRAŢI ŞI ÎMPĂRĂTESE

La Voiron, de pildă.

Cadru de medalii de ghips alb, a vărul meu Allard du făcut de părintele Ducros (prin Plantier (urmaş al is1790), mort prin 106 sau 1616 toricului şi anticarului

Allard), cadrele astea erau admirate ca şi cum ar fi fost nişte medalii antice; nu ştiu dacă nu cumva vărul meu, care habar n-avea, nu le lua drept medalii antice. (Era un fiu pus în umbră de către un tată om de spirit, ca şi monseniorul de către Ludovic al XÂV dea.) într-o zi părintele Ducros mă întrebă:

„Vrei să te-nvăţ să faci medalii?”. Atâta-mi trebui. Eram într-al nouălea cer.

M-am înfiinţat în apartamentul său, într-adevăr delicios pentru un om căruia îi place să mediteze, aşa cum mi-ar plăcea să am şi eu unul în care să-mi sfârşesc zilele.

Patru odăiţe înalte de zece picioare, cu faţa spre miazăzi şi apus, cu o vedere splendidă spre Saint-Joseph,

colinele din Eybens, podul din Claix şi munţii la nesfârşit spre Gap.

Odăile erau pline cu basoreliefuri şi mulaje după medalii antice sau după cele moderne mai reuşite.

Majoritatea medaliilor erau din sulf roşu (înroşit cu un amestec de cinabru), ceea ce e frumos şi totodată fepbru; nu exista un singur locşor în ţoţ apartamentul

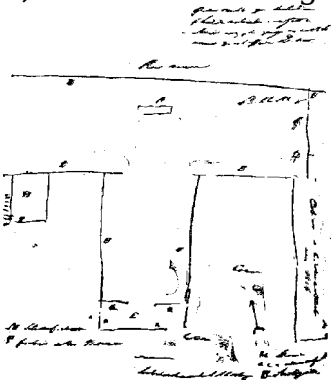

(Biblioteca din Grenoble – A. Marele birou al bibliotecarului «B.B. Cărţi – Mi se pare că din cabinetul de istorie naturală s-a făcut un muzeu destul de drăguţ, pe care l-am văzut în 1816, venit fiind pentru afacerea Didier – Strada Neuve – Biblioteca – Curte. Intrare – Cabinet de istorie naturală prin 1804

— N. Sala portretelor – P. Portretul domnului Mounier – O. Scara micului şi frumosului apartament al părintelui Ducros

— E. Anticamera bibliotecii-M. Mumia – C.C.C. Păsări împăiate – R. Antichităţi]

c-are să nu-ţi fi spus ceva. Erau şi nişte tablouri. „Dar eu nu-s destul de bogat, spunea părintele Ducros, ca să le cumpăr pe cele care-mi plac”. Tabloul principal reprezenta un peisaj cu zăpadă; nu era tocmai rău.

Bunicul mă adusese de mai multe ori în acest

apartament încântător. Cum mă aflam singur cu bunicul, departe de casă, departe de tata şi de Seraphie, eram de-o veselie fără margini. Păşeam foarte încet, pentru că bunul meu bunic suferea de un reumatism gutos, cred (pentru că şi eu, ca adevărat nepot al său şi având aceeaşi conformaţie, am avut gută în mai 1835, la Civita Vecchia).

Părintele Ducros, care era destul de înstărit, căci moştenitorul său este domnul Navizet de Saint-Laurent, fost proprietar de tăbăcării, era excelent servit de un valet înalt şi bine legat, un om blajin, care era servitor la bibliotecă, şi de-o excelentă slujnică. Urmând sfatul mătuşii Elizabeth, le dădeam amândurora bacşiş.

Eram unnandesăvârşit, produsul desăvârşit al unei groaznice educaţii solitare şi al eforturilor familiei, pornită cu înverşunare să îndoctrineze un biet copil; sistemul ei fusese aplicat cu sfinţenie, întrucât corespundea gusturilor sumbre ale familiei. Această lipsă de experienţă în lucrurile cele mai simple cu putinţă m-a făcut să comit nenumărate gafe în casa domnului Daru-tatăl, din noiembrie 1799 până în mai 1800.

Să revenim la medalii. Părintele Ducros îşi procurase, nu ştiu cum, o sumedenie de medalii de ghips. Le muia în ulei, iar peste ulei pre/C

să̆ra sulf amestecat cu ardezie T

bine uscată şi pulverizată.

Când tiparul era rece de-a binelea, mai turna pe el un pic de ulei, îi punea în jur o hârtie îmbibată cu ulei, înaltă, de la A la B, de trei *lignes*, cu tiparul pe fund.

Peste tipar turna ghips lichid, făcut pe loc, şi imediat după asta, ghips mai puţin fin şi mai întărit, în aşa fel încât medalia s-ajungă la o grosime de patru *lignes*. Treaba asta n-am reuşit s-o fac niciodată cum trebuie. Nu muiam ghipsul la timp, sau de cele mai multe ori îl lăsam să se

zvânte. Degeaba îmi aducea Saint… bătrânul servi lor, praf de ghips. La cinci sau şase ore după ce îl pusesem pe tiparul de sulf, găseam ghipsul ca o piftie.

Dar tiparele, lucrul cel mai anevoios, le-am reuşit imediat, şi foarte bine, prea groase doar. Nu mă zgârceam la material.

Mi-am instalat atelierul de ipsosar în cabinetul de toaletă al bietei mele mame, intram în camera aceea, în care timp de cinci ani nu intrase nimeni, cu un sentiment religios, evitam să mă uit spre pat. Niciodată n-aş fi râs în camera aceea, tapetată cu hârtie de Lvon imitând perfect damascul roşu.

Deşi niciodată n-am izbutit să fac un cadru de medalii ca părintele Ducros, veşnic mă pregăteam pentru această mare glorie, confecţionând nenumărate tipare de sulf (în B, ia bucătărie).

Mi-am cumpărat un dulap mare cu douăsprezece sau cincisprezece sertare înalte de trei şchioape, în care depozitam comorile mele.

Toate astea le-am lăsat la Grenoble în 1799. Începând din 1796 nu mai făceam mare caz de ele; preţioasele mele tipare (sau scobituri) cu sulf au fost preschimbate probabil în eliibrituri.

Am citit dicţionarul medaliilor din *Enciclopedia* metodică.

Un profesor priceput, care ar fi ştiut să folosească această înclinaţie, m-ar fi pus să studiez cu mare atenţie toată istoria antică, să-l citesc pe Suetoniu, apoi pe Denis din Halicarnas, în măsura în care mintea mea crudă şi-ar fi putut însuşi ideile serioase.

Dar gusturile care domneau pe atunci la Grenoble aduseseră la modă epistolele unui oarecare Bonnard, un soi de Dorat de duzină (aşa cum se spune Mâcon de

duzină). Bunicul cita cu respect *La Grandeur des Jlomains* de Montesquieu, dar eu nu pricepeam nimic, lucru lesne de crezut, ignoram evenimentele pe care şi-a întemeiat Montesquieu magnificele lui consideraţiuni.

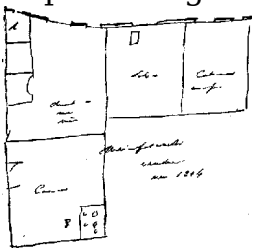

A. Atelierul meu de ghipsuri – B. Cuptor în care îmi tom tiparele de sulf

(Strada Vieux-Jésuites – Camera mamei – Salon – Cabinetul tatii – Bucătărie – Casa paternă, vândută prin 1804)

În 1816 locuiam la colţul străzii Bonne cu piaţa Grenette, unde am făcut dragoste cu Sophie Vernier şi domnişoara Eleon [ore], în 1814 şi 1816, dar nu destul – m-aş fi plictisit mai puţin. De acolo am auzit ghilotinarea lui David, care i-a adus domnului duce Decazes gloria.

Trebuia să mă fi pus să-l citesc măcar pe Tit Liviu. În schimb, eram pus să citesc şi să admir imnurile, lui Santeuil: *Ecce secle tonantes*[121]... E lesne de închipuit cum primeam religia tiranilor mei.

Preoţii care luau masa la noi îşi arătau recunoştinţa pentru ospitalitatea primită elogiind patetic *Biblia* lui Royaumont, al cărei ton ipocrit şi mieros mă scârbea profund. Preferam de o sută de ori *Noul testament* în latină, pe care-l învăţasem în întregime pe dinafară după un exemplar *inl8°*. Ai mei, ca şi r [egii] de astăzi, voiau care [ligia] să mă menţină în sclavie, iar eu fremătam de

121 Iată-i pe tunători in locaşul lor (în limba latină în original).

revoltă.

Vedeam defilând Legiunea Allobroge (cea comandată, cred, de domnul Caffe, mort la Invalides, în vârstă de 85 de ani, în noiembrie sau decembrie 1835); marele meu gând era următorul: „N-ar fi bine să mă înrolez?”

Ieşeam singur adeseori, mă duceam în Grădina publică, dar găseam că ceilalţi copii sunt prea familiari; de la distanţă, muream să mă joc cu ei; de aproape, îi găseam neciopliţi.

Începusem chiar, cred, să merg la spectacole, de unde plecam în momentul cel mai interesant, la orele 9 în timpul verii, când auzeam sunând clopotele.

Orice fel de tiranie mă revolta şi uram constrângerea. *Îmi făceam lecţiile* (retroversiuni, traduceri, versuri despre musca înecată în strachina cu lapte) la o măsuţă frumoasă de nuc din anticamera salonului italian; uşa către scara mare era întotdeauna închisă, exceptând duminica, pentru slujba religioasă. Mi-a venit ideea să scriu pe lemnul mesei numele tuturor asasinilor de prinţi, de pildă: Poltrot, duce de Guise, la… în 15[63]. Ajutându-mă să-mi fac versurile, sau mai degrabă făcându-le el însuşi, bunicul văzu această listă; sufletul său, blând, paşnic, duşman al oricărei violenţe, fu mâhnit, ajunse la concluzia că Scraphie avea dreptate când susţinea că am un suflet atroce. Poate că ideea de-a întocmi lista de asasini îmi venise de la acţiunea întreprinsă de Charlotte Corday – 11 sau 12 iulie 1793 – pe care o adoram. Pe atunci eram un entuziast admirator al lui la ton din Utica, maximele dulcege şi creştineşti ale bunu*lui Rol*l*in, cu*m îi spunea f / bunicul, mi se păreau o culme I *a n*eghiobiei. /

Dar în acelaşi timp eram atât de copil, încât desco (Oglindă înclinată) perind în *L’Histoire ancienne* a lui

Rollin, cred, un personaj care se numea *Aristocrat*, am fost încântat, de acest amănunt şi am împărtăşit entuziasmul meu şi suror îi mele Paul ine, care era liberală şi din partidul meu, împotriva Zena idei-Caroline, raliată la partidul mătuşii Seraphie şi numită de noi spioana.

Înainte sau după, avusesem pentru optică o pasiune violentă, care m-a determinat să citesc la biblioteca publică *Optica* lui Smith. Confecţionam lunete ca să mă uit la vecinul nostru cu aerul că mă uit la ceva aliat în faţa lui. Cu puţină îndemânare aş fi putut fi, prin acest mijloc şi foarte lesne, îndrumat spre ştiinţa opticii şi pus să *înghit* o halcă zdravănă de matematici. J>e acolo şi până ia astronomie nu mai era de făcut decât un pas.

CAPITOLUL 21[122]

Gând îi ceream tatii banii pe care mi se părea că am dreptul să-i cer, de exemplu pentru că mi-i promisese, el bombănea, se supăra, şi în locul celor G frfanci] promişi, îmi dădea trei. Eram indignat. Cum, e posibil să nu-ţi ¡respecţi o promisiune?

Sentimentele spanioleşti transmise de mătuşaelisabetli mă ţineau cu capul în nori, nu mă gândeam decât la onoare, la eroism. Nu ştiam de loc să mă descurc, haibax n-aveam de arta de-a te învârti, eram total lipsit de ipocrizia dulceagă (sau iezuită).

Acest defect a rezistat experienţei, gândirii, remuşcărilor după nesfârşitele curse în care căzusem din *spaniolism*.

Nici acum nu ştiu să mă descurc: în fiecare zi, din spaniolism, – sunt înşelat cu un *Paul* sau doi la orice fleac pe care îl cumpăr. Remuşcarea ce urmează o oră mai târziu a fefârşit prin a mă deprinde să fac puţine

122 Acest capitol a fost scris Ja Roma în ziua de 30 decembrie 1835 (n. ed. fr.).

cumpărături.

De un an de zile mă lipsesc de-o mică mobilă care m-ar costa doisprezece l rfanci], din cauza certitudinii că voi fi înşelat, lucru care. mă va supăra, iar această supărare depăşeşte ¡plăcerea de-a avea mica mobilă.

Scriu toate astea în picioare, pe un birou à la Tronchin[123], făcut de un tâmplar care nu văzuse în viaţa lui aşa ceva; de un an de zile mă lipsesc de acest obiect, de teamă să nu fiu tras pe sfoară. În cele din urmă mi-am luat precauţiunea să nu vorbesc cu tâmplarul după ce mi-am băut cafeaua, la ora 11 dimineaţa – atunci caracterul m-au este dezlănţuit (exact ca în 1803, când beam cafea *clocotindă* în strada Saint-Honoré, colţ cu strada Grenelle sau Orléans) – ci în momentele de oboseală, iar biroul meu à la Tronchin m-a costat doar patru scuzi şi jumătate (sau 4, [5] x 5, 45 = 24, 52).

Din cauza caracterului meu, discuţiile băneşti, lucru atât de spinos între un tată de [51] de ani şi un fiu de 15 se terminau de obicei cu un acces de profund dispreţ şi concentrată disperare din partea mea.

Uneori, nu din îndemânare, ci printr-un pur hazard, îi vorbeam tatii cu atâta elocvenţă despre obiectul pe care voiam să-l cumpăr, încât, fără să-mi dau seama, îl *înfierbântam* (îi transmiteam puţin din pasiunea mea), şi-atunci îmi dădea cu uşurinţă, ba chiar cu plăcere, tot ce doream. Într-o zi de târg în piaţa Grenette, pe vremea când se ascundea, i-am împărtăşit dorinţa de-a avea nişte litere dintr-acelea mobile, tăiate într-o foaie de tablă de mărimea unei cărţi de joc; el mi-a dat şase sau şapte asignate de cincisprezece gologani; la întoarcere cheltuisem tot.

„Întotdeauna cheltuieşti toţi banii pe care ţi-i dau”.

123m obilă, put'îndu-se ridica, lăsa sau înclina după dorinţă.

B

Cum dându-mi asignatele acelea de cincisprezece gologani el o făcuse cu ceea ce la un caracter atât de răuvoitor s-ar putea numi bunăvoinţă, găsii reproşul său cât se poate de întemeiat. Dacă rudele mele ar fi ştiut să mă ia cu binişorul, ar fi scos din mine un neghiob cum văd atâţia în provincie. Indignarea pe care am resimţit-o încă din copilărie, şi în cel mai înalt grad, din cauza sentimentelor mele spanioleşti mi-a format, împotriva voinţei lor, caracterul, pe care-l am. Dar ce fel de caracter am eu? Mi-ar fi foarte greu să spun.

Poate că adevărul îl voi descoperi la 65 de ani, dacă apuc să-i împlinesc.[124]

Un cerşetor care mi se adresează în *stil tragic*, ca la Roma, sau în *stil de comedie*, ca în Franţa, mă indignează: 1° detest să fiu tulburat din reverie; 2° nu cred o vorbă din tot ce-mi îndrugă.

Ieri, când treceam pe stradă, o femeie din popor, de vreo 40 de ani, dar arătând destul de bine, îi spunea unui bărbat care mergea alături de ea: „*Bisogna cumpăr*" (trebuie totuşi să trăieşti). Aceste vorbe de loc teatrale m-

124 Pe margine: „De plasat: Despre caracterul meu. Mi se va spune: «Dar ce eşti dumneata, vreun prinţ, sau vreun lîmile, pentru ca un J[ean> J[acques] Rousseau să se ostenească să-ţi studieze şi să-ţi îndrume caracterul? » Voi răspunde: «Toată familia se amesteca în educaţia mea. După marca imprudenţă de-a abandona totul o dată cu moartea mamei mele, eu eram pentru ei singurul remediu împotriva plictiselii şi mă copleşeau pe mine cu toată plictiseala de care îi scăpăm eu pe ei. Să nu vorbesc niciodată cu un copil de vîrsta mea!» Scrisul: ideile mele galopează, dacă nu le notez repede, le pierd. Cum să scriu repede? Iată, domnule Colomb, cum mă deprin ' să scriu prost. Omar, thirlyest december (în limba engleză în original: 13 decembrie, n.n.) 1835, întoreîndu-mă din Sau- Oregorio sau din Foro Boario" (n. ed. fr.).

au mişcat până la lacrimi. Nu dau săracilor care cer, cred că nu din zgârcenie. Corpolentul sanitar (la 11 decembrie) din Civita Vecchia vorbindu-mi despre un biet portughez din lazaret care nu cerşeşte decât şase parale pe zi, i-am dat pe loc şase sau opt *pauli* în monedă... Pentru că îi refuza, de frică să nu se compromită faţă de şeful său (un ţărănoi diii Fiumata, numit Romanelli), m-am gândit că ar fi mai demn de un consul să dea un scud, ceea ce am şi făcut; aşadar, şase *pauli* din sinceră umanitate şi patru pentru broderia de pe haină.

Apropo de discuţiile financiare dintre un tată şi fiul său: marchizul Torrigiani din Florenţa (mare jucător în tinereţe şi, acuzat violent de câştiguri necurate), văzând că cei trei fii ai săi pierdeau din când în când la joc câte zece sau cincisprezece ludovici, ca să-i scutească de plictiseala de a-i tot cere bani, a încredinţat unui bătrân portar credincios trei mii de frfanci], cu ordinul de-a remite aceşti bani fiilor săi ori de câte ori pierd şi de a-i cere alţii când cei trei mii de fi ţanci] vor fi cheltuiţi.

Procedeul este excelent în sine; de altfel, i-a impresionat pe băieţi, care s-au potolit. Acest marchiz, ofiţer al Legiunii de Onoare, e tatăl doamnei Pazzi, ai cărei ochi frumoşi îmi inspiraseră» o mare admiraţie în 181 – 7. Anecdota* cu, jocul tatălui-său m-ar fi întristat îngrozitor în 1817 din cauza acelui blestemat spaniolismal caracterului. meu decare mă plângeam adineauri. Spaniolismul ăsta mă împiedica să am *geniucomic*:

a întorc privirile şi memoria, de la tot ce-i jpsnic;

2° îmi placej ca şi la 10 ani „pe când îl iţeam pe Ariosto, tot ce are vreo legătură cu dragostea –, pădui de (codiri şi liniştea lor vastă), cu generozitatea.

Cea mai. banală-poveste spaniolă, dacă respiră generozitate, îmi stoarce lacrimi*, dar îmi întorc privirile

de la caracterul lui Chrvsale din Molière şi, mai mult încă, de la; fondul rău; *din Zadig*, *Candide, Pauvre Diable* şi-alte opere de Voltaire, din care ador într-adevăr numai:

Vom êtes, lui dit-il, l'existence et Vessunce Simple avec attribut et de pure substance.[125]

Barrai (contelfe Paul de Barrai, născut la Grenoble1 prin 1785) mi-a transmis de foarte timpuriu gustul lui pentru aceste versuri, pe care le învăţase de la tatăl său, prim-preşedintele.

Spaniolismul meu, transmis de mătuşa Elizabeth, mă> face să trec, chiar şi la virs-ta. mea, drept. un copil lipsit de experienţă1, un nebun *diiv ce în ce mai incapabil de orice lucru serios* în ochii vărului meu Coulomb (silit propriile lui cuvinte), e un adevărat burghez.

Conversaţia despre *oameni şi viaţă* a unui adevărat burghez, care nu-i decât o colecţie de amănunte urâte, mă cufundă într-un *spleen* profund atunci când sunt silit, din cauza unei convenienţe oarecare, s-o ascult ceva mai mult timp…

Iată secretul scârbei pe care mi-o inspira Grenoble prin 18*16, şi pe care atunci nu mi-o puteam explica.

Nici până astăzi, la 52 de ani, nu-mi pot explica predispoziţia la nefericire pe care mi-o provoacă duminicile. În aşa măsură, încât oricât de vesel şi mulţumit aş fi, dacă, făcând două sute de paşi pe stradă, observ că prăvăliile sunt închise: „Ah, *e duminică*!" îmi spun.

Şi în aceeaşi clipă tot elanul meu interior spre fericire se spulberă.

Să fie oare din invidie pentru înfăţişarea mulţumită a

---

125 „Sînteţi, îi spuse el, existenţă şi esenli- Simplâ cu' atribut şi ile pură substanţă.."
Vfersur-ile, incorect citatei sînt'extrase dintr-o satiră.de Voltaire, Les Systèmes (1772).

lucrătorilor sau a burghezilor îmbrăcaţi de duminică?

Zadarnic îmi spun: dar aşa pierd cincizeci şi două de duminici pe an şi vreo zece sărbători, e ceva mai puternic decât mine, n-am altă ieşire decât o muncă îndârjită.

Acest defect, scârba mea pentru Chrysale, m-a menţinut probabil tânăr. Ar fi, aşadar, o fericită nenorocire, ca şi aceea de-a fi avut puţine femei (femei ca Bianca Milesi, care mi-a scăpat la Paris, într-o dimineaţă prin 1829, numai şi numai pentru că n-am prins momentul prielnic – avea o rochie de catifea neagră în ziua aceea – pe lângă strada Helder sau Mont-Blanc).

Cum n-am prea avut asemenea femei (burgheze adevărate), nu-s absolut de loc blazat la 50 de ani. Vreau să spun blazat moralmente, pentru că fizicul, cum e şi firesc, s-a tocit considerabil, până-ntr-acolo încât mă pot lipsi foarte bine de femei cincisprezece zile sau trei săptămâni, postul mă stinghereşte doar în prima săptămână.

Cele mai multe din nebuniile mele aparente, mai ales prostia de-a nu fi prins din zbor ocazia *care-i cheală*[126], cum spunea Japhet d'Arménie, toate păcălelile mele când cumpăr ceva etc., ete, se trag din *spaniolismul* transmis de mătuşa Elizabeth, pentru care am avut întotdeauna cel mai profund respect, un respect atât de profund, încât împiedica orice duioşie în prietenia mea, şi, aşa mi se pare, din lectura lui Ariosto, făcută la o vârstă atât de fragedă şi cu foarte multă plăcere. (Astăzi eroii lui Ariosto mi se par nişte rindaşi, al căror singur merit este forţa, lucru ce mă sileşte la dispute cu oamenii de spirit, care îl preferă net pe Ariosto lui Tasso (aici Bontadossi, *don* Philippo la [etani]), în timp ce în ochii mei, atunci când uita, din

126 Qui est chauve; cuvintele acestea se află in comedia Iui Scarron. Don Japhel d'Arménie.

fericire, să-l imite pe Virgiliu sau Homer, Tasso este poetul cel mai emoţionant.)

În mai puţin de-o oră am scris aceste douăsprezece pagini, şi încă oprindu-mă din când în când ca să încerc să nu scriu lucruri insuficient de clare, pe care aş fi silit să le şterg.

Cum aş fi putut *fizic* scrie bine, domnule Coulomb? Prietenul meu Coulomb, care mă copleşeşte cu acest reproş în scrisoarea lui de ieri şi-n cele precedente, ar înfrunta tortura pentru cuvântul dat, şi pentru mine. (El s-a născut la Lyon prin 1785; tatăl său, fost negustor foarte cinstit, s-a retras la Grenoble prin 1877., Domnul Piomain Coulomb are un venit de 20 sau 25.000 de franci şi trei fete, în strada Godot-de-Mauroy, la Paris.)

CAPITOLUL 22»

Asediul Lyonului, vara lui 1793

Faimosul asediu al Lyonului – al cărui comandant l-am cunoscut bine mai târziu, domnul de Precy, la Brunswick, 1806 – 1809, primul meu model de om de lume, după domnul de Tressan în prima mea copilărie – asediul Lyonului al rământat tot sudul Franţei; eu eram de partea lui Kellermann şi-a republicanilor; rudele mele, de partea asediaţilor şi-a lui Precy (fără domnul, cum spuneau ei).[127]

Vărul nostru Santerre de la poştă, al cărui văr sau nepot Santerre se bătea la Lyon[128], venea la noi de două ori pe zi; era vară, ne luam cafeaua cu lapte de dimineaţă

---

127 în mai 1703 secţ-iile moderate din Lyon au alungat municipalitatea iacobină, ciiemindu-l în fruntea lor pe VrOcy; Convenţia a trimi împotriva oraşului o armată, în faţa căreia oraşul Lyon a capitulat Ja 9 octombrie.

128 Nota hu R. Colomb: „Nu se bîtea; condamnarea lui la moarte se baza pe o scrisoare adresată unei prietene şi interceptată de Dubois de Crancâ" (n. ed. fr.).

în cabinetul de istorie naturală, pe terasă.

În punctul H am trăit poate cele mai exaltate elanuri de dragoste de patrie şi ură împotriva *aristocraţilor* (legitimiştii din 1835) şi-a preoţilor, duşmanii ei.

Domnul Santerre, funcţionar la serviciul de scrisori, ne aducea în fiecare zi ci te şase sau şapte ziare sustrase de la abonaţi, care, din cauza curiozităţii noastre, le primeau cu două ore mai târziu. El îşi avea păhărelul de vin şi bucata lui de pâine şi asculta ziarele. Adeseori aducea veşti de la Lyon.

Seara mă duceam singur pe terasă ca să încerc să aud tunul din Lyon. Vad în *Table ckronologique*, singura carte pe care o am la Roma, că Lyonul a căzut la 9 octombrie 1793. Asta s-a întâmplat, aşadar, în vara lui 1793; aveam 10 ani când veneam să ascult tunul din Lyon; nu l-am auzit niciodată. Priveam cu lăcomie muntele Méaudre (pronunţaţi Mioudre), de unde se auzea. Viteazul nostru văr Romagnier (văr pentru că se însurase eu domnişoara Blanchet, rudă

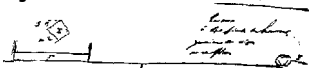

A. Cabinetul de istorie naturală – F. Dulapuri încuiate, conţinând minerale, scoici – T. Masa la care se lua micul dejun, cafea cu lapte şi nişte pâinişoare foarte gustoase, bine prăjite – S. Domnul Santerre, cu o pălărie cu boruri largi, din cauza ochilor lui slabi şi tiviţi cu roşu – H. Eu, sorbind veştile aduse de el

— B. Cabinet de lucru al bunicului (Domnul Henri Gagnon)

— L. Un morman de cărţi de-ale bunicului, mirosind a mosc, cu care mi-am făcut educaţia (Munţi-Grădina Perier – Altarul duminical – Terasă ta o înălţime de 40 de picioare, împodobită cu viţă şi flori – J. Grădina mea

particulară, lângă jgheab – Camera unchiului)

cu soţia bunicului meu, cred) era din Mioudre, unde se ducea o dată la două luni ea să-şi vadă tatăl.

La întoarcerea lui inima mea zvâcnea când îmi spunea: „Auzim foarte bine tunul din Lyon, mai ales seara, la apusul soarelui, când bate vântul spre nord-est”.

(Orizontul dinspre a pus; de pe terasa bunicului – 2 jââwaii-Méaudre sau Mioudre în M, în valea dintre cei doi munţişi B – V. Valea Voreppe, adorată de mine ca fiind drumul spre Paris – S. Apus de soare în aprilie, vara în V, iarna în D. Ceea *ce* înseamnă două ore de crepuscul – Grenoble – RM

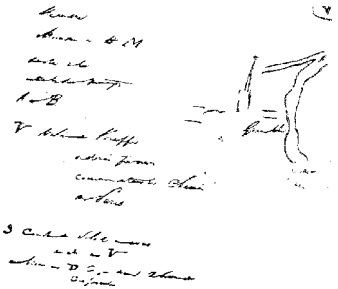

Isère)

Contemplam punctul B arzând de dorinţa de-a merge acolo, dar asta era o dorinţă pe care trebuia să am grijă să n-o mărturisesc.

Poate că ar fi trebuit să plasez acest amănunt cu mult mai sus, dar repet că din copilăria mea nu reţin decât imagini foarte clare, fără *dată* şi fără *fizionomie*.

Le scriu când îmi aduc aminte.

N-am nicio carte şi nu vreau să citesc nicio carte, mă ajută puţin stupida *Chronologie*, ce poartă numele unui om atât de fin şi rece, domnul Loeve-Veimars[129]. Voi face la fel

129 Referire la lucrarea lui Francois-Adolpbe Locvc-Veirpars, intitulat

pentru campania de la Marengo (1800), pentru aceea din 1809, pentru campania de la Moscova, pentru aceea din 1813, în care am fost intendent la Sagan (Silezia, pe Bober); n-am de loc pretenţia să scriu istorie, ci să-mi notez pur şi simplu amintirile.

O

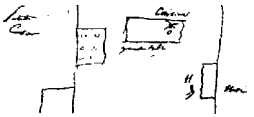

*

(Curte micu' – Bucătărie. Masa mare. Eu – O. Cutie de pulbere care a explodat)

pentru a putea ghici ce fel de om am fost: prost sau deştept, fricos sau curajos etc., etc. Este răspunsul la marele cuvânt: *Gnoli seautorr*.

În timpul acelei veri din 1793, asediul Toulonului mă frământa grozav[130]; se înţelege de la sine că ai mei erau de partea trădătorilor care-l predaseră; cu toate astea, mătuşa Elizabeth, cu mândria ei castiliană, îmi spuse…

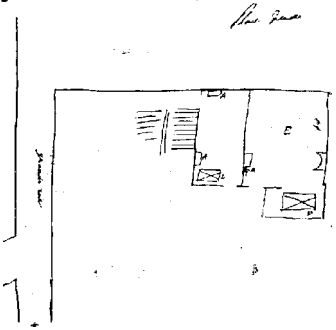

A A. Dulapurile mătuşii Séraphie – L. Patul ei – E. Camera mătuşii Elizabeth – D. Pat şi alcov – M. Eu, citind

Chronologie Univesselle (1825).

130 în august 1793 o facţiune regalistă din Toulon a predat oraşul englezilor; îa decembrie, acelaşi an, Napoleon Bonaparte l-a recucerit.

Henriada sau *Belisaire*, din care bunicul admira foarte mult cap [itolul] cincisprezece sau începutul: „*Justinian îmbutrinea*”... „Ce tablou al bătrâneţii lui Ludovic al XV-lea”, spunea el – M. Scara şi peronul casei Périer-Lagrange. François, fiul mai mare, imn şi tâmpit, mare călăreţ, s-a însurat cu sora mea Pauline în timpul campaniilor mele din Germania

(Piaţa Grenette – Grande-Rue)]

L-am văzut plecând pe generalul Carteaufx] sau Cartaud, care a defilat prin piaţa Grenette. Mai văd şi acum numele lui pe coloana de furgoane ce trecea hodorogind pe pavajul străzii Montorge ca să meargă la Toulon.

Un mare eveniment se pregătea pentru mine; momentan am fost foarte mişcat, dar era prea târziu; orice legătură de prietenie dintre mine şi tata se rupsese pentru vecie, şi oroarea mea pentru amănuntele burgheze şi pentru Grenoble era de neînvins.

Mătuşa Seraphie era de mult timp bolnavă. În cele din urmă se vorbi că era în primejdie; buna Marion (Marie Thomasset), prietena mea, a fost aceea care a spus lucrurilor pe nume. Primejdia era tot mai mare – o droaie de pe [coţi] îşi făcu apariţia.

Într-o seară de iarnă, aşa mi se pare, eu mă aflam

(Grenette)

la bucătărie, pe la orele 7 seara, în punctul H, vizavi de dulapul bunei Marion. Intră cineva care anunţă: „S-a

prăpădit”[131]. M-am aruncat în genunchi în punctul H, să-i mulţumesc lui Dumnezeu pentru această mare eliberare.

Dacă în 1880 parizienii vor fi tot atât de neghiobi ca şi în 1835, felul în care am reacţionat la moartea surorii mamei mele mă va face să trec drept barbar, crud, atroce.

Oricum ar fi, acesta e adevărul. După prima săptămână de rugăciuni şi slujbe pentru morţi, toată lumea se simţi foarte uşurată, liberă în casă. Cred că şi tata a fost mulţumit că a scăpat de o metresă diabolică, dacă totuşi i-a fost metresă, sau de o prietenă intimă diabolică.

Una dintre ultimele ei acţiuni fusese, într-o seară când citeam în punctul H, pe comoda mătuşii Elizabeth, *Henriade* sau *Belisaire*, pe care tocmai mi-o împrumutase bunicul, să exclame: „Cum de i se pot da acestui copil astfel de cărţi?! Cine i-a dat cartea asta?”

În ciuda frigului, la cererea mea nepotrivită, excelentul meu bunic avusese bunăvoinţa de-a se duce până în cabinetul său de lucru pentru a-mi da cartea la care râvneam în seara aceea.

Toată familia stătea aliniată în faţa focului în punctul D. La reproşul obraznic al fiicei sale, bunicul ridică din umeri, spunând doar atât: „E bolnavă”.

Ignorez cu desăvârşire data acestei morţi; o voi putea afla la Grenoble din registrele stării civile.

Mi se pare că puţin după aceea mergeam la Şcoala Centrală, lucru pe care Serapliie nu l-ar fi suportat niciodată. Cred că asta a fost prin 1797 şi că n-am urmat decât trei ani la Şcoala Centrală.[132]

---

131 Marie-Francoise-S6raphie Gagnon a murit la 9 anuarie 1797, ta vîrstă. de 3G de ani.

1321 Scris in zilele de 30 şi 31 decembrie 1835 şi 1 ianuarie 1830 (ri.ed.fr.).

CAPITOLUL 23[133] ŞCOALA CENTRALĂ

Cu mulţi ani mai târziu, prin 1817, am aflat de la domnul de Tracy că el a fost în mare parte iniţiatorul excelentei legi privind şcolile centrale.

Bunicul a fost şeful foarte demn al comitetului însărcinat să prezinte administraţiei departamentale numele profesorilor şi să organizeze şcoala. Bunicul adora literatura şi instrucţiunea, de patruzeci de ani se afla în fruntea tuturor iniţiativelor literare şi liberale din Grenoble.

Seraphie îl dezaprobase cu asprime pentru faptul că a acceptat funcţia de membru al comitetului de organizare, dar fondatorul bibliotecii publice era obligat prin însăşi consideraţia de care se bucura să accepte postul de şef al Şcolii Centrale.[134]

Domnul Durând, care venea să-mi dea lecţii acasă, era profesor de latină, cum să nu urmez cursul său de la Şcoala Centrală? Dacă Seraphie ar fi trăit, ar fi găsit ea un motiv, dar aşa, tata se mărgini să spună doar câteva vorbe înţelepte şi grave despre felul cum cunoştinţele nesănătoase pun în primejdie bunele moravuri. Eu nu mai puteam de bucurie; avu loc o şedinţă de deschidere a şcolii în sălile bibliotecii, unde bunicul ţinu o cuvântare.

Acolo a avut loc probabil acea adunare atât de numeroasă în prima sală SS, a cărei imagine o găsesc în capul meu.

Profesori erau domnii Durând la limba latină; Gattel, la gramatică generală şi chiar la logică, aşa

133 Nota lui R. Colomb: „Poate că şi frica de patrioţi a contribuit la a cceptarea acestei funcţii" (n.ed.fr.).

134 La Paris, cartierul Saint-Germain este cartierul aristocraţiei.

„— yt-l jL. wvî

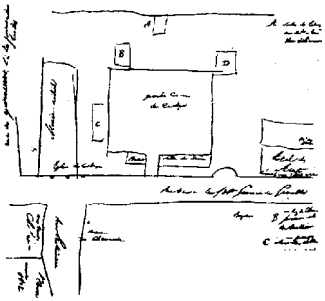

x> t-itr

(Colegiul din Greno Me – Podul de la Claix – Zăpezi eterne sau de 8 luni pe an cel puţin – Munţii Echirolles – Comboire – Vedere minunată – Zidurile de apărare ale oraşului în 1795 – Strada Gouvernement. Acolo, Ziua olanelor – Biserica colegiului. Muzeu actual – Curtea mare a colegiului – Bosa – Sala de desen – A. Sala de latină la etajul doi sau trei. Vedere încântătoare – Doamna de Valserre – Casa familiei des Adrets, demolată prin 1804 şi reclădită – Strada Neuve, cartierul

Şi.

— Germain1 din Grenoble – Mătuşa mea Chalvet – Biserica S-te-CIaire înainte de 1802 – Strada Pertuisiere – Casa Cherninade – B. La parter, prima sală de matematici – C. La primul etaj, a doua sală, unde am obţinut premiul întâi, luând-o înaintea altor şapte sau opt elevi admişi cu o lună mai târziu la Şcoala politehnică – D. Parter, sală de chimie, profesor fiind dr. Trousset)

mi se pare; Dubois-Fontanelle, autorul tragediei *Ericie ou la Vestale* şi timp de douăzeci şi doi de ani redactor 3 a *Gazette des Deux Ponts*, la literatură; Trousset, un tânăr medic, protejatul şi s-ar putea spune elevul

(I s –

71

(Strada Neuve – Curtea colegiului – B. Biroul bibliotecarului, părintele Ducros)

bunicului, la chimie; Jay, un mare palavragiu, înalt de cinci picioare şi zece şchioape, fără umbră de talent, dar bun să entuziasmeze (să înfierbânte minţile copiilor), ia desen – curând avu trei sute de elevi; Chalvet (Pierre-Vincent), un tânăr sărac, destrăbălat, tipul autorului fără pic de talent, la istorie, şi însărcinat să încaseze banii de înscriere, pe care în bună parte i-a păpat, împreună cu trei surori, mari târfe, care i-au căptuşit cu un sfifilis], din care în scurtă vreme i s-atras moartea; în sfârşit, Dupuy, burghezul cel mai emfatic *civilizaţia* şi mai patern din câţi mi-a fost dat să văd vreodată, era profesor de matematici, fără cea mai mică umbră de talent. Abia dacă ştia cât un măsurător de terenuri, şi totuşi a fost numit într-un oraş în care exista un Gros! Dar bunicul habar n-avea de matematici şi le ura, şi-apoi emfaza lui moş Dupuy (cum îl numeam noi; el ne spunea „copiii mei”) era tocmai ceea ce trebuia pentru a cuceri stima generală în Grenoble. Omul acesta atât de găunos spunea totuşi o vorbă mare: „Copilul meu, studiază *Logica* lui Condillac, totul se bazează pe ea”.

Nici azi nu s-ar putea spune ceva mai înţelept, înlocuind însă numele lui Condillac cu cel al lui Tracy.

Ce e mai frumos este că, după părerea mea, domnul Dupuy nu pricepea o iotă din *Logica* lui Condillac, pe care ne-o recomanda; era un volumaş subţire *inl2°*. Dar anticipez, ăsta-i cusurul meu, poate că recitind, va trebui să şterg toate aceste fraze, care încalcă ordinea cronologică.

Singurul om cu adevărat la locul său era domnul abate Gattel, un abate cochet, curăţel, veşnic în societatea femeilor, un adevărat abate din secolul al XVII-lea; dar la

cursuri era foarte serios şi ştia, cred, tot ce se ştia pe-atunci despre obiceiurile, principiile reacţiilor instinctuale şi-n al doilea rând cele prin deprindere şi analogie pe care le-au urmat popoarele pentru a-şi forma limba.

Domnul Gattel făcuse un excelent dicţionar, în care se încumetase să noteze pronunţia şi de care m-am folosit întotdeauna. În fine, era un om care ştia să muncească cinci până la şase ore pe zi, enorm în provincie, unde toată lumea îşi pierde ziua doar cu fleacuri.

229

Neghiobii din Paris dezaprobă transcrierea pronunţiei sănătoase, fireşti. Din laşitate şi din ignoranţă. Se tem să nu pară ridicoli notând pronunţia cuvintelor *Anvers* (oraş), *cours*, *vers*. Ei nu ştiu că la Grenoble *cours*, *vers*, *Anvers* şi *Calais* se pronunţă cu sfinal. Dacă la Grenoble, oraş de cultură şi ţinând încă de regiunile din nord, care, în privinţa limbii, au strivit sudul, se vorbeşte aşa, ce trebuie să fie la Toulouse, Bazas, Pezenas, Digne? Regiuni în care pronunţia franceză ar trebui afişată pe uşile bisericilor.

Un ministru de interne care arvreasă-şi facă meseria în loc să urzească intrigi în anturajul regelui sau la Camere, ca domnul Guizot, ar trebui să cearăun credit de două milioane pentru a ridica, a aduce la nivelul de educaţie al celorlalţi francezi, pe locuitorii care populează triunghiul fatal cuprins între Bordeaux, Bayonne şi Valence. În aceste regiuni oamenii mai cred în vrăjitorii, nu ştiu să citească şi nu vorbesc franţuzeşte. De aici întâmplarea ar putea scoate la iveală oameni superiori, ca Larmes, Soult, dar majoritatea… este aici de-o ignoranţă de neînchipuit. Cred că datorită climatului, a temperamentului şi energiei pe care acesta îl transmite organismului, acest triunghi ar trebui să producă oamenii

cei mai de seamă din Franţa. Corsica m-a dus la această idee.

Din cei 180.000 de locuitori ai săi, această insuliţă a dat revoluţiei opt sau zece oameni de valoare, iar departamentul din nord, din cei 900.000 de locuitori, abia unul. Şi încă nu ştiu numele acestuia. Se înţelege de la sine că în acest fatal triunghi preoţii sunt atotputernici. Civilizaţia se concentrează între Lille şi Rennes şi se opreşte la Orléans şi Toprs. La sud-est de Grenoble se află strălucita ei limită.[135]

A
Is: s g
¿x – MW
r**
— Fx

Numirea profesorilor de la Şcoala Centrală – domnii Gattel, Dubois-Fontanelle, Trousset, Villars (un ţăran din Hautes-Alpes), Jay, Durând, Dupuy, Chalvet, cam aceştia în ordinea utilităţii lor pentru copii, primii trei aveau oarecare valoare – costa puţin şi mergea repede; clădirile aveau însă nevoie de mari reparaţii. În ciuda războiului, toate se făceau pe timpurile acelea pline de energie. Bunicul cerea într-una fonduri de la administraţia departamentală.

Cursurile s-au deschis primăvara, cred, în nişte săli provizorii.

135(Colegiul sau Şcoala Centrală — etajul al III-lea — La parter, sală de matematici. Scară. Sală de chimie. Parter — Sală mare de matematici la primul etaj. Tablă — Curtea colegiului — Sala de literatură — Etajul I — Biserica Iezuiţilor şi-a colegiului — Sala cu bosa — Uriaşa sală de desen a domnului Jay — Apartamentul domnului Chalvet — Strada Neuve)
Avea de fapt 14 ani.

Din sala domnului Durând se deschidea o privelişte încântătoare, dar abia după o lună mi-am dat seama. Era într-o frumoasă zi de vară, şi-o briză mângâietoare înfiora fâneţele de pe povârnişul Porţii Bonne, vizavi de noi, la şaizeci sau optzeci de picioare mai jos.

Ai mei îmi tot lăudau, până ce reuşeau să mă scârbească, frumuseţea câmpurilor, a verdeţii, a florilor etc., a gălbenelelor.

Vorbăria lor plată mi-a insuflat pentru flori şi răzoare o scârbă care încă nu mi-a trecut.

Din fericire, splendida privelişte pe care am descoperit-o *singur* de la o fereastră a colegiului, de lângă sala de latină, unde mă duceam să visez singur-singurel, a biruit scârba mea profundă, pricinuită de vorbăria tatii şi-a pe [coţilor], prietenii lui.

Aşa se face că, după atâţia ani, vorbăria nesfârşită şi pretenţioasă a domnilor Chateaubriand şi Salvandv m-a determinat să scriu *Le Rouge et le Noir* într-un stil prea colţuros. Mare prostie, pentru că peste douăzeci de ani cui are să-i mai pese de talmeş-balmeşul ipocrit al acestor domni? Iar eu trag un bilet la o loterie al cărei mare câştig se reduce la: a fi citit în 1935.

Aceeaşi stare sufletească mă face să închid ochii la peisajele în faţa cărora cădea în extaz mătuşa Seraphie. Eram în 1794 asemenea milanezilor din 1835; autorităţile germane, privite chiar cu ură, vor să-i facă să-l guste pe Sc-hiller, al cărui suflet minunat, atât de deosebit de acela al platului Goethe, s-ar simţi jignit văzându-i pe apostolii gloriei sale.

Era ceva foarte ciudat pentru mine să debutez în primăvara lui [17]94 sau 95, la 11 sau 12 ani1, într-o şcoală unde aveam zece sau doisprezece colegi.

Realitatea mi se păru cu mult mai prejos de

plăsmuirile nebuneşti ale minţii mele. Colegii ăştia nu erau chiar atât de veseli, chiar atât de nebuni, aveau nişte apucături cât se poate de josnice.

— Mi se pare că domnul Durând, foarte fudul treziiulu-se profesor într-o şcoală centrală, dar tot cumsecade, mă puse să-l traduc pe Salustiu, *De Bello Jugurlino*. Libertatea dădu primele ei roade; pierzând revoltele, îmi recăpătai judecata, şi Salustiu îmi plăcu foarte mult.

Tot colegiul era plin de lucrători, multe din încăperile de la etajul al treilea erau deschise, mă duceam acolo să visez în singurătate.

Totul mă uimea în această libertate atât de rivuită şi la care ajungeam, în sfârşit. Farmecele pe care le găseam în ea nu erau cele visate; n-am găsit prietenii veseli, amabili, nobili, pe care mi-i închipuisem, ci în locul lor, nişte puşlainale foarte egoiste.

Dezamăgirea asta am avut-o toată viaţa, cu excepţia câtorva clipe de fericire, atunci când ambiţiile mi-au fost satisfăcute; ca în 1811, când am fost numit funcţionar la Consiliul de Stat, şi cincisprezece zile mai târziu, inspector al bunurilor Coroanei, trei luni de zile am fost beat de fericire că nu mai eram.com [isar] de război şi expus la invidia şi grosolăniile acelor eroi atât de mojici, care erau materialul strategic al împăratului la Jena şi Wagram. Posteritatea nu va cunoaşte niciodată grosolănia şi imbecilitatea acestor oameni în afara câmpului de luptă. Şi pe câmpul de luptă chiar, câtă prudenţă! Făceau parte din aceeaşi categorie de oameni ca şi amiralul Nelson, eroul de la Napoli (vezi Colletta şi cele povestite de domnul di Fiori), ca şi Nelson, veşnic preocupaţi de veniturile şi decoraţiile pe care le vor câştiga din fiecare rană. Ce animale mârşave, în comparaţie cu înalta virtute a

generalului Michaud, a colonelului Mathis! Nu, posteritatea nu va şti niciodată ce fel de ticăloşi au fost aceşti eroi din buletinele lui Napoleon, şi cum râdeam când primeam, la Viena, Dresda, Berlin, Moscova, *Monitorul*, pe care nimeni din armată nu-l primea, pentru ca să nu poată face haz de minciunile scrise acolo. Buletinele erau nişte maşini de război, *lucrări ele campanie*, şi nu documente istorice.

Din fericire pentru bietul adevăr, laşitatea fără limite a acestor eroi ajunşi în 1835 *pairi* ai Franţei şi judecători va pune posteritatea la curent cu eroismul lor din 1809. Nu fac excepţie decât pentru amabilul Lasalle şi pentru Exelmans, care, după aceea... Dar pe-atunci încă nu-l vizitase pe mareşalul Bourmont, ministrul de război. Nici Moncey n-ar fi săvârşit anumite mârşăvii, dar Suchet... ÎI uitam pe marele Gouvion-Saint-Cyr, mai înainte ca vârsta să-l fi imbecilizat pe jumătate, imbecilitate care datează din 1814. După această epocă nu i-a mai rămas decât talentul de-a scrie. Iar printre civili, sub Nap [oleon], ce nemernici ordinari, de teapa domnului de Barante, venind să-l persecute pe domnul Daru la Saint-Cloud în luna noiembrie de la ora 7 dimineaţa, a contelui d'Argoud, josnic linguşitor al generalului Sebastiani!

Dumnezeule! Dar unde eram? În clasa de latină din clădirile colegiului.

CAPITOLUL 24[136]

Nu mă bucuram de nicio trecere printre colegii mei, astăzi îmi dau seama că exista pe-atunci în mine un amestec foarte caraghios de trufie şi de nevoie de distracţii. La egoismul lor cel mai crunt, eu răspundeam cu ideile mele de nobleţe spaniolă. Eram trist când nu mă

136 Scris la Roma la 1 ianuarie 1836 (n. ed. fr.).

primeau în jocurile lor, culmea nenorocirii e că habar n-aveam de aceste jocuri, puneam în ele o nobleţe sufletească, o delicateţe care trebuie să li să îi părut curată nebunie. Şiretenia şi promptitudinea egoismului, un egoism depăşind, cred, orice măsură, sunt singurele calităţi care au succes printre copii.

Pentrţi a-mi desăvârşi insuccesul, eram timid în faţa profesorului; un cuvânt de reproş ascuns, spus din întâmplare cu accentul potrivit de către acest mic-burghez pedant, îmi umplea ochii de lacrimi. Lacrimile mele erau luate drept laşitate de fraţii Gaultier, de Saint-Ferréol, cred, de Robert (actualul director al Teatrului Italian din Paris) şi mai ales de Odru. Acesta din urmă era un ţărănoi vânjos şi pe deasupra mojic fără pereche, mai înalt cu un cap decât noi toţi şi pe care îl poreclisem Goliat; avea, de altfel, toată graţia unui Goliat, dar ne cârpea fără milă ori de câte ori inteligenţa lui greoaie îşi dădea în sfârşit seama că ne batem joc de el.

Tatăl său, un ţăran bogat din Lumbin sau alt sat din vale. Aşa este numită îndeobşte admirabila vale a râului Isère, de la Grenoble la Montmélian. De fapt, valea se întinde până la stânca Moirans, astfel:

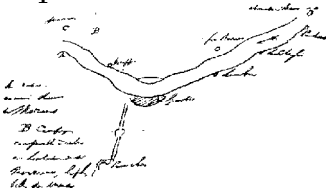

(Chanibery – Montmelian – Ponteliarra – Fort Barraux – Le Cheylas-Lumbin – Grenoble – Voreppe – Moirans – Podul de la Claix – A. Stâncă numită Dintele Moirans-B. Câmpii comparabile cu cele din Lombardiaşi Marmande, cele mai frumoase din lume)

Bunicul profitase de dispariţia mătuşii Seraphie

pentru a mă pune să urmez cursurile de matematici, chimie şi desen.

Domnul Dupuy, burghezul acela atât de emfatic şi atât de caraghios, era, ca importanţă cetăţenească, un fel de rival subaltern al domnului doctor Gagnon. Făcea sluj în faţa nobilimii, dar acest avantaj pe care-l avea asupra domnului Gagnon se răscumpăra printr-o lipsă totală de amabilitate şi de idei literare, lucruri care formau pe-atunci pâinea cea de toate zilele a conversaţiei. Gelos pe domnul Gagnon, care era membru în comitetul de organizare şi superiorul său, domnul Dupuy nu acceptă recomandaţia făcută în favoarea mea de către fericitul său rival şi nu mi-am câştigat locul din clasa de matematici decât prin propriul meu merit, şi acest merit mi-a fost pus la îndoială timp de trei ani. Domnul Dupuy, care vorbea într-una (şi niciodată destul) despre Condillac şi *Logica* sa, n-avea nici umbră de logică în cap. Vorbea cu nobleţe şi graţie, avea o înfăţişare impunătoare şi maniere foarte politicoase.

În 1794 avu o idee grozavă, aceea de a-i împărţi pe cei o sută de elevi care umpleau saia de la parter, la prima lecţie de matematici, în brigăzi de cinci sau şapte, fiecare având un şef.

Al meu era unul dintre cei mari, adică un tânăr trecut de pubertate şi mai înalt cu un cap decât noi. Ne scuipa ui creştet, punând cu îndemânare un deget în dreptul gurii. În armată un astfel de caracter e numit *lepră*[137]. Ne-am plâns de această lepră, pe nume Raimonet, parcă, domnului Dupuv, care dovedi o admirabilă nobleţe, destituindu-l. Domnul Dupuy obişnuia să dea lecţii tinerilor ofiţeri de artilerie din Valence şi era foarte sensibil în tot

137 In original, argoticul cazon arsouille: canalie, lichea.

ce privea onoarea (gata oricând să pună mâna pe sabie).

Învăţam după plicticosul curs al lui Bezout, dar domnul Dupuy avu fericita ispiraţie să ne vorbească despre Clairaut şi noua ediţie pe care tocmai o scosese domnul Biot (un şarlatan harnic).

Clairaut era făcut să destupe mintea pe care Bezout o lăsa astupată pe vecie. Fiecare *teoremă* din Bezout pare o mare taină aflată de la o vecină binevoitoare.

În sala de desen găsii că domnul Jay şi domnul Couturier (cel cu nasul rupt), adjunctul său, îmi făceau o teribilă nedreptate. Dar în lipsa oricărui alt merit, domnul Jay îl avea pe aceia al emfazei, care emfază, în loc să ne stârnească râsul, *ne* înflăcăra. Domnul Jay obţinea un succes remarcabil, foarte important pentru Şcoala Centrală, calomniată de prţeoţi]. Avea două sau trei sute de elevi.

Toţi aceştia erau împărţiţi pe bănci de câte şapte sau opt, şi-n fiecare zi trebuiau confecţionate altele noi. Şi ce să mai vorbim de modele! Nişte jalnice nuduri făcute de domnn Pajou şi de domnul Jay în persoană – picioarele, braţele, totul era aproximativ, grosolan, greoi, pocit. Exact desenul domnului Moreau cel tânăr sau al domnului Cochin, care în cele trei volume ale sale despre Italia spune atâtea ciudăţenii despre Miclielangelo şi Domeniquino.

Capetele erau fie desene în sanghină, fie gravuri imitând creionul. Dar trebuie să recunoaştem că în cazul lor ignoranţa totală a desenului era mai puţin evidentă decât la nuduri. Primul merit al acestor capete, înalte de optsprezece şchioape, era ca haşurile să fie cât mai paralele, nici vorbă să imiţi natura.

Un oarecare Moulezin, înfumurat şi tâmpit de da în gropi, astăzi burghez bogat şi cu vază în Grenoble şi fără

îndoială unul dintre cei mai aprigi duşmani ai bunului-simţ, îşi câştigă dreptul la nemurire prin paralelismul desăvârşit al haşurilor sale în sanghină.

«t

= – ÎWWWWW I

1 – Uliii u mi l/l II

B. Bănci înspre strada Neuve – B. Bănci primind lumina prin ferestrele dinspre curte – Y. Marele domn Jay, măsurând sala cu aerul unui geniu şi ţinându-şi capul răsturnat pe spate – A. Dulapul în care se aflau modelele (Curtea colegiului – Strada Neuve)

Făcea nuduri academice şi fusese elevul domnului Villonne (din Lyon); eu, elev al domnului Le Roy, pe care boala şi bunul gust parizian îl împiedicaseră în timpul vieţii să fie la fel de şarlatan ca domnul Villonne din Lyon, desenator de modele pentru ţesături, n-am izbutit să realizez decât capete, fapt care m-a nemulţumit din cale-afară, având însă şi avantajul de-a constitui o lecţie de modestie.

Aveam mare nevoie de ea, de vreme ce tot trebuie să spunem lucrurilor pe nume. Ai mei, a căror operă eram, se felicitau de faţă cu mine pentru talentele mele, iar eu mă credeam cel mai distins june din Grenoble.

Inferioritatea mea în jocurile cu colegii de la latină începu să-mi deschidă ochii. Banca unde se aflau capetele, spre II, în care fusesem aşezat împreună cu două mutre caraghioase, fiii unui cizmar (ce lipsă de respect faţă de nepotul domnului Gagnon!), îmi insuflă hotărârea fermă să pier sau să izbândesc.

Iată şi povestea talentului meu pentru desen: judicioasă ca de obicei, familia mea hotărâse, după un an sau optsprezece luni de lecţii cu un om atât de politicos ca domnul Le Roy, că desenez excelent.

Realitatea este că eu nici nu bănuiam că desenul trebuie să imite natura. Desenam cu un creion negru şi tare un cap în semirelief (am văzut la Roma, la Braccio

Nuovo, că este capul lui Musa, medicul lui August). Desenul meu era curat, rece, lipsit de orice valoare, ca un desen de elevă de pension.

Cu toate frazele lor despre frumuseţile câmpeneşti şi peisajele frumoase, ai mei, care n-aveau de loc sensibilitate pentru artă – în toată casa nu exista o singură gravură reuşită! – mă declaraseră foarte tare la desen. Domnul Le Roy mai trăia şi făcea peisaje în guaşă (culoare îngroşată) ceva mai bune decât celelalte.

Mi s-a îngăduit să renunţ la creion şi să pictez în guaşă.

Domnul Le Roy făcuse o vedere a podului de pe Vence, între Buisserate şi Saint-Robert, luată din punctul A.

Treceam peste podul acela de câteva ori pe an, ca să merg la Saint-Vincent. Găseam că desenul, mai ales muntele în M, seamănă foarte bine. Am avut e revelaţie: va să zică, în primul rând şi înainte de orice, un desen trebuie să semene cu natura!

Haşurile paralele nu mă mai interesau. După această frumoasă descoperire, am făcut progrese rapide.

Bietul domn Le Roy muri; l-am regretat. Cu toate astea, încă mai eram sclav pe-atunci, şi toţi tinerii mergeau la domnul Villonne, desenator de modele pentru ţesături, alungat din *Comuna Eliberată* de război şi de eşafoade. Comuna Eliberată era noul nume al oraşului Lyon după

cucerirea lui.

I-am comunicat tatii (dar cu totul întâmplător şi fără să mă fi gândit măcar) înclinaţia mea pentru guaşă şi-am cumpărat de la doamna Le Roy o mulţime de guaşe de-ale soţului său, plătindu-le de trei ori mai mult.

Râvneam grozav la două volume de *Povestiri* de La Fontaine, cu gravuri foarte migălos lucrate, dar foarte clare.

„Nişte orori, îmi spuse doamna Le Roy, cu frumoşii ei ochi ipocriţi de subretă, dar adevărate capodopere”.

Mi-am dat seama că nu-i rost să obţin în acelaşi preţ şi *Povestirile* lui La Fontaine. S-a deschis Şcoala Centrală, nu mă mai gândeam la guaşă, dar descoperirea mi-a [rămas]: trebuie să imiţi natura, şi probabil că asta a împiedicat ca portretele mele, copiate după nişte desene plate, să nu fie atât de îngrozitoare pe cât ar fi fost de aşteptat. Mi-aduc aminte de *Soldatul revoltat* din *Pedepsirea lui Heliodor* de Ilafael; ori de câte ori privesc originalul (la Vatican), îmi aduc aminte de copia mea; linia cu totul arbitrará a creionului, un merit aparent doar, strălucea mai ales în dragonul din vârful coifului.

Când vreunul dintre noi făcea o lucrare bunicică, domnul Jay se aşeza pe locul lui, corecta pul în capul, făcând nişte aprecieri pline de emfază, dar oricum făcând aprecieri, şi în cele din urmă semna capul pe spatele foii, *ne var le* turmă se pare, pentru ca la mijlocul sau la sfârşitul anului să poată fi prezentat la concurs. Ne entuziasma, dar n-avea nici cea mai mică noţiune de *frumos*. În toată viaţa lui nu făcusse decât un tablou jalnic, o Libertate, pentru care-i pozase nevastă-sa, scurtă, îndesată, otova. Ca să-i dea puţin elan, pusese în prim-plan un mormânt, 111 spatele căruia Libertatea părea ascunsă până la genunchi.

Sosi sfârşitul anului, examenele au avut loc în prezenţa comitetului şi-a unui membru al departamentului.

N-am obţinut decât un biet *accesit*[138], şi-acela numai pentru a i se face plăcerejiomnului Gagnon, preşedintele comitetului, şi domnului Dausse, alt membru din comitet şi bun prieten cu domnul Gagnon.

Bunicul se simţi umilit şi mi-o spuse cu o politeţe şi un tact desăvârşit. Cuvintele lui foarte simple au avut un mare efect asupra mea. A mai adăugat, râzând: „Nu ştiai decât să ne-arăţi fundul”.

Această poziţie, nu prea politicoasă, fusese remarcată pe când eram la tablă, în sala de matematici.

Era o tablă de ardezie de şase picioare pe patru, aşezată pe un suport foarte solid, la o înălţime de cinci picioare; ca să ajungi la ea, trebuia să urci trei trepte.

Domnul Dupuy ne punea să demonstrăm o teoremă, de exemplu pătratul ipotenuzei, sau următoarea problema: o lucrare se plăteşte cu şapte livre, patru gologani şi trei bănuţi stânjenul; lucrătorul a executat doi stânjeni, cinci picioare, trei şchioape. Cât are de primit?

În timpul anului, domnul Dupuy chemase întotdeauna la tablă doar pe domnii de Monval, care erau

M. Sala de matematici – D. domnul Dupuy, un bărbat de 5 picioare şi 8 şchioape, cu bastonul său nesfârşit, într-un fotoliu imens – M. Protejaţii lui, elevii nobili – H. Eu, murind de dorinţa de-a fi chemat să urc la tablă şi ascunzându-mă ca să nu fiu chemat, murind de frică şi de

138' Menţiune (in limba latină în original).

timiditate – H. Banca mea

(Scară. Primejdioasă. Fără rampă de fier (parmaclâc) – Curtea colegiului – Sala de desen)

nobili, pe domnul de Până, nobil şi ultraregalist, pe domnul Angles, pe domnul de Renneville, nobil, şi niciodată pe mine, sau doar o singură dată.

Monval cel mic, un prostănac cu mutră de prostănac, dar bun matematician, aşa se spunea la şcoală, a fost căsăpit de tâlhari în Calabria prin 1806, cred. Cel mare, deşi se avea atât de bine cu Paul-Louis Courier, deveni un mârşav ultraregalist înrăit... Era colonei, a ruinat într-un mod josnic o mare doamnă din Napoli; la Grenoble a vrut să se plimbe în două luntri; prin 1830 a fost dat în vileag şi dispreţuit de toată lumea. A murit în urma acestui dispreţ general şi bine meritat, dar ridicat în slăvi de către habotnici (a se vedea La G*azelte din* 1832 sau 1833). Era un bărbat frumos, o canalie în stare de orice.

Domnul de Până, primar la Grenoble între 1825 şi 1830. Ultraregalist în stare de orice şi care, călcându-şi cinstea pentru cei nouă sau zece copii ai săi, a agonisit o rentă de 60 sau 70.000 de franci. Fanatic sumbru şi, după părerea mea, o canalie în stare de orice, adevărat iezuit.

Angles, mai târziu prefect de poliţie, un om foarte harnic şi iubitor de ordine, dar în politică o canalie în stare de orice, totuşi, după mine, infinit mai puţin canalie decât cei doi precedenţi, care în specia canaliilor ocupă în mintea mea locul întâi.

Frumoasa doamnă contesă Angles era prietena doamnei contese Daru, în salonul căreia am cunoscut-o. Frumosul conte de Meffrey (din Grenoble, ca şi domnul Angles) era amantul ei. Biata femeie, se plictisea de moarte, în ciuda tuturor onorurilor de care se bucura soţul ei.

Soţul acesta, fiul unui celebru avar şi avar el însuşi, era cel mai jalnic animal cu putinţă şi-avea spiritul cel mai fals şi antimatematic. Altminteri, laş până la scandal; voi povesti mai târziu păţania lui cu palma şi cu coada. Prin 1826 sau 27 şi-a pierdut prefectura de poliţie şi s-a dus să-şi clădească un frumos castel în munţi, lângă Roanne, şi curând după aceea a murit acolo, pe neaşteptate, încă tânăr fiind. Era un jalnic animal, avea toate păcatele caracterului definez – josnic, pişicher, viclean, atent la orice fleac.

Domnul de Renneville, văr cu Monval, era frumos şi prost de da în gropi. Tatăl său era omul cel mai murdar şi mai băţos din Grenoble. După şcoală, 1 l-am mai auzit de el.

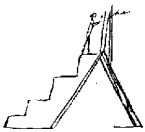

(Tabla)

Domnul de Sinard, bun din fire, prietenul meu, ajuns cerşetor în emigraţie, protejat şi susţinut de doamna de Valserre, a fost prietenul meu.

Sus, la tablă, scriai în O. Capul celui care demonstra era la o înălţime de opt picioare bune. Eu, scos la vedere o dată pe lună, de loc încurajat de domnul Dupuy, care îi vorbea lui Monval sau domnului de Până în timp ce demonstram, eram copleşit de timidilate şi mă bâlbâiam.

Când îmi veni rândul să urc la tablă, în faţa comitetului, timiditatea mea crescu, mă încurcai văzându-i pe domnii aceia şi mai ales pe teribilul domn Dausse, aşezat alături, la dreapta tablei. Am avut prezenţa de spirit să nu mă mai uit la ei, să nu dau atenţie decât problemei mele, şi am scos-o la capăt, dar plictisindu-i. Câtă deosebire de ceea ce s-a petrecut în august 1799! Pot

spune că *la matematici* şi la desen am răzbit numai şi numai pe merit.

Eram gras şi scund, aveam o redingotă gri-deschis.

— De ce n-ai primit niciun premiu? îmi spunea bunicul.

— N-am avut timp.

Cursurile n-au ţinut în primul an decât patru sau cinci luni, cred.

Am plecat la Claix, tot nebun după vânătoare; dar alergând pe câmpuri fără voia tatii, reflectam profund la întrebarea pusă: „De ce n-ai primit niciun premiu?”

Nu-mi pot aminti dacă am urmat patru sau numai trei a. ui la Şcoala Centrală. Sunt sigur de data absolvirii, examenul de sfârşit din 1799, ruşii erau aşteptaţi la Grenoble.

Aristocraţii şi rudele mele spuneau:

„O, Rus, quando ego te adspiciarul[139]

Cât despre mine, eu tremuram pentru examenul care trebuia să mă scoată din Grenoble! Dacă mă voi mai duce acolo vreodată, cercetând arhivele administraţiei departamentale, la prefectură, voi afla când s-a deschis Şcoala Centrală: în 1796, sau numai în 1797.

y

Pe-atunci anii se socoteau de la Republică: era nul Y sau VI. De-abia mult mai târziu, când din dorinţa prostească a împăratului, am învăţat să cunosc 1796, 1797. Pe-atunci vedeam lucrurile de aproape.

Atunci a început împăratul să pregătească tronul pentru Bourboni şi-a fost secundat de laşitatea fără margini şi măsură a domnului de Laplace. Lucru ciudat, poeţii au curaj, savanţii propriu-zişi sunt servili şi laşi.

139 „O, ţară, cînd te voi revedea ¡"(Iloraţiu,Satire, II, VI,61.) (In limba latină în original.)

Până unde n-au mers servilismul şi josnicia domnului Cuvier în faţa puterii de stat! Chiar şi înţeleptul Sutton Sharpe[140] era scârbit. În Consiliul de Stat, domnul b [ar] on Cuvier susţinea întotdeauna părerea cea mai ticăloasă.

Când s-a creat ordinul „Réunion”[141], eram unul din intimii Curţii; a venit să se *milogească*, ăsta-i cuvântul, pentru a-l obţine. Voi relata la timpul său răspunsui împăratului. Stipendiaţi pentru laşitate: Bacon, Laplace, Cuvier. Domnul Lagrange a fost mai puţin plecat, aşa mi se pare.

Siguri de glorie pentru scrierile lor, aceşti domni îşi închipuie că savantul poate scoate omul de stat basma curată; în afaceri băneşti, ca şi în materie de favoruri, ei aleargă după profit. Celebrul Legendre, geometru de prima mină, primind crucea Legiunii de Onoare, şi-o prinse la haină, se privi în oglindă şi sări în sus de bucurie. Apartamentul era scund, se izbi cu capul de tavan, căzu aproape mort. Ar fi fost o moarte demnă de un urmaş al lui Arhimede!

Câte josnicii au făptuit aceşti savanţi la Academia de Ştiinţe, din 1815 la 1830 şi mai târziu, numai ca să smulgă decoraţii! E de necrezut, amănuntele le-am aflat prin domnii de Jussieu, Edwards, Milne-Edwards şi în salonul domnului baron Gérard. Am uitat multe din aceste josnicii.

Un diplomat e mai puţin josnic, pentru că spune deschis: „Voi face orice pentru ca să fiu avansat”.[142]

140* Avocat londonez, prieten cu Stendhal şi unul dintre intimii familiei Cuvier.

141 Ordin creat de Napoleon la 18 octombrie 1811 pentru a comemora unirea regatului.Olandei cu Imperiul Francez.

142 lJe margine: „1 ianuarie 1836, 29 (le paiini. M.i opresc, fiindcă 6-a întunecat, la [orele] patru şi trei sferturi. Domnişoara Kulily, după Victorine Bigillion. Podul de lemn. Mem[oriile] lui Duclos" (n. od. fr.).

CAPITOLUL 25[143]

Sufletul meu, eliberat de tiranie, începea să-şi ia un oarecare avânt. Treptat, scăpăm de obsesia acelui sentiment atât de enervant: ura neputincioasă.

Buna mătuşă Elizabeth era providenţa mea. Aproape în fiecare seară se ducea să-şi facă partida de Boston la doamnele Golomb sau Romagnier. Aceste excelente surori n-aveau nimic burghez, afară de unele apucături prudente şi unele obiceiuri. Aveau nişte suflete alese, lucru atât de rar în provincie, şi-o iubeau pe mătuşa Elizabeth.

Şi încă nu spun tot binele pe care-l merită bunele noastre verişoare; aveau un suflet nobil şi generos; o dovediseră într-un mod excepţional în împrejurările importante din viaţa lor.

Tata, din ce în ce mai absorbit de pasiunea lui pentru agricultură şi pentru Claix, petrecea acolo câte ti ei sau patru zile pe săptămână. În casa domnului Gagnon, unde prânzea şi cina zilnic după moartea mamei mele, nu se mai simţea bine. Doar cu Seraphie vorbea deschis. Sentimentele spanioleşti ale mătuşii Elizabeth îl ţineau la respect, niciodată n-au stat într-adevăr de vorbă. Meschina şmecherie defineză veşnic trează şi timiditatea urâcioasă a unuia nu se potrivea de loc cu sinceritatea nobilă şi simplitatea celeilalte. Domnişoara Gagnon n-avea nicio simpatie pentru tata, care, pe de altă parte, nu era în stare să susţină o discuţie cu domnul doctor Gagnon, era respectuos şi politicos, domnul Gagnon era foarte politicos, şi cu asta basta.

Tata nu făcea, prin urmare, niciun sacrificiu mergând să petreacă trei sau patru zile pe săptămână la

Claix. De două sau trei ori, când mă silea să-l

143 Scris la Roma în zilele de 2 şi 3 ianuarie 1836 (n. ed. fr.).

însoţesc la Claix, îmi spusese că e un lucru trist să n-ai un cămin la vârsta lui.

Seara, întorcându-mă să cinez cu bunicul, mătuşa Elizabeth şi cele două surori ale mele, nu trebuia să mă tem de un interogatoriu prea sever. De obicei, spuneam râzând că am fost s-o caut pe mătuşa Elizabeth la doamnele Romagnier şi Coulomb; într-adevăr, o însoţeam adeseori de la aceste doamne până la uşa apartamentului său, apoi coboram în goană ca să-mi petrec o jumătate de oră pe promenada Grădinii publice, care în nopţile de vară cu lună, sub superbii castani înalţi de optzeci de picioare, era locul de întâlnire al tuturor tinerilor distinşi din oraş.

Treptat, am prins curaj, mă duceam mai des la spectacole, întotdeauna în picioare, la parter.

Mă uitam cu un tandru interes la o tânără actriţă, numită domnişoara Kubly. În scurt timp mă îndrăgostii de ea la nebunie – nu i-am vorbit niciodată.

Era o femeie tânără, subţire, destul de înaltă, cu un nas acvilin, frumoasă, zveltă, bine făcută. Mai păstra încă slăbiciunea primei tinereţi, dar avea o faţă gravă şi adeseori melancolică.

Totul era nou pentru mine în ciudata nebunie care pusese deodată stăpânire pe toate gândurile mele. Orice altă preocupare dispăru. Cu greu mai recunoşteam sentimentul a cărei descriere mă fermecase în *La Nouvelle Héloïse*, şi mai puţin încă voluptatea din *Felicie*. Brusc am devenit indiferent şi obiectiv faţă de tot ce mă înconjura; atunci s-a stins ura mea împotriva răposatei mătuşi Seraphie.

Domnişoara Kubly juca roluri de jună-primă în comedii, cânta şi în opere comice.

Se vede clar că adevărata comedie nu era de mine. Bunicul mă plictisea într-una cu o vorbă mare:

cunoaşterea inimii omeneşti. Dar ce puteam şti eu despre această inimă omenească? Câteva *sentinţe* cel mult, spicuite de prin cărţi, mai ales din *Don Quijote*, singura carte pe care n-o priveam cu neîncredere; toate celelalte îmi fuseseră recomandate de tiranii mei, căci bunicul (proaspăt convertit, cred) se abţinea să glumească pe seama cărţilor pe care tata şi Seraphie mă puneau să le citesc.

Simţeam, aşadar, nevoia comediei romaneşti, adică a dramei mai puţin negre, înfăţişând nefericiri din dragoste şi nu din lipsa de bani (drama neagră şi tristă, bazată pe lipsa de bani, mă scârbea ca fiind burgheză şi mult prea adevărată, şi „e… 1 meu e o părticică din natură", îi spunea Preville unui autor).

Domnişoara Kubiv strălucea în *Claudine1* de Florian.

O tânără din Savoia, care la Montenvers avusese un copil cu un tânăr călător elegant, se îmbracă în haine bărbăteşti şi, însoţită de plodul ei, face pe lustragiul într-o piaţă din Torino. îşi regăseşte iubitul, pe care îl mai iubeşte, ajunge servitorul lui, dar iubitul urmează tocmai să se însoare.

A, ctorul care juca rolul iubitului, numit Poussi, aşa mi se pare, brusc după atâţia ani îmi aduc aminte de acest nume, spunea cu o naturaleţe desăvârşită: „Claude! Claude!" într-un anumit moment, când îşi certa servitorul care-i bârfea viitoarea. Tonul acestei voci mai răsună încă în sufletul meu, îl văd şi pe actor.

Timp de mai multe luni această piesă, cerută de public în repetate rânduri, mi-a produs mari plăceri, aş spune cele mai mari din câte mi-au produs vreodată operele de artă dacă, de mult timp, nu mi-aş fi găsit plăcerea într-o tandră admiraţie, cea mai devotată, cea mai nebunească.

Nu îndrăzneam să pronunţ numele domnişoarei Kubly; dacă îl rostea cineva wv faţa mea, simţeam o împunsătură ciudată în dreptul inimii, eraru pe punctul de-a mă prăbuşi. Parcă se dezlănţuia o furtună în sângele meu.

Comedie de Pigault-Lebrun, care şi-i luat subiectul din *Claudine*, *nouveue savoiarde*, de Fior ian.

Cinci cineva spunea Kubly în loc de domnişoara Ivubly, simţeam o pornire de ură şi de oroare pe care mi-o stăpâneam cu mare greutate.

Ea cânta cu bietul ei glăscior stins în *Le Traité nul*, operă de Gaveaux (un sărac cu duhul, mort nebun câţiva ani mai târziu).

Atunci a început dragostea mea pentru muzică, poate că cea mai puternică şi mai costisitoare dintre pasiunile mele; ea mai durează la vârsta de 52 de ani, şi încă mai vie decât oricând. Aş face nu ştiu câte leghe pe jos şi aş îndura câteva zile de închisoare numai ca să pot auzi *Don Juan* şi *Matrimonio segreto*, şi nu ştiu pentru ce altceva aş fi în stare de acest efort. Dar, spre nefericirea mea, urăsc muzica *mediocră* (care reprezintă în ochii mei un pamflet satiric împotriva celei bune, de exemplu II *Furioso* de Donizetti ieri seara, Roma, Valle[144]. Italienii, foarte deosebiţi de mine, nu mai suportă o muzică ce-a împlinit peste cinci sau şase ani. Unul dintre ei spunea faţă de doamna 120: „Mai poate oare fi frumoasă o muzică ce are mai mult de un an?”).

Ce paranteză, Dumnezeule mare! Recitind, va trebui să şterg sau să plasez altundeva jumătate din acest manuscris.

Învăţai pe dinafară, şi cu ce exaltare! firicelul acela

144 1Sota lui R. Qolomb: „La teatrul delk Valle, la Roma" (n. ed. tr.).

de oţet, interminabil şi sacadat, care se numea *Le Traité nul*.

Un actor bunicel, care juca plin de voioşie rolul valetului (astăzi văd că avea acea nepăsare a oropsitului care acasă n-are parte decât de necazuri şi care intră fericit în rol), mi-a dat primele idei despre *comic*, mai ales în momentul când plănuieşte contradansul care se termină cu „Mathurine trăgea cu urechea…”

Un peisaj de forma şi mărimea unei poliţe, cu multă gumă-gută amestecată cu bistru mai ales în stânga prim-planului, pe care îl cumpărasem de la domnul Le Roy şi-l copiam cu delicii pe-atunci, mi se părea absolut identic cu jocul acestui comic ce mă făcea să râd din toată inima când domnişoara Kubly nu se afla pe scenă; când i se adresa ei, eram înduioşat, fermecat. De aici probabil faptul că şi astăzi un tablou sau o bucată de muzică îmi produc adeseori aceeaşi senzaţie. De câte ori am descoperit această identitate de simţiri la muzeu! „Brera”, la Milano (1814 – 1821)!

Acest fap; este atât de adevărat şi-atât de puternic, încât abia reuşesc să-l exprim, şi-apoi ar fi şi greu de crezut…

Mariajul, uniunea intimă dintre aceste două arte, s-a cimentat definitiv pe când aveam 12 sau 13 ani, în patru sau cinci luni de fericire deplină şi puternică, senzaţie de voluptate dusă până la durere, cum n-am încercat niciodată.

Acum văd (dar văd la Roma, la 52 de ani) că aveam o înclinaţie pentru lli ll Zi Cei încă înainte de acel *Traité nul* atât de sprinţar, atât de acrişor, atât de franţuzesc, dar pe care-l mai ştiu şi acum jae dinafară. Iată amintirile mele: [1°] sunetul clopotelor de la Saint-André, mai ales sunând pentru alegeri în anul când vărul meu Abraliam Mallein

(tatăl cumnatului meu Alexandre) era preşedinte sau doar alegător; 2° zgomotul cişmelei din piaţa Grenette, seara, când servitoarele pompau apă, acţionând bara aceea mare de fier; 3° în fine, dar cea mai ştearsă dintre toate, sunetul unui flaut la care cânta nu ştiu ce băiat de prăvălie, undeva la etajul patru în piaţa Grenette.

Toate astea mi-au produs nişte plăceri care, fără să-mi dau seama, erau plăceri muzicale.

Domnişoara Kubly mai juca şi în *L'Epreuve villageoise* de Grétry, infinit mai puţin rea decât *Le Traité nul*. O situaţie tragică m-a zguduit în *Raoul, sire de Crequi*; într-un cuvânt, toate operetele proaste din 1794 deveniră pentru mine sublime graţie prezenţei domnişoarei Kubly; nimic nu putea fi vulgar sau plat din clipa când apărea ea.

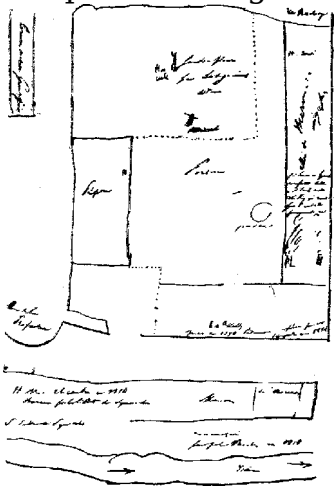

(Terasa bunicului – Turnul Prefecturii – Prefectura – Hercule – Grădina plantată de Lesdiguieres, după câte se spune – Straturi de flori – Fântâna ţâşnitoare – Strada Montorge – H. Eu – Alee de castani înalţi de 90 de picioare – Am lăsat la Grenoble un mic tablou în ulei de domnul Le Roy, care înfăţişa foarte bine această promenadă –

Domnişoara Kubly – *Zid* în 1794, înlocuit prosteşte în lbl8 cu un frumos grilaj – într-o zi am avut nemaipomenitul curaj să întreb pe cineva unde locuieşte domnişoara Kubly. Poate că asta a fost cea mai îndrăzneaţă acţiune din viaţa mea.

„În strada Cleres", mi-a răspuns cineva. Cu mult înainte mă încumetasem să întreb dacă are vreun amant. La care cel întrebat mi-a răspuns cu nu ştiu ce grosolănie – nu ştia nimic despre viaţa ei.

În zilele mele de mare curaj treceam pe strada Cleres; inima îmi zvâcnea, probabil că m-aş fi prăbuşit dacă aş fi întâlnit-o; răsuflăm uşurat când, ajuns la capătul străzii Cleres, eram sigur că n-am s-o întâlnesc.

Într-o dimineaţă, plimbându-mă singur la capătul aleii de castani uriaşi din Grădina publică şi gândindu-mă, ca de obicei, la ea, o zării în celălalt capăt al grădinii, cel mărginit de zidul Intendenţei, cum se îndrepta spre terasă. Fu cât pe ce să mi se facă rău, şi-n cele din urmă *o luai la goană* de-a lungul grilajului F, de parcă mă ducea Dracul în cârcă; ea se afla în K, cred, şi-am a Arut norocul să nu mă observe! Ţineţi seama că nu mă cunoştea de loc. Iată una din trăsăturile cele mai puternice ale caracterului meu, aşa am fost întotdeauna (chiar şi alaltăieri). Fericirea de-a o vedea de aproape, la o distanţă de cinci-şase paşi, mă copleşea, mă ardea, şi eu fugeam de această arsură, de acest chin cât se poate de real.

Ciudăţenia de care vorbesc mă face să cred că, în ceea ce priveşteiubirea, am temperamentul melancolie descris de Cabanis.

Într-adevăr, iubirea a fost întotdeauna cea mai importantă problemă pentru mine, sau mai degrabă singura. Niciodată num-am temut mai mult de ceva decât s-o văd pe femeia iubită privind cu căldură un rival; rivalul

nu-mi stârneşte prea multă furie: fiecare îşi

H. Camera mea în 1SI4 – O. Casă debilele pentru spectacole – & Sala de spectacole – Case – Casa Morenas – Un chei nou făcut de Bourboni prin 1818 – Râul Isère – La Périùre)

t i*

(Palatul Prefecturii – Grilaj – Grilaj – Strada Montorge – Terasă formată din 15 sau 20 de castani superbi – Eu eram în II, am zărit-o în K)

urmăreşte propriul său interes, dar durerea mea n-are margini şi-i atât de cumplită, încât simt nevoia să mă prăbuşesc pe banca de piatră de lângă poarta casei. Admir totul în rivalul preferat (comandantul de escadron Gibory şi doamna Martin, Palazzo Aguissola, Milano). Nicio altă durere nu iscă în mine a mia parte din acest efect.

În preajma împăratului eram atent, zelos, fără să mă preocup de loc de felul în care îmi stă cravata, spre deosebire de ceilalţi. (Exemplu: seara, la orele 7, la... în Lausitz, campania din 1813, în ziua care a urmat morţii ducelui de Frioul.)

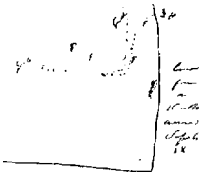

Nu sunt timid, nici melancolic scriind şi expunându-mă riscului de-a fi fluierat; mă simt plin de curaj şi de mândrie când scriu o frază ce-ar scârbi pe unul dintre cei doi giganţi (din 1835), domnii Chateaubriand sau Villemain.

Desigur că se va găsi şi „1880 vreun şarlatan îndemânatic, calculat, la modă, ca şi aceşti domni astăzi. Cititorii mei vor crede că sunt invidios, asta mă întristează;

acest meschin viciu burghez este, aşa mi se pare, cu totul străin de caracterul meu.

Realmente nu sunt gelos de moarte decât pe bărbaţii care îi fac curte femeii pe care o iubesc; mai mult încă, sunt gelos chiar şi pe cei care i-au făcut curte cu zece ani înaintea mea. De exemplu, primul amant al frumoasei Babet. (La Viena, în 1809.)

— Vă întâlneaţi în camera ta!

— Ne întâlneam peste tot, eram singuri în castel, şi el avea cheile.

Şi-acuma simt durerea pricinuiţi de cuvintele ei, asta se petrecea totuşi în 1809, acum douăzeci şi şapte de-ani; mai văd naivitatea desăvârşită a frumoasei Babet; ea se uita la mine.

Desigur că găsesc multă plăcere scriind de mai bine de o oră şi căutând să-mi descriu *exact* senzaţiile din vremea domnişoarei Kubly, dar cine dracu' va avea curajul să meargă până la capăt, să citească această îngrămădeală excesivă de *eu* şi *mine*? Chiar şi mie însumi mi se pare *urât mirositoare*. Ăsta-i cusurul acestui gen de scrieri, cărora nu le pot adăuga niciun fel de sos de şarlatanism pentru a le face mai îmbietoare. Oare voi cuteza să precizez: *ca în „*Confesiunile" lui *Rousseau*? Nu, în ciuda absurdităţii uriaşe a acestei obiecţii, se va crede iar că sunt invidios, sau mai degrabă că încerc să stabilesc o comparaţie înfricoşătoare prin absurdul ei cu capodopera acestui mare scriitor.

Afirm încă o dată şi pentru totdeauna că îi dispreţuiesc din toate puterile şi sincer pe domnii Pariset, de Salvandy, Saint-Mare Girardin şi alţi palavragii, lefegii pedanţi şi iezuiţi de la *Journal des Débats*, dar pentru atâta lucru nu mă cred mai aproape de marii scriitori. Nu cred că am vreun alt liar care să garanteze valoarea mea în

afară de acela de-a zugrăvi asemănător după natura pe care o văd foarte limpede în unele momente; în al doilea rând, sunt sigur de deplina mea bună-credinţă, de dragostea mea pentru adevăr; în al treilea rând, şi de plăcerea mea de-a scrie, plăcere care mergea până la nebunie în 1 – 817, la Milano, încasa domnului Peronti1, *corsia del Giardino2*.

1 Caaa în care Stondhal şi-a scris ultimele capitole din *Histoire de la Peinlurc en Ilalie* (Istoria picturii în Italia).

s Aici Stendbal a început şi dezvolte un nou paragraf: „Sunt întotdeauna mirat ci am putut să plac – unor oameni ca domnul Leino [Mole], de Crufiui, sau domnul de Cot… [?] sau unui anume gentilom din cartierul Saint-Germain, care, după câte mi-a povestit Sautelet prin 1828, căuta anumite lucrări de-ale mele. (Domnul Sautelet, librar litera! şi-a zburat creierii prin 1829 din motive în care se amestecau vanitatea, dragostea şi nişte datorii. Era directorul ziarului Nati*onal şi* asociat cu onestul, patriotul şi mirginitul Paulin, librar şi-n 1836.) Dar Stendbal a Şters aceste rânduri şi-a scris de-a curmezişul; „Lungime” (n.ed. În).

CAPITOLUL 26[145]

Dar să revenim la domnişoara Kubây. Cât de departe eram pe vremea aceea de sentimentul invidiei, de teama că cineva ar putea să mă *acuze de invidie* şi de orice fel de gând legat de ceilalţi! Abia îmi începeam viaţa.

Nu exista decât o singură fiinţă pe lume: domnişoara Kubly; un singur eveniment: oare joacă astă-seară, sau abia mâine?

Ce dezamăgire când nu juca şi se dădea cine ştie ce

145 Scris la Roma In zilele de 3. 4 şi 6 ianuarie 1836 (n.ed.fr.).

tragedie!

Ce – „elan de bucurie pură, duioasă, triumfătoare, când citeam numele ei pe afiş! încă mai văd afişul acela, formatul, hârtia, litera.

Mă duceam să citesc acest nume scump mie în cele trei sau patru locuri diferite unde era afişat: la Poarta Iacobinilor, la bolta grădinii, la colţul dinspre casa bunicului. Nu citeam doar numele ei, îmi ofeream plăcerea să recitesc tot afişul. Literele niţel uzate ale tipografului prost care tipărea afişul îmi deveniseră scumpe şi sacre, şi ani îndelungaţi le-am preferat celor mai frumoase litere.

Mi-aduc chiar aminte că sosind la Paris, în noiembrie 1799, frumuseţea literelor m-a surprins neplăcut, nu în îi erau acelea care imprimaseră numele domnişoarei Kubly.

Ea plecă, nu pot preciza când. Multă vreme n-am mai putut merge la teatru. Mi se îngădui să învăţ muzica, nu fără piedici: o artă atât de profană contraria sentimentul religios al tatii, iar bunicul n-avea nici cea mai mică vocaţie pentru această artă.

Mi-am luat un profesor de vioară, numit Mention, omul cel mai glumeţ din lume; el întruchipa vechea veselie franţuzească, amestecată cu bravură şi amor. Sărac lipit, dar cu o inimă de artist, într-o zi când cântam mai prost ca de obicei, el închise caietul spunând: „Nu mai dau niciun fel de lecţii”.

M-am dus la un profesor de clarinet, numit Hoffmann (în strada Bonne), un neamţ adevărat; cântam ceva mai binişor. Nu ştiu cum am plecat de la acest profesor ca să trec la domnul Holleville, în strada Saint-Louis, vizavi de doamna Barthélémy, pantofăreasa noastră. Era un bun violonist; deşi surd, distingea cea mai mică notă falsă. Acolo mă întâlneam cu domnul Félix Faure (astăzi *pair* al Franţei, prim-preşedinte, judecătorul superficial al

evenimentelor din august 1835). Nu ştiu cum am plecat de la Holleville.

În cele din urmă m-am dus să iau lecţii de muzică vocală, dar fără ştirea familiei, la 6 dimineaţa, în piaţa Saint-Louis, la un foarte bun cântăreţ.

Dar n-ajungeam la niciun rezultat: eram primul care se îngrozea de sunetele pe care le scoteam. Mi-am cumpărat nişte arii italieneşti, printre altele una în care citeam *Amore*, sau nu ştiu ce, *nevcimento*[146]; eu înţelegeam *în ciment*, *în mortar*. îmi plăceau grozav ariile acelea italieneşti, din care nu pricepeam nimic. Începusem prea târziu. Nimic nu m-ar fi putuft scârbi mai mult de muzică decât sunetele îngrozitoare pe care trebuie să le scoţi ca s-o înveţi. Doar *pianul* m-ar fi putut face să înving dificultatea, dar mă născusem într-o familie complet nemuzicală.

Mai târziu, când am scris despre muzică, prietenii mei îmi reproşau mai ales această ignoranţă. Dar trebuie s-o spun fără nicio afectare că simţeam imediat într-o bucată care se execută nuanţe pe care ei nici

146 Dragostea [pusă] la încercare (în limba italiană în original).

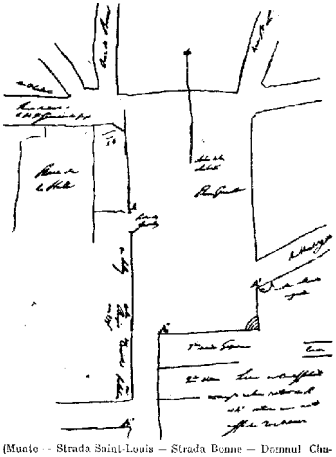

(Muste — Strada Saint-Louis — Strada Bonne — Domnul Chu-

bert – Strada Neuve, cartierul Saint-Germain din Grenoble – Amor cu S. G.

— Piaţa Halte – Poarta Iacobinilor – Domnul Le Roy – domnişoarele Bourgeois prin 1796 – Domnul Correard – Domnul Rubichon – Arborele Libertăţii – Piaţa Grenette – Strada Montorge – Boltă ducând spre grădină – Prima casă Gagnon – A doua, *idem*. Terasă – Locurile unde se lipeau afişele. Le reciteam mai ales în A şi A", în afară de un alt afiş din strada Neuve) mi le bănuiau. La fel se întâmpla cu nuanţele de fizionomie din copiile făcute după acelaşi tablou. Lucrurile astea le văd tot atât de limpede ca printr-un cristal. Dumnezeule mare, o să mă credeţi un prost!

Când am revenit la viaţă, la câteva luni după plecarea domnişoarei Kubly, m-am descoperit alt om.

N-o mai uram pe Scraphic, o uitam; cât despre tata, nu doream decât un lucru: să nu mă aflu în preajma lui. Observai cu remuşcare că n-aveam pentru el niciun *strop* de tandreţe şi de afecţiune.

Prin urmare, sunt un monstru, m-am spus. Şi ani de zile n-am găsit răspuns la această obiecţiune. În familie se vorbea întruna, de *teapnca greaţa*, despre dragostea dintre

rude. Aceşti oameni respectabili numeau *dragoste* jignirea neîntreruptă cu care mă onorau de cinci sau şase ani. Începui să întrevăd că, de fapt, se plictisau de moarte, şi că, fiind prea vanitoşi pentru a relua legăturile cu lumea, pe care le rupseseră cu nesăbuinţă în momentul unei crude pierderi, eu eram singurul lor remediu împotriva plictiselii.

Dar nimic nu mă mai putea emoţiona după tot ce simţisem. Studiai temeinic latina şi desenul şi obţinui un premiu întâi, nu mai ştiu la care din aceste două obiecte, şi un al doilea. Tradusei cu plăcere *Viaţa lui Agricola*, de Tacit – era pentru prima oară când latina îmi făcea oarecare plăcere. Plăcerea asta era stricată, *amaregiata**, de scatoalcele pe care le încasam de la marele Odru, un ţărănoi voinic şi ignorant din Lutribin, care învăţa cu noi şi nu pricepea nimic. Mă băteam zdravăn cu Giroud, care avea o haină roşie. Eram un copil încă, şi aşa trebuia să mai rămân o bună parte din viaţa mea.

Şi, totuşi, furtuna morală care bântuise în sufletul meu timp de mai multe luni mă maturizase, începui să-mi spun cu seriozitate:

„Troliuie să iau o hotărâre şi să ies din mocirla asta”.

N-aveam decât un mijloc: matematicile. Dar îmi cran predate atât de prosteşte, încât nu progresam de loc; e adevărat că ceilalţi progresau şi mai puţin decât mine, dacă era cu putinţă. Acel domn D.upuy ne explica teoremele de parcă ar fi fost vorba de nişte reţete de preparat oţet.

Totuşi, singurul meu mijloc de-a scăpa din Grenoble crabezout. Dar Bezout era îngrozitor de tâmpit! Un cap ca şi al domnului Dupuv, emfaticul nostru profesor.

Bunicul cunoştea un burghez mărginit, care se numea Chabert, şi *arăta la matematici acasă*. Aşa se spune

prin părţile noastre, şi în cazul de faţă se potriveşte de minune. Mi s-a îngăduit cu destulă greutate să merg acasă la domnul Chabert; familia mea se temea să nu-l jignească pe domnul Dupuy, lăsând la o parte faptul că trebuia să plătească doisprezece fi [anci] pe lună, aşa mi se pare.

Am răspuns că majoritatea elevilor de la cursul de matematici din Şcoala Centrală iau lecţii de la domnul Chabert şi că dacă nu voi lua şi eu, voi rămâne ultimul din Şcoala Centrală. Am mers, aşadar, la domnul Chabert. Domnul Chabert era un burghez destul de îngrijit, dar având întotdeauna aerul că e îmbrăcat în haine de duminică şi moare de frică să nu-şi păteze cumva redingota, sau vesta, sau frumoşii lui pantaloni de caşmir de culoarea găinaţului de gâscă. Avea şi-o figură de burghez frumuşel. Locuia pe strada Neuve, lângă strada Saint-Jacques şi aproape vizavi de Bourbon, negustor de fierărie, al cărui nume mă frapa, căci rudele mele burgheze pronunţau acest nume vădind cel mai profund respect şi cel mai autentic devotament. Ai fi spus că de el atârnă viaţa Franţei.

Dar şi la domnul Chabert am regăsit aceeaşi lipsă de bunăvoinţă care mă exaspera la Şcoala Centrală şi din cauza căreia nu eram scos niciodată la tablă. Nimic mai neplăcut într-o cămăruţă ca aceea şi printre cei şapte sau opt elevi adunaţi în jurul unei table de pânză ceruită decât să ceri voie să ieşi la tablă, adică să te duqi să explici pentru a cincea sau a şasea oară o teoremă pe care o mai explicaseră patru sau cinci elevi. Şi totuşi fusesem obligat s-o fac de câteva ori

— O

la lecţiile domnului Chabert, altfel n-aş fi *demonstrat* niciodată. Domnul Chabert mă credea un *minushabens*, şi-a rămas întotdeauna cu această îngrozitoare impresie.

Nimic mai caraghios decât să-l auzi vorbind după aceea despre succesele mele la matematici.

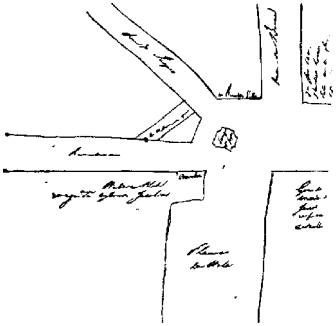

(Cişmeaua St.

— Jacques – Strada St.

— Jacques – Domnul Renauând [on] încornorat – Strada Bonne – Cu zece ani mai târziu a fost clădită pe acest loc şi după planurile mele casa care l-a ruinat pe tata – O casă mare, aparţinând iacobinilor, făcută din piatră – Piaţa de la Halle – Hala de grâu, pe care am mai apucat-o ca Biserică a Iacobinilor – Bourbon – Strada Neuve – Domnul Chabert la etajul III)

ALG – febra

Dar în epoca acestor începuturi familia mea dovedi o ciudată lipsă de tact sau mai degrabă de spirit, neinteresându-se dacă sunt în stare să *demonstrez* şi de câte ori pe săptămână ies la tablă. Domnul Chabert, care nu pierdea niciun prilej ca să-mi declare marele său respect pentru domnul Dupuy, nu scotea la tablă decât pe cei care erau scoşi şi la Şcoala Centrală. Exista un oarecare domn de Renneville pe care domnul Dupuy îl scotea la tablă pentru că era nobil şi văr cu fraţii Monval; ăsta era un soi de imbecil aproape mut şi cu nişte ochi zgâiţi; îmi venea să vărs de indignare văzând preferinţa pe care i-o arătau domnul Dupuy şi domnul Chabert.

Îl scuz pe domnul Chabert, eu trebuie să fi fost un băieţaş mult prea îngâmfat şi dispreţuitor. Bunicul şi familia mea mă proclamau un copil-minune, doar se ocupaseră de mine cinci ani la rând!

De fapt, domnul Chabert era mai puţin ignorant decât domnul Dupuy. La el am găsit un exemplar din Etiler, cu problemele lui despre numărul de ouă pe care o ţărancă le duce la oraş; un ticălos îi fură o cincime, ea scapă jos o jumătate din cele rămase ele., etc.

Asta m-a luminat, am început să-mi dau seama cam ce înseamnă să foloseşti instrumentul numit algebră. Dracu' să mă ia dacă mi-a spus-o cineva vreodată; domnul Dupuy pălăvrăgea întruna, plin de emfază, despre această materie, dar nu ne spunea niciodată acest lucru elementar: este vorba de o *diviziune a muncii*, care, ca orice diviziune a muncii, face minuni şi îngăduie spiritului să-şi adune toate puterile spre un singur aspect al obiectelor, spre o singură însuşire a lor.

Ar fi fost cu totul altceva pentru noi dacă domnul Dupuy ne-ar fi spus: brânza asta e moale, sau vârtoasă; e albă, e albastră; e veche, e proaspătă; e a mea, e a ta; e uşoară, sau e grea. Din toate aceste calităţi noi vom ţine seamă doar de greutate. Oricare i-ar fi greutatea, noi s-o numim A. Şi-acum, fără să ne gândim musai la brânză, să-i aplicăm lui A tot ce ştim despre cantităţi.

Lucrul acesta atât de elementar nu ni-l spunea nimeni în provincia aceea înapoiată; poate că de atunci Şcoala politehnică şi ideile lui Lagrange s-au răspândit şi în provincie.

Capodopera educaţiei din acea vreme era un mic pezevenghi îmbrăcat în verde, blând, ipocrit, drăgălaş, care n-avea nici trei picioare înălţime şi învăţa pe dinafară *teoremele* care se demonstrau, fără să se sinchisească

dacă le pricepe sau nu. Acest favorit al domnului Chabert, şi nu mai puţin al domnului Dupuy, se numea, dacă nu mă înşel, Paul-Eniile Teisseire. Examinatorul de la Şcoala politehnică, imbecilul de Louis Monge, fratele marelui geometru, care a scris acea faimoasă gugumănie (la începutul *Staticii*), nu şi-a dat seama că unicul merit al lui Paul-Emile este doar o memorie uluitoare.

A intrat în Şcoală; dar acolo ipocrizia lui fără margini, memoria şi obrăjorii frumuşei de fetiţă nu s-au mai bucurat de acelaşi succes ca la Grenoble; a ieşit ofiţer; curând însă, pogorându-se asupră-i harul dumnezeiesc, s-a preoţit. Din nenorocire, a murit de piept; i-aş fi urmărit îndeaproape cariera, şi cu plăcere. Plecasem din Grenoble cu o poftă grozavă să prind o dată ocazia şi să-i ard în voie o chelfăneală zdravănă.

Mi se pare că-i dădusem un acont la domnul Chabert, unde fireşte că mi-o lua întotdeauna înainte datorită memoriei sale imperturbabile.

Dar el nu se supăra niciodată, orice i-ai fi făcut; nici nu elipsa auzindu-se strigat din toate părţile *cutră mică*, mai ales din ziua când l-am văzut încununat cu trandafiri, luând parte la o procesiune în chip de îngeraş.

Este aproape singurul caracter pe care l-am remarcat la Şcoala Centrală. Oferea un contrast de mai mare dragul cu sumbrul Benoît, pe care l-am întâlnit la cursul de literatură al domnului Dubois Fonta noile şi care practica ştiinţa sublimă a amorului socratic, învăţată de la doctorul Clapier, nebunul.

Sunt poate zece ani de când nu m-am mai gândit la domnul Chabert; treptat mi-aduc aminte că era într-adevăr mult mai puţin mărginit decât domnul Dupuv.

A-l fir L J

(Uşă – Sala a doua – Masă de lucru – Tablă de piază

ceruită – Strada Neuve)

*

deşi avea un fel de-a vorbi încă şi mai tărăgănat şi-o înfăţişare mult mai jalnică şi mai burgheză.

Îl preţuia pe Clairaut, şi faptul că ne punea în contact cu acest om de geniu şi ne scotea puţin din searbădul Bezout era imens. îl avea pe Bossut, pe abatele Marie, şi din când în când ne punea să studiem o teoremă după aceşti autori. Ba chiar avea în manuscris câte ceva din Lagrange, lucruri tocmai bune pentru înţelegerea noastră limitată.

Mi se pare că lucram cu condeiul pe caiet şi la o tablă de pânză ceruită.

Dizgraţia mea era totală, poate că se trăgea din cine ştie ce gafă săvârşită de familia mea, care o fi uitat să-i trimită un curcan de Crăciun domnului Chabert sau surorilor sale, pentru că avea nişte surori foarte drăguţe, şi dacă n-aş fi fost atât de timid, cu siguranţă că le-aş fi făcut curte. Ele aveau multă consideraţie pentru nepotul domnului Gagnon, veneau, de altfel, la slujbele de duminică din casa noastră.

Urma să facem ridicări în plan cu grafometrul la planşetă; într-o zi am ridicat în plan un câmp de lângă

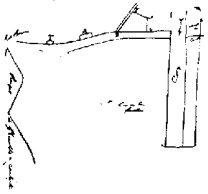

T. Casa nebunului de Camille Teisseire, un iacobin care prin 1811 voia să-l ardă pe Rousseau şi Voltaire – A. Hotelul „La cumătră”. Aceasta era reprezentată fără cap, lucru care mă uimea peste măsură.

(Poarta Bonne – Zidurile de apărare ale oraşului,

înspre apus – Locul de execuţii – Drum. Moara din Canei)

drumul Boiteuses. E vorba de câmpul BCDF. Domnul Chabert îi pusese pe toţi ceilalţi să tragă liniile pe planşetă; veni, în sfârşit, şi rândul meu, dar ultimul sau penultimul. Eram umilit şi supărat; apăsai condeiul prea tare.

„Păi eu ţi-am spus să tragi o linie, zise domnul Chabert cu accentul său tărăgănat, şi dumneata mi-ai făcut aici o bară".

Avea dreptate. Cred că dizgraţia mea pe lângă domnii Dupuy şi Chabert şi indiferenţa totală a domnului Jay la şcoala de desen m-au împiedicat să ajung un prostănac. Aveam aptitudini excelente. Ai mei, care, în morocănoşenia lor bigotă, perorau necontenit împotriva educaţiei publice, se convinseseră uşor că după cinci ani de atenţii, vai! prea stăruitoare, produseseră o capodoperă, şi-această capodoperă eram eu.

Într-o zi îmi spuneam, dar de fapt înainte de Şcoala Centrală: „Nu cumva sunt fiul vreunui mare prinţ, şi tot ce-aud despre Revoluţie şi puţinul pe care îl văd este o poveste născocită pentru educaţia mea, ca în *Emile*?"

Aceasta pentru că bunicul, un om cu o conversaţie foarte plăcută, în ciuda hotărârilor sale pline de pioşenie, pomenise în faţa mea de *Emile*, vorbise despre *Profesiunea de credinţă a vicarului savoiard* etc., etc., etc. Furasem această carte la Claix, dar nu pricepusem nimic dintr-însa, nici chiar absurdităţile din prima pagină, şi după un sfert de ceas, am lăsat-o. Trebuie să fiu drept cu gusturile tatii, era un admirator entuziast al lui Rousseau şi vorbea din când în când despre el, pentru care fapt, ca şi pentru imprudenţa lui în faţa unui copil, era aspru certat de mătuşa Seraphie.

CAPITOLUL 27»

Aveam şi încă mai am gusturile cele mai aristocratice eu putinţă; aş face orice pentru fericirea poporului, dar aş prefera, cred, să-mi petrec lunar câte cincisprezece zile la închisoare decât să trăiesc printre locuitorii magherniţelor.

Cam pe atunci m-am împrietenit, nu ştiu în ce împrejurare[147], cu François Bigillion (care mai târziu s-a sinucis, cred, din pricina soţiei sale).

Era un om simplu, natural, sincer, care niciodată nu căuta să lase impresia, printr-un răspuns îngâmfat, că are experienţa vieţii, a femeilor etc. Asta era suprema noastră ambiţie de colegieni, cel mai bun prilej de înfumurare prostească. Fiecare mucos voia să-l convingă pe celălalt că a avut femei cu duiumul şi ştie ce-i viaţa. Nimic din toate astea la Bigillion. Făceam lungi plimbări împreună mai ales înspre turnul Rabot şi Bastille. Minunata privelişte pe care ţi-o oferă locurile acelea, mai ales către Eybens, în spatele căruia se ridică cele mai înalte creste din Alpi, ne înnobila sufletele. Rabot şi Bastille sunt, primul un turn străvechi, a doua o căsuţă, aşezate la o mare diferenţă de altitudine, pe muntele care închide zidul de apărare al oraşului, zid jalnic în 1795, dar care se reface în 1836.

În timpul acestor plimbări ne împărtăşeam cu toată sinceritatea cam ce credeam noi despre această pădure teribilă, sumbră şi încântătoare, în care urma să pătrundem. Se înţelege că este vorba de lume şi de societate.

Bigillion avea mari avantaje asupra mea: 1° Trăise liber din copilărie, ca fiu al unui tată care nu-l înăbuşea cu dragostea lui şi ştia să-şi găsească alte distracţii decât aceea de a-şi transforma copilul într-o păpuşă.

---

147 Nota lui Iî. Colomb: „Prin intermediul lui Romain Colomb, care se împrietenise cu cei doi fraţi, întîlnindu-se cu ci în casa Faure, pe vremea sosirii lor la Grenoble" (n. ed. fr.).

2° Acest tată, burghez rural foarte înstărit, locuia la Saint-Ismier, un sat situat la o poştă de Grenoble, spre est, într-o poziţie foarte plăcută de pe valea râului Isère. Acest ţăran de treabă, iubitor de vin, de trai bun şi ţărăncuţe fragede, închinase la Grenoble un mie apartament pentru cei doi băieţi ai săi care îşi făceau acolo educaţia. Gel mai mare se numea Bigillion, aşa cum se obişnuieşte în provincia noastră, cel mic, Rémy, plin de toane, ciudat, adevărat definez, dar generos, chiar cam gelos pe-atunci din cauza prieteniei dintre mine şi Bigillion.

Întemeiată pe o deplină bună-credinţă, după primele cincisprezece zile, prietenia noastră deveni intimă. Bigillion avea un unchi călugăr savant şi, după câte mi se pare, foarte puţin călugăr din fire, bunul părinte Morlon, benedictin probabil, care o dată sau de două ori, pe când eram copil, binevoise să mă spovedească. Fusesem grozav de mirat de tonul lui blând şi politicos, cu totul deosebit de prudenţa aspră a belferilor acriţi în grija cărora mă dădea tata de cele mai multe ori, ca domnul abate Rambault.

Bunul părinte Morlon a avut o mare influenţă asupra spiritului meu; avea un Shakespeare tradus de Letourneur, iar nepotul său Bigillion împrumută pentru mine, unul după altul, toate volumele care alcătuiau această operă considerabilă pentru un copil, optsprezece sau douăzeci de volume.

Mi se părea că renasc citindu-l. În primul rând, avea avantajul că nu mi-a fost lăudat şi predicat de ai mei, ca Racine. Era de ajuns ca ei să-mi laude o *plăcere* oarecare pentru a mă îngrozi de ea.

Şi pentru ca puterea lui Shakespeare asupra inimii mele să fie deplină, mi se pare chiar că tata mi l-a vorbit de rău.

În general, n-aveam încredere în ai mei, dar în

materie de artă, laudele lor erau suficiente ca să-mi inspire o scârbă de moarte pentru cele mai frumoase lucruri. Inima mea, cu mult mai înaintată decât mintea mea, simţea imediat că ei lăudau aşa precum *Kings* laudă astăzi religia, altfel spus, din iezuitism. Simţeam foarte confuz, dar foarte ascuţit şi cu o ardoare pe care n-o mai am, că orice scop moral, altfel spus, orice interes al artistului, ucide opera de artă. L-am citit pe Shakespeare tot timpul între 1796 şi 1799. Ilacine, lăudat într-una de ai mei, îmi făcea impresia unui plat ipocrit. Bunicul îmi povestise anecdota aceea cu moartea lui din cauză că Ludovic al XIV-lea nu-l mai onora cu privirea. De altfel, versurile sale mă plictisau pentru că lungeau fraza şi-o făceau să-şi piardă precizia. Nu puteam suporta *telegar* în loc de cal. Numeam asta ipocrizie.

Cum oare, trăind izolat în mijlocul unei familii cu o vorbire foarte aleasă, aş fi putut deosebi un limbaj mai nobil de unul mai puţin nobil? Unde să fi deprins limbajul inelegant?

Corneille îmi displăcea mai puţin. Scriitorii care-mi plăceau la nebunie pe atunci erau Gervantes, *Don Quijote*, şi Ariosto[148], citiţi în traducere. Urma imediat Rousseau, care avea un dublu defect *drawback*), acela de-a lăuda pe [coţii] şi religia şi de-a fi lăudat de tata. Citeam cu voluptate *Povestirile* lui La Fontaine şi *Felicie*. Dar acestea nu erau *plăceri literare*. Sunt cărţi dintr-acelea pe care le citeşti numai pentru că ţi-au căzut în mână.

Când în 1824, pe punctul de a mă îndrăgosti de Clementine, mă străduiam din răsputeri să nu-mi las sufletul absorbit în contemplarea graţiilor sale (mi-aduc aminte de-o mare bătălie într-o seară, la concertul doamnei

148 în realitate, Shakespeare, Cervantes şi Ariosto.

du Bignon, unde mă aflam alături de celebrul general Foy, Clémentine, ultraregalistă, nu frecventa această casă), când, spun, am scris *Racine et Shakespeare*, am fost acuzat că joc teatru şi reneg primele mele’s enzaţii din copilărie, dar acum e limpede cât era de adevărat, lucru pe care m-am ferit să-l spun (ca fiind de necrezut), că prima mea iubire fusese pentru Shakespeare, şi mai ales pentru *Hamlet* şi *Romeo şi Julieta*.

Fraţii Bigillion locuiau pe strada Chenoise (nu sunt sigur de nume), strada aceea care dădea spre bolta Notredame şi un pârâiaş pe care era clădită mănăstirea augustinilor. Tot acolo se afla şi un faimos anticar, pe care îl vizitam adeseori. Mai departe era Oratoriul, unde fusese închis câteva zile tata[149], împreună cu domnul Coulomb[150], tatăl lui Romain Coulomb, prietenul meu cel mai vechi (în 1836).

Iată strada al cărei nume aproape că mi s-a şters din memorie, nu însă şi imaginea ei.

În apartamentul acela, situat la etajul trei, în B, trăia împreună cu fraţii Bigillion şi sora lor, domnişoara Victorine Bigillion, o fată foarte simplă, foarte drăguţă, dar departe de-a fi o frumuseţe grecească, dimpotrivă, avea o faţă profund alobrogă[151]. Mi se pare că aşa ceva se bheamă

---

149 Nota lui R. Colomb: „Eroare; poate că tatăl său s-a ascuns, dar n-a stat niciodată la închisoare, mai ales la Oratoriu, unde se aflau doar nişte femei şi trei copii: cei doi Monval şi cu mine. Paznicul, aspru şi morocănos, se numea Pilon" (n.ed.fr.).

150a Nota lui R. Colomb: „Domnul Colomb-tatăl a fost închis tot timpul la «Conciergerie», în piaţa Saint-Andre; din cînd în cînd dormeam şi eu împreună cu el în această închisoare" (n. ed. fr.).

151(Piaţa do legume — Stradă care ducea spre podul de lemn — Curte — Strada Pont-St.-Jaime — Domnul lielair, profesor de dans — Gîrlă — Botta Notre-Dame — Piaţa Notre-Dame —B. Apartamentul lui Bigillion de la etajul 3 — L. Anticarul din casa care acoperea gîrla)

astăzi rasa Gaël. (De consultat doctorul Edwards şi domnul Adrien de Jussieu, ultimul cel puţin ma convins de această clasificare.)

Domnişoara Victorine avea spirit şi gândea mult, era întruparea prospeţimii. Faţa ei se acorda perfect cu ferestrele cu cercevele în cruce ale apartamentului în care locuia împreună cu fraţii săi, întunecos, deşi spre sud şi la etajul trei, dar casa de vizavi era uriaşă. Acest acord perfect mă frapa, sau mai degrabă îi simţeam efectul, dar fără să mi-l pot explica.

Acoao asistam adeseori la cina celor doi fraţi şi-a surorii lor. Le-o pregătea o servitoare de la ei din sat.

C >

simplă ca şi ei, mâncau pâine neagră, lucru care mi se părea de neînţeles mie, care nu mâncasem niciodată alt fel de pâine decât albă.

De aici, tot avantajul meu asupra lor; în ochii lor eu făceam parte dintr-o clasă superioară: fiul domnului Gagnon, membru în comitetul Şcolii Centrale, era un *nobil*, pe când ei, burghezi trăgând spre ţărani. Asta nu înseamnă că ar fi avut vreun regret sau o admiraţie prostească; preferau pur şi simplu pâinea neagră celei albe, nu depindea decât de G1 S ei" şi cearnă făina ca să aibă pâine albă.

Trăiam acolo într-o inocenţă deplină, strânşi în jurul mesei de nuc acoperită cu o faţă de masă de pânză cenuşie, Bigillion, fratele mai mare – 14 sau 15 ani, Remy – 12, domnişoara Victorine – 13, eu – 13, servitoarea – 17.

Alcătuiam o societate foarte tânără, după cum se vede, şi nu exista nicio rudă care să ne deranjeze. Când

domnul Bigillion-tatăl venea la oraş pentru o zi sau dt) un, noi nu îndrăzneam să-i dorim plecarea, dar prezenţa lui ne supăra.

Poate că aveam cu toţii cu un an sau doi mai mult, dar nu mai mult; ultimii mei doi ani, 1799 şi 1798, au fost absorbiţi în întregime de matematici, şi la capătul lor, Parisul; era, prin urmare, în 1797 sau mai degrabă 1796, or, în 1796 aveam 13 ani.

Trăiam pe-atunci ca nişte iepuraşi care se joacă prin pădure ronţăind cimbrişor. Domnişoara Victorine era gospodina; avea ciorchini de struguri uscaţi înveliţi în foi de viţă şi legaţi cu un fir de aţă, din care îmi dădea şi mie şi care mi-erau tot atât de dragi ca şi chipul ei fermecător. Uneori îi mai ceream un ciorchine, pe care mi-l refuza adeseori spunând: „Mai avem doar opt şi trebuie să ne ajungă până la sfârşitul săptămânii”.

Proviziile soseau de la Saint-Ismier o dată sau de două ori pe săptămână. E un obicei grenoblez. Pasiunea fiecărui burghez e să aibă un *domeniu* al său şi el preferă o salată de pe domeniul său din Montbonnot, Saint-Ismier, Corenc, Voreppe, Saint-Vincent sau Claix, Echirolles, Eybens, Domene etc., etc., care îl costă patru gologani, aceleiaşi salate cumpărate la piaţă cu doi gologani. Un astfel de burghez având 10.000 de franci plasaţi cu 5% la Perier (tatăl, vărul lui Casimir*, îl*

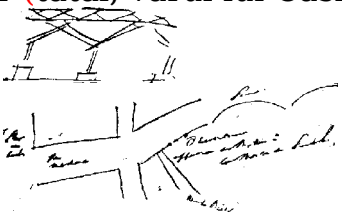

Am lăsat la Grenoble o vedere a podului de lemn, cumpărată de la văduva domnului Le Roy. Este în ulei şi

zbiadita1, dulceagă, gen Dorat sau Florian, dar, oricum, *ca desen*, seamănă, doar culorile sunt *îndulcite* şi *florianizate*. Strada Marchande, numită aşa pe bună dreptate: acolo veneau să cumpere sau cel puţin treceau pe acolo toţi ţăranii din La Vallée (valea de la Grenoble la Montmélian, regiune foarte bogată şi foarte frumoasa) (Pod de lemn – Râul Isère – Piaţa de legume – Strada Marchande – Pod – O. Scară în spirală. Apartamentul lui Bigillion pe strada La Montée du Pont-de-Bois – Strada du Boeuf)

t Decolorată (în limba italiană în original).

ministru în 1832) îi plasează într-un domeniu care-i aduce un venit de 2 sau 2 1/2, şi-i încântat. Cred că este plătit în vanitate, având plăcerea să spună cu un aer important: *„Trebuie să merg la Montbonnot”* sau: *văm sosit de la Montbonnot*”.

Nu eram îndrăgostit de Victorine, inima mea era încă zdrobită de plecarea domnişoarei Kubly, iap

D

(St.

— Jaime)

prietenia mea pentru Bigillion era atât de intimă, încât mi se pare că, foarte pe scurt, de frică să nu râdă de mine, îndrăznisem să-i mărturisesc nebunia mea. Povestea mea nu l-a scandalizat câtuşi de puţin, era fiinţa cea mai cumsecade şi mai simplă, calităţi preţioase, care se întregeau cu un bun-simţ plin de delicateţe, bunul-simţ caracteristic familiei sale şi care la el se desăvârşise datorită convorbirilor cu Remy, fratele şi prietenul său intim, nu prea sensibil, dar de un bun-simţ cu mult mai ferm. Remy îşi petrecea deseori după-amiezi întregi fără să-şi descleşteze fălcile.

Acolo, la etajul trei, am petrecut cele mai fericite clipe din viaţa mea. Ceva mai târziu, fraţii Bigillion au

părăsit casa aceea, pentru a se stabili pestradala Montée du Pont-de-Bois; sau mai degrabă contrariul, de la Pont-de-Bois s-au mutat în strada Ghenoise, aşa mi se pare, cu siguranţă aceea în care dădea strada Pont-Saint-Jaime. Sunt sigur de cele trei ferestre cu cercevele în cruce în B şi de poziţia lor faţă de strada Pont-Saint-Jaime. Mai mult ca niciodată, scriind acestea, fac tot felul de descoperiri (la Roma, în ianuarie 1836).

Am uitat pe trei sferturi toate aceste lucruri la care de douăzeci de ani încoace nu m-am gândit de şase ori pe an.

Eram foarte timid faţă de Victorine, ai cărei sâni în formare îi admiram, dar în acelaşi timp îi spuneam tot ce aveam pe suflet, de exemplu persecuţiile mătuşii Séraphie, de care abia scăpasem, şi-mi aduc aminte că ea refuza să mă creadă, lucru care mă întrista cumplit, îmi dădea de înţeles că am o fire antipatică.

CAPITOLUL 281

Bigillion mi-a dat de înţeles că severul Remy m-ar privi cu ochi foarte răi dacă i-aş face curte surorii sale, şi acesta a fost singurul punct] asupra căruia n-a existat sinceritate deplină între noi. Adeseori după plimbare, odată cu căderea nopţii, când schiţam intenţia de-a urca, Victorine îmi spunea un la revedere grăbit, care mă scotea din sărite. Cu inima însângerată de atâtea răutăţi pe care le credeam, cu sau fără îndreptăţire, îndreptate împotriva mea, simţeam nevoia prieteniei şi aceea de a vorbi cu inima deschisă.

Voi mărturisi, totuşi, că preferam de o mie de ori să-i spun Victorinei păsurile mele, şi nu fraţilor săi. Astăzi văd sentimentul meu de-atunci – mi se părea un lucru de necrezut să poţi vedea de-atât de aproape acest teribil animal care e femeia, şi încă una înzestrată cu un păr

superb, cu braţe rotunjite dumnezeieşte, deşi cam slabe, având, în sfârşit, un piept fermecător, adeseori cam dezgolit din cauza căldurii prea mari. E adevărat că atunci când stăteam la masa de nuc, la doi paşi de domnişoara Bigillion, despărţit de colţul mesei, eu vorbeam cu fraţii ei numai pentru ca să nu-mi dau cumva în petic. Dar asta nu însemna de loc că aveam poftă să mă îndrăgostesc de ea, eram *scoltato* (fript, opărit), cum se spune în italiană, cu puţin timp în urmă constatasem că iubirea e un lucru grav şi teribil! Nu mi-o spuneam, dar îmi dădeam prea bine seama că, privită în ansamblu, iubirea mea pentru domnişoara Kubly îmi pricinuise probabil mai multă durere decât plăceri.

Scris la Roma în zilele de 10, 11 şi 12 ianuarie 1836 (n.ed. fr.).

Pe vremea acestui sentiment pentru Victorine, atât de inocent în cuvinte, ba chiar şi în gânduri, uitam să mai urăsc şi mai ales să-mi închipui că ceilalţi mă urăsc.

Mi se pare că, după un oarecare timp, gelozia fraternă a lui Rémy s-a calmat, sau aplecat pentru câteva luni la Saint-Ismier. Poate că şi-a dat seama că într-adevăr nu eram îndrăgostit, sau a avut cine ştie ce alte treburi, eram cu toţii nişte pezevenghi de vreo 13 sau 14 ani. Dar în Dauphiné chiar la această vârstă eşti foarte pişicher, noi n-avem nici nepăsarea, nici… ştrengarului din Paris, şi pasiunile pun de timpuriu stăpânire pe noi. Pasiuni pentru nişte fleacuri, dar., fapt este că râvnim la ele cu pasiune.

În fine, de cel puţin cinci ori pe săptămână, odată cu căderea nopţii sau când bătea *sfântul* (clopotul de ora 9 de la biserica Saint-André), mergeam să-mi petrec seara la domnişoara Bigillion.

Fără să pomenesc ceva de prietenia care domnea între noi, am făcut imprudenţa să rostesc numele familiei

Bigillion într-o zi când cinam cu ai mei; nesăbuinţa mea a fost aspru pedepsită. Ei mi-au arătat printr-o pantomimă cât se poate de expresivă tot dispreţul lor pentru familia şi fraţii domnişoarei Victorine.

„Nu cumva au şi-o fată? O ţărăncuţă oarecare, desigur?”

Nu-mi amintesc decât foarte vag de cuvintele pline de dispreţ şi de înfăţişarea trufaşă care le însoţea. Păstrez în memorie doar impresitf usturătoare pe care mi-a lăsat-o acest dispreţ.

Trebuie să fi fost acelaşi aer de dispreţ rece şi batjocoritor pe care îl are, desigur, şi domnul baron des Adrets când vorbeşte despre mama sau mătuşa mea.

Familia mea, în ciuda meseriei de medic şi avocat, se credea foarte aproape de nobilime, iar tata se pretindea nici mai mult, nici mai puţin decât un gentilom scăpătat. Tot dispreţul exprimat în seara aceea în timpul cinei se baza pe starea de burghez rural a domnului Bigillion, tatăl prietenilor mei, şi pe faptul că fratele lui mai mic, un mare şmecher, era directorul închisorii departamentale din piaţa Saint-Andre, un soi de temnicer burghez.

Această familie îl primise pe sfântul Bruno în Munţii Grande-Chartreuse în anul… fap[152]t cât se poate de sigur, cu mult mai respectabil decât acel famu*lus B [e*y]le, judecător la Sassenage pe vremea seniorilor medievali. Dar[153], în schimb, bunul Bigillion-tatăl, un bărbat petrecăreţ, foarte înstărit în satul său, nu cina la domnul de Marcieu, sau la doamna de Sassenage şi-l salută el întâi pe bunicul de cum îl zărea de departe şi în plus vorbea

152 Sfîntul Bruno şi însoţitorii săi s-au stabilit pe platoul pustiu de la Chartreuse în 1084.

153! Aflăm un judecător Beyle la Sassenage abia către sfîrşitul secolului al XVII-lea.

despre domnul Gagnon cu o mare consideraţie.

Această trufie era o distracţie pentru familia mea, care de obicei se plictisea de moarte, şi ţinu tot timpul cinei; îmi pierise pofta de mâncare auzind în ce fel sunt trataţi prietenii mei. Mă întrebară ce-i cu mine. Am răspuns că mi-am luat *gustarea* foarte târziu. Minciuna este singura resursă la îndemâna slăbiciunii. Eram teribil de înfuriat pe mine însumi: cum, fusesem atât de prost încât să vorbesc despre ceea ce mă preocupa tocmai cu rudele mele?

Dispreţul lor mă tulbură adânc, în clipa asta văd de ce: era vorba de Victorine. Prin urmare, fiinţa cu care seară de seară avusesem fericirea să stau de vorbă aproape intim nu era acel teribil animal atât de temut, dar atât de exclusiv adorat, adică o femeie respectabilă şi frumoasă?

După patru sau cinci zile de suferinţă cumplită, Victorine birui: am decretat-o cu mult mai agreabilă şi mai om de lume decât familia mea, tristă, *zbârcită* (aşa am spus), sălbatică, neoferind niciodată o cină, neintrând niciodată într-un salon în care s-ar afla zece persoane, în timp ce domnişoara Bigillion participa adeseori în casa din Saint-Ismier a domnului

Faure şi la rudele răposatei sale mame din Chapareillan la serate de douăzeci şi cinci de persoane. Era chiar mai nobilă datorită primirii sfântului Bruno prin 1080. [154]Mulţi ani mai târziu mi-am dat seama de mecanismul celor ce se petreceau în inima mea, şi, în lipsa altui cuvânt mai potrivit, l-am numit *cristalizare* (cuvânt care l-a şocat pe marele literat, ministru de interne în 1833, domnul conte d’Argout, scenă hazlie povestită de

154 Pe margine: „Data: sfîntul Bruno, mort în 1101, în Calabria (n. ed. fr.).

Clara Gazul).2

Această absolvire de dispreţ dură vreo cinci-şase zile, în timpul cărora nu mă gândeam la nimic altceva, Insulta atât de glorios învinsă a pus un *fapt nou* între domnişoara Kubly şi starea mea actuală. Fără ca inocenţa mea să fi băgat de seamă, întâmplarea asta era un mare câştig: trebuie să punem, mereu fapte noi între noi şi durerea noastră, fie şi-un braţ rupt.

Tocmai cumpărasem un Bezout într-o ediţie bună şi-l legasem frumos (poate că mai există la Grenoble, la domnul Alexandre Mallein, directorul impozitelor); pe copertă am desenat o coroană de frunze, iar în mijlocul ei un Y majuscul. În fiecare zi admiram acest monument.

După moartea[155] mătuşii Séraphie aş fi putut, din nevoia de a iubi, să mă împac cu familia mea, dar trufia de care dăduse dovadă pusese între noi infinitul; aş fi putut ierta dacă ar fi pus pe seama familiei Bigillion o crimă, dar s-o dispreţuiască! Şi tocmai bunicul era cel care exprimase acest dispreţ cu cea mai mare eleganţă şi efect în consecinţă!

Mă păzii cu străşnicie să vorbesc cu ai mei şi despre alţi prieteni din acea epocă: domnii Gali, La Bayette…

Gali era palid, slab, firav, cu urme de vărsat, un caracter foarte rece, de altfel, foarte cumpătat, foarte prudent. îşi dădea seama că este stăpânul absolut al micii lor averi şi nu trebuie s-o risipească. Era simplu, onest, de loc palavragiu, nici mincinos. Mi se pare că a părăsit

155 Pe margine: „într-una din călătoriile mele (întoarceri) la Grenoble, prin 1806, o persoană bine informată mi-a spus că domnişoara Victorine

Grenoble şi Şcoala Centrală înaintea mea, ca să meargă la Toulon şi să intre în marină.

Tot pentru marină se pregătea şi amabilul La Bayette, nepotul sau ruda amiralului (adică viceamiralului sau contraamiralului) Morard de Galles.

Era tot atât de amabil şi nobil pe cât era Gali de demn de stimă. Mi-aduc aminte de încântătoarele după-amiezi pe care le petreceam discutând împreună la fereastra camerei sale de la etajul trei al unei case ce da în Piaţa Departamentului. Acolo îşi împărţea cu mine *gustarea*: mere şi pâine neagră. Eram lacom de orice conversaţie sinceră şi lipsită de ipocrizie. Acestor două merite comune tuturor prietenilor mei, La Bayette le adăuga o mare nobleţe de sentimente şi de maniere[156] şi-o sensibilitate care, deşi nu era capabilă de pasiune profundă, ca Bigillion, era mai elegant exprimată.

Mi se pare că mi-a dat câteva sfaturi care mi-au prins bine pe vremea când eram îndrăgostit de domnişoara Kubly, despre care mă încumetasem să-i vorbesc, într-atât era de sincer şi de bun. Puneam laolaltă bruma noastră de experienţă despre femei, sau mai degrabă bruma de cunoştinţe culese de prin romanele citite. Trebuie să fi fost foarte caraghioşi pentru cineva care ne-ar fi auzit vorbind.

Curând după plecarea mătuşii Séraphie, am citit cu mare pasiune *Les Mémoires secrets* ale lui DucIos, pe care le citea şi bunicul.

Mi se pare că pe Gali şi La Bayette i-am cunoscut în sala de matematici, cu siguranţă că acolo s-a născut

156 Nota lui R. Colomb: „în camera lui organizam nişte picnicuri punind fiecare cinci sau şase gologani, pentru ea să mîncăm împreună brînză Mont d'Or, cu pîinişoare, totul stropit cu o poşircă ce ni se părea delicioasă, ţja Bayette avea un caracter fermecător; era prietenos şi foarte expansiv" (n. ed. fr.).

prietenia mea pentru Louis de Barrai (acum cel mai vechi şi mai bun prieten al meu, este fiinţa la care ţin cel mai mult din lume şi care ţine cel mai mult la mine, de aceea cred că nu m-aş da în lături de la niciun sacrificiu pentru el). Pe-atunci era foarte mic de statură, foarte slab, foarte pirpiriu, se spunea că practica excesiv un anume obicei urât pe care îl aveam cu toţii, ceea ce se vedea, de altfel, şi după înfăţişare, cu atât mai mult cu cât ea îi era pusă în evidenţă de o superbă uniformă de locotenent genist, asta se numea a fi adjunct genist; acesta ar fi fost un bun mijloc de-a atrage de partea revoluţiei familiile bogate, sau cel puţin de-a le îmblânzi ura.

Anglès, mai târziu contele şi prefectul de poliţie Anglès, îmbogăţit de Bourboni, era şi el adjunct, ca şi acea fiinţă cu vocaţie de subaltern, împodobită cu o chică roşie, care se numea Giroud, altul decât Giroud cel cu haina roşie, cu care mă băteam destul de des. Făceam tot soiul de glume pe seama acestui Giroud gătit cu un epolet de aur şi care era mult mai *mare* decât mine, era de fapt un bărbat de 18 ani, în timp ce eu eram doar un copil de 13 sau 14. O diferenţă de doi sau trei ani e, ste imensă într-un colegiu, aproape aceeaşi ca de la nobil la mitocan în Piémont.

Ceea ce mă cuceri pe loc la Barrai, chiar de la prima noastră discuţie (supraveghetorul lui era pe atunci, aşa mi se pare, Pierre-Vincent Chalvet, profesor de istorie şi grav bolnav de sifilis), ceea ce mă cuceri, aşadar, la Barrai fu: 1° frumuseţea hainei sale de un

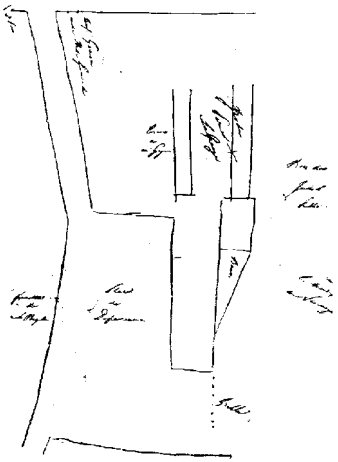

(Grande-Rue — De 7 ori — Cafeneaua „Genoui", *inde* [în limba latină în original: *apoi*] domnul de Genoude – Terasa domnului Gagnon – Grădina Perier-Lagrange – Băi – Păduricea din Grădina publică – Vedere spre Munţii Sassenage – Grilaj – Piaţa Departamentului – Fereastra lui La Bayette)

albastru care mi se părea încântător; 2° felul în care spunea versurile acelea din Voltaire de care îmi mai aduc şi azi aminte:

Vous étes, lui dit-il, Vexistence et Vessence Simple…

Mama lui, o foarte mare doamnă, *era o Grolée*, cum spunea respectuos bunicul, a fost ultima persoană care se mai îmbrăca încă potrivit rangului său; o şi văd lângă statuia lui Hercule din Grădina publică, într-o rochie înflorată, adică din satin alb împodobit cu flori, care rochie avea buzunarele răsfrânte ca şi a bunicii mele (Jeanne Dupéron, văduvă B…), cu un uriaş conci pudrat şi probabil un căţeluş sub braţ. Micii ştrengari o urmăreau plini de admiraţie de la distanţă; cât despre mine, eu eram dus sau purtat de credinciosul Lambert, să fi avut vreo 3 sau 4 ani pe vremea acestei imagini. Această mare doamnă avea

moravurile clasei sale. Domnul marchiz de Barra! soţul ei şi ex-preşedinte sau chiar prim-preşedinte la Tribunalul Suprem, n-a vrut să emigreze. Din această cauză era hulit de familia mea, ca şi cum ar fi păţit cine ştie ce mare ruşine.

Înţeleptul domn Destutt de Tracy a făcut acelaşi lucru la Paris şi-a fost silit să-şi ia o slujbă, ca domnul de Barral, care se numea înainte de Revoluţie de Montferrat (pronunţaţi Monferă, *a* foarte lung); domnul de Tracy a fost constrâns să trăiască dintr-o leafă de consilier la Instrucţiunea Publică, aşa mi se pare; domnul de Barral păstrase o rentă de 20 sau 25.000 de franci, din care a ceclat în 1793 o jumătate sau două treimi, dar nu din patriotism, ci de frica ghilotinei. Poate că fusese reţinut în Franţa de dragostea lui pentru doamna Brémond, cu care s-a şi căsătorit mai târziu. Pe domnul Brémond-fiul l-am întâlnit în armată, era comandant de batalion, cred, apoi subinspector de intendenţă şi întotdeauna un mare petrecăreţ.

Nu spun că socrul său, domnul prim-preşedinte de Barral (pentru că Napoleon l-a făcut pe [im]-pr [eşedinte] odată cu înfiinţarea curţii imperiale[157]), ar fi fost un geniu, dar în ochii mei era atât de opus tatălui

adevăratul bonton

2S5

157„ Caţă"

şi se distrau aşa cît- ţinea plimbarea, spunîndu-şi rime şi căutînd să se încurce.

Acest tată l-a învăţat pe fiul său Satirele lui Voltaire (după părerea mea, singurul lucru perfect al acestui mare reformator).

Atunci am început să-mi dau seama ce înseamnă adevăratul bonton, care m-a cucerit pe loc.

tatăl: fiul:

meu şi-avea o asemenea groază de pedanterie, îi era atât de teamă să nu jignească amorul propriu al fiului său, încât, dacă, ieşind din casă ca să se plimbe prin hârtoapele din apropierea torentului Drac, tatăl spunea: „Ziua bună”, fiul răspundea: „. „... „... „Lună”.

„Ratã”.

CAPITOLUL 29[158]

Pe-atunci nu-l vedeam pe domnul de Barral în culori atât de trandafirii; ai mei îl detestau pentru că nu emigrase.

Constrâns să devin ipocrit din necesitate (defect de

Veşnic îl comparam pe acest tată făcînd rime şi plin de atenţii delicate faţă de amorul propriu al copiilor săi cu pedanteria fioroasă a tatălui meu. Aveam un profund respect pentru ştiinţa fără margini a domnului Gagnon, îl iubeam sincer, deşi n-am ajuns să-mi spun:

„Oare nu s-ar putea îmbina ştiinţa fără margini a bunicului cu amabilitatea atît de veselă şi atît de amuzantă a domnului de Barrai?"

Dar inima mea, ca să spun aşa,' presimţea această idee, care deveni mai tîrziu fundamentală pentru mine.

Văzusem şi pînă atunci cam ce înseamnă bontonul, dar desfigurat, mascat de habotnicie la seratele pioase care aveau loc la parterul casei familiei des Adrets şi unde doamna de Valserre îi aduna laolaltă pe domnii du Bouchage (pair al Franţei, ruinat), de Saint-Vallier (marele Saint-Vallier), Scipion fratele lui, de Pina (ex-primar în Grenoble, mare iezuit, 80.000 de franci rentă şi şaptesprezece copii), de Sinard, de Saint-Fer- réol, eu, domnişoara Bonne de Saint-Vallier, ale cărei frumoase braţe (albe şi cărnoase, de veneţiană) mă tulburau profund.

Preotul Ghélan, domnul Barthélémy d'Orbane îmi serveau şi ei drept modele. Părintele Ducros se comporta ca un geniu. (Pe atunci cuvîntul geniu era pentru mine ceea ce este cuvîntul Dumnezeu pentru bigoţi.)

158 Scris ia zilele de 12 şi 13 ianuarie 1836, la Roma (n.ed.fr.).

care prea m-am corectat şi-a cărui lipsă mi-a pricinuit atâtea neajunsuri, la Roma, de exemplu), citam în faţa familiei mele numele domnilor de La Bayette şi de Barral, noii mei prieteni.

„La Bayette! Familie bună, spunea bunicul. Bunicul său era căpitan de vas, unchiul său, domnul de... preşedinte la Tribunalul Suprem. Cât despre Montferrat, ăsta-i de duzină...”

Trebuie să recunosc că într-o noapte, la orele 2 dimineaţa, câţiva funcţionari de la Prefectură, împreună cu domnul de Barral, veniseră să-l aresteze pe domnul d’Antour, fost consilier la Tribunalul Suprem, un îmbe cil de 30 de ani, care locuia la etajul întâi şi a cărui singură ocupaţie era să se plimbe prin uriaşul lui salon, rozându-şi unghiile. Bietul om, îşi pierdea vederea, şi pe deasupra era şi suspect notoriu, ca tata. Era habotnic până la fanatism, dar n-avea suflet rău. Faptul că domnul de Barral venise să-l aresteze pe unul dintre consilierii aflaţi odinioară sub ordinele sale, pe când era preşedintele Tribunalului Suprem, era considerat nedemn de el.

Trebuie să precizez că nu exista un animal mai caraghios decât burghezul francez din preajma anului 1794, când am început să-l înţeleg, plângându-se amarnic de trufia nobililor, iar între ei judecând oamenii numai şi numai în funcţie de familie; virtutea, bunătatea, generozitatea nu contau, ba chiar, cu cât era un om mai deosebit, cu atât mai mult îi reproşau faptul că nu-i de familie bună, şi ce mai familie!

Prin 1803, când unchiul meu, Romain Gagnon, a venit la Paris şi-a locuit la mine, în strada Menars, nu l-am prezentat doamnei de Neuilly1, pe bunul motiv că respectiva doamnă nici nu exista. Surprinsă de această omisiune, buna mea mătuşă Elizabeth spuse:

„Trebuie să fi fost ceva deosebit la mijloc, pentru că, altminteri, Henry l-ar fi prezentat neapărat pe unchiul său acestei doamne; e foarte plăcut să arăţi că nu eşti chiar un fitecine”.

Despre mine e vorba, eu sunt cel care nu era chiar un fitecine.

Iar când vărul nostru Glet, o pocitanie fioroasă, mutră de spiţer şi pe deasupra chiar spiţer de meserie (farmacist militar), urma să se căsătorească în Italia, mătuşa Elizabeth răspundea astfel la injuria:

„Trebuie să recunoaştem că e un adevărat Margageat2, spunea cineva”.

— Bine, bine, dar este de familie bună. E oare puţin lucru să fii văr cu primul medic din Grenoble?

Caracterul acestei nobile femei ilustra în chip izbitor maxima: *nobleţea obligă*. Nu cred că exista ceva generos, nobil, dificil care să fi fost mai presus de generozitatea şi dezinteresul ei. Mătuşii Elizabeth îi datorez în bună parte felul ales în care mă exprim. Când scăpăm vreun cuvânt urât, ea spunea: „Vai, Henry!” şi pe faţa ei se citea un dispreţ rece, a cărui amintire mă *sâcâia* (mă urmărea multă vreme).

Este vorba de doamna Rebuftel.

— Sau *Margaillat*, ceea ce în dialect definez înseamnă scuipat (om de nimic).

Am cunoscut destule familii cu un fel de a vorbi tot atât de îngrijit, dar niciuna cu o vorbire mai aleasă decât a familiei mele. Asta nu însemna, fireşte, că nu se comiteau cele opt sau zece greşeli tipic defineze.

Dar cum foloseam un cuvânt mai puţin precis sau pretenţios, urma o glumă din partea bunicului, şi cu atât mai reuşită cu cât acestea erau aproape singurele

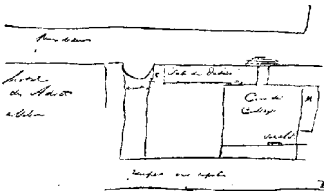

C. Apartamentul lui P.V. Chalvet, sub boltă – M. Sala de matematici a domnului Dupuy (Strada Neuve – Casa familiei des Adrets. Doamna de Valserre – Boltă – Sala de desen – Curtea colegiului – Sala de latină – Meterez. Vedere superbă)

glume pe care-i le îngăduia bietului om pioşenia morocănoasă a mătuşii Seraphie.

Ca să eviţi privirea batjocoritoare a acestui om de spirit trebuia să foloseşti fraza cea mai simplă şi cuvântul potrivit, dar fără a întrebuinţa termeni vulgari.

I-am văzut pe copiii din familiile bogate din Paris folosind întotdeauna întorsăturile cele mai pretenţioase pentru a-şi însuşi stilul nobil, iar pe părinţi încurajând străduinţele lor pline de emfază. Tinerii parizieni ar spune bucuros *telegar* în loc de cal, de aici admiraţia lor pentru domnii de Salvandy, de Chateaubriand etc.

De altfel, pe vremea aceea un tânăr definez de 14 ani era înzestrat cu o profunzime şi-o autenticitate de sentiment pe care n-am întâlnit-o niciodată la un tânăr parizian. În schimb, noi spuneam: „Mă aflam la *Cour-se*, unde domnul *Passe-kin* (Pasquin) mi-a citit o bucată în verse despre călătoria de la Anver-se la Calai-ce”.

Abia când am sosit la Paris mi-am dat seama că exista şi un alt fel de pronunţie. Mai târziu am luat lecţii de la celebrul La Rive şi de la Dugazon, ca să izgonesc şi ultimele resturi din vorbirea tărăgănată a regiunii mele. Mi-au mai rămas doar două sau trei cuvinte (*cote*[159],

159 Coastă.

pronunţat cu *o* deschis *kote*, în loc de *kaute*, cu *o* închis; bunul abate Gattel a avut, aşadar, perfectă dreptate să noteze şi pronunţia în excelentul său dicţionar, fapt care nu demult i-a atras critica unui prostănac *om de litere* din Paris) şi totodată accentul ferm şi pasionat din sud, care, vădind *forţa sentimentului*, vigoarea cu care oamenii se iubesc sau urăsc, pare ciudat la Paris şi, prin urmare, *aproape ridicol*.

Va să zică, spuneam *chose*, în loc de *chause*; *Calai-ce*, în loc de *Kalai* (Calais) pe vremea când stăteam de vorbă cu prietenii mei Bigillion, La Bayette, Barral.

Mi se pare că Barral venea în fiecare dimineaţă din La Tronche şi-şi petrecea toată ziua la Pierre-Vincent Chalvet, profesorul de istorie, care locuia sub bolta colegiului; spre B exista o alee destul de frumoasă cu tei, alee foarte îngustă, dar teii erau bătrâni şi stufoşi, deşi retezaţi, priveliştea era încântătoare; acolo mă plimbam cu Barral, care venea din punctul foarte învecinat C. Domnul Chalvet, ocupat cu târfele, cu’s [ifilisul] şi cu nişte cărţi pe care le plăsmuia, iar pe deasupra omul cel mai nepăsător din lume, îi îngăduia bucuros s-o şteargă.

ţi.
rr
tJ d.
r (
e» / – r
M
J

.000. Clădirile colegiului (făcut de iezuiţi) – P. Începutul promenadei cu tei bătrâni. Tei *maimed* (în limba engleză în original – schilodiţi, n.n.) – L. Grădina în pantă a domnului de Plainville, comandant sau adjunct al

garnizoanei, tatăl lui Plainville, prietenul lui Barral – C. Sala de chimie, cu masa şi cele două coloane ale sale. Profesor domnul Trousset (mort de piept cu puţin mai târziu, protejatul bunicului) – Sală de desen – D'. Sala din bosa clădirii, cu o scenă în T – G. Masă pe care erau expuse bucăţi de cadavru în prezenţa domnişoarelor Genevre[160]La Bastille – Strada Neuve – Casa familiei Adrets, demolată şi reclădită de domnul Trouillond prin 1808. Apartamentul domnului Chalvet, la etajul întâi – Curtea colegiului – Sala de matematici – Teren viran, împrejmuit de zidul M – Strada

Muriers, cred)

Cred că în timp ce ne plimbam în P l-am întâlnit pe Michoud, o mutră de bou, dar om excelent (al cărui singur păcat e că a murit ministeriabil putred şi consilier al Tribunalului Regal prin 1827). Aş fi destul de înclinat să cred că acest om excelent îşi închipuia că cinstea e obligatorie numai între particulari şi că ai voie să-ţi trădezi îndatoririle de cetăţean oricând e rost să ciupeşti guvernul de ceva bani. Fac o mare diferenţă între el şi colegul său Félix Faure; acesta s-a născut cu un suflet josnic, de aceea a şi ajuns *pair* al Franţei şi prim-preşedinte al Tribunalului Regal din Grenoble.

Dar orice motive ar fi avut bietul Michoud ca să-şi vândă patria, dând ascultare dorinţelor procurorului g [ener] al, prin 1795, el era cel mai bun, cel mai natural, cel mai şmecher, dar în acelaşi timp şi cel mai sincer dintre toţi colegii mei.

Cred că învăţase să citească, împreună cu Barrai, la domnişoara Chavand; îşi reaminteau adeseori aventurile

160 Nota lui R. Colomb: „Nu erau domnişoarele Genevre, ci două tinere ioarte drăguţe, însoţite de mama lor, soţia unui general al cărui nume nu mi-l reamintesc" (n.ed.l'r.).

trăite în mica lor clasă (rivalităţile, prieteniile, urile vieţii apăreau încă de pe atunci!). Cum îi invidiam! Ba cred chiar că o dată sau de două ori am minţit, lăsându-i pe ceilalţi colegi să-şi închipuie că şi eu tot la domnişoara Chavand am învăţat să citesc.

Michoud m-a iubit până la moarte, şi n-a iubit un ingrat, aveam o stimă deosebită pentru bunătatea şi bunul lui simţ. O singură dată ne-am încăierat, şi, cum era de două ori mai voinic decât mine, m-a zvântat în bătaie.

Îmi făceam reproşuri că l-am insultat, nu din cauza loviturilor primite, ci pentru că nesocotisem marea lui bunătate. Eram răutăcios şi făceam glume pentru care am încasat pumni cu nemiluita. În armată, în Italia şi Germania, aceeaşi trăsătură de caracter mi-a adus ponoase şi mai mari, iar la Paris mi-a atras criticile înverşunate ale literaţilor de mâna a doua.

Când simt o glumă pe limbă, eu văd doar partea ei hazlie, nicidecum răutatea ascunsă. Sunt întotdeauna sur

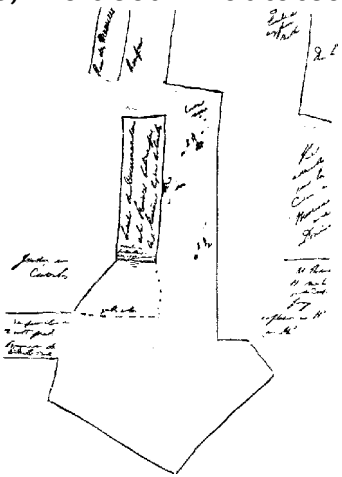

(Strada Muriers – Zid – Mormântul bietei mele mame – Demi-lune –, Vedere admirabilă spre dealurile din

Murianette şi Doinène – Palatul comandantului provinciei, locuit de domnul de Tonnere în Ziua Olanelor. Vândut, în parte dărâmat, prin 1793. Peron – înălţime şi băltoace – Grădină în pantă – Grilaj de lemn – Meterez de 12 sau 15 picioare – Promenada teilor retezaţi – Domnul Michoud – H. Eu, în ziua încăierării, sau mai degrabă în H sau M) prins de efectul pe care îl poate avea ca răutate, de ex [emplu] Ampère şi domnul de Jussieu m-au făcut să văd efectul cuvintelor mele asupra acelei secături de

7

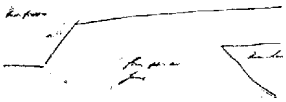

A. Alee cu a Atrâni tei, chirciţi şi retezaţi (imagini pentru un adevărat poet academician, care vorbeşte despre Venus şi Pomona) – H. Eu – M. Michoud – E. Ridicătură de pământ de 8 sau 10 picioare, lângă care ne jucam de-a prinselea – Vedere splendidă spre nişte dealuri împădurite (Grădina Plainville, în pantă – Casa comandantului, vândută, în parte dărâmată prin 1793 – Fortificaţii – Demi-lune – Şanţuri pline de stuf)

viconte de La Passe (Givita Vecchia, septembrie 1831 sau 1832): „Pot îndrăzni să întreb care-i numele dumneavoastră?” pentru care La Passe n-o să mă ierte niciodată.

Acum nu mai fac astfel de glume din prudenţă, şi mai zilele trecute, *d* [*on*] Filippo Caetani era de acord că sunt omul cel mai puţin rău din câţi a cunoscut vreodată, deşi aveam reputaţia unui om teribil de spiritual, dar foarte rău şi încă şi mai imoral (imoral pentru că am scris despre femei în *De l’amour* şi pentru că, fără să vreau, îmi bat joc de ipocriţi, un corp respectabil la Paris, cine ar crede? mai mult decât la Roma).

De curând, doamna d’Auvers, doamna Toldi de la

teatrul „Valle”, îi spuse, în timp ce ieşeam de la ea, prinţului C [actani]:

„Iată-l pe domnul de S [tendhal], un om plin de spirit, *dar îngrozitor de imoral*”.

O actriţă care a făcut un copil cu prinţul Leopold de Syracusa din Napoli! Bunul *don* Filippo îmi luă foarte călduros apărarea împotriva acuzaţiei de imoralitate.

Chiar povestind că am văzut pe stradă o cabrioletă galbenă am ghinionul să-i jignesc de moarte pe ipocriţi şi chiar pe *neghiobi*.

Dar, în fond, dragă cititorule, nici nu ştiu ce sunt: bun, rău, spiritual, prost. Ştiu perfect, în schimb, ce anume îmi face silă sau plăcere, ce doresc sau ce urăsc.

Nu pot suferi un salon cu provinciali îmbogăţiţi care fac paradă de luxul lor. Urmează apoi un salon cu marchizi şi cavaleri ai Legiunii de Onoare care fac paradă de morală.

Un salon cu opt sau zece persoane unde toate femeile au avut amanţi, unde conversaţia este veselă, spumoasă şi unde poţi bea la miezul nopţii un *punch* uşor este locul în care mă simt cel mai bine; acolo sunt în largul meu şi prefer infinit mai mult să-l ascult pe altul vorbind decât să vorbesc eu însumi. Mă cufund cu plăcere în tăcerea *fericirii*, şi dacă totuşi spun ceva, o fac numai ca *să-mi plătesc biletul de intrare*, expresie folosită

chiar în acest sens şi introdusă de mine în societatea pariziană, la fel ca şi *fioritura* (importată de mine), pe care o întâlnesc mereu. Întâlnesc mai rar, trebuie să recunosc, cuvântul *cristalizare*[161] (vezi *De l’Amour*). Dar nu ţin câtuşi

161 Ca notă: „Un fel de nebunie care scoate la iveală toate pcrfec-' ţiunile şi converteşte totul în perfecţiune, in obiectul care face efect

de puţin la el; dacă pentru aceeaşi idee se va găsi un cuvânt mai bun, mai în spiritul limbii, voi fi primul care îl va aproba şi-l va folosi.

CAPITOLUL 301

Astăzi văd că una din calităţile comune tuturor prietenilor mei era naturaleţea sau lipsa de ipocrizie. Doamna Vignon şi mătuşa Seraphie îmi insuflaseră faţă de această primă condiţie a succesului în societatea actuală o oroare care mi-a provocat destule neplăceri şi care merge până la scârba fizică. Compania prelungită a unui ipocrit îmi dă un început de rău de mare (aşa cum cu o lună în urmă italiana cavalerului Tallenay a obligat-o pe contesa Sandre să-şi slăbească şireturile de la corset, văzut... în noiembrie 35).

Dar bietul Grand-Dufay2, un băiat deosebit de inteligent, nu sclipea prin *naturaleţe*, de aceea nu mi-a fost niciodată altceva decât prieten *literar*, cu alte cuvinte, el – ros de gelozie, iar eu – de neîncredere, şi amândoi având o mare stimă unul pentru celălalt.

În acelaşi an în care eu luam premiul întâi la literatură, el lua premiul întâi la gramatică generală. Dar în ce an? Să fi fost 1796, sau 1795? Aş avea mare nevoie de arhiva Prefecturii; numele noastre erau tipărite pe o pancartă *in-folio* şi afişate. Legea înţeleaptă a domnului de Tracy (de transcris mai jos) însoţea examenele cu o mare pompă. Nu eram noi oare speranţa patriei? Acest învăţământ cuprindea în aceeaşi măsură, alături de elevi, şi pe membrii administraţiei departamentale, produs moral al despotismului doamnei Du Barry.

Ce era de făcut, în 1796, cu toţi bărbaţii trecuţi de 20 de ani? Să salvezi patria de răul pe care erau dis-Scris la

asupra matricei. E sărac, ah! aşa îl iubesc mai mult! E bogat! aşa îl iubesc mai mult.'" (n. ed. fr.).

Roma în zilele de 13, 14 şi 15 ianuarie 1836 (n.ed. fr.).

— Alexandre Grand-imfny, coleg cu autorul Ja Şcoala Centrală şi unul dintre cei mai buni elevi ai acesteia.

pusi să i-l facă şi să aştepţi, de bine, de rău, moartea lor[162]?

Asta-i tot atât de adevărat pe cât e de trist s-o spui. Ce uşurare pentru corabia statului, în 1836, dacă toţi cei care au depăşit 50 de ani ar trece brusc *adaptres*[163]. Exceptând, fireşte, *Regele*, *Nevastă-mea şi eu*.

În cursul uneia din numeroasele serbări care aveau loc lunar între 1789 şi 1791, un burghez pusese următorul afiş:

TRĂIASCĂ REGELE NEVASTĂ-MEA ŞI EU

Grand-Dufay, cel mai mare dintre cei patru sau cinci fraţi, era o mică făptură slăbănoagă şi pirpirie, cu capul mare, faţa ciupită rău de vărsat şi totuşi foarte roşie, ochii strălucitori, dar nesinceri, având ceva din vioiciunea îngrijorătoare a mistreţului. Era viclean şi niciodată imprudent în vorbă, întotdeauna preocupat să aducă laude, dar în termenii cei mai măsuraţi cu putinţă. Ai fi jurat că-i academician. Înzestrat, de altfel, cu un spirit deosebit de vioi şi înţelegând admirabil orice lucru, dar ros de ambiţie încă de la vârsta aceea crudă. Era fiul vârstnic şi copilul răzgâiat al unei mame cu un caracter identic, fapt lesne de înţeles: familia era săracă.

Ce admirabil Plougoulm (adică procuror g [ener] al vândut regimului şi ştiind să dea o aparenţă cinstită celor mai infame nedreptăţi) ar fi ieşit din Dufay!

Dar n-a apucat, şi cu ocazia morţii sale la Paris, prin 1803, aveam să mă acuz de unul dintre cele mai urâte

---

162 In original, în engleză: death.

163' La strămoşi, pe lumea cealaltă (în limba latină în original).

sentimente din viaţa mea, unul din sentimentele care m-au făcut să ezit cel mai mult să continui aceste memorii. Uitasem de el din 1803 sau 1804, epoca morţii sale. E ciudat câte lucruri îmi amintesc de când scriu aceste confesiuni. Răsar pe neaşteptate, şi mi se pare că le judec fără părtinire. În fiecare clipă văd *mai binele* pe care nu l-am făcut. Dar cine dracu' va avea răbdare să citească toate astea?

Când ies pe stradă cu o haină nouă şi bine făcută, prietenii mei ar da un scud ca să se verse pe mine un pahar cu apă murdară. Fraza e rău făcută, dar este adevărată (îl exceptez, fireşte, pe excelentul conte de Barral, un caracter în genul lui La Fontaine).

Unde se va găsi cititorul care, după patru sau cinci volume pline cu *eu* şi *mine*, nu va dori să se verse pe mine nu un pahar cu apă murdară, ci o sticlă cu cerneală? Cu toate astea, o, cititorule, tot răul e doar în aceste şapte litere: B, R, U, L, A, R, D, care formează numele meu şi îmi preocupă amorul propriu. Presupune că aş fi scris *Bernard*, cartea aceasta n-ar mai fi, ca şi *Vicarul din Wakefield* (emulul ei întru inocenţă), decât un roman scris la persoana întâi.

Ya trebui cel puţin ca persoana căreia îi voi lăsa moştenire această operă postumă să pună vreun redactor de duzină să taie toate aceste detalii, un nou Amédée Pichot sau un viitor domn Courchamps. Se spune că niciodată nu mergi atât de departe în *opera d'inchiostro*[164] ca atunci când nu ştii unde mergi. Dacă întotdeauna ar fi aşa, prezentele memorii, care zugrăvesc *o inimă de om*, cum spun domnii Victor Hugo, D'Arlincourt, Soulie, Raymond etc., etc., ar trebui să fie un lucru grozav.

164 Opera literara, expresie luaţi de Stendbal din Ariosto, Orlomdo furioso (în limba italiană în original).

Toţi aceşti *eu* şi *mine* mă torturau ieri seară (14 ianuarie 1836), în timp ce ascultam *Moise* de Rossini. Muzica bună mă face să mă gândesc mai intens şi mai limpede la ceea ce mă preocupă. Dar pentru asta trebuie ca momentul *judecăţii* să fi trecut, e atât de mult de când am judecat opera *Moise* (în 1823), încât am uitat verdictul şi nu mă mai gândesc la el, nu mai sunt decât *sclavul inelului*, cum spun *Nopţile arabe*.

Amintirile se înmulţesc sub condeiul meu. Iată că îmi dau seama că l-am uitat pe unul dintre prietenii mei cei mai intimi, Louis Crozet, acum inginer-şef, şi încă unul foarte demn, la Grenoble, dar înmormântat, ca şi *Le Baron enterré vis-à-vis de să femme*[165], şi înecat în egoismul mărginit al unei mici burghezii provinciale dintr-un târg din munţii regiunii noastre (La Mure, Corps sau Bourg d'Oisans).

Louis Crozet era făcut să ajungă unul dintre oamenii cei mai sclipitori din Paris, într-un salon i-ar fi dat gata pe Koreff, Pariset, Lagarde, şi după ei, pe mine, dacă îmi este îngăduit să pomenesc şi numele meu. Cu condeiul în mână, ar fi fost un spirit în genul lui Duclos, autorul acelui *Essai sur les moeurs* (dar poate că în 1880 această carte va fi moartă), omul care, după spusa lui d'Alembert, *avea cel mai mult spirit la vremea lui*.

Cred că m-am împrietenit cu Crozet *la latină* (cum spuneam noi), acasă la domnul Durand; era pe-atunci ceFmai urât şi mai respingător copil din toată Şcoala Centrală; trebuie să se fi născut prin 1784.

Avea o faţă rotundă şi palidă, îngrozitor de ciupită de

165 Nota lui Stendhal: „Versuri din L'Homme de jour: «Oi gît, sans avoir rendu l'âme, /Le Baron enterré vis-à-vis de sa femme. »". i;; ¡ zace, ; fără să-şi fi dat duhul, /Baronul îngropat faţă-n faţă cu-a lui soaţă".)

vărsat, şi nişte ochi albaştri foarte vioi, dar cu marginea pleoapelor mâncată, roasă de această nemiloasă boală. * Totul se întregea cu un aer niţeluş pedant şi morocănos, umblând anapoda, de parcă ar fi avut picioarele strâmbe, toată viaţa lui la antipodul eleganţei, şi, din nefericire, căutând eleganţa, şi cu toate acestea având un spirit divin (La Fontaine).

Rareori sensibil, dar când era, era într-adevăr, iubindu-şi patria cu pasiune şi, cred, capabil de eroism la nevoie. Într-o dezbatere publică mai înflăcărată ar fi fost un erou, un Hampden, şi cu asta spun totul (vezi *Viaţa lui Hampden*, de lordul King sau Dacre, strănepotul său).

În sfârşit, nu încape îndoială că este definezul cel mai plin de spirit şi de sagacitate din câţi am cunoscut, şi avea acea îndrăzneală amestecată cu timiditatea necesară pentru a străluci într-un salon parizian; ca şi generalul Foy, el se însufleţea vorbind.

Mi-a fost foarte util prin ultima lui calitate, *sagacitatea*, care fireşte că mie îmi lipsea eu desăvârşire şi pe care, aşa mi se pare, a reuşit să mi-o inoculeze în parte. Spun *în parte* pentru că aceasta îmi cerea întotdeauna un efort. Gând descopăr ceva, sunt înclinat să exagerez descoperirea mea şi să nu mai văd altceva în jur.

Îmi scuz acest defect de spirit numindu-l *efect necesar* şi *sine qua non* al unei extreme sensibilităţi.

Când o idee pune prea tare stăpânire pe mine în mijlocul străzii, *eu cad*. Exemplu: pe strada Richelieu, lângă strada Filles-Saint-Thomas, singura mea cădere în timp de cinci sau şase ani, provocată prin 1826 de următoarea problemă: domnul de Belleyme trebuie sau nu trebuie, în interesul propriei sale ambiţii, să ajungă deputat? Era pe vremea când domnul de Belleyme, prefect de poliţie (singurul magistrat popular din timpul

Bourbonilor aparţinând ramurii principale), se străduia cu multă stângăcie să ajungă deputat.

Când îmi vin ideile în mijlocul străzii, sunt veşnic gata să mă izbesc de un trecător, să cad sau să mă las călcat de trăsuri. Înspre strada Amboise, într-o zi la Paris (un exemplu dintr-o sută), mă uitam la doctorul Edwards fără să-l recunosc. Cu alte cuvinte, aveau loc două acţiuni; una spunea clar: „Iată-l pe doctorul Edwards"; dar a doua, ocupată să gândească, nu adăuga: „Trebuie să-i dai bună ziua şi să vorbeşti cu el". Doctorul fu foarte surprins, dar nu şi supărat, nu lua întâmplarea drept un joc de om genial (cum ar fi făcut domnii Prunelle, fost primar în Lyon, cel mai urât om din Franţa, Jules-César Boissat, cel mai înfumurat, Félix Faure şi multe alte cunoştinţe de-ale mele şi prieteni).

Am avut adeseori fericirea să-l regăsesc pe Louis Crozet: la Paris, în 1800; la Paris, din 1803 la 1806; la Plancy, din 1810 la 1814, unde mergeam să-l văd şi unde mi-am adăpostit caii în timpul nu ştiu cărei misiuni încredinţate de împărat. În fine, am dormit în aceeaşi cameră (la hotelul „Hambourg", din strada Universităţii) în seara cuceririi Parisului, în 1814. Noaptea, din cauza supărării, el a avut o indigestie, în timp ce eu, care pierdeam totul, priveam lucrurile ca un simplu spectator. De altfel, eram foarte plictisit de corespondenţa stupidă cu ducele de Bassano, pe când mă aflam în Divizia a şaptea, cu bătrânul acela *rimbambito*[166], domnul conte. de Saint-Vallier.

Mai eram supărat, o mărturisesc, spre ruşinea spiritului meu, şi de comportarea împăratului faţă de delegaţii Corpului Legislativ, printre care se afla imbecilul

166 Ajuns în mintea copiilor (în limba italiană în original).

acela sensibil şi elocvent numit Lainé (din Bordeaux,), după aceea viconte şi *pair* al Franţei, mort în 1835, odată cu omul acela *fără inimă*, cu desăvârşire la adăpost de orice sensibilitate, numit Roederer.

Împreună cu Crozet, ca să nu ne pierdem vremea cu palavre elogioase despre La Fontaine, Corneille sau Shakespeare, scriam ceea ce numeam noi *Caractères* [167] (tare-aş vrea să văd azi unul!).

Erau şase sau opt pagini duble, descriind (sub un nume închipuit) caracterul unei cunoştinţe comune în faţa unui juriu compus din Helvétius, Tracy şi Machiaveli, sau Helvétius, Montesquieu şi Shakespeare. Oamenii pe care îi admiram noi pe-atunci.

I-am citit împreună pe Adam Smith şi pe J-B. Say, după care am abandonat ştiinţa lor, găsind în ea puncte obscure şi chiar contradictorii. Eram extrem de tari la matematici, şi, după trei ani de şcoală politehnică, Crozet era atât de bun la chimie, încât i se oferi un post analog cu al domnului Thenard (astăzi *pair* al Franţei, dar după părerea noastră un om lipsit de geniu; îi adoram doar pe Lagrange şi pe Monge; nici chiar Laplace nu prea conta în ochii noştri mai mult decât un *spirit luminat*, sortit să explice, să lămurească, dar nu să inventeze). Crozet şi cu mine l-am citit pe Montaigne, de nu ştiu câte ori pe Shakespeare în traducerea lui Letourneur (deşi amândoi ştiam foarte bine engleza).

Aveam şedinţe de lucru de câte cinci sau şase ore după ce ne luam cafeaua la hotelul „Hambourg”, pe strada Universităţii, cu vedere spre Muzeul Monumentelor Franceze, o creaţie încântătoare şi foarte aproape de perfecţiune, desfiinţat de nesăraţii de Bourboni.

167a Caracterele acestea au fost publicate în volumul al doilea din Mélanges de Littérature.

Poate că este mult orgoliu în calificativul de excelent matematician pe care mi l-am atribuit mai sus. N-am ştiut niciodată calculul diferenţial şi integral, dar era o vreme când îmi petreceam viaţa meditând cu plăcere la arta de-a pune în ecuaţii ceea ce aş numi, dacă aş avea îndrăzneală, metafizica matematicilor. Am luat premiul întâi (şi fără nicio favoare, dimpotrivă, trufia mea indispusese), întrecând opt tineri, care, o lună după aceea, la sfârşitul lui 1799, au fost primiţi cu toţii la Şcoala politehnică.

Am făcut împreună cu Crozet şase până la opt sute de şedinţe de muncă *improba*[168], de – câte cinci până la şase ore fiecare. Noi numeam această muncă, făcută temeinic şi cu sprâncenele încruntate, *tocealâ*, un cuvânt obişnuit în Şcoala politehnică. Aceste şedinţe au constituit adevărata mea educaţie literară; pentru noi era o imensă plăcere să înaintăm astfel pe calea descoperirii adevărului, spre marea indignare a lui Jean-Louis Basset (acum baron de Richebourg, auditor la Consiliul de Stat, fost subprefect, fost amant al unei bogate Montmorency şi înfumurat fără pic de spirit, dar nu om rău). Această făptură, înaltă de patru picioare şi trei şchioape şi disperată pentru că se numea Basset1, locuia împreună cu Crozet la hotelul „Hambourg”. Nu ştiu să fi avut alt merit afară de acela de-a fi încasat o împunsătură de baionetă în piept, probabil sub reverul hainei, într-o zi când, de la parter, noi luasem cu asalt scena Teatrului Francez, în onoarea domnişoarei Duchenois (Dumnezeule; iar mă întind), o actriţă excelentă în două sau trei roluri, moartă în 1835.

Pe vremea când lucram împreună cu Crozet, nu ne dam în lături de la niciun efort, ne era veşnic frică să nu ne

168 Neagră, de sclav (!n limba latină în original).

lăsăm furaţi de vanitate, negăsind pe niciunul dintre prietenii noştri capabil să ţină pasul cu noi.

Aceşti prieteni erau cei doi Basset, Louis de Barral (prietenul meu intim şi prietenul intim al lui Crozet), Plana (profesor la Torino şi membru al tuturor academiilor şi ordinelor de-acolo). Crozet şi Plana, amândoi prieteni cu mine, erau în privinţa matematicilor cu un an în urma mea; ei învăţau aritmetica, în timp ce eu eram la trigonometrie şi la algebră elementară.

Şoricar, câine cu picioare scurte şi strâmte.

CAPITOLUL 311

Bunicul meu nu-l putea suferi pe domnul Dubois-Fontanelle; domnul Gagnon era un vanitos cultivat şi un aristocrat impecabil faţă de o infinitate de persoane despre care vorbea cu îngăduinţă, dar pe care nu le putea suferi.

Cred că se temea să nu fie dispreţuit, desconsiderat ca literat de bietul domn Dubois, autor al unei tragedii care îi adusese librarului marea cinste de a fi trimis la galere. E vorba de *Ericieou la* Vestale2. Era, evident, una şi aceeaşi cu *Ericieou la Religieuse*, sau *Melanie*, a acelui intrigant de Laharpe3, care, cu geniul său rece, cred că furase acest subiect de la săracul domn Bubois-Fontanelle, atât de sărac întotdeauna, încât scria îngrozitor de mărunt, ca să consume cât mai puţină hârtie.

Sărmanul domn Dubois plecă destul de tânăr la Paris, însufleţit de *dragostea pentru frumos*. O sărăcie statornică l-a silit să caute utilul, n-a putut să se înalţe niciodată printre ticăloşii din primele rânduri, ca Laharpe, Marmontel etc. Nevoia l-a silit să accepte redacţia politică la *Journal des Deux-Ponts* şi, mai rău, s-a căsătorit acolo cu o nemţoaică înaltă şi voinică, ex-metresa regelui Bavariei, Maximilian-Joseph, pe-atunci prinţul Max şi colonel francez.

Fiica lui cea mai mare, fiica regelui, fu măritată cu un oarecare domn Renauldon, personaj vanitos, anume făcut pentru funcţia de bun primar al unui mare oraş de provincie. Într-adevăr, a fost un bun primar al oraşului Grenoble între 1800 şi 1814, cred, şi, pe deasupra, îngrozitor de încornorat de vărul meu Pellat, regele prostănacilor, care, dezonorat din cauza situaţiei create, a fost silit să părăsească localitatea în schimbul unei slujbe la Drepturile Reunite, primită

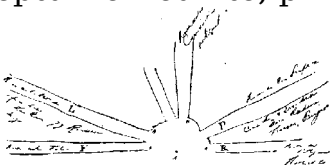

A, Clipa naşterii – Drumurile pe care o apucăm la 7 ani, adeseori fără să ştim. E absolut absurd să vrei să abandonezi la 50 de ani drumul R sau drumul P pentru drumul L. Frédéric al II-lea n-a (» rea ajuns să fie citit, deşi, începând de la 20

de ani, se gindea la drumul L (Drumul consideraţiei publice – Drumul bunilor prefecţi şi consilieri de stat: domnii Daru, Roederer, Français, Beugnot – Drumul banilor: Rothschild – Drumul artei de a fi citit: Tasso, J.-J. Rousseau, Mozart – Drumul nebuniei)

de la binefăcătorul Français (din Nantes), financiar puternic sub împărat, acelaşi care i-a dat o slujbă şi lui Parny. L-am cunoscut bine ca literat, sub numele de domnul Jérôme, prin 1826. Toţi aceşti oameni de spirit, chinuiţi de ambiţii nesatisfăcute, aleg literele ca o ultimă soluţie. Prin ştiinţa lor într-ale intrigii şi prieteniile politice, ei reuşesc să smulgă unele succese, dar numai aparente, devenind, în fond, *ridicoli*.

20 – Viaţa lui He-nry Brulard în această postură l-am văzut pe domnul Roederer, domnul Français (din Nantes)

şi chiar pe domnul Daru, când, cu poemul său *Astronomie* (publicat postum), deveni membru asociat al Academiei de Ştiinţe. Aceşti trei oameni, înzestraţi cu mult spirit, cu fineţe şi, desigur, excelenţi consilieri de stat şi prefecţi.

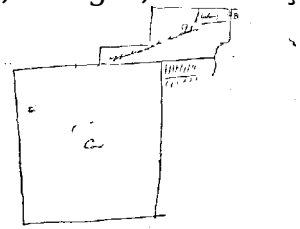

[Vedere frumoasă — Apartamentul domnului Dubois. Cabinet — Curte)

nu văzuseră niciodată mica schemă de mai sus, născocită de mine, un simplu auditor, acum o lună.

Dacă o dată sosit la Paris, săracul domn Dubois, care îşi puse numele Fontanelle, ar fi primit o pensie de o sută de ludovici, cu condiţia să scrie (ca Beethoven prin 1805, la Viena), el ar fi cultivat *Frumosul*, adică ar fi imitat nu natura, ci pe Voltaire.

În schimb, fu silit să traducă *Metamorfozele* lui Ovidiu şi, mai rău încă, nişte cărţi englezeşti. Acest excelent om mi-a dat ideea să învăţ engleza şi mi-a

CULTIVAREA FRUMOSULUI

Împrumutat primul volum din Gibbon; cu ocazia asta am văzut că pronunţa: *Te istory of te falP* –, învăţase engleza fără profesor, din cauza sărăciei, cu dicţionarul.

N-am învăţat engleza decât cu mulţi ani mai târziu, când am inventat o metodă proprie, învăţând pe dinafară primele patru pagini din *Vicarul din Wakefield* (Ouaikefilde). Asta s-a întâmplat, aşa mi se pare, prin 1805. Cineva avu aceeaşi idee în Scoţia, cred, dap n-am aflat-o decât în 1812, când am pus mâna pe câteva numere din Edinburgh *Review*, în Germania.

Domnul Dubois-Fontanelle era aproape anchilozat de

gută, degetele lui nu mai aveau nicio formă, era politicos, îndatoritor, serviabil, de altfel caracterul său fusese zdrobit de un nenoroc statornic.

Când *Journal des Deux-Ponts* fu cucerit de armatele Revoluţiei, domnul Dubois nu deveni câtuşi de puţin *aristocrat*, ci, lucru cu totul neobişnuit, rămase tot *cetăţean francez*. Asta va părea simplu prin 1880, da» în 179 6 era un adevărat miracol.

De exemplu, tata, care, odată cu Revoluţia, câştiga rangul meritat de talentele sale, a fost primul-adjunct din Grenoble cu funcţia de primar, cavaler al Legiunii de Onoare; cu toate acestea, ura, Revoluţia, care îl scosese din mocirlă.

3 or

Abandonat de [un]alul său, săracul şi respectabilul domn Fontanelle sosi la Grenoble, împreună cu nemţoaica lui dolofană, care, în ciuda primei sale meserii, avea maniere vulgare şi bani puţini. Era cât se poate de fericit că fusese numit profesor şi primise o locuinţă. Se instală pe loc în apartamentul din partea de *sud-vest* a curţii colegiului, încă înainte ca acesta să fi fost terminat.

În R se afla frumoasa lui ediţie din Voltaire in*8°*, tipărită la Kehl, singura carte pe care acest om excelent n-o împrumuta. Cărţile lui aveau nişte note scrise cu propria sa mână, din fericire aproape imposibil de descifrat fără lupă. Îmi împrumutase *Emile*, şi fu foarte îngrijorat pentru că la declaraţia nebunească a lui Rousseau: „Moartea lui Socrate e moartea unui om, a lui l [sus] H [ristos], a unui dumnezeu”[169], adăugase un *fluture* (un petic de hârtie lipit), foarte rezonabil şi foarte puţin elocvent, care se încheia printr-o maximă contrarie.

169* De fapt: „... dacă viaţa şi moartea lui Socrate sînfc ale unui Inţe lept, viaţa şi moartea lui Isus sint ale unui dumnezeu".

Acest fluture i-ar fi pricinuit neplăceri chiar şi din partea bunicului. Dar ce-ar fi fost dacă l-ar fi văzut tata? Pe vremea aceea tata n-a vrut să cumpere *Dicţionarul* lui Bayle, la licitaţia vărului nostru Drier (un petrecăreţ), ca să nu-mi zdruncine cumva credinţa, şi mi-a şi spus-o.

Domnul Fontanelle era prea zdrobit de nefericire şi de caracterul acelei diavoliţe care era nevastă-sa pentru a mai fi un entuziast. N-avea nici cea mai mică scânteie din focul domnului abate Ducros, aşa că nu mi-a influenţat de fel caracterul.

Mi se pare că am urmat cursul domnului Dubois împreună cu acel mic iezuit de Paul-Emile Teisseire, cu grăsanul Marquis (băiat bun, un tânăr bogat din Rives sau Moirans), cu Benoît, băiat bun, care era convins că e un al doilea Platon, pentru că doctorul Clapier îl învăţase amorul (practicat de episcopul din Clogher).

Faptul în sine nu ne îngrozea, pentru că rudele noastre ar fi fost îngrozite; noi ne miram doar. Astăzi văd că ambiţia noastră era să supunem acel animal teribil: o femeie amabilă, judecător al virtuţilor bărbăteşti; nu urmăream plăcerea. Plăcerea o aflam pretutindeni. Sumbrul Benoît nu-şi câştigă niciun adept.

Curând, grăsanul Marquis, înrudit un pic cu mine, aşa mi se pare, nu mai pricepu nimic din cursul predat şi ne părăsi. Mi se pare că erau printre noi şi unul Penet, unul sau doi Gauthier, nişte *minus* – *habens* fără importanţă.

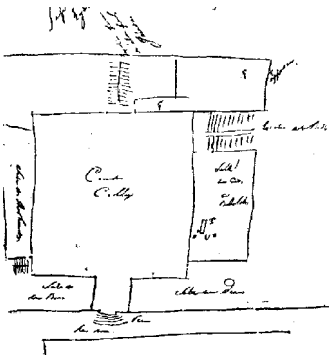

D. Fotoliul domnului Dubois – H. Eu – T. Masă în jurul căreia se aşezau cei 8 sau 10 elevi (Vedere superbă înspre Eybens – Vedere frumoasă – Scară rezervată, construită pentru iezuiţi – F. Apartament – Scara bibliotecii – Sala de matematici – Curtea colegiului – Sala de curs de literatură – Sala din bosă – Sala de desen – Peron – Strada Neuve)

La acest curs, ca şi la toate celelalte, a avut loc pe la mijlocul anului un examen. Am obţinut un avantaj considerabil asupra acelui mic iezuit de Paul-Emile, care învăţa totul pe dinafară şi de care mi-era frică din cauza asta, pentru că n-am *de loc memorie*.

Iată unul din marile defecte ale minţii mele: rumeg într-una lucrul care mă interesează, şi tot privindu-l din *poziţii sufleteşti* diferite, sfârşesc prin a descoperi ceva nou, *schimbânda-i în cele din urmă aspectul*.

Scot tuburile lunetei în toate sensurile, sau le vâr înăuntru, ca să folosesc imaginea domnului de Tracy (vezi *Logica*).

La examene mi-era grozav de frică de afurisitul acela mic de Paul-Emile, cu vocea lui mieroasă şi făţarnică. Din fericire, un oarecare domn Teste-Lebeau1 din Vienne, membru în ad [ministraţia] departamentală, m-a încolţit cu întrebări. Am fost obligat să născocesc nişte răspunsuri şi i-am luat-o înainte lui Paul-Emile, care ştia pe dinafară

doar sumarul lecţiilor din curs.

În compunerea scrisă am avut chiar şi un fel. de idee personală în legătură cu J.-J. Rousseau şi laudele ce i se cuvin.

Tot ce învăţam la lfecţiile] domnului Dubois-Fontanelle era în ochii nici un fel de ştiinţă exterioară sau *falsă*.

Credeam că am *geniu* – de unde dracu' scosesem ideea asta? Geniu pentru profesiunea lui Molière şi-a lui Rousseau.

Dispreţuiam sincer şi total talentul lui Voltaire, îl găseam *pueril*, şi îi stimam sincer pe Pierre Corneille, Ariosto, Shakespeare, Cervantes şi numai verbal pe Molière. Era însă mai greu să-i pun de acord între ei.

Ideea mea actuală despre frumosul literar este în fond tot aceea din 1796, dar din şase în şase luni ea se perfecţionează, sau, dacă vreţi, se modifică puţin.

Aceasta este unica muncă din întreaga mea viaţă. Restul n-a fost decât un mijloc de a-mi câştiga existenţa.

1 Nota lui R. Coulomb: „Tatăl răposatei contese Français din Nantes" (n" e4, îl,).

la care se adaugă şi un strop de vanitate: să mi-o câştig tot atât de bine ca oricare altul; fac excepţie pentru *Intendenţa* de la Brunswick, după plecarea lui Marţial. *Exista o atracţie a noului*, precum şi mustrarea pe care i-o făcuse domnul Daru intendentului din Magdeburg, domnul Chaalons, aşa mi se pare.

Idealul meu de frumos literar e legat mai degrabă de bucuria de a mă înfrupta cu operele celorlalţi şi de a le preţui, de-a rumega meritele lor, decât de a scrie eu însumi.

Prin 1794 aşteptam prosteşte momentul *geniului*. Ceva asemănător cu vocea lui Dumnezeu adresându-i-se lui

Moise din *mărăcinişul înflăcărat*. Neghiobia asta m-a făcut să pierd o groază de timp, dar poate că m-a şi împiedicat să mă mulţumesc cu semiplatitudinea, ca atâţia scriitori merituoşi (de exemplu domnul Loeve-Veimars).

Când mă apuc să scriu, nu mă mai gândesc la idealul meu de frumos literar, sunt asediat de ideile pe care simt nevoia să le notez. Presupun că domnul Villemain e asediat de forma frazelor; şi ceea ce numim poet, un Delille, un Racine, de forma versurilor.

Corneille era frământat de forma replicilor:

Ile bien! Pr-nds-en la part et me laisse la mienne…[170]

Prin urmare, cum ideea mea de perfecţiune s-a schimbat din şase în şase luni, mi-e imposibil să notez cum arăta prin [17J95 sau [17J96, când am scris o dramă al cărei nume l-am uitat. Personajul principal se numea probabil Picklar şi era probabil luat din Florian.

Singurul lucru pe care îl văd clar este că, începând de la 46 de ani, idealul meu este să trăiesc la Paris, undeva la etajul patru, scriind o dramă sau o carte.

Infinitele mârşăvii şi toate compromisurile pe care trebuie să le faci pentru a ţi se juca o dramă m-au împiedicat să scriu drame, cu totul împotriva voinţei mele, şi nu-s nici opt zile de când aveam remuşcări îngrozitoare din cauza asta. Am schiţat mai bine de douăzeci, întotdeauna prea multe detalii şi prea profunde, prea puţin inteligibile pentru un public stupid ca domnul Ternaux, a cărui *Revoluţie din 1789* a umplut parterul şi lojile.

Când, prin nemuritorul său pamflet *qu'est-ce que le Tiers*? *Nous sommes a genoux, levons nous*[171], domnul abate Sieyes dădu prima lovitură aristocraţiei politice, el

170 „Ei bine! ia-ţi partea cuvenită şi mie iasă-mi-o pe a mea" (Cinna, Act. V, sc. II).

171 Ce este starea a Treia? Sîntem în aenunehi. să ne ridicăm!

fondă, fără să ştie, aristocraţia literară. (Această idee mi-a venit în noiembrie 1835, scriind o prefaţă la de Brosses, care l-a şocat pe Coulomb.)

CAPITOLUL 32*

Aveam, aşadar, un anume ideal de frumos literar în minte în 1796 sau 1797, pe când urmam cursul domnului Dubois-Fontanelle, acest frumos era foarte deosebit de al său. Caracteristica cea mai pronunţată a acestei deosebiri era marea mea dragoste pentru adevărul tragic şi simplu al lui Shakespeare, contrastând cu *puerilitatea emfatică* a lui Voltaire.

Îmi amintesc, printre altele, că domnul Dubois ne recita cu entuziasm anumite versuri de Voltaire sau de-ale sale, în care întâlneai: *în rană*... să r*ăs*u*ceşti cuţitul. Cu*vântul cuţit mă supăra din cale-afară, profund, pentru că nu se acorda cu principiul meu, cu dragostea mea pentru simplitate. Abia astăzi văd acest de c*e. To*ată viaţa mea am simţit cu intensitate, dar nu văd cauza decât mult mai târziu.

Ieri seară, 18 ianuarie 1836, sărbătorirea Sfântului Scaun, ieşind din catedrala San-Pietro la orele 4 şi întorcându-mă, să privesc domul, *pentru prima oară în viaţa mea* l-am privit aşa cum ai privi alt edificiu, i-am văzut balconul de fier al tamburului. Mi-am spus: „Pentru prima oară văd ce este de fapt; până acum l-am privit aşa cum priveşti femeia iubită”. Totul îmi plă (vorbesc de tambur şi de cupolă), cum să-i fi putut găsi un cusur?

Iată că pe o altă cale, din altă direcţie, revin pentru a constata defectul pe care l-am notat mai sus în această veridică povestire a mea, *lipsa de sagacitate*.

Dumnezeule! Cum mă pierd! Aveam, aşadar, o doctrină interioară pe vremea când urmam cursul domnului Dubois, nu învăţam tot ce-mi spunea el decât ca

pe-o *falsitate utilă*. Mai ales când îl critica pe Shakespeare, eu roşeam în mine însumi.

Dar învăţam *cu atât mai bine* această doctrină literară cu cât nu mă entuziasma de loc.

Una din nefericirile mele era că nu plăceam oamenilor care mă entuziasmau (exemplu doamna Pasta şi domnul de Tracy); se pare că eu îi iubeam în felul meu, şi nu într-al lor.

De asemeni, adeseori nu reuşesc să exprim un punct de vedere pe care îl *ador*, sunt contrazis, mă podidesc lacrimile şi nu mai pot vorbi. Dacă aş avea destul curaj, aş spune: *„Ah*! *Dumneata îmi străpungi inimal*" îmi amintesc două exemple foarte grăitoare în ceea ce mă priveşte:

Elogiul lui Gorreggio în legătură cu Prud hon, vorbind cu Măreşte la Palais-Royal, şi mergând la un picnic împreună cu domnii Duvergier de Hauranne, amabilul Dittmer şi urâciosul Cavé.

Al doilea, vorbind despre Mozart cu domnii Ampère şi Adrien de Jussieu, pe când mă întorceam la Napoli prin 1832 (o lună după cutremurul care a distrus Foligno).

Din punct de vedere literar, cursul domnului Dubois (tipărit mai târziu în patru volume de nepotul său, Ch. Renauldon) mi-a fost util pentru că îmi dădea o vedere completă a câmpului literar şi împiedica imaginaţia mea să exagereze zonelfe necunoscute, ca Sofdele, Ossian etc.

Acest curs a fost foarte util vanităţii mele, întărindu-i definitiv pe ceilalţi în părerea care mă plasa printre cei şapte sau opt băieţi inteligenţi din şcoală. Mi se pare totuşi că Grand-Dufay era plasat înaintea mea, am uitat numele celorlalţi.

Vârsta de aur a domnului Fontanelle, epoca despre care vorbea înduioşat, era sosirea lui la Paris prin 1750. Pe vremea aceea oriunde te întorceai dădeai de numele lui

Voltaire şi al operelor pe care le trimitea într-una de la Ferney. (Se şi afla oare la Ferney?)

Dar asta n-avea niciun efect asupra mea, care detestam *puerilitatea* lui Voltaire ca istoric şi *josnica lui pornire* împotriva lui Corneille; mi se pare că începând chiar din epoca aceea remarcasem tonul popesc al *Comentariului* lui Voltaire la frumoasa ediţie cu stampe din Corneille, care ocupa unul din rafturile cele mai de sus ale bibiotecii închise cu oglinzi a tatii, la Claix, bibliotecă a cărei cheie am furat-o şi unde descoperisem, aşa mi se pare, *La Nouvelle-Heloise* cu câţiva ani în urmă, şi cu siguranţă după aceea pe *Grandisson*, pe care îl citeam izbucnind înduioşat în lacrimi într-o chichineaţă de la etajul doi al casei din Claix, unde mă credeam în siguranţă.

Domnul Jay, acest mare palavragiu, atât de nul ca pictor, avea un remarcabil talent să aprindă în inimile noastre o emulaţie violentă, şi, în ochii mei de acum, acesta este principalul talent al unui profesor. Cât de deosebit gândeam în 1796! Aveam cultul geniului şi, al talentului.

Un om cu capul în nori, făcând totul după toane, aşa cum procedează de obicei oamenii de geniu, n-ar fi avut patru sute sau trei sute cincizeci de elevi, ca domnul Jay.

În fine, strada Neuve se umplea când ieşeam noi de la cursul lui, fapt care sporea considerabil aerele ihiportante şi pline de emfază ale magistrului.

Am fost încântat ca de cea mai dificilă şi frumoasă avansare putinţă în ziua când, pe la mijlocul anului, domnul Jay îmi spuse cu aerul său maiestuos şi patern:

„Ei, domnule B… ia-ţi desenul şi du-te de te instalează în sala din bosă”.

Acest *domnule*, atât de folosit la Paris, era cu totul neobişnuit la Grenoble într-o convorbire cu un copil, şi mă

uluia ori de câte ori mi-era adresat.

Nu ştiu dacă datoram această avansare vreunui cuvânt adresat domnului Jay de către bunicul meu sau meritului de-a face haşuri cât se poate de paralele în clasa cu nuduri în care fusesem de curând admis. Fapt este că m-a uimit atât pe mine, cât şi pe ceilalţi.

O dată admis printre cei doisprezece sau cincisprezece din sala din bosă, lucrările mele în creion negru şi alb după capetele Niobei şi-al lui Demostene (astfel numite de noi) l-au surprins pe domnul Jay, care părea scandalizat descoperind în mine tot atâta talent ca şi la ceilalţi. Cel mai tare din clasă era un oarecare domn Ennemond Héâie (mai târziu notar de tribunal), un om foarte rece; fusese, aşa se spunea, în armată. Lucrările lui năzuiau spre stilul lui Philippe de Champagne, dar autorul lor era un bărbat în toată firea, şi nu un copil, ca noi, ceilalţi; era nedrept să-l pui să concureze cu noi.

Curând, în sala din bosă fiind, obţinui un premiu, îl obţinurăm în doi sau trei, se trase la sorţi şi căpătai *Essai sur la Poésie et la Peinture*[172] al abatelui Dubos., pe care l-am citit cu cea mai însufleţită plăcere. Cartea asta răspundea unor sentimente ascunse în sufletul meu, sentimente mie însumi necunoscute.

Moulezin, întruchiparea perfectă a provincialului sfios, lipsit de orice idee şi foarte meticulos, excela în materie de haşuri perfect paralele, trase cu un creion de sanghină bine ascuţit. În locul domnului Jay, un om talentat ne-ar fi spus, arătându-ni-l pe Moulezin: „Domnii mei, iată cum nu trebuie să fiţi”. În schimb, Moulezin era rivalul lui Ennemond Hélie.

Spiritualul Dufay făcea nişte desene foarte originale,

172 Eseu asupra poeziei şi a picturii.

spunea domnul Jay; el se distinse mai ales atunci când domnul Jay avu excelenta idee de-a ne pune să pozăm pe rând pentru studii de capete. Mai erau cu noi grăsanul Hélie, poreclit *le bedot* (dobitocul, mocăitul), şi cei doi Monval, a căror protecţie *la* matematici i-a urmărit şi la şcoala de desen. Lucram toţi cu o înflăcărare şi o rivalitate de necrezut câte două sau trei ore în fiecare după-amiază.

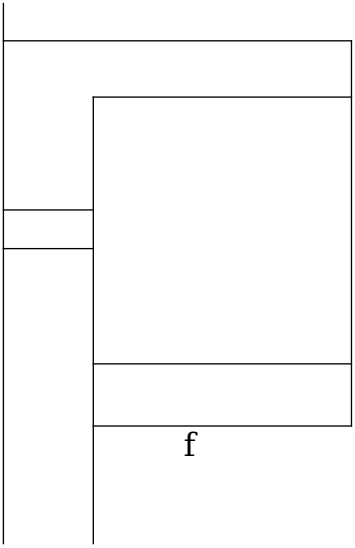

cu fv.
H!
Tiilinj Ji

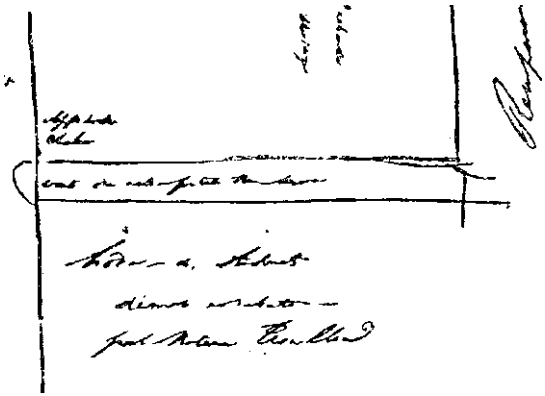

V I

făală – Dealurile din Murianette şi Eybens – Vedere superbă de la etajul doi şi acceptabilă de la primul – Metereze – Sala de matematici – Sala din bosă – Peron – Strada Neuve – Sală de desen la etajul întâi – Curtea colegiului – Sala de literatură – Scară rezervată iezuiţilor – Apartamentul domnului Dubois-Fontanelle – Scara bibliotecii – Apartamentului demnului Chalvet – Boltă peste această străduţă pustie – Casa familiei des Adrets, demolată şi reclădită de notarul Trouilloud)

Într-o zi, când pozau două modele, marele Odru, de la latină, împiedicându-mă să văd, i-am ars o palmă din toate puterile, în O. O clipă mai târziu, eu, reaşezat fiind pe locul meu în H, el trase pe la spate scaunul de sub mine şi mă trânti pe spate. Era un bărbat în toată firea, mai înalt cu un cap decât mine, a

dar mă ura cumplit. De (*7 o o l* t senasem pe scara sălii de latină, împreună cu Gauthier şi Crozet, aşa mi se pare, o caricatură cât el de mare, sub care scrisesem: Odruas Kambin. Se făcea roşu când îl strigai Odruas, şi spunea *Kambin* în loc de *quand bien*.

Se hotărî pe loc că trebuie să ne batem cu pistolul. Am coborât în curte; domnul Jay voind să intervină, am luat-o la fugă. Domnul Jay se întoarse în cealaltă sală. Ieşirăm, dar tot colegiul era pe urmele noastre. Aveam probabil vreo două sute de însoţitori.

Îl rugasem pe Diday, care se nimerise pe acolo, să-mi fie martor; eram foarte tulburat, dar plin de înflăcărare. Nu ştiu cum s-a făcut că am pornit-o spre Poarta Graille, foarte stânjeniţi de tot alaiul nostru. Ne trebuiau pistoale, lucru greu de procurat. Sfârşii prin a obţine un pistol lung de opt şchioape. îl vedeam pe Odru mergând la douăzeci de paşi de mine; mă înjura de mama focului. Nu eram lăsaţi să ne apropiem – dintr-un singur pumn m-ar fi ucis.

Nu răspundeam la înjurăturile lui, dar tremuram de mânie. Nu spun că nu mi-ar fi fost frică dacă duelul nostru ar fi fost aranjat aşa cum se obişnuieşte, patru sau şase persoane, mergând cu sânge rece la ora 6 dimineaţa într-o trăsură, la o leghe bună de oraş.

Paza de la Poarta Graille fu cât pe ce să pună mâna pe arme.

Acest cortegiu de puşlamale, caraghios şi foarte supărător pentru noi, urla din răsputeri: „*Se bat*?

Sau nu se bat? *11* de îndată ce ne opream să facem mai ştiu eu ce. Mi-era grozav de frică să nu mănânc bătaie de la Odru, mai înalt cu un cap decât martorii lui şi ai mei. Dintre martorii mei mi-l amintesc doar pe Maurice Diday (mai târziu, un ultraregalist tâmpit.

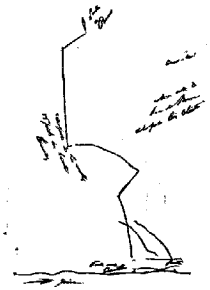

(Poarta Bonne – Meterezele oraşului, 15 picioare înălţime. Terase – Poarta Graille – Pod – Râul Isère. Aici locul duelului, sau între Poarta Bonne şi Poarta Très-Cloatres)

primar la Domène şi scriind prin ziare articole ultraregaliste şi *fără ortografie*). Odru era furios.

În sfârşit, după o oră şi jumătate de urmărire, cum noaptea se apropia, puşlamalele ne-au lăsat un pic de linişte între porţile Bonne şi Très-Cloatres. Ne-aui. coborât în şanţurile de apărare ale oraşului, săpate de Louis Royer, la o adâncime de zece picioare, sau ne-am oprit pe marginea şanţului.

Acolo fură încărcate pistoalele, se măsură un număr îngrozitor de paşi, poate douăzeci, iar eu mi-am spus:

„Iată clipa când trebuie să am curaj”. Nu ştiu de ce Odru a fost cel care trebuia să tragă primul, eu mă uitam fix la o bucăţică de stâncă în formă de trapez care

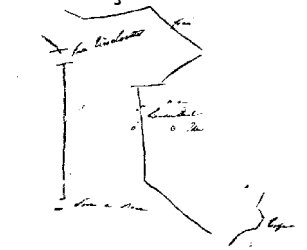

(Poarta Très-Cloîtres — Şanţuri — Poarta Bonne — Trapez — Locul duelului – H. Eu – O. Odru)

se afla deasupra lui, A, aceeaşi care de la fereastra mătuşii Elizabeth se vedea lângă acoperişul bisericii Saint-Louis.

Nu ştiu de ce nu s-a tras. Poate că martorii nu încărcaseră pistoalele. Mi se pare că eu nici n-a mai trebuit să ochesc. Se declară pace, dar fără strângeri de mâini, şi cu atât mai puţin îmbrăţişări. Odru, furios la culme, m-ar fi snopit în bătaie.

Pe strada Très-Cloatres, mergând cu martorul meu Diday, i-am spus:

7

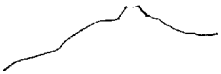

— Ca să nu-mi fie frică în timp ce Odru mă lua la ochi, mă uitam la stânca aceea mică de deasupra Seyssinsului (T).

— Niciodată să nu mai spui aşa ceva, astfel de vorbe nu trebuie să-ţi iasă din gură niciodată, îmi spuse el, certându-mă cu asprime.

Am fost foarte mirat şi, gândindu-mă bine, foarte scandalizat de mustrarea lui.

Chiar în ziua următoare, însă, am avut nişte remuşcări groaznice pentru că acceptasem muşamalizarea conflictului nostru. Acest fapt răsturna toate reveriile mele spaniole, cum să mai îndrăzneşti să admiri Cidul când n-ai îndrăznit să te baţi? Cum să te mai gândeşti la eroii lui Ariosto? Cum să admiri şi să critici marile figuri din istoria romană, ale căror fapte glorioase le reciteam adesea în dulceagul Rollin?

Scriind acestea am senzaţia că-mi trec mâna peste cicatricea unei răni vindecate.

Abia dacă m-am gândit de două ori la acest duel după celălalt duel al meu cu domnul Raindre (comandant de

escadron sau colonel de artilerie uşoară), la Viena, în 1809, pentru Babet.

Văd că el a fost marea remuşcare de la începutul tinereţii mele şi adevărata justificare a obrăzniciei mele (aproape insolenţă) în duelul de la Milano, la care a fost martor Cardon.

În afacerea Odru eram uluit, tulburat, lăsându-mă în voia sorţii, preocupat doar de teama de-a nu fi snopit în bătaie de uriaşul Odru; din când în când mă aşteptam să-mi fie frică. În timpul celor două ore cât a ţinut procesiunea celor două sute de puşlamale.

T

Îmi spuneam: „Primejdia va începe abia după ce se vor măsura paşii”. Mă îngrozea gândul că voi fi adus acasă *pe-o scară*, cum îl văzusem adus pe bietul Lambert. Dar nicio clipă nu mi-a trecut prin cap că afacerea se va muşamaliza.

În clipa cea mare, când Odru m-a luat la ochi şi mi se pare că pistolul său a ratat de câteva ori, eu studiam conturul stâncii T. Nu mi s-a părut de loc că timpul n-are sfârşit (cum i se părea nesfârşit la Moscova foarte bravului şi excelentului ofiţer Andréa Corner, prietenul meu).

Într-un cuvânt, n-am jucat de loc o comedie, am fost perfect natural, de loc fanfaron, ci foarte viteaz.

Am greşit, trebuia să bravez, cu hotărârea mea sinceră de a mă bate mi-aş fi câştigat o mare faimă în tot oraşul nostru, unde oamenii se băteau adeseori, nu ca napolitanii din 1836, în rândul cărora duelurile făceau foarte puţine victime, sau niciuna, ci vitejeşte. Dacă, în contrast cu marea mea tinereţe (asta trebuie să fi fost în 1796, 13 ani, aşadar, sau poate în 1795) şi cu obiceiurile melede-eopil *nobil* şi retras, aş fi fost destul de deştept să

şi vorbesc puţin, mi-aş fi făcut o reputaţie admirabilă.

Domnul Chitel, o cunoştinţă de-a noastră şi vecin, de pe Grande-Rue, ucisese şase oameni. Pe vremea aceea, adică din 1798 la 1805, două din cunoştinţele mele, Bernard-fiul şi Royer botosul au fost ucişi în duel, domnul Royer la patruzeci şi cinci de paşi, în pragul nopţii, prin văgăunile torentului Drac, aproape de locul unde s-a ridicat mai târziu podul de fier.

Înfumuratul Bernard (fiul altui înfumurat, după aceea judecător la Curtea de Casaţie, aşa mi se pare, şi ultraregalist), înfumuratul Bernard încasă la moara Canei o frumoasă înţepătură de spadă din partea amabilului Meffrey (domnul de Meffrey, perceptor general, soţul binevoitoarei doamne de onoare a doamnei ducese de Berry şi mai târziu fericitul moştenitor al grăsunului Vourey). Bernard căzu mort, domnul de Meffrey fugi la Lyon; era un conflict *de castă*, aproape. Măreşte a fost, aşa mi se pare, martorul lui Meffrey şi mi-a povestit întâmplarea.

Oricum, eu m-am ales cu o remuşcare profundă: 1° Din cauza spaniolismului meu, defect încă existent în 1830, fapt recunoscut de di Fiori, care îl numeşte cu vorbele lui Tucidide: „Prea sus îţi întinzi plasa”.

2° Lipsa bravadei. În marile primejdii sunt natural şi simplu. Lucru apreciat la Smolensk de domnul duce de Frioul. Domnul Daru, care nu mă iubea, i-a scris acelaşi lucru soţiei sale, de la Vilna, cred, după retragerea de la Moscova.

Dar în ochii vulgului eu n-am jucat rolul strălucitor în care aş fi putut intra atât de uşor.

Cu cât reflectez mai mult la aceasta, am impresia că disputa datează din [17]95, şi e cu mult anterioară pasiunii mele pentru matematici, prieteniei cu Bigillion, tandrei

mele prietenii pentru domnişoara Victorine.

Îl respectam foarte mult pe Maurice Diday: 1° Pentru că excelentul meu bunic, probabil prieten intim, cu mama lui, îl lăuda într-una;

2° îl văzusem de mai multe ori în uniformă de soldat de artilerie şi îşi riscase viaţa;

3° În sfârşit, şi mai ales pentru că avea onoarea de-a fi îndrăgostit de domnişoara Letourneau, poate cea mai frumoasă fată din Grenoble şi fiica omului cu siguranţă cel mai vesel, mai nepăsător, mai filosof, mai dezaprobat de tata şi de rudele mele. Într-adevăr domnul Letourneau semăna foarte puţin cu ei; se cam ruinase şi se căsătorise cu o domnişoară Borel, cred, o soră de-a mamei domnişoarei Victorine Mounier, pentru care am plecat din armată şi am fugit la Paris în 1803.

Domnişoara Letourneau aparţinea tipului de frumuseţe masivă (ca figurile lui Tiarini, Me*artea Cleopatrei*, sau a lui *Antoniu*, de la Muzeul „Louvre”). Diday se căsători cu ea mai târziu, dar curând avu durerea s-o piardă, după şase ani de iubire; se spune că, răucit de această lovitură, s-a retras la ţară la Domene.[173]

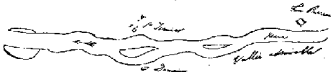

V. Casa domnului Bigillion – F. Casa domnului Faure (Grenoble – St.

— Ismier – Fortul Barraux → Riul Isère – Vale admirabilă – Domène)

După premiul meu, de la mijlocul anului, în sala din bosă, care i-a scandalizat pe toţi curtenii mai avansaţi decât mine la curtea domnului Jay, dar despre care nimeni

173 Nota lui R. Colomb: „Eroare. \ lost director al impozitelor indirecte şi n-a părăsit această instituţie deeît pentru a se pensiona, între 1830 şi 1833, cred "(n. ed. ir.).

n-a îndrăznit să spună că-i nemeritat, rangul meu *la desen*, cum spuneam noi, a crescut.

M-aş fi aruncat şi-n foc numai să obţin un premiu şi la sfârşitul anului; mi se pare că l-am obţinut, altfel aş regăsi amintirea durerii de a-l fi pierdut.

Am luat un premiu întâi, unanim aprobat, la literatură, un *accesit* sau un premiu doi la matematici; şi ăsta a fost greu de câştigat. Domnul Dupuy avea o repulsie vădită pentru mania mea de-a contrazice.

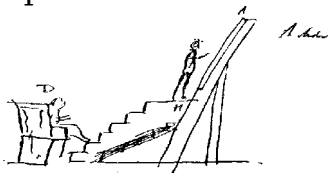

(A. Tablă)

Zilnic îi chema la tablă, şi tutuindu-i, pe domnii Monval – sau cei doi Montvaux, cum le spuneam noi – pentru că erau nobili, el însuşi avea pretenţii de nobleţe, pe Sinard, Saint-Ferreol, nobili, pe bunul Aribert, pe care îl proteja, pe amabilul Mante etc., etc., iar pe mine cât mai rar cu putinţă, iar când mă aflam acolo, nici nu mă asculta, fapt care mă umilea şi mă zăpăcea foarte tare, pentru că pe ceilalţi nu-i scăpa o clipă din ochi. Cu toate acestea, dragostea mea pentru matematici, care începea să devină serioasă, mă îndemna ca, ori de câte ori mă izbeam de o dificultate, să i-o expun şi lui, eu aflându-mă la tablă, H, iar domnul Dupuy şi imensul său fotoliu de culoarea cerului în D. Insistenţele mele îl sileau să răspundă, şi asta îl scotea din sărite. Veşnic mă invita să-i expun nelămuririle mele în particular, pretinzând că aşa răpesc din timpul lecţiilor.

Îl punea pe bunul Sinard să-mi risipească îndoielile. Sinard, mult mai tare, dar de bună-credinţă, îşi pierdea o oră sau două ca să nege dubiile mele, apoi ca să le

priceapă, şi sfârşea prin a mărturisi că nu ştie ce să răspundă.

Mi se pare că toţi aceşti băieţi cumsecade, exceptându-l pe Mante, transformaseră matematicile într-o simplă chestiune de memorie. Domnul Dupuy păru foarte surprins de premiul meu triumfal la literatură. Examenul, care a avut loc, ca şi toate celelalte, în prezenţa membrilor departamentului, a membrilor din comitet, a tuturor profesorilor şi-a doua sau trei sute de elevi, i-a amuzat pe toţi aceşti domni. Eu vorbeam bine, şi membrii ad [ministr]aţiei departamentale, miraţi că nu se plictisesc, m-au felicitat, iar după examen mi-au spus: „Domnule B., aţi luat premiul, dar pentru plăcerea noastră binevoiţi a ne mai răspunde la unele întrebări”.

Acest triumf a precedat, cred, examenul de matematici şi mi-a acordat un rang şi o siguranţă care îl sileau pe domnul Dupuy să mă cheme mai des la tablă în anul următor.

Dacă mă voi abate vreodată prin Grenoble, va trebui să cercetez arhivele Prefecturii între anii 1794 şi 1799 inclusiv. Procesul-verb al tipărit cu distribuţia premiilor îmi va furniza datele tuturor acestor mici evenimente, de care, după atâţia ani, îmi reamintesc cu plăcere. Mă aflam pe urcuşul vieţii, şi cu ce înflăcărată imaginaţie îmi închipuiam eu toate plăcerile viitoare?!… Acuma cobor.

După acest august triumfal, tata nu mai îndrăzni să se opună cu aceeaşi fermitate pasiunii mele pentru vânătoare. îmi îngădui cu o vădită neplăcere să iau puşca lui, ba chiar şi o puşcă soldăţească, mai solidă, care fusese comandată de răposatul domn Rey, notar, cumnatul său.

Mătuşa mea Rey era o femeie frumoasă, pe care o vizitam într-un ap [artamen] t frumos din curtea palatului. Tata nu voia să mă împrietenesc cu Edouard Rey, al doilea

băiat al ei, o puşlama înhăitată cu cele mai josnice lichele. (Astăzi este colonelul de artilerie

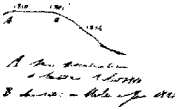

(A. Numirea mea ca auditor, 3 august 1810 – B. Întoarcerea mea la Milano în iunie 1821)

Rey, definez cu vază, mai pişicher şi mai pungaş decât patru procurori grenoblezi laolaltă, de altfel arhiâncornorat, foarte antipatic, dar care trebuie să fie un bun colonel, în armata aceasta plină de chichiţe. Mi se pare că în 1831 era cu serviciul în Alger. A fost amantul doamnei M.P.)

CAPITOLUL 33[174]

Fac mari descoperiri pe seama mea scriind aceste *Memorii*. Dificultatea nu este să descoperi adevărul şi să-l spui, ci să găseşti pe cineva care să-l citească. Poate că plăcerea descoperirilor şi-a judecăţilor sau aprecierilor care le urmează mă va determina să continui, ideea că voi fi citit începe să se risipească din ce în ce mai mult. iată-mă) a pagina 501, şi încă n-am ieşit din Grenoble!

Până să ajung la Milano, acest tablou cu revoluţiile unei inimi ar umple un masiv volum in*8°*. Cine ar fi în stare să citească asemenea vorbărie nesărată? Ar trebui un mare talent de pictor pentru a zugrăvi bine toate acestea, iar mie îmi sunt aproape deopotrivă de nesuferite şi descrierile lui Walter Scott, şi emfaza lui Rousseau. Mi-ar trebui un cititor ca doamna Roland, dar poate că şi-atunci lipsa unor descrieri a fermecătoarelor umbrare din valea râului Isère l-ar face să arunce cartea cât colo. Sunt atâtea de spus pentru cine ar avea răbdarea să descrie exact! Ce pâlcuri frumoase de arbori, ce vegetaţie viguroasă şi

174 Scris Roma, în zilele de 20, 22 şi 24 ianuarie 1836 (n. ed. ir.).

luxuriantă pe câmpie, ce păduri superbe de castani pe dealuri şi pe crestele lor, ce caracter grandios dobândeşte acest peisaj sub sclipirea zăpezilor eterne de pe Taillefer! Ce bas sublim în această minunată melodiei

Cred că în toamna aceea am avut marea plăcere să ucid un sturz, pe cărarea din via de deasupra miriştii, exact în faţa culmii rotunjite a muntelui Taillefer. A fost una dintre cele mai mari bucurii din viaţa mea. Trecusem prin viile din Doyatières, o apucam pe cărarea îngustă dintre două hăţişuri foarte înalte şi stufoase, care coboară spre mirişte din II la P, când un sturz uriaş ţâşni cu un ţipăt scurt din vie, în T, chiar deasupra

(Doyatiâres – Mirişte – Vie – Via din care s-a înălţat sturzul auzind zgomotul pe care-l făceam apropiindu-mă – H. Eu – T. Copacul – P. Miriştea, comparaştiv] orizontală)

copacului T, un cireş, cred, foarte zvelt şi destul de desfrunzit.

Îl zării, trăsei dintr-o poziţie aproape orizontală, pentru că nu coborâsem încă. Sturzul se prăbuşi cu o

(Doyatiâres – Mirişte)

bufnitură pe care o mai aud. Coborâi cărarea, beat de bucurie.

Întors acasă, m-am dus să-i povestesc unui bătrân servitor ursuz şi, din când în când, el însuşi vânător: „Bărbier, pot fi mândru de elevul dumitalel”.

Dar omul ar fi fost mult mai înduioşat de-o monedă

de doisprezece gologani; de altfel, nici n-a înţeles despre ce-i vorba.

De îndată ce mă emoţionez, cad în spaniolismul transmis de mătuşa Elizabeth, care încă mai spunea: „Frumos ca Cidul”.

(Corăboire — Pădure — Ripe — Torentul Drac)

Cufundat adânc în visuri, străbăteam, cu o puşcă în mână, viile şi hăţişurile de pe lângă Furonieres. Pentru că tata, gata oricând să-mi punăbeţe-n roate, îmi interzisese vânătoarea, sau o tolera cel mult în silă şi din slăbiciune, mergeam rareori la vânătoare şi-aproape niciodată cu vânători adevăraţi. Din când în când, la vânătoare de vulpi prin râpele stâncii Comboire, împreună cu Joseph Brun, cel care tundea gardurile noastre vii de la Claix. Ascuns acolo şi aşteptând să-mi pice vreo vulpe, îmi reproşam reveria profundă din care ar fi trebuit să mă trezesc dacă jivina ar fi apărut cumva. Într-o bună zi apăru la cincisprezece paşi de mine; venea întins spre mine, am tras, dar n-am văzut nimic. Trăsesem aiurea. Râpele acelea primejdioase care mărgineau torentul Drac mă îngrozeau atât de cumplit, încât în ziua aceea m-am gândit cu multă îngrijorare la pericolul întoarcerii; te strecori pe nişte muchii ca şi B, având la piciorul stâncii perspectiva torentului înspumat. Ţăranii cu care mergeam (Joseph Brun şi fiul său, Sébastien Charrière etc.) îşi păziseră oile prin povârnişurile acelea abrupte de la vârsta de 6 ani şi desculţi; la nevoie se descălţau. Cât despre mine* nici vorbă să mă descalţ, iar printre stâncile acelea mai fusesem de cel mult două sau trei ori.

În ziua când mi-a scăpat vulpea, mi-a fost îngrozitor de frică, o frică mult mai mare decât cea pe care am sim

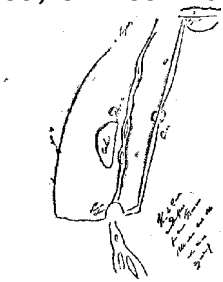

(Isère – Poarta Graille – Drum-Seyssmii Drac – Comboire – Podul din Claix – A se consulta harta regiunii Dauphine făcută de domnul de Bourcet. Se află în salonul de pe terasă pe stânga)

ţit-o într-un câmp de cânepă din Silezia (campania din 1813) văzând cum se îndrepta spre mine, eram singur, un pâlc de optsprezece sau douăzeci de cazaci. În ziua aceea

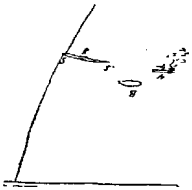

la Comboire, mă uitam la ceasul meu de aur, aşa cum fac în orice împrejurare gravă, ca să-mi rămână măcar

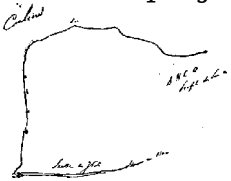

(Comboire – Pădure – A.B.C.O. Profilul cărărilor. Cărarea dinspre insuliţe, ducând spre bac)

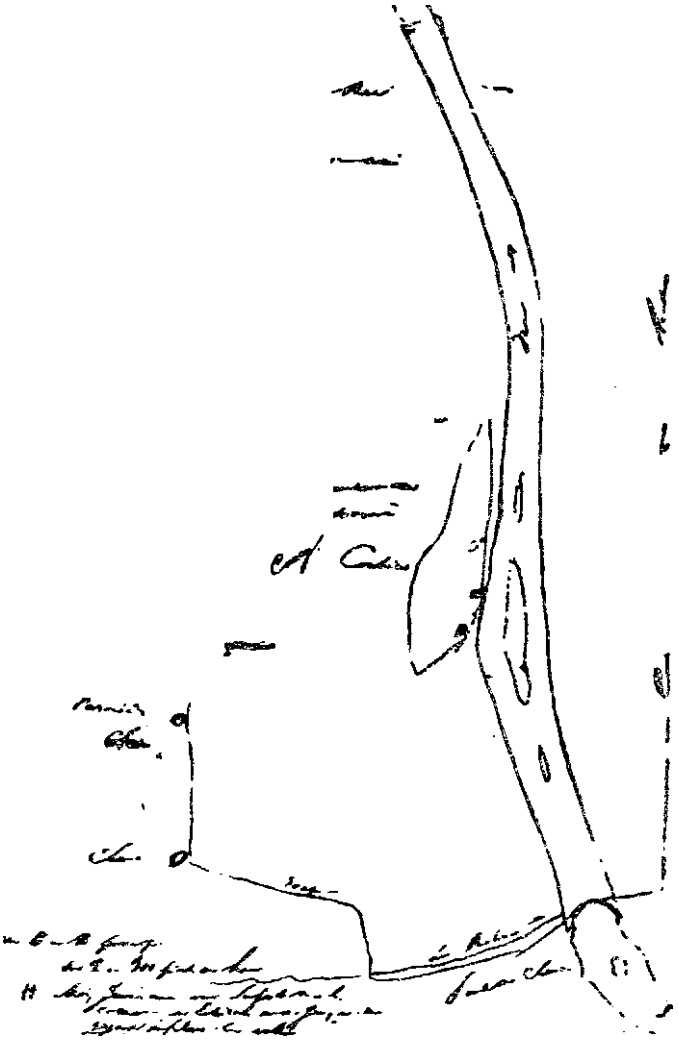

*J*ïm

«fi a-i» îi., f** f î?; podul de fier, numit podul din Seyssins, care prin 1827 a înlocuit bacul, construit de prietenul meu Louis Crozet; – neghiebul colonel Monval,

dispreţuit de toată lumea (şi lăudat la moartea sa în ziarul ia *Quoiidiemn*), era acţionar ia acest amintirea limpede a orei, şi cum făcuse domnul de Lavalette în momentul condamnării la moarte (de către Bourboni). Era ora 8, fusesem sculat cu noaptea-n cap, ceea ce întotdeauna mă face să fiu mahmur toată dimineaţa. Tocmai visam la frumuseţea peisajului, la iubire şi probabil la primejdiile întoarcerii în clipa când vulpea se îndreptă întins spre mine. Mi-am dat seama că e vulpe după coada ei stufoasă, pentru că în prima clipă am crezut că e un câine. mă cărarea putea să aibă vreo două picioare, iar în S, două palme; ca să treacă din S în H, vulpea trebuia să facă un salt; la împuşcătura mea ea sări în mărăcinişurile din B, la cinci sau zece paşi mai jos de noi.

Cărările pe care s-ar putea strecura o vulpe sunt foarte puţine la număr prin râpa asta; le ocupă trei sau patru vânători, altul sloboade câinii, vulpea fuge, şi-i foarte probabil să pice drept peste un vânător.

Una din vânătorile despre care vorbeau veşnic aceşti vânători e aceea de capre sălbatice la *Peuil de Claix*, dar interdicţia tatii era categorică; niciunul dintre ei n-a îndrăznit vreodată să mă ia şi pe mine. Era prin 1795, cred, când am tras spaima aceea straşnică printre stâncile de la Comboire.

Curând am ucis al doilea sturz (*turdns*), dar mai mic decât primul, odată cu căderea nopţii, abiamai

*

pod şi nu voia să-i permită lui Crozet, ingineral-şef, să facă toate probele de rezistenţă. Cu ajutorul unei litografii, fraţii Pârier, Casimir, Augustin etc.] vor să-i răpească Lui Crozet această mică glorie şi să i-o atribuie unuia dintre nepoţii 1 or. Peste tot aceiaşi P6 rier şarlatani, coţcari de rea-credinţă, oameni de nimic, josnici – Le

Rondeau – Drum – Torentul Drac – La Robine – Podul din Claix – Torentul Drac – Comboire

— Cossey – Cossey – Şosea sau drum vicinal – Furoniâres

— Claix – Şosea – Între şi B prăpăstii înalte de două sau trei sute de picioare – H. Eu aveam o vedere superbă spre colinele din Echirolles şi Jarry, iar privirea mea cuprindea toată valea)

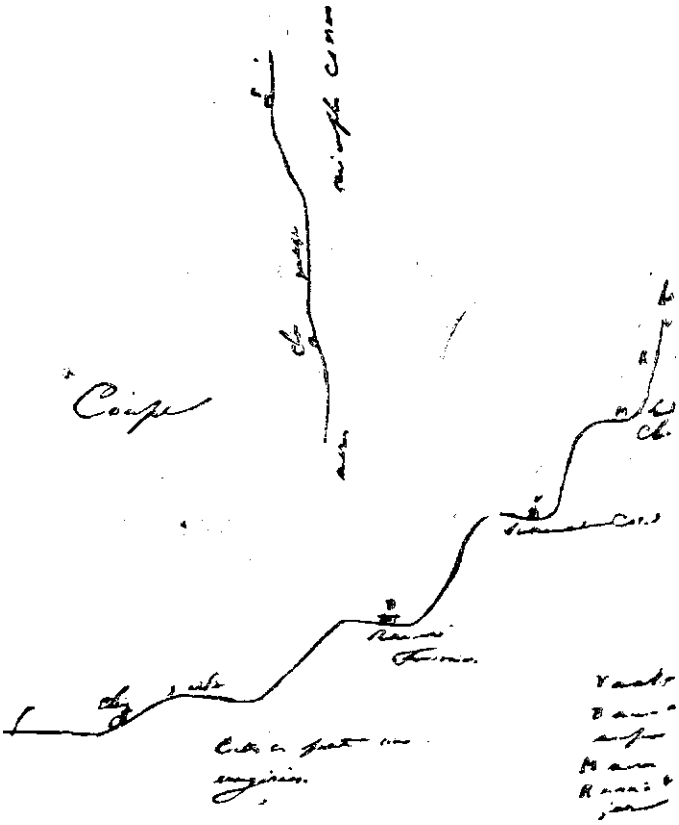

(Secţiune – Stânci – Peuil de Claix – Mirişte – Claix –

Toate aceste pante sunt exagerate – V. Doamna de Vignon – B. Casa tatii – M. Teren legumicol – R. Stâncă având o pantă de 80°)

(Teren legumicol – Claix – Mirişte – Asta-i mai corect – F. Furoniere – V. Doamna de Vignon – M. Teren legumicol – R. Stânci cu o ptă de 80 de grade)

desluşindu-l, într-un nuc de pe câmpul domnului de LaPeyrouse, mi se pare, mai sus de via noastră din Pelissonne.

Al treilea şi ultimul l-am ucis într-un mic nuc din marginea drumului dinspre nord de *mica noastră livadu* Ăsta era mic de tot, se afla chiar deasupra mea, şi-aproape că mi-a căzut în cap. A căzut pe un zid de piatră şi împrăştiind stropi mari de sânge, pe care îi mai văd şi acum.

Acest sânge era semnul victoriei. Abia în 1808, la Brunswick, mi s-a făcut scârbă de vânătoare, din milă; astăzi găsesc că este o crimă dezgustătoare şi n-aş ucide de dragul de-a ucide nici măcar un ţânţar. Cu toate astea, ultima prepeliţă ucisă la Civita Vecchia nu m-a înduioşat. Potârnichile, prepeliţele, iepurii mi se par făpturi predestinate frigării.

Dacă li s-ar cere şi lor părerea înainte de-a fi trimise la frigare, probabil că n-ar refuza.

Îmi amintesc minunata senzaţie încercată într-o dimineaţă, pe vremea culesului, când am plecat cu Bărbier înainte de-a se crăpa de ziuă. Bătea un vânt cald, şi luna era superbă. Niciodată n-am uitat ziua aceea. îi smulsesem tatii îngăduinţa de a-l însoţi pe Bărbier, mâna lui dreaptă în administraţia agricolă a domeniului, la bâlciul din Sassenage sau Balmes. Sassenage este leagănul familiei mele. Strămoşii mei erau juzi acolo sau *b* [*eyles*], iar *ramura mai vârstnică* (doar şi Louis-Philippe spune:

„Întemeietorul neamului meu”) mai trăia acolo în 1795, cu o rentă de cincisprezece sau douăzeci de mii de f [ranci], care, de n-ar fi fost o anumită lege din 13 *Germinal*, aşa mi se pare, mi-ar fi revenit *în întregime*. Dar patriotismul meu nu a fost zdruncinat pentru atâta lucru; e adevărat că la vârsta aceea, neştiind ce înseamnă *să n-ai* şi să munceşti din greu pentru a-ţi câştiga strictul necesar, banii au însemnat pentru mine doar satisfacerea unor fantezii, or, eu n-aveam nicio fantezie, pentru că nu ieşeam de loc în lume şi nu vedeam nici*o femeie*; banii, prin urmare, nu însemnau nimic în ochii mei. Aş fi vrut cel mult să-mi cumpăr o armă cu două focuri.

Eram pe-atunci ca un fluviu uriaş care urmează să se năpustească într-o cascadă, ca Rinul mai sus de Schaffhouse, cursul apei e încă domol, dar urmează să se năpustească într-o uriaşă cascadă. Cascada mea a fost dragostea pentru matematici, care, mai întâi ca mijloc de-a scăpa din Grenoble, această întruchipare a speciei burgheze şi a *ştirbei* în toată puterea cuvântului, apoi din dragoste pentru ele însele, mă absorbiră cu totul.

Pasiunea pentru vânătoare, care m-a făcut să citesc cu înduioşare *La Maison rustique* şi să extrag pasaja din *L’Histoire des animaux* de Buffon, a cărui emfază mă supăra chiar şi la vârsta aceea fragedă, ca fiind soră bună cu ipocrizia p [reoţilor] tatii, pasiunea pentru vânătoare a fost ultima zvâcnire a sufletului meu înainte de aceea pentru matematici.

Mă duceam cât mai des cu putinţă la domnişoara Vietoţine Bigillion, dar mi se pare că în epoca aceea ea stătea mai mult la ţară. Mă mai vedeam adeseori cu Bigillion, fratele ei mai mare, La Bayette, Gall, Barral,

Michoud, Golomb, Mante[175], dar inima mea bătea pentru matematici.

Încă o povestire după care mă voi înfunda până peste cap în *ieşi* şi *i greci*.

E vorba de o conspiraţie împotriva Arborelui Fraternităţii.

Nu ştiu de ce anume am conspirat. Arborele cu pricina era un biet stejar tânăr şi foarte zvelt, înalt de treizeci de picioare, care fusese transplantat, spre marele lui regret, în mijlocul pieţei Grenette, mult mai încolo de Arborele Libertăţii, care se bucura de toată dragostea mea.

Arborele Fraternităţii, probabil rivalul celuilalt, fusese plantat chiar lângă taraba cu castane, vizavi de ferestrele răposatului domn Le Roy.

Nu mai ştiu cu ce ocazie i se pusese o placă albă, pe care domnul Jay pictase în galben, cu obişnuitul său talent, o coroană, un sceptru, nişte lanţuri, toate astea «ub o inscripţie şi în atitudinea unor obiecte învinse.

Inscripţia avea câteva rânduri1, dar nu-mi amintesc ce se spunea, deşi împotriva ei conspirasem.

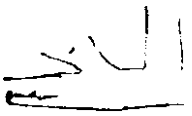

175: 1 Nota lui R. Colomb: „Tată inscripţia, făcută nu <le domnul Jay ci de un pictor de firme: Moarte regalităţii, Conslitu{ia anului III. Asta era tot" (u. ed. ir.).

(Pia{a Halei — Poarta Iacobinilor — Corpul de gardă — Placă — Intrare — Ieşire în noaptea împuşcăturii — Traseul sau mal degrabă goana noastră după împuşcătură, de la M la M'J

Nota fui fi. Colomb: „Complotul fu pus la cale de E[omainJ C[o- tomb]; n aş putea spune dacă ideea a avut-o R.C. sau H.B...." (n. ed, fr.)

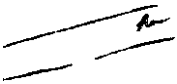

4
rb J>
O

F era arborele acela care n-avea poate decât un smoc de frunze în vârful tulpinii – P era cişmeaua – C, poarta casei bunicului, atât de des amintită şi al cărei prim etaj era locuit de domnişoarele Codé, nişte haboinice (Strada Neuve – Corpul de gardă – Strada Montorge)

ci

Z
L
ti?” X”:

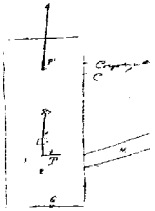

Iată o dovadă în favoarea principiului: un dram de pasiune întăreşte spiritul; prea multă, îl înăbuşă. Ce a determinat conspiraţia noastră? Nu ştiu. îmi amintesc şi

încă vag, doar maxima: „E de datoria noastră să distrugem pe cât ne stă în putinţă ceea ce urâm”. Dar şi asta e foarte vag. În rest, nici cea mai mică amintire despre ceea ce uram noi şi despre motivele urii noastre, doar imaginea raptului, şi asta-i tot, dar aceasta cât se poate de limpede.

Eu am fost cu ideea[176]; a trebuit s-o împărtăşesc şi celorlalţi, care la început au primit-o cu răceală: „Corpul de gardă e al dracului de aproape!” spuneau ei; dar în cele din urmă fură tot atât de hotărâţi ca şi mine. Conspiratorii erau: Manie, Treillard, Coulomb şi cu mine; poate încă unul sau doi.

De ce n-am tras eu cu pistolul? Nu ştiu. Mise pare că Treillard a tras, sau Mante.

A trebuit să facem rost de un pistol, era lung de opt şchioape. L-am încărcat până la gura ţevii. Arborele Fraternităţii putea să aibă vreo treizeci sau polruzeci de picioare înălţime; placa (Corpul de gardă)

176' Nota lui R. Colorai: „Pistolul, care-i aparţinea Iul H.B., fu încărcat pînă la gura ţevii la It.C., pe patul său şi în parte cu muniţia sa. încărcătura se compunea din două măsuri obişnuite de pulbere, din şer- vrotine şi din alice mari de fier pentru iepuri. H.B. şi It.C. erau cu Mante care trase şi li se alătură imediat primilor doi, pe aleea casei Gagnon, din piaţa Grenette. Unul dintre cei trei mari vinovaţi, H.B., se refugie la domnişoarele Caudey, modiste, la etajul întîi, în timp ce R.C. şi Mante se căţărau în pod ca să scape de inevitabilele cercetări ale poliţiei. Ur- cînd scara. Mante îi dădu pistolul lui ®.tG., <care seved-ea zilnic cu Il.B. Ajungi într-ari tel ¡de magazie 4e lemne., B.'C., care-era răcit, îşi umplu gura cu sirop -de tuse., pentru -ca tuşea lui să nu atragă atenţia urmăritorilor. în această situaţie destul de critică, R..C. şi-aduse aminte că prin podurile acelea -există un «oridor oorauniclnd cn o-scară de serviciu care da în Gran<le-Rue. Această amintire îi saivă pe cei dei prieteni, care, o dată ajunşi pe alee şi văzînd la poartă două persoane pe care le luară drept agenţi de poliţie, începură să discute calm şi ca nişte copii despre jocurile lor- de-aeolo se Întoarseră liniştiţi acasă, It.C. avînd asupra lui pistolul (26 octombrie 1838)" (n. ed ir.).

era prinsă la zeoe sau douăsprezece; mi se pare că arborele era îngrădit.

Primejdia putea veni dinspre corpul de gardă Ce, soldaţii plimbându-se adeseori pe spaţiul nepavat dintre şi P.

Trecătorii dinspre strada Montorge sau dinspre Grande-Rue ne-ar fi putut aţine calea. Cei patru sau cinci dintre noi care n-au tras erau cu ochii pe soldaţii din corpul de gardă; se prea poate ca tot acolo să fi fost şi postul meu, pentru că era mai primejdios, dar nu-mi mai aduc de loc aminte. Alţii supravegheau strada Montorge şi Grande-Rue.

Pe la orele 8 seara, era o noapte întunecoasă, şi nu prea frig, era toamna sau primăvara, piaţa fu pustie o clipă. Noi ne plimbam agale şi i-am dat semnalul lui Mante sau lui Treillard.1

Împuşcătura făcu un zgomot asurzitor – era o tăcere adâncă, iar pistolul încărcat până la refuz. În aceeaşi clipă soldaţii din postul C se năpustiră asupra noastră. Mă gândesc că nu eram singurii care urau inscripţia şi că autorităţile se gândiseră că ar putea fi atacată.

Soldaţii erau la un pas în urma noastră; noi am fugit prin poarta G a casei bunicului, dar am fost văzuţi imediat: toată lumea era la ferestre, mulţi ridicau luminările şi făceau lumină.[177]

Această poartă G dinspre Grenette comunica printr-un pasaj îngust de la etajul doi cu poarta G din

177 Nota lui R. Colomb: „Eroaie. Toate astea au avut loc la patra minute după isprava noastră, iar noi ne aflam toţi trei în casă, aşa cun» se spune mai înainte, la pagina 518" [din mss.] (n. ed. fr.).

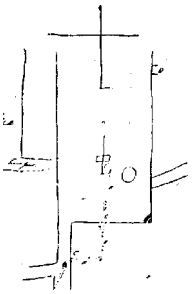

(Piaţa Halei – Poarta Iacobinilor)

spre Grande-Rue. Dar toată lumea cunoştea acest pasai.

Ca să scăpăm, am urmat, aşadar, linia F FI. Câţiva dintre noi au scăpat, aşa mi se pare, luând-o pe Poarta Iacobinilor, fapt care mă face să cred că eram mai mulţi decât spusesem. Poate că era şi Prié cu noi.

Eu şi încă unul, poate Colomb1, ne pomenirăm urmăriţi mai de aproape. *„Au intrat în casa asta”*, auzeam strigându-se la doi paşi în urma noastră.

N-am mai urcat până la pasajul de deasupra etajului doi, ci am sunat vârtos la primul etaj dinspre piaţa Grenette, la fostul ap [artamen] t al bunicului, închiriat pe atunci domnişoarelor Codé, nişte bătrâne şi foarte habotnice modiste. Din fericire, au deschis; erau speriate rău de împuşcătură şi se îndeletniceau cu lectura *Bibliei.2*

În două vorbe le-am spus: „Suntem urmăriţi, spuneţi că aici ne-am petrecut toată seara”. Ne aşezăm. Aproape în aceeaşi clipă sună cineva, să smulgă clopoţelul, şi mai multe nu; cât despre noi, noi stăteam jos, ascultând *Biblia*, ba chiar cred că unul dintre noi a luat cartea în mână.

Comisarii intră. Cine erau, habar n-am; se pare că nu prea mă uitam la ei.

— Aceşti cetăţeni şi-au petrecut aici toată seara?

— Da, domnilor, da, cetăţeni, răspunseră,

corectându-se, bietele femei, speriate.

Cred că fratele lor, domnul Codé, un bătrân comis, care lucra la Spital de patruzeci şi cinci de ani, era şi el acolo”.

Aceşti comisari sau cetăţeni zeloşi trebuie să fi fost sau foarte puţin perspicace, sau foarte binevoitori faţă de domnul Gagnon, pe care tot oraşul îl venera, începând cu domnul baron des Adrets şi terminând cu birtaşul Poulet, pentru că, tulburaţi cum eram, trebuie să fi avut nişte mutre tare ciudate alături de cele două biete habotnice, înnebunite de frică. Poate că tocmai frica lor, care era tot atât de mare ca şi a noastră, ne-a salvat; toată adunarea trebuie să fi avut aceeaşi înfăţişare îngrozită.

Comisarii repetară întrebarea de dwă sau trei ori: „Cetăţenii şi-au petrecut aici toată seara? N-a intrat nimeni după ce aţi auzit împuşcătura?”

Miracolul ia care ne-am gândit» ai târziu e faptul că aceste bătrâne janseniste au acceptat să mintă. Cred că au făptuit ace & fi păcat din veneraţie pentru bunicul.

Comisarii ne-au luat numele şi duşi au fost.

Mulţumirile adresate celor două domnişoare au fost scurte. Am tras cue urechea; ei ad nu i-am mai auzit pe comisari, am i>şit şi am continuat să urcăm spre pasaj.1

Mante şi trei mard2, ratai» sprinteni decât noi şi care intraseră pe poarta G înaintea noastră „ne-au povestit a doua zi cum „ajunşi la poarta G% spre Grande-Rue, o găsiră blocată de două santinele. E>omniile lor s-au apucat atunci să discute despre farmecele domnişoarelor cu care îşi petrecuseră sea» a. Santinelele nu i-au întrebat nimic, iar ei au şters-o.

Povestea lor mi s-a părut atât de reala, încât s-ar putea ca cei care au ieşit discutând despre farmecele respectivelor domnişoare să îi fost chiar Colo tub şi eu

misa «.11

Mi se pare mai firesc ca eu şi Coulomb să fi intrat în casă, apoi el să fi plecat după o jumătate de oră.

Savuroasă a fost discuţia dintre tata şi mătuşa Elizabeth în legătură eu presupuşii revoltaţi. Mi se pare că i-am povestit, totul surj? îi mele Pauline, cu care eram prieten.

A doua zi, la Şcoala Centrală, Moaval (mai târziu colonel şi dispreţuit) „care n» u mă plutea. suferi, îmi spuse: „Las, că ştiu eu că tu şi-ai tăi aţi tras cu pistolul în Arborele Fraternităţii!”

Încântător era să te duci să contempli ¡placa: era ciuruită.

Sceptrele, coroanele şi alte atribute *învinse* erau pictate spre miazăzi, în partea dinspre Arborele Libertăţii.

— Coroanele etc. erau ¡pictate în gaiben-deschis pe o ihârtie lipită; pe pânză-sau ¡p». e pânză preparată pentru pictură în ulei.

Dacă m-ammai gândit la întâmplarea asta de cincisprezece sau douăzeci de ani. Voi mărturisi că o găsesc foarte amuzantă. Pe vremea aceea îmi repetam adeseori, cu entuziasm, şi l-am mai repetat şi-acum cel mult patru zile, următorul vers din *Iloraţiu*:

Albe vous a nommé, je ne vous connais plusl1

Acţiunea mea se acorda perfect cu admiraţia mea.

Ciudat mi se pare că n-am tras eu cu pistolul. Dar nu cred să fi fost la mijloc o condamnabilă prudenţă. Mi se pare, dar asta o văd ca prin ceaţă, că Treillard, care abia sosise din satul lui (Tullins, cred2), ţinu morţiş să tragă el, pentru a-şi dobândi astfel calitatea de orăşean, alături de noi.3

Scriind toate astea, imaginea Arborelui Fraternităţii îmi apare în faţa ochilor, memoria mea face descoperiri.

Cred că văd că Arborele Fraternităţii era înconjurat cu un zid de piatră înalt de două picioare, pe care se afla un grilaj de fier înalt de cinci sau şase picioare.

Jomard4 era un p [reot], o lepră, ca şi Ming [rat], mai târziu, cel care a fost ghilotinat pentru că îşi otrăvise socrul, un oarecare domn Martin, din Vienne, aşa mi se pare, fost *membru al departamentului*, după câte se spunea. Am asistat la judecarea acestui ticălos şi-apoi la ghilotinarea lui. Eram pe trotuar, în faţa farmaciei domnului Plana.

Jomard îşi lăsase barbă; avea umerii înfăşuraţi în pânza roşie a pariciziilor.

Eram atât de aproape, încât, după execuţie, vedeam picăturile de sânge care, înainte de-a cădea, se prelingeau de-a lungul cuţitului. Spectacolul mă îngrozi, şi timp de nu ştiu câte zile n-am putut mânca *rasol* (vită).

CAPITOLUL 341

Cred că am terminat cu tot ce voiam să spun înainte de-a începe ultima povestire privind întâmplări petrecute la Grenoble, cu alte cuvinte, cascada mea în matematici.

Domnişoara Kubly plecase de mult, nu mă mai lega de ea decât o tandră amintire; domnişoara Victorine Bigillion stătea mai mult la ţară; singurele mele lecturi plăcute erau Shakespeare şi *Memoriile* lui Saint-Simon, în şapte volume pe-atunci, mai târziu le-am cumpărat în douăsprezece, o ediţie tipărită cu caractere „Baskerville”, pasiune care a durat ca şi aceea fiziologică pentru spanac şi care este cel puţin tot atât de puternică la 53 ca şi la 13 ani.

Iubeam cu atât mai mult matematicile cu cât îi dispreţuiam mai tare pe profesorii mei, domnii Dupuy şi Ghabert. În ciuda emfazei şi-a bunelor sale maniere, a aerului distins şi blând cu care se adresa cuiva, am avut

destulă pătrundere să ghicesc că domnul Dupuy era infinit mai ignorant decât domnul Ghabert. Domnul Chabert, care în ierarhia socială a burghezilor din Grenoble se vedea situat cu mult mai prejos decât domnul Dupuy, mai punea mâna din când în când, duminica sau joi dimineaţă, pe câte o carte de Euler sau de… şi se războia dârz cu dificultăţile. Cu toate acestea, avea întotdeauna aerul unui spiţer care ştie câteva reţete bune, dar nimic nu dezvăluia modul cum se nasc aceste reţe*te una* dintr-alta, nici urmă de! ogicăf nici urmă de filosofie în capul său; prin nu ştiu ce fel le mecanism al educaţiei sau al vanităţii, poate din ref-Scris la Roma de la 24 la 26 ianuarie 1836 (n.ed. fr.).

ligiozitate, bunul domn Chabert ura până şi numele acestor discipline.

Cu toată mintea mea de astăzi, acum două minute mai greşeam mirându-mă cum de n-am văzut pe loc remediul. Dar n-aveam nicio scăpare, bunicul nu putea suferi din vanitate matematicile, care erau singura limită a culturii sale aproape universale. Acest om, sau, mai degrabă, *domnul*; *Gagnon n-a uitat niciodată nimic din tot ce*-a *citit*, se spunea cm respect la Grenoble. Matematicile erau singura ripostă a duşmanilor săi… Tata ura matematicile din pricina religiei, cred; nu le arăta o oarecare îngăduimţă decât pentru; faptul că ele te învaţă cum *se*: *faceridicarea în plan a unui domeniu*. Toată ziua îi făceam copii după planul: proprietăţilor sale din Claix, Ectorolles, Fontaguieu, din Cheylas (o vâlcea lângă… *), unde tocmai făcuse o afacere bună.

11 dispreţuiam pe Bezout la fel ca şi pe domnii Dupuy şi Chabert.

E adevărat că la Şcoala Centrală erau vreo cinci sau şase *tar i la matematici*, care rh; 1797 sau: 98 fură admişilia Şcoala politehnică, dar ăştia nici nu; catadicseau

să răspundă1 la nedumeririle mele, poate că nu erau d «stul de clar expuse sau n-ai degrabă îi puneau şi pe ei în încurcătură.

Mi-am cumpărat sau am primit ea premiu operele *abatelui Marie*, un volum in*S"*. Am citit acest volum pe nerăsuflate, ca pe-un roman. Acolo găseam aceleaşi adevăruri expuse înalţi termeni, lucra care mi-a făcut o deosebită plăcere şi care mă răsplătea pentru osteneală, dar în rest, nimic nou.

Nu vreau să spun că într-adevăr nimic nu era nou, poate că nu înţelegeam eu; nu eram destul de instruit ca să văd noul.

Pentru a medita ra» f liniştit, mă> instalam în salonul mobilat cu cele douăsprezece frumoase fotolii brodate de biata mea mamă, care nu era descuiat decât o dată pe an pentru a se şterge praful. Această încăpere mă îndemna la reculegere, pe atunci mai păstram» imaginea

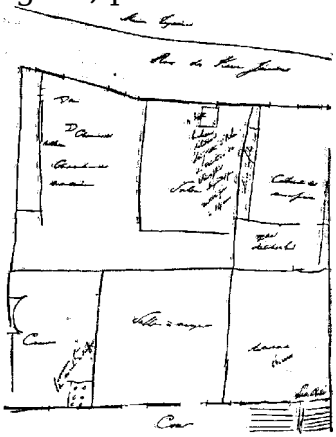

H. >Eu, tocindu-l pe abatele Marie (Casa Teysseire – Strada Vieux-Jésuites – Camera mamei. Eu. Cheminade. XaMă-Salon. Fericire stflitară. Acdlo eram la adăpost de jignirile Sérapihiëi. Mizantropie anticipată la 14 ani –

Cabinetul tàtii. Volume *in-folio* – Anticamera a doua – Bucătărie. Cuptor pentru tiparele din pucioasă – Sufragerie – Anticameră obscură, ¡intrare-Curte) strălucitelor supeuri oferite de mama. La orele 10 fix toată lumea părăsea salonul scânteind de lumini, trecând în sufragerie, unde găsea un peşte uriaş. Era luxul pe care şi-l îngăduia tata, şi a rămas cu acest instinct chiar şi în starea de habotnicie şi speculaţii agricole în care l-am văzut decăzând.

Acolo, pe masa T, scrisesem primul meu act, sau chiar toate cele cinci, din drama[178] pe care o numeam comedie, aşteptând momentul inspiraţiei, ca şi cum ar fi trebuit să-mi apară un înger.

Probabil că entuziasmul meu pentru matematici avea ca bază principală groaza de ipocrizie; în ochii mei ipocrizia însemna mătuşa Seraphie, doamna Yignon şi pe [coţii] lor.

După mine, ipocrizia era imposibilă în matematică, şi în candoarea mea juvenilă, gândeam că acest lucru

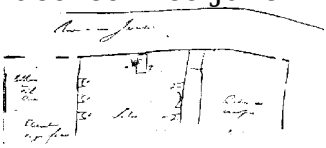

FI. Mari fotolii brodate de mama (doamna Henriette Gagnon)

— T. Masa de lucru a fiului ei – H. Eu, la lucru (Strada Vieux-Jésuites – Camera veşnic încuiată a mamei. Tablă din pânză ceruită – Salon. Cabinetul tatii)

este valabil pentru toate ştiinţele în care auzisem că sunt aplicate. Ce s-a petrecut cu mine când mi-am dat seama că nimeni nu poate să-mi explice cum se face că:

178 Keterire la Selmours, al cir ui subiect fusese luat din Florian. Scris la Roma in zilele de 26, 27, 29 şi 30 ianuarie 1836 (ri.ctl.fr.).

minus cu minus dă plus (-x = – f)? (Aceasta este una din bazele fundamentale ale ştiinţei numită *algebră*.)

Mai grav decât faptul că nu mi se explica această dificultate (care e desigur explicabilă de vreme ce duce la adevăr) este că ea mi se explica cu argumente evident confuze în capul celor care mi le prezentau.

Încolţit de întrebările mele, domnul Chabert se încurca, îşi repeta *lecţia*, exact aceea care stârnise şi obiecţiunile mele, şi încheia, având aerul că-mi spune: „Precum vezi, aşa stau lucrurile, toată lumea admite această explicaţie. Chiar Euler şi Lagrange, care nu cred să fi fost mai proşti decât dumneata, au acceptat-o. Noi ştim că dumneata eşti foarte deştept (asta însemna: „Noi ştim că dumneata ai luat premiul întâi la *literatură* şi ai răspuns foarte bine la întrebările domnului *Teste-Lebeau* şi ale celorlalţi membri ai departamentului”), s-ar părea că ţii să faci pe interesantul”.

Cât despre domnul Dupuy, el trata timidele mele obiecţii (timide din cauza tonului său emfatic) cu un surâs de-o măreţie vecină cu scârba. Deşi nu era atât de pregătit ca domnul Chabert, era însă mai puţin burghez, mai puţin mărginit, şi probabil că judeca lucid propria lui ştiinţă într-ale matematicilor. Dacă i-aş vedea astăzi pe aceşti domni timp de opt zile, aş şti imediat ce le poate capul. Dar asupra acestui punct trebuie să-mi schimb mereu părerile.

Crescut sub un clopot de sticlă de către o familie al cărei spirit devenise şi mai mărginit din pricina disperării, neavând nicio legătură cu restul lumii, la vârsta de 15 ani senzaţiile mele erau foarte vii, în schimb eram cu mult mai incapabil decât oricare alt copil să judec oamenii şi să le ghicesc dedesubturile. Aşa se face că în fond n-am prea mare încredere în toate aprecierile cu care am umplut cele 536 de pagini precedente. Adevărate nu sunt, cu

siguranţă, decât *senzaţiile*, astfel că pentru a se ajunge la adevăr trebuie puşi:

[patru dieji).

la afirmaţiile pe care: le fac. Le redau cu răceala şi cu simţurile amorţite ale unui bărbat de 40 de ani.

Îmi-amintesc limpede* căi atunci când fii vorbeam.: vreumiiatdin ceiitari la matematici despre dificultatea mea eu *minusşi minus* –, el îmi râd ea în nas; mai>mult saurnai puţintoţii erau asemenea lui Paul-Emile Teisseire şi învăţau: pe dinafară. Idt vedeamadeseori, l-ai tablă spunând, la st arşitul demonstraţiilor:

Este evident* prin urmareete.

„Nimic nu-i, mai puţin evident pentru voi", gândeam eu. Dar era vorba de lucruri evidente pentru mine, şi, de oare, oricât ai fi. viâut, era imposibil să te îndoieşti…

Matematicile nu iau în consideraţie decât o părticică a obiectelor (cantitatea lor), dar asupra acestui punct eleâţi oferăsatisfacţia de la un spune dteoat lucruri sigure1; dbar adevăru! şi-aproape tot adevărul.

Îmi închipuiam la Msani», în 17 – 97, că matematicile superioare, acelea, pe care nu le-am ştiut, niciodată, cuprinde *toate* sau aproape toate aspectele obiectelor, că astfel „avansând, vol. ajunge să-i ştiu lucruri sigure, indubitabile, şi că voi putea să-mi dovedesc „oricând vreau, totu*l".*

Mira trebuit, mult timp până să mă conving că oftiecţiunea mea în legătură cu – x – mu va putea intra niciodată în capul dbmnului: Ghabert, că d'omnul! Dupuy îmi va răspunde întotdeauna d'dar cu un surâs superior, iar cei" *tari* la» matematici? îşi vorbate joc de mine orrdte câte ori îi voi? întreba ceva.

Am fost sili t să accept ceea ce îmi spun kică şi

astăzi: faptul că –ex x – dă + trebuie1 să[179] fie neapărat adevărat de vreme ce, în mod evident, ori decât e ori folo

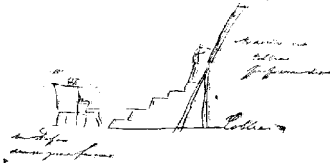

(Ardezie, sau, propriu-zis, tablă – Tablă – Domnul Dupuy în marele său fotoliu)

seşti această regulă, în calcule, ajungi la rezultate *adevărate* şi *indubitabile*. Marea? mea; nefericire era următoarea figură:

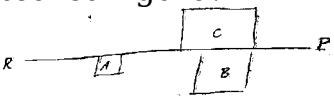

Să presupunem că RP este linia care desparte pozitivul de negativ; tot ce se află deasupra este pozitiv, după cum tot ce seaflă dedesubt este-negativ; cum oare, înmulţind pătratul B! eu* numărul unităţiloe existente în pătratul A „reuşesc să mod inc poziţia-pătratului G?

Şi. urmând, o comparaţie stângace „pe care accentul îngrozitor ctetărăgănat, şi de grenoblez al domnului

Chabert o făcea şi mai stângace, să presupunem cantităţile negative reprezentând datoriile unui om, cum oare, multiplicând o datorie de 10.000 de franci cu 500 de franci, omul respectiv va avea sau va ajunge să aibă o avere de 5.000.000, cinci milioane?

Oare domnul Dupuy şi domnul Chabert sunt şi ei nişte ipocriţi asemenea pe [coţilor] care vin să oficieze [slujba] acasă la bunicul, iar scumpele mele matematici nu-s decât înşelăciune? Nu ştiam cum să ajung la adevăr. Ah!

1791 Potrivit unei ştiri apărute, se pare, în Journal de Paris, 7 aprilie 1814, prenumele lui Bonaparte ar fi fost Nicolas, şi nu Napoleon.

cu câtă lăcomie aş fi ascultat atunci orice cuvinţel despre logică sau arta *de-a afla adevărul*! Ce moment prielnic pentru a mi se explica *Logica* domnului de Tracy! Poate că acum aş fi fost alt om, aş fi avut o minte mult mai luminată!

Am conchis atunci, cu bietele mele puteri neînsemnate, că nu-i exclus ca domnul Dupuy să fie de fapt un şarlatan, dar că domnul Chabert este un burghez vanitos, care nu poate pricepe că există obiecţiuni neobservate de el.

Tata şi bunicul aveau o *Enciclopedie in-folio* deDiderot şi d'Alembert. Aceasta este sau mai degrabă era o lucrare de şapte până la opt sute de franci. Trebuie să ai o influenţă imensă pentru a convinge un provincial să plaseze un asemenea capital în cărţi, de unde trag concluzia, astăzi, că înainte de naşterea mea, tata şi bunicul trebuie să fi fost nişte adepţi convinşi ai partidului filosofic.1

Tata se uita la mine cu multă tristeţe când frunzăream *Enciclopedia*. Aveam o încredere oarbă în această carte tocmai din cauza dezgustului tatii şi-a urii neînduplecate pe care le-o inspira pe [coţilor] ce frecventau casa noastră. Marele vicar şi canonic Rey, o mutră de mucava, înalt de cinci p [icioare] şi zece şchioape.

avea un fel cu totul aparte de a se sirimba, pronunţând stâlcit numele lui Diderot şi al lui d'Alembert. Strâmbătura lui îmi provoca o voluptate intimă şi profundă, încă mai sunt foarte sensibil la acest gen de plăcere. L-am gustat de câteva ori în 1815 văzându-i pe nobilii care, negau curajul lui Nicolas Bonaparte1, căci aşa

se numea pe atunci marele om, şi totuşi începând din 1807 dorisem pătimaş ca el să nu cucerească Anglia; unde să te mai refugiezi atunci?

Am încercat, aşadar, să consult articolele despre matematici din *Enciclopedia* lui d'Alembert. Tonul lor înfumurat, absenţa cultului pentru adevăr m-au indignat şi, de altfel, nici n-am priceput mare lucru. Cu câtă înflăcărare adoram pe-atunci adevărul! Cu câtă sinceritate credeam că el este regele lumii în care urma să pătrund! Nu vedeam să mai aibă şi alţi duşmani în afară de pe [coţi].

Dacă – x – = + îmi pricinuise multă întristare, e lesne de închipuit ce durere neagră a pus stăpânire pe sufletul meu când am început *Statica* lui Louis Monge2, fratele ilustrului Monge care urma să vină să ne examineze pentru admiterea în Şcoala politehnică.

La începutul geometriei se spune: „Senumesc PARALELE două linii care prelungite la infinit nu se vor întâlni niciodată". Şi chiar la începutul Staticii, acest animal fără pereche de Louis Monge a scris cam aşa: „Se poate considera că două linii paralele se întâlnesc dacă sunt prelungite la infinit".

Aveam impresia că citesc un catehism, şi încă unul din cele mai stângace. Zadarnic i-am cerut explicaţii domnului Chabert.

„Dragul meu, îmi spuse el, cu aerul acela părintesc atât de nepotrivit unei vulpi defineze, aerul lui Edouard Mounier (*pair* al Franţei în 1836), dragul meu, asta vei afla mai târziu" şi trăgând două linii paralele şi foarte apropiante, îmi spuse:

„Vezi doar. – bine că se poate's, pune că la infinit ele se întâlnesc".

Era cât pe ce să las. totul. baltă. Un confesor abil şi bun iezuit Ar >fi reuşit «a. mă convertească sân anamentul

acela, comenitând următoarea maximă:

„Vezi «doar că totul este supus ¡greşelii, său. mai degrabă nimic nu-a ials, nimic ¿nu-i adevărat, totul este convenţie.», însuşeşte-ţi, prin urmare, «acea convenţie datorită căreia vei fi cel mai zbrne primit du lume. câtr toată prostimea e /patriotă şi va pângări întotdeauna acest aspect al problemei; fii aristocrat precum toate rudele dumitale, dar noi vom. găsi vin mijloc să ¡fac «trimitem la Paris fi să te recomandăm unor doamne influente”.

CAPITOLUL 351

Dacă aceste cuvinte mi-ar fi fost spuse cu patos, deveneam o canalie, şi astăzi, în 1836, aş fi foarte bogat.

La 13 ani îmi închipuiam lumea doar după *Memoriile secrete* ale lui DucIos şi *Memoriile* lui Saint-Simon în şapte volume. Pentru mine suprema fericire era să trăiesc la Paris, scriind cărţi şi având o rentă de o sută de ludovici. Marion îmi spunea că tata o să-mi lase mai mult.

Mi se pare că mi-am spus: „Adevărate sau înşelătoare, matematicile mă vor scoate din Grenoble, din acest noroi de care mi-e scârbă”.

Dar găsesc acest raţionament mult prea avansat pentru vârsta mea. Continuam să lucrez, ar fi fost o prea mare durere pentru mine să întrerup, eram însă profund neliniştit şi întristat.

În cele dih urmă, hazardul vru să întâlnesc un om deosebit şi să n-ajung canalie. Aici pentru a doua oară *subiectul îl depăşeşte pe povestitor*. Voi căuta să nu exagerez.

În adoraţia mea pentru matematici, auzeam vorbindu-se de-o bucată de vreme despre un tânăr, iacobin faimos, mare şi intrepid vânător şi care ştia mai multă matematică decât domnii Dupuy şi Chabert, dar nu-şi făcea dintr-asta o meserie. Atâta doar că nu era de loc bogat, îi

dăduse lecţii şi acelui spirit găunos, Angles (mai târziu conte şi prefect de poliţie, îmbogăţit de Ludovic al XVIII-lea în epoca împrumuturilor).

Dar eu eram prea timid, cum să mă încumet să mă adresez lui? Şi-apoi lecţiile lui costau îngrozitor de mult, trei franci lecţia, de unde să plătesc? (Acest preţ mi se pare mult prea ridicol, era vorba probabil de cinci sau opt franci.)

Cu inima plină de elanuri i-am povestit toate astea bunei mătuşi Elizabeth, care avea pe-atunci vreo 80 de ani, dar inima ei minunată şi mintea încă şi mai

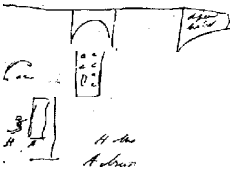

— F f

(Curte – Cămară – Bucătărie – Cămară întunecoasă – H. Eu – A. Dulap)

minunată, dacă-i posibil, n-aveail decât 30. Ea îmi dădu cu generozitate câţiva scuzi de câte şase franci. Dar nu banii reprezentau marea problemă pentru sufletul acesta plin de cel mai îndreptăţit şi delicat orgoliu, lecţiile trebuia să le iau *fără ştirea tatii*, şi la ce reproşuri întemeiate, legitime nu se expunea ea astfel? Oare Seraphie mai trăia? N-aş putea afirma contrariul. Totuşi, la moartea mătuşii Seraphie eram foarte copil, pentru că, auzind de moartea ei în bucătărie, vizavi de dulapul lui Marion, mă aruncasem în genunchi spre a-i mulţumi lui Dumnezeu pentru marea mea eliberare.

Acest eveniment, scuzii dăruiţi cu atâta nobleţe de mătuşa Elizabeth pentru ca să iau pe ascuns lecţii de la iacobinul acela cumplit, m-a împiedicat pentru totdeauna

să ajung o canalie. Să vezi un om după modelul grecilor şi al romanilor şi să vrei să mori mai degrabă decât să nu fii şi tu ca el n-a fost decât un singur moment: *punto* (*Non sta che un punto*, Alfieri).

Nu ştiu cum tocmai eu, atât de timid, m-am apropiat totuşi de domnul Gros[180]. (Fresca s-a desprins în acest loc şi n-aş fi decât un romancier plat, ca *don* Rugiero Gaetani, dacă m-aş apuca să umplu golul. Aluzie la frescele de la Gampo-Santo din Pisa şi la starea lor actuală.)

Fără să ştiu cum am ajuns acolo, mă văd în cămăruţa în care locuia Gros în Saint Laurent, cel mai vechi şi mai sărac cartier din oraş; este o stradă lungă şi strâmtă, înghesuită între munte şi râu. N-am intrat singur în cămăruţa aceea, dar cine era colegul meu de studii? Să fi fost Cheminade? în această privinţă, uitare absolută, toată atenţia sufletului meu era concentrată spre Gros (acest mare om a murit de atâta vreme încât cred că pot renunţa să mai spun domnul2).

Gros era un tânăr cu părul blond-închis, foarte activ, dar foarte gras, să fi avut 25 sau 26 de ani; avea părul extrem de buclat şi destul de lung, era îmbrăcat într-o redingotă şi ne spuse:

— Ei, cetăţeni, cu ce începem? Să vedem întâi ce ştiţi.

— Ştim ecuaţiile de gradul doi.

Şi, ca om cu cap ce era, începu să ne arate aceste ecuaţii, adică formarea pătratului lui *a* + *b*, de exemplu, pe care ni-l ridică la puterea a doua: a2 2 ab + *b2*, presupunerea că primul termen al ecuaţiei este începutul

---

180 Louis-Gabricl Gros (17G5—1812), cunoscut geometru (lin Grenoble; republican intransigent.

' Pe margine: „De plasat: drumuri la Grande-Chartreuse, la Sarce- nas" (n.ed.tr.).

pătratului, complementul acestui pătrat etc., etc., etc.

Noi, sau cel puţin eu, parcă îl apucasem pe Dumnezeu de picior. Vedeam, în sfârşit, cauza lucrurilor, nu mai era vorba de o reţetă de spiţer căzută din cer pentru rezolvarea ecuaţiilor.

Simţeam o mare plăcere, ca şi cum aş fi citit un roman captivant. Trebuie să recunosc că aproape tot ce ne-a spus domnul Gros despre ecuaţiile de gradul doi exista şi în abjectul Bezout, dar acolo ochii noştri refuzau să vadă. Expunerea era atât de searbădă, încât nici nu-mi dădeam osteneala s-o urmăresc.

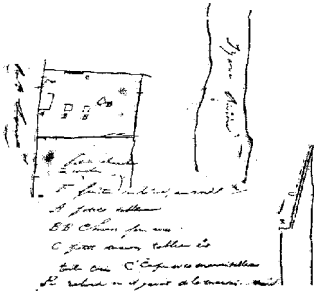

(Munte – Strada Saint-Laurent – Râul Isère – Mic dormitor – F. Fereastră spre stradă, la nord – A. Măsuţă – BB, scaune pentru boî – C. O tablă mică şi rablagită din piază ceruită – c’. Secţiune în această tablă rablagită – R. Margine ieşită în afară, pe care se afla cretă albă de proastă calitate, care atunci când’s cri ai. pe tablă se sfărâma între degete. Niciodată n-am pomenit ceva mai jalnic)

La a treia. sau? a patra lecţie trecurăm la eeuaţiife de gradul trei, şi-acolo Gros fu, cu totul nou. Am impresia că ne transporta brusc la hotarele ştiinţei şi faţă-n faţă cu dificultatea; ce trebuia învinsă, sau în dreptul vălului ce trebuia* ridicat. De exemplu, ne arăta rând pe rând diferitele metode de rezolvare a ecuaţiilor de gradul trei,

care fuseseră primele încercări ale lui Gardan probabil, apoi progresele „şi, în fine, metoda prezentă.

Ne-am mirafe foarte tare că nune-apms să demonstrăm fiecare pe rând; aceeaşi teoremă. De îndată ce un lucru era bine înţeltes, trecea la altceva.

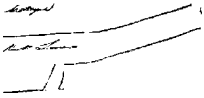

r

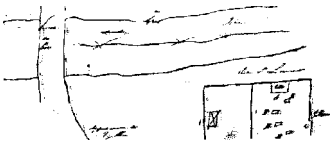

(Munte – Strada Saint-Lawent – Gasa lui Greş – Pod lemn – Râul Dsero – Apartamentul fraţilor Bigillion – Strada St. – laurent.

— Masă – Tablă)

Fără să fi fost câtuşi de puţin, şarlatan, Gros producea efectul acelei calităţi atât de utile unui profesor, ca şi unui comandant de armată – el stăpânea toată inima. mea. l'L adoram şi-l. – respectam atât de mult, încât i-am displăcut probabil. M-am izbit atât de des de acest efect dezagreabil şi surprinzător, încât s-ar putea să-l atribui, printr-o eroare de memorie, tocmai celei mai frumoase dintre pasiunile mele admirative. Le-am displăcut domnului de Tracy şi doamnei Pasta pentru că îi admiram cu prea mult entuziasm.[181]

Într-o zi cu evenimente importante am discutat politică tot timpul, iar la sfârşit Gros n-a vrut să primească niciun ban. Eram atât de obişnuit cu obiceiurile sordide ale

181 Pe margine: „29 i[anua]rie, 1836. Ploaie şi vreme rece, plimbare la San-Pietro-in-Montorio, unde, prin 1832, m-am gîndit la toate acestea" (n.ed.fr.).

profesorilor definezi, domnii Chabert, Durand etc., încât acest fapt atât de firesc înflăcără şi mai tare admiraţia şi entuziasmul meu. Mi se pare că eram trei în ziua aceea, poate Cheminadei Félix Faure şi cu mine, şi mi se mai pare că fiecare dintre noi punea câte o piesă de trei franci pe măsuţa A.

Nu-mi amintesc aproape nimic din ultimii doi ani, 1798 şi 1799. Pasiunea matematicilor îmi absorbea timpul în aşa măsură, încât Félix Faure mi-a spus că pe vremea aceea umblam cu părul prea lung, într-atât *plângeam* după jumătatea de oră pe care ar fi trebuit s-o pierd ducându-mă să mă tund.

Pe la sfârşitul verii lui 1799 inima mea de cetăţean era adânc mâhnită de înfrângerile noastre din Italia, de la Novi şi celelalte, care cauzau alor mei o mare bucurie, amestecată totuşi cu nelinişte. Bunicul, mai rezonabil, ar fi vrut ca ruşii şi austriecii să nu ajungăla Grenoble. Dar, la drept vorbind, aproape că nu pot spune nimic în legătură cu aceste dorinţe ale familiei, doar să fac presupuneri, speranţa de-a o părăsi curând şi dragostea mea puternică şi directă pentru matematici mă absorbeau până-ntr-atât, că nu mai dădeam aproape nicio atenţie vorbelor rostite de rudele mele; Poate că nu mi-o spuneam desluşit, dar simţeam acest lucru: La punctul la care am ajuns, astfel de palavre nu mă mai interesează!

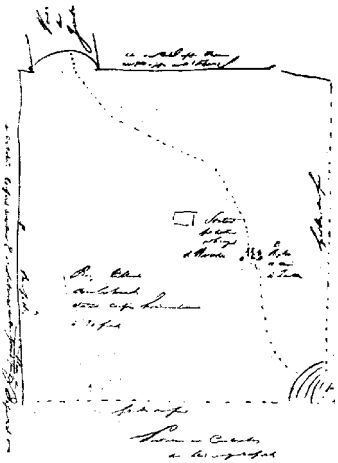

(Bolta grădinii – Aici, la etajul doi, apartamentul lui Charvet; Ia primul, apartamentul domnului Faure – Statuia pedestră în bronz a lui Hercule – B. Bigillion – H. Eu – A. Alţi doi – Grilaj de fier – Pădure, tei, ale căror ramuri erau retezate orizontal la 30 de picioare – Grilaj de fier – Poartă – Straturi de flori cu trei sau patru picioare sub nivelul obişnuit – Baie publică – Piaţa Departamentului – În partea asta, la 20 de paşi de acest zid P, era terasa bunicului)

Curând însă o teamă egoistă se adăugă durerii mele de cetăţean. Mă temeam că din cauza înaintării ruşilor nu vor mai avea loc examene la Grenoble.

Bonaparte debarcă la Frejus. Mă acuz pentru următoarea dorinţă sinceră: acest tânăr Bonaparte, pe care mi-l închipuiam un tânăr frumos ca un colonel de operă comică, va trebui să se proclame rege al Franţei.

Acest cuvânt trezea în mine idei strălucitoare şi generoase. Găunoşenia mea era fructul şi mai găunoasei mele educaţii. Când venea vorba de rege, ai mei se comportau ca nişte slugi. Ajungea să spun rege şi Bourbon, şi-i podideau lacrimile.

Nu ştiu dacă am avut acest sentiment prostesc şi în

1797, când mă delectam cu istoria bătăliilor de la Lodi, Arcole[182] etc., etc., motiv de îndurerare pentru a-i mei, care multă vreme îşi dădură osteneala să nu creadă nimic, sau dacă l-am avut în 1799, la vestea debarcării de la Frejus. Înclin pentru 1797.

Fapt este că, datorită apropierii inamicului, domnul Louis Monge, examinator la Şcoala politehnică, nu veni la Grenoble. „Va trebui să mergem la Paris", spuserăm noi toţi. Dar, gândeam eu, cum să obţin încuviinţarea familiei mele pentru această călătorie? Să mergi în noul Babilon, în oraşul corupţiei, la 16 ani şi jumătate! Eram teribil de frământat, dar nu păstrez nicio amintire limpede.

Sosiră examenele la cursul de matematici al domnului Dupuy, şi asta a însemnat pentru mine un triumf.

Am obţinut premiul întâi, luând-o înaintea a opt sau nouă tineri, majoritatea mai mari decât mine, şi care, cu două luni mai târziu, au fost admişi ca elevi la Şcoala. politehnică.

Am fost elocvent: la tablă, vorbeam doar despre un lucru la care reflectasem cu pasiune de cel puţin cincisprezece luni şi-l studiam de trei ani (de verificat, de la deschiderea cursului domnului Dupuv în sala de la parterul Şcolii Centrale). Domnul! Dausse, un om încăpăţânat şi savant, văzând ce şti", mi-a pas întrebările cele mai spinoase şi mai în măsură să mă încurce. Era un om cu o înfăţişare cruntă şi niciodată încurajatoare. (Semăna cu Domeniconi... excelent actor, pe care îl admir la „Vale" în ianuarie 1836.)

Domnul Dausse, inginer-şef, prieten cu bunicul (care era prezent la examen şi se delecta)., adăugă la premiul întâi un volum in*4°* de Euler. Dar poate că acest dar a fost

182 Aceste bătălii au avut loc în 1796.

făcut în 1798, an la sfârşitul căruia am luat tot premiul întâi la matematici. (Cursul domnului Dupuy cuprindea doi ani sau chiar trei.)

Imediat după examen, seara, sau mai degrabă în seara zilei când numele meu fu afişat atât de glorios („Dar datorită modului strălucit în care cetăţeanul B... a răspuns, a exactităţii, a uşurinţei sale sclipitoare...”, acesta este ultimul efort al politicii domnului Dupuy: pretextând că n, – ar trebui să li se facăgreutăţi celor şapte sau opt colegi, reuşise să le acorde şi lor premiul întâi-pe motiv că n-a r trebui să lise facă greutăţi la admiterea în Şcoala politehnică, dar domnul Dau «se încăpăţânat ca un catâr, stărui ca în procesul-verbal să se menţioneze, şi în consecinţă să setipărească, o frază ca acea de mai sus), mă văd străbătând pădurea din Grădina publică, între statuia lui Hercule şi grilaj, împreună cu BigM-Mon şi încă doi sau trei îmbătaţi de triumful meu, pentru că toată lumea îl considera meritat, şi era evident că domnul Dupuy nu mă putea suferi; zvonul despre lecţiile pe care le luasem de la iacobinul acela, de Gros, eu, care mă bucuram de favoarea de a urma cursurile lui, ale domnului Dupuy, n-avea darul să mă împace cu el.

Aşadar, trec i-ad pe-acolor îi sfuneam; lui Bigillion, filozofind după obiceiul nostru:

— Într-o i astfel, de clipă eşti gata să-ţi ierţi toţi duşmanii.

— Ba dimpotrivă „spuse Bigillion, te apropii de ei pentru a-i răpune.

Bucuria mă ameţea puţin, este adevărat, şi făceam tot soiul de raţionamente ca s-o ascund, totuşi, în fond, acest răspuns vădeşte bunul-simţ profund al lui Bigillion, care era cu picioarele mai pe pământ decât mine, şi-n acelaşi timp exaltarea spaniolă căreia am avut nefericirea

să-i fiu sclav toată viaţa.

Văd unele amănunte: Bigillion, colegii mei şi cu

(Comboire – Râpe – Torentul Drac, foarte rapid – Eu mă aflam în HHH)

mine tocmai citisem afişul cu fraza aceea despre mine.

Procesul-verbal al examenelor, semnat de membrii ad [ministraţiei] departamentele, fusese afişat la intrarea sălii de concerte, sub boltă.

După acest examen triumfal, am plecat la CJaix. Sănătatea mea avea nevoie imperioasă de odihnă. Dar simţeam o nelinişte cumplită, asupra căreia meditam în păduricea din Doyatieres şi prin hăţişurile drumului spre Ilots, de-a lungul torentului Drac şi-al pantei de 45 de grade a muntelui Gomboire (nu mai luam puşca decât de formă). Oare o să-mi dea tata bani să mă în fund în noul Babilon, leagănul imoralităţii, la 16 ani şi jumătate?

Aici din nou excesul pasiunii, al emoţiei a distrus orice amintire. Nu ştiu absolut de loc cum s-a înfăptuit plecare mea.

A fost vorba de un al doilea examen cu domnul Dupuy, eu eram zdrobit, epuizat de muncă, ajunsesem într-adevăr la capătul puterilor. Să reiau aritmetica, geofmetria], trigo [nometria], algebra, secţiunile conului, statica, pentru a mă supune unui nou examen, însemna o corvoadă cumplită. Într-adevăr, nu mai rezistam. Acest nou efort, la care fireşte că mă aşteptam, dar abia în

decembrie, m-ar fi scârbit de scumpele mele matematici. Din fericire, lenea domnului Dupuy, ocupat cu culesul viei sale din Noyarey, veni în ajutorul lenii mele. îmi spuse tutuindu-mă, semn de înaltă favoare, că ştie foarte bine ce ştiu eu, că un nou examen este inutil, şi-mi înmână cu un aer demn şi sacerdotal un superb certificat certificând un neadevăr, şi-anume că în vederea admiterii mele la Şcoala politehnică mă supusese unui nou examen, la care răspunsesem strălucit.

Unchiul meu îmi dădu doi sau patru ludovici de aur, pe care i-am refuzat. Probabil că excelentul meu bunic şi mătuşa Elizabeth mi-au făcut şi ei nişte daruri, de care însă nu-mi mai aduc aminte.

Plecarea mea fu aranjată cu un oarecare domn Rosset, o cunoştinţă de-a tatii, care se întorcea la Paris unde locuia.

Ceea ce urmează să spun nu-i frumos. Exact în momentul plecării, aşteptând trăsura, mi-am luat rămas bun de la tata în Grădina publică, sub ferestrele caselor cu faţadă spre strada Montorge.

Tata plângea puţin. Singura impresie provocată de lacrimile lui a fost aceea că îl găseam foarte urât. Dacă cititorului o să-i fie scârbă de mine, să binevoiască să-şi aducă aminte de sutele de plimbări silnice la Granges, împreună cu mătuşa Seraphie, de plimbările la care eram silit *pentru a mi se face o plăcere*. Tocmai această ipocrizie mă irita din cale-afară, trezind în mine ura faţă de acest viciu.

Emoţia mi-a şters absolut orice amintire despre călătoria făcută eu domnul Rosset de la Grenoble la Lyon, şi de la Lyon la N» emours.

Asta se întâmpla în primele zile din noiembrie 1799, pentru că la N, emours, la douăzeci sau douăzeci şi cinei

de leghe de Paris, am aflat despre evenimentele din 18 Brumar (sau 9 noiembrie 1799), care avuseseră loc în ajun.

Am aflat seara, nu pricepeam mare lucru şi eram încântat că tânărul Bonaparte s-a proclamat rege al Franţei. Bunicul vorbea des şi cu entuziasm despre Philippe-Auguste şi bătălia de la Bouri nes. Oricare rege al Franţei era în ochii mei un Philippe-Augiaste, un Ludovic al XIV-lea sau un voluptuos Ludovic al XV-lea, aşa cum îl văzusem în *Memoriile secrete* ale lui DucIos.

Voluptatea nu dăuna întru nimic imaginaţiei mele. Ideea mea fixă o dată sosit la Paris, idee la care reveneam de tpatru sau cinci ori pe zi şi mai ales la căderea nopţii, acest moment al reveriei, era o femeie frumoasă, o femeie din Paris, cu mult mai frumoasă decât doamna Îiubly sau biata mea Victorine, care să cadă din trăsură în faţa mea sau pe care s-o salvez din cine ştie ce mare primejdie şi numai pe această cale să ajung amantul ei. Raţionamentul meu era un raţionament de vânător.: Aş iubi-o cu atâtapasiune încât trebuie s-ogăsesc.

Această nebunie, niciodată mărturisită cuiva, a ţinut aproape şase ani. M-am lecuit puţin numai datorită uscăciunii doamnelor de curte de la Brunswick, în societatea cărora am debutat în noiembrie 1806.

CAPITOLUL 36[183]PARIS

Domnul Rosset m-a lăsat la un hotel situat în colţul de la întretăierea străzilor Bourgogne şi Saint-Doiainique, intrarea era prin strada Saint-Dominique; ai mei voiau să mă instaleze cât mai aproape de Şcoala politehnică, unde îşi închipuiau că voi intra curând.

Am fost foarte uimit de clopotele care băteau orele.

183 Scris de ia 30 ianuarie îa 2 februarie 1836. Cu acest capitol Stendbal voia că înceapă Cartea a Il-a din Viaţa lui Henri/ Bru'ard, după cum a. indicat în capul paginii (n.ed.t'r.).

Împrejurimile Parisului mi se păruseră îngrozitor de urâte, nici urmă de munţi! Dezgustul meu crescu repede în zilele următoare.

Părăsii hotelul şi, din economie, îmi luai o cameră în cartierul Invalizilor; fusesem într-un fel cuâea şi îndrumat de *matematicienii* care intraseră în şcoală cu un an înainte. A trebuit să-i vizitez.

A trebuit să-l vizitez şi pe vărul meu Daru.

Era exact prima vizită din viaţa mea.

Domnul Dsru, un om de lume, în vârstă de vreo 65 de ani, trebuie să fi fost foarte scandalizat de stângăcia mea, şi această stângăcie trebuie să fi fost foarte lipsită de farmec.

Soseam la Paris cu un proiect bine stabilit: să fiu un seducător de femei, ceea ce aş numi astăzi un *Don Juan* (după opera lui Mozart).

Domnul Daru fusese multă vreme secretarul g [general] al domnului de Saint-Priest, intendent peste Languedoc, care cuprinde astăzi, aşa mi se pare, şapte departamente. Poate că aţi aflat din istorie că faimosul Basville, acest sumbru tiran, fusese intendentul sau mai degrabă regele Languedocului din 168[5] până la 1710 parcă. Era o reuniune de state, acest vestigiu de parlamentarism şi de libertate impunea un secretar general abil în subordinea unui mare senior ca domnul de Saint-Priest, care fu probabil intendent între 1775 şi 1786.

Domnul Daru, originar din Grenoble, fiul unui burghez cu pretenţii de nobleţe, dar sărac din orgoliu, ca şi întreaga mea familie, se ridicase prin propriile sale străduanii şi, fără să fure, adunase vreo patru sau cinci sute de mii de franci. Străbătuse Revoluţia cu dibăcie şi fără a se lăsa orbit de iubirea sau de ura pe care i-ar fi putut-o inspira unele prejudecăţi, nobi – limea şi clerul. Era un o

[m] care nu avea altă pasiune decât *utilul* vanităţii sau vanitatea utilului, l-am văzut prea de jos ca să discern care din două. îşi cumpărase o casă în strada Lille, nr. 505, colţ cu strada Bellechasse, unde ocupa doar micul apartament modest de deasupra intrării principale.

Primul, din fundul curţii, îi fusese închiriat doamnei Rebuffel, soţia unui negustor de mare merit, om de caracter, cu inima caldă, total opus domnului Daru, domnul Rebuffel, nepotul domnului Daru, cu care se înţelegea bine datorită firii sale supuseşi îndatoritoare.

Domnul Rebuffel venea zilnic să-şi petreacă un sfert de oră cu soţia şi fiica sa Adèle, iar restul timpului trăia la biroul lui de tranzacţii comerciale din strada Saint-Dénis, împreună cu domnişoara Barbereu, asociata şi metresa lui, o fată activă, comună, de 30 sau 35 de ani, care mi se părea deosebit de înclinată să facă scene, să-şi încornoreze amantul şi să-l distreze * *

de minune.

Am tot primit cu dragoste şi din toată inima de către excelentul domn Rebuffel, în timp ce domnul Daru-tatăl m-a primit cu vorbe pline de afecţiune şi devotament la adresa bunicului, care îmi strângeau inima şi-mi luau graiul.

Domnul Daru era un bătrân înalt şi destul de frumos, cu nasul mare, lucru destul de rar în Dauphiné, avea un ochi cam pieziş şi înfăţişare destul de vicleană. Împreună cu el trăia şi o bătrânică foarte sfrijită, o provincială sadea, care era soţia lui; o luase în căsătorie pentru averea ei considerabilă, şi, de altfel, ea nici nu îndrăznea să crâcnească în faţa lui.

Doamna Daru era bună din fire şi cât se poate de politicoasă, aducând puţin a soţie de subprefect de provincie. În rest, niciodată n-am întâlnit o fiinţă mai cu

desăvârşire lipsită de duh. Nimic pe lume n-ar fi putut face să vibreze acest suflet pentru ceva nobil sau generos. Prudenţa cea mai egoistă, şi care este considerată drept un titlu de glorie, înlocuieşte în aceste suflete orice emoţie colerică sau generoasă.

Această fire prudentă, înţeleaptă, dar dezagreabilă, era proprie şi fiului său mai mare, domnul conte Daru, ministru secretar de stat sub Napoleon, omul care a influenţat atât de mult viaţa mea, a domnişoarei Sophie, mai târziu doamna de Baure, surdă, a doamnei Le Brun, acum doamna marchiză de [Grave]. Al doilea băiat; Marţial Daru, nu era nici deştept, nici spiritual, dar avea o inimă bună, îi era cu neputinţă să facă rău cuiva.

E posibileţi doamna Cambon, fiica mai mare a domnului şi a doamnei Daru, să fi avut un suflet ales, dar abiaamapucat să-l întrezăresc; ea muri la câteva luni după sosirea mea la Paris.

Oare mai trebuie să atrag atenţia că eu schiţez caracterul acestor personaje aşa cum le-am văzut mai târziu? Trăsătura definitivă, aceea care mi se pare adevărată, m-a făcut să uit trăsăturile anterioare (termen de desen).

Despre prima mea intrare în salonul domnului Daru nu păstrez decât nişte imagini.

De exemplu, văd foarte bine rochiţa de indian roşu în care era îmbrăcată o drăgălaşă fetiţă de 5 ani, nepoata domnului Daru, şi care îl amuza, întocmai ca doamna ducesă de Bourgogne pe bătrânul şi plictisitul Ludovic al XIV-lea. Fetiţa asta drăgălaşă, în lipsa căreia în salonaşul din strada Liâle ar fi domnit adeseori o tăcere iiiohorâtă, era domnişoara Pulcherie Le Brun (acum doamna marchiză de Brossard, foarte autoritară, spune lumea, cu talia cât un butoi şi care îşi comanda cu băţul în mină

soţul, domnul g [ener] al de Brossard, care comandă, la rândul său, departamentul Drome).

Domnul de Brossard e o mină spartă, cu fumuri de înaltă nobleţe, descendent din Ludovic cel Gros, cred, palavragiu, coţcar, nu prea delicat în privinţa mijloacelor folosite pentru a-şi restaura finanţele veşnic foarte încurcate. Total: caracter de nobil sărac, caracter păcătos, care-şi atrage de obicei o sumedenie de necazuri. (Numesc *caracterul* unui om felul în care el obişnuieşte să vâneze fericirea, în termeni mai clari, dar mai puţin semnificativi: *ansamblul obiceiurilor sale morale*.)

Dar o iau razna. Eram departe de-a vedea lucrurile atât de limpede, chiar pe cele fizice, în decembrie 1799. Eram numai şi numai emoţie, şi această emotivitate exagerată nu mi-a lăsat decât vreo câteva imagini foarte clare, dar fără explicaţii privind cauza şi scopul.

Ceea ce văd astăzi foarte limpede, iar în 1799 simţeam foarte confuz, este că, o dată sosit la Paris, două lucruri care constituiseră până atunci ţinta dorinţelor mele constante şi pasionate şi-au pierdut brusc orice valoare. Adorasem Parisul şi matematicile. Parisul fără munţi îmi inspira un dezgust atât de profund, încât mergea până aproape de nostalgie. Matematicile nu mai reprezentau decât resturile unei serbări din ajun (lucru văzut la Torino, a doua zi după Saint-Jean, în 1802).

Eram chinuit de aceste schimbări, în care nu vedeam, firește, nici *scopul*, nici *cauza*.

De fapt, nu iubisem Parisul decât dintr-un profund dezgust pentru Grenoble.

Cât despre matematici, ele nu fuseseră decât un mijloc. Ba chiar le şi uram puţin în noiembrie 1799, pentru că mă temeam de ele. Eram hotărât să nu mă prezint la examen la Paris, cum au făcut cei şapte sau opt elevi care

luaseră după mine premiul întâi la Şcoala Centrală şi care au fost admişi cu toţii. Or, dacă tata ar fi fost ceva mai grijuliu, m-ar fi silit să dau acest examen, aş fi în

1 şcoală, şi nu mai puteam *trăi la Paris complinind comedii*.

Dintre toate pasiunile, asta era singura care îmi mai rămăsese.

I
Ia.
1¡.
V!
— 7 e

(Esplanada Invalizilor – Alee cu copaci – Strada Saint-Dominiciue – Casă cu camere mobilate, unde locuiam – Strada Universităţii – Palatul Bourbon – Chei, pe-atunci foarte noroios şi nepavat – Sena – Champs-Élysées – Casa noastră, cu camere mobilate, poate că se afla între strada Saint-Dominique şi strada Grenelle)

Nu pot înţelege, şi ideea îmi vine pentru prima oară după treizeci şi şapte de ani de la aceste evenimente, scriind acestea nu pot înţelege cum de nu m-a silit tata să mă prezint la examen. Probabil că avea încredere în marea pasiune pe care o văzuse la mine pentru matematici. De altfel, tata nu era impresionat decât de ceea ce se petrecea în preajma lui. Mi-era totuşi al dracului de frică să nu fiu silit să intru la şcoală, şi aşteptam cu multă nerăbdare anunţul deschiderii cursurilor. În *ştiinţele exacte* este imposibil să mai înţelegi un curs dacă-l începi cu lecţia a treia.

Să ne oprim la imaginile care îmi rămân.

Mă văd înghiţind nişte doctorii, singur şi părăsit într-o cameră ieftină pe care o închiriasem în scuarul din

capătul cartierului Invalizilor, între extremitatea (din acea parte a scuarului) a străzilor Universităţii şi Saint-Dominque, la doi paşi de palatul acela de pe lista civilă a împăratului unde trebuia să joc un rol atât de deosebit câţiva ani mai târziu.

Dezamăgirea adâncă de-a fi găsit Parisul atât de puţin atrăgător îmi stricase stomacul. Noroiul din Paris, lipsa munţilor, vederea atâtor oameni ocupaţi, gonind pe lângă mine în frumoasele lor trăsuri, eu însumi necunoscut de nimeni şi neavând nimic de făcut îmi provocau o adâncă tristeţe.

Un medic care şi-ar fi dat cât de cât osteneala să examineze starea mea, cu siguranţă nu prea complicată, mi-ar fi dat un emetic şi prescris să merg din trei în trei zile la Versailles sau la Saint-Germain.

Am căzut pe mâna unui şarlatan, pe cât de neruşinat, pe-atât de ignorant; era un felcer militar, slăbănog, stabilit prin împrejurimile cartierului Invalizilor, cartier foarte sărac pe-atunci, şi-a cărui singură specialitate era să trateze *blenoragiile* elevilor din Şcoala politehnică. Mi-a dat nişte doctorii negre, pe care le înghiţeam singur şi părăsit în camera mea, care n-avea decât o fereastră, ca de închisoare, la şapte sau opt picioare înălţime. Mă văd acolo trist, aşezat lângă o sobiţă de fier, cu ceaiul meu de buruieni pus pe duşumea.

Dar cel mai mare rău în starea în care mă aflam era o idee ce revenea într-una: „Dumnezeule mare! Cum xn-am înşelat! Dar ce oare trebuie să-mi doresc, la urma urmei?”

CAPITOLUL 37»

Trebuie să recunosc că a fost o mare prăbuşire, cumplită. Iar cel care o trăia era un băiat de 16 ani şi jumătate, unul din sufletele cele mai puţin cumpănite şi cele mai emotive din câte mi-a fost dat să întâlnesc

vreodată!

N-aveam încredere în nimeni.

Îi auzisem pe p [reoţii] mătuşii Seraphie şi-ai tatii *glorificându-se* pentru uşurinţa cu care duceau, adică înşelau cutare persoană sau cutare reuniune de persoane.

R [eligia] mi se părea un fel de maşină sumbră şi puternică, mai credeam puţin în [fern], dar absolut de loc în pe [coţi]. Imaginile i [nfernului], pe care le văzusem în *Biblia* in*8°*, legată în pergament verde cu figuri, şi în ediţiile din Dante ale bietei mele mame, mă îngrozeau; dar în ce priveşte p [reoţii], nimic. Eram departe să văd ceea ce este ea în realitate, o corporaţie puternică, la care e avantajos să te afiliezi, dovadă contemporanul şi compatriotul meu, tânărul Genou, care, fără ciorapi în picioare, mi-a servit adeseori cafeaua la cafeneaua „Genou”, în colţul dintre Grande-Rue şi strada Departamentului, şi care la Paris, de douăzeci de ani încoace, se numeşte domnul de Genoude.

N-aveam alt sprijin decât bunul meu simţ şi credinţa în *Spiritul* lui Helvetius. Spun intenţionat *credinţa*, crescut sub o maşină pneumatică, ros de ambiţie, abia emancipat prin înscrierea mea la Şcoala Centrală; nu vedeam în cartea lui Helvetius decât *prevestirea lucrurilor pe care urma să le întâlnesc*. Aveam încredere în această vastă prevestire, pentru că, judecând cu umila mea experienţă, două sau trei mici prevestiri se realizaseră.

Nu eram de loc şmecher, şiret, bănuitor, capabil să mă descurc prin exces de dibăcie şi prudenţă într-o afacere de doisprezece gologani, ca majoritatea camarazilor mei, numărând bucăţile de lemne din legătura adusă de gazdă, cum făceau fraţii *Motivai*, camarazii mei, întâlniţi de curând la Paris şi la *şcoală*, unde se aflau de un an. Eu eram pe străzile Parisului un visător pasionat, privind spre

cer şi veşnic în pericol să fiu strivit de o cabrioletă.

Într-un cuvânt, *nu eram de loc descurcăreţ în viaţă* şi, prin urmare, nu puteam fi apreciat, ium spunea azi-dimineaţă nu ştiu ce ziar din 1836, în stil de ziar care vrea să ascundă într-un stil insolit o gândire găunoasă sau puerilă.

Dacă aş fi constatat pe cont propriu acest adevăr, ar fi însemnat că sunt descurcăreţ în viaţă.

Fraţii Monval îmi dădeau sfaturi foarte cuminţi, îndemnându-mă să nu mă las furat de două sau trei parale pe zi, dar ideile lor mă scârbeau; cu siguranţă că mă socoteau drept un imbecil care apucase pe drumul balamucului. Este adevărat că din orgoliu, rareori îmi exprimam ideile. Mi se pare că cei care mi-au făcut rost de cameră şi de medicul acela ieftin au fost ori fraţii Monval, ori alţi elevi sosiţi Lă şcoală cu un an înainte.

Şi nard să fi fost? Oare murise de piept cu un an în urmă la Grenoble, sau n-a murit decât cu doi ani mai târziu?

În mijlocul acestor prieteni sau mai degrabă copii atât de chibzuiţi şi certându-se pentru trei gologani cu gazda, care, de la fiecare dintre noi, nişte amărâţi, câştiga probabil opt gologani pe zi legal şi fura trei, în total unsprezece gologani, *cu trăiam cufundat în involuntare extaze, în interminabile reverii, în nesfârşite plăsmuiri ale minţii*[184] (*cum spunea, plin de importanţă, z* [*iarlul*).

Aveam lista mea de asociaţii combătând pasiunile, de exemplu *preot* şi *iubire*, *tată* şi *dragoste de patrie*, sau *Brutus*, care mi se părea culmea sublimului în literatură. Asta era o invenţie cu totul proprie. Sunt poate douăzeci şi şase de ani de când am uitat-o, trebuie să revin la ea.

---

184 Pe margine; „Qhatlerlon de domnul de Vigny, p. 9" (a.ed.fr.).

Eram în mod constant profund emoţionat. Dar ce trebuie să iubesc, de vreme ce Parisul nu-mi place? îmi răspundeam: „O femeie fermecătoare va cădea din trăsură la zece paşi de mine, eu o voi ridica şi ne vom adora, ea îmi va cunoaşte sufletul şi va vedea cât sunt de deosebit de fraţii Monval”.

Şi cum luam foarte în serios acest răspuns, mi-l repetam de două sau trei ori pe zi, şi mai ales la *căderea nopţii*, care şi-acum este adeseori pentru mine un moment de emoţie tandră, sunt gata să-mi îmbrăţişez metresa cu lacrimi în ochi (când am una).

Eram pe-atunci o fiinţă în mod constant emoţionată, şi negândindu-mă niciodată, exceptând rarele momente de furie, s-o împiedic pe gazda noastră să-mi fure trei gologani la lemne.

Oare voi îndrăzni să spun? Dar poate că asta-i fals, *eram poet*. Este adevărat că nu în genul acelui amabil abate Delille; pe care l-am cunoscut cu doi sau trei ani mai târziu prin Gheminade (strada Frânes-Bourgeois din cartierul Marais), ci ca Tasso, ca o sutime din Tasso, scuzaţi-mi orgoliul. Acest orgoliu îmi lipsea în 1799, nu eram în stare să fac un vers. Nu sunt nici patru ani de când îmi spun că în 1799 era cât pe ce să fiu poet. îmi lipsea doar îndrăzneala să scriu, doar *hornul* prin care *geniul* să poată răbufni.

După *poet*, iată şi *geniul*, o nimica toată, nu-i aşa?

„Sensibilitatea lui a devenit prea vie: *ceea ce pe alţii abia îi atinge, pe el îl răneşte până la sânge. u* Aşa eram în 1799, aşa sunt şi-n 1836, dar am învăţat să mă ascund sub o ironie imperceptibilă vulgului, dar pe care di Fiori a ghicit-o foarte bine.

„Afecţiunile şi duioşiile vieţii sale sunt zdrobitoare şi disproporţionate, entuziasmele sale excesive îl rătăcesc,

simpatiile sale sunt prea adevărate, cei pe care îi plânge suferă mai puţin decât el”.

Asta mi se potriveşte cuvânt cu cuvânt (exceptând emfaza şi propria mea importanţă – *seif importance* – ziarul are dreptate).

Ceea ce marchează deosebirea dintre mine şi neghiobii plini de importanţă de la ziar, *care îşi poartă capetele ca pe sfintele taine*, este că eu n-am crezut niciodată că societatea îmi datorează cel mai mic lucru. Helvetius m-a salvat de această imensă gugumănie. *Societatea plăteşte serviciile pe care le constată*.

Eroarea şi nenorocirea lui Tasso a fost aceea că şi-a spus: „Cum, toată bogata Italie nu-i va putea acorda poetului său o pensie de două sute de ţechini (2.300 de franci)?!”

Asta am citit-o într-una din scrisorile sale.

Tasso nu vedea, lipsindu-i un Helvetius, că cei o sută de oameni din zece milioane care înţeleg *Frumosul*, care nu-i imitaţie sau perfecţionare a *Frumosului* deja înţeles de vulg, au nevoie de douăzeci sau treizeci de ani pentru a convinge cele douăzeci de mii de suflete dintre cele mai sensibile după ale lor că acest nou *Frumos* e frumos într-adevăr.

Voi observa că există o excepţie atunci când se amestecă aici interesele de partid. Domnul de Lamartine cred că a făcut în viaţa lui vreo două sute de versuri frumoase. Dar în 1818, când partidul ultraregalist a fost acuzat de *prostie* (erau numiţi domnul de la Jobardiere[185]), vanitatea lui rănită ridică în slăvi opera unui nobil cu forţa de irupţie a unei ape vijelioase care îşi rupe zăgazurile.2

185 Tipul ultraregalistului-ridicol, creat de liberalii de după 1814. * Pe margine: „Adevărat. Puterea se declară străină de inteligenţa care dă de bănuit (Oh.att[erton])" (n.ed.fr.).

Niciodată, prin urmare, n-am avut ideea că oamenii ar fi fost nedrepţi cu mine. Găsesc neînchipuit de ridicolă nefericirea tuturor aşa-numililor poeţi ai noştri, care se hrănesc cu această idee, înfierându-i pe contemporanii lui Cervantes şi Tasso.

Mi se pare că tata îmi dădea pe-atunci o sută de f [ranci] pe lună, sau o sută cincizeci de f [ranci]. Era o avere; nici nu mă gândeam că aş putea duce lipsă de bani; în consecinţă, nici nu mă gândeam la bani.

Ceea ce îmi lipsea era o inimă iubitoare, era o femeie.

Prostituatele mă scârbeau. Ce poate fi mai simplu decât să faci ceea ce se face şi azi, să-ţi cumperi, în schimbul unui ludovic, o fetişcană drăguţă din strada des Moulins?

Nu duceam lipsă de ludovici. Desigur că bunicul şi mătuşa Elizabeth îmi dăduseră destui, şi precis că nu-i cheltuisem. Dar surâsul unei inimi iubitoare! dar privirea domnişoarei Victorine B [igillion]!

Toate istoriile deşucheate, exagerând corupţia şi aviditatea prostituatelor, pe care mi le spuneau matematicienii ce treceau pe-atunci drept prietenii mei, mă scârbeau.

Vorbeau, de exemplu, despre *pietrărese*, târfele de doi gologani, pe care le puteai găsi pe pietrele de construcţii aflate la două sute de paşi de dărăpănătura în care locuiam noi.

O inimă iubitoare, iată ce-mi lipsea! Domnul Sorel mă invita din când în când la masă, domnul Daru, de asemeni, presupun, dar aceşti oameni mise păreau atât de depărtaţi de extazele mele sublime, eram atât de timid din vanitate, mai ales cu femeile, încât nu scoteam o vorbă.

O femeie? *O fată*? spune Chérubin. Exceptând

frumuseţea, eram şi eu un Chérubin, aveam părul negru şi foarte cârlionţat şi ochi a căror flacără înspăimânta.

„Bărbatul pe care îl iubesc”, sau: *„Iubitul meu este urât, dar nimeni nu-i va reproşa vreodată urâţenial E atât de spirituali11* Iată ce îi spunea pe-atunci domnii –, 1, î, i *„t* i Vf I!

1 V I

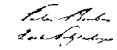

M % – *SŞ* ± *s*

(Invalides – Esplanadă – Şir de copaci – Palatul listei civile din 1810 – Strada Grenelle – Casa cu camere mobilate unde am debutat. Prima mea locuinţă. Locatarii erau elevi la Şcoala politehnică – Strada St.

— Dominique – Strada Universităţii – Palatul Bourbon. Şcoala politehnică)

şoara Victorine Băgillion] lui Félix Faure, care nu află despre cine e vorba decât cu mulţi ani mai târziu, într-o zi când o plictisea pe frumoasa lui vecină, Victorine B [igillion], pentru indiferenţa ei. Mi se pare că Michel, sau Frédéric Faure, sau chiar Félix voiau s-o curteze pe domnişoara Victorine.

F [éli] x Faure, *pair* al Franţei, prim-preşedinte al Curţii regale din Grenoble, era neghiob şi *uzai fiziceşte*.

Frédéric Faure, un definez şmecher, lipsit de orice generozitate, lipsit de spirit, mort căpitan de artilerie la Valence.

Michel, şi mai şmecher încă, şi mai definez, probabil nu prea viteaz, căpitan în garda imperială, cunoscut de mine la Viena în 1809, director al azilului de săraci din Saint-Robert, lângă Grenoble (care mi-a servit ca model pentru domnul Valenod din *Roşu*). Bigillion, o inimă de aur, un om onest şi foarte econom, grefier-şef la tribunalul de primă instanţă, s-a sinucis prin 1827, sătul, cred, să tot

poarte coarne, dar fără să se fi supărat pe soţia sa.

Nu vreau să mă zugrăvesc ca pe-un amant nefericit la sosirea mea în Paris, noiembrie 1799, nici măcar ca pe-un amant. Eram prea ocupat cu lumea şi cu ceea ce urma să fac în această lume atât de necunoscută mie.

Această problemă stăpânea toate gândurile mele, de aici ideea că înainte de-a avea o situaţie şi de a fi debutat în lume, iubirea nu poate fi tot atât de devotată şi de totală ca iubirea unei fiinţe care îşi închipuie că ştie ce înseamnă lumea.

Adeseori, cu toate astea, visam cu înflăcărare la munţii noştri din Dauphiné; şi domnişoara Victorine îşi petrecea câteva luni pe an în Munţii LaGrande-Chartreuse, unde străbunii ei îl găzduiseră pe sfântul Bruno în 1100. La Grande-Chartreuse era singurul munte pe care îl ştiam; mi se pare că fusesem acolo o dată sau de două ori împreună cu Bigillion şi Rémy.

Îi păstram o tandră amintire domnişoarei Victorine., dar nu mă îndoiam o clipă că o tânără fată din Paris nu i-ar fi de o sută de ori superioară. Totuşi, primul aspect al Parisului Hi îmi displăcea teribil.

— 1 Această neplăcere iifulj profundă, această dezamăgire, împreună cu nepreţuitul meu doctor mă îmbolnăviră, dea se pare destui \ \ de grav. Nu mai pus te-am mânca.

Oare domnul Daru-K tatăl a luat măsuri 1 pentru îngrijirea mea (Strada Bac – Pasaj – Parter în timpul acestei priP. Intrarea de la parter – E. me boli?

Scară) Dintr-odată mă văd într-o cameră de la etajul trei, dând spre strada Bac; intrarea în această locuinţă era prin pasajul Sainte-Marie, astăzi atât de înfrumuseţat şi atât de schimbat. Camera mea era o mansardă şi se găsea la ultimul etaj al unei scări păcătoase.

Trebuie să fi fost grav bolnav de vreme ce domnul Daru-tatăl îl adusese pe faimosul doctor Portal, a

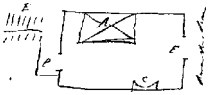

A. Pat în care era cât pe ce să mor – E. Scară păcătoasă – C. Şemineu – F. Fereastră mansardată înspre strada Bac (Strada Bac)

cărui figură mă băgă în sperieţi. Avea aerul acela resemnat pe care ţi-l inspiră un cadavru. Am avut şi o infirmieră, ceva cu totul nou pentru mine.

Am aflat mai târziu că fusesem ameninţat de o pleurezie. Cred că am şi delirat, în orice caz am stat la pat trei săptămâni sau o lună.

Felix Faure venea să mă vadă, aşa mi se pare. Cred că el mi-a povestit, şi gândindu-mă bine, sunt sigur

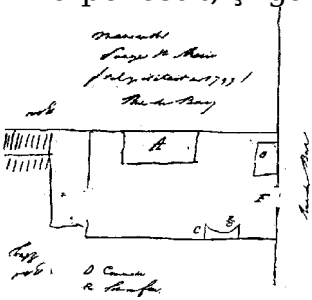

(Cameră mobilată. Mansardă. Pasajul Ste.

— Marie [aşa cum era în 1799, strada Bac] – Strada Bac – Etajul trei – O. Cameră – R. Oala cu supă)

de aceasta, că, în delirul meu, îl îndemnam pe el, care mânuia foarte bine armele, să se întoarcă la Grenoble şi să-i provoace la duel pe cei care şi-ar bate cumva joc de noi pentru că nu intrasem la Şcoala politehnică. Dacă voi mai vorbi vreodată cu acest judecător ai „conspiratorilor din Aprilie”, să-l întreb despre viaţa noastră din 1799. Acest suflet rece, timid şi egoist trebuie să păstreze nişte

amintiri exacte; de altfel, el trebuie să fie cu doi ani mai în vârstă decât mine şi născut în 1781.

Văd două sau trei imagini din convalescenţa mea. Infirmiera îmi făcea supa lângă şemineu, lucru care mi se părea foarte vulgar, jar mie mi se recomanda cu stăruinţă să nu răcesc cumva; pentru că statul în pat mă plictisea nemaipomenit, urmam atent toate recomandaţiile. Amănuntele vieţii fizice la Paris mă şocau.

Fără vreun interval, după boală mă văd instalat într-o cameră de la etajul doi al casei Dam, din strada Lille (sau Bourbon, din moment ce există B [ourboni] în Franţa) nr. 505. Camera dădea spre patru grădini, era destul de mare, puţin mansardată;... dintre cele două ferestre avea o înclinare de patruzeci şi cinci de grade.[186]

Camera îmi convenea de minune. îmi făcui un caiet ca să scriu comedii.

Cred că în această epocă am îndrăznit să mă duc la domnul Cailhava pentru a cumpăra un exemplar din a sa *Art de la Comedie*, pe care n-o găseam la niciun librar. L-am descoperit pe acest bătrân gascon într-o cameră din Louvre, cred. Mi-a spus că tratatul său e prost scris, lucru pe care eu l-am negat vitejeşte. Cred că m-a socotit nebun.

În toată cartea aceea afurisită n-am găsit niciodată decât o singură idee, şi nici aceea nu-i aparţinea lui Cailhava, ci lui Bacon[187]. Dar e ceva să găseşti măcar o idee într-o carte! E vorba de definiţia râsului.

Convieţuirea mea cu matematicile mi-a lăsat pasiunea bunelor *definiţii*, fără de care totul este doar ppioximaţie.

CAPITOLUL 38*]

---

186 Scris la Roma în zilele de 3, 4 şi 5 februarie 1836 (n. ed. fr.).

187 l)e fapt, lui Hobbes (n.ed.ir.).

Cu arta comediei pe masă, începui să dezbat foarte serios marea întrebare: să mă fac compozitor de opere, ca Grétry, sau autor de comedii?

Abia descifram notele (domnul Mantion mă dăduse afară, considerându-mă nedemn să cânt la vioară), tu d'i

fU

sX

(Grădină – Strada Bellechasse – Masă – Pat)

dar îmi spuneam: notele nu sunt decât arta de-a scrie ideile, esenţialul este să ai idei. Şi eu îmi închipuiam că am. E amuzant că şi astăzi mai cred acest lucru, şi adeseori mă supără gândul că n-am părăsit Parisul pentru a deveni lacheul lui Paisiello la Napoli.

Nu-mi place de loc muzica pur instrumentală, nici chiar muzica de la Capela Sixtină, şi aceea a corului de călugări de la San-Pietro nu-mi face nicio plăcere (rejudecat astfel în [18] ianuarie 1836, sărbătoarea catedralei San-Pietro).

Doar melodia vocală mi se pare un produs al geniului. Zadarnic se trudeşte un prost s-ajungă savant, după părerea mea el nu-i în stare să născocească un cântec frumos, de exemplu. Se *amor* şi *gode* în *pace* (primul act şi probabil prima scenă din *Matrimonio segreto*).

Când un om de geniu îşi dă osteneala să studieze melodia, el ajunge la frumoasa instrumentaţie a cuartetului din *Bianca e Faliero* (de Rossini) sau a duetului din *Armida* a aceluiaşi.

Pe vremea când gustul meu pentru muzică atinsese culmea, la Milano între 1814 şi 1821, când în dimineaţa fiecărui nou spectacol de operă mă duceam la „Scala" să-mi iau libretul, citindu-l, nu mă puteam stăpâni să nu compun şi muzica, să nu cânt ariile şi duetele. Şi, oare voi

îndrăzni să spun? Câteodată, seara, găseam melodia mea *mai nobilă* şi *mai duioasă* decât a maestrului.

Cum nu deţineam şi nu deţin absolut niciun fel de ştiinţă, niciun mijloc de a fixa melodia pe-o bucată de hârtie, pentru ca s-o pot corecta apoi fără să mă tem că voi uita cantilena primitivă, se întâmpla ca şi cu prima idee care îmi vine pentru o carte. Ea este de o sută de ori mai inteligibilă abia după ce am prelucrat-o. Oricum, însă, această primă idee e tocmai ceea ce nu găseşti niciodată în cărţile scriitorilor mediocri. Cele mai viguroase fraze ale lor mi se par asemenea *săgeţii lui Priam*: *„sine ictu" 1*.

Am compus, de exemplu, aşa mi se pare, o melodie încântătoare, şi am văzut şi acompaniamentul pentru aceste versuri de La Fontaine (criticate de domnul

Nodier pentru lipsă de pioşenie, dar prin 1820 sub B [ourbon]):

Un mort's cu allait tristement, S'emparer de son demier gite; Un curé s'en allait gaiement Enterrer ce mort au plus vite.[188]

Asta-i poate singura melodie pe care am făcut-o pe cuvinte franţuzeşti. Mi-e groază să pronunţ cuvintele *gâte* şi *vite gi-teu*, *vi-teu*. Francezul mi se pare total lipsit de talent la muzică, după cum italianul vădeşte cea mai uluitoare lipsă de talent la dans.

Uneori, spunându-mi intenţionat prostii mie însumi, ca să mă distrez, ca să dau prilej de glume partidului advers (pe care adeseori îl simt perfect în mine), îmi spun: dar cum, francez fiind, aş putea avea eu talent la muzică, aşa ca Gimarosa?

Răspuns: din partea mamei mele, cu care semăn, sunt, probabil, de sânge italian. Acel Gagnoni care fugile la

188 Un mort se îndrepta plin de tristeţe/Spre ultimul său adăpost;/ Un preot păşea plin de voioşie/Să-l îngroape pe acel mort.

Avignon după ce asasinase un om în Italia probabil că s-a căsătorit acolo cu fiica vreunui italian din suita vicelegatului papal.

Bunicul şi mătuşa Elizabeth aveau o figură evident italiană, nasul acvilin etc.

Şi actualmente, când cei cinci ani petrecuţi fără întrerupere la R [oma] m-au făcut să pătrund şi mai mult în cunoaşterea structurii fizice a romanilor, văd că bunicul avea exact statura, capul, nasul acestora.

Mai mult, unchiul meu Romain Gagnon avea un cap evident aproape roman, exceptând tenul, pe care îl avea foarte frumos.

Niciodată n-am întâlnit un cântec frumos compus de un francez, cele mai frumoase nu depăşesc caracterul grosolan care convine cântecului *popular*, adică trebuind să placă tuturor, aşa cum este:

Allons, enfants de la patrie…

de Rouget de Lisle, un căpitan, cântec compus într-o noapte la Strasbourg.

Acest cântec mi se pare absolut superior a tot ce-a ieşit vreodată dintr-un cap de francez, dar prin genul său este în mod necesar inferior lui:

Lei ci darem la mano, *La mi dirai di şi*…

de Mozart.

Voi mărturisi că nu mi se par desăvârşit de frumoase decât cântecele a doi autori: Cimarosa şi Mozart, şi prefer să fiu spânzurat decât să mă sileascâ cineva să spun sincer pe care dintre ei îl prefer.

După ce ghinionul mi-a dat prilejul să cunosc două saloane plicticoase, întotdeauna ultimul din care ies mi se pare şi cel mai apăsător.

După ce l-am ascultat pe Mozart sau pe Cimarosa, întotdeauna ultimul ascultat parcă mi se pare întrucâtva

preferabil celuilalt.

Paisiello mi se pare un must destul de plăcut şi pe care îl poţi căuta şi chiar bea cu plăcere în momentele când găseşti că vinul e prea tare!

Voi spune la fel despre ariile unor compozitori inferiori lui Paisiello, de exemplu: *Senza sposo non mi lasciate, signor governatore* (n-am memoria versurilor) din *Cantatrice villane* de Fioravanti.

Dezavantajul acestui must este că la un moment dat îl găseşti insipid. Nu trebuie să bei mai mult de un pahar.

Aproape toţi autorii sunt vânduţi rfeligiei] atunci când scriu despre rasele omeneşti. Cei foarte puţini la număr care sunt de bună-credinţă confundă faptele dovedite cu supoziţiile. Numai atunci când o ştiinţă se află la începuturile ei este posibil ca un om care nu-i de ştiinţă, ca mine, să se încumete să vorbească în numele ei.

Spun, aşadar, că zadarnic ai pretinde unui ogar deşteptăciunea unui şoricar, sau unui şoricar să-ţi dea de ştire că acum şase ore a trecut pe aici un iepure.

Pot exista excepţii individuale, dar adevărul general este că şoricarul şi ogarul au fiecare talentul său.

Probabil că tot aşa se întâmplă şi cu rasele omeneşti.

Un fapt sigur, observat de mine şi de Constantin, e că am văzut o întreagă societate romană (120, Batacia, văzut în 1834, cred) care se ocupa exclusiv de muzică şi cânta foarte bine finalele din *Semiramida* lui Rossini şi muzică din cea mai dificilă, valsând o seară întreagă pe muzică de contradans, într-adevăr prost cântată în ce priveşte tactul. Romanul, şi chiar italianul în genere, e total lipsit de talent la dans.

Am pus intenţionat carul înaintea boilor pentru a nu-l revolta pe francezul din 1880 când voi îndrăzni să-l fac să citească afirmaţia că nimic nu egala lipsa de talent a

bunicilor săi din 1830 în a judeca muzica interpretată sau în a o executa.

Francezii au devenit savanţi în acest gen după 1820, dar în fond, tot barbari; ajunge ca dovadă succesul lui *Robert Diavolul* de Meyerbeer.

Francezul e mai puţin insensibil la muzica germană, cu excepţia lui Mozart.

Ceea ce gustă un francez în Mozart nu-i însă teribila noutate a cântecului cu care Leporello invita statuia comandorului la cină, ci mai degrabă acompaniamentul. De altfel, acestei fiinţe, înainte de orice şi mai presus de orice *vanitoasă*, i s-a spus dinainte că acest *duo* sau *trio* este sublim

O bucată de stâncă bogată în fier, văzută la suprafaţă, te face să-ţi închipui că scobind un puţ şi nişte galerii adânci vei reuşi să găseşti o cantitate satisfăcătoare de metal, dar este posibil să nu găseşti nimic.

Aşa eram eu în privinţa muzicii în 1799. Hazardul m-a împins să încerc să notez sunetele sufletului meu în pagini tipărite. Lenea şi faptul că n-am avut ocazia să învăţ partea tehnică, plicticoasă a muzicii, şi anume să cânt la pian şi să-mi notez ideile, au mare importanţă în această determinare, care ar fi fost cu totul alta dacă aş fi găsit un unchi sau o metresă iubitori de muzică. Dar pasiunea a rămas intactă.

Aş face zece leghe pe jos prin noroi, lucrul pe care îl detest cel mai mult pe lume, ca să asist la reprezentarea unui *Don Juan* bine interpretat. Cum aud un cuvânt italian din *Don Juan*, amintirea duioasă a muzicii revine şi pune stăpânire pe mine.

N-am decât o obiecţie, dar destul de confuză; oare muzica îmi place ca *semn*, ca amintire a fericirii din tinereţe, *sau pentru ea însăşi*?

Înclin pentru ultima părere. *Don Juan* mă fermeca înainte de a-l auzi pe Bonoldi[189] exclamând (la „Scala", Ia Milano) prin ferestruica lui:

Falie passar avanti, Di che ci fanno onor?

Dar subiectul e delicat; voi reveni asupra lui când mă voi cufunda în discuţiile despre arte din timpul şederii mele atât de pasionate la Milano, şi pot spune în concluzie *floarea vieţii mele* între 1814 şi 1821.

Aria *Tra quattro muri*, cântată de doamna Festa, îmi place ca semn, sau pentru valoarea ei intrinsecă?

Per te ogni mese un păjo din *Pretendenţi delusi* nu mă farmecă oare ca semn?

Da, recunosc *semnul* pentru aceste două din urmă, de aceea nu le laud niciodată ca pe nişte capodopere. Dar nu cred nicidecum că *Matrimonio segreto* auzit de şaizeci sau o sută de ori la „Odeon", cântat de doamna Barilii, să fie un semn; asta se întâmpla în 1803 sau în 1810? 2

Cu siguranţă că nicio *opera d'inckiostro*, nicio lucrare literară nu-mi produce o plăcere atât de mare ca *Don Juan*.

Totuşi, pagina patrusprezece din noua ediţie din de Brosses, citită de curând, în ianuarie 1836, mi-a produs o plăcere foarte apropiată.

O dovadă importantă a iubirii mele pentru muzică este că opera comică a lui Feydeau *mă indispune*.

Având la dispoziţie loja verişoarei mele de Longueville, n-am putut suporta acolo mai mult de jumătate din spectacol. Mă duc la acest teatru o dată la doi sau trei ani, învins de curiozitate, şi ies la actul doi, asemenea vicontelui indispus pentru tot restul serii.

Le Vieomte indigné sortait au second acte.[190]

---

189 Nota lui R. Colomb: „Doamna Barilii cînta la «Odioni In 1810" (n. cd. fr.).

190 „Vicontele indignat ieşea la actul doi" (Boileau, Scrisoarea a Vll-

Opera (franceză) m-a indispus şi mai tare încă înainte de 1830 şi mi-a displăcut total în 1833, cu Nourrit şi doamna Damoreau.

Am lungit vorba pentru că întotdeauna suntem răi judecători ai pasiunilor sau gusturilor noastre, mai ales când aceste gusturi sunt de bonton. Nu există june afectat din cartierul Saint-Germain, ca domnul de Blanemesnil, de exemplu, care să nu se pretindă nebun după muzică. Eu urăsc tot ce este romanţă *franţuzească*. *Penseron* mă scoate din sărite, mă face să urăsc ceea ce iubesc pătimaş.

Muzica bună mă face să visez cu deliciu la ceea ce-mi ocupă inima în acel moment. Aşa se explică momentele de încântare pe care le-am trăit la „Scala" între 1814 şi 1821.

CAPITOLUL 39[191]

Faptul că locuiam la domnul Daru nu era nimic, trebuia să şi cinez acolo, şi asta mă plictisea de moarte.

Bucătăria din Paris îmi displăcea aproape tot atât de mult ca şi lipsa munţilor, şi se pare că tocmai din acest motiv.

Nu ştiam ce înseamnă să n-ai bani. Din aceste două motive, nimic nu-mi displăcea mai mult decât obli

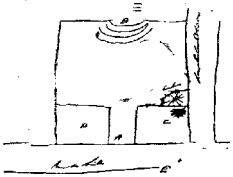

A. Poarta principală – B. Peron, sau mai degrabă nu exista niciun peron. Scară în spirală, urcând la primul etaj. Tot etajul unu A.C.D. apartamentul domnului Daru. Acelaşi spaţiu la al doilea, apartamentul domnilor Pierre şi Marţial

a, adresata domnului Racine).

191 Scris la Roma in zilele de 5 şi 7 februarie 1836 şi la Civita Yecchia în 29 februarie (n. ed. fr.).

Daru, fiii săi – E. Peron ducând la scara pe care urcam spre camera mea (Strada Lille – Strada Bellecliasse – Scară)

gaiia de a cina în apartamentul strâmt al domnului Daru.

După cum am spus-o, apartamentul era situat deasupra porţii principale.

În salonul şi în sufrageria de acolo am suferit cumplit, primind acea educaţie pe care ţi-o fac *ceilalţi*

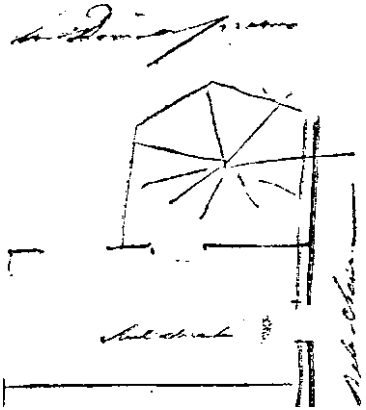

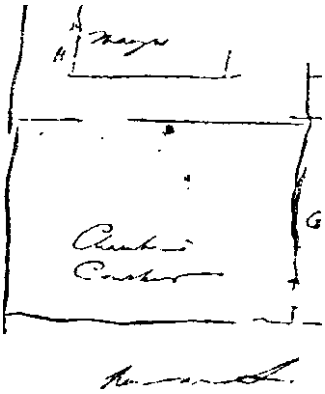

n!

M

— S-HH. Eu – M. Fotoliul doamnei Daru – D. Domnul Darutatâl – G. Oglindă mare, cu o canapea în faţă.

(Apartamentul domnului Daru la primul etaj – Curte – Sufragerie – Anticameră – Dormitor – Salon – Strada Belieeliasse – Strada Lille)

şi de la care fusesem sustras de ai mei într-un mod atât de judicios.

Genul politicos, ceremonios, respectând cu străşnicie toate convenienţele, mă îngheaţă şi astăzi chiar şi mă reduce la tăcere. De îndată ce i se mai adaugă

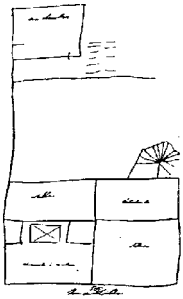

(505, strada Lille — Camera mea — Sală — Anticameră — Dormitor – Salon)

nuanţa religioasă şi declamaţia despre marile principii ale moralei, sunt un om mort.

Judecaţi singuri efectul acestui venin în ianuarie 1800, când era aplicat pe nişte organe absolut noi şi-a căror extremă atenţie nu lăsa să se piardă niciun strop.

Soseam în salon la orele cinci şi jumătate, aşa mi se pare, pentru a lua masa. Acolo tremuram gândindu-mă la obligaţia de-a oferi braţul domnişoarei Sophie sau doamnei Gambon sau doamnei Le Brun sau chiar doamnei Daru pentru a merge la masă.

(Doamna Cambon s-a prăpădit încet-încet în urma unei boli care încă de pe atunci o îngălbenea rău de tot.

Doamna Le Brun e marchiză de [Grave] în 1836; la fel şi domnişoara Sophie, devenită doamna de Baure. De mulţi ani au dispărut dintre noi doamna Daru-mama şi domnul Daru – tatăl. Domnişoara Pulcherie Le Brun şi doamna marchiză de Brossard, în 1836. Domnii Pierre şi Marţial Daru au murit, primul prin 1829, al doilea cu doi sau trei ani înainte. Doamna Le B [run], doamna marchiză de Grave, fost în [inis] tru de r [azboi]).

La „masă, aşezat în punctul II, nu mâncam nimic cu plăcere. Detestam bucătăria pariziană, şi încă o mai detest după atâţia ani. Dar nu acest neajuns avea importanţă la vârsta mea, îl resimţeam în aceeaşi măsură chiar şi atunci când mă puteam duce la un birt".

Ceea ce mă ucidea era constrângerea morală.

Nu mai era vorba de sentimentul nedreptăţii şi al urii împotriva mătuşii Seraphie, ca la Grenoble. Măcar dacă m-aş fi ales doar cu o nenorocire ca asta! Dar era ceva mult mai rău, eram chinuit în permanenţă de sentimentul că voiam să fac nişte lucruri la care nu puteam ajunge.

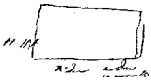

(Doamna Daru – Domnul Daru, aşa mi se pare)

Judecaţi singuri proporţiile nefericirii mele! Eu, care mă închipuiam în acelaşi timp un Saint-Preux şi un Yalmont (din *Liaisons dangereuses*, o imitaţie după *Clarisse*, care a devenit cartea de căpătâi a tuturor provincialilor), eu, care, crezându-mă înzestrat cu o predispoziţie infinită pentru a iubi şi a fi iubit, credeam că nu-mi lipseşte decât ocazia, găseam că sunt inferior şi stângaci în tot ce fac într-o societate pe care o consideram tristă şi ursuză, ce s-ar fi întâmplat atunci într-un salon cu atmosferă plăcută?

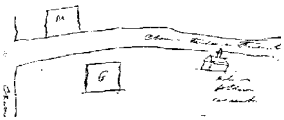

Prin urmare, acesta era Parisul mult râvnit!

J

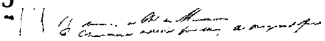

(Drum – Drum spre Fontanil – Biserica din St.

— Vincent, aşa mi se pare – M. Casa doamnei de Montmaur – Colibă care îmi place grozav, a bunicului)

Astăzi nu înţeleg cum de n-am înnebunit între 10 noiembrie 1799 şi aproximativ 20 aprilie, data plecării la Geneva.

Nu ştiu dacă în afară de cină nu eram silit cumva să iau parte şi la dejun.

Dar cum să explic nebunia mea? îmi închipuiam societatea numai şi absolut prin prisma acelor *Mémoires secrets* ale lui DucIos, a celor trei sau şapte volume din Saint-Simon publicate pe atunci şi-a romanelor.

Nu văzusem lumea decât în casa doamnei de Montmaur, dar şi acolo prea puţin, ca prin gâtul unei sticle. Doamna Montmaur era originalul doamnei de Merteuil din *Liaisons dangereuses*. Era bătrână, bogată şi şchioapă. De acest lucru sunt sigur; cât despre moral, pot spune că ea protesta ori de câte ori mi se clădea numai o jumătate de nucă zaharisită. „Pentru copii asta-i o adevărată suferinţă”, spunea ea. Când mă duceam la Chevallon, avea întotdeauna grijă să primesc o nucă întreagă. Iată tot ce am constatat despre moralul ei. Doamna de Montmaur închiriase sau cumpărase casa Drevonilor, nişte tineri petrecăreţi, intimi de-ai unchiului meu R. Gagnon şi care erau aproape ruinaţi.

Poate că amănuntul cu doamna de Montmaur, originalul doamnei de Merteuil, e deplasat aici, dar am

vrut să arăt prin anecdota nucii zaharisite cam ce ştiam eu despre lume.

Şi asta încă nu-i totul, mult mai rău este că îmi reproşam mie însumi ca o ruşine şi aproape ca o crimă tăcerea care domnea mult prea des la curtea bătrânului burghez despotic şi plictisit care era domnul Darutatăl.

Sufeream îngrozitor din această cauză. A fi bărbat însemna după mine a fi un îndrăgostit pătimaş şi totodată să aduci oriunde te-ai afla bucurie şi însufleţire.

Dar şi această bucurie universală, această artă de-a plăcea tuturor nu trebuia să se întemeieze pe arta de a linguşi gusturile şi slăbiciunile tuturor; nu bănuiam nici pe departe acest aspect al artei de-a plăcea, care probabil că ni-ar fi revoltat; atmosfera aceea la care râvneam era bucuria pură a lui Shakespeare din comediile lui, acea ambianţă plăcută care domneşte la cartea ducelui exilat în pădurile din Munţii Ardennes.

Asemenea politeţe pură şi aeriană la curtea unui bătrân prefect iibertin, şi plictisit, şi habotnic?

Absurdul nu poate merge mai departe, dar nefericirea mea, deşi întemeiată pe *absurd*, nu era mâi puţin reală din acest motiv.

Tăcerile din salonul domnului Daru mă dezolau.

Cum arătam eu în acest salon? Nu deschideam niciodată gura, după câte mi-a spus mai târziu doamna Le Brun, marchiză de [Grave]. Doamna contesă d'Oraison mi-a spus nu demult că doamna Le Brun mă simpatizează, să-i cer câteva lămuriri despre figura pe care o făceam în salonul domnului Daru în epoca primei mele apariţii, la începutul lui 1800.

Constrângerea, dezamăgirea, nemulţumirea de mine însumi mă ucideau. Cine era să-mi spună că cele mai mari bucurii din viaţa mea aveau să cadă asupra mea cinci luni

mai târziu!

Să cadă este cuvântul potrivit, totul mi-a căzut din cer, deşi pornea de fapt din sufletul meu; de altfel, această predispoziţie a fost singura mea resursă şi în timpul celor patru sau cinci luni cât am locuit în casa domnului Daru-tatăl.

Toate durerile din salon şi din sufragerie piereau când, singur în camera mea dinspre grădini, îmi spuneam: „Ce trebuie să mă fac, compozitor de muzică, sau mai bine autor de comedii, ca Molière?" Simţeam, foarte vag, e adevărat, că nu cunosc destul nici lumea şi nici pe mine însumi pentru a mă putea decide.

Eram distras de la aceste gânduri înalte de altă problemă, cu mult mai terestră şi de-o importanţă cu totul diferită. Domnul Daru, care era un om pozitiv, nu pricepea de ce nu intru la Şcoala politehnică, sau de ce nu-mi continui studiile pentru a mă prezenta la examenele din sesiunea următoare, în septembrie 1800, de vreme ce pierdusem anul.

Acest bătrân sever îmi dădea de înţeles cu multă politeţe şi tact că o explicaţie în aceşistă privinţă e necesară între noi. Tocmai tactul şi politeţea lui atât de noi pentru mine, care pentru prima oară în viaţă mă auzeam numit „domnule" de către o rudă, exasperau timiditatea şi imaginaţia mea nebună.

Explic acum acest fapt. Vedeam foarte bine fondul problemei, dar pregătirile acelea politicoase şi neobişnuite mă făceau să bănuiesc nişte prăpăstii necunoscute şi înfricoşătoare din care nu voi putea scăpa. Eram îngrozit de manierele diplomatice ale abilului ex-prefect. Pe atunci nu eram în stare nici pe departe să le atribui adevăratul lor nume. Aceasta mă făcea incapabil să-mi susţin răspicat părerea.

Nefrecventând un colegiu, eram un copil de 10 ani în raporturile mele cu lumea. Numai aspectul unui personaj atât de impozant şi care îi băga în sperieţi pe toţi ai casei, începând cu soţia şi fiul său mai mare, vorbind cu mine între patru ochi şi cu uşa încuiată, mă punea în imposibilitatea de-a lega măcar două vorbe. Astăzi văd că figura domnului Daru, cu un ochi niţel pieziş, era pentru mine exact

Lasciate ogni speranza voi, eh entrate...[192]

Să nu-l văd, era cea mai mare plăcere pe care mi-o putea face.

O tulburare extremă îmi distruge memoria. Se poate ca domnul Daru să-mi fi spus ceva în genul ăsta: „Scumpe văr, ar fi cazul să iei o hotărâre până în opt zile de-aici înainte”.

Mi se pare că în excesul timidităţii mele, a spaimei şi a *zăpăcelii* mele, cum se spune la Grenoble şi cum spuneam şi eu pe atunci, îmi scrisesem dinainte conversaţia pe care voiam s-o am cu domnul Daru.

Nu-mi amintesc decât un singur amănunt din această teribilă întrevedere. În termeni mai puţin limpezi am spus:

— Familia mea îmi îngăduie să decid aproape singur ce să fac.

— Asta o văd prea bine, răspunse domnul Daru cu o intonaţie care spunea multe şi care mă frapă la un om atât de plin de tact şi obiceiuri perifrazante şi diplomatice.

Acest răspuns mă impresionă, restul s-a uitat.

Eram foarte mulţumit de camera mea dinspre grădini, între străzile Lille şi Universităţii, cu un pic de vedere spre strada Bellechasse.

Casa îi aparţinuse lui Condorcet, a cărui frumoasă

192 „Lisaţi orice speranţă voi, ce intraţi aici", Dante, Infernul, Cintul III, v. 9 (în limba italiană în original).

văduvă trăia pe atunci cu domnul Fauriel (astăzi academician, un adevărat savant iubind ştiinţa în sine, lucru atât de rar în această instituţie).

Pentru a nu fi plictisit de toată lumea, Condorcet îşi comandase o scară de lemn, pe care se căţăra până la etajul trei (eu eram la doi) într-o cameră de deasupra camerei mele. Asta m-ar fi impresionat grozav cu trei luni în urmă! Condorcet, autorul acelei *Esquisse des Progres futurs*[193], pe care o citisem cu entuziasm de două sau trei ori!

Vai! inima mea se schimbase. De îndată ce eram singur şi liniştit şi eliberat de timiditate, sentimentul meu profund revenea:

„Ăsta-i Parisul?”

Cu alte cuvinte: ceea ce am dorit atât de mult ca pe-un bine suprem, lucrul pentru care sacrificasem trei ani din viaţă, mă plictiseşte. Nu sacrificiul celor trei ani mă durea; cu toată spaima pe care o resimţeam gândindu-mă că aş putea intra la Şcoala politehnică în anul următor, îmi plăceau matematicile; teribila întrebare pe care nu aveam destul spirit ca s-o formulez limpede era următoarea: „Unde-i, atunci, fericirea pe lumea asta?” Şi uneori ajungeam până la următoarea: „Oare există fericire pe lume?”

Faptul că n-acea munţi pierdea Parisul cu desăvârşire în ochii mei.

Arborii retezaţi din grădini îl dădeau gata în mod definitiv.

Totuşi, îmi place să remarc un lucru astăzi (în 1836), nu eram nedrept faţă de verdele frumos al acestor arbori.

---

193 Titlul acestei lucrări postume a lui Condorcet este: Esquisse d'un tableau historique des progrès de l'esprit humain (Schiţa unui tablou istoric al progreselor spiritului omenesc).

Simţeam, cu mult mai mult decât puteam să-mi spun: înfăţişarea lor e jalnică, dar ce minunată verdeaţă, contopindu-se cu fermecătoarele labirinturi prin care hoinăreşte imaginaţia! Acest ultim amănunt e de astăzi. Pe-atunci simţeam, fără să desluşesc prea bine cauzele. Sagacitatea, care n-a fost niciodată partea mea tare, îmi lipsea cu desăvârşire. Eram ca un cal sperios, care nu vede realitatea, ci doar nişte obstacole şi primejdii imaginare; partea bună e că inima mea se înflăcăra şi păşeam semeţ spre cele mai mari primejdii. Şi astăzi tot aşa sunt.

Parisul îmi displăcea tot mai mult pe măsură ce-l cunoşteam. Familia Daru era plină de atenţii faţă de mine. Doamna Cambon mă complimenta pentru redingota mea, o redingotă cum purtau artiştii, verde-deschis şi cu revere de catifea.

„Îţi vine de minune”, îmi spunea ea.

Doamna Cambon ţinu să mă ia la muzeu, împreună cu o parte din familie şi un oarecare domn Gorse sau Gosse, un vlăjgan cu înfăţişare comună, care îi cam făcea curte. Ea se stingea de melancolie fiindcă îşi pierduse, cu un an în urmă, unica fată, în vârstă de 16 ani.

Am ieşit de la muzeu, mi s-a oferit un loc în trăsură; m-am întors pe jos, prin noroi, şi, amăgit de bunătatea doamnei Cambon, mi-a venit ideea măreaţă să-i fac o vizită. O găsesc singură, cu domnul Gorse.

Mi-am dat totuşi seama de proporţiile prostiei mele, într-o oarecare măsură, cel puţin.

„Dar de ce n-ai urcat în trăsură?” mă întreba mirată doamna Cambon.

După zece minute, am dispărut. Frumoase lucruri trebuie să fi gândit domnul Gorse despre mine. Cred că eram un caz ciudat pentru familia Daru; răspunsul trebuie să fi variat între *e nebun* şi *e imbecil*.

CAPITOLUL 40[194]

Doamna Le Brun, astăzi marchiză de [Grave], mi-a spus că toţi locuitorii acestui mic salon erau uimiţi de muţenia mea. Tăceam instinctiv, simţeam că nimeni nu mă va înţelege; ce mai capele pentru a le împărtăşi duioasa mea admiraţie pentru 1 jradarnante! Această tăcere cu totul întâmplătoare era cea mai bună politică, era singurul mijloc de a păstra puţină demnitate personală.

Dacă o voi mai întâlni vreodată pe această femeie plină de spirit, trebuie s-o rog neapărat să-mi spună ea ce eram pe-atunci. Adevărul este. că eu însumi nu ştiu. Nu pot nota decât gradul de fericire resimţit de acea maşinărie care eram eu. Cum de atunci încoace am fost veşnic preocupat de aceleaşi idei, de unde să ştiu la ce punct mă aflam în epoca aceea? Puţul avea o adâncime de zece picioare, în fiecare an am mai adăugat câte cinci picioare, acum, la o sută nouăzeci de picioare, cum să mai reţin imaginea a ceea ce era, în februarie 1800, când n-avea decât zece picioare adâncime?

Un personaj admirat era vărul meu Mure (mort ca şef de birou la Comerţ), o fiinţă prin excelenţă prozaică, pentru că, întorcându-se pe la 10 S3 ara la domnul Daru, în strada Lille 505, ieşea iar pa jos ca să se ducă să mănânce nişte pateuri speciale la răscrucea Gaillon.

Astăzi, asemenea prostie, asemenea lăcomie naivă la un copil de 16 ani şi jumătate m-ar face să râd, dar în 1800 mă umplea de uimire. Nu ştiu dacă n-am *edmond cardon* ieşit şi eu într-o seară, pe umezeala aceea dezgustătoare din Paris, ca să mă duc să mănânc pateuri dintr-acelea. Această escapadă o făceam şi pentru propria mea plăcere, dar mult mai mult pentru glorie. Plăcerea a fost zero, iar

194 Scris la Civita Vecchia în zilele de 29 februarie şi 1 martie 1836 ln.ed.fr.).

gloria, la fel, se pare; dacă totuşi ai casei au acordat oarecare interes escapadei mele, aş fi fost socotit, la rândul meu, un original şi un naiv şi poate că aventura mea de la orele 10 seara ar fi provocat zâmbetul acestei familii plictisite.

Se vede că boala mea, care îl silise pe doctorul Portal să se caţăre până la etajul trei din pasajul Sainte-Marie (strada Bac), a fost foarte gravă de vreme ce mi-a căzut tot părul din cap. Avui grijă să-mi cumpăr o perucă, iar prietenul meu Edmond Cardon avu, la rându-i, grijă s-o arunce pe cornişa unei porţi, într-o seară, din salonul mamei sale.

Cardon era foarte zvelt, foarte înalt, extrem de binecrescut, foarte bogat, de o distincţie desăvârşită, o admirabilă păpuşă, fiul doamnei Cardon, camerista reginei Marie-*Antoinette*.

403

Ce contrast între mine şi Cardon! Şi totuşi ne-am. împrietenit. Am fost prieteni de pe A’remea bătăliei de la Marengo; el era pe-atunci aghiotantul ministrului de război Carnot; ne-am scris până în 1804 sau [180J5. În 1815, această făptură, elegantă, nobilă, fermecătoare, şi-a zburat creierii după arestarea în [areş] aiului Nev, ruda lui prin alianţă. El însuşi nu fusese compromis cu nimic, totul a fost doar nebunie efemeră, născută din vanitatea extremă a unui curtezan care s-a pomenit văr de mareşal şi de prinţ. Cu începere din 1803 sau 1804 îşi schimbase numele în Cardon de Montigny; m-a prezentat soţiei sale, o femeie elegantă şi bigotă, niţel bâlbâită, care îmi făcea impresia că se teme de energia feroce a acestui muntean alobrog. Fiul acestei fiinţe bune şi amabile se numeşte domnul de Montigny şi e consilier sau auditor la curtea regală din Paris.

Ah! Ce bine mi-ar fi prins pe-atunci un sfat înţelept! Ce bine mi-ar fi prins acelaşi sfat în 1821! Dar fir-ar să fie, nimeni nu mi l-a dat niciodată. Mi-am dat seama prin 1826, dar aproape că era prea târziu, şi-apoi contraria prea mult obiceiurile mele. Mai târziu am văzut limpede că asta-i o condiţie *sine qua non* la Paris, dar şi ideile mele literare ar fi cuprins mai puţin adevăr şi originalitate.

Altfel ar fi stat lucrurile dacă domnul Daru sau doamna Cambon mi-ar fi spus în ianuarie 1800:

„Scumpul meu văr, dacă vrei să ai o oarecare greutate în societate, trebuie ca douăzeci de persoane să aibă tot interesul să te vorbească de bine. Prin urmare, alege-ţi un salon, fii nelipsit de acolo în fiecare marţi (dacă asta e ziua de primire), fă-ţi o datorie din a fi amabil, sau măcar foarte politicos cu fiecare persoană care frecventează acest salon. Aşa vei ajunge cineva, susţinut de două-trei saloane, vei putea spera să fii pe placul unei femei amabile. După zece ani de asiduitate, aceste saloane, dacă le vei alege din mediul nostru social, îţi vor deschide toate uşile. Esenţialul este să te afli în mod constant printre fidelii din fiecare marţi”.

Iată ce mi-a lipsit întotdeauna. Iată sensul exclamaţiei lui Delécluze din *Débats*, prin 1828: „Dacă aţi fi înzestrat cu ceva mai multă dibăcie!”

Acest om onest trebuie să fi fost foarte convins de adevărul spuselor sale, fiindcă era cumplit de gelos pe mine din cauza unor cuvinte aruncate la întâmplare şi care, spre marea mea surpriză, i-au făcut o mare impresie: „Bossuet… o flecăreală solemnă”.

În 1800 familia Daru traversa strada Lille şi urca la etajul întâi la doamna Cardon, fosta cameristă a reginei Marie-Antoinette, care era foarte încântată că poate să se bucure de protecţia a doi comisari de război cu atâta

trecere ca domnii Daru.com [isa] r-ordonator şi Martial Daru, simplu.com [isar]. Aşa explic această legătură astăzi şi greşesc; lipsindu-mi experienţa, nu puteam să-mi dau seama de nimic în 1800. Rog, aşadar, pe cititor să nu se oprească la explicaţiile care îmi scapă în 1836, toate astea sunt doar roman mai mult sau mai puţin probabil, nu mai sunt istorie.

Eram, aşadar, sau mai degrabă mi se părea că sunt foarte bine primit în salonul doamnei Cardon în ianuarie 1800.

Acolo jucam şarade cu tâlc, glumeam tot timpul. Biata doamnă Cambon nu prea dădea pe-acolo; nebunia noastră îi mărea durerea, din care după câteva luni i s-a tras moartea.

Domnul Daru (mai târziu ministru) publicase tocmai *Cleopedie*, cred, un mic poem în genul iezuit, adică în genul poemelor latineşti pe care le făceau iezuiţii prin 1700. Cred că e o platitudine fluentă, sunt treizeci de ani de când nu l-am citit.

Domnul Daru, care nu era lipsit de spirit în fond (dar ghicesc acest lucru abia acum, când scriu), era cât se poate de mândru de-a fi în acelaşi timp preşedintele a patru societăţi literare. Acest gen de neghiobie era frecvent în 1800 şi nu era chiar atât de lipsit de sens cum ni se pare azi. Societatea renăştea după Teroarea din „93 şi seinispaima anilor următori. Domnul Daru fu cel care, plin de o bucurie potolită, mă puse* la curent cu gloria fiului său mai vârstnic.

Într-o zi, când acesta se întorcea de la una din societăţile sale literare, Edmond, deghizat în femeie de stradă, se postă să-l agaţe la douăzeci de paşi de casă. Ideea era amuzantă. Doamna Cardon mai avea încă acea veselie a anului 1788, care ar scandaliza virtutea noastră

făţarnică din 1836.

Sosind acasă, domnul Daru se văzu urmărit de târfă, care îşi scotea fustele.

„Am fost foarte uimit, ne spuse el, să constat că şi cartierul nostru a fost infectat”.

Câtva timp mai târziu mă luă cu el la şedinţa uneia din societăţile pe care le prezida. Aceasta se întrunea pe o stradă care a fost dărâmată pentru a se mări piaţa Carrousel, înspre partea galeriei noi, la nord de Carrousel, care se învecinează cu axa străzii Richelieu, la patruzeci de paşi mai spre apus.

Era ora şapte şi jumătate seara, sălile erau foarte luminate. Poezia mă îngrozi. Ce deosebire faţă de Ariosto şi Voltaire! Toiul era burghez şi plat (ce şcoală bună aveam deja!), dar admiram foarte mult şi plin de poftă pieptul doamnei Constance Pipelet, care a citit o bucată în versuri. I-am spus-o mai târziu, pe-atunci era soţia unui biet chirurg specializat în hernii, iar eu i-am vorbit la doamna contesă Beugnot pe vremea când ajunsese prinţesă de Salm-Dyck, cred. Voi povesti căsătoria ei, precedată de o şedere de două luni la prinţul de Salm, în compania amantului său, pentru a se încredinţa că acestuia nu-i va displăcea prea tare castelul, lucru pe care prinţul, de loc înşelat, îl ştia perfect şi-l accepta, şi avea dreptate.

M-am dus la Louvre, la Regnault, pictor, autorul *Educaţiei lui Ahile*, tablou fără valoare, gravat de excelentul Berwick, şi am fost elev la Academia sa. Toate darurile ce trebuiau date pentru mape, dreptul de scaun etc. mă uimiră peste măsură, habar n-aveam de aceste obiceiuri pariziene şi, la drept vorbind, trebuie să fi trecut drept avar.

Îmi plimbam pretutindeni cumplita prea dezamăgire.

Găseam plat şi detestabil acest Paris, în care

văzusem suprema fericire. Totul îmi displăcea, până şi bucătăria sa, care era departe de aceea din casa părintească, casa ce mi se păruse cuibul tuturor relelor.

Iar ca lovitură de graţie, frica să nu fiu silit să dau examen la şcoală mă făcea să urăsc scumpele mele matematici.

Mi se pare că teribilul domn Daru îmi spunea:

„De vreme ce, judecând după certificatele pe care le posezi, eşti aşa de tare în comparaţie cu „cei şapte colegi ai dumitale care au fost primiţi, şi astăzi ai mai putea, clacă ai fi primit, să-i ajungi uşor din urmă la cursurile pe care le urmează ei”.

Domnul Daru vorbea cu mine ca un om obişnuit să se bucure de încredere şi să obţină favoruri.

Din fericire pentru mine, ceva anume trebuie să fi domolit stăruinţele domnului Daru ca să reiau studiul matematicilor. Familia mea mă prezenta fără îndoială drept un miracol universal. Excelentul meu bunic mă adora, şi eu eram opera sa, în fond, nu avusesem alt dascăl în afară de el şi cel de matematici. Făcea cu, mine lecţiile de latină, făcea aproape singur versurile mele latineşti despre musca ce-şi găseşte o moarte *neagră* în laptele *alb*.

La atât se reducea spiritul părintelui iezuit, autorul poemului ale cărui versuri le refăceam eu. Fără autorii citiţi pe ascuns, eram sortit să mă formez în acelaşi spirit şi să admir poemul *Cléopédie* al contelui Daru şi spiritul Academiei (Franceze). Oare ar fi fost rău? Aş fi avut succese din 1815 la 1830, reputaţie, bani, dar opérele mele ar fi infinit mai plate şi mai *bine scrise* decât sunt. Cred că afectarea numită a scrie bine în 1825-[18]36 vafi foarte caraghioasă prin 1860, de îndată ce Franţa, eliberată de revoluţiile politice care au ioc o dată la cincisprezece ani, va avea timp să se gândească la

plăcerile spirituale. Guvernământul puternic şi violent al lui Napoleon (de a cărui personalitate eram atât de îndrăgostit) n-a durat decât cincisprezece ani, 1800 – 1815. Guvernământul de care îţi vine să verşi, al acestor Bourboni imbecili (vezi cântecele lui Béranger), a durat cincisprezece ani, din 1815 la 1830. Cât va dura al treilea? Va ţine mai mult?

Dar mă pierd, nepoţii noştri vor trebui să ierte aceste ocoluri, noi ţinem într-o mână condeiul, şi sabia, în cealaltă (acuma, scriind acestea, aştept vestea execuţiei lui Fieschi[195] şi-a formării noului cabinet din martie 1836, şi tocmai am semnat trei scrisori oficiale adresate unor în [iniş] tri al căror nume nici nu-l ştiu).

Să revenim la ianuarie sau februarie 1800. Aveam într-adevăr experienţa unui copil de 9 ani şi un orgoliu îndrăcit, probabil. Fusesem într-adevăr cel mai remarcabil elev din Şcoala Centrală. În plus, ceea ce valora cu mult mai mult, aveam idei juste despre toate, citisem enorm, adoram lectura – o carte nouă, încă necunoscută mie, mă consola de[196] orice.

Dar familia Daru, în ciuda succeselor obţinute de autorul traducerii lui Horaţiu1, nu era de loc literată, era o familie de curtezani ai lui Ludovic al XIV-lea, aşa cum îi descrie Saint-Simon. Nu iubeau în domnul Daru, fiul mai mare, decât succesul în sine; orice discuţie literară ar fi fost o crimă politică, tinzând să pună la îndoială gloria casei.

Una din nenorocirile firii mele este că uit succesul şi-mi reamintesc foarte puternic toate prostiile făcute. Prin februarie 1800 scrisesem familiei mele: „Doamna Cambon

195 Fieschi a atentat la viaţa regelui Ludovic-Filip la 28 iulie 1835.

196 Referire la Horace Daru, traducătorul lui Horaţiu.

exercită autoritatea spiritului, iar doamna Rebufl el, pe aceea a simţurilor”. Cincisprezece zile mai târziu, simţii o profundă ruşine pentru stilul meu şi pentru cele spuse.

Era fals, mai grav încă, era o ingratitudine. Dacă exista un loc în care să mă fi simţit mai puţin stingher şi mai natural, acela era salonul excelentei şi frumoasei doamne Rebuffel, care locuia la primul etaj al casei ce-mi oferea o cameră la al doilea. Camera mea era, aşa mi se pare, deasupra salonului doamnei Rebuffel. Unchiul meu Gagnon îmi povestise cum o avusese la Lyon, admirând frumosul ei picior şi rugând-o să-l pună pe un cufăr, ca să-l vadă mai bine. O dată, dacă nu era Bartelon, domnul Rebuffel l-ar fi surprins pe unchiul meu într-o poziţie foarte puţin echivocă. Doamna Rebuffel, vara mea, avea o fiică, Adèle, care promitea să aibă mult spirit; mi se pare că nu s-a ţinut de cuvânt. După ce ne-am iubit puţin (iubire de copii), ura şi-apoi indiferenţa au înlocuit aceste copilării, iar din 1804 am pierdut-o cu totul din vedere. Un zvon din 1835 mă informează că prostănacul ei soţ, domnul baron Auguste Petiet, acelaşi de la care m-am ales cu o împunsătură de sabie la piciorul stâng, a lăsat-o nu demult văduvă, cu un fiu la Şcoala politehnică.

Oare în 1800 a fost doamna Rebuffel amanta domnului de *Chieze*, un gentilom destul de scorţos din Valence, în Dauphine, prieten al familiei la Grenoble, sau abia în 1803? Oare în 1800 sau în 1803 mă invita excelentul domn Rebuffel, om de inimă şi de spirit, om pe veci respectabil în ochii mei, să cinez în strada Saint-Dénis, la oficiul său de transporturi, pe care îl ţinea împreună cu o oarecare domnişoară Barbereu, asociata şi metresa lui?

Cât de mult s-ar fi schimbat lucrurile pentru mine dacă bunicul meu Gagnon ar fi avut ideea să mă

recomande domnului Rebuffel, şi nu domnului Daru! Domnul Rebuffel era nepotul domnului Daru, deşi mai tânăr cu numai şapte sau opt ani, şi, datorită greutăţii sale politice sau mai degrabă administrative, secretar general al Languedocului (şapte departamente), domnul Daru se socotea îndreptăţit să-l tiranizeze pe domnul Rebuffel, care, în dialogurile lor, pe care mi le povestea, îmbina dumnezeieşte respectul cu fermitatea. Mi-aduc aminte că eu comparam tonul său cu acela al lui J.-J. Rousseau din *Lettre* a *Cristophe de Beaumont, archevique de Paris*.

Domnul Rebuffel ar fi făcut orice din mine, aş fi fost mai înţelept dacă hazardul m-ar fi pus sub îndrumarea lui. Dar destinul meu era să cuceresc totul cu ascuţişul sabiei. Prin ce ocean de *senzaţii violente* am trecut în viaţa mea, şi mai ales în această epocă!

Am încercat destule şi cu prilejul unui mic eveniment pe care îl voi povesti, dar în ce sens? Ce doream eu cu pasiune? Nu-mi mai aduc aminte.

Domnul Daru, fiul mai mare (îl voi numi contele Daru, în ciuda anacronismului: a devenit conte abia prin 1809, cred, dar eu obişnuiesc să-l numesc astfel), contele Daru, aşadar, dacă mi se îngăduie să-l numesc astfel, era în 1800 secretar general la Ministerul de Război. Muncea din greu, dar trebuie să mărturisesc că întotdeauna vorbea numai despre munca lui şi era veşnic prost dispus când venea la cină. Uneori tatăl său şi întreaga familie trebuiau să-l aştepte o oră sau două. Apărea, în cele din urmă, cu înfăţişarea unui bou istovit şi cu ochii roşii. Adeseori se întorcea şi seara la birou; adevărul este că totul trebuia reorganizat şi se pregătea în taină campania de la Marengo.

Sunt gata să mă nasc, cum spune Tristram Shandy, şi cititorul va scăpa curând de aceste copiării. Într-o bună zi,

domnul Daru-tatăl mă luă deoparte şi mă băgă în sperieţi; el îmi spuse: „Fiul meu o să te ia să lucrezi cu ei la b [irolul de război”. Probabil că în loc să mulţumesc, am înlemnit în tăcerea aceea sălbatică a timidităţii extreme.

A doua zi de dimineaţă, mergeam alături de contele Daru, pe care îl admiram, dar care mă înfricoşa; niciodată n-am putut să mă obişnuiesc cu el şi, după câte mi se pare, nici el cu mine; mă văd mergând de-a lungul străzii *Hillerin Berlin*, foarte îngustă pe-atunci. Dar pe unde era acest Minister de Război, spre care „ne îndreptam împreună?

a
I

fi
(Grădina – Tei)

Nu-mi văd decât locul de la masa mea din H sau din H; la unul dintre cele două birouri pe care nu-l ocupam eu stătea domnul Mazoaer, autorul tragediei Thesere, o palidă imitaţie după Racine.

CAPITOLUL 41[197]

La capătul grădinii erau nişte bieţi tei cu ramurile retezate, în spatele cărora ne duceam să facem pipi. Ei au fost primii mei prieteni la Paris. Soarta lor îmi făcea milă – ciopârţiţi în halul ăsta! îi comparam cu frumoşii tei din Claix, care se bucurau de fericirea de a trăi în mijlocul munţilor.

Dar aş mai fi vrut oare să mă întorc acolo, în munţi?

Da, aşa mi se pare, dacă n-ar fi trebuit să-l regăsesc pe tata, ci să trăiesc doar cu bunicul, de acord, dar *liber*.

197 Scris la Civita Vecchia in zilele (le 1, 3 şi 4 martie 1833 (n.ed.fr.).

Iată până la ce punct scăzuse nemărginita mea pasiune pentru Paris. Şi mi se întâmpla să spun că adevăratul Paris e invizibil pentru ochii mei.

Teii de la Ministerul de Război începură să se înroşească la vârfuri. Cu siguranţă că domnul Mazoaer mi-a reamintit versul din Vergiliu:

Nune erubescit vor.[198]

Nu asta vreau să spun, dar, scriind, mi-l reamintesc, pentru prima oară după treizeci şi şase de ani; în fond, Vergiliu îmi inspira oroare în calitatea sa de protejat al preoţilor, care veneau la noi să oficieze slujba şi să-mi vorbească despre latină.

Cu toate eforturile raţiunii, Vergiliu nu s-a spălat niciodată în ochii mei de urmările acestei nefaste tovărăşii.

Teii înmugurira, în cele din urmă înfrunziră, eu eram profund înduioşat – aveam, aşadar, prieteni la Paris!

De fiecare dată când mă duceam în spatele teilor din capătul grădinii, sufletul meu *se înviora* la vederea acestor prieteni. Şi-acum îi mai iubesc, după o despărţire de treizeci şi şase de ani.

Dar mai există oare aceşti prieteni? S-a clădit atât de mult în cartierul acela. Şi ministerul, unde am pus pentru prima oară mâna pe condeiul administrativ, o mai fi tot acolo, în strada Universităţii, vizavi de piaţa al cărei nume nu-l ştiu?

Domnul Daru mă instală la un b [în] ou şi-mi spuse să copiez o scrisoare. Voi trece sub tăcere scrisul meu cu literele ca nişte picioruşe de muscă, mai urât decât acuma, dar el descoperi că scriu *cela* cu doi *l*: *cella*.

Va să zică, ăsta e marele literat, *umanistul* sclipitor care discută valoarea lui Racine şi care obţinuse toate

198 „Acum vara începe să se înroşească" (in limba latină în original).

premiile la Grenoble!

Astăzi, *dar abia astăzi*, admir bunătatea întregii familii Daru. Ce era de făcut cu un animal atât de orgolios şi atât de ignorant?

Şi adevărul este că îl atacam foarte bine pe Racine în conversaţiile mele cu domnul Mazoier. Eram acolo patru funcţionari, şi ceilalţi doi, aşa mi se pare, mă ascultau când mă luam la harţă cu domnul Mazoier.

Aveam o teorie interioară, pe care voiam s-o redactez sub titlul: *Filosofia nova*, titlu pe jumătate italian, pe jumătate latin. Nutream o admiraţie autentică, trăită, pasionată pentru Shakespeare, pe care totuşi nu-l văzusem decât printre frazele greoaie şi emfatice ale domnului Letourneur şi ale asociaţilor săi.

Ariosto exercita şi el o mare putere asupra inimii mele (dar Ariosto al domnului de Tressan, tatăl amabilului căpitan care cânta la clarinet şi contribuise şi el ca să învăţ să citesc, plat, ultraregalist feroce şi general de brigadă prin 1820).

Mi se pare că ştiu ce mă apăra de prostul-gust de-a admira poemul *Cleopedie* al contelui Daru, şi curând după aceea pe abatele Delille; era acea doctrină interioară, întemeiată pe adevărata plăcere, plăcerea profundă, gândită, mergând până la *fericire*, pe care mi-o dăduseră Cervantes, Shakespeare, Corneille, Arioslo şi pe ura împotriva puerilului Voltaire şi a întregii sale şcoli. Când îndrăzneam să discut aceste lucruri, eram tăios până la fanatism, căci nu mă îndoiam o clipă că oricare om sănătos şi necorupt de o proastă educaţie literară n-ar fi gândit la fel ca mine. Experienţa m-a învăţat că majoritatea celor înzestraţi cu o sensibilitate firească pentru artă se lasă îndrumaţi de autorul la modă, Voltaire în 1788, Walter Scott în 1828. Şi astăzi, 1836, cine? Din fericire, nimeni.

Iubirea mea pentru Shakespeare, pentru Ariosto şi *La Nouvelle Héloïse* în al doilea rând, care erau stăpânii inimii mele literare când am sosit la Paris la sfârşitul lui 1799, m-a apărat de prostul-gust (*Delille*, *minus farmecul*) care domnea în saloanele Daru şi Cardon, cu atât mai primejdios pentru mine, cu atât mai molipsitor, cu cât contele Daru era pe-atunci un autor productiv şi pe care din alte puncte de vedere toată lumea îl admira, şi eu însumi îl admiram. De curând fusese numit *ordonator*-şef, cred, al acelei armate din Elveţia care tocmai salvase Franţa la Zürich sub conducerea lui Massena". Domnul Daru-tatăl ne repeta într-una că g [ener]alul Massena le spune tuturor, vorbind despre domnul Daru: „Iată un om pe care pot să-l prezint şi prietenilor, şi duşmanilor mei".

Totuşi, Massena, bine cunoscut mie, fura ca o coţofană, adică din instinct; şi-acum se mai vorbeşte despre el la Roma (chivotul familiei Doria[199], la Sant-Angelo, piaţa Navona, cred), pe când domnul Daru n-a furat o centimă în viaţa lui.

Dumnezeule mare, câtă flecăreală! Nu mai ajung să vorbesc despre Ariosto, ale cărui personaje, grăjdari şi *hamali prin forţa lor*, mă plictisesc atât de mult astăzi. Din 1796 Ia 1804 nu simţeam *adevăratul gust* al lui Ariosto. Luam cu totul în serios pasajele duioase şi romaneşti. Ele au croit, fără să-mi dau seama, singurul drum pe care emoţia poate să ajungă la sufletul meu. Nu mă pot emoţiona până la înduioşare *decât după un pasaj comic*.

De aici iubirea mea aproape exclusivă pentru *opera buffa*, de aici prăpastia care desparte sufletul meu de acela al domnului baron Poitou (vezi la sfârşitul volfumului]

199 Aluzie ia faptul că generalul Massena fusese învinuit de furtul acestui obiect de maro preţ; se spune, însi, eî, acest chivot a dispărut la patra luni du-pă plecarea generalului din Roma.

prefaţa la de Brosses, care l-a supărat pe Coulomb) şi al întregului vulg din 1830, care nu vede *curajul decât sub o pereche de mustăţi*.

Numai *opera buffa* mă poate înduioşa până la lacrimi. Pretenţia de-a emoţiona pe care o are *opera seria* distruge pe loc în mine orice posibilitate de emoţie. Chiar şi în viaţa reală, un cerşetor care cere de pomană cu ţipete jalnice, departe de a-mi inspira milă, mă face să reflectez cu toată severitatea filosofică posibilă la utilitatea penitenciarelor.

Un cerşetor care nu mi se adresează direct, care nu scoate strigăte plângăreţe şi *tragice*, cum e obiceiul la Roma, şi mănâncă un măr, târându-se pe jos ca ologul de acum opt zile, mă emoţionează dintr-odată până la lacrimi.

Aşa se explică dezgustul meu total pentru tragedie, dezgustul meu până la *ironie* pentru tragedia în versuri.

Face excepţie doar omul acela simplu şi mare, Pierre Corneille, după părerea mea infinit superior lui Racine, care este un curtean iscusit şi plin de meşteşug în vorbă. Pentru acest poet original, regulile lui Ariosto, sau pretinse ca atare, ei au un obstacol, ca şi versurile, de altfel. Racine nu-i original în ochii germanilor, englezilor etc. decât pentru faptul că ei nu au avut încă o curte spirituală ca aceea a lui L [udovic] al XIV-lea, obligând toţi oamenii bogaţi şi nobili dintr-o ţară să-şi petreacă zilnic opt ore împreună în saloanele din Versailles.

Timpul îi va face pe *englezi*, *germani*, *americani* şi alţi oameni cu bani şi reverii antilogice să înţeleagă iscusinţa curtenească a lui Racine; chiar şi cea mai inocentă ingenuă, Junie sau Ancie, este îmbibată cu o dibăcie de târfă cuviincioasă; Racine n-a putut crea niciodată o doamnă de La Vallière, ci doar o târfă extrem de dibace şi virtuoasă, poate, din punct de vedere fizic, dar nu şi moral, desigur. Poate că prin 1900, germanii,

americanii, englezii vor ajunge să înţeleagă tot spiritul curtenesc al lui Racine. Cu un secol mai târziu, poate, vor ajunge să simtă că el n-a fost niciodată în stare să creeze o La Vallière.

Dar cum vor putea oare aceşti ochi miopi să zărească o stea atât de apropiată de soare? Admiraţia acestor *mitocani şlefuiţi şi acari* pentru civilizaţia care îl acoperea cu o pojghiţă de farmec chiar şi pe mareşalul de Boufflers (mort prin 1712), un prostănac, de fapt, îi va împiedica să simtă lipsa totală de simplitate şi naturaleţe a lui Racine şi să înţeleagă acest vers rostit de Camille:

Tout ce que je voyais me semblait Curiace.[200]

Că scriu aceasta la 53 [de ani] este cât se poate de firesc, dar faptul că am simţit-o în 1800, că am avut un fel de oroare pentru Voltaire şi afectarea grosolană din *Alzire*, şi în acelaşi timp dispreţul meu atât de apropiat de ură pentru r [eligie] şi atât de îndreptăţit, iată un lucru care mă uimeşte, pe mine, elevul domnului Gagnon, care era atât de mândru de cele trei zile petrecute ca oaspete al lui Voltaire la Ferney, pe mine, copilul crescut la piciorul micului bust al acestui mare om cocoţat pe un piedestal de abanos.

Dar care din noi doi stă acuma pe piedestalul de abanos?

Oricum, eu îl admir pe cel care eram în februarie 1800, când scriam *cella*.

Domnul conte Daru, infinit superior mie şi multor altora ca funcţionar, ca *avocat consultant*, n-avea destul spirit însă pentru a bănui valoarea acelui nebun orgolios.

Domnul Mazo ier, funcţionarul vecin cu mine, care se pare că se plictisea mai puţin de nebunia mea, amestecată

200 „To:. ç ■ vedeam îmi aducea aminte de Curiace", Corneille, Horace, Act. I, se. II.

cu orgoliu, decât de stupiditatea celorlalţi doi funcţionari plătiţi cu 2.500 de franci fiecare, făcu oarecare caz de mine, dar asta m-a lăsat indiferent. Cineva care era în stare să-l admire pe acel *iscusit curtean* numit Racine trecea în ochii mei drept incapabil să vadă şi să simtă *adevăratul frumos*, care însemna pentru mine naivitatea Imogenei exclamând: „Te salut, casă umilă, care singură ţi-eşti paznic"[201].

Înjurăturile domnului Mazoier la adresa lui Shakespeare, şi cât de dispreţuitoare în 1800!! mă înduioşau până la lacrimi în favoarea marelui poet. Mai târziu, nimic nu m-a determinat s-o ador mai mult pe doamna Dembowski decât bârfelile prozaicilor din Milano. Dar pot oare da în vileag numele acestei femei fermecătoare? Cine se mai gândeşte astăzi la ea? Nu sunt eu oare astăzi poate singurul om, după unsprezece ani de când a părăsit această lume? Aplic acelaşi raţionament şi pentru contesa Alexandrine Petit. Nu sunt eu oare astăzi prietenul ei cel mai bun, după douăzeci şi doi de ani? Şi când această carte va apărea (dacă se va încumeta vreodată vreun librar să-şi piardă timpul şi hârtia!), când această carte va apărea după moartea mea, cine se va mai gândi la Metilde şi la Alexandrine? Şi, în ciuda modestiei lor feminine, a acelei groaze de a preocupa publicul, pe care am constatat-o la ele, văzând publicată această carte de-acolo de unde se află, oare nu se vor bucura?

„But who to dâmb forgetfulness a prey"[202], oare nu-i o bucurie, după atâţia ani, să-ţi vezi numele rostit de o gură prietenă?

---

201 Shakespeare, CymbeUne, III, 6. Replica îi aparţine, (le fapt, lui FW Uirius evocînd caverna în care s-a refugiat Imfigena.

202 „Dar cum să taci u iţind o frumuseţe", vers dintr-o poezie de Thomas Gray; citatul exact este: „For v/ho io chimii..."

Dar unde dracu’ ajunsesem? La biroul pe care scriam *cella*.

Cititorul cu suflet de rând îşi ya închipui că scopul acestei lungi digresiuni este să ascund ruşinea de-a fi scris *cella*. Se înşală, acuma sunt alt om. Erorile celui din 1800 sunt descoperiri pe care le fac, cele mai multe dintre ele, scriind acestea. Nu-mi mai aduc aminte, după atâţia ani şi evenimente, decât de surâsul femeii pe care o iubeam. Deunăzi uitasem culoarea uneia din uniformele purtate. Oare îţi dai seama, o, cititorule binevoitor, ce poate însemna o uniformă într-o armată glorioasă şi unic obiect în atenţia unei întregi naţiuni, ca armata lui Napoleon?

Astăzi, slavă Domnului, tribunaa pus armata în umbră. Hotărât, nu-mi pot aminti strada unde era situat biroul în care am pus pentru prima oară mâna pe condeiul administrativ. Era undeva la capătul străzii Hillerin-Bertin, mărginită pe atunci de zidurile unor grădini. Mă văd păşind grav alături de contele Daru, care mergea la birou după un dejun sumbru şi rece în casa cu nr. 505, din colţul străzilor Bellechasse şi Lille, cum spuneau vrednicii scriitori din 1800.

ac 1

s

D!

Tei, în fund – Eu eram] a biroul H sau H, şi domnul Mazoaer, la celălalt. Ceilalţi doi funcţionari, oameni comuni, m şi B (Un coridor mare – Grădină)

Altfel ar fi stat lucrurile dacă domnul Daru mi-ar fi spus: „Când ai de scris o scrisoare, gândeşte-te întâi bine la ceea ce vrei să spui, apoi la tonul mustrării sau al ordinului, aşa cum le-ar dori în cazul respectiv ministrul care va semna scrisoarea dumitale. În clipa când te-ai hotărât, dă-i drumul fără şovăială”.

În loc să fac aşa, încercam să imit scrisorile domnului Daru; el repeta des *prin urmare*, iar eu împănam scrisorile mele cu *prin urmare*.

Ce distanţă de acolo şi până la marile scrisori ticluite la Viena în 1809, având un sifilis cumplit, grija unui spital cu 4.000 de răniţi (pasărea zboară[203]), o metresă cu care mă culcam şi-o metresă pe care o adoram! Toată această schimbare s-a săvârşit în mine numai şi numai datorită propriilor mele reflecţii, domnul Daru nu mi-a dat niciodată alt sfat în afară de furia cu care făcea ştersături pe scrisorile mele.

În schimb, bunul Marţial Daru mi se adresa întotdeauna cu gluma pe buze. Venea adeseori la b [în] ou! de război, care reprezenta un fel de curte pentru un comisar de război. Era însărcinat cu poliţia spitalului Val-de-Grâce, aşa mi se pare, în 1800, şi fără îndoială că domnul Daru, mintea cea mai limpede în acest minister în 1800 (şi nu exagerez), ştia perfect tot ce privea armata de rezervă. Toate vanităţile corpului comisarilor de război erau în mare fierbere în legătură cu organizarea acestui corp, şi mai mult încă în legătură cu fixarea uniformei *inspectorilor de intendenţă*. Mi se pare că atunci l-am văzut pe g [ener]alul Olivier, cu piciorul lui de lemn, recent numit *inspector-şef al intendenţei*. Această vanitate, dusă la-culme de capela tivită cu fir şi uniforma roşie, constituia baza discuţiilor din casele Daru şi Cardon. Edmond Cardon, împins de o mamă abilă şi care îl linguşea făţiş pe contele Daru, obţinuse promisiunea unui post de comisar de război adjunct.

---

203 Joc (le cuvinte aluziv şi intraductibil. Directorul spitalului din Viena se numea Philipp Loiseau. în original: „i'oiseait mle": pasarea îură (sau zboară). II. Marlineau afirmă că nimic nu justifică acuzaţia de furt la adresa numitului director.

Scriind, cped că descopăr că, de fapt, Cardon a purtat o uniformă de culoare albastru-regal, cu broderie de fir la guler şi la manşete.

La asemenea depărtare de satisfacţiile vanităţii (pasiune secundară la mine), lucrurile imaginate şi lucrurile văzute se confundă.

Aşadar, venind în vizită la mine la birou, excelentul Marţial băgă de seamă că expediasem o scrisoare cu menţiunea *informaţii*.

„Drace! îmi spuse el râzând. Ai şi început să trimiţi astfel de scrisori!”

Aceasta însemna, aşa mi se pare, că uzurpam un privilegiu de subşef de birou cel puţin, eu, ultimul extrabugetar.

Pe baza acestui cuvânt *informaţii*, biroul *soldelor*, de exemplu, dădea informaţii privind *solda*, biroul de *echipament*, pe acelea privind *echipamentul*; să presupunem cazul unui ofiţer de intendenţă din Regimentul 7 cavalerie uşoară, trebuind să restituie din solda lui 107 franci, costul serjului primit din greşeală, îmi trebuiau informaţiile celor două birouri sus-numite pentru a putea redacta scrisoarea pe care domnul Daru, secretarul g [ener] al, urma s-o semneze.

Sunt convins că foarte puţine dintre scrisorile mele ajungeau până la domnul Daru. Domnul Barthomeuf, un personaj somun, dar bun funcţionar, îşi începea pe atunci cariera ca secretar particular al domnului Daru (adică funcţionar plătit de Ministerul de Război), lucrând la b [în] oul unde scria domnul Daru şi având de îndurat ciudatele necuviinţe şi excesele de muncă pe care acest om teribil cu el însuşi şi cu ceilalţi le impunea celor din preajma sa. Curând mă molipsii şi eu de *teroarea* inspirată de domnul Daru, şi acest sentiment nu m-a părăsit niciodată când e

vorba de el. Mă născusem cu o sensibilitate excesivă, şi duritatea cuvintelor sale n-avea nici limite, nici măsură.

Dar multă vreme n-am fost un personaj destul de important ca să mă bruftuiască. Şi acum, când reflectez cu mintea limpede la toate astea, văd că niciodată nu s-a purtat într-adevăr rău cu mine. N-amsuferit nici a suta parte din ceea ce a îndurat domnul de Baure, fost procuror general la Tribunalul Suprem din Pau. (Exista acolo vreun tribunal suprem? N-am nicio carte la C [ivit] a V [ecchi] a pentru ca să verific. Cu atât mai bine, această carte pe care o scriu, făcută numai şi numai din memorie, nu va fi făcută cu ajutorul altor cărţi).

Îmi dau seama că între mine şi domnul Daru a existat întotdeauna ceva asemănător unei bucăţi din afetul unui tun, smulsă de ghiuleaua inamică, şi care apără ca o *saltea* obiectivul lovit de această ghiulea (ca la Tessin, în 1800).

Salteaua mea a fost Joinville (astăzi baronul Joinville, intendent militar al Diviziei I la Paris), apoi domnul de Baure. Ajung la o idee foarte nouă pentru mine: Nu cumva domnul Daru m-a menajat? Tot ce se poate. Dar *teroarea* a fost întotdeauna atât de mare, încât ideea asta nu-mi vine decât în martie 1836.

Toată lumea de la Ministerul de Război se cutremura intrând în biroul domnului Daru; cât despre mine, era de ajuns să-i văd uşa, şi muream de frică. Fără îndoială că domnul Daru a citit în ochii mei acest sentiment, şi cu caracterul pe care i-l văd acum (caracter *timid*, pentru care teroarea inspirată era un *zid de apărare*), frica mea trebuie să-l fi măgulit.

Fiinţele grosolane, aşa cum mi se părea domnul Barthomeuf, trebuie să fi simţit mai puţin cuvintele ciudate cu care acest *bou furibund* îi împroşca pe toţi cei aflaţi în preajma sa în momentele când era copleşit de muncă.

421

Cu această teroare el punea în mişcare opt sute de funcţionari din biroul de război, împreună cu şefii lor, cincisprezece sau douăzeci mai importanţi, majoritatea lipsiţi de orice talent; numiţi şefi de birou, erau bruftuiţi de domnul Daru fără milă. Aceste animale, departe de a scurta şi de a simplifica lucrările, căutau *acest bou furibund* adeseori să le încurce anume pentru domnul Daru (*as makes every day with me my Greek*[204]).

Recunosc că asta era suficient ca să bage în boală un om care vede pe biroul său un teanc de douăzeci sau treizeci de scrisori care cer răspuns urgent. Şi astfel de scrisori, cerând dispoziţii, am văzut adeseori pe biroul domnului Daru în teancuri înalte de un picior, şi pe deasupra scrise şi de nişte oameni care ar fi fost încântaţi să poată spune: „N-am primit la timp ordinele excelenţei-voastre...", cu perspectiva unui Napoleon furios la Schönbriinn şi acuzând de negl*ijenţă* etc.

CAPITOLUL 42[205]

Relaţiile mele cu domnul Daru, astfel începute în februarie sau ianuarie 1800, n-au luat sfârşit decât odată cu moartea lui în 1828 sau 1829. El a fost binefăcătorul meu în sensul că m-a folosit, preferându-mă multora, dar am petrecut destule zile ploioase, cu dureri de cap din cauza unei sobe prea încinse, scriind de la 10 dimineaţa până la 1 după miezul nopţii, şi asta sub ochii unui om furios şi constant în furia sa pentru că îi era *veşnic frică*. Acestea erau *ricoşeurile* despre care vorbeşte prietenul

204 „Cum l'ace zilnic grccul meu cu mine". (Aluzie la Lysimacli iCafiangioglu-Tavernier, cancelarul consulului Stenlhal şi izvor nesecat de plictiseli pentru acesta (în limba engleză în original).

205 Scris la Civila Vecchia în zilele de 5, 6 şi 7 marlie 1836 (n. ed. fr.).

său Picard: domnului Daru îi era o frică de moarte de Napoleon, iar mie, o frică de moarte de domnul Daru.

Se va vedea la Erfurt, în 1809, *nec plus ultra*ul muncii noastre. Domnul Daru şi cu mine organizasem toată intendenţa generală a armatei în şapte sau opt zile. Nu exista nici măcar un copist. Uimit el însuşi de ceea ce făcea, domnul Daru nu se supăra decât de cel mult două sau trei ori pe zi – a fost o adevărată sărbătoare. Eram furios pe mine însumi pentru că mă lăsam impresionat de cuvintele lui aspie. Asta nu avea nicio importanţă pentru avansarea mea, şi de altfel niciodată nu m-am omorât pentru avansare. Astăzi, îmi dau seama, căutam pe cât mi-era cu putinţă să fiu despărţit de domnul Daru, măcar printr-o uşă întredeschisă. Nu puteam suporta cuvintele lui aspre pe seama celor, prezenţi şi a celor absenţi.

Pe vremea când scriam *cela* cu doi *l* la Ministerul de Război, în capul străzii Hillerin-Bertin, eram încă foarte departe de a cunoaşte toată duritatea domnului

Dara, acest vulcan de înjurături. Eram uluit, aveam doar experienţa unui copil de 9 ani, şi totuşi împlinisem nu demult 17, la 23 ianuarie 1800.

Faptul care mă dezola era conversaţia neîntreruptă şi plictisitoare a celorlalţi funcţionari, colegii mei, care mă împiedica să lucrez şi să gândesc. M-au năucit cu vorbăria lor mai bine de şase săptămâni, de la orele 4, de când soseam.

Félix Faure, colegul meu destul de intim din Grenoble, nu era stăpânit, ca mine, de reverii nebuneşti despre iubire şi artă. Tocmai în această lipsă de nebunie s-a poticnit prietenia noastră, care n-a fost decât o simplă tovărăşie de Ariaţă. El este astăzi *pair* al Franţei, prim-preşedinte, şi îi condamnă fără prea multe remuşcări, cred, la douăzeci de ani de închisoare pe „nebunii din

Aprilie", mult prea aspru pedepsiţi chiar şi cu şase luni de închisoare, dat fiind sperjurul *of the K* [*ing*], şi la moarte pe acest al doilea Bailly, înţeleptul Morey[206], ghilotinat la 19 martie 1836, vinovat, poate, dar fără dovezi. Dacă lui Félix Faure i s-ar cere să comită o fărădelege, el ar rezista doar în primele cinci minute, dar dacă acorzi douăzeci şi patru de ore vanităţii sale, cea mai burgheză din câte mi-a fost dat să cunosc, dacă un r [ege] îi va cere capul unui nevinovat, el-va găsi destule motive ca să i-l acorde. Egoismul şi lipsa totală a celei mai mici scântei de generozitate, reunite într-un caracter trist, de tip englezesc, şi obsedat de frica de a nu înnebuni, ca mama şi ca sora sa, constituie caracterul acestui coleg al meu. Este cel mai plat dintre toţi prietenii mei şi cel care a făcut cea mai mare avere.

Câtă deosebire faţă de generozitatea lui Louis Crozet, Bigillion! Măreşte ar face aceleaşi lucruri, dar fără iluzii de avansare şi la modul italienesc. Edmond Cardon ar fi făcut aceleaşi lucruri, dar gemând şi acoperindu-le cu toată eleganţa posibilă; d'Argout, cu curaj şi gândiindu-se la pericolul personal şi biruindu-şi această frică. Louis Crozet (inginer-şef la Grenoble): şi-ar fi riscat mai degrabă viaţa ca un erou decât să condamne la douăzeci de ani de închisoare un nebun generos ca Kersausie[207] (pe care nu l-am văzut niciodată), mult prea aspru pedepsit cu şase luni de închisoare. Coulomb ar refuza încă şi mai net decât L [ouis] Crozet, dar ar putea fi tras pe sfoară. Aşadar, cel mai lipsit de valoare dintre toţi prietenii mei este Félix Faure (*pair* al Franţei), cu care am fost foarte intim în ianuarie

206 rierre Morey, complicele lui Fiesclii, care a atenlat la viata regelui Ludovic Fiiip; a fost ghilotinat la 13 februarie.

207 Unul dintre „conjuraţii din Aprilie".

! „l'entru viitoarele mele scrieri" (în limba engleză în original).

1800, din 1803 la 1805 şi din 1810 la 1815 sau 16.

L [ouis] Crozet mi-a spus că talentele sale abia ating mediocritatea, dar tristeţea lui veşnică îi conferea o anume demnitate pe vremea când l-am cunoscut la *matematici*, aşa mi se pare, prin 1797. Tatăl său, născut foarte sărac, agonisise o avere frumuşică în administraţia finanţelor, şi avea un domeniu frumos la Saint-Ismier (la două leghe de Grenoble, pe drumul dintre Barraux şi Chambéry).

Dar mă gândesc că severitatea mea faţă de acest plat *pair* al Franţei va trece drept invidie. Oare voi fi crezut când voi adăuga că aş privi cu mult dispreţ un schimb de reputaţie cu el? Zece mii de franci şi la adăpost de orice urmărire *for my futurs* writings2 ar fi *bastonul meu de mareşal*, ideal, e adevărat.

Félix Faure m-a prezentat, la cererea mea, lui Fabien, profesor de scrimă din strada Montpensier, cred, strada cabrioletelor, lângă „Théâtre Français", după Corazza, lângă pasajul de vizavi de fântâna şi casa în care a murit Molière. Acolo făceam scrimă în aceeaşi sală împreună cu mai mulţi grenoblezi, dar nu cu ei.

Printre alţii, şi doi mari ticăloşi (vorbesc de fond, şi nu de aparenţă, şi de ticăloşie în afaceri particulare, şi nu de stat), domnii Casimir Périer, mai târziu ministru, şi Duchesne, membru al Camerei Deputaţilor în 1836, Cel din urmă nu numai că fura zece franci la joc, la Grenoble, prin 1820, dar a şi fost prins asupra faptului.

Pe vremea aceea, Casimir Perier era poate cel mai frumos dintre tinerii din Paris, era sumbru, sălbatic, în ochii lui frumoşi lucea nebunia.

Spun nebunie în sens propriu. Doamna Savoye de Rollin, sora lui, o habotnică celebră, dar nu rea, totuşi, fusese nebună, şi timp de câteva luni ţinuse nişte discursuri demne de Aretino, şi-n termenii cei mai desluşiţi

cu putinţă şi fără nicio perdea. Ciudat lucru, de unde o fi scos o habotnică din lumea bună o duzină de cuvinte pe care eu însumi nu mă încumet să le scriu aici? Ceea ce explică oarecum acest gen de amabilităţi este faptul că domnul Savoye de Rollin, un om de mare spirit, libertin, filosof etc., etc., prieten cu unchiul meu, nu mai făcea două parale, din cauza abuzului, cu un an sau doi înainte de a se căsători cu fiica lui Perier *milord*. Aşa fusese botezat în Grenoble acest om de spirit, prietenul familiei mele, care dispreţuia din toată inima lumea bună şi care a lăsat trei sute cincizeci de mii de franci fiecăruia din cei zece sau doisprezece copii ai săi[208], cu toţii mai mult sau mai puţin găunoşi, tâmpiţi şi nebuni. Preceptorul lor fusese şi-al meu, acea canalie profundă şi uscată, domnul a [bate] Raillane.

Domnul Perier *milord* era veşnic cu gândul doar la bani. Bunicul meu Gagnon, care ţinea la el, în ciuda protestantismului său afişat în *lumea bună* şi care îl irita foarte tare pe domnul Gagnon, îmi povestea că ori de câte ori intra într-un salon, domnul Perier nu se putea abţine să nu socotească mai întâi foarte exact dintr-o privire preţul mobilierului. Bunicul, ca orice ortodox, jsunea pe seama domnului Perier *milord*, care fugea de lumea bună din Grenoble ca de ciumă (prin 1780), mărturisiri umilitoare.

Într-o seară bunicul se întâlni cu el pe stradă:

— Nu urci cu mine la doamna Quinsonnas?

— Să-ţi spun un lucru, dragul meu Gagnon, după ce n-ai văzut mult timp lumea bună şi ai apucat să te obişnuieşti cu cea proastă, nu te mai simţi la locul tău în cea bună.

Presupun că lumea bună a preşedintelui de la

208 Nota lui R. Colomb: „Cinci sute de mii de franci fiecăruia din cei zece copii" (11. ed. fr.).

Tribunalul Suprem din Grenoble, doamnele de Sassenage, de Quinsonnas, de Bailly, mai conţinea un grad de impuritate, sau de *afectare* mult prea supărător pentru un om cu spiritul atât de ascuţit ca domnul Périer *mi lord*. Cred că eu m-aş fi plictisit din cale-afară în societatea în care strălucea Montesquieu prin 1745, la doamna Geof frin sau la doamna de Min-poix. Nu demult am descoperit că spiritul primelor douăzeci de pagini din La Bruyère (care în 1803 a contribuit la educaţia mea literară, după elogiile lui Saint-Simon citite în ediţiile în trei şi în şapte volume) este ilustrarea exactă a ceea ce numeşte Saint-Simon a fi infinit de spiritual. Or, în 1836, aceste prime douăzeci de pagini sunt puerile, găunoase, de un bonton desăvârşit, desigur, dar nu prea meritau osteneala de a fi scrise. Stilul lor este admirabil prin aceea că nu alterează gândirea, care din nenorocire este *sine ictu*. Se poate ca aceste douăzeci de pagini să fi fost spirituale până în 1789. Spiritul atât de delicios pentru cel care îl gustă nu durează. Tot aşa cum o piersică frumoasă se trece în câteva zile, spiritul se trece în două sute de ani şi cu mult mai repede încă atunci când intervine o revoluţie în raporturile dintre clasele unei societăţi, în repartiţia puterii într-o societate.

Spiritul trebuie să fie cu cinci sau şase grade peste ideile care formează inteligenţa unui public.

Dacă depăşeşte cu opt grade, el îi *dă acestui public ameţeli* (defectul conversaţiei lui D [omini] que atunci când este însufleţit).

Ca să limpezesc pe deplin felul meu de a gândi, voi spune că La Bruyère era cu cinci grade peste inteligenţa obişnuită a ducilor de Saint-Simon, de Charost, de Beauvilliers, de Chevreuse, de la Feuillade, de Villars, de Montfort, de Foix, de Lesdiguières (bătrânul Ganaple),

d’IIarcourt, de la Rocheguyon, de la Rochefoucauld, d’Humières, a doamnelor de Maintenon, de Gaylus, de Berry etc., etc.

La Bruyère trebuie să fi fost de nivelul inteligenţelor de prin 1780, din timpul ducelui de Richelieu, Voltaire, a domnului de Vaudreuil, a ducelui de Nivernais (pretinsul fiu al lui Voltaire), pe vremea când anostul ivlarmontel trecea drept spiritual, de pe timpul lui DucIos, Collé etc., etc.

În 1836, cu excepţia celor privitoare la arta literară sau mai degrabă la *stil*, exceptând categoric judecăţile despre Racine, Corneille, Bossuet etc., La Bruyère rămâne sub inteligenţa unei societăţi care s-ar întruni la doamna Boni de Castellane, compusă din domnii Mérimée, Molé, Koreff, eu, Duprin vârstnicul, Thiers, Béranger, ducele Fitz-James, Sainte-Aulaire, Arago, Villemain.

Pe cinstea mea, de fapt spiritul lipseşte, fiecare îşi rezervă forţele pentru profesiunea care îi asigură un rang în lumeţ Spiritul *bani peşin*, imprevizibil chiar şi pentru vorbitor, spiritul lui Dom [mi] que înspăimântă convenienţele. Dacă nu mă înşel, *spiritul* se va refugia la doamnele cu moravuri uşoare, la doamna Ancelot (care n-are mai mulţi amanţi decât doamna de Talaru, prima sau a doua), dar la care îndrăzneşti mai mult.

Ce digresiune îngrozitoare în favoarea cititorilor din 1880! Dar vor înţelege ei oare aluzia *în favoarea*? Mă îndoiesc, tarabagiii de atunci vor avea altă lozincă pentru a îmbia lumea să cumpere discursurile regelui. Ce înseamnă o aluzie *explicată*? Spirit în maniera lui Charles Nodier, un spirit plicticos.

Vreau să lipesc aici un exemplu de stil din 1835. E vorba de Gezlan vorbind în *Le Temps*...

Cel mai blând, cel mai într-adevăr tânăr dintre toţi

aceşti sumbri grenoblezi care făceau scrimă la elegantul Fabien era, fără îndoială, domnul Cesar Pascal[209], fiul unui tată la fel de amabil şi căruia Casimir Perier, ministru fiind, i-a dat Legiunea de Onoare, iar fratelui său nelegitim, amabilul Turquin, percepţia generală a departamentului Auxerre, şi, în sfârşit, o altă percepţie generală, cea din Valence, nepotului lui Casimir, domnului Camille Teisseire.

Dar în afară de semişarlatanismul său de negustor, domnul Casimir Perier avea acea calitate tipic definează, ştia *să vrea*. Atmosfera Parisului, slăbind şi măcinând facultatea de *a vrea*, încă nu pătrunsese în munţii noştri în 1800. Sunt un martor fidel în ceea ce îi priveşte pe colegii mei. Napoleon, Fieschi aveau calitatea de *a vrea* care îi lipseşte domnului Villemain, domnului Casimir Delavigne, domnului de Pastoret (Amédée), crescuţi la Paris.

La elegantul Fabien m-am convins de lipsa mea de talent pentru scrimă. Ajutorul său, sumbrul Renouvier, care s-a sinucis, cred eu, după ce omorâse în duel cu o lovitură de sabie pe cel mai bun prieten al său, mi-a dat foarte cinstit a înţelege lipsa mea de talent. Am fost întotdeauna fericit să mă bat cu pistolul, nu prevedeam această fericire în 1800, şi, plictisit să tot parez prea târziu terţele şi cuartele, hotărâi ca, atunci când va fi cazul, să dau pur şi simplu buzna în adversar, în armată mă simţeam întotdeauna stângaci când mă vedeam cu sabia la şold. La Brunswick, de exemplu, cu ajutorul marelui şambelan de Münchhausen, neîndemânarea mea m-ar fi putut expedia *ad patres*, din fericire în ziua aceea el nu fu viteaz, sau mai degrabă nu vru să se compromită. Mi-a lipsit de asemeni talentul pentru vioară, şi, dimpotrivă, am un talent înnăscut şi deosebit să ţintesc potârnichile şi iepurii, iar la

209 Nola lui R. Colomb: „Mort la Bourgoin în mai 1838" (n. ed. fr.).

Brunswick, un corb nimerit dintr-un foc de pistol de la patruzeci de paşi, din goana trăsurii, mi-a atras respectul aghiotanţilor generalului Rivaud, omul acela atât de politicos (*Rivaud de la Raffiniere*, urât de prinţul de Neuchatel, [Berthier], mai târziu comandant la Rouen şi ultraregalist prin 1826).

Am avut de asemeni fericirea de-a doborî un *bancozettel* la Viena, la „Prater”, în duelul aranjat cu domnul Raindre, colonel sau comandant de escadron de artilerie uşoară. Acest mare viteaz n-a prea fost de loc viteaz!

În fine, toată viaţa am purtat sabie, neştiind s-o mânuiesc. Am fost întotdeauna gras şi obosesc uşor. Planul meu a fost întotdeauna: „Eşti gata?” şi la atac cu o lovitură de secundă.

Pe vremea când făceam scrimă cu Cesar Pascal, Felix Faure, Duchesne, Casimir Perier şi încă vreo doi sau trei definezi, l-am vizitat pe Perier *milord* (în Dauphine se suprimă domnul atunci când omul are o poreclă); l-am găsit într-un apartament din frumoasele sale case care aparţinuseră odinioară familiei de Feuillants (în preajma străzii Castiglione de astăzi). Ocupa unul din apartamentele pe care nu le putea închiria. Era avarul cel mai jovial cu putinţă, şi compania lui era deosebit de plăcută. Ieşi cu mine, purta o haină albastră, pe pulpana căreia avea o pată ruginie cu diametrul de o şchioapă.

Nu pricepeam cum era cu putinţă ca un om atât de amabil în aparenţă (semănând aproape cu vărul meu Rebuffel) să-şi lase propriii săi copii, Casimir şi Scipion, muritori de foame.

Casa Perier păstra cu 5% economiile servitoarelor, portarilor, micilor proprietari, erau sume de 500, 800, rareori 1.500 de franci. Când apărură asignatele şi când, în

schimbul unui ludovic de aur, primeai o sută de franci, el îi rambursă pe toţi aceşti bieţi oropsiţi; mulţi dintre ei s-au spânzurat ori s-au înecat.

Familia mea considera acest procedeu infam. El nu mă surprinde când e vorba de negustori, dar cum se poate ca, odată ajuns milionar, să nu găseşti un pretext onest pentru a rambursa servitoarele?

Familia mea era de o corectitudine deplină în afacerile băneşti; faptul că una din rudele sale rambursase în asignate o sumă de opt sau zece mii de franci, restituită deponenţilor în biletele emise de banca lui Law (1718, cred, până în 1793), fu dezaprobat cu indignare.

Aş scrie un roman dacă aş vrea să notez aici impresia pe care mi-au făcut-o cele văzute la Paris, impresie atât de puternic modificată mai târziu.

CAPITOLUL 43[210]

Nu ştiu dacă am spus că la cererea tatălui său, domnul Daru mă luă cu el de două sau trei ori la societăţile literare pe care le prezida, spre marea plăcere a tatălui său. Am admirat acolo talia şi mai ales pieptul doamnei *Pipelet*, soţia unui biet chirurg specialist în hernii, pe care mai târziu am cunoscut-o oarecum în calitate de prinţesă.

Domnul Daru îşi recita versurile cu o bonomie care mi se păru foarte ciudată pe faţa aceea severă şi aprinsă; îl priveam cu uimire. îmi spuneam: „trebuie să-l imit”, dar nu aveam nicio poftă s-o fac.

Îmi aduc aminte de plictiseala ucigătoare a duminicilor mă plimbam pe unde apucam; va să zică, ăsta-i Parisul, la care râvnisem atâta! Lipsa munţilor şi a pădurilor îmi strângea inima. Pădurile erau intim legate de visurile mele de iubire duioasă şi devotată, ca în Ariosto.

210 Scris la Civita Vecchia în zilele de 7 şi 8 martie 1836 (n. ed. fr.).

Toţi oamenii mi se păreau *prozaici* şi plaţi în ideile lor despre iubire şi literatură. Mă feream să împărtăşesc obiecţiile mele împotriva Parisului. Aşa se face că n-am aflat că centrul Parisului se află la o distanţă de o oră de o frumoasă pădure, sălaş de cerbi pe timpul regilor. Cât de încântat aş fi fost în 1800 să văd pădurea de la Fontainebleau, unde existau câteva stânci în miniatură, pădurile de la Versailles, Saint-Gloud etc., etc. Aş fi găsit probabil că aceste păduri seamănă prea mult cu o grădină.

Se puse problema numirii unor adjuncţi ai comisarilor de război. Mi-am dat seama după atenţiile sporite ale doamnei Cardon faţă de familia Daru şi chiar faţă de mine. Domnul Daru îşi petrecu o dimineaţă întreagă la ministru cu un raport în această privinţă.

Îngrijorarea mi-a fixat în minte imaginea biroului la care aşteptam rezultatul; îl schimbasem, masa mea era situată într-o încăpere foarte mare, astfel: H – eu, TTT – mese ocupate de diverşi funcţionari. Revenind de la ministru, domnul Daru urmă linia DD; obţinuse

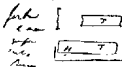

(Grădină. Aceeaşi ca şi pentru celălalt birou)

aşa mi se pare, numirea lui Cardon şi a lui Barthomeuf. N-am fost de loc invidios pe Cardon, ci doar pe domnul Barthomeuf, pe care nu-l putusem suferi niciodată, în aşteptarea deciziei, scrisesem pe rezemătoarea mâinii: RUDĂ REA, cu majuscule.

Notaţi că domnul Barthomeuf era un funcţionar excelent, căruia domnul D [ani] îi semna toate scrisorile (cu alte cuvinte, domnul Bar [thomeuf] prezenta douăzeci de scrisori, domnul D [ani] semna douăsprezece, mai semna, corectând el însuşi, vreo şase sau şapte, şi trimitea la refăcut una sau două).

Dintr-ale mele semna abia jumătate, şi ce mai scrisori! Dar domnul Bartho [meuf] avea geniul şi înfăţişarea unui băiat de prăvălie şi, exceptând autorii latini pe care îi ştia aşa cum ştia şi *Regulamentul soldelor*, ei? i incapabil să lege două vorbe despre raporturile literaturii cu natura omului, cu modul în care îl influenţează; eu înţelegeam perfect felul în care Helvetius îl explica pe Regulus, făceam de unul singur un mare număr de aplicaţii de acest gen, îl depăşisem de mult pe Cailhava în arta comediei etc., etc., ceea ce mă îndreptăţea să mă cred superiorul sau cel puţin egalul domnului Barthomeuf.

Domnul D [ani] ar fi trebuit să obţină numirea mea şi-apoi să mă pună serios la muncă. Dar hazardul m-a dus de mână în cinci sau şase împrejurări importante din viaţa mea. îi sunt într-adevăr dator Fortunei o mică statuie. A fost un foarte mare noroc pentru mine că n-am fost numit adjunct odată cu Cardon. Pe atunci nu gândeam la fel, suspinam puţin privind frumoasa lui uniformă aurită, capela şi sabia lui. Dar nu încercam nici cel mai mic sentiment de invidie. Pentru că înţelegeam că eu n-am o mamă ca doamna Cardon. O văzusem plictisindu-l pe domnul Daru (Pierre) cu atâta insistenţă, încât l-ar fi scos din sărite şi pe cel mai flegmatic om din lume. Domnul Daru nu se supăra, dar ochii lui de mistreţ meritau să fie pictaţi, în cele din urmă îi spuse de faţă cu mine: „Doamnă, am onoarea să vă promit că dacă va fi vorba de numirea unor adjuncţi, fiul dumneavoastră va fi unul dintre ei”.

Sora doamnei Cardon era, aşa mi se pare, doamna Auguie de la Poştă, ale cărei fiice se împrieteneau pe-atunci foarte intim ou cetăţeanca Hortense Beauharnais. De educaţia acestor domnişoare se ocupase doamna Campan, cunoştinţă şi probabil prietenă cu doamna

Cardon.

Făceam glume şi-mi cheltuiam toată amabilitatea mea din 1800 cu domnişoarele Auguie, dintre care una se mărită curând după asta, aşa mi se pare, cu mareşalul Ney.

Le găseam vesele şi drăguţe, eu trebuie să fi fost un animal ciudat, se poate ca aceste domnişoare să fi avut destup spirit pentru a vedea că sunt *ciudat*, dar nu *plat*. În fine, nu-mi explic de ce, dar eram bine primit. Ce salon admirabil pentru a fi cultivat! Iată ce ar fi trebuit să mă facă să pricep domnul Daru-tatăl. Acest adevăr, fundamental la Paris, nu l-am întrezărit pentru prima oară decât cu douăzeci şi şapte de ani mai târziu, după faimoasa bătălie de la San-Remo[211]. Norocul, cu care mă pot lăuda atât, m-a plimbat printr-o sumedenie de saloane dintre cele mai influente. Am refuzat în 1814 o slujbă de milioane, în 1828 mă aflam în societatea intimă a domnilor Thiers (ministru al afacerilor externe, ieri), Mignet, Aubernon, Beranger. Mă bucuram de mare consideraţie în acest salon. Pe domnul Aubernon îl găseam plicticos, pe Mignet-lipsit de spirit, pe Thiers – un palavragiu prea obraznic; doar Beranger mi-a plăcut, dar, pentru a nu avea aerul că linguşesc puterea, n-am mers să-l vizitez la închisoare, lăsând-o pe doamna Aubernon să mă considere un om imoral.

Şi doamna contesă Bertrand, în 1809 şi 1810! Ce lipsă de ambiţie, sau mai degrabă ce lene!

Nu regret de loc ocaziile pierdute. În loc de zece, aş fi avut douăzeci de mii; în loc de e [aval] ei, aş fi ofiţer al Legţiunii] de – Onoare, dar zilnic mi-aş fi petrecut vreo trei sau patru ore cu aceste platitudini ale ambiţiei împodobite cu numele de politică, aş fi făcut o sumedenie de

211 Anagramă de la Saint-Omer, unde locuia contesa Curial cînd s-a produs ruptura dintre ea şi Stendlial (sept. 1826).

semijosnicii, aş fi prefect de Mans (în 1815 era să fiu numit prefect de Mans).

Singurul lucru pe care îl regret este şederea la Paris, dar Parisul m-ar fi obosit în 1836 aşa cum sunt obosit de singurătatea mea printre sălbaticii din C [ivit] a V [ecchi] a.

La urma urmei, nu regret nimic, jafară de faptul că nu mi-am procurat o rentă cu gratificat iile primite de la Napoleon prin 1808 şi 1809.

Aceasta nu înseamnă totuşi că domnul Daru-tatăl a greşit mai puţin în ideile sale nespunându-mi: „Ar trebui să încerci să placi doamnei Cardon şi nepoatelor sale, domnişoarele Auguie. Prin protecţia lor vei ajunge comisar de război cu doi ani mai devreme. Nu sufla o vorbă, nici chiar lui Daru, despre Ceea ce ţi-am spus acum. Ţine minte că nu vei fi avansat decât cu ajutorul saloanelor. Lucrează bine dimineaţa, iar seara cultivă saloanele; rostul meu este să te îndrum. De exemplu, dobândeşte-ţi meritul asiduităţii, cu asta trebuie să începi. Nu lipsi nicio marţi de la doamna Cardon”.

Toată această pălăvrăgeală era necesară pentru a te face înţeles de un nebun care se gândea mai mult la *Ilamici* şi la *Mizantropul* decât la viaţa reală. Când mă plictiseam într-un salon, lipseam de acolo în săptămâna ce urma şi nu reapăream decât după cincisprezece zile. Cu francheţea privirii mele, cu nefericirea extremă şi lipsa de vlagă pe care mi le pricinuieşte *plictisul*, se vede limpede cam cum progresau interesele mele prin astfel de absenţe. De altfel, când era vorbă de >! n prostănac, cu spuneam întotdeauna: *e un prostănac*. Această manie mi-a atras *o lume de duşmani*. De când am început să am spirit (în 1826), epigramele s-au ţinut lanţ, şi încă *vorbe de spirit care nu se mai pot uita*, îmi spunea într-o zi buna doamnă

Mérimée. Ar fi trebuit să fiu ucis de zece ori, şi totuşi nu m-am ales decât cu trei răni, dintre care două sunt nişte zgârieturi (la mâna şi la piciorul stâng).

Saloanele mele din decembrie până în aprilie 1800 erau: doamna Cardon, doamna Rebuffel, doamna Daru, domnul Rebuffel, doamna Sorel[212], cred, al cărei soţ mă escortase în timpul călătoriei. Erau nişte persoane amabile şi utile, serviabile, care se ocupau foarte amănunţit de afacerile mele, care îmi cultivau prietenia din cauza trecerii deja foarte mari a domnului Daru (contele). Dar mă plictiseam pentru că nu aveau nimic romanesc şi literar; (*cui there*[213]), le-am abandonat cu totul.

Verii mei Marţial şi Daru (contele) făcuseră războiul din Vendée. Niciodată n-am văzut oameni mai lipsiţi de orice sentiment patriotic; cu toate astea, la Rennes, la Nantes şi prin toată Rretania riscaseră să fie de douăzeci de ori asasinaţi; din cauza asta nu-i iubeau de loc pe Bourboni, vorbeau despre ei doar cu respectul datorat nefericirii, iar doamna Cardón ne spunea aproape tot adevărul despre Marie-Antoinette: bună, mărginită, plină de trufie, foarte uşuratică şi bătându-şi joc îngrozitor de lăcătuşul numit Ludovic al XVI-lea, atât de deosebit de amabilul conte d'Artois. De altfel, curtea de la Versailles era un adevărat balamuc; cu excepţia lui Ludovic al XVI-lea, poate, şi asta rareori, toţi aceia care promiteau sau jurau ceva în favoarea poporului ştiau de la bun început că nu vor face nimic.

Cred că îmi aduc aminte că la doamna Cardón s-au citit *Memoriile* prietenei sale, doamna Campan[214], foarte

212 Aceiaşi pe care Stendhat ii numise mai înainte Rosset.

213' „Am tăiat aiei" (în limba engleză în original).

214 Les Mémoires de Madame Campan au apărut în 1823.

deosebite de predica plicticoasă şi nătângă tipărită prin 1820. De multe ori nu treceam înapoi strada decât pe la orele 2 dimineaţa; acolo mă simţeam în largul meu, eu, adoratorul lui Saint-Simon, şi vorbeam într-un fel care nu se potrivea câtuşi de puţin cu nerozia şi exaltarea mea obişnuită.

L-am adorat pe Saint-Simon în 1800 la fel ca şi în 1836. Spanacul şi Saint-Simon au fost singurele mele pasiuni durabile, urmând totuşi aceleia de a trăi la Paris cu o rentă de o sută de ludovici şi scriind cărţi. Félix Faure mi-a amintit în 1829 că aşa îi vorbeam în 1798.

Familia Daru fu ocupată până peste cap cu decretul privind organizarea corpului inspectorilor de intendenţă, decret adeseori modificat, aşa mi de pare, de domnul Daru (contele), apoi de numirea contelui Daru şi a lui Marţial; primul fu inspector, iar al doilea subinspector la intendenţă, amândoi purtând capelă tivită cu fir şi haină roşie. Această frumoasă uniformă îi irită pe militari, oricum mai puţin găunoşi în 1800 decât cu doi sau trei ani mai târziu, când virtutea ar fi fost considerată ridicolă.

Cred că am epuizat prima mea şedere la Paris, din octombrie 1799 până în aprilie sau mai 1800, ba chiar ani flecărit prea mult; va trebui să mai tai. Exceptând frumoasa uniformă a lui Cardon (guler brodat cu fir), sala lui Fabien şi teii mei din fundul grădinii ministerului, restul îmi apare doar ca printr-un nor. Cu siguranţă că mă vedeam des cu Mante, dar n-am nicio amintire. Oare atunci a murit Grand-Dufay în cafeneaua „Europe” din bulevardul du Temple, sau în 1803? Nu pot spune exact.

La minister, domnii Barthomeuf şi Cardon erau adjuncţi, iar eu, foarte jignit şi, fără îndoială, foarte ridicol în ochii domnului Daru. Pentru că, la urma urmei, nu eram în stare să întocmesc nici cea mai neînsemnată scrisoare.

Marţial, acest om excelent, mi se adresa tot cu gluma pe buze şi niciodată nu mi-a dat a înţelege că n-am stofă de funcţionar. Era ocupat până peste cap cu amorurile lui cu doamna Lavalette, cu doamna Petiet, pentru care rezonabilul său frate, contele Daru, se pusese adeseori în situaţii ridicole; avea pretenţia s-o îmbuneze cu versuri pe zâna aceea rea. Toate astea le aflai câteva luni mai târziu.

Toate aceste lucruri atât de noi pentru mine mă depărtau cu cruzime de ideile mele literare sau de iubirea pasionată şi romanescă; pe-atunci se confundau. Pe de altă parte, oroarea mea pentru Paris diminua, în schimb eram absolut nebun, ceea ce credeam adevărat într-o zi mi se părea fals în ziua următoare. Capul meu era doar o jucărie a inimii. Dar am cel puţin satisfacţia că nu m-am destăinuit niciodată nimănui.

De cel puţin treizeci de ani am uitat de epoca atât de ridicolă a primei mele călătorii la Paris, ştiind bine însă că ajunge oricând să fac doar un semn. pentru ca gândurile să înceapă să curgă potop. Nu sunt nici opt zile de când mă gândesc iar la ea; dacă, totuşi, există vreo părere preconceptă în cele ce scriu, ea este împotriva lui Bralard din acea vreme.

Nu ştiu dacă i-am făcut ochi dulci doamnei Rebuffel şi fiicei sale în timpul acestei prime călătorii şi dacă am avut durerea de-a o pierde pe doamna Cambon pe vremea când mă mai aflam la Paris. îmi amintesc doar că domnişoara Adèle Rfebuffel] îmi povestea tot soiul de ciudăţenii despre domnişoara Cambon, cu care fusese colegă şi prietenă. Domnişoara Cambon, având o dotă de douăzeci şi cinci sau treizeci de mii de franci rentă, ceea ce era enormisim la sfârşitul Republicii, în 1800, împărtăşi soarta tuturor situaţiilor prea frumoase, fu victima celor mai stupide idei. Presupun că ar fi trebuit măritată la 16

ani, sau cel puţin silită să facă multă mişcare.

Nu păstrez nici cea mai mică amintire despre plecarea mea la Dijon în armata de rezervă; excesul de bucurie a absorbit totul. Domnii Daru (contelo), pe-atunci inspector la Intendenţă, şi Martial Daru, subinspector: plecaseră înaintea mea.

Cardon nu s-a grăbit de loc, iscusita lui mamă voia să-l împingă pe altă cale. Sosi curând la Milano, ca aghiotant al ministrului de război Carnot. Napoleon s-a folosit de acest mare cetăţean pentru a-l *úza* (*id* ëşt: a-l face nepopular şi ridicol, dacă se putea; curând Carnot recăzu într-o nobilă sărăcie, de care Napoleon nu s-a ruşinat decât prin 1810, când nu-i mai era frică de el).

Habar n-am de sosirea mea la Dijon şi nici de cea la Geneva. Imaginea acestor două oraşe a fost ştearsă de imaginile mai complete pe care mi le-au lăsat călătoriile ulterioare. Fără îndoială că eram>nebvm de bucurie. Aveam cu mine vreo treizeci de volume în stereotipar. Ideea de perfecţionare şi de *invenţie nouă* îmi stârneau adoraţia pentru aceste volume. Foarte sensibil la senzaţiile olfactice, îmi petreceam tot timpul spălându-mă pe mâini după lectura unei cărţi vechi, şi mirosul urât îmi inspirase o prejudecată împotriva lui Dante şi a frumoaselor ediţii din acest poet adunate de biata mea mamă, idee întotdeauna scumpă şi sacră pentru mine şi care prin 1800 era încă pe primul plan.

Sosind la Geneva, eram nebun după *La Nouvelle Iléloïse*; primul meu drum fu la vechea casă în care s-a născut J.-J. Rou-seau în 1712 şi pe care în 1833 am găsit-o preschimbată într-o casă superbă, imagine a utilităţii şi a comerţului.

La Geneva lipseau diligenţele; găsii începutul acelei dezordini care se pare că domneşte de obicei înarmată, îi

fusesem recomandat cuiva, se pare unui.com [isa] r de război francez lăsat acolo pentru treceri şi transporturi. Contele Daru lăsase un cal bolnav, şi eu am aşteptat însănătoşirea lui.

Acolo reîncep, în fine, amintirile mele. După numeroase amânări, într-o bună dimineaţă pe la orele 8, uriaşul meu cufăr este legat pe calul acela, un murg elveţian, iar eu încalec de îndată ce ies pe Poarta Lausanne.

Era pentru a doua sau a treia oară în viaţa mea. Seraphie şi tata se împotriviseră întotdeauna să mă vadă încălecând, făcând scrimă etc.

După primii douăzeci de paşi, acest cal, care nu ieşise de o lună din grajd, o ia la goană şi se năpusteşte spre lac, apucând-o pe un câmp de sălcii; cred că îl rodea cufărul meu.

CAPITOLUL 44[215]

Muream de frică, dar sacrificiul fusese hotărât, nici cele mai mari primejdii nu m-ar mai fi putut opri. Mă uitam la greabănul calului, şi distanţă de trei picioare care mă despărţea de pământ mi se părea o prăpastie fără fund. Culmea caraghioslâcului, cred că aveam şi pinteni.

Aşadar, căluţul meu sprinten galopa razna printre sălcii, când mă auzii chemat: era servitorul înţelept şi prevăzător al căpitanului Burelviller. Strigându-mi să trag de dârlogi şi apropiindu-se, el reuşi să oprească în fine calul după o galopadă de cel puţin un sfert de ceas în toate direcţiile. Mi se pare că printre multele mele spaime era şi aceea de-a nu fi târât în lac.

— Ce vrei? îi spusei servitorului, când reuşi, în fine, să-mi astâmpere calul.

---

215 Scris la Civita Vecchia in zilele de 8 şi 9 martie 1836 (n.ed.fr.).

— Stăpânul meu doreşte să vă spună ceva.

Primul meu gând fu să pun mâna pe pistoale; precis că vor să mă aresteze. Drumul era plin de oameni, dar toată viaţa n-am văzut decât propriile mele idei, şi nu realitatea (ca un *cal nărăvaş*, mi-a spus cu şaptesprezece ani mai târziu domnul conte de Tracy).

Mă întorsei semeţ la căpitan, pe care l-am găsit aşteptându-mă plin de bunăvoinţă pe şosea.

„Ce doriţi de la mine, domnule?” îi spusei, gata să pun mâna pe pistol şi să trag.

Căp [itanul] era un bărbat înalt şi blond, între două vârste, slab, cu o înfăţişare batjocoritoare şi şireată; n-avea nimic atrăgător, dimpotrivă. Mă lămuri că tocmai ieşea pe poartă, când D… i-a spus: „Vezi că e un tinerel care merge la armată pe calul acela, încalecă pentru prima oară şi habar n-are ce-i aia armată. Fie-ţi milă şi ai grijă de el măcar în primele zile”.

Aşteptând mereu să mă supăr şi gândindu-mă la pistoalele mele, examinam sabia dreaptă şi teribil de lungă ci că [pita]nului Burelviller, care, aşa mi se pare, făcea parte din cavaleria grea: uniformă albastră, butoni şi epoleţi de argint.

Culmea ridicolului, cred că şi eu aveam sabie, ba chiar, dacă stau şi mă gândesc, sunt sigur că da.

În măsura în care pot judeca cele întâmplate, se pare că i-am plăcut acestui domn de Burelviller, care avea aerul unui mare şnapan şi care probabil că fusese dat afară din regimentul său şi căuta acum să se lipească de altul. Dar asta e o presupunere, ca şi fizionomia persoanelor cunoscute la Grenoble înainte de 1800. Parcă eram în stare să judec?

Domnul de Burelviller răspundea la întrebările mele şi mă învăţa să călăresc. Făceam etapele împreună,

mergeam împreună să ne luăm foaia de încartiruire, şi asta a ţinut până la casa Adda, Porta Nova la Milano, pe stânga cum mergi spre poartă.

Eram absolut beat, nebun de fericire şi nebun de bucurie. Aici începe o epocă de entuziasm şi de fericire desăvârşită. Bucuria mea, încântarea mea nu scăzură decât atunci când am devenit dragon în Regimentul 6, dar asta a fost doar o eclipsă.

Pe-atunci nu-mi dădeam seama că mă aflu în culmea fericisii pe care o poate atinge pe lumea asta o fiinţă omenească.

Şi totuşi aşa este. Şi aceasta cu numai patru luni după ce fusesem atât de nefericit la Paris, când mi-am dat seama sau am crezut că îmi dau seama că Parisul nu este, prin el însuşi, o culme a fericirii.

Cum să descriu încântarea trăită la Rolle?

Va trebui probabil să recitesc şi să corectez acest pasaj, împotriva intenţiei mele, de frică să nu mint din afectare, ca J.-J. Rousseau.

Cum sacrificiul vieţii şi al avutului meu era fapt împlinit şi desăvârşit, eram excesiv de îndrăzneţ pe cal, dar îndrăzneţ întrebându-l într-una pe căpitanul Burelviller: „N-o să-mi frâng gâtul?”

Din fericire, calul meu era elveţian – şi paşnic, şi rezonabil ca un elveţian; dacă ar fi fost roman şi hain, m-ar fi ucis de o sută de ori.

Se pare că i-am plăcut domnului Burelviller, care se apucă să mă formeze în toate privinţele; şi-a fost pentru mine de la Geneva la Milano, în cursul unei călătorii de patru sau cinci leghe pe zi, ceea ce trebuie să fie un excelent educator pentru un tânăr prinţ. Viaţa noastră era o conversaţie plăcută, presărată cu evenimente neobişnuite şi nu lipsite de mici primejdii; prin urmare,

nici cea mai slabă urmă de plictiseală. Eu nu îndrăzneam să vorbesc despre himerele mele şi nici să discut *literatură* cu acest pişicher uscat de 28 sau 30 de ani, ce părea incapabil de orice emoţie.

De îndată ce făceam o haltă, îl părăseam, îi dădeam un bacşiş bun servitorului său, ca să aibă grijă de cal – puteam pleca, aşadar, să visez în pace.

La Rolle, aşa mi se pare, sosit devreme, beat de fericirea de-a fi citit *La Nouvelle Helo zise* şi de ideea de-a trece prin Vevey, confundând probabil Rolle cu Vevey, auzii dintr-odată, sunând din toate puterile, clopotul maiestuos al unei biserici[216] aşezate pe o colină, la un sfert de leghe mai sus de Rolle sau Nyon; urcai acolo. Vedeam un lac frumos întinzându-se sub ochii mei, sunetul clopotului era o muzică fermecătoare care acompania ideile mele şi le dădea o fizionomie sublimă.

Acolo, aşa mi se pare, am fost cel mai aproape de *fericirea desăvârşită*.

Pentru astfel de clipe merită osteneala să trăieşti.

Mai t. îrziu voi vorbi de alte momente asemănătoare, când temeiul fericirii poate că era mai real, dar *senrnumosul general marmont*zaţia era oare tot atât de vie? Exaltarea fericirii, tot atât de desăvârşită?

Ce poţi spune despre astfel de momente fără să minţi, fără să cazi în romanesc?; La Rolle sau la Nyon, nu ştiu unde (de verificat, e uşor de văzut biserica aceea, înconjurată de opt sau zece arbori înalţi), chiar la Rolle începură timpurile fericite ale vieţii mele, să fi fost 8 sau 10 mai 1800.

Inima mea tresare încă scriind acestea după treizeci

216 Nota lui R. Colomb: „Această biserică trebuie să fi fost un templu protestant, căci îp cantonul Vaud nu există nici o biserică catolică" (u.ed.fr.).

şi şase de ani. Las baltă foile mele, mă plimb prin cameră şi apoi mă întorc să scriu. Prefer să omit un amănunt adevărat decât să cad în păcatul dezgustător al declamaţiei, aşa cum e obiceiul.

La Lausanne, cred, i-am plăcut domnului Burelviller. Funcţionar municipal era un căpitan elveţian în retragere, tânăr încă. Trebuie să fi fost vreun ultraregalist fugit din Spania sau de la cine ştie ce altă curte; achitându-se de obligaţia neplăcută de a distribui foi de încartiruire acestor ticăloşi de francezi, se luă la harţă cu noi, ajungând chiar să ne ţină o predică despre *onoarea* pe care-o aveam servindu-ne patria: „Dacă-i vorba de onoare…”

Amintirea exagerează, desigur, răspunsul meu.

Pusei mâna pe sabie şi vrui s-o scot, ceea ce dovedeşte că aveam sabie.

Domnul Bureiviller mă reţinu.

„E târziu, oraşul e ticsit, totul e să avem unde trage peste noapte”, cam acestea fuseseră cuvintele lui; l-am lăsat în plata Domnului pe fostul căpitan, dar nu fără a-i spune de la obraz tot ce credeam despre el.

A doua zi, călare fiind pe drumul spre Villeneuve, domnul Burelviller vru să vadă cam ce ştiu despre mânuirea armelor.

Fu uluit când îi mărturisii toată ignoranţa mea. Mă sili, aşa mi se pare, să mă pun în gardă la prima oprire pe care am făcut-o ca să lăsăm caii să se uşureze.

443

— Şi ce te făceai dacă javra aia de aristocrat ar fi ieşit pe teren?

— M-aş fi năpustit asupra lui.

Se pare că vorbisem exact aşa cum gândeam.

După acest răspuns, crescui mult în ochii căp [ita]nului Burelviller, şi mi-a şi spus-o.

Inocenţa mea perfectă şi lipsa oricărei minciuni trebuie să fi fost foarte evidentă pentru a da valoare unei atitudini care, în orice altă situaţie, ar fi trecut drept o grosolană fanfaronadă.

Seara, în timpul haltelor noastre, el se apucă să-mi împărtăşească câteva din principiile luptei cu sabia.

„Altfel, ai să fii străpuns ea un…”

Am uitat termenul de comparaţie.

Martigny, cred, la poalele lui Grand Saint-Bernard, mi-a lăsat următoarea amintire: frumosul general Marmont, în uniforma albastră de consilier de stat, un albastru de culoarea cerului peste un albastru-regal, îndeletnicindu-se cu expedierea unui parc de artilerie. Dar cum de este posibilă uniforma aceea? Habar n-am, dar o mai văd.

Poate că l-am văzut pe g [ener]alul Marmont în uniformă de general, şi mai târziu i-am aplicat uniforma de consilier de stat? (Se află acum aici, aproape, la Roma, martie 1836, *trădătorul* duce de Ragusa, în ciuda minciunii pe care mi-a servit-o locotenentul-general Despans în faţa şemineului meu chiar de pe locul unde scriu, nu-s nici douăsprezece zile de-atunci.)

G [ener]alul Marmont se afla la ieşirea din Martigny pe partea stângă a şoselei, pe la orele 7 dimineaţa, să fi fost 12 sau 14 mai 1800.

Eram vesel şi activ ca un mânz, mă asemuiam cu Calderón în timpul campaniilor sale din Italia, mă priveam ca pe un curios, care, detaşat în cadrele armatei pentru a observa, este sortit să scrie comedii ca Molière. Dacă aş avea mai» târziu o slujbă, asta ar fi doar pentru ca să-mi câştig existenţa, nefiind destul de bogat pentru a hoinări prin lume pe propria mea cheltuială. Tot ce doream era să văd lucruri măreţe.

L-am examinat aşadar pe Marmont, acest tânăr şi frumos favorit al primului-consul, cu şi mai multă bucurie ca de obicei.

Cum elveţienii în casele cărora fuseserăm încartiruiţi la Lausanne, Villeneuve, Sion etc. etc ne înfăţişaseră muntele Saint-Bernard într-un tablou îngrozitor, eu eram şi mai vesel ca de obicei, mai vesel nu-i cuvântul, ci mai fericit. Plăcerea mea era atât de vie, atât de intimă, încât devenise meditativă.

Eram, fără să-mi dau seama, extrem de sensibil la frumuseţea peisajului. Cum tata şi Seraphie ridicau în slăvi frumuseţile naturii ca nişte adevăraţi ipocriţi ce erau, eu îmi închipuiam că nu pot suferi natura. Dacă cineva mi-ar fi vorbit despre frumuseţile Elveţiei, m-ar fi dezgustat, săream frazele de acest gen din Confessionsşi *Héloïse* ale lui Rousseau, sau mai degrabă, ca să fiu exact, le citeam în fugă. Dar aceste fraze atât de frumoase mă emoţionau fără să-mi dau seama.

Trebuie să fi simţit o plăcere cu totul deosebită urcând pe Saint-Bernard, dar, fără precauţiunile căpitanului Burelviller, care adeseori mi se păreau exagerate şi aproape ridicole, zău că m-aş fi curăţat chiar de la primul pas.

Binevoiţi să vă aduceţi aminte de ridicolisima mea educaţie. Pentru a mă feri de orice primejdie, tata şi Seraphie mă opriseră să călăresc, şi, pe cât le-a fost cu putinţă, să merg la vânătoare. Mă duceam cel mult la plimbare cu puşca, dar nici pomeneală vreodată de o adevărată partidă de vânătoare, în care să înduri foamea, frigul, oboseala excesivă.

În plus, natura m-a înzestrat cu nervi delicaţi şi o piele sensibilă ca de femeie. Nu puteam, cu câteva luni mai târziu, să ţin sabia două ore în şir fără să-mi umplu mâna

de băşici. La Saint-Bernard eram în ceea ce priveşte fizicul, exact ca o fetiţă de 14 ani; aveam 17 ani şi trei luni, dar nu s-a pomenit vreodată copil răzgâiat de mare senior care să primească o educaţie mai molatică.

În ochii rudelor mele curajul militar era o calitate de iacobin; nu preţuiau decât curajul dinainte de revoluţie, acela care îi adusese crucea „Sfântului Ludovic” şefului ramurii bogate a familiei (domnul căpitan Beyle de Sassenage).

Va să zică, exceptând moralul, format cu ajutorul cărţilor interzise de Seraphie, soseam la Saint-Bernard chiar ca un papă-Iapte. Ce s-ar fi întâmplat cu mine dacă nu l-aş fi întâlnit pe domnul Burelviller şi dacă aş fi mers singur? Aveam bani, şi nici nu-mi dăduse prin cap să iau un servitor. Buimăcit Cum eram de încântătoarele mele reverii bazate pe Ariosto şi *La Nouvelle Ileloise*, niciun sfat înţelept nu se lipea de mine; le găseam burgheze, plate, odioase.

De aici dezgustul meu, chiar în 1836, pentru situaţiile *comice*, în care trebuie neapărat să existe şi un personaj josnic. îmi produc un dezgust care merge până la oroare.

Curioasă predispoziţie pentru un succesor al lui Molière.

Niciunul din sfaturile înţelepte ale hotelierilor elveţieni nu se lipea, aşadar, de mine.

La o oarecare înălţime frigul deveni înţepător, o ceaţă pătrunzătoare ne învălui, zăpada acoperea drumul de multă vreme. Acest drum, o cărare între doi pereţi de stâncă goală, era acoperit cu o zăpadă terciuită, de opt sau zece şchioape, iar dedesubt cu pietriş (ca şi acela de la Claix, nişte poligoane neregulate, cu colţurile un pic tocite).

Din când în când, un cal mort îl făcea pe al meu să se

ridice în două picioare; curând, ceea ce fu şi mai rău, nu se mai ridică de loc. Era, de fapt, o mârţoagă.

CAPITOLUL 45[217]MUNTELE SAINT-BERNARD

Situaţia se înrăutăţea la fiecare pas. Înfruntam primejdia pentru prima oară; nu era cine ştie ce primejdie, trebuie să recunosc, dar pentru o fetiţă de 15 ani, care toată viaţa nu fusese udată de ploaie nici măcar de zece ori!

Primejdia nu era mare, aşadar, dar era în mine însumi, împrejurările diminuau omul.

Nu mi-e ruşine să-mi recunosc singur meritul, tot timpul am fost plin de voioşie. Când visam, visam la frazele cu care ar putea descrie J.-J. Rousseau aceşti munţi falnici, acoperiţi cu zăpadă şi înălţându-se până în nori cu piscurile lor întunecoase, veşnic înfăşurate în pâcle groase şi cenuşii, gonind cu repeziciune.

Calul meu părea gata să cadă, căpitanul înjura şi era încruntat, prudentul lui servitor, care devenise prietenul meu, era îngrozitor de palid… Umezeala mă pătrunsese până la oase, eram veşnic ameninţaţi şi chiar opriţi de grupuri de cincisprezece sau douăzeci de soldaţi care urcau şi ei.

În locul sentimentelor de prietenie eroică pe care le puneam pe seama lor după şase ani de reverii eroice, întemeiate pe caracterele lui Ferragus şi Rinaluo, întrezăream nişte egoişti acriţi şi răi, adeseori ne înjurau furioşi văzându-ne călare, în timp ce ei umblau pe jos. Nu lipsea mult să pună mâna pe caii noştri.

Această manifestare a firii umane mă contraria, dar o respingeam repede, pentru a mă bucura de următoarea idee: asist, aşadar, la un lucru grav.

---

217 Scris la Civita Vecchia în ziua de 9 martie 1836 (n.ed.fr.).

Nu-mi amintesc de toate astea, dar îmi amintesc de primejdiile de mai târziu, când eram cu mult mai apropiat de 1800, de exemplu la sfârşitul lui 1812, în marşul de la Moscova la Koenigsberg.

În cele din urmă, după o sumedenie de zigzaguri care mi se păreau că lungesc infinit drumul, într-o vale aflată între două stânci ascuţite şi uriaşe, zării pe stânga o casă scundă, ascunsă aproape în întregime sub un nour răzleţ.

Ospiciul[218]! Am primit acolo, ca şi întreaga armată, câte o jumătate de pahar de vin, care părea o *fiertură roşie* îngheţată.

Nu ţin minte decât vinul, dar desigur că am primit şi-o bucată de pâine şi brânză.

Mi se pare că am intrat şi noi, sau atunci povestirile auzite despre interiorul ospiciului au produs o imagine; are după treizeci şi şase de ani *a înlocuit realitatea*.

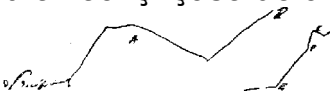

(Prăpastie – Lac îngheţa

Iată primejdia unei minciuni, pe care am întrezărit-o de trei luni încoace de când mă gândesc la acest veridic jurnal.

De exemplu, îmi reprezint foarte bine coborâşul. Dar nu vreau să ascund că cinci sau şase ani mai târziu am văzut o gravură eu acelaşi subiect, pe care am găsit-o foarte asemănătoare, şi-n amintirea mea *n-a mai rămas* decât gravura.

Aceasta este primejdia de a cumpăra gravuri după tablouri frumoase, pe care le vezi în timpul călătoriilor. Curând gravura constituie singura amintire şi distruge amintirea reală.

---

218 Casă în carc călugării oleră ospitalitate pelerinilor şi călătorilor.

Aşa mi s-a întâmplat cu *Madona* de la „*San-Sisto*” din Dresda. Frumoasa gravură a lui Müller mi-a distrus-o, în schimb îmi reprezint perfect pastelurile fioroase ale lui Mengs, din aceeaşi galerie din Dresda, ale căror gravuri nu le-am văzut nicăieri.

Îmi amintesc prea bine ce chinuitor era să-mi ţin calul în frâu; cărarea era formată din stânci bine înţepenite, aşezate astfel. De la A la B să fi fost vreo trei sau patru picioare. D, prăpastie astfel. L, lac îngheţat, pe care vedeam vreo cincisprezece – douăzeci de cai sau catâri prăbuşiţi; din R în P, prăpastia mi se părea aproape verticală; din P în E era foarte abruptă. Lucrul dracului era că cele patru picioare ale calului meu se adunau pe linia dreaptă formată în punctul o din împreunarea celor două stânci care formau drumul.

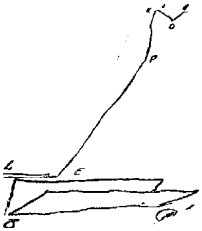

şi-atunci mârloaga mea părea gata-gata să se prăbuşească, pe dreapta nu era cine ştie ce primejdie, dar pe stângalşi-apoi ce-ar spune domnul Daru dacă i-aş prăpădi calul? în afară de asta, toate efectele mele se aflau în cufăr, şi poate că şi cea mai mare parte din bani.

Căp [ita] nul îşi înjura servitorul, care îi rănea cel de al doilea cal, îşi croia propriul său cal cu bastonul în cap, era un om foarte violent, şi, în sfârşit, nu se mai ocupa de loc de mine.

Culmea nenorocirii, mai apăru şi un tun, aşa mi se pare, căruia trebui să-i facem loc, silindu-ne caii să sară pe dreapta drumului, dar în privinţa acestui amănunt n-aş

pune mâna în foc, există în gravură.

Mi-aduc foarte bine aminte de lunga coborâre circulară în jurul acelui afurisit lac îngheţat.

În cele din urmă, pe lângă Etroubles sau înainte de Etroubles, în preajma unui cătun numit Saint-[Oyen], natura începu să se mai îmblânzească.

Încercam o senzaţie încântătoare.

I-am spus căp [itanului] Burelviller: „Asta-i tot?” Mi se pare că s-a supărat, credea că mint (în limbajul nostru: că o făceam pe grozavul în faţa lui).

Cred că întrezăresc în amintirile mele faptul că m-a făcut boboc, ceea ce mi se păru jignitor.

La Etroubles, unde am dormit, sau la Saint-[Oyen], eram în culmea fericirii; dar începeam să înţeleg că nu pot risca să-mi comunic impresiile decât în momentele când căpitanul e bine dispus.

3 (*fi*

(Mergând spre Elroubâes – Lac îngheţai – Ospiciu!)

Mi-am spus: „Sunt în Italia”, cu alte cuvinte, în ţara *Zuliettei*, pe care J.-J. Rousseau a întâlnit-o la Veneţia, în Piemont, ţinutul doamnei Bazile.

Îmi dădeam prea bine seama că asemenea idei erau şi mai riscate faţă de căpitan, care, aşa mi se paxe, îl tratase o dată pe Rousseau drept un impertinent.

Aş fi silit să dau frâu liber imaginaţiei mele şi să încerc să mă apropii de ceea ce trebuie să simtă un tânăr de 17 ani, nebun de fericire, pomenindu-se scăpat dintr-o mănăstire, dacă aş vrea să vorbesc despre senzaţiile mele de la Etroubles, la fortul Bard.

Am uitat să spun că aduceam cu mine toată inocenţa mea de la Paris; abia la Milano trebuia să mă eliberez de această comoară. E caraghios că nu-mi amintesc exact cu cine.

Violenţa timidităţii şi a senzaţiei au ucis cu desăvârşire *amintirea*.

În timp ce ne urmam drumul, căp [ita] nul îmi dădea lecţii de echitaţie, pe care le însufleţea croindu-şi calul cu bastonul în cap. Calul o lua la goană. Al meu era o mârţoagă molatecă şi prudentă. îl trezeam împlântându-i vârtos pintenii în burtă. Din fericire era foarte puternic.

Imaginaţia mea nebună, neîndrăznind să-i încredinţeze căp [ita]nului secretele ei, mă împingea să-l pisez cu întrebări despre echitaţie. Eram tot ce poate fi mai puţin discret.

— Dar când calul dă îndărăt şi se apropie de un şanţ adânc, ce-i de făcut?

— Drace! Abia te ţii în şa şi mă întrebi nişte lucruri care ar pune în încurcătură şi pe cei mai buni călăreţi!

Nu încape îndoială că răspunsul fu însoţit de-o înjurătură aleasă de vreme ce mi-a rămas gravat în memorie.

Trebuie să-l fi plictisit de moarte. Înţeleptul său servitor mi-a atras atenţia că domnul Burelviller opreşte pentru caii săi cel puţin jumătate din tărâţele pe care mă îndemna să le cumpăr pentru a-l *înviora* pe-al meu. Acest servitor înţelept se oferi să treacă în serviciul meu; m-ar fi dus de nas cum i-ar fi plăcut, în vreme ce teribilul căpitan îl bruftuia tot timpul.

Frumosul lui discurs m-a lăsat rece. Mi se pare că m-am gândit că îi datorez căpitanului o recunoştinţă infinită.

De altfel, eram atât de fericit contemplând frumoasele peisaje şi arcul de triumf din Aoste, încât nu aveam

decât o singură dorinţă, ca această viaţă să ţină o veşnicie.

Noi credeam că armata se află la patruzeci de leghe înaintea noastră, când, pe neaşteptate, o găsirăm oprită în loc de fortul Bard.

Iată secţiunea aproximativă a văii.

Mă văd poposind la o jumătate de leghe de fort, pe stânga şoselei.

A doua zi aveam douăzeci şi două de înţepături de ţânţar pe faţă şi un ochi complet închis.

Aici povestirea şi amintirea se confundă.

Mi se pare că fortul Bard ne-a ţinut pe loc două sau trei zile.

Nopţile mă înfricoşau din pricina înţepăturilor acelor ţânţari fioroşi; am avut timpul să mă vindec pe jumătate.

Primul-coiisul era oare cu noi?

Oare atunci, aşa cum mi se pare, în timp ce ne aflam pe plaiul acela de sub fort, încercase colonelul Dufour să-l ia cu asalt? Şi cei doi genişti care au încercat să taie lanţurile podului mobil? Oare am văzut aievea cum erau înfăşurate roţile tunurilor cu paie, sau e vorba doar de amintirea povestirii pe care o găsesc în capul meu?

Înfiorătoarea canonadă printre stâncile acelea atât de înalte, într-o vale atât de îngustă, mă înnebunea de emoţie.

(Bard)

Incele din urmă, căp [ita] nul îmi spuse: „O să trecem pe un munte de pe stânga, drumul nostru este C”.

Am aflat după aceea că muntele cu pricina se numea Albaredo.

După o jumătate de leghe auzii următoarea recomandaţie transmisă din gură în gură: „Ţineţi dârlogii

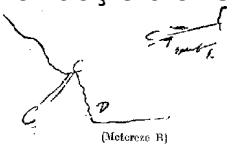

sailor doar cu două degete de la mâna dreaptă, să *vă* tragă în prăpastie dacă alunecă”.

„Drace! Va să zică primejdia este mare!” îmi spusei eu.

Drumul sau mai degrabă cărarea abia săpată proaspăt cu cazmalele era ca în C, iar prăpastia, ca în D; meterezele fortului, ca în R.

Ne-am oprit pe o mică platformă.

— Ah! uite-i că ne iau la ochi, spuse căpitanul.

— Oare suntem în bătaia lor? îl întrebai eu pe căp [ita] n.

— Ia te uită, nu cumva viteazul nostnj a cam băgat-o pe mânecă? îmi spuse el supărat.

Se aflau acolo şapte sau opt persoane.

Răspunsul lui a fost pentru mine ceea ce a fost cântecul cocoşului pentru sfântul Petru. Revăd scena, m-am apropiat de marginea platformei pentru a fi cât mai expus, iar după ce el a pornit mai departe, eu am mai rămas câteva minute ca să-mi dovedesc curajul. Aşa mi-am făcut botezul focului.

Era un soi de feciorie care mă apăsa tot atât de mult ca şi cealaltă.

CAPITOLUL 461

Seara, gândindu-mă la cele înîimplate, nu-mi mai reveneam din uimire: „*Cum*! *Asta-i tot*?”-*l* îmi spuneam eu.

Această uimire cam nătângă şi această exclamaţie m-au urmărit toată viaţa. Cred că e ceva care ţine de

imaginaţie – fac această descoperire, ca şi multe altele, în 1836, scriind acestea.

Paranteză.

— Adeseori îmi spun, dar fără să regret: câte ocazii grozave am pierdut! Aş fi bogat, înstărit cel puţin! Dar văd în 1836 că cea mai mare plăcere a mea e *să visez*, dar la ce să visez? Adeseori la lucruri care mă plictisesc. Mi-e imposibil să duc la capăt toate demersurile necesare pentru a agonisi o rentă de 10.000 de franci. Pe deasupra, trebuie să te linguşeşti, să fii pe placul tuturor etc. Un astfel de scop e imposibil pentru mine.

Ei bine! Domnul conte de Canclaux era locotenent sau sublocotenent] la 6 Dragoni în acelaşi timp cu mine, trecea-drept un intrigant, un abil, nepierzând niciodată ocazia să placă celor puternici etc., etc., nefăcând un pas fără un scop anume etc., etc., G [ener]alul Canclaux, unchiul său, pacificase regiunea Vendée, cred, şi avea destulă trecere. Domnul de Canclaux părăsi regimentul pentru a îmbrăţişa cariera consulară; a avut, probabil, toate calităţile care mie îmi lipsesc, este consul la Nisa, aşa cum sunt şi eu la C [ivit] a V[ecchi] a. Iată ce trebuie să mă consoleze că nu sunt intrigant sau măcar îndemânatic, prudent etc. Am avut rara plăcere de a face toată viaţa aproape numai ce mi-a plăcut, şi am ajuns tot atât de departe ca un

— Scris în ziua de 15 martie 1836 la Civita Vecchia (n.ed. fr.).

om rece, îndemânatic etc. Domnul de Canclaux mi-a dat toate onorurile când am trecut prin Nisa, în decembrie 1833. Poate că e mai bogat decât mine, dar probabil că l-a moştenit pe unchiul său, şi-apoi mai are şi o bătrână pe cap. N-aş schimba, adică: n-aş vrea ca sufletul meu să intre în trupul său.

Prin urmare, nu trebuie să mă plâng de soarta mea. Am avut parte de o viaţă execrabilă între 7 şi 17 ani, dar, odată cu trecerea muntelui Saint-Bernard (la 2491 de metri peste nivelul oceanului), nu mai am de ce să mă plâng de soarta mea, ba chiar, dimpotrivă, pot să mă laud cu ea.

În 1804 îmi doream o sută de ludovici şi libertatea; în 1836 îmi doresc cu pasiune şase mii de franci şi libertatea. Restul n-ar contribui prea mult la fericirea mea. Asta nu înseamnă că n-aş vrea să pun mâna pe 25.000 de franci, plus libertatea, să am o trăsură bună cu arcurile cât mai suple, deşi furtişagurile vizitiului mi-ar provoca o supărare mai mare decât plăcerea de a avea trăsură.

Norocul meu este că n-am nimic de administrat, aş fi foarte nefericit dacă aş avea o rentă de 100.000 de franci în pământuri şi case. Aş vinde cât mai repede şi în pierdere totul sau cel puţin trei sferturi şi mi-aş cumpăra acţiuni. Fericirea înseamnă pentru mine să nu comand nimănui şi nimeni să nu-mi comande; cred, aşadar, că am făcut bine că nu m-am căsătorit cu domnişoara Rietti sau domnişoara Vidau.

— Sfârşitul parantezei.

Mi-aduc aminte că am trăit o imensă plăcere intrând în Etroubles şi în Aoste. Cum! Şi asta se cheamă că am trecut peste Saint-Bernard? Câteodată făceam greşeala s-o spun cu voce tare, până când, în ciuda inocenţei mele, am fost luat la rost de căp [ita] nul Burelviller, care socoti cuvintele mele drept o glumă *fid est*: bravadă). Naivităţile mele au produs foarte adeseori acelaşi efect.

Un cuvânt ridicol sau numai exagerat a fost adeseori suficient pentru a spulbera tot ceea ce mi se părea mie frumos: de exemplu, la Wagram, lângă un tun, când iarba lua foc, colonelul acela fanfaron, prieten de-al nostru, care

a exclamat: „Aceasta este o bătălie de giganţi!” Impresia de măreţie s-a şters iremediabil pentru tot restul zilei.

Doamne-Dumnezeule, dar cine va citi toate astea?! Ce talmeş-balmeş! Nu-i oare timpul să-mi reiau povestirea? Oare cititorul îşi mai dă seama unde se află acum, în 1800, la primul debut în lume al unui nebun, sau la reflecţiile înţelepte ale unui bărbat de 53 de ani?

Înainte de a părăsi stânca pe care mă aflam, am remarcat că zgomotul canonadei dezlănţuite de fortul Bard este asurzitor: pentru mine asta însemna *sublimul*, totuşi cam prea aproape de primejdie. În loc să se bucure pur şi simplu, sufletul meu era încă destul de preocupat să se ţină bine.

Avertizez o dată pentru totdeauna pe acel temerar, unicul care se va încumeta să mă citească, că toate frumoasele reflecţii de acest gen sunt din 1836. Astfel de gânduri m? ar fi mirat foarte tare în 1800, poate că nici nu le-aş fi înţeles, în ciuda temeinicelor mele cunoştinţe din Ilelvetius şi Shakespeare.

Mi-a rămas o amintire limpede şi foarte sigură a meterezelor din care se dezlănţuise acel ciocan de foc împotriva noastră. Comandantul micului fort, aşezat *providenţial*, după cum ar spune bunii scriitori din 1836, îşi închipuia că stăvileşte înaintarea generalului Bonaparte.

Cred că seara am fost încartiruiţi la un preot, foarte bruftuit până atunci de cei douăzeci sau treizeci de mii de oameni care trecuseră înaintea căp [itanului] Burelviller şi-a ciracului său. Căp [itanul], egoist şi rău, înjura; mi se pare că mi s-a făcut milă de preot; am vorbit cu el latineşte, ca să-i mai dau un pic de curaj. Era un păcat de neiertat, comparabil în mic cu crima acelui mârşav ticălos de Bourmont la Waterloo. Din fericire, căpfitajnul nu m-a

auzit.

În semn de recunoştinţă prefttul mă învăţă că *Donna* înseamnă femeie, *catliva* – rea, şi că trebuie să spui:

II. Eu – B. Şalul Bard – CCC. Tunuri trăgând în LLL – XX. Cai căzuţi de pe cărarea LLL abia săpată pe marginea prăpa>tiei – P. Prăpastia de 95 sau 80 de grade, înaltă de 30 sau 40 de picioare – P. Alte prăpăstii de 70 sau 60 de grade şi nesfârşite mărăcinişuri. Mai văd încă bastionul CCC, asta-i tot ce-mi mai rămâne din spaima pe care am tras-o. Când eram în H, n-am văzut nici cadavie, nici răniţi, ci numai cai în X. Al meu, care sărea şi ai cărui dârlogi îi ţineam, conform ordinului, doar în două degete, mă stingherea foarte tare.

„Quante sono miglia di qua a Ier ea?" dacă vrei să ştii câte mile sunt de aici la Ivree.

Acestea au fost primele mele cunoştinţe de italiană.

Eram atât de impresionat de mulţimea cailor morţi ca şi de celelalte rămăşiţe lăsate de trecerea armatei şi văzute între Bard şi Ivree, încât nu păstrez o amintire desluşită. Încercam pentru prima oară acea senzaţie care mai târziu avea să se reînnoiască adeseori: să te afli printre coloanele uneia din armatele lui Napoleon. Senzaţia prezentă absorbea totul, exact la fel ca şi amintirea primei seri când Giulţia] m-a considerat amant. Amintirea mea e doar un roman fabricat cu această ocazie.

Mai văd încă prima imagine a satului Ivree, zărit de la trei sferturi de leghe, puţin spre dreapta, şi în stânga munţilor din depărtare, poate Mont-Rose şi Munţii Bielle, poate acel Resegone din Lecco pe care aveam să-l iubesc cu atâta pasiune mai târziu.

Nu era nicio greutate să obţii o foaie de încartiruire la locuitorii înfricoşaţi, totul era să-ţi aperi locuinţa împotriva grupurilor de câte trei sau patru soldaţi care dădeau târcoale, puşi pe pradă. Parcă mi: aduc aminte că am tras sabia ca să apăr intrarea casei noastre, în care nişte vânători călări voiau să-şi facă bivuacul.

Seara am avut o senzaţie pe care n-o voi uita niciodată.

Am mers la un spectacol fără ştirea căp [ita]nului, care, dându-şi prea bine seama de copilăria şi de ignoranţa mea în ce priveşte mânuirea armelor – aveam o sabie prea grea pentru mine – se temea, desigur, Să nu fiu ucis la vreun colţ de stradă. Nu purtam niciun fel de uniformă, lucru şi mai grav printre coloanele unei armate…” etc, etc.

În fine, m-am dus la spectacol, se dădea *Matrimonio segreto* de Cimarosa; actriţa care juca rolul Carolinei avea un dinte lipsă în faţă. Asta-i tot ce mi-a rămas dintr-o fericire divină.

Aş minţi şi mi-aş lăsa imaginaţia s-o ia razna dacă m-aş apuca să o povestesc cu de-amănuntul.

Dintr-odată, cele două mari acţiuni din viaţa mea: 1° trecerea muntelui Saint-Bernard, 2° botezul focului – dispărură. Mi se păreau josnice şi grosolane. Am trăit ceva asemănător cu entuziasmul meu pentru biserica aflată mai sus de Rolle, dar cu mult mai pur şi cu mult mai puternic. Pedanteria Juliei d’Etange mă deranja la Rousseau, în schimb totul a fost divin în Cimarosa.

În clipele de răgaz ale plăcerii îmi spuneam: „Iar eu sunt zvârlit într-o meserie grosolană, în loc să-mi închin toată viaţa muzicii!”

Îmi răspundeam fără nicio supărare: „Omul trebuie să şi trăiască, am să văd lumea, am să ajung un soldat curajos, iar după un an sau doi am să mă întorc la muzică,

unica mea iubire”. îmi spuneam astfel de vorbe, pline de emfază.

Trăiam o viaţă nouă, şi toată dezamăgirea mea de la Paris fusese pe veci îngropată.

În sfârşit, văzusem limpede unde se află fericirea. Astăzi mi se pare că marea mea nefericire trebuie să fi fost: n-am găsit fericirea la Paris, acolounde am crezut-o atâta vreme, unde-i atunci? Nu cumva în munţii noştri din Dauphine? înseamnă că ai mei au dreptate, iar eu aş face mai bine să mă întorc acasă.

Seara petrecută la Ivree distruse pentru totdeauna gândul la Dauphine. Poate că fără munţii aceia frumoşi pe care îi văzusem dimineaţa la sosire, Berland, Saint-Ange şi Taillefer n-ar fi fost niciodată întrecuţi în frumuseţe.

A trăi în Italia şi a asculta această muzică, iată baza tuturor raţionamentelor mele.

A doua zi dimineaţă, mergând în pasul cailor împreună cu căp [ita] nul, care era înalt de şase picioare, avui naivitatea să-i vorbesc despre fericirea mea; el îmi răspunse cu nişte glume grosolane în legătură cu moravurile uşoare ale actriţelor. Acest cuvânt era scump şi sacru pentru mine din cauza doamnei Kubly, şi-n dimineaţa aceea eram îndrăgostit şi de Carolina (din *Matrimonio*). Mi se pare că am avut un diferend serios, cu oarecare gânduri de duel din parte-mi.

Nu pricep nimic din nebunia mea; ca şi atunci când l-am provocat pe excelentul Joinville (acum domnul baron de Joinville, intendent militar la Paris), nu eram în stare să ţin sabia orizontal.

După ce m-am împăcat cu căpitanul, am fost, aşa mi se pare, ocupaţi cu bătălia de la Tessin, unde mi se pare că am fost amestecaţi şi noi, dar fără să riscăm ceva. Nu spun mai mult, de frică să nu dau frâu liber imaginaţiei; această

bătălie, sau luptă, mi-a fost amănunţit povestită cu câteva luni mai târziu de către domnul Guyardet, şef de b [atali] on în Regimentul 6 sau 9 de infanterie uşoară, comandat de excelentul Macon, mort la Leipzig prin 1809, aşa mi se pare. Povestirea domnului Guyardet, spusă, aşa mi se pare, lui Joinville în prezenţa mea, îmi completează amintirile şi mi-e frică să nu iau drept amintire impresia lăsată de această povestire.

Nici măcar nu-mi amintesc dacă lupta de la Tessin a contat pentru mine ca un al doilea botez al focului; în orice caz, nu poate fi vorba decât de o simplă canonadă; se pare că, întâlnindu-ne la un moment dat cu nişte cavalerişti aruncaţi iar în luptă de către inamic, ne-am temut să nu nimerim în săbiile lor. Văd. limpede numai fumul tunurilor sau al împuşcăturilor. Totul este ceâifuz.

Exceptând fericirea mea, cea mai puternică şi mai nebunească cu putinţă, n-am nimic de spus despre drumul de la Ivree la Milano. Peisajul mă încânta. Nu găseam că ar fi chiar suprema realizare a frumosului, dar când, după Tessin şi până la Milano, desimea arborilor şi vigoarea vegetaţiei, ba chiar şi tulpinile porumbului, aşa mi se pare, te împiedicau să vezi la o sută de paşi în dreapta şi în stânga, consideram că *acesta este frumosul*.

La fel mi s-a părut şi Milano timp de douăzeci de ani (din 1800 la 1820). Abia acum această imagine adorată începe să se separe întrucâtva de frumos. Raţiunea îmi spune: dar frumosul adevărat este Napoli şi Pausilippe, de exemplu, sunt împrejurimile Dresdei, zidurile dărâmate ale Leipzigului, Elba sau Rainville la Altona, lacul Geneva etc., etc. Aşa îmi vorbeşte raţiunea, dar inima mea simte doar Milano şi câmpia luxuriantă care îl împrejmuieşte.[219]

---

219 Pe margine: „Capitolul 42 începe ccl de al 4-lea volum. 8 aprilie

CAPITOLUL 47[220]MILANO

Într-o zi intrând la Milano, într-o fermecătoare dimineaţă de primăvară, şi ce primăvară! şi în ce ţară a lumii! îl văzui pe Marţial la trei paşi de mine, pe parlea stingă a calului meu. Mi se pare că încă îl mai văd, era pe *Corsia del Giardino* nu departe de strada Bigii, acolo unde începe Corsia di Porta Nova.

Era în redingotă albastră şi purta capela tivită cu fir de adjutant general.

Fu foarte bucuros când mă văzu.

— Credeam cu toţii că te-am pierdut, îmi spuse el.

— La Genfeva mi s-a îmbolnăvit calul răspunsei eu, m-am plecat decât în…

— Hai să-ţi arăt unde vei sta, e la doi paşi.

L-am salutat pe căp [ita] nul Burelviller; nu l-am mai văzut niciodată.

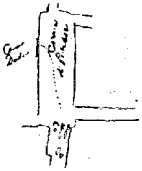

M. Marţial – H. Eu, călare – B. Căpitanul Burelville, călare – D. Servitorul căpitanului (Casa Adda – Corsia di Porta Nova)

Marţial se întoarse din drum şi mă conduse la casa Adda în D.

Faţada casei Adda nu fusese terminată, pe atunci cea mai mare parte era din cărămizi grosolane, ca şi

San Lorenzo din Florenţa. Intrai într-o curte

220 Acest capitol trebuia să formeze primul capitol din Cartea a 111-a; primele două cărţi erau Grenoble şi Paris. Scris la Civita Vecchia in zilele de 15 şi 17 martie 1836 şi corectat la Roma în zilele de 22 şi 23 martie 1836. După indicaţia lui Stendbal de pe prima foaie, el trebuia să înceapă tomul IV din manuscrisul Vielii lui Uenry Brulard (n. ed. Ir.).

magnifică. Descălecai foarte uimit şi admirând totul. Urcai o scară superbă. Servitorii lui Marţial dezlegară cufărul şi-mi duseră calul.

Am urcat împreună cu Marţial, şi peste puţin m-am pomenit într-un superb salon dând spre Corsia. Eram fermecat, era pentru prima oară când arhitectura îşi

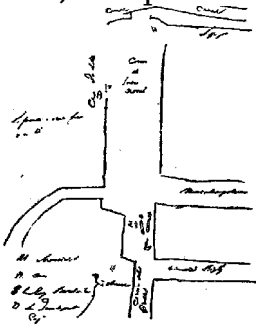

(Canal – Canal – Via della Spiga – Corsia di Porta Nova – Casa Adda. Faţada nu era terminată decât în DMonte Napoleon – Via dei Bigii – Corsia del Giardino – M. Martial) H. Eu 1

B. Căp. Eurelviller (Călare) I>. Servitorul căp-lui J

producea efectul asupra mea. Curând au fost aduse nişte excelente cotlete pane. Ani de-a rândul acest fel de mâncare mi-a adus aminte de Milano.

Oraşul deveni pentru mine cel mai frumos loc de pe lume. Nu resimt de loc farmecul patriei mele, pentru locul în care m-am născut nutresc o repulsie care merge până la dezgust fizic (răul de mare). Milano a fost pentru mine, din 1800 la 1821, locul în care mi-am dorit în mod constant să trăiesc.

Acolo mi-am petrecut câteva luni din anul 1800, a fost cea mai frumoasă epocă din viaţa mea. Am revenit acolo pe cât mi-a fost cu putinţă în 1801 şi 1802, aflându-mă în garnizoană la Brescia şi Bergamo, şi-n cele din urmă

m-am hotărât să locuiesc acolo din 1815 la 1821. Numai raţiunea mea îmi spune, chiar şi în 1836, că Parisul este mai frumos. Prin 1803 sau [180]4 evitam în cabinetul lui Marţial să-mi ridic ochii spre o stampă care înfăţişa domul din Milano văzut în depărtare – amintirea era prea duioasă şi-mi făcea rău.

Trebuie să fi fost pe la sfârşitul lui mai, sau la începutul lui iunie, când am intrat în casa Adda (acest cuvânt a rămas sacru pentru mine).

Marţial era ireproşabil şi-a fost întotdeauna ireproşabil cu mine. Sunt supărat că n-am văzut acest lucru mai bine pe vremea când trăia; cum era uimitor de vanitos pentru fleacuri, eu îi încurajam vanitatea.

Dar ceea ce îi spuneam pe-atunci dintr-o politeţe care începea să se nască în mine, şi de asemenea din prietenie, ar fi trebuit să i-o spun din prietenie pasionată şi din recunoştinţă.

El nu era câtuşi de puţin romanesc, iar eu împingeam această slăbiciune până la nebunie; lipsa acestei nebunii îl făcea plat în ochii mei. Pentru mine romanescul cuprindea iubirea, bravura, totul. Mi-era teamă de momentul când trebuia să-i dau un bacşiş portarului, să nu-i dau prea puţin şi să-l jignesc astfel. Mi s-a întâmplat adeseori să nu îndrăznesc să-i dau bacşiş unui om prea bine îmbrăcat de frică să nu-l jignesc, şi trebuie să fi trecut drept zgârcit. Este defectul contrar majorităţii sublocotenenţilor pe care i-am cunoscut: aceştia calculau cum să escamoteze o *mancia*[221].

Iată un interval de fericire nebună şi deplină; fără îndoială că, evocând-o, voi bate puţin câmpii. Poate că ar fi mai bine să mă opresc la rândul precedent.

---

221 Bacşiş (în limba italiană în original).

De la sfârşitul lui mai până în luna octombrie sau noiembrie, când am fost primit ca sublocotenent în Regimentul 6 Dragoni, la Bagnolo sau Romanengo, între Brescia şi Cremona, am avut parte de o fericire cerească şi deplină.[222]

Nu poţi desluşi limpede partea de cer prea învecinată cu soarele; printr-un efect asemănător, îmi va fi foarte greu să povestesc rezonabil iubirea mea pentru Angela Pietragrua. Cum să povesteşti cât de cât rezonabil atâtea nebunii? Cu ce să începi? Cum să redai totul într-un mod cât de cât inteligibil? Iată că am şi început să uit ortografia, aşa cum mi se întâmpla în marile exaltări ale pasiunii, şi doar e vorba de întâmplări petrecute acum treizeci şi şase de ani.

Binevoieşte să mă ierţi, o, cititorule benevol! Dar mai degrabă, dacă ai mai mult de 30 de ani sau dacă, având 30 de ani, faci parte din tagma prozaicilor, închide cartea!

Oare voi găsi crezare... dar totul o să pară absurd în povestea mea din acel an 1800. Iubirea aceea atât de cerească, atât de pătimaşă, care mă răpise cu totul de pe pământ pentru a mă duce în ţara himerelor, dar himerele cele mai cereşti, cele mai încântătoare, cele mai râvnite, n-a ajuns la ceea ce numim fericire decât în septembrie 1811.

Vă cer iertare pentru atâta lucru, unsprezece ani, dar nu de fidelitate, ci de un fel de constanţă.

Femeia pe care o iubeam şi de care mă credeam

222" Pe margine: „La 22 martie 1836 orele zece şi jumătate, scrisoare foarte politicoasă pentru cediucon [concediu]. După acest mare curent în ideile mele, nu mai lucrez. 1 aprilie 1836. Prova (în limba italiană in original: dovadă) din 31 martie. Vignaccia: stabat mater, vechi cuplete în latină rimată, dar cel puţin lipsite de spirit gen Marmontel" (n. ed.fr.).

oarecum iubit avea alţi amanţi, dar desigur că ar prefera să nu-i rămân cu nimic mai prejos, îmi spuneam eu! Aşa că aveam la rându-mi alte metrese.

(M-am plimbat un sfert de oră înainte de a scrie.)

Cum să povesteşti rezonabil epoca aceea? Prefer să amân pentru altă zi.

Intrând în tiparele raţiunii, aş fi prea nedrept faţă de ceea ce vreau să povestesc.

Nu vreau să spun ce erau de fapt cele întâmplate, ceea ce descopăr întrucâtva pentru prima oară în 1836, ceea ce erau de fapt; dar, pe de altă parte, nu pot scrie ceea ce erau pentru mine în 1800 – cititorul ar zvârli cartea cât colo.

Ce să fac? Cum să zugrăvesc o fericire nebună?

Oare cititorul a fost vreodată nebun de îndrăgostit? A avut vreodată fericirea să petreacă o noapte împreună cu femeia pe care a iubit-o cel mai mult în viaţa lui?

Jur pă nu pot să continui, subiectul îl depăşeşte pe povestitor.

Simt bine că sunt ridicol sau mai degrabă de necrezut. Mina mea nu poate să mai scrie, las pe mâine.

Poate că ar>fi mai bine să trec pur şi simplu peste aceste şase luni.

Cum să zugrăvesc fericirea nemărginită pe care o simţeam? Mi-e peste putinţă.

Sunt asemeni unui pictor care nu mai are curajul să picteze un colţ din tabloul său. Ca să nu strice restul, el schiţează *à la megliox* ceea ce nu poate picta.

O, cititorule nepăsător, iartă-mi memoria sau mai degrabă sari peste cincizeci de pagini.

Iată pe scurt ceea ce, după treizeci şi şase de ani, nu pot povesti fără să stric îngrozitor totul.

Chiar de mi-ar fi hărăzite cele mai cumplite chinuri

pentru cei cinci, zece, douăzeci sau treizeci de ani pe care îi mai am de trăit, nici mort n-aş spune: „Nu vreau să mai iau viaţa de la început”.

În primul rând, fericirea de-a fi putut trăi cum mă tăia capul. Omul cu care îmi împărţeam zilele era un om mediocru, submediocru, dacă vreţi, dar bun şi vesel, sau mai degrabă el însuşi fericit pe-atunci.

Toate acestea sunt descoperiri pe care le fac scriind. Neştiind cum să zugrăvesc, analizez ceea ce am simţit atunci.

Astăzi sunt foarte rece, timpul e mohorât, sufărpuţin.

Nimic nu-mi poate stăvili nebunia.

Ca om de gust, care detestă exagerarea, nu ştiu cum că fac.

Scriu acestea, ca şi tot ce-am scris întotdeauna, aşa cum îşi scrie Rossini muzica, gândesc asupra lor scriind în fiecare dimineaţă ceea ce se află în faţa mea în libret.

Citesc dintr-o cai te primită astăzi[223]:

„Acest rezultat nu-i întotdeauna sensibil pentru contemporani, pentru cei care îl realizează şi îl încearcă; dar la distanţă şi din punctul de vedere al istoriei, se poate vedea în ce epocă un popor pierde originalitatea caracterului” etc., etc. (Domnul Villemain, Prefaţa, pagina X.)

Povestind amănunţit, distrugi sentimente atât de tandre.[224]

---

223 Cit mai l>ine (în limba italiană în original).

224' Pe margine, pe dosul ultimei foi: „Plan, 27 martie. Călătorie: vaporul cu aburi pînă la Marsilia. De cumpărat şase fulare la Livorno şi două- sxi de perechi de mănuşi galbene de la Gagiati, la Roma. Urmare, călătorie: neapărat diligenta poştală la Marsilia, chiar şi aceea de Toulouse ţi Bordeaux, pentru a evita scirba de Valence şi Lyon, Semur şi Auxerre, mult prea cunoscute inie. Rău inc[eput].

AMINTIRI EGOTISTE

CAPITOLUL 1

Pentru a folosi într-un fel oarecare momentele mele de răgaz pe acest pământ străin, aş vrea să scriu o scurtă relatare a celor ce mi s-au întâmplat în timpul ultimei mele călătorii la Paris, de la 21 iunie 1821 până la „[6] noiembrie 1830. E un răstimp de nouă ani şi jumătate.[225] De două luni, de când am digerat noutatea situaţiei mele, mă cert cu mine însumi pentru a mă hotărî să fac şi eu ceva. Fără muncă, corabia vieţii omeneşti n-are lest. Trebuie să mărturisesc că, dacă n-ar fi la mijloc ideea că aceste foi vor apărea într-o bună zi tipărite şi vor fi citite de vreunul din acele suflete pe care le iubesc, de fiinţe ca doamna Roland sau domnul Gros, geometrul, n-aş mai avea curajul să scriu. Dar ochii ce vor citi aceste rânduri abia se deschid spre lumină, presupun că viitorii mei cititori au 10 sau 12 ani.

Probabil că un ocol la Florenţa, sosind la Livorno, nu-mi va fi pe plac. Să mă duc în Anglia poate, cel puţin la Bi'uxîelles], poate la Ediinburg. Să profit de timpul meu în această călătorie la Paris. S& nu spun niciodată Oinar mult schimbat. 2" Regim, să'evit supeurile Tour de Nesle. Să-l vizitez des pe domnul <le La Touche, pe Iialzac, dacă voi putea, pentru literatură; pe domnul Chasles puţin prin Levavasseur: pe doamnele d'Anjou (asiduu), [Cas]lellane, Taseher, şi Jules, Aucelot, Menii, Coste, 7 .Tulia. Trebuie să fiu asiduu. în cazul că aş rămîne la Paris, în aceste prime două luni trebuie să-mi fixez saloanele pentru tot restul of my life. Doar pentru 3nl[ia] simt exaltare. O locuinţă spre miazăzi, strada Taitbout. Ce contează, pentru trei luni, 200 de franci in plus pentru locuinţă?" (n. ed. fr.).

225 După căderea primului Imperiu (1814) Stendhal a petrecut 7 ani la Milano, de unde a fost însă obligat să plece din pricina convingerilor lui politice, care nu erau pe placul autorităţilor; de Ia Milano s-a întors la Paris, şi epoca aceasta trebuia să fie obiectul lucrării de faţă. Stendhal a început redactarea Amintirilor egotiste Ia 20 iunie 1832, pe cînd era consul al Franţei la Civita Vecchia.

Oare am reuşit să folosesc în scopul propriei mele fericiri toate situaţiile în care m-a pus întâmplarea în timpul celor nouă ani petrecuţi nu demult la Paris? Ce fel de om sunt? Sunt oare un om cu o judecată sănătoasă? Sunt oare un om cu o judecată profundă?

Sunt înzestrat oare cu un spirit deosebit? Adevărul e că nu ştiu. Chiar când e vorba de cele ce mi se întâmplă de la o zi la alta, rareori mă gândesc la aceste întrebări fundamentale, şi-atunci judecăţile mele se schimbă după dispoziţie. Judecăţile mele nu sunt decât nişte scheme foarte sumare.

Să vedem dacă, făcându-mi un examen de conştiinţă cu condeiul în mână, voi ajunge să înregistrez ceva *pozitiv* şi care să rămână *multă vreme adevărat* pentru mine. Oare ce voi gândi despre ceea ce simt că vreau să scriu, recitind rândurile acestea prin 1835, dacă voi mai trăi? Se va întâmpla la fel ca şi cu lucrările mele tipărite? Când le recitesc, neavând altă carte la îndemână, mă cuprinde un sentiment de mare tristeţe.

De o lună încoace, gândul de-a scrie numai şi numai pentru a vorbi despre mine însumi, despre numărul cămăşilor mele, despre accidentele amorului meu propriu, îmi produce o adevărată repulsie. Pe de altă parte, mă aflu departe de Franţa, am citit toate cărţile amuzante care au pătruns până aici. Singurul îndemn pe care îl simţeam în inima mea era să scriu o carte de pură imaginaţie pe marginea unei intrigi amoroase petrecute la Dresda, în august 1813, într-o casă învecinată cu a mea, dar micile obligaţii profesionale mă întrerup destul de des, sau, mai bine spus, când pun mâna pe hârtia de scris, nu pot fi niciodată sigur că va trece o oră fără ca să fiu întrerupt. Această sâcâială îmi înăbuşă cu totul imaginaţia. Când mă reîntorc la plăsmuirile mele, sunt dezgustat de ceea ce

gândeam. La care un om înţelept va spune că trebuie să te învingi pe tine însuţi. Voi replica: e prea târziu, am 4[9] de ani; după atâtea aventur, e timpul să mă gândesc să-mi închei viaţa cât mai bine cu putinţă.

Principala mea obiecţiune nu era *vanitatea*, care intră întotdeauna în joc atunci când cineva îşi povesteşte în srâs propria-i viaţă. O carte cu astfel de subiect seamănă cu oricare altă carte – o uiţi foarte repede când e plicticoasă. Mă temeam să nu distrug prospeţimea clipelor fericite pe care le-am trăit descriindu-le, anatomizându-le. Or, tocmai asta n-am de gând să fac, voi sări peste fericire.

Geniul poetic a murit, dar a apărut, în schimb, geniul *suspiciunii*. Sunt profund convins că numai o sinceritate desăvârşită poate fi singurul antidot în stare să-l facă pe cititor să uite acei veşnici *Eu pe* care îi va scrie autorul. Oare voi avea curajul să-mi povestesc umilinţele fără a le salva cu nesfârşite introduceri? Sper.

Deşi năzuinţele mele au fost înşelate, nu cred că oamenii sunt răi, nu mă cred de loc persecutat de ei, îi privesc ca pe nişte maşini împinse, în Franţa, de *vanitate*, iar în alte locuri, de toate pasiunile, inclusiv vanitatea.

Nu mă cunosc de loc pe mine însumi, şi aceasta, uneori, când stau noaptea să mă gândesc, mă dezolează. Sunt oare bin, rău, spiritual, prost? Oare am ştiut să trag vreun folos din împrejurările în mijlocul cărora m-a aruncat atotputernicia lui Napoleon (pe care l-am adorat întotdeauna) în 1810, şi căderea noastră în noroi în 1814, şi-apoi efortul nostru pentru a ieşi la suprafaţă în 1830? Tare mi-e teamă că nu, am acţionat după toane, la întâmplare. Dacă cineva, aflat în propria mea situaţie, mi-ar fi cerut un sfat, i-aş fi spus în multe cazuri lucruri foarte înţelepte: unii prieteni, cu care rivalizam în inteligenţă, m-au complimentat în privinţa asta.

În 1814, domnul conte Beugnot, ministrul poliţiei, mi-a oferit Direcţia Aprovizionării Parisului. Eu nu solicitam nimic, aveam o situaţie prea bună ca să mai accept această propunere; am răspuns în aşa fel încât să nu-i dau prea multe speranţe domnului Beugnot, vanitos cât doi francezi laolaltă; lucru care trebuie să-l fi surprins şi indignat. Cel care obţinu acest post s-a retras după vreo patru sau cinci ani, sătul să tot câştige bani, şi, se spune, fără să fi furat. Dispreţul meu nemărginit pentru Bourboni – îi consideram pe atunci drept o mocirlă fetidă – mă determină să părăsesc Parisul la puţine zile după ce refuzasem binevoitoarea propunere a domnului Beugnot. Inima mea, mâhnită de triumful a tot ce dispreţuiam fără să pot urî, se înviora doar la iubirea pe care începeam s-o simt puţin pentru doamna contesă Du Long[226], pe care o vedeam zilnic la domnul Beugnot şi care, cu zece ani mai târziu, a ocupat un loc însemnat în viaţa mea. Ea mă remarca încă de pe atunci, nu pentru amabilitatea mea, ci ca pe un om ciudat. Vedea că sunt prietenul unei femei îngrozitor de urâte, dar cu un caracter deosebit: doamna contesă Beugnot. Întotdeauna am regretat că n-am iubit-o. Ce plăcere să pot vorbi deschis cu o fiinţă atât de nobilă!

Această introducere e prea lungă, simt asta din ultimele trei pagini; dar trebuie să încep cu un subiect atât de trist şi de anevoios încât mă şi cuprinde lenea, aproape că-mi vine să arunc condeiul. Dar în prima clipă de singurătate aş avea remuşcări.

Am plecat din Milano la Paris la [13] iunie 1821, cu suma de 3.500 de franci, cred, considerând că suprema fericire ar fi să-mi zbor creierii în momentul când voi termina toţi banii. După trei ani de intimitate, părăseam o

226 Contesa Du Long, ca şi doamna Bertois, e, în realitate, contesa Curial.

femeie pe care o adoram, care mă iubea şi care nu mi-a cedat niciodată.[227]

Şi astăzi mai încerc, după atâţia ani, să ghicesc motivele purtării sale. Era bârfită în gura mare, deşi nu avusese decât un singur amant, dar aşa se răzbunau pe superioritatea ei femeile din lumea bună din Milano. Biata Metilde n-a ştiut niciodată nici să lupte împotriva acestui inamic şi nici să-l dispreţuiască. Poate că într-o zi, când voi fi foarte bătrân şi foarte detaşat, voi avea curajul să vorbesc despre anii 1818, 1819, 1820, 1821.

În 1821 rezistam cu greu la tentaţia de a-mi zbura creierii. Desenam un pistol pe marginea unei jalnice drame de amor la care mâzgăleam pe atunci (locuind la casa Acerbi). Mi se pare că numai curiozitatea politică m-a împiedicat să lichidez cu viaţa; poate că mai era, fără să-mi dau seama, şi frica de durere.

În cele din urmă, îmi luai rămas bun de la Metilde.

— Când ai să te întorci? mă întrebă ea.

— Niciodată, sper.

Urmă încă o oră de ezitări şi de cuvinte zadarnice, unul singur ar fi putut schimba viaţa mea viitoare, vai! nu pentru mult timp, acest suflet angelic ascuns într-un trup de o rară frumuseţe a părăsit viaţa în 1825.

Am plecat, în fine, într-o stare uşor de imaginat la… iunie. Călătoream de la Milano la Como, temându-mă în fiecare clipă şi chiar convins că voi face cale-ntoarsă.

N-am putut părăsi oraşul acela, în care nu credeam că voi putea supravieţui, fără să simt cum mi se rupe inima; mi se părea că-mi las viaţa acolo, dar ce spun eu, ce preţ mai avea viaţa în comparaţie cu Metilde? Muream cu fiecare pas care mă depărta de ea.

227a Referire la MStilde Viscontini Dombowskl.

Respiram doar în suspine (Shelley).

Parcă eram năuc, flecăream cu surugiii şi răspundeam foarte serios la cugetările lor în legătură cu preţul vinului. Clybzuiam împreună cu ei motivele pentru care ar trebui scumpit cu un gologan; mi-era groază să privesc înmine însumi. Străbătui pe rând Airolo, Bellinzona, Lugano (şi astăzi, 20 iunie 1832, mă cutremur la auzul acestor nume).

Am ajuns la Saint-Gothard, groaznic pe atunci (exact ca Munţii Cumberland din nordul Angliei, dacă le mai adaugi şi câteva prăpăstii). Am vrut să trec Muntele Saint-Gothard călare, sperând o căzătură care să mă stâlcească zdravăn şi să-mi abată astfel gândurile. Deşi sunt fost ofiţer de cavalerie, deşi, toată viaţa mi-am petrecut-o căzând de pe cal, mi-e groază de căzăturile pe un pietriş mişcător, care cedează sub piciorul calului.

Călăuza cu care călătoream mă opri, în cele din urmă, spunându-mi că lui, în fond, nu-i pasă de viaţa mea, dar că îi voi micşora câştigul, că nimeni nu se va mai încumeta să meargă cu el când se va afla că un călător de-al său a căzut în prăpastie.

„Cum, n-ai ghicit că am’s [ifilis]? îi spusei eu. Nu pot umbla pe jos”.

Sosii împreună cu această călăuză, care îşi blestema soarta, la Altorf. Holbam nişte ochi tâmpi la tot ce-mi ieşea în cale. Sunt un mare admirator al lui Wilhelm Tell, deşi scriitorii ministeriali din toate ţările pretind că n-a existat niciodată. La Altorf, cred că am fost foarte emoţionat de o jalnică statuie a lui Tell într-un jupon de piatră, şi asta tocmai pentru că era atât de jalnică.

„Iată, aşadar, îmi spusei eu, cu o uşoară melancolie, apărută pentru prima oară după o cumplită deznădejde, iată, aşadar, cum se modifică cele mai frumoase lucruri în

ochii unor oameni grosolani. Aşa se întâmplă şi cu tine, Metilde, în mijlocul salonului doamnei Traversi[228]!”

Vederea statuii mă mângâie puţin. Am întrebat unde se află capela lui Tell.

„O s-o vedeţi mâine”.

A doua zi pornii la drum într-o companie foarte neplăcută: nişte ofiţeri elveţieni din garda lui Ludovic al XVIII-lea, care plecau la Paris.

(Aici patru pagini cu descrieri de la Altorf la Gersau, Lucerna, Bale, Belfort, Langres, Paris. Preocupat de moral, descrierea aspectelor fizice mă plictiseşte. Sunt doi ani de când n-am mai scris douăsprezece pagini ca acestea.)

Franţa şi mai ales împrejurimile Parisului mi-au displăcut întotdeauna, ceea ce dovedeşte că sunt un rău francez şi un om rău, spunea mai târziu domnişoara Sophie… (nora domnului Cuvier).

Simţeam cum mi se strânge inima pe drumul de la Bâle la Belfort, părăsind înalţii, dacă nu frumoşii munţi elveţieni şi ajungând la jalnica şi searbăda câmpie din Champagne.

Cât de urâte siat femeile din… satul în care le-am văzut cu ciorapi albaştri şi saboţi. Dar mai târziu mi-am spus: „Cită bună-cuviinţă, câtă omenie, cât simţ ai dreptăţii în vorbele lor simple!”

Langres era aşezat la fel ca şi Volterre, oraş pe care îl adoram pe atunci. El fusese teatrul uneia din marile mele vitejii în războiul dus împotriva Métildei.

M-am gândit la Diderot (fiul, după cum se ştie, unui meşteşugar din Langres), m-am gândit la *Jacques le Fataliste*, singura lui operă pe care o apreciez, dar o apreciez mult, mai mult decât *Le Voyage* cu *Anacharsis*, *Le*

228 Verişoara Metildei.

Traité des Études şi alte o sută de cărţi apreciate de pedanţi.

„Cea mai cumplită nenorocire ar fi, exclamai eu, ca aceşti oameni atât de uscaţi sufleteşte, prietenii mei, în mijlocul cărora urmează să trăiesc, să-mi ghicească pasiunea, şi încă pentru o femeie pe care n-am avut-o!”

Aşa îmi spuneam în iunie 1821, şi văd în iunie 1832 pentru prima oară, scriind acestea, că frica mea, de o mie de ori reînviată, a fost de fapt principiul care mi-a călăuzit viaţa timp de zece ani. Aceasta este calea pe care am ajuns *să am spirit*, lucru care constituia *centrul*, ţinta dispreţului meu la Milano în 1818, când o iubeam pe Métilde.

Intrai în Paris, pe care îl găsii mai mult decât urât, jignitor pentru durerea mea, stăpânit de o singură idee: *să nu fiu ghicit*. După opt zile, văzând liniştea politică ce domnea, mi-am spus: „Să profift] de durerea mea pentru «t L 18» V

Am trăit cu această idee vreo câteva luni din care nu-mi amintesc prea multe. Îi bombardam cu scrisori pe prietenii mei din Milano pentru a afla indirect de la ei ceva despre Metilde. Dar ei, care dezaprobau prostia mea, nu pomeneau nimic despre acest subiect.

Mă stabilii la Paris, pe strada Richelieu, într-un oarecare hotel „Bruxelles”, la nr. 47, ţinut de un oarecare domn Petit, fost valet de cameră al unuia din domnii de Damas. Politeţea, amabilitatea, tactul acestui domn Petit, lipsa totală de sentimente, oroarea lui pentru orice trăire sufletească mai profundă, faptul că păstra mereu vie amintirea a tot ceea ce-i satisfăcuse vanitatea cu treizeci de ani în urmă, cinstea sa desăvârşită în materie de bani, toate acestea îl făceau să treacă în ochii mei drept modelul perfect al vechiului francez. îi încredinţai imediat cei 3.000 de franci pe care-i mai aveam, el îmi înmână, împotriva

voinţei mele, o chitanţă, pe care m-am grăbit s-o pierd, fapt care l-a contrariat atunci când, după câteva luni sau săptămâni, mi-am reluat banii ca să plec în Anglia, spre care mă împingea scârba mea de Paris.

Păstrez foarte puţine amintiri din acea epocă pasionată, lucrurile alunecau peste mine neobservate sau dispreţuite atunci când le întrezăream. Toate gândurile mele fugeau spre Piaţa Belgiojoso din Milano[229]. Mă voi reculege pentru a încerca să-mi reamintesc casele pe care le-am frecventat.

CAPITOLUL 2

Iată portretul unui om de valoare cu care mi-am petrecut toate dimineţile timp de opt ani. Ne stimam reciproc, fără să fie vorba de prietenie.

Descinsesem la hotelul „Bruxelles" pentru că acolo locuia cel mai uscat, cel mai dur, cel mai asemănător cu La Raneune[230] (din *Le romem*, *Comique*) dintre toţi piemontezii pe care i-am întâlnit vreodată. Domnul baron de Lussinge[231] a fost tovarăşul meu de viaţă din 1821 până în 1831; născut prin 1785, avea 36 de ani în 1821. N-a început să se depărteze de mine şi să-mi vorijească nepoliticos decât atunci când am dobândit reputaţia de om spiritual, după cumplita nenorocire din 15 septembrie 1826 3.

Mic de stat, spătos, îndesat, abia văzând la trei paşi în faţa lui, întotdeauna prost îmbrăcat din zgârcenie şi profitând de plimbările noastre pentru a calcula cât

229 Primul care a descifrat acest mic rebus a fost Louis lloyer. A se citi: „tw.r Louis SXVIII" („pentru a-l ucide pe Ludovic al XVIII-lea"). Surprinzătoare idee sub condeiul acestui paşnic liberal. Asta era cel puţin ideca tuturor afiliaţilor carbonari (n. ed. fr.).

230 Referire la baronul Adolphe de Măreşte.

231* Data rupturii autorului cu contesa Curial.

trebuie să cheltuiască un burlac care trăieşte singur la Paris, domnul de Lussinge era un om de o rară sagacitate. Eu, cu iluziile mele strălucitoare şi romaneşti, notam cu treizeci, când de fapt nu meritau decât cincisprezece, geniul, bunătatea, gloria, fericirea cutărui trecător; el, în schimb, nu le nota decât cu şase sau şapte.

Iată fondul discuţiilor noastre timp de opt ani – ne căutam prin tot Parisul.

Lussinge, pe atunci în vârstă de 36 sau 37 de ani, avea sensibilitatea şi mintea unui bărbat de 55 de ani. Nu-l emoţiona profund decât ceea ce i se întâmpla lui; atunci înnebunea de-a binelea, ca în momentul căsătoriei sale. Cu această excepţie, ţinta constantă a ironiei sale era emoţia. Lussinge avea o singură religie: respectul pentru nobleţea originii, el însuşi aparţinea unei familii din Bugey, care, în 1500, deţinuse acolo un rang înalt; această familie i-a însoţit la Torino pe ducii de Savoia, care-au ajuns apoi regi ai Sardiniei. Lussinge fusese crescut la Torino în aceeaşi academie cu Alfieri; acolo îşi însuşise şi acea profundă răutate piemonteză, unică pe lume, care nu-i în fond decât neîncredere în soartă şi în oameni. O regăsesc în multe privinţe la Roma; dar aici se mai adaugă pasiunile şi, cum teatrul este mai vast, există mai puţină meschinărie burgheză.

Asta n-a micşorat afecţiunea mea pentru Lussinge până în clipa când a ajuns bogat, apoi avar, fricos şi, în cele din urmă, grosolan în felul de a vorbi şi aproape necinstit în ianuarie 1830.

Avea o mamă zgârcită, dar mai ales nebună, capabilă să-şi doneze toată averea preoţilor. Lussinge se gândi să se însoare; asta ar fi silit-o oarecum pe mama lui să se lege prin acte care s-o împiedice să-şi doneze averea duhovnicului. Intrigile, demersurile lui când pornea la

vânătoare de neveste ne-au amuzât grozav. A fost cât pe ce să ceară în căsătorie o fată fermecătoare, care i-ar fi adus lui fericirea, iar prieteniei noastre eternitatea: e vorba de fiica generalului Gilly (mai târziu doamna Doin, soţia unui avocat, cred). Dar generalul fusese condamnat la moarte după 1815, ceea ce ar fi înspăimântat-o pe nobila baroană, mama lui Lussinge. Datorită unei întâmplări fericite, el scăpase de căsătoria cu o cochetă, mai târziu doamna Varambon. Se însura în cele din urmă cu o mare toantă, înaltă şi destul de frumoasă dacă ar fi avut şi un pic de nas. Toanta asta i se spovedea chiar domnului de Quelen, arhiepiscop de Paris, în salonul căruia mergea să se spovedească. Hazardul îmi furnizase unele amănunte în legătură cu amorurile acestui arhiepiscop, care trăia pe atunci cu doamna de Podenas, doamnă de onoare a doamnei ducese de Berry şi, după sau mai înainte, metresa prea faimosului duce de Ragusa. Într-o zi am avut nesăbuinţa, şi acesta este, dacă nu mă înşel, unul din multele mele defecte, s-o tachinez puţin pe doamna de Lussinge în legătură cu arhiepiscopul. Totul se petrecea la doamna contesă d'Avelles[232].

„Verişoară, spune-i domnului Beyle să tacă!" strigă ea, furioasă.

Din clipa aceea a devenit inamica mea, deşi cu unele reveniri de cochetărie foarte ciudate. Dar iată-mă pornit să povestesc un episod foarte lung; continuu, pentru că timp de opt ani mă vedeam cu Lussinge de două ori pe zi, iar mai târziu tot va trebui să revin la această mare şi înfloritoare baroană, care are aproape cinci picioare şi şase şchioape.

Cu dota ei, cu leafa lui de şef de birou la Ministerul

232 Referire la contesa Apollinaire d'Argout.

Poliţiei[233], cu donaţiile mamei sale, Lussinge şi-a rotunjit, prin 1828, o rentă de douăzeci şi două sau douăzeci şi trei de mii de livre. Din acea clipă fu stăpânit de un singur sentiment, frica să nu le piardă. Dispreţuindu-i pe Bourboni, nu la fel ca mine, care înţeleg politica, ci dispreţuindu-i fiindcă erau nepricepuţi, ajunsese să nu mai suporte nici cea mai mică aluzie la gafele lor fără să nu izbucnească pe loc într-un acces de furie violentă. (Vedea numaidecât, şi cu intensitate, o ameninţare la adresa proprietăţilor sale.) Zilnic se întâmpla ceva nou, aşa după cum se poate constata din ziarele apărute între 1826 şi 1830. Seara, Lussinge se ducea la spectacole, dar nu ieşea niciodată în lume, se simţea cam umilit din cauza slujbei sale. În fiecare dimineaţă ne întâlneam la cafenea, eu îi povesteam cele aflate în ajun; de obicei glumeam pe seama deosebirilor noastre de vederi politice. În ziua de 3 ianuarie 1830, cred, el a negat nu ştiu ce fapt antibourbonian pe care eu îl aflasem la domnul Cuvier, pe atunci consilier de stat, aprig susţinător al guvernului. Această prostie fu urmată de o tăcere prelungită; am traversat Louvrul fără să scoatem o vorbă. Eu n-aveam pe atunci decât strictul necesar, el, după cum se ştie, douăzeci şi două de mii de franci. De un an încoace, aveam impresia că observ la el un ton de superioritate faţă de mine. În discuţiile noastre politice, îmi spunea: „Da, dar dumneata n-ai avere”.

În cele din urmă m-am hotărât pentru sacrificiul foarte penibil de a schimba cafeneaua fără să-l pun la curent. Timp de nouă ani, la orele zece şi jumătate, mă duceam zilnic la cafeneaua „Rouen”, ţinută de domnul Pique, un burghez de treabă, şi de doamna Pique,

233 Nu la minister, ci la Prefectura Poliţiei, cum a rectificat Romain Colomb pe manuscris (n.ed. ir.).

frumuşică pe-atunci, de la care Maisonnette, unul dintre prietenii noştri comuni, obţinea, cred, întâlniri la preţul de cinci sute de franci fiecare. M-am refugiat la cafeneaua „Lemblin”, faimoasa cafenea liberală situată tot în Palais-Royal. Nu-l mai vedeam pe Lussinge decât o dată la cincisprezece zile; de atunci, intimitatea noastră, care devenise foarte necesară amândurora, cred, a vrut adeseori să se reînnoiască, dar niciodată n-agăsit putereanecesară. De multe ori după aceea, muzica şi pictura, la care se pricepea bine, constituiau pentru noi un fel de teren neutru, dar toată mojicia lui reapărea cu violenţă de îndată ce discutam politică şi-l apuca frica pentru cei 22.000 de franci ai săi; nu mai era chip să continuăm. Bunul lui simţ mă împiedica să rătăcesc prea departe în iluziile mele poetice. Veselia mea, pentru că devenisem vesel sau dobândisem mai degrabă arta de a părea astfel, îl făcea să-şi uite firea lui sumbră şi rea ca şi acea teribilă *frică de a nu-şi pierde averea*.

În 1830, când mi-am luat iar o mică slujbă, cred că i s-a părut că am un salariu prea mare. Dar, în sfârşit, din 1821 până în 1828 mă vedeam cu Lussinge de două ori pe zi, şi, cu excepţia iubirii şi a proiectelor literare din care nu pricepea nimic, am pălăvrăgit mult împreună despre toate acţiunile mele, la Tuileriessau pe cheiul Louvrului, care ducea spre biroul său. Dimineaţa, de la orele 11 la 12 şi jumătate eram împreună, şi, foarte des, el reuşea să mă facă să-mi uit cu totul necazurile pe care le ignora.

Iată încheiat, în fine, acest lung episod, dar a fost vorba de primul personaj al acestor memorii, cel căruia, mai târziu, aveam să-i inoculez într-un fel foarte hazliu iubirea mea frenetică pentru doamna Azur[234], al cărei

234 Referire la Alberthe de Rubempre, numită astfel pentru că locuia în strada Bleue.

amant fidel este de doi ani şi, lucru şi mai comic, a reuşit s-o convertească şi pe ea la fidelitate. Este una din franţuzoaicele cele mai puţin *păpuşă* din câte am întâlnit.

Dar să nu anticipăm. Nimic mai dificil în această gravă poveste decât respectarea ordinii cronologice.

Suntem, aşadar, în luna august 1821, eu locuind împreună cu Lussinge la hotelul „Bruxelles”, însoţindu-l la orele cinci la pensiunea excelentă şi foarte bine întreţinută de cel mai politicos francez din lume, domnul Petit, şi de soţia lui, cameristă de mare clasă, dar veşnic înţepată. Acolo, Lussinge, care s-a temut întotdeauna, îmi dau seama în 1832, să mă prezinte prietenilor săi, nu putu evita să nu-mi facă totuşi cunoştinţă cu:

1° Un tânăr foarte cumsecade şi amabil, frumos şi total lipsit de spirit, domnul Barot4, bancher la Charleville, a cărui singură preocupare pe vremea aceea era să câştige o rentă de 80.000 de franci; 2° un ofiţer în retragere, decorat la Waterloo, absolut lipsit de spirit, şi mai mult încă de imaginaţie, dacă-i posibil aşa ceva, tâmpit, dar extrem de manierat, şi care avusese atâtea femei, încât devenise foarte sincer când vorbea despre ele.

Conversaţia domnului Poitcărin, pilda bunului său simţ, lipsit de orice fel de exagerare izvorâtă din imaginaţie, ideile sale despre femei, sfaturile privitoare la toaletă mi-au fost foarte utile. Cred că bietul Poitevin avea o rentă de 1.200 de franci şi o slujbă de 1.500 de franci. Pe banii ăştia, era unul dintre cei mai bine îmbrăcaţi tineri din Paris. E adevărat că nu ieşea niciodată din casă fără să se dichisească vreo două ceasuri, câteodată două ceasuri şi jumătate. În fine, avusese o aventură trecătoare de două luni, ei. ed, cu marchiza de Rosine1, faţă de care am contractat mai târziu atâtea obligaţii, încât mi-am promis de nenumărate ori să mă culc cu ea. Lucru pe care nu l-am

încercat niciodată, şi rău am făcut. Cum ea îmi ierta urâţenia, era de datoria mea să-i fiu amant. Voi căuta să mă achit de această datorie cu ocazia primei mele călătorii la Paris; va fi cu atât mai sensibilă la atenţia mea cu cât nu mai suntem tineri. De altfel, poate că mă laud, de zece ani încoace este foarte cuminte, dar, după părerea mea, numai din cauză că n-are încotro.

În fine, cum doamna Dar2, pe care trebuia să contez foarte mult, mă părăsise, îi sunt dator marchizei cea mai vie recunoştinţă.

Abia în timp ce reflectez pentru a putea scrie aceste rânduri încep să mi se limpezească cele petrecute în inima mea în 1821. Întotdeauna am trăit şi încă mai trăiesc de azi pe mâine, fără să mă gândesc deloc ce voi face a doua zi. Doar duminicile, când de obicei mă plictisesc şi-mi fac sânge rău din orice fleac, marchează pentru mine progresul timpului. Niciodată nu mi-am putut da se ama de ce. În 1821, la Paris, duminicile erau de-a dreptul cumplite. Pierdut sub castanii uriaşi din Tuileries, atât de maiestuoşi în acea epocă a anului, mă gândeam la Metilde, care, pe vremea aceea, stătea mai mult la planturoasa doamnă Traversi. Această inamică funestă, care mă ura, era geloasă pe verişoara ei şi-o convinsese, atât ea, cât şi prietenii ei, că s-ar dezonora devenindu-mi amantă.

Tot timpul cât nu mă aflam împreună cu cei trei prieteni ai mei, Lussinge, Barot şi Poitevin, trăiam cufundat într-o reverie sumbră, nu acceptam societatea lor decât ca o simplă distracţie. Toate demersurile pe care le făceam erau dictate de plăcerea sau, dimpotrivă de groaza de a fi sustras măcar o clipă de la durerea mea. Când vreunul din aceşti domni bănuia că sunt trist, mă apucam să vorbesc vrute şi nevrute, şi spuneam uneori nişte prostii imense, ba chiar şi lucruri care nu trebuie rostite

niciodată, mai ales în Franţa, pentru că răsnesc vanitatea interlocutorului. Domnul Poitevin mă silea să plătesc însutit astfel de cuvinte.

Întotdeauna am vorbit mult prea mult la întâmplare şi imprudent; cum nu deschideam gura pe atunci decât pentru a-mi alina o clipă durerea mea sfâşietoare, gândindu-mă să evit mai ales reproşul că am părăsit o iubire la Milano şi că sunt trist din cauza asta, lucru care ar fi adus pe seama presupusei mele metrese tot soiul de glume greu de suportat, trebuie să fi părut nebun de-a binelea în ochii acestor trei fiinţe lipsite de orice imaginaţie. După câţiva ani am aflat că fusesem crezut doar extrem de afectat. Văd, scriind acestea, că dacă hazardul, sau un dram de prudenţă, m-ar fi determinat să caut societatea femeilor, în ciuda vârstei mele, a urâţeniei mele etc., aş fi găsit acolo unele succese şi poate consolări. N-am avut o metresă decât întâmplător, în 1824, cu trei ani mai târziu. [235]Abia atunci amintirea Metildei nu mă mai sfâşia. Ea deveni pentru mine un fel de fantomă tandră, profund tristă, şi care, apărând, mă predispunea în cel mai înalt grad la idei duioase, bune, juste, indulgente.

A fost o grea corvoadă pentru mine, în 1821, să mă întorc pentru prima [oară] în casele în care fusesem primit cu multă bunăvoinţă pe vremea când eram la curtea lui Napoleon (there1 amănunte despre cei care frecventau aceste case). Aminam, refuzam întruna. În cele din urmă, cum fusesem nevoit să strâng mâna prietenilor pe care îi întâlneam pe stradă, se află de prezenţa mea la Paris; cunoştinţele mele începură să se plângă de această neglijenţă.

Contele d’Argout, camaradul meu de pe vremea când

235 Aluzie la legătura avută cu contesa Curial.

eram amândoi auditori la Consiliul de Stat, un om foarte cumsecade, de-o hărnicie neobosită, dar complet lipsit de spirit, era *pair* al Franţei în 1821; mi-a dat un bilet de intrare la Camera 7 air-ilor, unde se instruia procesul unor bieţi proşti, imprudenţi şi nesăbuiţi. Afacerea lor se numea, cred, conspiraţia din 19 sau 29 august2. Numai întâmplarea face că au mai rămas cu capul pe umeri. Acolo l-am văzut pentru prima oară pe domnul Odilon Barrot, un omuleţ cu barba albastră. Apăra, în calitate de avocat, pe unul din aceşti bieţi zâna t ici care se apucă de conspiraţii când n-au decât două treimi sau trei sferturi din curajul cerut de asemenea acţiuni absurde. Logica domnului Barrot mă uimi. De obicei stăteam în spatele fotoliului domnului cancelar d'Ambray, la un pas sau doi. Mi se păru că modul în care conducea dezbaterile e destul de onest pentru un nobil.

Avea tonul şi manierele domnului Petit, proprietarul hotelului „Bruxelles", fostul valet de cameră al domnului de Damas, cu singura deosebire că manierele domnului d'Ambray aveau mai puţină nobleţe. A doua zi, în casa doamnei contese Obligny3, am făcut elogiul onestităţii sale. Se afla acolo şi metresa domnului d'Ambray, o femeie de 36 de ani, voinică şi foarte proaspătă; avea degajarea şi turnura domnişoarei

1 Acolo, asupra acestui subiect (în limba engleză, în original). Conspiraţia din 20 august, sau conspiraţia militară (n, ed. fir.). Contesa Beugnot în ed. fr.).

Contat în ultimii săi ani. (Aceasta a fost o actriţă inimitabilă; am urmărit-o mult în 1803, cred.)

Rău am făcut că nu m-am împrietenit cu metresa domnului d'Ambrav; nebunia mea devenise o distincţie în ochii ei. De altfel, ea îşi închipuia că sunt amantul sau unul din amanţii doamnei Obligny. Acolo aş fi găsit un leac

pentru nefericirile mele, dar eram orb.

Într-o zi, ieşind din Camera Pauilor, mă întâlnii cu vărul meu, domnul baron Marţial Daru. Ţinea foarte mult la titlul său; altminteri, cel mai cumsecade om din lume, binefăcătorul meu; de la el învăţasem, la Milano în 1800 şi la Brunswick în 1807, puţinul pe care îl ştiu din arta de a te purta cu femeile. Avusese douăzeci şi două în viaţa lui, şi cât se poate de nostime, tot ce era mai de soi acolo unde se afla el. Am ars portretele, şuviţele de păr, scrisorile etc.

— Cum! Eşti la Paris, şi de când?

— De trei zile.

— Vino mâine pe la noi, fratele meu va fi încântat să te vadă…

În ce fel am răspuns unei primiri atât de calde, atât de prietenoase? Nu m-am dus în vizită la aceste excelente rude decât după şapte sau opt ani. Şi ruşinea că n-am trecut pe la binefăcătorii mei m-a făcut să nu apar pe acolo nici măcar de zece ori până la moartea lor prematură. Prin 1829, a murit simpaticul Marţial Daru; devenise greoi şi şters din cauza abuzului de afrodiziace, lucru pentru care m-am certat cu el de două sau trei ori. Câteva luni mai târziu, la cafeneaua „Rouen”, aflată pe atunci în colţul străzii Rempart, am înlemnit pur şi simplu descoperind în ziar anunţul morţii domnului conte Daru. Sării într-o cabrioletă, cu lacrimi în ochi, şi alergai la casa cu numărul 81 din strada Grenelle. M-a întâmpinat un lacheu care plângea, şi-am plâns şi eu cu lacrimi fierbinţi. Mă consideram foarte ingrat; în aceeaşi seară am pus vârf ingratitudinii mele plecând în Italia[236], cred; îmi grăbii plecarea; aş fi murit de durere intrând în casa aceea. Şi în această împrejurare regăsesc ceva din nebunia care făcea

236 De lapt, în sudul Franţei şi de acolo în Spania (n. ed. fr.).

din mine o fiinţă atât de barocă în 1821.

Domnul Obligny-fiul[237] pleda şi el pentru unul din neghiobii care voiseră să conspire. M-a zărit de pe locul pe care îl ocupa ca avocat şi nu a fost chip să scap fără să-i fac o vizită mamei lui. Ea avea un caracter deosebit, era o femeie şi jumătate; nu ştiu de ce n-am profitat de admirabila bunăvoinţă cu care m-a primit ca să-i povestesc durerile mele şi să-i cer un sfat. Şi de astă dată am trecut pe lângă noroc: vocea raţiunii auzită din gura unei femei ar fi avut asupra mea o putere de convingere cu mult mai mare decât toah* strădaniile mele.

Cinam adeseori la doamna Obligny. La a doua sau a treia cină ea mă invită la un dejun la care se afla şimetresa domnului d'Ambray, pe atunci cancelar. Deşi bine primit, făcui prostia să nu intru în această societate plină de prietenie; amant fericit sau respins aş fi găsit acolo un strop din *uitarea* pe care o căutam pretutindeni, de exemplu în lungile plimbări solitare prin Montmartre şi Bois de ftoulogne. Eram atât de nefericit, încât aceste locuri plăcute mi-au devenit de atunci odioase. Dar pe vremea aceea eram orb. Abia în 1824 am văzut care-i remediul durerilor mele, după ce hazardul îmi dăruise o metresă.

Ceea ce scriu mi se pare foarte plicticos; dacă continuă tot aşa, rezultatul va fi un examen de conştiinţă, şi nu o carte. Amintirea mea nu reţine niciun amănunt din aceste vremuri de furtună şi de pasiune.

Spectacolul oferit zilnic de conspiratorii mei din Camera pair-ilor mă duse la următoarea idee: au [cide] pe cineva cu care n-ai vorbit niciodată e ca şi un duel obişnuit. Cum se face că nici unuia din zănatecii ăştia nu i-

237 Avocatul Arthur-Auguste Beugnot (n. cd. ir.).

a dat prin cap să-l imite pe L [ouve] l[238].

martial darv

Ideile mele privind această epocă sunt atât de vagi, încât nu ştiu când am întâlnit-o, de fapt, pe metresa domnului d'Ambrav la doamna Oblignv, în 1821 sau în 1814.

489

Mi se pare că în 1821 l-am văzut pe domnul Obligny numai la castelul său din Corbeil, şi nu mă hotărâsem să mă duc acolo decât după două sau trei invitaţii.

CAPITOLUL 3

În 1821 iubirea m-a înzestrat cu o virtute foarte comică: castitatea.

În august 1821, găsindu-mă prea sumbru, în ciuda eforturilor mele, domnii Lussinge, Barot şi Poitevin au pus la cale o încântătoare petrecere cu femei, Barot, după cum am constatat mai târziu, e unul dintre cei mai talentaţi parizieni atunci când e vorba de acest gen de plăceri destul de pretenţios. Pentru el o femeie nu-i femeie decât o singură dată: prima oară. Cheltuieşte treizeci de mii de franci din cele optzeci de mii pe care le are, şi din aceste treizeci de mii de franci, cel puţin douăzeci de mii cu femeile.

Barot organiză, aşadar, o serată cu doamna Petit, una din fostele sale metrese, căreia, cred, îi împrumutase cu puţin în urmă nişte bani pentru a-şi deschide un stabiliment (*to caise a brothel*) pe strada Cadran, colţ cu strada Montmartre, la etajul patru.

Trebuia să vină Alexandrine, şase luni mai târziu întreţinuta celor mai bogaţi englezi, pe atunci o debutantă de abia două luni. Pe la orele opt seara ne aflam într-un

238' Louis-Pierre Loimel, asasinul ducelui de Berry (1820).

salon încântător, deşi la etajul patru, cu şampanie la gheaţă şi punci fierbinte… Alexandrine apăru însoţită de o cameristă care avea misiunea s-o supravegheze; cine-i încredinţase această misiune? Am uitat. Această femeie trebuie să fi fost o mare autoritate în materie, pentru că în nota de plată a petrecerii am văzut că i s-au dat douăzeci de franci. Alexandrine apăru întrecând toate aşteptările. Era o fată zveltă, de vreo 17 sau 18 ani, deja formată, cu nişte ochi negri pe care i-am regăsit mai târziu în portretul ducesei de Urbino făcut de Tizian şi aflat la Galeria din Florenţa.

Un adevărat portret de Tizian, minus culoarea părului. Era blândă, de loc timidă, destul de veselă, decentă. Privirile colegilor mei străluciră în faţa acestei apariţii. Lussinge îi oferă un pahar de şampanie, pe care Alexandrine îl refuză, şi dispare cu ea. Doamna Petit ne prezintă alte două fete, de loc urâte, noi o asigurăm că ea însăşi e mult mai frumoasă. Avea un picior admirabil. Poitevin o răpeşte. După multă vreme, Lussinge se întoarce foarte palid.

— E rândul dumitale, Beyle.

— Cinste celui sosit! strigă toată lumea.

O găsesc pe Alexandrine în pat, puţin obosită, aproape în costumul şi exact în poziţia ducesei de Urbino a lui Tizian.

— Să stăm de vorbă numai zece minute, îmi spuse ea cu înţeles. Sunt cam obosită, să flecărim un pic şi-o să-mi regăsesc numaidecât ardoarea tinereţii.

Era adorabilă, poate că niciodată n-am văzut ceva atât de drăguţ. Nimic desfrânat, doar în privirile din ce în ce mai aprinse şi, dacă vreţi, chiar pasionate.

N-a mers de loc, *fiasco* absolut. Încercai să mă răscumpăr atunci prin alte mijloace, ea mă ajută. Neştiind

prea bine ce trebuie să fac, am vrut să revin la acel joc pe care ea – îl refuzase. Păru uimită, îi spusei câteva cuvinte destul de nostime pentru situaţia în care mă aflam şi ieşii.

Barot la rândul său abia intrase, când auzirăm nişte hohote de râs care străbăteau trei camere până să ajungă la noi. La un moment dat, doamna Petit le concedie pe celelalte fete, iar Barot apăru cu Alexandrine dans le simple appareil

D'une beauté qu'on vient d'arracher au sommeil[239].

— Toată admiraţia mea pentru Beyle, spuse el izbucnind în râs. Să ştiţi că am să-i urmez exemplul. Am mai prins ceva puteri bând şampanie.

Hohotul de râs ţinu douăzeci de minute: Poitevin se tăvălea pe covor. Uimirea ingenuă a Alexandrinei era de nedescris – bietei fete i se întâmpla pentru prima oară ca un bărbat să dea greş.

Aceşti domni voiau să mă convingă că mor de ruşine şi că trăiesc cel mai nefericit moment din viaţa mea. Eu eram doar uimit, şi nimic mai mult. Nu ştiu de ce, dar gândul la Metilde pusese stăpânire pe mine exact în clipa când intram în camera atât de frumos împodobită de prezenţa Alexandrinei.

În fine, timp de zece ani dacă am fost de trei ori la femei. Şi prima oară după fermecătoarea Alexandrine s-a întâmplat în octombrie sau noiembrie 1826, când ajunsesem în culmea disperării.

Am mai întâlnit-o de multe ori pe Alexandrine în strălucitorul echipaj pe care l-a dobândit după o lună şi îmi arunca întotdeauna câte o privire. În fine, după vreo cinci sau şase ani a ajuns să aibă şi ea figura aceea vulgară pe care o au toate colegele sale.

---

239 ...„în simplul veşmînt Al unei frumuseţi abia smulse din somn." (Racine, Britannicus, actul II, scena a Il-a).

Din seara aceea trecui drept un Babillan[240] în ochii celor trei tovarăşi de viaţă pe care mi-i dăduse hazardul. Această frumoasă reputaţie se răspândi în societate şi mă însoţi, mai mult sau mai puţin, până când doamna Azur populariză isprăvileşi vitejiile mele. Seara cu pricina întări mult prietenia mea cu Barot, la care ţin şi acum şi care ţine la mine. Este poate singurul francez în castelul căruia mi-aş petrece cu plăcere cincisprezece zile. Este inima cea mai deschisă, caracterul cel mai dintr-o bucată, omul cel mai puţin spiritual şi instruit din câţi cunosc. Dar când sunt în joc cele două talente ale sale: acela de a câştiga bani fără să joace vreodată la bursă şi acela de-a lega cunoştinţă cu orice femeie văzută o singură dată, la plimbare sau la un spectacol, nu-l întrece nimeni, mai ales în ultima privinţă.

Ceea ce este o necesitate. Pentru că femeile care i-au cedat nu-l mai interesează.

Într-o seară Metilde îmi vorbea despre doamna Bignami, prietena sa. îmi relată, în legătură cu aceasta, o poveste de dragoste bine cunoscută, apoi adăugă: „Gândeşte-te, ce soartă: în fiecare seară, ieşind de la ea, amantul ei se duce la femei”.

Or, când am plecat din Milano, am înţeles că această frază morală n-avea nimic de-a face cu povestea doamnei Bignami, ci era un avertisment moral la adresa mea.

Într-adevăr, în fiecare seară, după ce o conduceam pe Metilde la verişoara sa, doamna Traversi, căreia refuzasem cu stângăcie să-i fiu prezentat, mă duceam să-mi închei seara la fermecătoarea şi divina contesă Cassera. Şi altă dată, dintr-altă prostie, soră bună cu aceea comisă cu Alexandrine, am refuzat să fiu amantul acestei tinere

240 Cirvînt care vine de la numele unui nobil genovez, Babilano Pallavicino, incapabil să-şi îndeplinească îndatoririle de soţ.

femei, poate cea mai amabilă din câte am cunoscut, şi toate acestea pentru a merita, în faţa lui Dumnezeu, iubirea Metildei. În acelaşi spirit şi pentru acelaşi motiv am refuzat-o şi pe celebra Vigano, care, într-o zi, coborând scările, însoţită de întreaga sa armată de curteni, printre care se afla şi contele Saurau, un bărbat plin de spirit, lăsă toată lumea să treacă pentru a-mi spune:

— Beyle, se zvoneşte că eşti îndrăgostit de mine?

— Cei care pretind una ca asta se înşală, răspunsei eu cu mult sânge rece, fără să-i sărut mâna măcar.

Comportarea mea nedemnă în ochii acestei femei, care era numai cap, mi-a atras o ură neîmpăcată. Nici nu mă mai saluta când ne întâlneam *singuri* pe vreuna din străzile acelea înguste din Milano.

Iată trei prostii imense. Niciodată nu-mi voi ierta purtarea faţă de contesa Cassera (astăzi femeia cea mai cuminte şi mai respectată din ţară).

CAPITOLUL 4

Iată şi alt gen de societate, în contrast cu cea din capitolul precedent. În 1817, la hotelul „Italia”, din piaţa Favart, mă pomenii cu vizita omului pe care l-am admirat cel mai mult datorită scrierilor sale, singurul care a produs în mine o revoluţie: domnul conte de Tracy. Niciodată n-am fost atât de surprins. De doisprezece ani eram admiratorul înflăcărat al lucrării *Ideologie*, una din operele acestui om care va fi odată celebru. Cineva îi lăsase la poartă un exemplar din *UHistoire de la Peinture en Italie*.

Şi-a petrecut o oră cu mine. îl admiram atât de mult, încât mi se pare că am făcut o figură jalnică din exces de iubire. Niciodată nu m-am gândit atât de puţin să fiu spiritual sau agreabil. Mă apropiam de această inteligenţă vastă şi-o contemplam uluit; voiam să mă împărtăşesc din înţelepciunea lui. De altfel, pe vremea aceea nu ştiam încă

să fiu spiritual. Această posibilitate de a improviza cu mintea limpede mi-a venit abia în 1827.

Domnul Destutt de Tracy, pair al-Franţei, membru al Academiei, era un bătrânel foarte bine făcut, cu o înfăţişare elegantă şi ciudată. Poartă de obicei un cozoroc verde sub pretextul că-i orb. îl văzusem în ziua primirii sale la Academie de către domnul de Ségur, care i-a îndrugat tot soiul de baliverne în numele despotismului imperial; era în 1811, cred. Deşi ataşat curţii, fusesem profund scârbit. O să cădem într-o barbarie militară, o să ajungem nişte generali de teapa lui Grosse, îmi spuneam. Acest general, pe care îl vedeam la doamna contesă Daru, era unul dintre cei mai stupizi soldăţoi din garda imperială, şi asta spune totul. Vorbea cu accent provensal şi ardea de dorinţa de a-i spinteca pe toţi francezii duşmani ai omului cai e-l hrănea. Uram atât de mult acest soi de oameni, încât în seara bătăliei de la Moscova, văzând la câţiva paşi de mine rămăşiţele a doi sau trei generali din gardă, mă luă gura pe dinainte: „Câţiva neobrăzaţi mai puţin!”, cuvinte care fură cât pe ce să mă piardă, şi inumane, de altfel.

Domnul de Tracy n-a îngăduit niciodată să i se facă portretul.[241] După părerea mea, seamănă cu papa Clement Corsini, aşa cum poate fi văzut la Santa Maria Maggiore, cum intri pe stânga[242], în frumoasa capelă.

Manierele lui sunt desăvârşite atunci când nu-i în toane rele. N-am cunoscut acest caracter decât în 1822. Este un bătrân don Juan (vezi opera lui Mozart, Molière etc.). Orice fleac îl scoate din sărite. De exemplu, în salonul său domnul de La Fayette era un personaj mai

241 Se cunosc, totuşi, mai multe portrete de ale contelui de Tracy.

242 Capela Corsini se află in biserica Şan Giovvani în Laterano.

important decât el (chiar în 1821). Apoi, francezii nu i-au>apreciat lucrările: *L'Idéologie* şi *La Logique*. Domnul de Tracy n-a fost chemat la Academie de retoraşii aceea spilcuiţi decât în calitate de autor al unei bune gramatici, dar şi asta după ce a fost foarte înjurat de acel neghiob de Ségur, tatăl unui fiu şi mai neghiob, un oarecare Philippe, care a scris despre nenorocirile noastre din Rusia numai pentru a obţine o decoraţie de la Ludovic al XVIII-lea. Acest infam Philippe de Ségur îmi va servi drept model pentru caracterul pe care îl urăsc cel mai tare la Paris: persoana oficială cu onoarea veşnic nepătată, exceptând marile momente ale vieţii. Nu de mult, acest Philippe a jucat şi pe lângă ministrul Casimir Périer (vezi *Débats* din mai 1832) rolul datorită căruia a obţinut favorurile aceluiaşi Napoleon pe care l-a părăsit atât de laş mai târziu. De altfel, cu acest rol a câştigat şi favorurile lui Ludovic al XVIII-lea, care se simţea foarte bine printre asemenea lichele. Înţelegea perfect josnicia lor, le-o reamintea cu fineţe în clipa când săvârşeau vreo faptă nobilă. Poate că prietenul lui Favras, care a aşteptat vestea spânzurării acestuia pentru a ordona apoi unuia dintre gentilomi: „Să începem ospăţul", simţea că el însuşi e din acelaşi aluat[243]. Era exact omul care recunoaşte că este infam şi râde de infamia lui.

Irrti dau foarte bine seama că termenul infam este rău aplicat, dar această josnicie gen Phiâippe de Ségur era tot ce uram mai mult pe lume. Stimez şi prefer de o sută

243 Referire la Thomas de Mahy, marchiz, de Favras, spînzurat la 18 februarie t790 pentru vina de a fi pus la cale un complot prin care se urmărea evadarea familiei regale; sc spune ci instigatorul acestui complot ar fi fost viitorul rege Ludovic al XVIil-lea, care s-a temut pînă iu ultima clipă a vieţii lui Favras de eventualele mărturisiri ale acesluia.

de ori un simplu ocnaş, un simplu asasin care a avut un moment de slăbiciune şi care, de altfel, crăpa de foame. În 1828 sau 26, bunul Phiâippe era foarte ocupat să-i toarne un copil unei văduve milionare pe care o sedusese şi care trebui să se mărite cu el (doamna Grefulhe, văduva unui *pair* al Franţei). Cinasem de câteva ori cu acest general Pliilippe de Ségur la masa de serviciu a împăratului. Pe atunci nu vorbea decât despre cele treisprezece răni ale sale, căci dobitocul era viteaz.

În Rusia, în ţara aceea de semicivilizaţi, ar fi un erou. În Franţa, josnicia lui începe să fie înţeleasă. Doamnele Garnett[244] (strada Duphot, nr. 12) ţineau să mă ducă la fratele lui, vecinul lor de la nr. 14, cred, invitaţie pe care am refuzat-o întotdeauna din cauza acelei istorii a campaniei din Rusia.

Domnul conte de Ségur, mare maestru de ceremonii la Saint-Cloud în 1811, când mă flam şi eu acolo, murea de ciudă că nu e duce. După părerea lui, asta era mai grav decât o nenorocire, era o *necuviinţă*. Toate ideile lui erau *pitice*, dar era plin de idei, şi-n legătură cu orice. Pretutindeni şi la toată lumea nu constata decât grosolănie, dar cu ce eleganţă exprima el acest sentiment.

Ceea ce îmi plăcea la acest jalnic personaj era pasiunea cu care îl iubea soţia sa. Altminteri, când vorbeam cu el, mi se părea că am de-a face cu un liliputan. Mă întâlneam cu domnul de Ségur, mare maestru de ceremonii din 1810 până în 1814, în preajma miniştrilor lui Napoleon. Nu l-am mai văzut de la căderea acestui mare om pentru care a fost o slăbiciune şi o pacoste.

Nici chiar oamenii de teapa lui Dangeau care se aflau

244s Trei americance care trăiau la Paris, prietene cu La Fayette şi cu H. Devie; vecinul acestora era contele Sugur d'Aguesseau, nepotul, şi nu fratele generalului.

la curtea împăratului, şi erau mulţi, de exemplu prietenul meu baronul Marţial Daru, nici chiar astfel de oameni nu s-au putut abţine să nu râdă de ceremonialul născocit de domnul conte de Ségur în vederea căsătoriei lui Napoleon cu Marie-Louise de Austria, şi mai ales pentru prima întrevedere. Oricât de mândru era Napoleon de noua lui uniformă de rege, şi tot nu s-a putut stăpâni, a râs împreună cu Duroc, care mi-a povestit planul ceremonialului. Cred că nimic din tot acest labirint de meschinării n-a fost pus în aplicare. Dacă aş avea aici hârtiile mele de la Paris, aş adăuga la prezentele baliverne despre viaţa mea şi programul acela. Este o lectură admirabilă, parcă ai citi o farsă.

Suspin în 1832, spunându-mi: „Iată, totuşi, până unde l-a înjosit vanitatea parizianăpe un italian: Napoleon!”

Unde eram?... Dumnezeule, cât de prost sunt scrise toate astea!

Domnul conte de Ségur era sublim mai ales la Consiliul de Stat. Era un consiliu respectabil; încă nu ajunsese, în 1810, o adunătură de belferi, ca alde Cousin, Jacquemiont... şi alţii şi mai obscuri încă (1832).

Exceptând mărimile, duşmanii lui turbaţi, Napoleon reunise, în Consiliul său de Stat, pe cei cincizeci de francezi mai puţin tâmpiţi. Existau câteva secţii. Uneori secţia de război (unde uceniceam sub admirabilul Gouvion de Saint-Cyr) avea de-a face cu secţia de interne, unde prezida din când în când domnul de

Ségur, nu ştiu de ce, probabil în timpul absenţei sau a bolii vigurosului Regnault [De Saint-Jean-d Angele].

În afacerile dificile, aceea a înrolării gărzilor de onoare din Piemont, când m-am numărat şi eu printre raportorii mai mărunţi, elegantul, impecabilul domn de

Ségur, netrecându-i prin cap nicio idee, îşi tot împingea fotoliul în faţă, dar o făcea cu o mişcare de un comic nemaipomenit, strângându-l între coapsele-i crăcănate.

După ce am râs de neputinţa lui, îmi spuneam: „Dar nu cumva greşesc eu? Acesta este doar celebrul nostru ambasador pe lângă Ecaterina cea Mare, cel care i-a furat condeiul ambasadorului Angliei. Este istoriograful lui Wilhelm al II-lea sau al III-lea (nu-mi mai aduc aminte care, amantul contesei de Lichtenau, pentru care se bătea Benjamin Constant[245])".

În tinereţe eram prea înclinat *să respect totul*. Când imaginaţia mea se înflăcăra pentru cineva, rămâneam stupid în faţa lui: *îi adoram defectele*.

Dar ridicolul domnului de Ségur ghidându-l pe Napoleon se dovedi, după cât se pare, mult prea puternic pentru această gullibility2 a mea.

De altfel, domnul conte de Ségur, mare maestru de ceremonii (în această privinţă foarte deosebit de Pliilippe), ar fi fost în stare de gesturile cele mai delicate, ca femeile care se înalţă până la eroism. Ştia, de asemeni, să spună lucruri delicate şi fermecătoare, dar acestea nu depăşeau, pesemne, talia liliputană a ideilor sale.

Am făcut cea mai mare greşeală necăutind între 1821 şi 1830 să-i fiu pe plac acestui bătrân amabil; cred că s-a stins din viaţă în acelaşi timp cu respectabila lui soţie. Dar eu eram nebun, groaza mea pentru tot ce e *josnic* mergea până la pasiune. În loc să mă amuz, cum fac astăzi când e vorba de acţiunile curţii de la...

Domnul conte de Ségur îmi transmisese felicitări în 1817, când m-am întors din Anglia, pentru *Rome*, *Nap les*

245 In realitate, vărul lui B. Constant, baronul Auguste de Coistant. a Credulitate (in limba engleză în original). Paul Ilazard propunea gailibility, in sensul de caracter Irancez.

et Florence, o broşură pe care i-o lăsasem la poartă.

În adâncul inimii, din punct de vedere moral, am dispreţuit întotdeauna Parisul. Ca să placi în acest oraş, trebuia să fii ca domnul de Ségur, marele maestru.

Din punct de vedere fizic, Parisul nu mi-a plăcut niciodată. Chiar şi în 1803 îmi inspira oroare pentru că nu avea munţi prin împrejurimi. Munţii din regiunea mea (Dauphine), martorii pasionatelor exaltări ale inimii mele în timpul primilor şaisprezece ani de viaţă, mi-au creat în această privinţă un *bias* (deprindere, termen englez) de care nu m-am putut dezbăra niciodată.

N-am început să preţuiesc Parisul decât la 28 iulie 1830. Chiar şi în Ziua Ordonanţelor[246], la orele 11 seara, la domnul conte Real, îmi băteam joc de curajul parizienilor şi de rezistenţa care se aştepta din partea lor. Cred că omul acela atât de vesel din fire şi eroica lui fiică, doamna baroană Lacuee, nu mi-au iertat nici astăzi atitudinea avută.

Astăzi preţuiesc Parisul. Recunosc că, în privinţa curajului, el trebuie pus în frunte, ca şi în privinţa artei culinare, ca şi în privinţa *spiritului*. Dar, cu toate acestea, nu exercită nicio seducţie asupra mea. Am impresia că virtutea lui comportă întotdeauna o doză de *comedie*. Tinerii născuţi la Paris din părinţi provinciali şi plini de acea energie virilă cu care şi-au agonisit averea mi se par nişte făpturi *ofilite*, preocupate doar de înfăţişarea exterioară a veşmintelor, de bunul-gust al unei *pălării gri*, de aspectul impecabil al cravatei, ca domnii Feburier, Miollet-le-Duc etc. Nu concep un bărbat lipsit de puţină *energie virilă*, constanţă şi profunzime în idei etc. Lucruri tot atât de rare la Paris ca şi tonul grosolan sau chiar *dur*.

246 Referire la Ordonanţele lui Carol al X-lea, care au declanşat revoluţia din iulie 1830.

Dar trebuie să închei aici acest capitol. Dându-mi silinţa să nu mint şi să nu-mi ascund greşelile, mi-am impus să scriu la aceste amintiri câte douăzeci de pagini deodată, ca o scrisoare. După moartea mea, totul se va tipări conform manuscrisului original. Poate că aşa voi reuşi să ajung la *veracitate*, dar totodată va trebui să-l implor pe cititor (născut poate chiar azi-dimineaţă în casa vecină) să-mi ierte îngrozitoarele digresiuni.

CAPITOLUL 5

Îmi dau seama în 1832 (în general, filosofia mea datează din ziua când scriu, eram foarte departe de ea în 1821), văd, aşadar, că eram un *mezzo-termine*[247] între bădărănia energică a generalului Grosse, a contelui Regnault de Saint-Jean-d Angély şi afectarea cam liliputană, cam mărginită a domnului conte de Ségur, a domnului Petit, proprietarul hotelului „Bruxelles" etc.

Numai în ceea ce priveşte josnicia am fost departe de extremele pe care mi le atribui. Din cauza lipsei mele de dibăcie, de abilitate, cum îmi spunea, apropo de cărţile mele şi de Academie, domnul D. de la *Débats* [domnul Delécluze], am pierdut cinci sau şase ocazii strălucite pentru a face carieră politică, financiară sau literară. Întâmplarea face ca ele să fi venit una după alta. Pieveria tandră din 1821, iar mai târziu filosofică şi melancolică (lăsând la o parte orice vanitate, exact ca şi aceea a domnului Jacques din *As you like it2*) a ajuns pentru mine o plăcere atât de mare încât, atunci când un prieten mă opreşte pe stradă, aş da un paul 3 numai să treacă mai departe. Simplul fapt că văd pe cineva cunoscut mă contrariază. E de ajuns să văd de departe o astfel de fiinţă

247 In sens de ceva nepreeis (în limba italiană în original). ' Cam vă place; e vorba de comedia lui Shalcespearc. ' Monedă de argint în valoare de circa cincizeci de centime.

şi să mă gândesc că trebuie s-o salut, ca să simt cum mă cuprinde ciuda cu cincizeci de paşi înainte. În schimb, îmi place grozav să-mi întâlnesc prietenii seara, în societate, sâmbătă, la domnul Cuvier, duminică, la domnul de Tracy, marţi, la doamna Ancelot, miercuri, la baronul Gérard etc.

Un om cu un pic de tact îşi dă repede seama, vorbindu-mi pe stradă, că mă contrariază. „Iată un om care nu se prea sinchiseşte de valoarea mea”, îşi spune vanitatea acestui om, şi greşeşte.

De aici fericirea mea când [mă] plimb ţanţoş într-un oraş străin, Lancaster, Torre del Greco etc., unde abia am descins de o oră şi unde sunt sigur că nu mă cunoaşte nimeni. De vreo câţiva ani fericirea asta începe să-mi lipsească. Dacă n-ar fi răul de mare, aş face bucuros o călătorie în America. O să mă credeţi oare? Aş purta bucuros o mască, mi-aş schimba fericit numele. *O mie şi una de nopţi*, care îmi place nespus, ocupă mai bine de un sfert din gândurile mele. Adeseori mă gândescla inelul Angelicăi, cea mai mare plăcere pentru mine ar fi să mă preschimb într-un neamţ înalt şi blond şi să mă plimb aşa prin Paris.

Îmi dau seama, frunzărind, că mă oprisem la domnul de Tracy. Acest bătrân atât de bine făcut, îmbrăcat întotdeauna în negru, cu uriaşul lui cozoroc verde, stând în faţa şemineului şi mutându-se de pe un picior pe celălalt, avea un fel de a vorbi diametral opus felului său de a scrie. Conversaţia lui era plină de observaţii fine, elegante; un cuvânt energic l-ar îngrozi ca o înjurătură, şi scrie ca un primar de la ţară. Simplitatea energică cu care mi se pare că vorbeam pe atunci nu cred să-i fi plăcut prea mult. Purtam nişte imenşi favoriţi negri, de care doamna Obligny m-a convins că trebuie să-mi fie ruşine abia cu un an mai târziu. Capul meu de măcelar italian nu păru să fie pe

gustul fostului colonel din timpul domniei lui Ludovic al XVI-lea.

Domnul de Tracy, fiul unei văduve, s-a născut prin 1765, având o rentă de trei sute de mii de franci. Palatul lui se afla pe strada Tracy, lângă strada Saint-Martin.

S-a apucat de negustorie fără să se priceapă, ca mulţi oameni bogaţi din 1780. Domnul de Tracy se lansă în afaceri şi pierdu două sau trei sute de mii de franci şi aşa mai departe. Asta mă face să cred că astăzi, acest om atât de amabil prin 1790, când era amantul doamnei de Praslin, acest gânditor profund şi-a dat renta lui de trei sute de mii de livre pe una de cel mult treizeci.

Mama lui, o femeie de un rar bun-simţ, se bucura de toate privilegiile curţii, astfel că la 22 de ani fiul ei deveni colonel, şi colonel al unui regiment printre căpitanii căruia se afla un alt Tracy, văr de-al său, după toate aparenţele la fel de nobil şi căruia nu i-a trecut niciodată prin cap să se supere văzând această păpuşică de 22 de ani venită să comande regimentul unde servea el.

Această păpuşă, care, îmi spunea mai târziu doamna de Tracy, se mişca grozav de frumos, ascundea totuşi un anume fond de bun-simţ. Mama sa, o femeie deosebită, aflând că la Strasbourg exista un filosof (şi fiţi atenţi, asta se întâmpla în 1780, probabil, deci nu un filosof ca Voltaire, Diderot, Raynal), aflând, spun, că la Strasbourg exista un filosof care analiza gândurile omului, imagini sau semne ale tuturor celor văzute şi simţite, pricepu că ştiinţa de a înţelege mecanismul acestor imagini, în cazul că fiul ei şi-ar însuşi-o, i-ar ascuţi minttea.

Închipuiţi-vă câtă minte trebuie să fi avut în 1785 un tânăr foarte frumuşel, de viţă foarte nobilă, bucurându-se de toate privilegiile curţii, cu o rentă de trei sute de mii de livre!

Doamna marchiză de Tracy şi-a angajat fiul la artilerie, fapt care, doi ani la rând, l-a adus la Strasbourg. Dacă mă voi abate vreodată pe acolo, voi întreba cine era neamţul acela filosof, celebru prin 1780.[248]

După doi ani, cred, domnul de Tracy se afla la Rethel, cu regimentul său care, după cum mi se pare, era de dragoni, amănunt de verificat după *Almanahul regal* al vremii.

lămâile…

Domnul de Tracy nu mi-a vorbit niciodată despre aceste lămii; povestea lor am aflat-o de la un alt mizantrop, un oarecare domn Jacquemont, fost călugăr, şi, mai mult decib atâta, un om cu merite deosebite. Domnul de Tracy mi-a spus multe anecdote puse pe seama primei armate din Franţa reformatoare, domnul de La Fayette era comandantul ei suprem.

Locotenent-colonelul său voia să-i răpească regimentul şi să-l ducă în emigraţie…

Concediu şi duel…

O statură înaltă, iar pe acest trup uriaş o figură imperturbabilă, rece, insignifiantă, ca un vechi tablou de familie, capul având pe creştet o perucă cu părul scurt, rău făcută; un bărbat îmbrăcat de obicei într-un costum gri rău croit şi care intra şchiopătând puţin şi sprijinindu-se într-un baston în salonul doamnei de Tracy, care îi spunea *scumpul meu domn*, cu o voce fermecătoare, cam aşa arăta generalul La Fayet te în 1821. Şi aşa ni l-a zugrăvit şi gasconul Scheffer într-un portret foarte asemănător.

Acest *scumpul meu domn* al doamnei de Tracy, şi încă rostit cu tonul acela, era, cred, una din nefericirile domnului de Tracy. Nu pentru că domnul de La Fayette ar

248 E vorba de F.Y. Müller, profesor de logică şi metafizică.

fi fost în termeni buni cu soţia acestuia, sau pentru că ar fi fost îngrijorat, la vârsta pe care o avea, de astfel de nenorociri, ci pur şi simplu pentru că admiraţia sinceră şi niciodată prefăcută sau exagerată a doamnei de Tracy pentru domnul de La Fayette făcea dintr-însul în chip prea vădit primul personaj din salon.

Oricât de naiv eram în 1821 (întotdeauna am trăit în iluziile entuziasmului şi ale pasiunilor), observam aceasta *singur*, fără ajutorul nimănui.

Simţisem, de asemeni, fără ea cineva să-mi fi atras atenţia, că domnul de La Fayette era pur şi simplu un erou din Plutarh. Trăia de azi pe mâine, fără prea multă înţelepciune, săvârşind cu multă simplitate, ca şi Epaminonda, marile acţiuni impuse de moment. Şi-n aşteptarea lor, în ciuda vârstei sale (născut în 1757, ca şi partenerul său în jocurile cu mingea de la curte, Garol al X-lea), singura lui ocupaţie crasăstrângă, pe la spate, jupoanele fetelor drăguţe (*valgo* să le apuce de cur) şi asta deseori şi fără prea multă sfială.

În aşteptarea marilor acţiuni, care nu se prezintă zilnic, şi-a ocaziei de a strânge jupoanele femeilor tinere, pe care n-o prea găsea decât la douăsprezece şi jumătate noaptea, când ies ele în lume, domnul de La Fayette explica fără prea multă eleganţă truismul gărzii naţionale. Un guvern este bun numai şi numai când poate asigura cetăţeni lor săi paza drumurilor, egalitate în faţa judecătorului, şi un judecător destul de luminat, monedă cu acoperire, drumuri acceptabile, protecţie pe timpul cât se află în străinătate. Aşastând lucrurile, totul e simplu.

Trebuie să recunosc că între un astfel de om şi domnul de Ségur, mamele maestru, e o mare deosebire; de aceea Franţa, şi mai ales Parisul, îşi va atrage condamnarea posterităţii pentru că nu l-a apreciat pe acest

mare om.

Eu, însă, obişnuit cu Napoleon, cu lordul Byron şi, voi mai adăuga, cu lordul Brougham, cu Monti, cu Cano va cu Rossini, am recunoscut imediat grandoarea domnului de La Fayette, dar m-am mărginit la atâta. L-am văzut în zilele din Iulie cu cămaşa sfâşiată; i-a primit cu braţele deschise pe toţi intriganţii, pe toţi proştii, pe toţi demagogii. Pe mine nu m-a primit atât de bine, a cerut să fiu îndepărtat din slujbă (în favoarea unui secretar mojic, domnul Levasseur[249]). Cu toate astea, nici nu mi-a trecut prin minte să mă supăr sau să-l venerez mai puţin, aşa cum nu-mi trece prin minte să hulesc soarele când se ascunde după un nor.

Domnul de La Fayette, la frageda lui vârstă de 75 de ani, are acelaşi defect ca şi mine. Se pasionează după o tânără portugheză de 18 ani, apărută în salonul doamnei de Tracy şi prietenă cu nepoatele sale, domnişoarele Georges La Fayette, de Lasteyrie, de Maubourg; îşi închipuie că această tânără portugheză, ca oricare femeie tânără, de altfel, îl remarcă; nu se gândeşte decât la ea., şi, ceea ce-i mai nostim, deseori nici nu greşeşte închipuindu-şi acest lucru. Gloria lui europeană, eleganţa funciară a discursurilor sale, în ciuda aparentei lor simplităţi, ochii lui care se însufleţesc în preajma unui sân bine modelat, toate acestea îl ajuta să-şi petreacă plin de voioşie ultimii săi ani, spre marea indignare a femeilor de 35 de ani (doamna marchiză de Marmier [Choiseul], doamna de Perey şi altele) care frecventează acest salon. Niciuna dintre ele nu-şi poate imagina că poţi fi agreabil şi în alt fel decât făcând spirite subtile ca domnul de Ségur sau reflecţii scânteietoare ca domnul Benjamin Constant.

249 Levasseur fu numit în momentul cind Austria retuză să-l recunoască pe I3,eyle eon.ui la Triest (11. ed. fr.).

Domnul de La Fayette este extrem de politicos şi chiar afectuos cu toată lumea, dar *politicos ca un rege*. I-am spus asta într-o zi doamnei de Tracy, care s-a supărat atâta cât poate să se supere o întrupare a graţiei, dar poate că din ziua aceea a înţeles că simplitatea energică a conversaţiei mele nu-i ţotuna cu tâmpenia domnului Dunoyer, de exemplu. Acesta era un liberal de treabă, astăzi demn prefect la Moulins, cel mai bine intenţionat, cel mai eroic poate şi cel mai tâmpit scriitor liberal. Credeţi-mă pe mine, care fac parte din tabăra lor, asta spune totul. Admiraţia prostească a domnului Dunoyer, redactor la *Censeur*, şi-a altor doi sau trei de acelaşi calibru înconjura veşnic fotoliul generalului. Dar acesta, de îndată ce se ivea ocazia, spre marea lor indignare, îi părăsea brusc, pentru a se duce să admire cât mai de aproape, şi cu ochii înflăcăraţi, umerii frumoşi ai vreunei tinere femei care tocmai intrase. Şi, rămaşi singuri, bieţi *virtuoşi* (mai târziu vânduţi ca nişte… ministrului Perier, 1832), făceau nişte mutre foarte hazlii, iar eu îmi băteam joc de ei, fapt care o scandaliza pe noua mea prietenă. Era însă un lucru stabilit că ea avea o slăbiciune pentru mine. „Are în el oscâ*nteie", îi* spuse ea într-o zi unei doamne din categoria acelora făcute să admire balivernei» liliputane gen Ségur şi care i se plângea de simplitatea severă şi deschisă cu care îi spuneam că toţi aceşti ultraliberali sunt desigur foarte demni de respect pentru înalta lor virtute, dar altminteri incapabili să priceapă că doi plus doi fac patru. Neghiobia, încetineala, virtutea unui Dunoyer, a unui… a unui… alarmându-se la cel mai mic adevăr spus americanilor, sunt într-adevăr dincolo de orice închipuire, înlocuieşte lipsa altor idei în afara celor comune în cazul unui Ludovic Vitet, a unui Mortimer Ternaux, noua generaţie care a reînnoit salonul Tracy prin 1828. În

mijlocul lor domnul de La Fayette era şi este încă fără îndoială un şef de parti*d.*

Această deprindere trebuie s-o fi căpătat în 1789. Esenţialul e să nu nemulţumeşti pe nimeni şi să-ţi aduci aminte de numele fiecăruia, iar în această privinţă el este admirabil. Interesul activ şi puternic de şef de partid îl îndepărtează pe domnul de La Fayette de orice fel de *idee literară*, de care nu-l prea cred capabil de altfel. Tocmai datorită acestui mecanism, gândesc eu, nu-şi dădea seama de toată neghiobia, de tot plictisul scrierilor domnului Dunoyer şi ale confraţilor săi.

Am uitat să descriu acest salon aşa cum ar fi început, foarte cuminte, sir Walter Scott şi imitatorii săi, dar eu detest genul acesta de descriere. Sila de ea mă împiedică să scriu romane.

Intrarea te introduce într-un salon de formă prelungă, în fundul căruia se află o uşă mare cu două canaturi întotdeauna larg deschise. Pătrunzi apoi într-un salon pătrat destul de mare, având o frumoasă lampă în formă de lustră, iar pe şemineu, o mică pendulă hidoasă. Pe dreapta, cum intri în acest mare salon, se află un frumos divan albastru pe care îl ocupă cincisprezece fete între 12 şi 18 ani şi pretendenţii lor: domnul Charles de Rémusat, înzestrat cu mult spirit şi cu şi mai multă afectare, adevărată copie a faimosului actor Fleury; domnul François de Corcelles, înzestrat cu toată francheţea şi asprimea republicanilor. Probabil că s-a vândut în 1831; în 1820 publicase o broşură care a avut nefericirea să fie lăudată de domnul avocat Dupin (escroc dovedit, cunoscut de mine ca atare începând din 1827). În 1821, domnii de Rémusat şi de Corcelles erau foarte apreciaţi, iar mai târziu s-au căsătorit cu nepoatele domnului de La Fayette. Alături de ei apărea un gascon

flegmatic, domnul Scheffer, pictor, care este, aşa mi se pare, cel mai neruşinat mincinos şi personajul cel mai mârşav din câte cunosc. Mi s-a spus pe vremuri că îi făcuse curte celestei… cea mai mare dintre nepoatele domnului de La Fayette, care s-a măritat după aceea cu fiul mai vârstnic al domnului Augustin Périer, cel mai important şi mai scorţos compatriot de-al meu. Dom[250]nişoara Virginie, cred, era favorita doamnei de Tracy.

Alături de elegantul domn de Rémusat, puteau fi văzute două figuri de iezuiţi cu privirea prefăcută şi piezişă. Erau fraţi şi se bucurau de privilegiul de a vorbi ore în şir cu domnul conte de Tracy. I-am adorat cu toată vivacitatea vârstei mele în 1821 (aveam abia 21 de ani în ceea ce priveşte naivitatea inimii). Ghicindu-i foarte curând, entuziasmul meu pentru domnul de Tracy scăzu considerabil.

Cel mai vârstnic dintre fraţi a publicat o istorie sentimentaloidă a cuceririi Angliei de către Wilhelm. Este domnul Thierry de la Academia de inscripţii. Meritul său e acela de a fi redat adevărata ortografie a lui Clovis, Chilpéric, Thierry şi a altor fantome de la începutul istoriei noastre. A publicat un volum mai puţin sentimental despre organizarea comunelor din Franţa în 1200. Din cauza unui viciu de colegiu, a rămas orb. Fratele său, cu mult mai iezuit (prin inimă şi conduită), deşi ultraliberal, ca şi celălalt, a ajuns prefect la Vesoul în 1830 şi s-a vândut pentru leafă, ca şi patronul său, domnul Guizot.

Un contrast perfect cu cei doi fraţi iezuiţi, cu greoiul Dunoyer, cu sclivisitul Remusat îl oferea tânărul Victor Jacquemont, care a călătorit mai târziu prin India… Victor era foarte slab pe atunci, e înalt de aproape zece picioare,

250 Nu Virginie, ci Nathalie de La Fayette, cea mai mare dintre nepoatele generalului, s-a căsătorit cu Adolphe Périer (n. ed. ir.).

şi pe vremea aceea n-avea pic de logică, fiind, în consecinţă, mizantrop. Sub pretextul că are mult spirit, domnul Jacquemont nici nu-şi mai dădea osteneala să raţioneze. Acest adevărat francez considera invitaţia la raţiune nici mai mult nici mai puţin decât insolenţă. Călătoriile erau realmente singura portiţă pe care vanitatea o mai lăsase deschisă adevărului. De altfel, poate că mă înşel. Victor mi se pare un om de o rară distincţie. Aşa după cum un cunoscător (iertaţi-mi cuvântul acesta) vede un cal frumos într-un mânz de patru luni cu picioarele încă împleticite. Ne împrietenirăm, şi chiar azi-dimineaţă (1832) am primit o scrisoare pe care mi-o scrie din Caşmir, din India.

Inima lui avea doar un singur cusur, o invidie josnică şi subalternă faţă de Napoleon. Această invidie era, de altfel, unica pasiune pe care am observat-o vreodată la domnul conte de Tracy. Bătrânul metafizician şi marele Victor îşi povesteau cu o nespusă plăcere anecdota aceea cu vânătoarea de iepuri pe care domnul de Talleyrand i-a oferit-o lui Napoleon, pe atunci prim-consul de vreo şase săptămâni şi dându-şi deja ifose de Ludovic al XIV-lea.

Iepurii din butoi şi porcii din Bois de Boulogne.

Defectul lui Victor era că o iubea prea mult pe doamna de Lavenelle, soţia unui spion, cu o rentă de 40.000 de franci, a cărui misiune era să raporteze la Tuileries toate acţiunile şi cuvintele generalului de La Fayette. Partea comică este că generalul, Benjamin Constant şi domnul Bignon îi împărtăşeau acestui domn de Lavenelle toate ideile lor liberale. După cum aţi înţeles mai înainte de-a vă spune eu, acest spion, terorist în ’93, n-avea alt subiect de conversaţie decât asaltul palatului pentru a-i masacra pe toţi Bourbonii. Soţia lui era atât de libertină, îndrăgostită atât de mult de fizicul bărbătesc,

încât sfârşi prin a mă dezgusta de cuvintele *fără perdea* din limba franceză. Îmi place grozav acest gen de conversaţie, în italiană; în timpul primei mele tinereţi, ca sublocotenent la 6 Dragoni, el m-a scârbit auzit din gura doamnei Henriet, soţia căpitanului. Această doamnă de Lavenelle e uscată ca un pergament şi de altfel cu totul lipsită de spirit, şi mai ales de *pasiune*, singurul lucru care i-ar putea stârni emoţia ar fi doar frumoasele coapse ale unei companii de grenadieri defilând prin grădina Tuileries în nădragi de caşmir alb.

Altfel era doamna Baraguey d'Hilliers care aparţine aceluiaşi gen şi pe care am cunoscut-o la doamna Beugnot. Altfel erau, la Milano, doamna Ruga şi doamna Aresi. Într-un cuvânt, limbajul libertin francez mă îngrozeşte, amestecul spiritului cu emoţia îmi crispează sufletul, aşa cum pluta tăiată cu cuţitul îmi zgârie auzul.

Descrierea morală a acestui salon este poate prea lungă, mai sunt doar două sau trei figuri.

Fermecătoarea Louise Letort, fiica generalului Letort, de la dragonii de gardă, pe care o cunoscusem bine la Viena în 1809, domnişoara Louise, atât de frumoasă mai târziu, având un caracter lipsit de orice afectare până în prezent şi plin de nobleţe în acelaşi timp, s-a născut în ajunul sau în ziua următoare bătăliei de la Waterloo. Mama ei, fermecătoarea Sarah Newton, se măritase cu Victor de Tracy, fiul pair-ului Franţei, pe atunci ofiţer de infanterie.

Noi îi spunem Bară-de-Fier. Asta-i definiţia caracterului său. Brav, rănit de câteva ori în Spania sub Napoleon, el are ghinionul să vadă în orice lucru numai partea rea.

Sunt opt zile (iunie 1832) de când regele Louis-Philippe a desfiinţat regimentul de artilerie din garda naţională, al cărui colonel era Victor de Tracy. În calitate

de deputat, el ia adeseori cuvântul şi are ghinionul să fie prea politicos la tribună. Ai spune că nu îndrăzneşte să vorbească limpede. Ca şi tatăl său, „a fost invidios pe Napoleon la modul meschin. Acum, când eroul a murit de-a binelea, domnul de Tracy începe să-şi revină, dar pe vremea când debutam în salonul din strada Anjou, eroul mai trăia[251]. Am asistat acolo la bucuria prilejuită de moartea acestuia. Privirile lor parcă voiau să spună: „Am spus noi că un burghez ajuns rege nu poate s-o sfârşească bine”.

Am trăit timp de zece ani în acest salon, primit politicos, – preţuit, dar din zi în zi tot mai puţin *legat* de cei care-l frecventau, cu excepţia prietenilor mei. E unul din defectele caracterului meu. Şi tocmai datorită acestui defect nu-i învinuiesc pe alţii pentru faptul că avansez foarte încet. Şi aceasta, fireşte, în ciuda celor spuse de două sau trei ori de generalul Duroc cu privire la talentele mele militare, sunt mulţumit într-un post inferior. Mulţumit pe deplin mai ales când mă aflu la două sute de leghe de şeful meu, ca astăzi.

Sper, aşadar, dacă plictiseala nu va împiedica lectura acestei cărţi, că nu se va găsi într-însa nici un fel de ranchiună împotriva oamenilor. Favoarea lor n-o prinzi decât cu o anumită momeală. Când vreau s-o folosesc, îmi fac rost de stima a unui sau doi inşi, dar momeala asta îmi oboseşte repede mâna. Totuşi, în 1814, când Napoleon mă trimisese în Divizia a 7-a, doamna contesă Dam, soţie ele ministru, mi-a spus: „Fără această invazie blestemată, dumneata urma să fii prefectul unui mare oraş”. Aveam unele motive să cred că-i vorba de Toulouse.

Uitam un caracter de femeie ciudat, am neglijat să-i

251 Contele Destutt de Tracy se instalase pe strada â'Anjou-Saint Honoré în 1$09, acolo a şi murit (n. ed. ir.).

plac, şi ea deveni inamica mea. Doamna de Monteertin[252], înaltă şi bine făcută, teribil de timidă, leneşă, dominată numai şi numai de rutină, avea doi amanţi: unul la oraş, celălalt la ţară, la fel de respingători şi unul şi altul. Acest aranjament a durat nu ştiu câţi ani. Cred că amantul de ţară era pictorul Scheffer; amantul de oraş era domnul colonel, astăzi general, Carbonel, care intrase în garda personală a generalului de La Fayette.

Într-o zi, cele opt sau zece nepoate ale doamnei de Moncertin o întrebară ce-i dragostea; ea le-a răspuns: „Ceva murdar şi scârbos, de care sunt învinuite uneori cameristele, iar când le prinzi asupra faptului, le dai afară”.

Ar fi trebuit să fiu galant cu doamna Monteertin. Nu riscam nimic, niciodată n-aş fi reuşit, ea se rezuma la cei doi bărbaţi ai săi şi murea de frică să nu rămână cumva însărcinată. Dar eu mă uitam la ea ca la un *obiect*, nu ca la o fiinţă. Se răzbună repetând de trei sau patru ori pe săptămână că sunt un fluşturatic, pe jumătate nebun. Ea se ocupa de ceai şi e foarte adevărat că nu-i vorbeam seara întreagă în afară de clipa când îmi oferea ceaiul.

Marele număr al celor pe care, intrând în acest salon, trebuia să-i întrebi ce mai fac mă descuraja total.

În afară de cele cincisprezece sau douăzeci de nepoate ale domnului de La Fayette sau prietene de-ale lor, aproape toate blonde, cu tenul strălucitor şi înfăţişarea comună (e adevărat că soseam din Italia), care erau aşezate în linie de bătaie pe divanul albastru, mai trebuia să saluţi pe:

252 Deasupra acestui nume fictiv, de Moncertin, R. Colomb a scris adevăratul nume: Laubespin; este deci vorba de Augustine-lîmilie-Victo- rine de Tracy, care se măritase în 1808 cu marchizul de Laubespin {n. ed. fr.).

Doamna contesă de Tracy, 63 de ani; domnul conte de Tracy, 60 de ani; generalul de La Fayette; fiul său, George Washington La Fayette (adevărat cetăţean al Statelor Unite ale Americii, perfect străin de orice idee nobiliară).

Doamna de Tracy, prietena mea, avea un fiu, domnul Victor de Tracy, născut prin 1785; doamna Sarah de Tracy, soţia lui, tânără şi sclipitoare, un model de frumuseţe delicată, englezească cam prea slabă, şi două fete, doamnele Georges de La Fayette şi de Laubespin.

Trebuia salutat şi marele domn de Laubespin, autor, împreună cu un călugăr pe care l-a întreţinut, al *Memorialului*. Nu lipsea niciodată şi rostea opt sau zece cuvinte pe seară.

Pe doamna Georges de La Fayette am considerat-o multă vreme drept o călugăriţă adăpostită de doamna de Tracy din pură caritate. Să adăugăm la această înfăţişare şi ideile ei, atât de neclintite şi de severe încât ai crede că-i jansenistă. Or, ea avea cel puţin patru sau cinci fete. Doamna de Maubourg, fiica domnului de La Fayette, avea şi ea vreo cinci sau şase. Mi-au trebuit zece ani ca să pot face o deosebire între toate aceste personaje blonde care spuneau numai lucruri *perfect cuviincioase*, dar mortal de plictisitoare pentru mine, obişnuit cum eram cu ochii elocvenţi şi firea deschisă a frumoaselor milaneze, şi, mai dinainte, cu adorabila simplitate a bunelor nemţoaice. (Am fost intendent la Sagan [Silezia] şi Brunswick.)

Domnul de Tracy fusese bun prieten cu celebrul Cabanis, părintele materialismului, a cărui carte, *Rapport du physique et du moral*[253], fusese biblia mea la 16 ani. Doamna Cabanis şi fiica ei, înaltă de şase picioare şi totuşi

253 Raportul dintre fizic şi moral.

foarte atrăgătoare, frecventau acest salon. Domnul de Tracy m-a dus la ele, pe strada Vieilles-Tuileries, la dracu-n praznic; m-a gonit de-acolo căldura. Pe vremea aceea aveam nervi delicaţi, *italieneşti*. O cameră închisă şi înăuntru zece persoane aşezate era de-ajuns pentru a-mi produce o cumplită indispoziţie, ba chiar un leşin. Închipuiţi-vă o astfel de cameră în care mai arde şi un foc infernal.

N-am fost destul de asiduu din cauza acestui defect fizic, focul m-a alungat de la doamna Cabanis. Domnul de Tracy nu mi-a iertat-o niciodată. I-aş fi putut explica doamnei contese de Tracy, dar pe vremea aceea eram *teribil de stângaci*, ba chiar şi acuma sunt puţin.

Domnişoara Cabanis, în ciuda faptului că era înaltă de şase picioare, ţinea morţiş să se mărite; a luat un mic dansator cu o perucă foarte spilcuită, domnul Dupaty, pretins sculptor, autorul acelui Ludovic al XIII-lea din Place Royale călare pe un soi de catâr.

Catârul acesta era un cal arab pe care îl vedeam mereu la domnul Dupaty. Bietul cal tânjea într-un colţ al atelierului. Domnul Dupaty îmi făcea o primire deosebită, ca unuia care a scris despre Italia şi e autorul unei istorii a picturii. Era greu să fii mai *cuviincios* şi mai lipsit de căldură, de spontaneitate, de elan etc, decât acest om foarte la locul lui. Pentru parizienii ăştia atât de spilcuiţi, atât de curăţei, atât de *cuviincioşi*, sculptura este cea mai păcătoasă meserie.

Om de o rară politeţe, domnul Dupaty era, pe deasupra, şi foarte brav; ar fi trebuit să rămână militar.

Am cunoscut la doamna Cabanis un *om de lume*, dar foarte burghez, cu idei foarte mărginite, foarte tipicar în toată politica lui meschină. Unicul ţel al domnului Thurot, profesor de greacă, era să devină membru al Academiei de

inscripţii. Printr-o contradicţie cumplită, omul acesta care, chiar când îşi sufla nasul, se temea să nu stârnească împotriva lui cine ştie ce vanitate care i-ar fi putut influenţa de la o mie de leghe numirea la Academie, era *ultraliberal*. La început, acest fapt ne împrieteni, dar în scurtă vreme soţia sa, o burgheză cu care nu discutam decât atunci când n-aveam încotro, găsi că sunt un om imprudent.

Într-o zi, domnul de Tracy şi domnul Thurot mă întrebară care sunt convingerile mele politice; felul în care am răspuns a răcit amiciţia noastră:

„O dată ajuns la putere, aş retipări lista emigraţilor declarând că, atunci când i-a şters, Napoleon a uzurpat o putere pe care nici n-o avea. Trei sferturi au murit, pe ceilalţi i-aş exila în departamentele din Pirinei şi-ntr-alte două-trei, învecinate. Aş înconjura aceste patru sau cinci departamente cu două sau trei mici corpuri de armată, care, pentru a produce un efect moral, şi-ar „instala acolo tabăra cel puţin şase luni pe an. Cel care ar încerca să iasă de acolo ar fi împuşcat fără milă.

„Bunurile lor, restituite de Napoleon, le-aş împărţi în parcele, nu mai mari de două pogoane, şi le-aş vinde, iar emigraţii ar primi anual o pensie de o mie, două mii, trei mii de franci. Ei s-ar putea stabili şi în străinătate. Dar dacă s-ar apuca să cutreiere lumea ţinându-se de intrigi, le-aş tăia pensia”.

În timp ce le explicam acest plan, feţele domnilor Thurot şi de Tracy se lungeau – păream atroce în faţa acestor suflete mărunte şi vlăguite de politeţea pariziană. O tânără femeie, prezentă la discuţie, admiră ideile mele, şi mai ales excesiva imprudenţă cu care peroram;, ea văzu în mine un adevărat *Huron* (roman de Voltaire).

Bunăvoinţa deosebită a acestei tinere femei m-a

consolat pentru multe eşecuri. Niciodată n-am fost cu adevărat amantul ei. Era extrem de cochetă, extrem de preocupată de toalete, vorbind numai cu bărbaţi frumoşi, având relaţii cu personajele cele mai sclipitoare din lojile de la „Opéra Buffa”.

Modific puţin relatarea, ca să nu fie recunoscută. Probabil că ar fi fost foarte încântată dacă aş fi avut înţelepciunea să-i dau a înţelege că o iubesc. Adevărul este. că n-o iubeam destul pentru ca să uit că nu-s frumos. Ea uitase. Cu ocazia uneia din plecările mele din Paris, îmi spuse în mijlocul salonului: „Am să-ţi spun ceva”, şi, într-un coridor care ducea spre o anticameră din fericire pustie, mă sărută pe gură; i-am răspuns cu înflăcărare. A doua zi am plecat, şi totul s-a oprit aici.

Dar, până să ajungem aici, fusesem în vorbă de mulţi ani, aşa cum se spune în Champagne. Când o întrebam, ea îmi relata fidel toate bârfelile rostite pe seama mea.

Mi le spunea pe un ton fermecător, n-avea aerul nici că aprobă, nici că dezaprobă. Un asemenea ministru de poliţie e tot ce mi se pare mai consolator în amorurile de altfel atât de reci din Paris.

E greu de închipuit ce cuvinte îngrozitoare poţi afla. Într-o zi îmi spuse:

„D… spionul, a exclamat la domnul de Tracy: «Ah! iată-l pe domnul Beyle cu o haină nouă! E clar că doamna Pasta a încasat în ultimul timp ceva bani»”.

Această tâmpenie plăcu: domnul de Tracy nu-mi ierta legătura publică (şi la fel de inocentă) cu celebra actriţă.

Partea picantă a afacerii este că Celine, care îmi raporta cuvintele spionului, era ea însăşi, cred, geloasă de asiduitatea mea pe lângă doamna Pasta.

Indiferent de orele la care s-ar fi terminat vizitele mele, eu mă înfiinţam la doamna Pasta (pe strada

Richelieu, vizavi de Bibliotecă, „Hotel des Lillois”, nr. 63). Locuiam la câţiva paşi, la nr. 47. Plictisit de furia portarului, care era foarte plictisit că trebuie să-mi deschidă uşa adeseori pe la orele 3 dimineaţa, mă mutai piuă la urmă în acelaşi imobil cu doamna Pasta. După cincisprezece zile constatai că favoarea mea, în salonul doamnei de Tracy, scăzuse cu 70%. Am făcut o mare greşeală că nu am cerut sfatul prietenei mele, doamna de Tracy. Comportarea mea din acea epocă nu-i decât un lanţ de capricii. Dacă aş fi fost marchiz, colonel, cu o rentă de patruzeci de mii de franci, aş fi ajuns la pierzanie.

Iubeam pasionat nu muzica, ci doar muzica lui Cimarosa şi Mozart. Salonul doamnei Pasta era locul de întâlnire al tuturor milanezilor sosiţi la Paris. Uneori, din întâmplare, datorită lor, auzeam pronunţându-se numele Métildei.

La Milano Métilde află că-mi petreceam viaţa cu o actriţă. Poate că aceasta a vindecat-o până la urmă.

Eram cu desăvârşire orb la toate astea. O vară întreagă am jucat „faraon” la doamna Pasta până dimineaţa, tăcut, fermecat că aud vorbindu-se milaneza şi îmbibându-mă astfel de prezenţa Métildei. Urcam în camera mea încântătoare, de la etajul trei, şi corectam, cu ochi înlăcrimaţi, ciornele cărţii mele *De l’Amour*. E o carte scrisă cu creionul la Milano, în intervalele mele lucide. Simplu fapt că lucram la ea la Paris mă chinuia, niciodată n-am vrut s-o pundefinitiv la punct.

Oamenii de litere spun: „Într-o ţară străină poţi avea gânduri ingenioase, dar numai în Franţa se cunoaşte arta *de a face o carte*”. Da, dacă singurul scop al unei cărţi eSte să *explici o idee*; nu şi atunci când speri să trezeşti în acelaşi timp şi sensibilitatea, să redai o oarecare nuanţă de emoţie.

Regula franţuzească nu-i valabilă decât pentru cărţile de istorie, de exemplu *l'histoire de la Régence* a domnului Lemontey, căruia îi admiram azi-dimineaţă stilul cu adevărat academic. Prefaţa domnului Lemontey (un avar pe care l-am cunoscut bine la domnul conte Beugnot) poate trece drept model de stil academic.

Sunt aproape sigur că aş fi pe placul proştilor dacă mi-aş da osteneala să aranjez şi eu în acest fel câteva părţi din prezenta flecăreală. Dar poate că, scriind toate acestea ca şi cum aş scrie o scrisoare, câte treizeci de pagini pe şedinţă, *fără să-mi dau seama*, fac ceva care *să semene* cu adevărul.

Or, mai presus de orice, eu vreau să fiu adevărat. Un adevărat miracol într-un secol de comedie, într-o societate în care trei sferturi din actori sunt nişte şarlatani tot atât de neobrăzaţi ca domnul Magendie sau domnul conte Regnault de Saint-Jean-d Angély, sau domnul baron Gérard!

Una dintre caracteristicile secolului Revoluţiei (1789 – 1832) e aceea că nu există succes mai important fără un grad oarecare de impudoare şi chiar de şarlatanism sfruntat. Numai domnul de La Fayette e mai presus de şarlatanism, care, în acest caz, nu trebuie de loc confundat cu o primire îndatoritoare, *armă necesară* unui şef de partid.

Cunoscusem la doamna Cabanis un om care, sunt sigur, nu-i şarlatan, domnul Fauriel (fostul amant al doamnei Condorcet). El reprezintă, împreună cu Mérimée şi cu mine, singurul exemplu pe care îl cunosc de nonşarlatanism printre cei care se ocupă cu arta scrisului.

Aşa se şi explică faptul că domnul Fauriel nu se bucură de niciun prestigiu. Într-o zi, librarul Bossange mi-a oferit cincizeci de exemplare dintr-o lucrare de-a sa în

cazul că aş fi dispus nu numai să scriu un frumos articol-anunţ, ci să şi înserez acest articol în nu ştiu care ziar unde mă bucuram pe vremea aceea (timp de cincisprezece zile) de oarecare trecere. Am fost scandalizat şi am vrut să scriu articolul în schimbul unui singur exemplar. Curând scârba de a face curte unor secături abjecte m-a determinat să renunţ să mă mai văd cu aceşti jurnalişti, şi-mi reproşez şi acum faptul că n-am soris articolul cerut.

Dar asta se petrecea în 1826 sau 1827. Să ne întoarcem la anul 1821. Domnul Fauriel, tratat cu dispreţ de doamna Condorcet la moartea sa[254] (era o femeie preocu pală doar de plăcerile trupeşti), frecventa cu asiduitate un soi de gaiţă aproape cocoşată, domnişoara Clarke.

Era o englezoaică spirituală, asta nu s-ar putea nega, dar spiritul ei semăna cu nişte coarne de ţap: uscat, dur şi sucit. Domnul Fauriel, care aprecia pe atunci meritele mele, mă duse numaidecât la domnişoara Clarke, unde îl întâlnii pe prietenul meu Augustin Thierry, autorul istoriei cuceririi lui Wilhelm, care tăia şi spânzura acolo. Am fost impresionat de superba înfăţişare a doamnei Belloc (soţia pictorului); semăna uluitor cu lordul Byron pe care îl iubeam foarte mult pe atunci. Un bărbat fin, care mă considera un adevărat Machiaveli, numai pentru că soseam din Italia, îmi spuse: „Nu vedeţi că vă pierdeţi vremea cu doamna Belloc? Ea face dragoste cu domnişoara Montgolfier (o pocitanie fioroasă, cu ochi frumoşi)?”

Rămăsei năuc auzind şi de machiavelismul meu, şi de pretinsa mea iubire pentru doamna Belloc, dar mai ales de dragostea dintre această doamnă şi domnişoara

254 Istoria Regenţei.

Montgolfier. Probabil că tot trebuie să fi fost ceva la mijloc.

După un an sau doi, domnişoara Clarke se luă cu mine la ceartă din senin, după care am renunţat s-o mai vizitez, i ar domnul Fauriel, spre regretul meu, i-a ţinut partea.

Domnii Fauriel şi Victor Jacquemont sunt cu mult superiori tuturor cunoştinţelor făcute în aceste prime luni de la întoarcerea mea la Paris. Doamna contesă de Tracy era cel puţin la aceeaşi înălţime. În fond, eu uluiam sau scandalizam toate cunoştinţele mele. Eram sau monstru, sau zeu. Şi astăzi încă, toată societatea domnişoarei Clarke este ferm convinsă că sunt un monstru: un monstru de imoralitate mai ales. Cititorul ştie cum stau lucrurile, nu fusesem decât o singură dată la femei, şi-şi aminteşte probabil de succesul avut cu Alexandrine, femeia aceea de o frumuseţe îngerească.

Iată viaţa mea din această epocă:

Sculat la orele 10, la orele 10 şi jumătate mă aflam la cafeneaua „Rouen”, unde mă întâlneam cu baronul Lussinge şi cu vărul meu Coulomb (un om integru, drept, rezonabil, prietenul meu din copilărie). Partea proastă e că aceste două fiinţe nu înţelegeau absolut nimic din teoriile mele despre sufletul omenesc sau despre zugrăvirea acestui suflet prin mijlocirea literaturii şi a muzicii, Nesfârşitele discuţii asupra acestui subiect, concluziile care se impun din orice istorioară nouă şi *bine argumentată*, constituie pentru mine cea mai interesantă conversaţie. Mai târziu s-a dovedit că nici domnul Mérimée, pe care îl stimez în mod deosebit, nu gusta acest gen de i-onversaţie.

Prietenul meu din copilărie, excelentul Crozet (inginer şef al departamentului Isère), excelează în acest gen. Dar au trecut mulţi ani de când mi l-a răpit soţia lui,

geloasă pe prietenia noastră. Ce mare păcat! Ce fiinţă superioară ar fi devenit domnul Crozet, dacă ar fi rămas la Paris. Căsnicia şi mai ales provincia îmbătrânesc surprinzător de mult un băr [bat], spiritul i se leneveşte, iar activitatea creierului devine penibilă şi, în scurt timp, pe măsură ce se răreşte, imposibilă.

După ce savuram la cafeneaua Rouen o excelentă ceaşcă de cafea şi două brioşe, îl conduceam pe Lussinge la birou. O luam prin grădina Tuileries şi pe cheiuri, oprindu-ne la fiecare negustor de stampe. După ce mă despărţeam de Lussinge, începea pentru mine momentul cel mai îngrozitor al zilei. O porneam prin arşiţa din acel an să caut umbră şi-un pic de răcoare sub marii castani din Tuileries. „De vreme ce nu pot s-o uit, n-ar fi mai bine să mă sinucid?” îmi spuneam. Totul mi se părea o povară. În 1821 mai dăinuiau în mine rămăşiţele pasiunii pentru pictura italiană, care mă făcuse să scriu despre acest subiect în 1816 şi ’17. Mă duceam la muzeu cu un permis pe care mi-l procurase Lussinge. Vederea acestor capodopere nu făcea decât să-mi aducă aminte cu şi mai multă violenţă de Brera şi de Métilde. Când întâlneam într-o carte numele franţuzeşti corespunzătoare, mă schimbam la faţă.

Am foarte puţine amintiri din aceste zile atât de asemănătoare între ele. Tot ce place la Paris pe mine mă îngrozea. Eu însumi liberal, găseam că liberalii sunt revoltător de nătângi. În fine, văd că am păstrat o amintire tristă şi jignitoare pentru mine despre tot ce vedeam pe atunci.

Mă scârbea mai ales grăsunul de Ludovic al XVIII-lea. cu ochii lui de bou, tirit alene de şase cai dolofani, pe care îl întâlneam la fiecare pas.

Cumpăram vreo piesă de Shakespeare, în ediţie

englezească, cu 30 de gologani bucata, o citeam la Tuileries şi adesea închideam cartea pentru a mă gândi la Métilde. Interiorul camerei mele solitare mă înfiora.

Se făcea, în fine, ora 5, zburam la pensiunea hotelului „Bruxelles”. Acolo mă întâlneam iar cu Lussinge, sumbru, obosit, plictisit, cu bravul Barot, eu elegantul Poitevin şi cu Arreo cinci sau şase originali obişnuiţi ai pensiunii, o specie care ţine în egală măsură de escroc şi de conspirator subaltern. La această pensiune l-am recunoscut pe domnul Alpy, pe vremuri aghiotantul generalului Michaud, căruia îi aducea întotdeauna cizmele. Uimit, l-am revăzut acolo colonel şi ginere al domnului Kentzinger, bogat, timp, credincios guvernului şi primar al oraşului Strasbourg. N-am stat de vorbă cu acest colonel şi nici cu socrul său. Un bărbat slab, destul de înalt, gălbejit şi palavragiu mi-a atras atenţia. În frazele cu care îi proslăvea pe Bourboni, şi pe care toţi comesenii le găseau plate şi ridicole, exista totuşi ceva din focul sacru al lui Jean-Jacques Rousseau. Înfăţişarea acestui bărbat era la antipodul eleganţei –, ai fi spus că-i ofiţer austriac, mai târziu deveni celebru, este domnul Courvoisier, ministru de justiţie. Lussinge îi cunoscuse la Besançon.

Cafeaua de după masă era un alt moment plăcut pentru mine. Nu se poate spune acelaşi lucru despre plimbările de pe bulevardul Gand, foarte la modă şi f [dar] te plin de praf. Faptul că mă aflam acolo, locul de întâlnire al eleganţilor subalterni, al ofiţerilor de gardă, al târfelor de lux şi al burghezelor elegante, rivalele lor, era pentru mine un supliciu.

Acolo mă întâlneam cu unul din prietenii mei din copilărie, contele de Barral, un băiat excelent, nepotul unui celebru avar, începând să resimtă el însuşi, la vârsta de 30 de ani, atacurile acestei jalnice patimi.

Bunicul său, marchizul de Barral…

În 1810, mi se pare, domnul de Barral pierduse la joc tot ce avea, iar eu i-am împrumutat nişte bani şi l-am silit să plece la Napoli. Tatăl său, un om foarte generos, îi dădea o pensie de 6.000 de franci.

După vreo câţiva ani, reîntors de la Napoli, Barral mă găsi trăind cu o cântăreaţă care, în fiecare seară la orele 11 şi jumătate, se instala în patul meu. Eu mă întorceam la ora 1 şi supam împreună, mâncând friptură rece de potârniche şi bând vin de Champagne. Această legătură a durat trei ani. Domnişoara B [ereyter][255] avea o prietenă, fiica celebrului Rose, negustorul de echipament militar. Mole, celebrul actor, le sedusese pe toate cele trei surori, nişte fete fermecătoare. Astăzi una din ele este doamna marchiză de D*. Căzând din ce în ce mai jos, Annette trăia pe atunci cu un individ de la Bursă, i-am lăudat-o atât de mult lui Barral încât acesta se îndrăgosti de ea. Am convins-o pe drăgălaşa Annette să-l părăsească pe urâciosul ei speculant. A doua zi a lunii, Barral nu mai avea nici cinci franci. În prima zi a fiecărei luni, întorcându-se de la bancherul său cu cinci sute de franci, se ducea să-şi scoată ceasul amanetat şi să joace cei patru sute de franci care îi mai rămâneau. Am făcut tot ce mi-a stat cu putinţă, am oferit părţilor beligerante două mese, la Very, în Tuileries, şi am convins-o în cele din urmă pe Annette să devină administratoarea contelui şi să trăiască cuminte împreună din cei cinci sute de franci trimişi de tatăl lui Barral. Astăzi (1832) sunt zece ani de când durează acest menaj. Din nefericire, Barral s-a îmbogăţit: are o rentă de cel puţin 20.000 de franci şi, odată cu bogăţia, a devenit de o zgârcenie cumplită.

255 Numele, indicat de Stendhal doar prin iniţiala, a lost completat cu creionul de Romain Colonii) (n. ed. fr.).

În 1817 fusesem foarte îndrăgostit de Annette timp de cincisprezece zile; după care am găsit că are idei *mărginite şi pariziene*. Acesta-i pentru mine cel mai bun remediu împotriva iubirii. Seara, prin praful de pe bulevardul Gand, mă întâlneam cu prietenul meu din copilărie şi cu buna Annette. Nu ştiam ce să le spun. Muream de plictiseală şi tristeţe; femeile uşoare nu mă amuzau de loc. În fine, pe la orele 10 şi jumătate, mă duceam la doamna Pasta ca să joc „faraon" şi sufeream pentru că eram întotdeauna primul sosit şi trebuia să suport o conversaţie exclusiv culinară cu *Rachete*, mama Giudittei. Dar îmi vorbea în milaneză; câteodată găseam la ea cine ştie ce neghiob, proaspăt sosit din Milano, căruia îi oferise o cină. Timid, le ceream-acestor nătărăi veşti despre toate femeile drăguţe din Milano. Aş fi preferat să mor decât să rostesc numele Metildei; dar uneori aduceau ei înşişi vorba despre ea. Serile acelea erau un eveniment pentru mine. În fine, începea „faraonul". Cufundat într-o profundă reverie, pierdeam sau câştigam treizeci de franci în patru ore.

Abandonasem într-atâta orice preocupare în ceea ce priveşte onoarea mea încât, atunci când pierdeam mai mult decât aveam în buzunar, îi spuneam celui care câştiga: „Îmi permiteţi să urc până la mine?" Mi se răspundea: „*Non*, şi figuriP" 1. Şi plăteam abia a doua zi. Această neghiobie, fiind repetată destul de des, mi s-a dus vestea că sunt sărac. Mi-am dat însă seama de

— Nu, se poate? (În limba italiană în original.) asta mai târziu, auzindu-l pe excelentul Pasta, soţul Judithei, cum se lamentează când vedea că pierd treizeci sau treizeci şi cinci de franci. Nu mi-am schimbat comportarea nici după ce am deschis ochii asupra acestui amănunt.

CAPITOLUL 6

Din când în când scriam data pe câte una din cărţile cumpărate, notând şi sentimentul care mă domina în clipa aceea. Poate că voi găsi vreodată aceste însemnări prin cărţile mele. Nu prea ştiu cum mi-a venit ideea să plec în Anglia, îi scrisei D... bancherul meu, să-mi trimită o scrisoare de credit de o mie de scuzi pentru Londra; el îmi răspunse că nu mai aveam decât o sută douăzeci şi şase de franci. Nu mai ştiu unde aveam bani, Ia Grenoble probabil; cerui să mi se trimită şi plecai.

Prima mea idee despre Londra îmi veni, aşadar, în 1821. Într-o zi, prin 1816 cred, la Milano, discutam despre sinucidere cu celebrul Brougham (astăzi lordul Brougham, cancelarul Angliei, şi care avea să moară curând, epuizat de prea multă muncă).

— Ce poate fi mai dezagreabil, îmi spuse Brougham, decât ideea că toate ziarele vor anunţa că ţi-ai zburat creierii, scotocind apoi prin viaţa ta particulară pentru a căuta motivelel”... E suficient ca să te scârbească de sinucidere.

— Ce poate fi mai simplu, răspunsei eu, decât să-ţi faci obiceiul de-a ieşi să te plimbi pe mare, cu bărcile pescăreşti? într-o zi cu furtună cazi, accidental, în mare.

Ideea de a mă plimba pe mare m-a sedus. Singurul scriitor pe care îl puteam citi era Shakespeare, eram entuziasmat numai la gândul că îl voi vedea jucat. Nu văzusem nimic din Shakespeare în 1817, în prima mea călătorie în Anglia.

În viaţa mea n-am iubit cu pasiune decât pe

Cimarosa.

Mozart şi Shakespeare.

La Milano, în 1820, dorisem să scriu acest lucru pe mormântul meu. Mă gândeam în fiecare zi la această inscripţie, fiind foarte convins că doar în mormânt îmi voi

afla liniştea. Voiam o placă de marmură de forma unei cărţi de joc.

ERRICO BEYLE MILANESE VISSE, SCRISSE, AMÓ QUEST" ANIMA ADORAVA

CIMAROSA, MOZART E SHAKESPEARE S

MORI DI ANNI... IL... 18...[256]

Niciun semn murdar în plus, niciun ornament de prost gust, iar inscripţia gravată cu majuscule. Urăsc Grenoble, am sosit la Milano în mai 1800, iubesc acest oraş. Acolo am aflat cele mai mari plăceri şi cele mai mari suferinţe, acolo, mai ales, fapt care îţi dă sentimentul patriei, am aflat primele plăceri. Acolo vreau să-mi petrec bătrâneţea şi să mor.

De câte ori, legănat de o barcă solitară pe undele lacului Como, îmi spuneam cu încântare:

Hic... captabis frigus op acum[257]

Dacă voi lăsa banii necesari pentru această placă, rog ca ea să fie pusă în cimitirul din Andilly, lângă Montmorency, cu faţa spre răsărit. Dar doresc mai ales să n-am niciun fel de alt monument, nimic parizian, nimic vodevilesc; detest genul. îl detestam şi mai mult în 1821. Spiritul franţuzesc pe care îl întâlneam în teatrele din Paris mă făcea să strig aproape în gura mare: „Josnicie!... Josnicie!... Josnicie!" Ieşeam după primul act. Când spiritului franţuzesc i se adăuga şi muzica franţuzească, oroarea *mergea* atât de departe, încât mă făcea să mă strâmb în fel şi chip şi să mă dau în spectacol. Doamna de Longueville mi-a oferit într-o zi loja ei de la teatrul

256 „Errico Beyle, milanez, trăi, scrise, iubi, acest suflet adora pe Cimarosa, Mozart şi Sliakespeare, muri în yirstă de... în... 18... (In limba italiană în original.)

257 „Acolo... vei căuta răcoarea şi umbra...", citat, inexact din prima Bucolică a lui Vergiliu, v. 52 şi 53 (în limba latină in original).

„Feydeau”. Din fericire nu luasem pe nimeni cu mine. Am fugit după un sfert de oră, făcând nişte grimase ridicole şi jurând să nu mai intru la „Feydeau” timp de doi ani: am respectat acest jurământ.

Tot ce seamănă cu romanele doamnei de Genlis, cu poezia domnilor Legouve, Jouy, Campenon, Treneuil îmi inspira aceeaşi oroare.

Nici nu se poate scrie ceva mai plat în 1832, toată lumea gândeşte în acest fel. În 1821, Lussinge îşi bătea joc de orgoliul meu insuportabil atunci când îmi manifestam ura convulsivă. De aici trăgea neapărat concluzia că domnul de Jouy sau domnul Campenon criticase cu asprime cine ştie ce scriere de-a mea. Un critic care-şi bate joc de mine îmi inspiră însă cu totul alt sentiment. Ori de câte ori recitesc critica lui, caut să văd care dintre noi are dreptate.

Plecai la Londra în septembrie 1821, aşa mi se pare: Parisul îmi inspirase numai scârbă. Eram orb, ar fi trebuit să cer sfatul doamnei contese de Tracy. Această femeie adorabilă, pe care o iubeam ca pe o mamă, nu, ci ca pe o femeie ex-frumoasă, dar fără niciun gând de iubire terestră, avea pe atunci 63 de ani. îi respinsesem prietenia prin lipsa mea de încredere în oameni. Ar fi trebuit să fiu prietenul, ba nu, amantul Celinei. Nu ştiu dacă aş fi reuşit atunci ca amant, dar astăzi văd limpede că eram în pragul unei prietenii intime. N-ar fi trebuit să dau înapoi de la reluarea legăturilor cu doamna contesă Berthois[258].

Eram disperat, sau, mai bine zis, profund scârbit de viaţă, de Paris, de mine însumi mai ales. îmi descopeream. toate defectele posibile, aş fi vrut să fiu altul. Plecam la Londra ca să caut un remediu împotriva *spleen-ului*, şi l-

258 In realitate contesa Curial, pe care Stendhal a început s-o iubească abia în 1824 (n. ed. fr.).

am găsit acolo din plin. Între mine şi priveliştea domului din Milano trebuia pusă o colină; piesele lui Shakespeare şi actorul Kean (a se pronunţa *Kin*) constituirá acest eveniment.

Întâlneam destul de des în societate oameni care veneau să mă felicite pentru una sau alta din lucrările mele; scrisesem foarte puţin pe atunci. După ce mi se aduceau diferite laude iar eu răspundeam, nu ştiam ce să ne mai spunem. Cred că toţi aceşti oameni, parizieni, care se aşteptau la cine ştie cerăspuns vodevilesc, mă găseau foarte stângaci şi jorobabil foarte orgolios. M-am obişnuit să par exact contrariul a ceea ce sunt. Privesc şi am privit întotdeauna propriile mele opere ca pe nişte bilete de loterie. Singurul lucru pe care îl preţuiesc este acela de a fi retipărit în 1900. Petrarca îşi punea toate speranţele în poemul latinesc *Africa* şi nu se prea gândea la sonete.

Doi dintre oamenii care mă felicitaseră mi-au atras îndeosebi atenţia. Primul, având 50 de ani, un bărbat înalt şi foarte frumos, semăna uimitor cu *Jupiter Mansuc tuş*. În 1821 eram încă înnebunit de sentimentul care mă făcuse să scriu, cu patru ani în urmă, începutul celui de al doilea voaum din *l'histoire de la Peinture*. Acest om cu o înfăţişare atât de frumoasă vorbea în stilul afectat al scrisprilor lui Voltaire; fusese condamnat la moarte la Napoli prin 1800 sau 1799. Se numea *di Fiori* şi se numără astăzi printre cei mai scumpi prieteni ai mei. Timp de zece ani n-am reuşit să ne înţelegem; pe atunci nu ştiam cum să răspund la vorbăria lui alambicată gen Voltaire.

Al doilea avea un păr blond de englez, superb, buclat. Avea vreo 30 de ani şi se numea Edouard Edwards. Fostă puşlama londoneză şi comisar de războiu, cred, în armata de ocupaţie comandată de ducele de Wellington. Mai târziu, când aflai că fusese o puşlama londoneză, lucrând

pentru diverse ziare, năzuind să compună şi el un calambur celebru, am fost foarte mirat că nu-i escroc. Bietul Edouard Edwards a Area altă calitate: era de o bravură firească desăvârşită. Atât de firească, încât, tocmai el, care nu pierdea nicio ocazie ca să se laude, plin de-o vanitate mai mult decât franţuzească, dacă asta-i posibil, şi fără reţinerea franţuzească, nu vorbea niciodată despre bravura lui.

Îl găsii pe domnul Edwards în diligenţa de Calais. Pentru că se afla în compania unui scriitor francez, se crezu obligat spre marea mea fericire să vorbească tot timpul. Sperasem că peisajul mă va amuza. Nu există nimic mai plictisitor (pentru mine, cel puţin) decât drumul prin Abbeville, Montreuil-sur-Mer etc. Fără flecăreala lui Edwards, şoselele acelea nesfârşite şi albe, care se desenau până departe pe un teren cu ondulaţii monotone, ar fi [fost] pentru mine o nenorocire.

Totuşi, zidurile din Montreuil şi faianţa de la dejun îmi reamintiră de Anglia.

Călătoream cu un oarecare Schmidt[259], fostul secretar al celui mai meschin intrigant din lume, domnul consilier de stat Fre viile, pe care îl cunoscusem la doamna Nardot, în strada Menars nr. 4. Bietul Schmidt, la început destul de cinstit, sfârşise prin a deveni spion politic. Domnul Decazes îl trimitea la congrese, la băi la Aix-la-Chapelle. Ţinându-se mereu de intrigi şi până la urmă, cred, ajungând să şi fure, dar având un noroc schimbător, Schmidt mă întâlni într-o zi şi-mi spuse că urma să se însoare, fiind vorba bineînţeles de un mariaj de

259 In această primă parte a povestirii sale, Stendlial confundă cele două călătorii la Londra: cea din 1817, făcută împreună cu Edouard Edwards şi baronul Schmidt, şi cea din 1821. în tovărăşia lui Măreşte şi Lolot (n.ed.fr.).

convenienţă şi nu din dragoste, cu fiica mareşalului Ouclinot, duce de Reggio, care, ce-i drept, are un regiment de fete, şi-i cerea de pomană lui Ludovic al XVIII-lea din şase în şase luni.

„Ce mai stai, însoară-te, dragă amice!” îi spusei eu, foarte surprins.

Dar aflai, după cincisprezece zile, că domnul duce Decazes aflând, din nefericire, de norocul bietului Schmidt, se crezuse obligat să-i scrie şi socrului două vorbe. Dar domnul Schmidt era un băiat destul de cumsecade, iar tovărăşia lui destul de plăcută.

La Calais făcui o prostie boacănă. Vorbeam, în timpul mesei, aşa cum vorbeşte un om care n-a scos o vorbă un an întreg. Eram foarte vesel. Aproape că mă îmbătasem cu bere englezească. Un soi de ţopârlan, căpitan englez de cabotaj, făcu unele observaţii în legătură cu povestirile mele; eu i-am răspuns vesel şi ca un băiat cumsecade. Noaptea, avui o indigestie cumplită, prima din viaţa mea. După câteva zile, Edwards îmi spuse cu măsură, lucru aşa de rar la el, că la Calais ar fi trebuit să-l pun la punct pe căpitanul englez, şi nu să glumesc.

Această greşeală îngrozitoare am comis-o şi altă dată, în 1813, la Dresda, faţă de D... care mai târziu a înnebunit. Nu-s de loc fricos, aşa ceva nu mi s-ar mai întâmpla astăzi. Dar în tinereţe, când mă apucam să improvizez, eram nebun. Toată atenţia mea se concentra asupra frumuseţii imaginilor pe care încercam să le redau. Avertismentul domnului Edwards a fost pentru mine ca şi cântecul cocoşului pentru sfântul Petru. Două zile de-a rândul l-am căutat pe căpitanul englez prin toate tavernele infame pe care le frecventează acest soi de oameni pe lângă Turn, aşa mi se pare.

A doua zi, cred, Edwards îmi spuse cu măsură,

politeţe şi chiar eleganţă: „Vezi, fiecare naţiune are felul ei de a se bate; maniera noastră, a englezilor, este barocă etc., etc., etc.”

Până la urmă, rezultatul acestei întregi filosofii era să mă roage să-l las pe el să vorbească cu căpitanul, care, prinsoare zece contra unu, în ciuda antipatiei naţionale pentru francezi, va spune că nu avusese nicio intenţie să mă jignească etc., etc., etc. Oricum, însă, în caz de bătaie, Edwards mă implora să-i îngădui să se bată el în locul meu.

„Nu cumva îţi baţi joc de mine?” îi spusei.

Urmă un schimb de cuvinte grele, dar până la urmă izbuti să mă convingă că totul fusese doar un exces de zel din partea sa şi pornirăm iar în căutarea căpitanului. De două sau trei ori simţii cum mi se zbârleşte părul de pe braţe, părându-mi-se că-l recunosc pe căpitan. M-am gândit după aceea cât de greu mi-ar fi fost în acea situaţie fără Edwards, eram beat de veselie, de vorbărie şi de bere la Galais. Aceasta a fost prima mea infidelitate faţă de amintirea Milanului.

La Londra am încercat o mare emoţie privind promenadele situate de-a lungul Tamisei către Little t Chelsea (Little Ghelsy). Erau acolo nişte căsuţe împodobite cu trandafiri care au însemnat pentru mine o adevărată elegie. Pentru prima oară genul acesta i fad m-a emoţionat.

Înţeleg, astăzi, că sufletul meu era încă grav bolnav „* Simţeam o oroare aproape hidrofobică la vederea oricărei fiinţe vulgare. Conversaţia unui mare negustor de provincie bădăran mă năucea şi deveneam nefericit pentru to3 restul zilei, de exemplu bogatul bancher Charles Durând din Grenoble, care mi se adresa prieteneşte. Această predispoziţie din copilărie, care mi-a provocat atâtea clipe negre între 15 şi 25 de ani, punea iar

stăpânire pe mine. Eram atât de nefericit, încât iubeam numai feţele cunoscute. Orice faţă nouă, care, când mă simt bine, mă amuză, pe atunci îmi făcea rău.

Hazardul mă conduse la „Tavistock Hotel”, în Convent-Garden. E hotelul provincialilor bine situaţi care vin la Londra. Camera mea, veşnic descuiată în această ţară unde hoţia e nepedepsită, avea opt picioare lăţime şi zece lungime. În schimb, te duceai să iei masa într-un salon care măsura cam o sută de picioare lungime, treizeci lăţime şi douăzeci înălţime. Acolo mâncai tot ce pofteai şi cât pofteai pentru cincizeci de gologani (doi şilingi). Ţi se preparau biftecuri la nesfârşit, sau ţi se punea în faţă o halcă de bou fript cântărind patruzeci de livre şi un cuţit bine ascuţit. Apoi venea ceaiul, pentru a fierbe toată cărnăria asta. Salonul se deschidea în arcade spre piaţa Convent-Garden. În fiecare dimineaţă găseam acolo vreo treizeci de englezi respectabili care păşeau cu gravitate, mulţi dintre ei cu un aer nefericit. Nici vorbă de afectare şi de infatuare franţuzească şi zgomotoasă. Asta îmi convenea, eram mai puţin nefericit în acest salon. Dejunul nu însemna niciodată o oră sau două de diversiune, ci o, oră plăcută. Învăţai să citesc maşinal ziarele englezeşti care, în fond, nu mă interesau de loc. Mai târziu, în 1826, am fost foarte nefericit în aceeaşi piaţă Convent-Garden la „Ouxkum Hotel”[260], sau alt nume tot atât de barbar, în colţul opus „Tavistock”-ului. Din 1826 până în 1832 n-am mai fost nefericit.

În ziua sosirii mele la Londra nu se juca încă Shakespeare; m-am dus la „Ilaymarket”, care, aşa mi se pare, era deschis. Cu tot aerul nenorocit al sălii, m-am amuzat. destul de bine.

---

260 în realitate „Ilummums Hotel".

She stoops to conquer, comedie de [Goldsmith] m-a amuzat grozav datorită micimii actorului care îl interpreta pe soţul lui miss [Hardeastle], îndurând orice umilinţă pentru a o cuceri: subiectul seamănă puţin cu [Fausses Confidences] de Marivaux. O fată de măritat se deghizează în cameristă. *Beaux-stratagem*[261] m-a amuzat teribil.

Ziua rătăceam prin împrejurimile Londrei, mergeam adeseori la Richmonel.

Această terasă vestită oferă acelaşi teren ondulat ca şi Saint-Germain-en-Laye. Dar cred că privirea alunecă mai de sus peste nişte livezi cu o verdeaţă fermecătoare, presărate cu nişte copaci uriaşi, venerabili prin antichitatea lor. Dimpotrivă, din înaltul terasei de la Saint-Germain nu vezi decât uscăciune şi stâncărie. Nimic nu egalează verdele proaspăt al Angliei şi frumuseţea copacilor ei: tăierea lor ar însemna o crimă şi o dezonoare, în timp ce proprietarul francez, la cea mai mică nevoie de bani, vinde cei cinci sau şase stejari străvechi de pe domeniul său. Priveliştea din Richmond, aceea din Windsor, îmi aminteau de scumpa mea Lombardie, de munţii din Brianza, de Desio, de Como, de sanctuarul din Varese, de Cadanabbia, ţinuturi minunate în care am trăit zile minunate. Eram atât de nebum în momentele acelea de fericire, încât nu păstrez aproape nicio amintire distinctă cel mult unele date pentru a însemna, pe o carte abia cumpărată, locul unde am citit-o. Mi-ajunge cea mai neînsemnată notă marginală pentru ca, recitind acea carte, să-mi reiau firul ideilor şi să pornesc *mai departe*. Dacă atunci când recitesc o carte nu găsesc nicio amintire, toată munca trebuie luată iar de la început.

Într-o seară, aşezat pe un pod din josul terasei

261 I>iesă Ue G. Fargutiar.

Richmond, citeam *Memoriile doamnei Îiutchinson*[262], una din pasiunile mele.

— Mister Bell! spuse un bărbat oprindu-se chiar în faţa mea.

Era domnul B... pe care îl văzusem în Italia, la mila*dy Jer*sey la Milano. Domnul B... un bărbat de vreo 50 de ani, foarte distins, care, deşi nu prea făcea parte din lumea bună, era totuşi admis în mijlocul ei (în Anglia clasele sunt la fel de exclusiviste ca şi în India, ţara castelor; vezi la chaum*ière indienne 1*).

— Aţi fost pe la *lady* Jersey?

— Nu! Am cunoscut-o prea puţin la Milano; şi se spune că dumneavoastră, călătorii englezi, vă cam pierdeţi memoria traversând înapoi Canalul Mânecii.

— Ce idee! Duceţi-vă s-o vedeţi!

— Plăcerea pe care ar putea să mi-o facă primirea cea mai îndatoritoare n-ar răscumpăra suferinţa cauzată de o primire rece, de simplul fapt că nu sunt recunoscut!

— Nu v-aţi întâlnit nici cu domnii Hobhouse, Bourgham?

Acelaşi răspuns.

Domnul B... care avea toată îndemânarea unui diplomat, îmi ceru o mulţime de veşti din Franţa.

— Tinerii binecrescuţi din mica burghezie, neştiind unde să se plaseze, întâlnind pretutindeni în faţa lor pe protejaţii Congregaţiei, vor răsturna Congregaţia şi, cu ocazia asta, şi pe Bourboni.

(Cum aceste cuvinte au aerul unei prevestiri, las cititorului benevol toată libertatea de-a nu le crede.) Am plasat această frază cu intenţia de-a adăuga că marea scârbă pe care mi-o inspiră acest subiect îmi dăduse, după

262 Soţia unuia dintre locotenenţii lui Cronvwcll; memoriile ei au fost publicate abia în 1806.

cât se pare, aerul acela nefericit fără de care nu te bucuri de niciun fel de consideraţie în Anglia.

Când domnul B… îşi dădu seama că îl cunoaştem pe domnul de La Fayette, pe domnul de Tracy:

— *Şi dumneavoastră*, îmi spuse el cu un aer profund uimit, *n-aţi dat mai multă amploare acestei călătorii*! Nu depindea decât de dumneavoastră ca să luaţi masa de două ori pe săptămână la lordul Holland, la *lădy* N… la lady*…*

— La Paris nici n-am spus că plec la Londra. N-am decât un singur scop: să văd piesele lui Shakespeare.

Înţelegând aşa cum trebuie cuvintele mele, domnul B… crezu că am înnebunit.

Când am fost pentru prima oară la balul de la Almack1, bancherul meu, văzându-mi biletul de intrare, îmi spuse cu un suspin:

— De douăzeci şi doi de ani, domnule, mă căznesc să mă duc la acest bal la care vă veţi afla peste o oră!

Societatea fiind împărţită pe secţiuni, ca un bambus, marea luptă a unui om e să urce în clasa superi

— Un hal foarte căutat de aristocraţia engleză.

oară clasei sale, iar toate eforturile acestei clase au drept ţintă să-l împiedice să urce.

N-am întâlnit astfel de moravuri în Franţa decât o singură dată: atunci când generalii din fosta armată a lui Napoleon, care i se vânduseră lui Ludovic al XVIII-lea, încercau să fie admişi cu preţul oricărei niârşăvii în salonul doamnei de Talaru şi în altele din cartierul Saint-Germain. Umilinţele pe care le înghiţeau zilnic aceste făpturi josnice ar umple cincizeci de pagini. Bietul Amédée de Pastoret ar avea ce povesti dacă şi-ar scrie vreodată amintirile. Ei bine! Nu cred că tinerii care studiază dreptul în 1832 să poată suporta asemenea umilinţe. Ar fi în stare să comită o

mârşăvie, o crimă, dacă vreţi, făptuită într-o singură zi, dar să se lase ucişi astfel, cu împunsături de dispreţ, e ceva împotriva firii pentru un om care nu s-a născut în saloane e din 1780, reînviate între 1804 şi 1830.

Această josnicie, care îndură totul din partea soţiei unui bucătar (doamna de Talaru), nu se va mai vedea la tinerii născuţi la Paris. Iar Louis-Philippe capătă prea puţină e [on] sistenţă pentru ca astfel de saloane să se refacă prea curând la Paris.

Probabil că *bill*-ul 1 reformei (iunie 1832) va opri fabricarea în Anglia a unor oameni ca domnul B… care nu mi-a iertat niciodată faptul că n-am dat mai multă ampb*are căl*atoriei mele. Nici nu bănuiam, în 1821, o obiecţie pe care am înţeles-o în călătoria mea din 1826: dineurile şi balurile aristocraţiei înghit sume nebuneşti şi cheltuite în modul cel mai prostesc cu putinţă.

I-am rămas îndatorat domnului B… m-a învăţat cum să mă întorc de la Richmond la Londra pe apă, o călătorie încântătoare.

În fine, la… 1821 se afişă Olhe*llo cu* Kean. Era cât pe ce să fiu strivit până să-mi fac rost de un bilet la

Decret (etigl.).

parter. Momentele de aşteptare la coadă treziră amintirea puternică a frumoaselor zile din tinereţe când ne îmbulzeam, în 1800, pentru a vedea prima reprezentaţie a lui *Pinto* (Germinal, anul VIII).

Nefericitul care râvneşte un bilet ia Convent-Garden e târât de-a lungul unor coridoare întortocheate, late de trei picioare şi căptuşite cu scânduri care, frecate într-una dehainele clienţilor, au ajuns netede caoglinda.

Cu capul plin de idei literare, abia atunci când am pătruns în aceste coridoare hidoase şi după ce mânia mi-a insuflat o forţă superioară forţei vecinilor mei, am ajuns să-

mi spun: „În seara asta nu-i cu putinţă să mă mai bucur de nimic. Ce prostie că n-am cumpărat dinainte un bilet în lojă!”

Din fericire, o dată ajuns la parter, cei cu care mă înghiontisem mă priviră cu un aer binevoitor şi deschis. Ne-am spus câteva amabilităţi în legătură cu chinurile prin care trecusem; nemaifiind furios, m-am cufundat până peste cap în admiraţia mea pentru Kean, pe care nu-l cunoşteam decât din hiperbolele tovarăşului meu de călătorie Edouard Edwards. Se pare că acest Kean e un erou de cafenea, un scandalagiu de prost-gust.

Îl iertam cu multă uşurinţă; dacă s-ar fi născut bogat sau într-o familie bună, n-ar mai fi fost Kean, ci cine ştie ce înfumurat fără pic de sensibilitate. Politeţea claselor suspuse din Franţa, şi probabil că şi din Anglia, *proscrie orice energie*, şi o uzează dacă din întâmplare ar exista. În clipa când la domnul de Tracy, la domnul de Syon sau la oricare alt tânăr din cartierul Saint-Germain se anunţă sosirea cuiva, mă aştept să văd întotdeauna o fiinţă de o politeţe ireproşabilă şi cu desăvârşire lipsită de orice fel de energie. Iar în 1821 nu eram încă în măsură să-mi dau seama cât de şterse erau aceste fiinţe lipsite de vlagă. Domnul de Syon, care vine pe la generalul de La Fayette şi care l-a urmat în America, aşa mi se pare, trebuie să treacă drept un monstru de energie în salonul doamnei de la Tremoille. [Dumnezeule mare! Cum e posibil să fii atât de searbăd! cum să zugrăveşti asemenea oameni? întrebări pe care mi le puneam în iarna lui 1830, studiindu-i pe aceşti tineri. Pe atunci, cea mai mare grijă a lor era ca nu cumva să le cadă părul, bine răsucit pe frunte de la o tâmplă la cealaltă.

Plăcerea mea, văzându-l pe Kean, era amestecată cu muită uimire. Englezii, un popor *supărat*, au gesturi cu

totul diferite de gesturile noastre pentru a exprima aceleaşi impulsuri sufleteşti.

Baronul de Lussinge şi excelentul Barot veniră după mine la Londra; posibil ca Lussinge să fi venit odată cu mine. Am un talent nefericit când e vorba să-i împărtăşesc cuiva gusturile mele; adeseori, discutând cu prietenii despre metresele mele, i-am făcut să se îndrăgostească de ele, sau, ceea ce-i mult mai grav, o făceam pe metresa mea să se îndrăgostească de prietenul pe care îl iubeam cu adevărat. Aşa mi s-a întâmplat cu doamna Azur şi cu Mérimée. Timp de patru zile am fost disperat. Disperarea scăzând, m-am dus să-l rog pe Mérimée să-mi cruţe durerea măcar cincisprezece zile.

„Cincisprezece luni, mi-a răspuns el. Această femeie nu-mi spune nimic. I-am văzut ciorapii făcând cute pe picior (e şleampătă)".

Barot, care face totul cu dichis şi înţelepciune, negustoreşte, ne-a sfătuit să angajăm un valet. Era un mic englez tâmpit şi plin de fumuri. îi dispreţuiesc mai mult decât pe ceilalţi; căci moda nu-i o plăcere pentru ei, ci o îndatorire serioasă, pe care n-ai voie s-o încâlci. Aveam bun-simţ când era vorba să judec orice nu se lega de anumite amintiri; mi-am dat imediat seama de ridicolul celor optsprezece ore de muncă ale lucrătorului englez. Orice italian amărât şi rufos e mult mai aproape de fericire. Are timp de dragoste, optzeci sau o sută de zile pe an se dăruieşte unei religii cu atât mai amuzantă cu cât îl înfricoşează un pic etc., etc.

Prietenii mei îşi bătură crunt joc de mine. Paradoxul meu devine realitate văzând cu ochii, şi va fi loc comun în 1840. Prietenii mei găseau că sunt nebun de legat când adăugam: „Munca exorbitantă şi copleşitoare a lucrătorului englez ne răzbună pentru Waterloo şi pentru

cele patru coaliţii. Noi ne-am îngropat morţii, iar supravieţuitorii noştri sunt mai fericiţi decât englezii”. Barot şi cu Lussinge vor fi convinşi toată viaţă lor că sunt un trăsnit. Acum, după zece ani, încerc să-i fac de ruşine: „Astăzi gândiţi şi voi aşa cum gândeam eu la Londra, în 1821”. Ei neagă, şi reputaţia mea de trăsnit rămâne. Gândiţi-vă ce păţeam când mă apucam, spre ghinionul meu, să discut literatură. Vărul meu Coulomb a fost multă vreme convins că sunt *invidios*, pentru că îi spuneam că *Lascaris*-ul domnului Villemain e plicticos de moarte. Nu mai spun ce se întâmpla atunci când abordam principii generale!

Într-o zi, pe când vorbeam despre munca englezilor, prostănacul care ne slujea de valet pretinse că îi jignisem onoarea naţională.

— Ai dreptate, îi spusei eu, dar suntem nişte nefericiţi: nu cunoaştem nicio persoană plăcută.

— Domnule, am să aranjez eu totul şi mă voi ocupa personal de această afacere… Nu apelaţi la nimeni altul, v-ar trage pe sfoară etc., etc.

Prietenii mei râdeau. Şi astfel, vrând să-mi bat joc de onoarea unui tâmpit înfumurat, mă pomenii încurcat într-o petrecere cu târfe. Nimic mai sumbru şi mai respingător decât amănuntele acestui târg la care ne supuseomul nostru a doua zi plimbându-ne prin Londra.

În primul rând pentru că fetele noastre locuiau într-un cartier depărtat, Westminster Road[263], admirabil situat pentru ca patru mateloţi codoşi să-i poată sminti pe franţuzi în bătaie. Când îi spuserăm unui prieten englez despre acest cartier:

— Păziţi-vă de asemenea capcană! ne sfătui el.

263 Corect: Westminster Bridge Road.

Tâmpitul nostru adăugă că a trebuit să se târguiască mult pentru ca să primim un ceai dimineaţa la sculare.

Fetele nu erau dispuse de loc să-şi ofere favorurile şi ceaiul pentru douăzeci şi unu de şilingi (douăzeci şi cinci de franci şi cinci gologani). Dar până la urmă acceptaseră. Doi sau trei englezi ne-au atras atenţia:

— Un englez nu s-ar lăsa atras niciodată în asemenea cursă. Ştiţi că veţi fi duşi la o leghe de Londra?

Am convenit să nu mergem. Seara, Barot se uită la mine. L-am înţeles.

— Suntem tari, îi spusei, avem arme.

Lussinge nu îndrăzni să vină.

Luarăm o trăsură, Barot şi cu mine, trecurăm podul Westminster. Trăsura ne purtă apoi pe nişte străzi fără case, printre grădini. Barot râdea.

— Dacă atunci, cu Alexandrine, într-o casă încântătoare din centrul Parisului, şi-ai fost atât de viteaz, aici ai să faci minuni!

Eram profund scârbit; fără plictiseala care te-apucă la Londra după cină, când nu există niciun spectacol, ca în seara aceea, şi fără grăuntele acela de primejdie, cartierul Westminster Road nu mi-ar fi văzut faţa niciodată. În fine, după ce era să ne răsturnăm de două sau trei ori pe nişte aşa-zise străzi nepavate, aşa mi se pare, birjarul opri, blestemând, în faţa unei case eu trei etaje care putea să aibă, toată, vreo douăzeci şi cinci de picioare înălţime. În viaţa mea n-am văzut ceva mai mic!

Cu siguranţă, fără ideea primejdiei, n-aş fi intrat; mă aşteptam să văd trei căzături jalnice. Erau subţirele, trei fetiţe cu părul frumos, castaniu, cam timide, foarte prevenitoare, extrem de palide.

Mobilele erau atât de mici, că te pufnea râsul. Barot e mare şi voinic, eu voinic, ca să spun lucrurilor pe nume

nici nu puteam sta jos, mobilele păreau făcute pentru nişte păpuşi. Ne era frică să nu le strivim. Fetiţele văzură stânjeneala noastră; a lor spori. Habar n-aveam ce să le spunem. Din fericire, Barot avu ideea să aducă vorba despre grădini.

„Oh, avem şi noi o grădină!” spuseră ele, nu cu orgoliu, dar, în fine, cu bucuria că aveau un obiect de preţ pe care puteau să-l arate. Am coborât cu nişte lumînări ca să vedem grădina; avea douăzeci şi cinci de picioare lungime şi zece lăţime. Barot şi cu mine izbucnirăm în râs. Se aflau acolo toate uneltele de economie domestică ale acestor biete fete, mica lor albie pentru spălatul rufelor, mica lor puţină prevăzută cu un aparat în formă de elipsă pentru ca să-şi prepare singure berea.

Eu eram mişcat, iar Barot scârbit. Îmi spuse în franceză:

— Să le plătim şi s-o ştergem.

— O să se simtă foarte umilite, îi spusei eu.

— La dracu’, umilite! Parcă n-ai şti cu cine ai de-a face! Vor trimite după alţi clienţi, dacă nu-i prea târziu, sau după amanţii lor dacă lucrurile se petrec şi aici ca în Franţa.

Aceste adevăruri nu făcură nicio impresie asupra mea. Mizeria fetelor, mobilele acelea mititele, foarte curate şi foarte vechi, mă înduioşaseră. Nici nu terminasem bine ceaiul, şi eram atât de intim cu ele, încât le-am mărturisit într-o engleză proastă frica noastră de-a fi asasinaţi. Mărturisirea mea le stârni nedumerirea.

— Oricum, adăugai eu, faptul că vă povestesc toate astea dovedeşte că ne recunoaştem greşeala.

Îl concediarăm pe înfumuratul nostru. Mă simţii atunci ca în tovărăşia unor prieteni tandri, revăzuţi după o despărţire de un an.

Nicio uşă nu se încuia, alt prilej de temeri când ne-am dus la culcare. Dar la ce bun nişte uşi cu broaşte zdravene? Cu un singur pumn puteai dărâma oricare din micile despărţituri de cărămidă. În casa aceea se auzea totul. Barot, care urcase la etajul doi, în odaia de deasupra mea, îmi strigă:

— Dacă te asasinează, cheamă-mă!

Am vrut să las lumina aprinsă; pudoarea noii mele prietene, altminteri atât de blajină şi de supusă, nu consimţi nici în ruptul capului. Când mă văzu etalându-mi pistoalele şi pumnalul pe noptiera de lângă patul din faţa uşii, avu o puternică tresărire de spaimă. Era fermecătoare, mică, bine făcută, palidă.

Nu ne-a asasinat nimeni. A doua zi le-am scutit să ne mai servească ceaiul, am trimis valetul după Lussinge, recomandându-i să aducă nişte friptură rece, vin. Foarte curând apăru şi el, escortat de un excelent dejun şi grozav de mirat de entuziasmul nostru.

Cele două surori mai chemară o prietenă. Le-am lăsat vin şi friptură rece care arăta atât de ispititor, încât bietele fete păreau surprinse.

Credeau că ne batem joc de ele când le-am spus că ne vom întoarce. *Miss*... prietena mea, îmi spuse discret:

— N-aş ieşi dacă aş putea spera c-o să vă întoarceţi diseară. Dar casa noastră e prea sărăcăcioasă pentru nişte oameni ca dumneavoastră.

Toată ziua nu m-am gândit decât la seara plăcută, dulce, liniştită (*full of snugness*[264]) care mă aştepta. Spectacolul mi se păru nesfârşit. Barot şi Luss [inge] ţinură să le vadă pe toate d [omnişoa] rele neruşinate care populau foaierul de la Convent-Garden. În cele din urmă,

264 Plini de agremente (în limba engleză în original).

Barot şi cu mine sosirăm la căsuţa noastră. Când domnişoarele acelea asistară la despachetarea sticlelor de vin roşu şi de şampanie, bietele fete făcură ochii mari. îmi vine să cred că niciodată nu s-au aflat în faţa unei sticle încă neîncepute de *real champaing*, şampanie veritabilă.

Din fericire, dopul şampaniei noastre sări; fetele erau într-al nouălea cer, dar liniştite şi decente în fericirea lor. Nimic mai decent decât întreaga lor conduită. Ne convinseserăm de altfel.

Asta a fost prima mea consolare reală şi intimă după nefericirea care îmi otrăvea toate clipele de solitudine. Se vede bine că n-aveam decât 20 de ani, în 1821. Dacă aş fi avut 38, cum părea să dovedească certificatul meu de naştere, aş fi putut încerca să găsesc această consolare în anturajul femeilor oneste din Paris şi care îmi arătau simpatie. Totuşi, uneori mă îndoiesc că aş fi putut reuşi. Adeseori, ceea ce se numeşte înfăţişare distinsă, ceea ce face ca doamna de Marmier să nu semene cu doamna Edwards, mi se pare doar o condamnabilă afectare, şi pentru moment închide ermetic inima mea.

Iată una din marile mele nefericiri, o încerci şi dumneata ca mine, cititorule? Cele mai mici nuanţe mă rănesc de moarte.

E suficient să constat, într-o măsură mai mare sau mai mică, mofturile distinse ale lumii bune pentru casă strig în mine însumi: *„Burghezo/”* sau: *„/}* ăp*uşă din Saint-Germain/”* şi în aceeaşi clipă nu mai simt decât dezgust sau ir*onie l*a adresa aproapelui meu.

Un om poate cunoaşte totul, numai pe sine nu! „Sunt departe de-a crede că ştiu totul”, ar adăuga politicoşii nobilului cartier Saint-Germain, baricadându-se grijuliu împotriva ridicolului. Bolnav fiind, medicii mei m-au tratat întotdeauna cu plăcere considerându-mă un adevărat

monstru pentru excesiva mea *iritabilitate nervoasă*. Odată, mi-a fost frig din cauza unei ferestre deschise într-o cameră vecină, a cărei uşă era închisă. Cel mai neînsemnat miros (exceptând cele urâte) îmi înmoaie braţul şi piciorul stâng şi-mi vine să mă prăbuşesc.

— Dar toate aceste amănunte vădesc un abominabil egotism!

— Fireşte, şi ce este, în fond, această carte dacă nu un abominabil egotism? La ce bun să etalezi înfloriturі de pedant ca domnul Villemain în articolul de ieri privind arestarea domnului deChateaubriand [265]?

Dacă această carte e plicticoasă, peste doi ani băcanul va împacheta untul în ea; dacă nu va plictisi, cititorii vor const aţa că egotismul, *dar cel sincer*, este un mod de a zugrăvi această inimă omenească în cunoaşterea căreia s-au făcut paşi uriaşi de la 1721 încoace, din epoca cunoscutelor *Lettres persanes*, opera acelui mare om pe care l-am studiat atât de mult, Montesquieu.

Progresul este uneori atât de uimitor, încât însuşi Montesquieu pare grosolan.[266]

Eram atât de mulţumit de zilele petrecute la Londra de când reuşeam să mă menţin, bine dispus, o seară întreagă, într-o engleză stâlcită, încât îl lăsai pe baron să se întoarcă la Paris, chemat la slujbă, şi pe Barot, chemat de afacerile lui cu darace şi sticlărie de Baccarat.

---

265 Chateaubriand a fost arestat împreunii cu ducele Fitz-James şi Ilyde de Neuville la 17 iunie 1832, sub acuzaţia de a fi conspirat împreunl cu ducesa de Berry, pe atunci în Vendeea.

266 Nota lui Stendhal: „Sînt fericit scriind acestea. De trei zile (iunie 1832) munca oficială m-a absorbit într-un fel sau altul şi ziua şi noaptea, l.a orele 4, o dată sigilate scrisorile mele către diverşi miniştri, n-aş putea relua o. lucrare de imaginaţie. Scriu aceste rînduri cu uşurinţă, fără altă osteneală şi plan ci numai ca'să-mi aduc aminte."

Societatea lor mi-era totuşi foarte agreabilă. Nu discutam despre artă căci eram de fiecare dată în pericol să se deschidă o prăpastie între mine şi prietenii mei. Englezii sunt, cred, poporul cel mai obtuz, cel mai barbar din lume, ceea ce mă face să-i iert pentru infamiile de la Sainte-Hélène.

De fapt ei nici nu-şi dădeau seama de ele. Cu siguranţă că un spaniol, un italian, ba chiar şi-un neamţ şi-ar fi imaginat martiriul lui Napoleon. Aceşti englezi oneşti, aflându-se veşnic pe muchia acelei prăpăstii care se numeşte spaima de a muri de foame dacă uită să muncească o singură clipă, îşi alungau gândul de la insula Sainte-Hélène, aşa cum îşi alungă şi gândul de la Rafaël, acesta fiind bun numai ca să-i facă să-şi *piardă vremea*, şi asta-i tot.

Noi trei – eu pentru reverie şi cunoaşterea lui Say şi-a lui Smith (Adam), baronul Lussinge pentru predilecţia de a vedea totul în negru, Barot pentru capacitatea sa de muncă (în stare să preschimbe o livră de oţel valorând doisprezece franci în trei sferturi de livră de arcuri de ceas, valorând zece mii de franci) – formam laolaltă un călător destul de complet.

O dată rămas singur, onestitatea familiei engleze cu o rentă de zece mii de franci se războiîn inima mea cu demoralizarea completă a englezului care, având gusturi fine, a observat că pentru a şi le satisface trebuie să se vândă guvernului. Un Pliilippe de Ségur englez reprezintă pentru mine fiinţa cea mai josnică şi totodată cea mai absurdă dacă-i vorba s-o asculţi.

Am plecat fără să ştiu, din cauza luptei dintre aceste două idei, dacă ar fi trebuit să doresc o *Teroare* care să cureţe în Anglia grajdurile lui Augias.

Fata aceea săracă la care îmi petreceam serile mă

asigura că ar fi în stare să se hrănească numai cu mere şi că nu m-ar costa niciun ban în cazul că aş vrea s-o iau cu mine în Franţa.

Am fost aspru pedepsit pentru că am sfătuit-o pe una din surorile mele să vină la Milano în 1816, cred. Doamna Perier s-a lipit ca o stridie de mine, făcându-mă pe veci răspunzător de soarta ei. Doamna Perier era înzestrată cu toate virtuţile şi cu destulă raţiune şi amabilitate. Am fost silit să mă cert cu ea pentru a scăpa de această stridie plictisitor de ataşată de carena corabiei mele, şi care, vrând nevrând, mă făcea răspunzător de toată fericirea ei viitoare. Groaznic lucru!

Această idee înspăimântătoare mă împiedică s-o iau cu mine la Paris pe *miss* Appleby.

Aş fi putut evita multe momente infernal de negre. Cum, din nenorocire pentru mine, nu pot suferi de loc afectarea, mi-e foarte greu să fiu simplu, sincer, bun, pe scurt, un neamţ desăvârşit, faţă de o franţuzoaică.

Într-o zi se anunţă că vor fi spânzuraţi opt amărâţi. După mine, atunci când în Anglia e spânzurat un hoţ sau un asasin, înseamnă că aristocraţia jertfeşte o victimă pentru propria ei siguranţă, întrucât ea l-a silit să fie scelerat etc., etc. Poate că acest adevăr, atât de paradoxal astăzi, va fi un loc comun când vor fi citite flecărelile mele.

Noaptea mi-am petrecut-o spunându-mi că este de datoria oricărui călător să asiste la asemenea spectacole şi la efectul pe care îl produc ele asupra poporului din ţara respectivă (*who has raciness*). A doua zi, când am fost trezit la orele 8, ploua cu găleata. Lucrul pe care voiam să mi-l impun era atât de penibil, încât îmi amintesc şi-acum de lupta care s-a dat în mine. N-am asistat la acest spectacol atroce.

CAPITOLUL 7

Întors la Paris, prin luna decembrie, constatai că oamenii şi lucrurile încep să-mi trezească ceva mai mult interes. Văd astăzi cauza: ştiam că, independent de ceea ce lăsasem la Milano, puteam găsi un pic de fericire sau cel puţin de amuzament şi altundeva. Acest altundeva era căsuţa lui *miss* Appleby.

Dar n-am avut destul bun-simţ pentru a-mi organiza viaţa sistematic. Întotdeauna, hazardul ghida relaţiile mele. De exemplu:

A fost odată un ministru de război la Napoli care se numea Micheroux. Acest biet ofiţer sărac era, pare-mi-se, din Liège. Le-a lăsat celor doi fii ai săi pensii din partea curţii; la Napoli se contează pe favorurile regelui ca pe un patrimoniu.

Cavalerul Alexandre Micheroux lua masa la o pensiune din strada Richelieu nr. 47. E un bărbat frumos, cu o înfăţişare flegmatică de olandez. îl rodeau tot soiul de necazuri. În timpul revoluţiei din 1820, trăia liniştit la Napoli şi era regalist.

Francesco, prinţ regal şi mai târziu unul dintre cei mai dispreţuiţi *Kings*, era regent şi-l proteja în mod special pe cavalerul de M [icheroux], îl chemă la el şi-l rugă, tutuindu-l, să accepte postul de ministru la Dresda, post care nu-l interesa câtuşi de puţin pe apaticul Mich [eroux], Cum n-avea totuşi curajul să nu fie pe placul unei alteţe regale şi principe moştenitor, plecă la Dresda. Nu mult după aceea, Francesco îl exilă, îl condamnă la moarte, cred, sau cel puţin îi confiscă pensiile.

Cu totul lipsit de spirit sau de vreo vocaţie deosebită, cavalerul Micheroux a fost propriul său călău: multă vreme a muncit câte optsprezece ore pe zi, ca un englez, pentru ca să ajungă pictor, muzician, metafizician şi mai ştiu eu ce? Era o educaţie concepută parcă anume ca o farsă la

adresa logicii.

Am aflat despre uluitoarele sale preocupări de la o actriţă prietenă de-a mea, care, de la ea de la fereastră, îl vedea pe acest tânăr chipeş cum se căzneşte cu pictura de la 5 dimineaţa până la 5 după masă, iar după aceea citind toată seara. De pe urma acestor eforturi cumplite, cavalerul s-a ales cu arta de a acompania excelent la pian şi cu destul bun-simţ sau bun-gust muzical, cum preferaţi, pentru a nu se lăsa cu totul amăgit de frişca şi de fanfaronadele lui Rossini. Dar din clipa în care încerca să raţioneze, acest om sărac cu duhul, rob al unei false ştiinţe, debita cele mai mari prostii. În politică, mai ales, era de-a dreptul bizar. De altfel, niciodată n-am cunoscut ceva mai poetic şi mai absurd decât acest tip de liberal italian sau *carbonaro* care, din 182 i la 1830, popula saloanele liberale din Paris.

Într-o seară, după cină, Mi [cheroux] urcă în camera sa. După două ore, cum tot nu mai apărea la cafeneaua „Foy" unde unul dintre noi, care pierduse cafeaua în ziua aceea, tocmai o plătea, urcarăm la el. L-am găsit leşinat de durere. Avea *scolozione*[267]; după cină, durerea locală crescuse; acest spirit trist şi flegmatic se apucase să-şi recapituleze toate mizeriile, inclusiv cea bănească. Durerea îl copleşise. Altul în locul lui s-ar fi omorât; dar el ar fi fost mulţumit să moară dintr-un leşin, în cazul că nu l-am fi trezit noi cu mare greu.

Soarta lui m-a înduioşat. Poate, într-o oarecare măsură, şi datorită reflecţiei: iată, totuşi, o fiinţă mai nefericită decât mine. Barot îi împrumută cinci sute de franci, care, de altfel, i-au fost restituiţi. A doua zi eu şi Lussinge îl prezentarăm doamnei Pasta.

---

267 Blenoragie (în limba italiană în original).

După opt zile. am observat că era prietenul ei preferat. Nu se poate concepe ceva mai rece, mai calculat decât aceste două fiinţe puse faţă în faţă. Le-am văzut zi de zi patru sau cinci ani de-a rândul, nu m-aş mira ca după tot acest timp, dobândind de la un magician facultatea de a fi invizibil, să constat că nici nu se culcau împreună, ci că discutau pur şi simplu muzică. Sunt sigur că doamna Pasta, care nu numai că a locuit la Paris vreo opt sau zece ani, dar a şi fost la modă în trei sferturi din acest timp, n-a avut niciodată un amant francez.[268]

Pe vremea când i-a fost prezentat Mi [cheroux], frumosul Lagrange venea în fiecare seară şi ne plictisea câte trei ore la rând, instalat alături de ea pe canapea. Acest general juca rolul unui Apolo sau al frumosului spaniol eliberat, din baletele curţii imperiale. Am văzut-o pe regina Caroline Murat şi pe divina prinţesă Borghese dansând cu el în costume de sălbatici. E unul din cele mai găunoase personaje din lumea bună, cu siguranţă că asta spune multe.

Cum un mod de exprimare nepotrivit îi este cu mult mai funest unui tânăr şi trage mai greu la cântar decât avantajul pe care l-ar obţine cu un cuvânt de spirit, posteritatea, mai puţin nătângă, probabil, nu-şi va putea imagina cât de insipidă este lumea bună.

Cavalerul Missirini[269] avea maniere distinse, aproape elegante. Din acest punct de vedere, el oferea un contrast desăvârşit cu Lussinge şi chiar, cu Barot, care nu-i decât

---

268 Nota lui Stendhal: „30 iunie 1832, u-niicn 12 pagini o parte din Beară, după ce mi-am terminat munca oficială. N-aş fi putut lucra astfel la o operă de imaginaţie."

269 Numele pe care Stendhal i-l dă, începînd de aici, lui Micheroux. „Şi versul meu, bun sau rău, spune întotdeauna ceva". (Scrisoarea a IX-a).

un provincial bun şi de treabă, care, din întâmplare, a câştigat câteva milioane. M-am împrietenit cu Missirini datorită comportării sale elegante. În scurt timp mi-am dat seama că avea un suflet absolut rece.

Învăţase muzica aşa cum învaţă sau se preface că învaţă limba persană un savant de la Academia d*e să fii expresiv*

Inscripţii. *Învăţase* să admire cutare sau cutare bucată, prima calitate a unei note l'iind întotdeauna justeţea ei, a unei fraze muzicale, corectitudinea ei.

După mine, prima calitate, mai presus de orice, e *să fii expresiv*.

Prima calitate „pentru mine, în tot ce-i negru pe alb, e să pot spune ca Boileau:

Et mon vers, bien ou mal, dit toujours quelque ehose.1

Legătura lui Missirini cu doamna Pasta devenind mai strânsă, m-am mutat la etajul trei la „Hotel des Lillois", unde această amabilă femeie ocupase succesiv al doilea şi primul etaj.

În ochii mei ea n-avea niciun viciu, niciun defect, era un caracter simplu, egal, just, natural şi înzestrat cu cel mai mare talent tragic din câte am cunoscut vreodată.

549

La început, dintr-o obişnuinţă de bărbat tânăr (reamintiţi-vă că n-aveam decât 20 de ani în 1821), aş fi vrut să mă iubească, o admiram doar atât de mult! Astăzi văd că era prea rece, prea rezonabilă, nu suficient de nebună, nu suficient de tandră pentru ca legătura noastră, în cazul că ar fi fost dragoste, să fi putut continua. În ceea ce mă priveşte, totul n-ar fi fost decât o aventură trecătoare; ea, indignată, şi pe bună dreptate, s-ar fi supărat. E mai bine, aşadar, că din partea mea lucrurile s-

au limitat la cea mai sfântă şi mai devotată prietenie, iar dintr-a ei, la un sentiment de aceeaşi natură, dar cu destule înălţări şi coborâri.

Missirini, temându-se puţin de mine, a născocit pe seama mea două sau trei calomnii foarte îndemânatice, pe care eu, însă, le-am *uzat*, neacordându-le atenţie. Presupun că după ce treceau vreo şase sau opt luni, doamna Pasta îşi spunea: „Dar asta-i o aiureală!”

Ceva însă rămâne, oricum; dar, după şase sau opt ani, datorită acestor calomnii, prietenia noastră a devenit foarte calmă. Niciodată n-am resimţit o clipă de mânie împotriva lui Missi [rini]. După comportarea atât de regească a lui François, el era îndreptăţit să spună pe atunci, asemenea nu ştiu cărui erou din Voltaire:

Une pauvreté noble est tout ce qui me reste...; şi[270] presupun că Giuditta, cum o chemam noi în italieneşte, îi împrumuta din când în când mici sume care să-l scutească de înţepăturile mai dureroase alesărăciei sale.

N-aveam prea mult spirit pe atunci, şi, totuşi, aveam câţiva rivali. Domnul de Perey, spionul din salonul domnului de Tracy, află de legătura mea de prietenie cu doamna Pasta: astfel de oameni află totul prin colegii lor. O descrise la modul cel mai odios în ochii doamnelor din strada Anjou. Femeia cea mai onestă cu putinţă, aceea în mintea căreia ideea oricărei legături este cu totul străină, nu iartă ideea unei legături cu o actriţă. Acelaşi lucru mi se mai întâmplase la Marsilia în 1805; dar pe atunci doamna Séraphie T [ivolier] avusese dreptate nevrând să mă mai vadă în fiecare seară, din clipa în care a aflat de legătura mea cu domnişoara Louason (femeia aceea atât de plină de spirit, după doamna de Barkoff).

---

270 Consimţământ (în limba italiană în original).

Pe strada Anjou, care reprezenta, în fond, societatea cea mai respectabilă din câte frecventam nici chiar bătrânul domn de Tracy, filosoful, nu-mi ierta o legătură cu o actriţă.

Sunt iute din fire, pasionat, nebun, excesiv de sincer în prietenie şi în iubire până la primul moment de răceală. Atunci, de la nebunia de 16 ani, trec, cât ai clipi, la machiavelismul de 50 şi, după opt zile, nu mai rămâne nimic altceva decât *gheaţa care se topeşte*, răceală deplină. (Acelaşi lucru mi s-a mai întâmplat chiar zilele trecute *with lady*[271] Angelica, 1832, mai).

Eram gata să-i închin societăţii Tracy toată prietenia inimii mele, când observai o pojghiţă de gheaţă. Din 1821 până în 1830, m-am comportat acolo foarte rece şi machiavelic, altfel spus, cu o prudenţă desăvârşită. Încă mai văd tulpinile rupte ale multor prietenii gata să se înfiripe iar pe strada Anjou. Excelenta contesă de Tracy, pe care îmi reproşez amar că n-am iubit-o mai mult, nu mi-a arătat această nuanţă de răceală. Totuşi, pentru ea mă întorceam din Anglia, cu inima deschisă, cu dorinţa unei prietenii sincere, care se calmă datorită unui pur consenso deoarece luasem hotărârea să fiu rece şi calculat cu tot restul salonului.

În Italia adoram opera. Cele mai neasemuite clipe dulci din viaţa mea le-am petrecut în sălile de spectacol. Datorită fericirii trăite la „Scala” (sală din Milano), devenisem şi eu un fel de cunoscător.

Când aveam 10 ani, tata, care respecta cu sfinţenie toate prejudecăţile religiei şi ale aristocraţiei, se împotrivi cu violenţă să studiez muzica. La 16 ani am învăţat, pe rând, să cânt la vioară, din gură şi la clarinet. Numai la

271 Cu lady (în limba engleză în original).

clarinet reuşii să scot nişte sunete care să-mi placă şi mie. Profesorul meu, un neamţ cumsecade şi chipeş, numit Hermann, mă punea să cânt nişte cantilene foarte duioase. Cine ştie? Poate că îl cunoştea pe Mozart? Asta se întâmpla în 1797, Mozart abia murise.

Dar numele acestui mare om nu-mi fusese revelat pe vremea aceea. Apoi, a pus stăpânire pe mine o mare pasiune pentru matematici, timp de doi ani nu m-am gândit la nimic altceva. Am plecat la Paris, unde am ajuns în prima zi după 18 brumar (10 noiembrie [17] 99).

De atunci, ori de câte ori am vrut să studiez muzica, mi-am dat seama că-i prea târziu după următorul semn: pasiunea mea scădea pe măsură ce dobândeam o oarecare cunoaştere. Sunetele pe care le scoteam mă îngrozeau, deosebindu-mă astfel de atâţia executanţi de mâna a patra, a căror brumă de talent, care place totuşi seara la ţară, nu se datorează decât zelului cu care îşi zgârie dimineaţa propriile lor urechi. Dar, la drept vorbind, nici nu şi le zgârie, deoarece… Toată această metafizică se poate lungi la nesfârşit.

În fine, spre fericirea mea supremă, am adorat muzica din 1806 la 1810 în Germania. Din 1814 Ia 1821, în Italia. În Italia puteam discuta muzică împreună cu bătrânul Mayer, cu tânărul Pacini, cu diferiţi compozitori. Interpreţii, marchizul Carafa, Viscontini din Milano găseau, dimpotrivă, că sunt un aiurit. Exact ca şi cum aş expune astăzi probleme politice în faţa unui subprefect.

Domnul Daru, adevărat om de litere din cap până-n picioare, demn de stupiditatea Academiei de inscripţii din 1828, se mira grozav că sunt în stare să scriu o pagină care să placă. Într-o zi a cumpărat de la Delaunay, care mi-a povestit întâmplarea, o mică lucrare de-a mea, care, din cauză că ediţia se epuizase, se vindea cu patruzeci de

franci. „Îţi venea să mori de râs văzând nedumerirea lui”, spunea librarul.

— Cum asta, patruzeci de franci!

— Da, d [omnule] conte, şi se cheamă că-i un chilipir şi o să-i faceţi o mare plăcere negustorului neluând-o la preţul ăsta.

— E posibil aşa ceva?! exclamă, academicianul, ridicând ochii spre cer. Copilul acela! Ignorant ca o cizmă!

Era de o bună-credinţă absolută. Privind luna atunci când noi o vedem cât un cornuleţ, oamenii de la antipozi îşi spun: „Ce strălucire minunată! Luna e aproape plină!” Domnul conte Daru, membru al Academiei Franceze, sobietar al Academiei de Ştiinţe, etc., etc., şi cu mine priveam inima omului, natura etc. din locuri opuse.

Missirini, a cărui cameră cochetă se învecina cu a mea, la etajul doi de la „Hotel des Lillois”, se mira că există oameni care pot să mă asculte când vorbesc despre muzică. Nu-şi mai putea reveni din uimire aflând că scrisesem o broşură despre Haydn. Ba chiar aproba într-o oarecare măsură cartea mea, prea metafizică, spunea el; dar faptul că eu am fost în stare s-o scriu, că eu sunt autorul, eu, incapabil să scot dintr-un pian un simplu acord de septimă diminuată, asta-l făcea să caşte ochii mari. Şi-i avea foarte frumoşi, când căpătau, întâmplător, un pic de expresie.

Această nedumerire, asupra căreia m-am cam lungit, am constatat-o mai mult sau mai puţin la toţi interlo – „cutorii mei până în epoca (1827) când m-am hotărât să am spirit.

Sunt ca o femeie cinstită care ar deveni târfă, în fiecare clipă simt nevoia să-mi înving acea pudoare de om cinstit căruia îi este groază să vorbească despre el însuşi. Şi totuşi, cu asta se ocupă cartea de faţă. Nu prevedeam

acest accident, poate că mă va determina să abandonez totul. Nu prevedeam nicio altă dificultate în afară de aceea de-a avea curajul să spun întotdeauna adevărul. Dar asta-i cel mai uşor.

Amănuntele privind aceste epoci îndepărtate îmi cam lipsesc, voi fi mai puţin sec, chiar elocvent, pe măsură ce mă voi apropia de intervalul dintre 1826 şi 1830. Nefericirea mă sili atunci să am spirit; îmi amintesc totul ca şi cum s-ar fi întâmplat ieri.

Printr-o nefericită dispoziţie fizică, care m-a făcut să trec drept un mincinos, un trăsnit şi mai cu seamă un rău francez, rareori [pot] asculta cu plăcere muzică într-o sală franceză.

Cu toate acestea, marea mea preocupare, ca şi aceea a tuturor prietenilor mei din 1821 era „Opera Buffa”.

Doamna Pasta juca acolo în *Tancrède*, *Othello*[272], *Romeo et Juliette*... şi într-un fel care, nu numai că n-a fost niciodată egalat, dar desigur că nu fusese niciodată prevăzut de compozitorii acestor opere.

Talma, pe care posteritatea îl va înălţa probabil foarte sus, avea un suflet tragic, dar era atât de prost, încât cădea în cele mai ridicole afectări. Bănuiesc că ceea ce îl caracteriza, fără să mai vorbim de spiritul său complet opac, era şi servilismul acela absolut necesar pentru a începe să culegi succese, şi pe care l-am regăsit cu multă tristeţe chiar şi la admirabilul şi amabilul Beranger.

Prin urmare Talma a fost probabil servil, josnic, târâtor, lingău, etc., şi poate mai mult decât atât faţă de doamna de Staël care, veşnic îngrijorată, şi prosteşte, de

272 Inconsecvenţa ortografiei aparţine lui Stendhal. De altfel, Stendhal îşi reproşează adeseori neglijenţele, fie de ortografie, fie de stil.

urâciunea ei (dacă cuvântul prost poate fi scris când e vorba de această admirabilă femeie), simţea nevoia de argumente palpabile şi permanent reînnoite pentru a se linişti.

Doamna de Staël, care cunoştea admirabil, ca şi unul din amanţii ei, domnul prinţ de Tallevrând, *arta succesului la Paris*, a înţeles că n-are decât de câştigat punându-şi pecetea pe succesul lui Talma, care începea să crească şi, permanentizându-se, să-şi piardă caracterul puţin respectabil de *modă*.

Succesul lui Talma a început prin îndrăzneală; el avu curajul să inoveze, singurul curaj care uimeşte în Franţa. A fost nou în *Brutus* de Voltaire şi ceva mai târziu în acea amplificare sărăcăcioasă, *Carol al IX-lea*, de domnul de Chénier.

Un actor bătrân şi foarte prost, pe care îl cunoscusem, plicticosul şi regalistul Naudet, fu atât de şocat de geniul novator al tânărului Talma, încât îl provocă de câteva ori la duel. Nu ştiu de unde luase Talma, de fapt, ideea şi curajul de-a inova, eu l-am cunoscut cu mult inferior acestui merit.

În ciuda vocii sale zgomotoase şi factice, în ciuda afectării aproape tot atât de supărătoare cu care îşi exhiba încheieturile dislocate de la mâini, Talma era singura resursă pentru oricare francez sensibil la frumoasele sentimente tragice din actul trei al operei

Jlamlet de Ducis sau la frumoasele scene din ultimele acte din *Andromaque*.

Avea un suflet aproape neînchipuit de tragic. Dacă la asta s-ar fi adăugat şi un caracter simplu şi curajul de-a cere sfaturi, ar fi putut ajunge foarte departe, de exemplu tot atât de sublim ca Monvel în Auguste (*Cinna*). Vorbesc aici numai despre lucruri pe care le-am văzut, şi încă bine,

sau cel puţin foarte amănunţit, căci am fost un pasionat iubitor al Teatrului Francez.

Din fericire pentru Talma, până în clipa când un scriitor, om de spirit şi vorbind adeseori în public (domnul abate Geoffroy), a început să se amuze voind să-i distrugă faima, toată lumea era obligată să-l ridice în slăvi pentru a fi astfel pe placul doamnei de Staël. Această femeie elocventă luă asupră-şi misiunea de a-i învăţa pe proşti cum trebuie să vorbească despre Talma. Fireşte că nu s-a făcut de loc economie de emfază. Numele lui Talma deveni european.

Abominabila lui afectare deveni din ce în ce mai puţin vizibilă în ochii francezilor, o turmă de oi. Eu nu-s oaie, din cauza asta nu-s nimic.

Melancolia aceea vagă pe care ţi-o dă fatalitatea, ca în *Oedip*, nu va afla niciodată un interpret comparabil lui Talma. În Manlius era un roman din cap până-n picioare: *Ia*, *citeşte*, şi *Cunoşti mina Rutudei*? erau divine. Pentru că acolo nu se putea introduce litania abominabilă a versului alexandrin. Câtă îndrăzneală îmi trebuia pentru ca să gândesc astfel în 1805? Aproape că mă cutremur scriind astfel de blasfemii chiar şi astăzi (1832), când cei doi idoli au căzut. Totuşi, în 1805 eu preziceam anul 1832, iar succesul mă uimeşte şi mă *face stupid* (*Cinna*).

Oare mi se va întâmpla la fel şi cu ti…1

Litania aceea continuă, vocea zgomotoasă, tremurul încheieturilor de la mâini, mersul afectat mă împie

— 1 O aluzie cu sens politic: tiranie sau tiară; sau cu sens literar: tiradă? (n.cd. rr.)…

clicau, văzându-l pe Talma, să simt măcar cinci minute o plăcere pură. În fiecare clipă trebuia să stai şi să alegi, o îndeletnicire foarte neplăcută pentru imaginaţie, sau, mai bine spus, inteligenţa ucide, în acest caz,

imaginaţia. Desăvârşit era doar capul lui Talma şi *privirea lui vagă*. Voi reveni la această vorbă mare în legătură cu Madonele lui Rafacl şi cu domnişoara Virginiede La Fayette (doamna Adolphe Perier), care era deosebit de înzestrată cu acea frumuseţe de care buna ei bunică, doamna contesă de Tracy, era foarte mândră.

În Kean am găsit şi-am adorat tragicul care se potrivea firii mele. El mi-a umplut ochii şi inima. îl mai am şi acum în faţa ochilor, pe Richard al III-lea şi pe Othello.

Dar tragicul la o femeie, cel care mă emoţionează cel mai mult, nu l-am găsit decât la doamna Pasta, şi acolo în stare pură, desăvârşit, fără vreun amestec străin. Acasă la ea era tăcută şi impasibilă. Seara, timp de două ore era... * Întorcându-se acasă, îşi petrecea două ore pe canapea plângând şi făcând o criză de nervi.

Cu toate acestea, în talentul ei tragic se îmbina talentul de a cânta. Urechea desăvârşea emoţia pe care ţi-o transmiteau mai întâi ochii, şi doamna Pasta rămânea multă vreme, de exemplu două secunde sau trei, în aceeaşi poziţie. Era o facilitate sau un obstacol în plus de învins? M-am gândit adeseori la acest lucru. Înclin să cred că obligaţia de a rămâne multă vreme în aceeaşi poziţie nu reprezintă nicio facilitate şi nicio dificultate în plus. Pentru sufletul doamnei Pasta rămâne doar dificultatea de a-şi concentra toată atenţia pentru ca să cânte bine.

Cavalerul Missirini, Lussinge, di Fiori, Sutton Sharpe şi încă vreo câţiva, solidarizaţi prin admiraţia noastră pentru acea *gran donna*, găseam un etern subiect de discuţie în legătură cu modul în care jucase ea în *Romeo* la ultimul spectacol, în prostiile spuse cu această ocazie de bieţii literaţi francezi, obligaţi să aibă păreri despre ceva atât de nesuferit caracterului francez: *muzica*.

Abatele Geoffroy, de departe cel mai spiritual şi

cultivat jurnalist, spunea pe şleau despre Mozart că e *un fabricant de tărăboi*; era de bună-credinţă şi nu-l emoţionau decât Grétry şi Monsigny, pe care îi *învăţase*.

Cititorule benevol, rogu-te, înţelege bine acest cuvânt. La asta se rezumă istoria muzicii în Franţa.

Închipuiţi-vă gugumăniile pe care le putea spune în 1822 toată gloata literaţilor, jurnalişti cu mult infe – „nori domnului Geoffroy. Foiletoanele acestui profesor au fost adunate laolaltă şi se spune că este o culegere l'oarţe nesărată. Servite spontan, de două ori pe săptămână, erau divine, şi de o mie de ori superioare articolelor greoaie ale unui oarecare domn Iloffmann sau ale unui oarecare domn Feletz, care, adunate, poate că fac o figură mai onorabilă decât delicioasele foiletoane ale lui Geoffroy. Pe vremea lor dejunam la cafeneaua „Hardy", la modă pe atunci, mâncând nişte delicioşi rinichi la frigare. Ei bine, în zilele când nu apărea foiletonul lui Geoffroy, dejunam prost!

Le scria ascultând traducerile latineşti ale elevilor sui de la pension… unde era profesor. Într-o zi, luându-i pe câţiva dintre ei la o bere, într-o cafenea de lângă Bastille, aceştia descoperiră cu multă bucurie un [un] al din care aflară cu ce se ocupa profesorul lor, pe care îl vedeau adeseori cum scrie cu nasul lipit de hârtie, aşa de miop era.

Tot din miopie i se trăgea şi lui Talma frumoasa lui privire vagă şi care vădeşte atâta suflet (ca o semiconcentrare interioară în clipa când nimic interesant nu mai atrage atenţia în afară).

Totuşi, găsesc un defect în talentul doamnei Pasta, îi venea prea uşor să interpreteze cu naturaleţe un suflet mare: ea însăşi era un suflet mare.

De exemplu, era avară, sau, dacă vreţi, econoamă, şi pe bună dreptate, pentru că avea un soţ risipitor. Ei bine,

s-a întâmplat ca într-o singură lună să împartă până la două sute de franci unor bieţi refugiaţi italieni. Şi erau printre ei linii foarte puţin atrăgători, tocmai bine făcuţi pentru a scârbi generozitatea, de exemplu domnul Giannone, poetul din Modena, Dumnezeu să-l ierte. Ce privire avea!

Domnul di Fiori, care seamănă ca două picături de apă cu *Jupiter Mansuetus*, condamnat la moarte când avea 23 de ani, la Napoli în 1799, îşi asumă distribuirea judicioasă a ajutoarelor doamnei Pasta. Numai el ştia acest lucru şi mi-a spus-o confidenţial mult mai târziu. Regina Franţei, în [un]alul de azi, a cerut să se înregistreze un ajutor de şaptezeci de franci trimişi unei bătrâne (iunie 1832)!

CAPITOLUL 8

În afară de impudoarea de-a vorbi veşnic despre tine însuţi, munca mea oferă şi alt motiv de descurajare: „multe îndrăzneli, pe care acum le emit tremurând, vor finişte plate locuri comune după zece ani de la moartea mea, în cazul când cerul o să-mi acorde o viaţă cât de cât onorabilă de 80 sau 90 de ani!

Pe de altă parte, e o adevărată plăcere să vorbeşti despre generalul Foy, doamna Pasta, lordul Byron, Napoleon etc... despre toţi aceşti oameni iluştri sau măcar fiinţe deosebit de alese pe care am avut fericirea să le cunosc şi care au binevoit să stea de vorbă cu mine f

De altfel, în cazul că va fi la fel de invidios ca şi contemporanii mei, îl rog pe cititor să se consoleze cu faptul că puţini dintre aceşti mari oameni pe care i-am iubit cu pasiune m-au ghicit. Ba cred chiar că mă găseau teribil de plicticos! Poate că nu vedeau în mine decât un *sentimental exagerat*.

Într-adevăr, asta-i cea mai groaznică specie. Abia de

când am spirit am început să fiu apreciat, şi încă mult mai mult decât merit. Generalul Foy, doamna Pasta, domnul de Tracy, Canova n-au *ghicit* în mine (ţin mult la acest cuvânt prostesc: *ghicii*) un suflet plin de-o bunătate rară, am această bosă (vezi sistemul lui Gali), şi un spirit înflăcărat şi capabil să-i înţeleagă.

Unul dintre oamenii care nu m-a înţeles şi pe care în fond l-am iubit poate. cel mai mult dintre toţi (el realiza idealul meu, cum a spus nu ştiu care tăinpit emfatic) este Andrea Corner din Veneţia, fost aghiotant al prinţului Eugène la Milano.

În 1811 eram prieten intim cu contele Widmann, căpitan în compania de gardă din Veneţia (eram amantul metresei sale). îl revăzui pe amabilul Widmann la Moscova, unde mi-a cerut pe şleau să-l fac senator al regatului Italiei. Pe atunci toată lumea credea că sunt favoritul domnului conte Daru, vărul meu, care nu m-a iubit niciodată, ba, dimpotrivă. În 1811, Widmann mi-l prezentă pe Corner, – care m-a frapat asemeni unui chip frumos de Paolo Veronese.

Contele Corner a tocat cinci milioane, se spune. Are porniri de o rară generozitate, cu totul opuse caracterului obişnuit al omului de lume francez. Cât despre bravură, ambele sale crucile-a primit chiar din mâna lui Napoleon (Crucea de Fier şi Legiunea de Onoare).

El este omul care, la orele 4 seara, în ziua bătăliei de la Moscova (7 septembrie 1812) spunea cu atâta naivitate: „Dar bătălia asta afurisită n-o să se mai termine nie-iodată!” Widmann sau Migliorini mi-a povestit a doua zi.

Niciunul din francezii atât de bravi dar atât de afectaţi pe care i-am cunoscut atunci în armată, de exemplu generalul Caulaincourt, generalul Montbrun etc „n-ar fi îndrăznit să rostească astfel de cuvinte, şi nici

măcar ducele de Frioul (Michel Duroc), deşi în cazul său naturaleţea era o trăsătură de caracter, dar atât prin această calitate, cât şi prin spiritul său amuzant, el era foarte departe de Andrea Corner.

Acest om amabil se afla pe atunci la Paris, fără o leţcaie şi începea să chelească. La 38 de ani, vârsta la care, atunci când eşti dezabuzat, plictisul începe să devină chinuitor, el pierduse totul. Din cauza asta, şi acesta-i singurul defect pe care i l-am constatat vreodată, uneori seara se plimba singur şi cam afumat prin mijlocul grădinii, întunecoase pe atunci, a palatului regal. Aşa sfârşesc toţi nefericiţii iluştri: principii detronaţi, domnul Pitt văzând succesele lui Napoleon şi aflând despre bătălia de la Austerlilz.

Vrând să-şi asigure o campanie pentru plimbările lui matinale, Lussinge, omul cel mai prevăzător din câţi am cunoscut, suferea când trebuia să-mi facă cunoştinţă cu cineva.

M-a dus totuşi la domnul de Maisonnette, una dintre cele mai ciudate fiinţe pe care le-am văzut la Paris. Negricios, slab, foarte scund, ca un spaniol, având, de altfel, privirea ageră şi bravura iritabilă a spaniolilor.

Faptul că e capabil să scrie treizeci de pagini de poliloghie elegantă pe seară pentru a demonstra cutare teză politică, sugerată în două vorbe de ministrul său la orele 6 seara, înainte de-a pleca la cină, îl pune pe Maisonnette pe acelaşi plan cu toţi acei Vitet, Léon Pillet, Saint-Marc-Girardin şi alţii, scriitori ai Trezoreriei[273]. Partea ciudată, de necrezut, este că Maisonnette crede în ceea ce scrie. A fost rând pe rând îndrăgostit, dar îndrăgostit până la sacrificiul propriei sale vieţi, de domnul

273 Scriitorii Trezoreriei sînt scriitorii plătiţi de stat, scriitori vîndtiţi guvernului (n.a.).

Decazes, apoi de domnul de Villèle, apoi, cred, de domnul de Martignac. Acesta din urmă era, cel puţin, amabil.

Deseori am încercat să-l ghicesc pe Maisonnette. Ceea ce am constatat era, cred, o lipsă totală de logică şi din când în când o capitulare a conştiinţei, zăpăceala unei mărunte remuşcări care ţinea morţiş să iasă la iveală. Totul întemeiat pe suprema axiomă: „Trebuie să trăiesc şi eu”.

Maisonnette ignorează total orice idee privind îndatoririle cetăţeneşti; părerile lui în această privinţă se aseamănă cu felul cum privesc eu raporturile dintre oameni şi îngeri în care crede cu atâta convingere domnul F [reder] ic Ancillon, actualul ministru al afacerilor externe la Berlin (bine cunoscut de mine în 1806 şi 7). Maisonnette e străin de orice îndatoriri cetăţeneşti, ca şi Dominique de cele religioase. Dacă, uneori, scriind atât de des cuvântul onoare şi loialitate, mai încearcă o mică remuşcare, el şi-o răscumpără în forul său interior printr-un devotament de-a dreptul cavaleresc faţă de prieteni. Ar fi fost de ajuns un semn din partea mea, după ce l-am neglijat din plictiseală timp de şase luni, şi-ar fi fost în stare să se scoale la 5 dimineaţa numai ca să meargă să solicite ceva pentru mine. Dacă cineva ar fi pus la îndoială onoarea lui de om de lume, Maisonnette ar fi fost în stare să-l caute şi ia Polul Nord ca să-l provoace la duel.

Nu-şi irosea niciodată spiritul plăsmuind utopii pentru fericirea publică, sau constituţii înţelepte, şi era un admirabil cunoscător al amănuntelor din viaţa particulară a semenilor săi. Într-o seară, Lussinge, Gazul[274] şi cu mine discutam despre domnul de Jouy, autor la modă pe atunci, succesorul lui Voltaire; Maisonnette se ridică şi se duce să

274 Reamintim că Gazul esle Prosper Mérimée.

caute într-unul din voluminoasele lui teancuri scrisoarea autografă prin care domnul de Jouy cerea Bourbonilor crucea lui Ludovic cel Sfânt.

În mai puţin de două minute găsi această dovadă, care contrazicea cu mult haz virtutea ţepoasă a liberalului domn de Jouy.

Ticăloşia lui Maisonnette nu era profundă şi laşă îi lipsea iezuitsmul desăvârşit al redactorilor deja, *J* [*ourrí*] *al des Débats*. Aşa se explică de ce erau scandalizaţi cei de la *Débats* pentru cele cincisprezece sau douăzeci de mii de franci pe care i le dădea lut Maisonnette domnul de Villèle, un om atât de pozitiv.

Cei din strada Prêtres îl considerau un nătărău; cu toate acestea, încasările lui nu-i lăsau să doarmă, ca şi laurii lui Miltiade.

După ce admirarăm scrisoarea adjutantului general de Jouy, Maisonnette spuse: „E ciudat că cei doi corifei ai literaturii şi liberalismului actual se numesc amândoi Étienne”.

Înzestrat cu acea obrăznicie franţuzească pe care bieţii nemţi nici n-o pot concepe, a 14 ani micul Étienne părăsi localitatea Jouy de lângă Versailles şi plecă în India. Acolo deveni Étienne de Jouy, E. de Jouy şi, în cele din urmă de Jouy pur şi simplu. A ajuns într-adevăr căpitan, apoi un împuternicit al guvernului, cred, l-a făcut colonel. Deşi brav, a servit puţin sub arme sau chiar de loc. Era un bărbat foarte frumos.

Într-o zi, în India, el şi doi sau trei prieteni de-ai săi intrară într-un templu pentru a se adăposti de-o arşiţă cumplită. Acolo dădură peste preoteasa templului, un fel de vestală. Domnul de Jouy găsi că ar fi nostim s-o silească să-l înşele pe zeul ei Brahma chiar pe propriul său altar.

Indienii prinseră de veste, puseră mina pe arme,

tăiară mai întâi mâinile, apoi capul vestalei, îl spintecară în două pe ofiţer, camaradul autorului lui *Sylla*, care, după moartea prietenului său, mai apucă să încalece, şi de atunci galopează întruna.

Înainte de a: şi îl aplicat talentul de intrigant în literatură, domnul de Jouy era secretar general al Prefecturii din Bruxelles, prin 1810. Acolo, după câte ştiu, era amantul soţiei prefectului şi factotumul domnului de Pontécoulant, prefectul, un om plin de spirit. El şi cu domnul de Jouy au suprimat cerşetoria, lucru imens oriunde, dar mai ales în Belgia, ţară eminamente catolică.

La căderea marelui om, domnul de Jouy ceru crucea lui Ludovic cel Sfânt; cum imbecilii care erau pa atunci la putere i-o refuzară, el începu să-şi bată joc de ei cu ajutorul literaturii, pricinuindu-le astfel mult mai mult rău decât tot binele făcut de literaţii, atât de gras plătiţi, de la *Débats*. Vezi în 1820 furia celor de la *Débats* împotriva revistei *Minerve*.

Cu al său *VHerrnite de la Chaussée CVA ntin*\ carte atât de bine adaptată spiritului burghez francez şi neghioabei curiozităţi nemţeşti, domnul de Jouy s-a pomenit şi *s-a crezut*, timp de cinci sau şase ani, urmaşul lui Voltaire, al cărui bust îl păstra, din acest motiv, în grădina casei sale.

Începând din 1829, literaţii romantici, care nici n-au măcar spiritul domnului de Jouy, l-au proclamat un *Cotin* al epocii sale (Boileau), şi bătrâneţea lui este nefericită (*amaregiata*) din pricina gloriei extravagantă a vârstei sale înaintate.

Când am venit eu, în 1821, el împărţea puterea de dictator literar cu un alt imbecil, mult mai bădăran, domnul A.-V. Arnault, de la Academie, amantul doamnei Brac, pe care îl vedem adeseori la doamna Cuvier, sora

metresei sale. Făcea glume de portar beat. Cu toate acestea, el este autorul acestor frumoase versuri: – *Oii vas-tu, feuille de chêne*?

— *Je vais où le vent me mène*. [275]Le scrisese în ajunul plecării sale în exil. Nefericirea personală aprinsese un pic de viaţă în acest suflet de iască. îl cunoscusem ca pe un personaj foarte josnic, mare lingău, prin 1811, la contele Daru, care l-a primit la Academia Franceză. Domnul de Jouy, un om mult mai agreabil, îşi vindea resturile frumuseţii sale bărbăteşti doamnei Davillier, cea mai bătrână şi mai nesuferită cochetă de pe vremea aceea. Aceasta era sau încă este cu mult mai ridicolă decât doamna contesă Baraguey-d Hilliers care, la frageda vârstă de 57 de ani, îşi recruta amanţii numai printre oamenii de spirit. Nu mai ştiu dacă n-am fost silit, din acest motiv, să fug de ea la doamna Dubignon. A pus mina pe bădăranul acela de Masson (raportor la Consiliul de Stat) „şi cum. una din prietenele mele îi spuse: – Cum! o pocitanie ca asta?

— L-am luat pentru spiritul său, răspunse ea.

Partea amuzantă e că acest jalnic secretar al domnului Beugnot era tot atât de inteligent pe cât de frumos. Nu i se poate nega oarecare spirit în privinţa conduitei sale, a artei de-a avansa cu perseverenţă şi cu preţul oricărei umilinţe, precum şi unele cunoştinţe, nu în domeniul finanţelor, ci în arta de-a ţine evidenţa operaţiunilor financiare ale statului. Proştii-confundă aceste două lucruri. Doamna d’Hilliers, căreia îi contemplam braţele încă superbe, îmi spuse: „Te voi învăţa să faci carieră cu talentele dumitale. Singur ai să-ţi frângi gâtul”.

275 „Încotro mergi tu, frunză de stejar? /Mă duc unde mă poartă - vîntul."

N-aveam destul spirit ca s-o pot înţelege. O priveam adeseori pe această bătrână contesă din cauza minunatelor sale rochii făcute la Victorine. îmi place la nebunie o rochie bine lucrată, e o adevărată voluptate pentru mine. Doamna NCD îmi formase pe vremuri acest gust, legat de delicioasele amintiri de la Cideville.

Cred că de la doamna Baraguey-d Hilliers am aflat că autorul unui cântec fermecător, pe care-l adoram şi-l purtam în buzunar, compunea în acelaşi timp şi mici piese în versuri cu ocazia zilei de naştere a celor două maimuţe bătrâne: domnii de Jouy şi Arnault, precum şi-a fioroasei doamne Davillier. Niciodată n-am făcut una ca asta, e adevărat că n-am fost în stare să fac nici *Regele din Yvelot*, *Senatorul*, *Bunica*.

Încântat că, linguşind aceste două pocitanii dobândise titlul de mare poet (altminteri foarte meritat), domnul de Beranger a refuzat, de altfel, cu dispreţ să linguşească guvernul lui Louis-Philippe, căruia i s-au vândut atâţia liberali.

CAPITOLUL 9

Dar trebuie să mă întorc la o grădiniţă din strada Caumartin. Acolo, în fiecare seară, vara, ne aşteptau câteva sticle de bere gustoasă şi proaspătă, pe care ne-o turna în pahare o femeie înaltă şi frumoasă, doamna Romance[276], fosta soţie a unui tipograf escroc şi amanta domnului Maisonnette, care o cumpărase de la soţul ei cu două sau trei mii de franci.

Mergeam adeseori acolo, Lussinge şi cu mine. Seara ne întâlneam pe bulevard cu domnul Darbelles[277], un

276 Tipograful escroc sc nimica Chanson (cîntec), de unde numele de doamna Romance, sub caic Stendlial o ascunde pe metresa lui de Linsay (n. ed. fr.).

277 Este vorba de contele d'Argout (n. ed. fr.).

bărbat înalt de şase picioare, prietenul nostru din copilărie, dar mare pisălog. Ne vorbea despre Court de Gebelin şi voia să facă carieră cu ajutorul ştiinţei. Şi-a găsit fericirea pe altă cale, pentru că astăzi e ministru. Se ducea în vizită la mama lui, pe strada Caumartin; ca să scăpăm de el, intram la Maisonnette.

În vara aceea începea să mi se trezească interesul pentru această lume. Reuşeam să nu mă mai gândesc la Milano timp de cinci sau şase ore în şir; doar trezirea îmi era încă amară. Câteodată rămâneam în pat până la amiază, ros de gânduri negre, ÎI ascultam, aşadar, pe Maisonnette descriind modul în care se distribuia pe atunci *puterea*, singurul lucru real la Paris, în 1821. Sosind într-un oraş întreb întotdeauna: 1° care sunt primele douăsprezece femei frumoase; 2°care sunt primii doisprezece bărbaţi bogaţi; 3° cine-i omul care m-ar putea spânzura.

Maisonnette răspundea destul de exact la întrebările mele. Mă mir că dragostea lui pentru cuvântul *rege* poate fi sinceră. „Ce cuvânt minunat pentru un francez!” îmi spunea el, ridicând spre cer ochişorii lui negri şi buimaci.

9

De ziua Regelui Romei, Maisonnette, care era profesor de retorică în 1811, dădu liber elevilor săi. În 1815 compuse un pamflet în favoarea Bourbonilor. Domnul Decazes îl citi, îl chemă la el şi-l făcu scriitor politic, plătindu-l cu opt mii de franci. Astăzi Maisonnette este un personaj foarte comod pentru un primnrinistru, cunoaşte la perfecţie şi sigur ca un dicţionar toate mărunţişurile, toate dedesubturile intrigăriei politice din Paris de la 1815 la 1832.

Eu nu observam acest merit care ieşea la iveală abia după o oarecare cercetare. Nu observam decât acest fel de

necrezut de-a raţiona.

Îmi spuneam: „Cine-i luat în râs aici? Nu cumva eu? Dar cu ce scop? Lussinge cumva? Sau tânărul ăsta amarii –, în redingotă cenuşie, şi atât de pocit din cauza nasului său cârn?” Tânărul cu pricina avea ceva obraznic şi extrem de neplăcut. Ochii lui mici şi lipsiţi de expresie aveau întotdeauna aceeaşi căutătură, şi această căutătură era plină de răutate.

Aşa l-am văzut prima dată pe cel mai bun dintre prietenii mei actuali. Nu-s prea sigur de inima lui, în schimb sunt sigur de talentele lui. E vorba de domnul conte Gazul, atât de cunoscut astăzi, a cărui scrisoare primită săptămâna trecută mi-a prilejuit două zile de fericire.[278] Trebuie să fi avut 18 ani, fiind născut, aşa mi se pare, în 1804. Aş fi destul de înclinat să cred, odată cu Buffon, că semănăm mai mult cu mamele noastre, lăsând la o parte glumele în legătură cu incertitudinea paternităţii, incertitudine foarte rară în cazul primului copil.

Teoria mi se pare confirmată de contele Gazul. Mama lui este înzestrată cu mult spirit franţuzesc şi cu o raţiune superioară. N-o cred capabilă de înduioşare mai mult decât o dată pe an, ca şi fiul său. În multe din scrierile domnului Gazul găsesc o senzaţie de *uscăciune*, dar am încredere în viitor.

Pe vremea frumoasei grădiniţe din strada Caumartin, Gazul era elevul celui mai abominabil profesor de retorică. Cuvântul *abominabil* se miră foarte tare văzându-se împerecheat cu numele lui Maisonnette, omul cel mai bun cu putinţă. Dar aşa era gustul său în artă: falsul,

278 Nota lui Slendhal: „Macle [în limî3a engleză în original: făcut]. U pagini în 2 iulie, de la 5 la 7. N-aş fi putut munci astfel la o lucrare de imaginaţie ca Roşu şi Negru."

sclipitorul, vodevilescul mai presus de orice.

Era elevul domnului Luce de Lăncival, pe care l-am cunoscut în prima mea tinereţe la domnul de Maisonneuve, care nu-şi tipărea tragediile, deşi ar fi *găsit succes*. Acest om de ispravă mi-a făcut un mare serviciu spunându-mi că aş fi un spirit superior.

„Vrei să spui un *orgoliusuperior*", spuse râzând Marţial Daru, care mă credea pe jumătate prost. Dar lui îi iertam orice, mă lua cu dânsul la Clotilde (pe atunci prima dansatoare a Operei). Uneori, ce zile pentru mine! mă aflam în loja lui de la Operă, o vedeam în faţa mea îmbrăcându-se şi dezbrăcându-se. Ce clipe pentru un provincial!

Luce de Lăncival avea un picior de lemn şi era spiritual; de altfel ar fi fost în stare să strecoare calambururi chiar şi într-o tragedie. îmi închipui că tot aşa trebuie să fi gândit în artă şi Dorat. Am găsit cuvântul potrivit, era un păstor de Boucher. Poate că în 1860 tablourile lui Boucher vor mai exista în Muzeu.

Maisonnette fusese elevul lui Luce, iar Gazul este elevul lui Maisonnette. Tot aşa cum Annibale Carracci este elevul flamandului Calvart.

Exceptând pasiunea lui prodigioasă şi în aceeaşi măsură sinceră pentru ministrul aflat la putere şi bravura lui, Maisonnette mai avea o calitate care mie îmi place: primea douăzeci şi două de mii de franci de la ministru, pentru a demonstra francezilor că Bourbonii sunt nişte făpturi adorabile, şi păpa treizeci.

După ce scria uneori câte douăsprezece ore în şir pentru a-i convinge pe francezi, Maisonnette se ducea în vizită la o prea onorabilă femeie din popor, căreia îi oferea cinci sute de franci. Era urât, mic, dar avea atâta înflăcărare spaniolă, încât, după trei vizite, aceste doamne

uitau figura lui singulară şi nu mai vedeau decât sublimul bancnotei de cinci sute de franci.

Trebuie să mai adaug ceva pentru ochii femeilor onprabile şi cuminţi, dacă astfel de ochi vor zăbovi vreodată asupra acestor pagini: Întâi şi-ntâi că cinci sute de franci în 1822 înseamnă o mie în 1872. Apoi, că o fermecătoare vânzătoare de hapuri mi-a mărturisit că înaintea biletului de cinci sute de franci primit de la Maisonnette nu avusese niciodată parte de un dublu Napoleon.

Oamenii bogaţi sunt foarte nedrepţi şi foarte comici când fac pe judecătorii care dispreţuiesc toate crimele comise pentru bani. Vezi cumplitele josnicii şi cei zece ani de zel cheltuit la curte pentru obţinerea unui portofoliu. Vezi viaţa domnului duce Decazesdela căderea sa din 1820, după acţiunea lui Louvel, până astăzi.

Iată-mă, aşadar, în 1822, petrecându-mi trei seri pe săptămână la „Opera Buffa" şi una sau două la Mais Dnnette, pe strada Caumartin. Întotdeauna când eram trist, seara era momentul cel mai greu de suportat. În zilele de Operă, de la miezul nopţii până la orele 2, mă aflam la doamna Pasta, împreună cu Lussinge, Missirini, di Fiori etc.

Era cât pe ce să am un duel cu un om foarte vesel şi foarte brav, care voia să-l prezint doamnei Pasta. E vorba de amabilul Edouard Edwards, englezul, singurul din rasa lui care obişnuia să stârnească veselie în jurul său, tovarăşul meu de călătorie în Anglia, cel care, la Londra, voia să se bată pentru mine.

Vă amintiţi că îmi atrăsese atenţia asupra unei greşeli de neiertat: aceea de a nu fi răspuns unei insinuări jignitoare din partea unui ţopârlan oarecare, căpitan de vas la Calais.

Refuzai să-l prezint. Era seară şi, încă de pe atunci, la orele 9 seara, bietul Edouard nu mai era de loc omul de dimineaţă.

— Află, dragul meu B... îmi spuse el, că nu depinde decât de mine ca să mă consider jignit.

— Află, dragul meu Edwards, că sunt tot atât de orgolios ca dumneata şi că supărarea dumitale mi-e foarte indiferentă etc., etc.

Lucrurile au mers destul de departe. Eu trag foarte bine, sparg nouă păpuşi din douăsprezece (domnul Prosper Mérimée a văzut acest lucru la tir la Luxembourg). Edwards trăgea şi el bine, poate că nu chiar ca mine.

În fine, această ceartă întări şi mai mult prietenia noastră. Mi-aduc bine aminte deoarece, cu o zăpăceală cât se poate de demnă de mine, chiar în ziua următoare, sau cel mult după două zile, îi cerui să mă prezinte faimosului doctor Edwards, fratele său, care se bucura de mare faimă în 1822. Ucidea o mie de broaşte pe lună şi era pe cale, se zice, să descopere mecanismul respiraţiei şi un leac pentru bolile de piept de care suferă femeile frumoase. După cum ştiţi, frigul ucide în fiecare an, la Paris, o mie o sută de femei tinere care răcesc ieşind de la bal. Am văzut cifra oficială.

Or, savantul, înţeleptul, liniştitul, sârguinciosul doctor Edwards nu-i aprecia de loc pe prietenii fratelui său Edouard. Întâi şi-ntâi pentru că doctorul avea 16 fraţi, iar prietenul meu era cea mai mare puşlama dintre toţi. Tocmai din cauza comportării lui prea vesele şi-a pasiunii sale pentru glumele cele mai nesărate, şi nu scăpa nicio ocazie când îi dădea vreuna ghes, n-am vrut să-l duc la doamna Pasta. Avea un cap imens, nişte ochi frumoşi, de beţiv, şi cel mai reuşit păr blond pe care l-am văzut vreodată. Dacă n-ar fi avut mania aceea blestemată de-a

ţine morţiş să fie spiritual ca un francez, ar fi fost un bărbat cât se poate de amabil, şi n-a depins decât de el pentru a avea mare trecere la femei, aşa cum voi povesti când va veni vorba de Eugeny, dar ea este încă atât de tânără, încât cred că ar fi păcat s-o pomenesc în această vorbărie care poate fi tipărită după zece ani de la moartea mea. Dacă voi nota cu douăzeci, toate *nuanţele vieţii* se vor modifica, cititorul nu va mai vedea decât masele. Şi unde dracu' sunt masele în aceste jocuri ale condeiului meu? Iată un lucru care trebuie analizat.

Cred [că] pentru a se răzbuna într-un fel nobil, căci avea un suflet nobil pe vremea când nu şi-l întunecase cu-câte cincizeci de pahare de rachiu, Edwards se strădui mult ca să obţină permisiunea de a mă prezenta doctorului.

Am găsit un mic salon arhiburghez; o femeie plină de calităţi care discuta morală şi pe care o luai drept o *quakeress*[279], iar în doctor, un om cu merite excepţionale ascunse într-un trup mic şi firav, din care viaţa părea gata-gata să se scurgă. În acest salon (strada Helder, nr. 12) nimeni nu te băga în seamă. Am fost primit cu răceală.

Ce idee nefastă să insist ca să fiu prezentat acolo! A fost un capriciu neprevăzut, o nebunie. În fond, singura mea dorinţă era să cunosc oamenii. Această idee ieşea aproape lunar la iveală, dar pentru ca imaginea ei să poată apărea, trebuia ca gusturile, pasiunile, o sută de alte nebunii care-mi umpleau viaţa să nu tulbure suprafaţa apei. îmi spuneam atunci: „Eu nu sunt ca... ca... nişte înfumuraţi care se numărau printre cunoştinţele mele. Eu nu-mi aleg prietenii".

Culeg la întâmplare ce-mi scoate soarta în cale.

279 Membră a unei secte religioase.

Această frază a constituit mândria mea timp de zece ani.

Mi-au trebuit trei ani de străduinţe pentru a învinge repulsia şi spaima pe care o inspiram în salonul doamnei Edwards. Eram considerat un Don Juan (vezi

Mozart şi Molière), un monstru de seducţie şi un spirit infernal. Cu siguranţă că n-aş fi plătit mai scump ca să mă fac suportat în salonul doamnei de Talaru, sau al doamnei de Duras, sau al doamnei de Broglie, care admitea burghezi în mod curent, sau al doamnei Zuizot, pe care o iubeam (vorbesc despre domnişoara Pauline de Meulan), ba chiar şi-n salonul doamnei Récamier.

Dar în 1822 încă nu înţelesesem pe deplin importanţa pe care o prezintă răspunsul la următoarea întrebare despre un om care tipăreşte o carte citită: *Ce fel de om este*?

Următorul răspuns m-a salvat de dispreţ: Poate fi deseori întâlnit la doamna de Tracy. Societatea din 1829 îl dispreţuieşte instinctiv pe omul căruia, pe drept sau pe nedrept, îi acordă oarecare spirit în cărţile sale. Se teme, nu mai este un judecător imparţial. Ce s-ar fi întâmplat dacă răspunsul ar fi fost: Poate fi deseori întâlnit la doamna de Duras (domnişoara de Iversaint)?

Ei bine! şi astăzi chiar, când cunosc importanţa acestor răspunsuri, şi tocmai din îauza importanţei lor aş abandona salonul la modă. (Nu demult am dezertat din salonul *lui lady* Ilolye... în 1832.) [280]

Am fost un fidel al salonului doctorului Edwards, care nu era un loc agreabil, tot aşa cum îi eşti fidel unei metrese urâte, numai pentru că nu eram obligat să mă duc acolo în fiecare miercuri (ziua de primire a doamnei

280 Desigur doamna de Sainte-Aulaire (n.'ed. ir.).

Edwards).

Aş accepta orice în numele unui capriciu de moment; dar dacă mi se spune din ajun: „Mâine va trebui să suporţi cutare moment de plictiseală”, imaginaţia mea concepe din acest simplu fapt un monstru, şi mai degrabă m-aş arunca pe fereastră decât să mă las târât într-un salon plicticos.

La doamna Edwards l-am cunoscut pe domnul Stritch, un englez impasibil şi trist, de-o onestitate desăvârşită, o victimă a aristocraţiei, pentru că era irlandez şi avocat, şi apărând –, cu toate acestea, ca şi cum ar fi fost în joc propria lui onoare, prejudecăţile semănate şi cultivate de aristocraţie în capetele englezeşti.

Am regăsit această absurditate ciudată, amestecată cu onestitatea cea mai pură, cu delicateţea cea mai desăvârşită „la domnul Rogers, lângă Birmingham (la care am stat câtva timp în august 1826). Asta-i o trăsătură de caracter foarte obişnuită în Anglia. În privinţa ideilor semănate şi cultivate de interesele aristocraţiei, se poate spune, şi asta nu-i puţin lucru, că un englez este aproape tot atât de lipsit de logică ca şi un neamţ.

Logica englezului, atât de admirabil în finanţe şi-n tot ce ţine de arta de a scoate bani la sfârşitul fiecărei săptămâni, devine confuză şi-o ia razna de îndată ce te ridici la subiecte cât de cât abstracte şi care *nu produc în mod direct bani*. Au devenit imbecili în raţionamentele relative la literatura superioară în virtutea aceluiaşi mecanism care produce imbecili în diplomaţia *of the King of* Frenefalegerea nu se face decât dintr-un număr foarte restrâns de indivizi. Cutare, sortit să mediteze la geniul lui Shakespeare şi-al lui Cervantes (doi oameni iluştri morţi în aceeaşi zi, 16 aprilie 16[16], cred), e negustor de bumbac la Manckester. El nu şi-ar putea ierta faptul că pierde vremea citind o carte ce n-are o legătură directă cu

bumbacul şi cu exportul său în Germania etc., etc.

La fel şi *the King of French*, nu-şi alege diplomaţii decât din rândul tinerilor de viţă foarte nobilă sau foarte bogaţi. Talentul trebuie căutat acolo unde s-a format domnul Thiers (vândut în 1830). El este fiul unui mic burghez din Aix-en-Provence.

Sosit în vara lui 1822, după un an sau aproape un an de la plecarea mea din Milano, rareori mă mai gândeam să mă izolez voluntar de restul lumii. Viaţa mea se umplea încet-încet, nu cu lucruri agreabile, dar.

— Regelui Franţei (în limba engleză în original).

În fine, cu ceva care umplea golul dintre mine şi ultima fericire care fusese obiectul meu de cult.

Aveam două plăceri cât se poate de inocente: 1° să flecăresc după dejun plimbându-[mă] cu Lussinge sau cu altă cunoştinţă de a mea; aveam vreo opt sau zece, toate, ca de obicei, legate din întâmplare; 2° când era cald, să merg să citesc ziarele englezeşti în grădina Galignani. Acolo am recitit cu încântare patru sau cinci romane de Walter Scott. Primul, acela în care apar Henry Morton şi sergentul Boswell (*Old Mortality*, credj, trezea în mine amintirile încă atât de vii de la Volterre. Îl deschisesem adeseori la întâmplare, aşteptând-o pe Metilde la Florenţa, în cabinetul literar al lui Molini, pe Arno. L-am citit ca să-mi aduc aminte de 1818.

Aveam lungi dispute cu Lussinge. Eu susţineam că mai bine de o treime din meritul lui *sir* Walter Scott se datora unui secretar care îi schiţa descrierile de peisaj inspirându-se direct din natură. îl găseam aşa cum îl găsesc şi-acum, total lipsit de vlagă în redarea pasiunii, în cunoaşterea inimii omeneşti. Oare posteritatea va confirma judecata contemporanilor care îl plasează pe baronetul Ultra imediat după Shakespeare?

Acest personaj îmi inspiră oroare şi de multe ori am refuzat să-l văd (la Paris prin domnul de Mirbel, la Napoli, în 1832, la Roma [idem]. Fox îifăcuse rost de-o slujbă de cincizeci sau o sută de mii de franci şi, instalat acolo, el începu să-l calomnieze cu abilitate pe lordul Byron, care a profitat de această înaltă lecţie de ipocrizie: vezi scrisoarea pe care mi-a scris-o lordul Byron în 1823.

Cititorule benevol, ai văzut vreodată un vierme de mătase îmbuibat cu frunză de dud? Nu-i o comparaţie nobilă, dar e atât de exactă! Această jivină urâcioasă nu mai vrea să mănânce, simte nevoia să se târască şi să-şi confecţioneze o închisoare de mătase.

La fel şi animalul numit scriitor. Pentru cineva care a gustat din îndeletnicirea profundă a scrisului, cititul devine doar o plăcere secundară. De atâiea ori credeam că-i abia ora 2; mă uitam la pendulă: era 6 şi jumătate. Iată singura mea scuză că am înnegrit atâta hârtie.

Sănătatea morală revenindu-mi în vara lui 1822, mă gândeam să tipăresc o carte intitulată de *VAtnour*[281], scrisă cu creionul la Milano, în timp ce mă plimbam cu gândul la Metilde.

Plănuiam s-o refac la Paris, lucru foarte necesar. Când mă gândeam ceva mai profund la astfel de lac/un, mă întristam prea tare. Era ca şi cum ai zgâria o rană abia cicatrizată. Transcrisei cu cerneală ceea ce era încă în creion.

Prietenul meu Edwards îmi găsi un librar (domnul Mongie) care nu-mi dădu niciun ban pe manuscris,

---

281 Despre Iubire.

! „Regi Stupizi, regi..." (în limba italiană în oriîinal). Stendhal indicase în notă intenţia de a cita trei versuri din Monti, poet italian, in opera căruia se găsesc cu multă uşurinţă trei versuri împotriva regilor (n. ed. fr.).

promiţându-mi, în schimb, jumătate din beneficiu în cazul că va scoate vreodată un beneficiu oarecare.

Astăzi, când hazardul mi-a pus câteva galoane, primesc scrisori de la librari pe care nici nu-i cunosc (1832, iunie, de la domnul Thievoz, cred), care se oferă să-mi plătească manuscrisele cu bani gheaţă. Nu cunoşteam tot acest mecanism al literaturii periferice, mă scârbeşte şi m-ar fi dezgustat de scris. Intrigile domnului Ilugo (vezi *Gazette des Tribunaux* din 1831, cred, procesul lui cu librăria „Bossan [ge]" sau „Plasan"), manevrele domnului de Chateaubriand, toată alergătura lui Beranger, dar asta se justifică. Acest mare poet fusese destituit de Bourboni din slujba lui de 1.800 de franci de la Ministerul de Interne.

Re sciochi, re…2

Tâmpenia B [ourbon]ilor apare astfel în toată splendoarea ei. Dacă nu l-ar fi destituit într-un mod atât de josnic pe acest biet funcţionar pentru un cântec mai mult vesel decât răutăcios, marele poet nu şi-ar fi cultivat talentul şi n-ar fi ajuns una din cele mai puternice pârghii care au dus la izgonirea Bourbonilor. El a dat cu voioşie glas dispreţului francezilor pentru acest *tron putred*. Aşa îl numea regina Spaniei, moartă la Roma, prietenă cu prinţul Păcii.

Hazardul mă făcu să cunosc această curte, dar să scriu altceva decât analiza inimii omeneşti mă plictiseşte. Dacă hazardul mi-ar fi dat un secretar, aş fi fost cu totul altă specie de autor.

„Ne-am săturat de această specie!" exclamă avocatul Diavolului.

Această bătrână regină adusese din Spania la Roma un bătrân confesor. Acest confesor o întreţinea pe nora bucătarului de la Academia Franţei. Acest spaniol foarte

bătrân, încă verde şi galant, comise imprudenţa să spună (aici nu pot da amănunte amuzante, măştile mai trăiesc), în fine, să spună că Ferdinand al VII-lea este fiul cutăruia, şi nu al lui Carol al IV-lea; era unul din marile păcate ale bătrânei regine. Ea murise. Un spion află de cuvintele preotului. Ferdinand ordonă răpirea lui din Roma; cu toate acestea, în loc să-l otrăvească, în urma unei contraintrigi pe care n-o cunosc, bătrânul fu trimis la ocnă în colonii.

Dar voi îndrăzni să spun de ce boală suferea această bătrână regină plină de bun-simţ? (Am aflat la Roma în 1817 sau 1824.) Cauza era un şir de galanterii atât de rău vindecate, încât nu mai putea face un pas fără să-şi rupă vreun os. Regină fiind, biata femeie se ruşina de aceste accidente prea frecvente şi nu îndrăznea să se lase vindecată pe deplin. Am întâlnit acelaşi gen de nenorocire la curtea lui Napoleon în 1811. Îl cunoşteam, vai! prea bine pe excelentul Cullerier[282] (unchiul, tatăl, într-un cuvânt bătrânul; tânărul mi se pare un prostănac înfumurat). Am dus la el trei doamne –, două dintre ele cu ochii legaţi (în strada Odeon, nr. 26).

După două zile, el îmi spuse că aveau febră (efect al ruşinii, şi nu al bolii). Acest desăvârşit om de lume nu şi-a ridicat o clipă ochii pentru a se uita la ele.

Este, oricum, o fericire pentru rasa Bourbonilor că au fost scăpaţi de un monstru ca Ferdinand al VII-ioa. Domnul duce de Laval, un om de o mare cinste, dar nobil şi duce (ceea ce înseamnă două maladii mentale), îşi făcea un titlu de glorie vorbindu-mi de prietenia pe care i-o arăta Ferdinand al VII-lea. Şi doar fusese timp de trei ani ambasador la curtea lui. * Asta îmi reaminteşte ura profundă a lui Ludovic al XVI-lea pentru Franklin. Acest

282 Referire la doctorul Michel Cullerier, specialist ta boli venerice (n. ed. fr.).

principe născoci o răzbunare într-adevăr bourbonică: a ordonat ca figura venerabilului bătrân să fie pictată pe fundul unui ţucal de porţelan.

Doamna Gampan ne-a povestit toate astea la doamna Cardon (în strada Lille, colţ cu strada Bellechasse), după 18 brumar. Memoriile ei de atunci – se citeau la doamna Cardon – erau cu totul altceva decât rapsodia lăcrămoasă care stoarce lacrimi acuma tinerelor femei distin se din cartierul Saint-Honoré (ceea ce, în ochii mei, a spulberat tot farmecul uneia dintre ele prin 1827)".

CAPITOLUL 10

Iată-mă, aşadar, cu o ocupaţie în timpul verii lui 1822: corecturile la *De l'Amour*, tipărită *inl2°*, pe îiârtie proastă. Nu-i cunoşteam pe librari în 1822. Nu avusesem niciodată de a face decât cu domnul Pierre Didot, căruia îi plăteam toată hârtia la tariful stabilit de el. Domnul Mongie îşi bătea joc de imbecilitatea mea.

„Ah, dumnealui *nu-i un pezevenghi*!" spunea el, leşinând de râs şi comparându-mă cu Ancelot, Vitet, cu… şi alţi scriitori de meserie.

Ei bine, am descoperit mai târziu că domnul Mongie era, fără îndoială, omul cel mai cinstit cu putinţă. Ce să spun despre prietenul meu, domnul Sautelet, tânăr avocat, prietenul meu înainte de a fi fost librar?

Dar bietul de el s-a sinucis de durere văzându-se părăsit de o văduvă bogată, numită doamna Bonnet sau Bourdet, sau vreun alt nume nobil de acest fel, care a preferat un tânăr *pair* al Franţei (acest titlu începea să sune foarte ademenitor în 4828). Fericitul *pair* era, cred, domnul Perignon, care o avusese pe prietena mea, doamna Vigano, fiica marelui om (în 1820, cred).

Corectura unei cărţi care îmi amintea atâtea nuanţe de sentiment trăite în Italia era un lucru foarte primejdios

pentru mine. Avui slăbiciunea să iau o cameră la Montmorency. Mă duceam acolo seara, timp de două ore, cu diligenta, din strada Saint-Dénis. În mijlocul pădurii, mai ales pe partea stângă cum treci deSablonniere urcând, îmi corectam paginile. Era c-ît pe ce să înnebunesc.

Ideea nebunească de-a mă întoarce la Milano, pe care o respinsesem de atâtea ori, îmi revenea cu o forţă uimitoare. Nu ştiu ce am făcut ca să-i ţin piept. Forţa pasiunii, care te face să priveşti ţintă numai un singur lucru, spulberă orice amintire, la distanţa la care mă aflu de acele timpuri. Nu-mi amintesc desluşit decât forma copacilor din partea aceea a pădurii Montmorency.

Ceea ce se numeşte Valea M [ontmorency] nu-i decât un promontoriu care înaintează spre Valea Senei şi ăirect spre Domul Invalizilor.

Când Lanfranc picta o cupolă la o sută cincizeci de picioare înălţime, el exagera unele trăsături. *„Varia clipinge”* (aerul pictează el însuşi), spunea el. Tot aşa, cum în 1870 oamenii îşi vor fi pierdut iluziile despre *Kings*, nobili şi preoţi, mă simt ispitit să exagerez anumite trăsături împotriva acestei vermine a speciei umane. Dar rezist, ar însemna să fiu *infidel adevărului*.

Infidel culcuşului său

C y în b e 1 în e[283]

Păcat că n-am un secretar pentru a putea dicta fapte, anecdote, şi nu raţionamente în legătură cu aceste trei lucruri. Dar cum astăzi am scris douăzeci şi şapte de pagini, sunt prea obosit pentru a putea povesti amănunţit anecdotele sigure, văzute cu propriii mei ochi, care-mi asaltează memoria.

Mă duceam adeseori să-mi corectez paginile din *De*

283 Aluzie la o replică din cunoscuta piesă Cymbeline a lui Shakespeare.

l'Amour în parcul doamnei Obligny, la Corbeil. Acolo puteam evita reveriile triste; de îndată ce terminam lucrul mă întorceam în salon.

Am fost foarte aproape de fericire în 1824. Gândindumă la Franţa în timpul celor şase sau şapte ani petrecuţi la Milano, sperând din suflet să nu mai revăd niciodată Franţa spurcată de Bourboni, nici Franţa în sine, îmi spuneam: „O singură femeie m-ar fi făcut să iert această ţară contesa Fanny-Bertois". Am iubit-o în 1824. Ne-am gândit unul la altul din clipa când o văzusem cu picioarele goale în 1814, a doua zi după bătălia de la Montmirail sau Champaubert, intrând la orele 6 dimineaţa la mama ei, metresa lui N., pentru a-i cere veşti despre mersul evenimentelor.

Ei bine! Doamna Bertois se afla la ţară la doamna Obligny, prietena ei. Când mă liotărâi, în fine, să-i mărturisesc doamnei Obligny proasta mea dispoziţie, aceasta îmi spuse:

— Doamna Bertois v-a aşteptat. A plecat abia alaltăieri din cauza unui eveniment îngrozitor: moartea uneia din fermecătoarele ei fetiţe.

În gura unei femei atât de plină de bun-simţ ca doamna Obligny, aceste cuvinte aveau mare greutate, în 1814 ea îmi spusese: „Doamna Bertois simte valoarea dumneavoastră".

Prin 1823 sau 22 doamna Bertois avea bunătatea să mă iubească puţin. Doamna Obligny îi spuse într-o zi: „Ochii. dumitale se opresc asupra lui Beyle; dacă ar fi fost mai zvelt, de mult ţi-ar fi spus că te iubeşte".

Nu era exact. Melancolia mea privea cu plăcere ochii atât de frumoşi ai doamnei Bertois. Dar eram atât de stupid, încât nu mergeam mai departe. Nu-mi spuneam: „Oare de ce s-o fi uitând la mine această tânărăfemeie?"

Uitam cu desăvârşire excelentele lecţii despre iubire pe care mi le dăduseră pe vremuri unchiul meu Gagnon şi prietenul şi protectorul meu Marţial Daru.

Unchiul meu Gagnon, născut la Grenoble prin 1765, era un om într-adevăr fermecător. Femeile găseau delicioasă conversaţia lui, care, pentru bărbaţi, era un fel de roman emfatic şi elegant. Era întotdeauna cu gluma pe buze, delicat, plin de acele fraze gata să-ţi spună totul la primul semn. Veselia lui n-avea nimic din veselia aceea care înspăimânta, cu care am fost înzestrat eu. Era greu să fii mai frumos şi mai zăpăcit decât unchiul meu Gagnon. Aşa se explică faptul că, alături de bărbaţi, norocul lui n-a mers departe.

Tinerii îl invidiau fără să-l poată imita. Oamenii *copţi*, cum se spune la Grenoble, îl găseau uşuratic. Acest cuvânt e suficient pentru a ucide reputaţia cuiva. Deşi ultraregalist, ca toată familia mea în 1815, emigrând chiar în 1792, unchiul meu n-a reuşit niciodată să ajungă consilier la Tribunalul Regal din Grenoble sub Ludovic al XVIII-lea; şi asta pe vremea când mişunau pe acolo ticăloşi de teapa lui Faure, notarul etc., etc. Şi oameni care se lăudau că n-au citit niciodată abominabilul Cod civil al revoluţiei. A avut, >în schimb, absolut toate femeile drăguţe care, prin 1788, făcuseră din Grenoble unul din cele mai plăcute oraşe de provincie. Celebrul Laclos, pe care l-am cunoscut, bătrân general de artilerie, în loja statului-major din Milano şi căruia îi făcusem curte din cauza cărţii sale *Les Liaisons dangereuses*, aflând că sunt din Grenoble, *se înduioşă*.

Unchiul meu, aşadar, când mă văzu plecând la Şcoala politehnică în noiembrie 1799, mă luă deoparte ca să-mi dăruiască doi ludovici, pe care eu îi refuzai, lucru care i-a făcut, desigur, plăcere, pentru că avea întotdeauna două

sau trei apartamente în oraş şi bani puţini. După care, luându-şi un aer patern care mă înduioşă, pentru că avea nişte ochi admirabili, ochii aceia mari care privesc niţel cruciş la cea mai mică emoţie.

„Dragă prietene, îmi spuse el, te crezi foarte deştept, succesele tale şcolăreşti la matematici ţi-au insuflat un orgoliu insuportabil, dar toate astea nu fac doi bani. În lume nu ajungi departe decât prin femei. Or, tu eşti urât, dar niciodată nu ţi se va reproşa urâţenia pentru că ai expresie. Metresele te vor părăsi; or, nu uita următorul lucru: – în clipa când eşti părăsit, nimic nu-i mai uşor decât să devii ridicol. După care un bărbat e bun de aruncat la gunoi în ochii celorlalte femei din regiune. În următoarele douăzeci şi patru de ore din clipa în care ai fost părăsit, fă-i o declaraţie de dragoste unei alte femei; în lipsă de ceva mai bun, chiar şi unei cameriste”.

Cu aceste cuvinte mă îmbrăţişă, iar eu mă urcai în diligenta de Lyon. Ar fi fost o fericire dacă mi-aş fi amintit de sfaturile acestui mare strateg! Câte succese pierdute! Câte umilinţe îndurate! Dar dacă aş fi fost abil, acum aş fi scârbit de femei până peste cap, şi prin urmare şi de muzică şi de pictură, asemenea celor doi contemporani ai mei, domnii de la Rossiere şi Perrochin. Sunt uscaţi sufleteşte, scârbiţi de lume, filosofi. În schimb, eu, în tot ceea ce priveşte femeile, am fericirea să fiu păcălit ca şi la 25 de ani.

Din această cauză nu-mi voi zbura niciodată creierii, scârbit de toate, plictisit de viaţă. În cariera mea literară văd încă o mulţime de lucruri de făcut. Am în faţa mia nenumărate posibilităţi de muncă, pot umple zece vieţi. În momentul de faţă, 1832, lucrul cel mai greu e să mă deprind să nu mă las sustras de preocuparea de a obţine o poliţă de 20.000 de franci garantată prin semnătura

domnului casier al Trezoreriei din Piris.

CAPITOLUL 11

Nu ştiu[284] cum am ajuns la domnul de l'Étang2. Îşi procurase, aşa mi se pare, un exemplar din *L'Histoire de la peinture en Italie*, sub pretextul unei dări de «seamă în *Le Lycée*, unul din acele ziare efemere pe care le crease la Paris succesul lui *Edinburgh Review*. Vru să mă cunoască.

În Anglia, aristocraţia dispreţuieşte literele. La Paris, ele reprezintă un lucru prea important. Unor francezi locuind la Paris le este imposibil să spună adevărul despre scrierile altor francezi locuind la Paris. Mi-am făcut opt sau zece duşmani de moarte pentru că le spusesem redactorilor de la *Le Globe*, în chip de sfat şi adresându-mă chiar lor, că *Le Globe* folosea un ton prea puritan şi era poate cam lipsit de *spirit*.

Un jurnal literar şi conştiincios, cum a fost *Edinburgh Review*, nu-i posibil decât în cazul că ar fi tipărit la Geneva şi condus, acolo, de un cap de negustor capabil să păstreze secretul. În fiecare an, directorul ar face o călătorie la Paris şi ar primi la Geneva articolele pentru numărul din fiecare lună. Ar alege, ar plăti bine (200 de franci pentru fiecare foaie tipărită) şi nu şi-ar divulga niciodată redactorii.

Am fost dus, aşadar, la domnul de l'Étang într-o duminică la orele 2. La ora asta incomodă primea el. Trebuia să urci nouăzeci şi cinci de trepte, deoarece cenaclul lui literar se întrunea la al şaselea etaj al unei case care îi aparţinea lui şi surorilor sale, în strada

Gaillon. Prin ferestruicile locuinţei sale nu vedeai decât o pădure de hornuri cu tencuiala neagră, pentru mine una din cele mai urâte privelişti, dar cele patru

284 Nume şub care se ascunde fitienne Delecluze (n. ed. fr.).

odăiţe în care locuia domnul de l’Étang erau împodobite cu gravuri şi obiecte de artă ciudate şi plăcute la vedere.

Printre altele, un superb portret al cardinalului Richelieu, la care mă uitam adeseori. Alături se afla figura grosolană, greoaie, apăsătoare, nătângă a lui Racine. Desigur că marele poet trăise înainte de-a se îngrăşa atât de tare sentimentele fără amintirea cărora e cu neputinţă să creezi *Andromaea* şi *Fedra*.

Găsii la domnul de l’Étang, în faţa unui mic foc a mărit, pentru că asta se întâmpla, aşa mi se pare, prin februarie 1822, atunci am fost dus acolo, opt sau zece persoane care discutau de toate. Am fost frapat de bunul lor simţ, de spiritul lor şi mai ales de tactul deosebit cu care stăpânul casei, fără să se observe, dirija în aşa fel discuţia, încât niciodată nu vorbeau trei în acelaşi timp şi nici nu se ajungea la momente triste de tăcere.

E greu să exprim toată stima mea pentru această societate. Niciodată n-am întâlnit ceva nu voi spune superior, dar nici asemănător măcar. Din prima zi am fost frapat, şi, de douăzeci de ori poate, în timpul celor trei sau patru ani cât s-a întrunit aceasta, m-am surprins manifestând aceeaşi admiraţie.

Astfel de societate nu-i posibilă decât în patria lui Voltaire, a lui Molière, a lui Courier.

Este imposibilă în Anglia, deoarece la domnul de l’Etang un duce ar fi fost luat peste picior ca oricare altul, chiar mai mult în cazul că ar fi fost ridicol.

Germania n-ar putea produce aşa ceva, oamenii de acolo sunt prea obişnuiţi să creadă cu entuziasm în neghiobiile filosofice la modă (îngerii domnului Ancillon). De altfel, scoşi din starea lor de entuziasm, nemţii sunt tâmpiţi.

Italienii ar fi dezertat, fiecare ar fi vorbit timp de

douăzeci de minute, rămânând duşmanul de moarte al antagonistului său în discuţie. La a treia şedinţă ar fi compus sonete satirice unii împotriva altora.

Aici discuţia era fermă şi deschisă despre toate şi cu toţi. Lumea era politicoasă la domnul de l'Etang, dar datorită lui. El trebuia să protejeze adeseori retragerea imprudenţilor care, în căutare de noi idei, lansaseră cine ştie ce absurditate prea evidentă.

I-am întâlnit la domnul de l'Etang pe domnii Albert Stafer, J.J. Ampere, Sautelet, de Lussinge…

Domnul de l'Etang[285] este un caracter de tipul bunului vicar din Wakefield. Mi-ar trebui toate semitentele lui Goldsmith sau Addison pentru a-l putea zugrăvi.

Întâi şi-ntii e foarte urât; are mai ales, lucru rar la Paris, fruntea urâtă şi joasă, e bine făcut şi destul de înalt.

Are toate meschinăriile unui burghez. Cumpărând de la nfegustojrul din colţ o duzină de batiste de treizeci şi şase de franci, după două ore este convins că batistele liy sunt o raritate şi că n-ai putea găsi cu niciun preţ altele mai frumoase în tot Parisul.2

APENDICE LA AMINTIRI EGOTISTE

La începutul Amintirilor egotiste, al căror manuscris se află la Biblioteca municipală din Grenoble, există următoarele adnotaţii, începând cu acelea ale lui Romain Coulomb:

Continnare a *Vieţii lui Henry Brulard*. Caietul nr. 1. Paginile 1 la 150. Acesta este un fel de memorial privind cele ce i s-au întâmplat în timpul a ceea ce numeşte el *ultima* sa călătorie la Paris, din 21 iunie 1821 la 6 noiembrie 1830, epocă în care a plecat la Triest în calitate de consul al Franţei. (Pentru urmare, vezi caietul nr. 2,

285 şi 1 1/2".

paginile 151 la 263.)

Manuscrisul, recent legat de Louis Royer, se prezenta, până în 1837, sub forma a doua teancuri de foi de caiet, scrise numai pe o faţăşi-n întregime de mâna lui Stendhal. Primul conţinea 150 de foi, iar al doilea era numerotat de la iol la 270.

Notele din cele trei foi care urmează îi aparţin lui Stendhal:

Fol. 2. Început la 20 iunie, silit, precum Pythia. Continuat la 21 după procesiune[286]. Obosit.

Amintiri. Las acest examen de conştiinţă domnului Abraham Constantin, pictor celebru, cu rugămintea să-l dea vreunui tipograf nebigot, la zece ani după moartea mea. Sau să-l depună la vreo bibliotecă, dacă nimeni nu vrea să-l tipărească. E [envenut] o Cellini a apărut la 150 de ani după moartea lui

H. Beyle

Sumarul capitolelor:

Capitolul 1

Capitolul 2 Capitolul 3

Capitolul 4

P-l

P-ţi

P-Fol.3. Codicil la testamentul olograf al domnului II. – M. Beyle, consulul Franţei la Civita Vecchia.

Eu, subsemnatul II. – M. Beyle, las prezentul manu – „scris, conţinând flecăreli despre viaţa mea privată, domnului Abraham Constantin din Geneva, pictor celebru, cavraler al Legiunii de Onoare etc… etc… Rog pe domnul A. Constantin să dea la tipărit acest manuscris după zece ani de la decesul meu. Rog să nu se schimbe nimic, se vor

286 Joia verde, sărbătorită !n 1832 în ziua de 21 iunie 1832 (n. ed. ir.).

putea schimba doar numele proprii, substituindu-se nume imaginare celor pe care le-am pus eu, tipărindu-se de exemplu doamna Durând sau doamna Delpierre în loc de doamna Obligny sau doamna Berthois.

Civita Vecchia, 24 iunie 1832 *Îi. BEYLE*

Aş prefera mult ca toate numele să fie schimbate. S-ar putea pune din nou cele existente dacă aceste flecăreli vor fi tipărite din întâmplare la 50 de ani după moartea mea. //. *BEYLE*

Fol. 4. *Amintiri egotiste*. 21 pagini, la 20 iunie 1832. Roma. (A nu se tipări decât la zece ani după plecarea mea, din delicateţe pentru persoanele numite. Totuşi, două treimi sunt moarte astăzi.)

Apoi, în capul celui de al doilea caiet se poate cili, scris de Stendkal:

Caiet nr. 2, *Life*. Al 2-lea caiet. De la 151 la 300, 25 iunie 1831 (sic!).

Şi de mâna lui Coulomb, după ce a bifat cifra 300 scrisă de Stendhal, şi a scris deasupra 270:

Continuare a *Vieţii lui Henry Brulard*. Continuare a memorialului privind cele ce i s-au întâmplat în timpul a ceea ce numeşte „el *ultima* sa călătorie la Paris din 21 iunie 1821 la 6 noiembrie 1830, epocă în care a plecat la Triest în calitate de consul al Franţei. (Pentru început, vezi caietul nr. 1, paginile 1 la 150.)

POSTFAŢĂ

„Mă gândesc că peste cincizeci de ani cine ştie ce cir păci literar va publica unele fragmente din cărţile mele, care vor plăcea poate ca fiind lipsite de afectare şi poate ca adevărate.1”.

La mai bine de un secol de la moartea celui care scria aceste rânduri (1842), opera lui se dovedeşte mai viabilă ca niciodată. Popularitatea lui Stendhal este imensă;

nimeni nu-i mai contestă geniul.

Dar înţelegerea exactă a acestei opere nu-i posibilă fără cercetarea atentă a miilor de pagini intime dezgropate în mare parte din depozitele Bibliotecii municipale din Grenoble, unde ajunseseră după moartea scriitorului. În afara unui masiv *Jurnal* şi a unei corespondenţe importante, memorialistica stendhaliană cuprinde, ca piese de prim ordin, autobiografia cunoscută sub titlul *Viaţa lui* Henry *Brulard* (1835) şi *Amintirile egotiste* (1822), Editate acum pentru prima oară în traducere românească, aceste două scrieri sunt chei absolut necesare pentru a pătrunde în intimitatea creaţiei stendhaliene.

Fără a minimaliza câtuşi de puţin profundele sale implicaţii sociale conţinând ascuţite accente critice, toată opera lui Stendhal este în primul rând istoria analitică a unei conştiinţe morale; depăşind inventarierea de tip balzacian a unei epoci, ea deschide drumul romanului modern, în care accentul se deplasează pe investigaţia psihologică – romanul aşa-numit al condiţiei umane, „cu eroi care caută o viziune a lumii". Descrierea „fizicului", tipic balzaciană, îl „plictiseşte", şi spune, aceasta deseori. „*Nu reţin*, afirma el în 1811 în

Jurnal, decât ceea ce este zugrăvirea inimii omeneşti". Şi unde să caute în primul rând acest adevăr, dacă nu în propria sa inimă 1 „Pentru a cunoaşte omul e suficient să te studiezi pe tine însuţi, în timp ce pentru a cunoaşte oamenii e suficient să-i frecventezi".

Această autoanaliză făcută fără complezenţă, veşnic obsedată de teama de-a nu mistifica adevărul, Stendhal o numeşte, cu o nuanţă de autoironie, *egotism*. Ea impune izolare şi refuzul total al ideilor preluate; ca şi Julien Sorel, scriitorul se va plasa întotdeauna în opoziţie, considerându-se" în *război cu întreaga societate*".

Evident că izolarea preconizată de Stendhal pentru a nu se pierde în învălmăşeală, pentru a nu fi *„bete de troupeau”*, nu poate fi absolută; nimeni nu se poate refuza epocii sale, şi, vrând-nevrând, devine ecoul ei, nimeni nu poate urma un drum numai şi numai *al său*. Atitudinea politică a lui Stendhal, republicanismul său democratic, simpatia pentru popor, căruia, în ciuda unor veleităţi aristocratice, cam agresive (*„Urăsc plebea”*), îi doreşte *„cu pasiune fericirea”* şi crede *„că ea nu i se poate acorda decât atunci când el însuşi este consultat asupra acestei probleme importante”*; în fine ura împotriva regilor, a despotismului şi a clerului, speranţele sale într-un viitor mai bun, îl dovedesc foarte solidar cu sensul progresist al epocii sale. Dar nu-i mai puţin adevărat că această dorinţă de izolare constituie un corectiv care îl va ajuta să-şi apere autonomia individuală, să facă mai puţine concesii şi să se concentreze mai adânc în investigaţiile sale.

Propria sa afirmaţie că va fi înţeles abia în 1880, sau în 1935 (datele pe care şi le impune variază) nu-i o simplă butadă, ci conştiinţa faptului că problematica sa este o permanenţă, că întrebările sale sunt mijloacele unui examen critic al existenţei la care este obligat orice om dornic să-şi găsească drumul, să devină el însuşi, în fine, că metoda sa e singura viabilă. Această metodă e sinceritatea. Timpul va dizolva „adevărurile” perisabile ale epocii sale, menţinând ceea ce este într-adevăr valabil şi leagă umanitatea în timp. Şi într-adevăr, ne descoperim mult mai uşor înrudirea umană cu Stendhal decât cu un Chateaubriand, sau chiar Balzac, sau Hugo, fapt care explică, de altfel, masiva sa descendenţă literară, din care putem cita, cu nuanţări diferite, Malraux, Saint-Exupéry, Camus, iar în Italia un Lampedusa. Dacă lui Mersault din *Străinul* lui Camus, de exemplu, ar trebui să-i oferim o

biografie justificativă, i-am da-o, *mutatis mutandis*, pe aceea a lui Julien Sorel.

Făcând asemenea apropieri, ar fi riscant, desigur, să căutăm mecanic identităţi, încălcind astfel determinări istorice foarte precise; dar ţinând seama de aceste determinări, vom regăsi în Stendhal acel spirit de familie care distinge trăsături şi o problematică specifice unei literaturi naţionale, în speţă cea franceză.

„Ceea ce *mi*-a *plăcut cel mai mult*, spune Stendhal, *aţostjreveria*". Reverie în cazul său înseamnă neîntrerupte dezbateri pe marginea întrebării esenţiale: „*Cine sunt* ei»?". Întrebare care deschide *Viaţa lui Henry Brulard* şi revine, mai mult sau mai puţin deghizată, în întreaga operă stendhaliană, de fapt o vastă autobiografie. Faptul că această operă trăieşte, interesează, implică, proliferează, dovedeşte că Stendhal a ştiut să-şi folosească reveriile pentru a-şi descoperi universalitatea. Resursele acestei personalităţi care caută să se definească cu creionul în mână sunt atât de cuprinzătoare, încât ea exprimă prin ea însăşi o întreagă umanitate, tot aşa cum o întreagă umanitate se poate regăsi în suita autoportretelor lui Rembrandt sau Van Gogh. Altfel, ca simplu document de epocă, nu ne-ar interesa decât dintr-o curiozitate arheologică. Culoarea locală, pitorescul, anecdota, bizarul, extraordinarul pot amuza, dar nu implică. Ceea ce căutăm în artă sunt faptele profund umane şi familiare cu care putem fi solidari.

Cine nu s-a întrebat: „Cine sunt eu?" Cine n-a avut momentele sale de perplexitate în faţa vieţii? Cine nu aspiră la ferieire şi nu caută drumul ei? împrejurările sociale ne dau cheia, atunci când ştim să le înţelegem. Dar înţelegerea se plăteşte cu experienţă.

Scriind, Stendhal încearcă să-şi răspundă la aceste

întrebări evocându-şi experienţele trecute, şi efortul lui sincer, tenace, patetic este o lecţie pe care o preluăm, în ciuda timpului istoric care ne desparte, folosind ceea ce avem în plus ca experienţă istorică.

Dar pentru a-şi putea răspunde, ficţiunea romanescă pare insuficientă, îl îngrădeşte în rigorile construcţiei epice, împiedică dezbaterea directă cu toatt meandrele ei revelatoare. N-ar fi aceasta o explicaţie a faptului că în 1835, în timp ce lucra la *Lucien Leuwen*, Stendhal întrerupe brusc romanul, rămas, de altfel, neterminat, şi se apucă să-şi povestească viaţa prin intermediul lui Henry Brulard? Intenţia e ceva mai veche. La 6 ianuarie 1831 el scrisese pe un exemplar din *Clarisse Harlowe*: *„Am scris viaţa multor oameni mari*: *Mozart*, *Rossini*, *Michelangelo*, *Leonardo da Vinci*. *E genul de muncă ce m-a amuzat cel mai mult*. *Nu mai am răbdare să caut materiale, să cântăresc mărturii contradictorii, mă gândesc să scriu o viaţă ale cărei incidente le cunosc foarte bine*. *Din nefericire, individul e foarte puţin cunoscut, eu sunt acela*. *M-am născut la Grenoble în 23 ianuarie 17S3*... *n „m* *

Manuscrisul lui Henry Brulard vede lumina tiparului în 1890, în ediţia plină de greşeli a lui Casimir Stryenski, la cincizeci de ani de la moartea scriitorului.

Pentru a-i induce în eroare pe *„d-omnii de lapoliţie”*, Stendhal adaugă, prudent şi mistificator, pe una din paginile de titlu: *„Nimic politic în acest roman”*, pretinzând că este o imitaţie după *Vicarul din Wakefield*. Iar ca subtitlu, amănunt important de reţinut, precizează: „Roman moral”.

Acest amplu examen de conştiinţă, făcut prin prisma autobiografiei, evocată, din nefericire, doar până la 1811, proiectează asupra omului şi scriitorului o lumină revelatoare şi-l considerăm o *sumă stendhaliană*.

În genere, literatura memorialistică cunoaşte în epoca lui Stendhal o mare vogă, de la Chateaubriand la ignoratul, astăzi, Salvandy, amândoi copios înjuraţi de Stendhal. Inflaţia acestui gen de literatură în secolul trecut trebuie explicată ca un efect al exacerbatului individualism romantic. Egotismul este o boală care bântuie cu furie; fiecare e preocupat de propriul său eu, încearcă să-l capteze, să-l descrie şi să-l plaseze avantajos. Dar de cele mai multe ori autorii acestor jurnale se străduiau să ofere publicului, şi posterităţii, imaginea lor ideală, aceea pe care şi-ar fi vrut-o; de aceea, pentru ca personajul să poată fi considerat în adevărata sa lumină (în caz că merită osteneala), trebuie bine spălat mai întâi de stratul gros de fard cu care „se grimează.

Romantic el însuşi prin înclinaţia sa egotistă, Stendhal are obsesia *adevărului*, şi memoriile lui trăiesc şi astăzi fără necesitatea corectivelor. *„Egotismul, dar cel sincer, está un mod de a zugrăvi această inimă omenească, în cunoaşterea căreia s-au făcut paşi uriaşi din 1721 încoace…”* Dar intuind pericolul posibil al automistificării, el avertizează asupra relativităţii autocunoaşterii într-o carte scris & „numa*i şi numai din memorie”: „*Aşa *se face că în fond n-am prea mare încredere în toate aprecierile cu care am umplut cele 536 de pagini precedente. Adevărate nu sunt, cu siguranţă decât senzaţiile…11 în paranteză spus, în aceste pagini pornite de la adevărul senzaţiilor şi în care jocul adeseori accidental al memoriei reconstituie ambianţa unei existenţe simţim deja o sugestie a tehnicii de evocare proustiană.

Ghidat de dorinţa de a nu compune un *personaj*, Stendhal descrie un *om* şi istoricul formării sale.

postfaţa

Subiectivismul stendhalian se deosebeşte de cel

romantic prin aceea că este permanent trecut prin filtrele raţiunii şi are un scop autoeducativ. Orientarea lui spre ştiinţe exacte şi filosofii raţionaliste anunţa de timpuriu vocaţia sincerităţii. „*Entuziasmul meu pentru matematici*, mărturiseşte Henry Brulard, *avea probabil ca principală bază groaza pe care mi-o inspira ipocrizia, ipocrizie în ochii mei însemna mătuşa Seraphie, doamna Vignon şi p* [*reoţii*] *lor*... u

Grandilocventei exaltări romantice a eului, Stendhal îi opune obiectivizarea prin analiză lucidă. Egotismul său nu modifică datele realului, proiectând asupra lor stări subiective, ci analizează aceste stări în contextul realităţii pe care o ştie independentă de voinţa să şi le determină astfel sensul general uman. „*Caut să mă apăr de exagerare*. *Detest falsul ca pe un duşman al fericirii*" (*Jurnal*, 8 septembrie 1811).

Fericire! Iată, alături de pasiune, iubire, onoare, eroism, geniu, un cuvânt care revine obsedant. Dar aspiraţia lui spre fericire n-are nimic bovaric, suprareal. A fi fericit înseamnă a fi devenit tu însuţi, stabilind exact raporturile cu lumea înconjurătoare. „*Toate nenorocirile vieţii provin din ideile false pe care le avem în legătură cu ceea ce ni se întâmplă*. *A cunoaşte profund oamenii, a judeca sănătos evenimentele înseamnă, aşadar, un mare pas spre fericire*" (*Jurnal*, 10 decembrie 1801). Fericirea este prin urmare „*o îndelungată obişnuinţă de-a raţiona exact*".

În inima sensibilă, pasionată şi virilă a lui Stendhal, ideea fericirii ordonează ca motiv esenţial iubirea – o aspiraţie obsedantă şi veşnic decepţionată. În 1910, într-o scrisoare către sora sa, Pauline, el scria: „*Sunt fericit în toate privinţele, exceptând nevoia mea de-a iubi şi de-a fi iubit*". În 1835, la 52 de ani, Henry Brulard evocă pe malul

lacului Albano, scriind iniţiale în praf, fantomele iubirilor sale şi reconfirmă*: „Într-adevăr, iubirea a fost pentru mine cea mai importantă problemă, sau mai degrabă singura”*. Cuvinte spuse cu înţelegerea nostalgică a senectuţii şi care învie pentru noi, într-un cortegiu melancolic, umbrele eroilor săi: în închisoare, Fabrice aşteaptă semnul Cleliei; Julien a îngenuncheat la picioarele doamnei de Rênal; melancolicul Octave scrie ultima lui scrisoare către Armance; Lucien se plimbă călare sub ferestrele doamnei de Chastelier. *„Trec drept un om cu mult spirit şi foarte insensibil, ba chiar cinic*, notează devorat de memorie, solitarul consul francez de la Civita Vecchia, în numele lui Henry Brulard, *şi constat că amorurile nefericite au fost preocuparea mea constantă”*.

Şi astfel, treptat, legând firele, identificăm caracterul strâns autobiografic al întregii opere stendhaliene, desfăşurat pe două planuri distincte şi totuşi unitare, amestecând amănuntele concrete cu ideile şi stările de spirit: un Stendhal al experienţelor consumate şi altul proteic, acela al dorinţelor şi aspiraţiilor sale. Aceeaşi canapea albastră din salonul domnului de Tracy mobilează şi salonul marchizului de la Mole din *Roşu şi Negru*; în entuziasmul şi idealurile de viaţă ale tânărului Brulard traversând Alpii în rândurile armatei napoleoniene îl regăsim pe Fabrice del Dongo pe câmpul de la Watferloo; proaspătul secretar de ambasadă Lucien Leuwen lăsând în urmă, la Nancy, iubirea lui pentru doamna de Chastelier şi făcând un pios pelerinaj pe locurile *Noii Heloize* evocă, după ani de zile, plecarea lui Stendhal de la Milano după despărţirea de Metilde Dembowski, aşa cum ne-o descrie chiar el în *Amintirile egotiste*; sclipitorul, amabilul, distinsul, înţeleptul, sensibilul şi totodată machiavelicul conte Moşca seamănă grozav cu idealul de virilitate

matură al scriitorului şi în acelaşi timp cu prietenul său di Fiori; Julien Sorel comite exact aceeaşi greşeală de ortografie – scrie *cela* cu doi de *l*-ca şi Henry Brulard când se prezintă la domnul Daru, iar ultimele lui gânduri înainte de moarte sintetizează toată critica socială risipită în memorii…

Dacă Balzac ne copleşeşte cu registrul uimitor al tipologiei sale, în cazul lui Stendhal, marea majoritate a eroilor săi sunt variaţii foarte nuanţate pe aceeaşi temă caracteriologică, şi în spatele lor se ascunde întotdeauna acelaşi Henry Brulard. De altfel, acelaşi sentiment al izolării şi al eşecului îi leagă pe toţi, acelaşi ideal de viaţă eroică, aceeaşi inimă tandră şi pasionată, aceeaşi aspiraţie spre fericire, văzută prin imaginea unei femei. Doamna de Rênal, Clelia, doamna de Chastelier sunt, la rândul lor, ipostaze diferite ale aceluiaşi ideal de feminitate şi regăsim câte ceva din ele în femeile iubite de Stendhal.

În fine, aceste câteva repere nu trebuie să fie decât nişte sugestii pentru un paralelism care se poate traduce din fiecare rând ca dintr-o juxtă. N-are rost să mai insistăm; cititorul îl va fi regăsit, sau va porni de acum înainte în căutarea lui.

O ultimă precizare – a traducătorului. Stendhal n-a mai revăzut manuscrisul lui Henry Brulard. Ceea ce ne-a rămas este prima ciornă scrisă în febra evocărilor, fără preocupări de stil. N-a mai avut timp s-o revadă, şi-n repetate rânduri se scuză că „scrie prost”. Alături de pagini impecabile, neglijenţele grabei abundă. Dar tocmai ceea ce din punct de vedere literar e un defect devine calitate prin faptul că ne restituie exact pulsul scriitorului, ritmul şi jocurile fluxului memoriei”.

Traducătorul a căutat să transcrie întocmai textul original, fără să-şi îngăduie adaptări, retuşuri,

„înfrumuseţări" care ar trăda autenticitatea textului stendhalian.

Modest M or ar în

CUPRINS
Viaţa lui Henry Brulard 5
Amintiri egotiste 469
Postfaţă 589

Redactor responsabil: CONSTANTA TANĂSESCU Tehnoredactor: SORINA MALCAS

Dat la cules 15.03.1965. Bun de tipar 11.06.1965. Apărut 1965. Tiraj 70.180. Broşate 60.090. Legate 10.090. Hârtie ziar rotativ de 50 gim". Format 540X840116. Coli ed. 28, 18. Coli tipar 37, 5. A. nr. 17.144. C.Z. pentru bibliotecile mari 84. C.Z. pentru bibliotecile mici 84 – 31 = R.

Tiparul executat sub comanda nr. 50.218 la Combinatul Poligrafic „Casa Scânteii", Piaţa Scânteii nr. 1, Bucureşti – R.P.K...

CELE două lucrări cu caracfer autobiografic – „Via} a lui Henry Brulard" şi „Amintiri egotiste" – incluse în acest volum urmăresc să ofere cititorilor o imagine cât mai complexă a „omului" Stendhal, prin intermediul acestui patetic şi în acelaşi timp lucid examen al acţiunilor şi al faptelor de conştiinţă din copilăria, adolescenta şi tinereţea scriitorului.

1 Acest celebru tablou, pictat în mare parte de Rafael şi terminat de Giulio Romano, a fost aşezat în biserica San-Pictro-in-Montorio în 1523, unde a stat până în 1797, când a fost dus în Franţa; redat papii în 1815, *Transfigurarea* se numără astăzi printre comorile Vaticanului.

— Verb ce vine (le la Puff, personaj dintr-o comedie de *Sheridan* (1751 – 4 Aceasta este (în limba latină în original).

«Referire la Louis-Philippe („*cel mai ticălos rege*”) şi la ţarul Rusiei, Nicolae I („*făţarnicul tătar*”).

1 Nota l-ai R. Coulomb: „Negustor la Marsilia, 1805”.

— Este vorba de contesa Daru.

„*Nota lui R. Coulomb*: „În aprilie 1814”.

— *Adăugat pe margine le R. Coulomb*: „Scrisori deăpre Mozart, Hayda etc.”, [

*z**

1 Aluzie la depresiunea pe care a încercat-o dup! despărţirea de contesa Curial.

— Stendhal l-a întâlnit pe Lamartine la Florenţa în ultimele luni ale lui 1827.

Flecăreali (în limba italiană în original).

1 De fapt, legea e din 3 brumar, anul IV.

— Bancher din Paris.

— Scris la Roma între 27 şi 30 noiembrie 1835 (n.ed. fr.).

1 B vorba de casa bunicului său, doctorul Gagnon.

— Sora doctorului Gagnon.

„Domnul Gagnon cumpără casa învecinată cu cea a doamnelor de Marnais, ne mutăm în alt apartament, scriu pe ipsosul tuturor scoabelor: «Henri Beyle, 1789». Mai văd încă frumoasa inscripţie de care se minuna bunul meu bunic. Prin urmare, atentatul meu la viaţa doamnei Chenevaz este anterior anului 1789” (n.ed. fr.).

4. Tata într-un fotoliu. 2. Şemineu. 3. Domnul Pisen. 4. Unchiul meu.

(Strada Vieux Jésuites – Camera mamei – Salon – Cămăruţă

— Camera cameristei – Vestibulul salonului. Pat – Bucătărie

— Plită. Cuptor – Sufragerie – Anticameră – Coridor – Curte – Uşa de intrare. Scară – Grădina Lamouroux. Tei –

Dependinţele în care am fost instalat, împreună cu preceptorul meu, dl. abate Raillane)

— *Pe margine*: „20 decembrie 1835. *Yesterday*, *Filarmonica-before me*, Amalia Betti [ni]”. (În limba engleză în original: „*Ieri*, *Filarmonică – în fpla mea*...”) (n.ed. fr.).

„*Pe margine*: „21 dec [embrie], corectat 22. Tablouri de domnul Bodinier. Domnul Gerardin are dreptate în legătură cu cele două coloane” [sa» coloşi] (n.ed. fr.).

3 Scris deasupra: „Tessyer” (n.ed. fr.).

1 Scris în 9 şi 10 decembrie 1835 la Civita Vecchia (n.ed. fr.).

8 Referire la *Claude Fleury* (1640 – 1723), autorul cunoscutei *Histoire ecclisiaslique*.

1 Do a dori o mie (le franci (în limba englezi în original).

1 Scris la Roma în ziua de 11 decembrie 1835 (n.ed. În).

1 înaintea acestor cuvinte, un loc alb în manuscris, iar pe margine: „De pus în urina scrisorii, respectând cronologia” (n.ed. fr.).

Referire la *Pierre-Just Saulel* (1613 – 1662), autorul unei culegeri de poezii în limba latină.

— O muscă a dus-o mulţi ani (în limba latini în original).

1 îndrăgostit (în limba italiană în original). Kelerire la *Xavier de Maistre* (17G3 – 1852).

1 Spaţiu alb în manuscrisul pe care Coulomb a scris cu creionul: „L. –!”. (n.ed. fr.).

— *Pe margine*: „La ora 4 şi 50 de minute s-a întunecat; întrerup”. Şi pe dosul acestei foi: „18 decembrie 1835, de la 2 la 4 1/2: 24 de pagini. Sunt atât de absorbit de amintirile care mi se dezvăluie în faţa ochilor, că abia

mai pot face literele. 25 x 2 + 2 + 11 l [un] i years" (n.ed. fr.).

1 Vezi nota de la pag. 183.

„Scris la Korai, în zilele de 15 şi 16 septembrie 1835 (n.ed. fr.).

Stendhal scrisese la început: „doi preoţi", apoi a steri aceste cuvinte şi a scris deasupra: „doi generali de brigadă", după care Coulomb a notat cu creionul: „Niciun general de brigadă n-a fost ghilotinat vreodată la Grenoble" (n.ed. În).

1 Cunoscut geolog francez (1798 – 1874).

4 Memoriile unui om de calitate retras din lume.

1 Cu acest capitol se încheie primul din cele trei volume ale manuscrisului. Pe penultima pagină se poate citi: „27 decembrie 1835. Şi Laccnaire îşi scrie memoriile. Se spune că un volum a ars în incendiul din strada Pot-de-Fer" (n.ed. În).

2 Printr-un birou *à la Tronthinw* înţelegea masă de scris cu „tăblia

1 Scris la Roma în zilele de 29 şi 30 decembrie 1835 (n.ed. fr!

2 Cunoaşte-te singur (în limba greacă în original).

1 Autorul începuse să frecventeze Şcoala Centrală cu vreo lună şi jumătate înainte de moartea mătuşii sale.

1 Pe margine: „31 decembrie 1835. Omar. Început această carte din care iată cea de a trei sute douăzeci şi cincea pagină, şi-o sută în plus: în total, patru sute la... 1835. Rapiditate: la 3 decembrie 1835 eram la pagina 93, la 31 dectembrie], la 325: 232 în 28 de zile, în care am fost şi la Civita Vecchia. Nicio activitate în zilele de călătorie şi în z [luat sosirii aici, o zi sau două fără să scriu. Aşadar, în 23 de zile, 232, sau zece. pagini pe zi, de obicei optsprezece sau douăzeci de pagini pe zi, iar în zilele de

corespondenţă, patru sau cinci sau niciuna. Cum aş putea fizic scrie bine? De altfel, scrisul meu urât mă apără de indiscreţi, 1 ianuarie 1836. Ieri noapte de la ora 11 şi trei sferturi la douăsprezece şi 5 mi [nu te] la domnul Linpra (Praslin), împreună cu don *Fil*ippo, în faţa focului. Corn*ing fro*m *San*dre şi Rodo*lphe la* Văile" (n.ed. fr.).

1 Să nu fie schimbată (în limba latină în original).

1 Otrăvită (în limba italiană în original).

1 Scris la Roma în zilele de 6 şi 10 Ianuarie 1836 (n.ed. fr.).

3 *Nota lui R. Coulomb*: „Era mai degrabă urâtă decât drăguţă, dar picantă şi cumsecade; Victorine lua parte la jocurile noastre ea şi cum am fi fost de acelaşi sex" (n.ed. fr.).

era îndrăgostită. L-am invidiat mult pe fericit. Presupuneam că e vorba de Félix Faure. Mai târziu, altă persoană mi-a spus: «Vorbind despre fiinţa pe care a iubit-o atâta timp, domnişoara Victorine mi-a spus:

„Nu e frumos, dar niciodată n-o să i se reproşeze urâţenia... E omul care a avut cel mai mult spirit, era cel mai agreabil dintre tinerii din timpul meu". Pe scurt, a adăugat persoana respectivă, dumneata eşti acela.»

10 i [anuari] e 1836 (citit de Brosses)" (n.ed. fr.).

1 În *ms.*: „regale".

1 Scris ia Roma în zilele de 16 şi 19 ianuarie 1836 (n.ed. fr.). * *Ericie sau Vestala*, jucată în 1767 şi interzisă în acelaşi an.

8 La Harpe şi-a publicat a sa Metanie ou la Religieuse Melanie sau călugurija) în 1770.

1 În ortografia corectă: The History of the Fall (Istoria căderii) / de fapt: The History of the Decline and Fall of the Roman Empire, cea mai cunoscută operă a istoricului englez Eduard Gibbon U<37 – 1794).

1 Scris Ja Roma în zilele de 19 şi 20 ianuarie 1836 (n.ed. fr.).

1 Pe margine: „M-am împrietenit cu Mante, un tâfnăr] aspru şi de-o mare uscăciune sufletească, şi prin el cu Treillard, prietenul său. Mai târziu, la Paris, în 1804, Mante era cât pe ce să mă atragă în conspiraţia lui Moreau. Dar datorită lui l-am citit pe Tracy şi de asemeni pe Say (în casa lui P… cel tânăr, din strada de 1 Ecuetle)" (n.ed. fr.). J

1 Nota lui R. Coulomb: „Mante, Beyle şi Coulomb" (n.ed. fr.).

1 Nota. lui *R. Golombi* „Eroare!"(n.ed. fr.).

— *Nota, lui R. catom* &: „Tre'. iltad mi esa eu noi trei". (n… e<i. fi\J» *Nota lui R. Coulomb*: „C. şi Mante sunt cei care s-a a despărţit la câţiva paşi de poarta aleii. C. s-a întors acasă cam neliniştii pentru urmările acestei isprăvi şi destul de îngrijorat de înfăţişarea lui. În timpul cinei, tatăl site, care în momentul împuşcăturii, se afla într-o casă din piaţa & ren «tte bănoiiid că liul său e amestecat în isprava asta, îl mustră cu asprime. Br. ştt 6. Întreaga sa familie fuseserămulţi vreme uteliişi, participarea fiului său putea să-i fie fatală" (n.ed. fr.f.

1 „Albe te-a numit, eu nu te mai cunosc!" (Corneille, *Horace*, A, el, II, sc. 3.)

Nota lui U. Coulomb: „Bompertuis, la o leghe devoiron" (n.ed. fr.).

— *Nota lui R. Coulomb*: „Mante a tras" (n.ed. fr.).

Nota lui R. Coulomb: „Zomard" (n.ed. fr.).

— *Nota lui R. Coulomb*: „Concluzia poate fi falsă. În momentul apariţiei *Enciclopediei*, *toată lumea* era înnebunită după ea. Unchiul meu, abatele Rochas, al cărui venit probabil că nu depăşea o mie două sute sau o mie cinci sute de franci, a avut şi el o «Enciclopediei *a lui*, ale

cărei imagini au început să-mi deschidă gustul pentru gravuri, tablouri ete. Şi era un preot foarte convins, sincer ataşat Romei!” (n.ed. fr.).

— *Le Traité élémentaire de Statique* aparţine lui Gaspard Monge, fratele lui Louis.

1 Scris la Roma în zilele de 2 şi 3 februarie 1836 (n.ed. fr.).

Nota lui Îi. Coulomb: „Nr. 505 nu mi se pare probabil într-o stradă compusă în cea mai mare parte din palate”.

1 Fără efect, *Eneida*, Cartea a II-a, 544 (în limba latină în original).

Claudio Bonoldi (1783 – 1846), tenor celebru.

36”. [Al treilea tom legat se termină într-adevăr aici, cu capitolul 41

din mss. Ceva mai departe se găseşte sumarul având pe recto şi pe verso următoarele două note]: „8 aprilie 1836. Acest al treilea volum se sfârşeşte odată cu sosirea ia Milano. 796 de pagini iac cu prisosinţă, o dată.

Întregite cu corecturi şi cu notele care să mă apere de critici, 400 de pagini inS°. Cine va citi 400 de pagini de impulsuri de-ale inimii?” „1836, 26 martie, anunţat concediul *for* Lutbec. Imaginaţia zboară aiurea. Asta îmi întrerupe lucrul. Plictiseala amorţeşte spiritul, mult prea pus la încercare din 1832 la [1SJ36, Omar. În munca astă, veşnic întreruptă? de obligaţiile meseriei, se resimte, fără îndoială această amorţire. Văzut azi-dimineaţă galeria Fescli, împreună cu prinţul, şi lojile lui Rafael:

Pedanterie: nimic nu-i rău în Oante şi în Rafael, cam aşa spune Goldoni.

8 aprilie 1836, Omar”.

[Tot ia tomul trei „dar la început sau pe primul sumar indicând paginaţia capitolelor 28 la 41 se poate citi o altă notă]: „Plictiseala îngheaţă spiritul. Nu-mi pot ascunde

faptul că lipsa oricărei posibilităţi de a schimba idei m-a aruncat în această proastă dispoziţie din 1832 la 1836. Să scriu cele ce urmează era o consolare. Am fost un mare duşman al minciunii scriind, dar n-am comunicat oare şi cititorului meu benevol plictiseala care mă adoarme în toiul muncii, în locul bătăilor de inimă de la nr. 71, strada Richelieu? 6 aprilie 1836”. [ţ i pe *altă foaie]:* „6 aprilie 1836 scrisoarea „of *Ko*lo [*Coulomb]* nişte lucruri atât de curioase; văzut picturile mormintelor of Conte [to]. Cap. 42 va începe al 4-lea volum. 8 aprilie 1836. Niciun fel de muncă după ce*diucon [*concediu] 26 martie”. (n.ed. fr.).

1 Este vorba de o broşurii intitulată Considérations sur la langue française, servant de préface à la dernière édition du dictionnaire de l’Académie (n.ed. fr.).

1 Unde locuia Metilde.

1 Personaj din cunoscutul *Roman comic* al scriitorului francez *Paul Scarron* (1610 – 1660).

2 Remy Lolot, negustor din Charleville (potrivit însemnării lui

K. Coulomb).

Referiri; la contesa. Victor de Traey (n.ed. fr.). Probabil doamna Daru, moartă în 1815, care l-a protejat pe autor atât de mult sub Imperiu (n.ed. fr.).

1 Vezi „Viaţa lui H. Brulard”.

2 Roman de Bernardin de Saint-Pierre.

1 „O sărăcie nobilă e tot ce-mi mai rămâne” (Zaâre, I, IV).

1 Ermitul din La Chaussée d’Antin.

1 Nota lui Stendhal: „4 iulie 1832, doamna Malibran”.

1 Nota lui Stendhal: „4 iulie 1832. Prima arşiţă”. *e Nota lui Slendilat*: „Arşiţa îmi goneşte toate ideile între orete

1 Cf. *Henri Martineau,* Prefaţă la *„Vie de Henry Brulard”* (Ed. Garnier, 1953).